

ANUAR ȘTIINȚIFIC

INSTITUTUL DE RELAȚII
INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

Volumul V

- ↳ Procese integraționiste europene
- ↳ Dezvoltarea economică în contextul globalizării
- ↳ Ajustarea dreptului național la legislația internațională
- ↳ Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană

Chișinău, 2007

ISSN 1857-1840

**INSTITUTUL
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA**

ANUAR ȘTIINȚIFIC

Volumul V

**Procese integraționiste europene
Dezvoltarea economică în contextul globalizării
Ajustarea dreptului național la legislația internațională
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană**

Chișinău, 2007

CZU 082+378.4(478)=00
I-57

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: Valentin BENIUC, rector al IRIM, doctor habilitat în științe politice
Redactor-șef adjunct: Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

Redactori științifici:

Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în științe politice
Stepan VARBAN, doctor habilitat în economie, profesor universitar
Veronica NEAGU, doctor în pedagogie
Ion BURUIANĂ, doctor în drept, conferențiar universitar
Vasile CUCERESCU, doctor în filologie

Membri:

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar
Simion ROȘCA, doctor în filosofie, conferențiar universitar
Vasile GUȚU, doctor în filosofie, conferențiar universitar
Maria STRECHI, doctor în economie, conferențiar universitar
Ludmila GOLOVATAIA, doctor în economie
Vladimir TOCARENCO, doctor în drept, conferențiar universitar
Vasile LUNGU, doctor în drept
Angela CRUDU, doctor în științe economice
Artur AIRAPETEAN, doctor în drept

Coordonator: Uliana DODON

Redactor: Natalia CIOBANU

Articolele au fost recenzate de specialiști în domeniu și aprobate spre publicare de Senatul IRIM (proces-verbal nr. 5 din 29 februarie 2008)

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Institutul de Relații Internaționale din Moldova. Anuar științific / Inst. de Relații Int. din Moldova; col. red.: Valentin Beniuc (red.-șef),... – Ch.: IRIM, 2007 (CEP USM). – ISBN 978-9975-9699-1-8. – ISSN 1857-1840

Vol. 5: Procese integraționiste europene. Dezvoltarea economică în contextul globalizării. Ajustarea dreptului național la legislația internațională. Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană. – 2007. – 353 p. – Texte: lb. rom., engl., fr., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-9764-1-1: 100 ex.

-- 1. Institutul de Relații Internaționale din Moldova – Anuare.

082+378.4(478)=00

I-57

ISBN 978-9975-9699-1-8
ISBN 978-9975-9764-1-1 (Vol.5)

© IRIM, 2007

1

**PROCESE
INTEGRAȚIONISTE
EUROPENE**

TOTALITARISMUL CA FENOMEN SOCIAL: ABORDARE TEORETICO-ISTORIOGRAFICĂ

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, IRIM

Research on totalitarian regimes and their development dynamics and development in today's world constitutes a political science vital issue with both theoretical and political significance.

Italian philosopher Gentile introduced the term of totalitarianism into the category scientific system in the early 1920's. According to his opinion, a totalitarian state with an unlimited power that is based on the fascist ideology as a "total life conception" plays the main role in determining of a nation's destiny. At the very beginning of its spread in Europe the term had a negative connotation as well.

This term is neutral. It is used for describing of regimes with respective social and political features. A positive or negative connotation is exclusively attributed by the context, as well as by the researcher's vision.

Cercetarea regimurilor totalitare, a dinamicii și specificității dezvoltării acestora în lumea contemporană, constituie o problemă vitală a științei politice, de o semnificație nu doar teoretică, ci și politică.

Cum a fost posibil ca în ipostazele absolut opuse de apărători fervenți și de victime ale regimului totalitar să se afle concomitent mase de oameni, popoare, națiuni? De ce mulți din cei care au suportat vicisitudinile și adversitățile regimului totalitar sînt dominați acum de nostalgia trecutului, de speranța revenirii „epocii de aur”? De ce nici nenumăratele discuții, nici literatura, analizînd regimul în cauză, nici recunoașterea oficială a ororilor[1] acestuia nu au neutralizat amenințarea persistentă încă, a reinstaurării regimului totalitar în oricare dintre republicile ex-sovietice?

O astfel de multitudine a incertitudinilor reclamă cercetătorilor o amplă analiză a totalitarismului ca un eterogen și exhaustiv fenomen general-uman.

În Republica Moldova au fost efectuate unele încercări de abordare a problemei respective. Însă caracterul istorico-narativ al lucrărilor realizate, de altfel de o indubitabilă valoare științifică și istoriografică[2], ne obligă să constatăm că totalitarismul ca fenomen social nu a beneficiat în Moldova de o riguroasă și polivalentă analiză științifică. Din păcate, volumul și temeinicia studiilor întreprinse nu corespund importanței și actualității problemei în cauză. Vom încerca să continuăm șirul cercetărilor, punctînd în special partea sa teoretică în speranța completării cel puțin parțial a lacunelor existente.

Termenul „totalitarism” (de la latinescul „totus” – tot, complet, în întregime) a fost introdus în sistemul categorial-științific la începutul anilor ‘20 de către filosoful italian Gentile, în accepțiunea căruia statului totalitar, care dispune de o putere[3] nelimitată și este fundamentat pe ideologia fascismului ca „concepție totală despre viață”[4], îi revine rolul principal în făurirea destinului națiunii. Să remarcăm însă că în perioada primară a difuzării sale în Europa termenului i-a fost atribuit și un sens negativ.

În această privință în literatura dedicată totalitarismului se subliniază deseori, că teoria fenomenului analizat își are punctul de plecare în scrierile primilor critici ai fascismului (G. Amendola, 1923; Lelia Vasso, 1925; F. Turati, 1928; G. Heller, 1929), care au încercat să reliefeze particularitățile acestei noi și foarte periculoase, după părerea lor, forme de dominație politică[5].

De felul lui, termenul „totalitarism” este neutru, fiind utilizat pentru descrierea regimurilor cu caracteristicile sociale și politice corespunzătoare. Conotația pozitivă sau negativă îi este conferită în mod exclusiv și datorită contextului, dar și de viziunea și starea de spirit a cercetătorului.

Deși „totalitarismul” este unul din conceptele contradictorii în știință, (unii cercetători considerându-l o „noțiune de graniță”, purtând amprenta războiului rece[6], cu uzanțe de categorie mai mult ideologico-emoțională[7] decât științifică)[8] a avut și continuă să aibă o însemnătate deosebită în politologie. Ample studii cu privire la originea, esența, formele de manifestare a fenomenului în ani diferiți ai etapei istorice contemporane au fost realizate de R. Aron, H. Arendt, T. Adorno, Z. Brzezinski, G. Golidoparb, E. Durkheim, A. Zinoviev, M. Crosier, C. Manheim, H. Marcuse, B. Meura, Ortega-y-Gasset, K. Popper, B. Rassel, J. Revel, H. Spiro, A. Toynbee, S. Xafner, L. Șapiro, C. Schmidt, A. Etkind, K. Jaspers ș.a. Și europenii Franț Borchenau, Artur Kistler, André Malraux, G. Orwell, Ignatio Silone ș.a. au examinat termenul „totalitarism”, oferind concomitent și relativ independent unul de altul, descrierea unei societăți noi, diferite calitativ de cele cunoscute pînă atunci istoriei. Stilurile literare au fost din cele mai variate, cu o bine determinată structură de idei: tratat politic, eseu filosofic, roman-alegoric, fantastică socială. Din categoria acestor lucrări nuanțată și sugestivă oceanie a lui Orwell a dominat pentru mult timp imaginația cititorilor.

Totalitarismul ca sistem social-politic apare, conform opiniei savanților, pe diverse căi. Economistul austriac P. Draker în lucrarea sa „Sfârșitul omului economic. Cercetarea noului totalitarism” (New-York, 1939) vede originile totalitarismului în protestele de masă împotriva inegalității sociale[9]. Pentru K. Popper totalitarismul este rezultanta „realizării forțate a ideii utopice”[10]. Cercetătorii ulterioari asociază paradigma instituirii relațiilor totalitare noilor ideologii ale sec. XX, deosebite calitativ de cele ale trecutului[11], și care promovează eficient „bacilul totalitarismului”, cuprinsă în însăși sistemul activității vitale a comunității de oameni[12]. Studiul cauzelor apariției totalitarismului a fost fundamentat, de către o seamă de savanți, și pe unele abordări moderniste. A.L. Miller este convins, spre exemplu, că fenomenul social respectiv apare întotdeauna în „situație de provocare”, legată de necesitatea modernizării accelerate, egalarea forțată în procesul de dezvoltare, suprasolicitarea societății[13]. Profesorul E.V. Nadtocii se alătură abordării expuse, relatîndu-și însă, gîndul într-o modalitate ceva diferită: „Totalitarismul apare, afirmă el, ca răspuns la provocarea proiectului social al omului nou-european”[14].

Deși acceptăm opiniile sus-menționate ca adevărate teoretic, considerăm totuși, că apariția totalitarismului a fost facilitată nu de unul, ci de o serie de factori, ansamblul cărora a creat condiții necesare instituirii fenomenului în cauză ca sistem. Acești factori reprezintă condițiile concret-istorice ale dezvoltării comunității

umane, tradițiile acesteia; caracterul național; nivelul culturii; viziunea liderilor politici, care s-au aflat în fruntea mișcărilor sociale, precum și scopurile și sarcinile lor; influența externă. Factorul uman este însă acel factor determinant al nașterii relațiilor de putere totalitare, plâsmuitorul și exponentul tuturor condițiilor apariției fenomenului analizat.

Remarcăm în această privință, că în profunzimile firii omului și societății își află locul semințe atât ale totalitarismului cât și ale democrației. Natura și calitatea acestora, activate la viață de către factorii sus-menționați, proporțiile în care vor răsări pe câmpul politic al societății, dominându-l sau nu, influențează direct modul de dezvoltare al societății umane.

În plus, omul nu este întotdeauna capabil să aprecieze la justa valoare circumstanțele create, rolul său nemijlocit în crearea acestora, calea dezvoltării sociale pe care ele o prefigurează, el fiind nucleul proceselor date, „activantul” lor principal, autorul și cauza magistrală a acestora. De multe ori indiciile, criteriile estimative ale societății în care au trăit acești oameni pot fi determinate doar post-factum.

Astfel, după cel de-al doilea război mondial, când regimurile totalitare și-au demonstrat capacitățile, exteriorizându-și unele caracteristici interne, în baza vastului material istoric și experienței acumulate în domeniul cercetărilor istorico-sociologice, de către savanții occidentali, în special C. Friedrich și Z. Brzezinski, J. Linz, H. Arendt, R. Aron ș.a., au fost depuse mari eforturi în scopul conferirii totalitarismului, ca fenomen social, unui caracter științific, determinării esenței și criteriilor fundamentale ale lui.

În lucrarea editată în 1951 „Dictatura totalitară și autocrația”, C. Friedrich și Z. Brzezinski desprind următoarele trăsături caracteristice principale ale regimului totalitar: un singur partid de masă condus de un lider harismatic; o ideologie oficială la care toată lumea trebuie să adere; monopolul asupra mijloacelor de comunicare; monopolul asupra tuturor mijloacelor de luptă armată; regimul de teroare și control din partea poliției; sistemul centralizat de dirijare al întregii economii[15].

R. Aron formulează aproximativ aceleași trăsături constitutive ale totalitarismului[16], cu excepția „monopolului asupra mijloacelor de luptă armată”, care, după părerea noastră, nu fără temei este trecut sub tăcere. Doar și în cea mai democratică societate puterea de stat veghează în cel mai strict mod forțele armate, avându-le în supunere directă.

J. Linz accepta în ansamblu aceste trăsături ale societății totalitare, desprinzând însă, și o altă caracteristică distinctivă a regimului: „mobilizarea activă a populației cu ajutorul instituțiilor monopoliste,... în scopul realizării sarcinilor politice și sociale, care striveau chiar de la bun început orice manifestare a organizațiilor politice sau sociale autonome”[17].

Cu o deosebită profunzime sînt abordate trăsăturile esențiale ale totalitarismului, de către marele savant american H. Arendt, în lucrarea sa „Originile totalitarismului”, care a intrat în fondul de aur al cercetărilor în domeniu[18]. În căutarea „originilor totalitarismului” autoarea abordează într-o manieră inedită multiaspectualele probleme ale genezei antisemitismului, ale gândirii rasiale, ale mișcărilor naționaliste, ale fenomenului imperialismului[19], dezvăluie cu măiestrie

structura funcțională a mișcării totalitare, relațiile de putere în regimul totalitar, locul și rolul „vasipartidului condus de liderul mistic”, „ideologiei atotputernice”, „teroarei de masă direcționate”[20]. H. Arendt inaugurează prin teoria „atomizării societății” o nouă direcție în istoria și teoria interpretării totalitarismului, reprezentând procesul de destructurare a corpului social, de transformare a lui într-o masă amorfă, condiție sine qua non a autoafirmării și autodezvoltării relațiilor sociale totalitare. Concepția respectivă ne-a facilitat considerabil înțelegerea relațiilor cauză-efect, proprii procesului nimicirii structurii sociale a Moldovei postbelice, transformării rapide și temeinice a structurii „comunități de subiecți” într-o „masă socială” informă.

Spre deosebire de colegii săi, care au consemnat direct caracteristicile esențiale ale totalitarismului, semne ale evaluării și definirii acestuia, L. Șapiro preferă să vorbească în lucrarea sa „Totalitarism” despre „contururile” regimului: liderul conducător, reprimarea ordinii de drept, controlul moralei individuale, legitimizarea regimului prin susținerea maselor[21]. După părerea noastră, „contururile” prezentate sînt mai degrabă specifice regimurilor autoritare decît celor totalitare – mai extinse și mai mobile.

Din punct de vedere teoretic, toate caracteristicile și criteriile de definire a totalitarismului, expuse anterior sînt autosuficiente, ele reprezentînd principiile clasice ale metodologiei cercetării fenomenului dat. De aceea zădărnice au fost încercările ulterioare de a le revedea sau de a le dezvolta esențial. Au eșuat și tentativele savanților ruși care, trăind în condițiile reale ale regimului totalitar, au încercat să-l analizeze din „interior”. Este adevărat însă, că rezultînd din specificitatea totalitarismului sovietic, unii dintre ei au completat trăsăturile relatate mai sus prin astfel de indicatori ca „sistemul centralizat de conducere riguros ierarhizat”[22]; „etatizarea excesivă a vieții sociale”; „confirmarea constituțională a rolului conducător al unui partid”[23], care, după părerea noastră, pot fi atribuite și regimurilor autoritare și unor forme de guvernare în anii de criză sau de război. Unii autori ai teoriei totalitarismului lansează, drept originale, următoarele criterii structurale funcționale ale fenomenului: controlul total al vieții sociale; controlul total al personalității; controlul total al spiritualului și creației; autarhia spirituală, materială și autoizolația etc[24]. Însă, nici acești parametri, în opinia noastră, nu pot fi considerați trăsături esențiale ale totalitarismului sovietic, ci calificați mai degrabă drept manifestări ale respectivului regim politic în baza fundamentalelor sale principii specificate de către politologii occidentali.

Trebuie însă să remarcăm că o serie de savanți – C. Gadjiev (AȘ din Rusia), P. Alexeev (Universitatea de Stat din Moscova) ș.a., acceptînd tendința de amplificare a bazei metodologice pentru o mai eficientă cercetare a totalitarismului, învederează incapacitatea concepției totalitarismului, în versiunea sa canonică, de a explica cauzele apariției și dispariției regimurilor totalitare. Ei propun lansarea cercetărilor pe orbita ontologică, studiind astfel premisele psihologice și religioase ale apariției totalitarismului. „Dacă rădăcinile preversităților dictatoriale și despotice ale politicii contemporane vor fi, cel puțin parțial, depistate în straturile conștiinței sociale, inevitabil se va simplifica posibilitatea profilaxiei acestor mutații nefaste”[25].

Incontestabil, că toate tentativele de potențare ale teoriei totalitarismului, ca fenomen social, prezintă, în ansamblu, un serios capital al arsenalului teoretico-metodologic și elaborării proiectelor antitotalitare, realizarea cărora va diminua considerabil riscurile apariției fenomenului respectiv în societate.

Contradicții teoretice prezintă, de altfel, și definirea totalitarismului. Conceptul este tratat de către unii cercetători drept tip de stat bazat pe dictatură; de către alții – drept orînduire social-politică sau sistem social[26]; ceilalți, analizîndu-l ca fiind practica statului totalitar sau activitatea unui om (dictator), unui partid politic, controlînd ideologia și acțiunile oamenilor[27].

Alte definiții, mult mai concrete, sînt propuse de către publicațiile de specialitate, din perioada „perestroică”, conform cărora totalitarismul este o formă a statului autoritar, caracterizat prin controlul lui total asupra tuturor sferelor vieții sociale[28]. Discuțiile științifice, cu privire la conceptul „totalitarism”, organizate de Institutul de filosofie al AȘ din URSS[29], conțin variate și chiar divergente după sens definiții: «totalitarismul reprezintă o structură ideologică, politică și organizațională complexă, care își supune formele economice de gospodărire» (B.S. Orlov); «totalitarismul este, în special, o formă a interacțiunii societății și statului, cu alte cuvinte, una din posibilele modalități de diminuare a contradicțiilor dintre acestea» (A.A. Osovțov); «totalitarismul stalinist este puterea birocrăției socialiste, dictatura aparatului de stat și de partid, care a uzurpat cu ajutorul teroarei ideologice, politice, constrîngerii economice puterea» (A.V. Ivanov, V.A. Loscutov).

Din aceleași discuții pot fi depistate și accepțiuni ale fenomenului mai laconice și mai expresive: totalitarismul este «o mască a gloatei»; «un regim de reprimare pe bază industrială»; «lume suprarealistă»; «cultură și anume o cultură alternativă»; «una dintre formele extreme ale manifestării puterii»; «negarea, de fapt, a statului»[30].

În pofida numeroaselor și variatelor concepții ale totalitarismului vom încerca să conturăm o variantă investigativă generalizatoare, care eventual ar include: tipul puterii atotcuprinzătoare, atotpătrunzătoare, adînc înrădăcinată în structurile conștiinței și în toate „celulele” organismului social. Totodată vom menționa însă, că majoritatea absolută a conceptelor nu analizează sistemele puterii totalitare în aspectul lor diacronic, pe verticala lor temporală. Cel mai des se studiază premisele și mecanismul devenirii sistemului, structura și mijloacele de funcționare, cultura și ideologia lui, formulă acceptată și realizată în prezenta lucrare doar parțial, stăruind și asupra respectării principiului continuității istorice.

Indubitabil, trăsăturile expuse mai sus se includ (parțial sau deplin) în conceptul de totalitarism ca fenomen social, și e în dreptul cercetătorului să-l definească așa sau altfel. Esențialul este însă, că noțiunea și interpretarea ei să conțină desemnările definitorii, maximal adecvate fenomenului dat.

După părerea noastră, totalitarismul constituie un regim politic[31] (ansamblul mijloacelor, procedeele și metodele de guvernare) în care esența și caracterul sistemului politic și social, relațiile economice și culturale ale comunității de subiecți[32] sînt determinate drept maxim totale, sau care tind către totalitate, sau se distanțează de ea. În această privință filozoful rus cu renume mondial A.A. Cara-Murza sublinia: «totalitarismul este, în primul rînd, o tendință, o mișcare spre

totalitarism»[33]. Acceptând afirmația compatriotului său, A. A. Sedov susține că «totalitarismul complet este un fenomen rar în istoria omenirii. Și în acest sens, regimul stalinist este cel mai totalitar, deoarece cuprindea toate sferile activității umane: materială și spirituală»[34].

Respectivele teze teoretice sînt confirmate de către practica «construirii comunismului» inițial în Rusia, apoi și în URSS, unde totalitarismul se dezvoltă neliniar, în dependență de scopurile și caracterul mișcărilor social-politice, de acțiunile întreprinse de către organele centrale privind organizarea și conducerea societății: februarie-octombrie 1917 – mișcare totalitară, care tinde către regimul totalitar; 1917-1922 – instaurarea regimului totalitar, dictatura militară, teroarea ca mijloc de instaurare și consolidare a puterii bolșevicilor, dezvoltarea relațiilor politice în direcția totalitarismului maximal; 1922-1927 – treptat regimul politic devine mai puțin totalitar (tendența către autoritarism); 1928-1945 – manifestarea unei bruște înclinări spre totalitarismul maximal; 1945-1953 – relații maximal totalitare stabile; 1953 – începutul diminuării relațiilor de putere totalitare, distanțarea (din 1956 după congresul al XX-lea al PC(b)US) de punctul culminant al totalitarismului. Germania și Italia, în linii mari, au trecut doar o singură etapă – tendința spre nivelul maxim al autoritarismului, bazat, în sferile politică și culturală, pe structuri evident totalitare. Referindu-ne la regimurile politice instaurate în regiunile de vest ale URSS, în particular în Moldova, trebuie să remarcăm, că din 1944 pînă în 1953 acesta avea un caracter totalitar maximal, fiindu-i specifice etape proprii ale dezvoltării și consolidării, imitînd în proporții de timp și teritoriale mai mici stadiile evoluției totalitarismului în URSS.

Referințe

1. Vezi: Постановление II Съезда народных депутатов СССР от 24 декабря 1989г. «О политической и правовой оценке советско-германского договора о ненападении от 1939 года» //Известия. – 1989. – 24 декабря.
2. Vezi de ex.: Пасат В. Трудные страницы истории Молдовы 1940-1950. – Москва, 1994; Moraru A. G. Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993. – Chișinău, 1995; Șișcanu I. G. Destărnirea bolșevică în Basarabia. – Chișinău, 1994; Gribincea M. Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944-1950. – Cluj-Napoca, 1995 ș.a.
3. Сумбатян Ю. Г. Политические режимы: генезис, сущность и основные формы // Кентавр. – 1991. – №.6. – P.133.
4. Vezi: Баталов Э. Тоталитаризм живой и мертвый// Свободная мысль. – 1951. – №.4. – P. 110.
5. Vezi: Беллестрем К.Г. Апории теории тоталитаризма //Вопросы философии. – 1992. – №.5. – P. 19.
6. Vezi: Беллестрем К.Г. Апории теории тоталитаризма //Вопросы философии. – 1992. – №.5. – P. 19.
7. Vezi: Агаев С. Л. Тоталитаризм, сталинизм, авторитаризм: реальности и понятия // Полис. – 1995. – №.3. – P.96.
8. Aceste afirmații sînt susținute și de către savantul rus L. Isteaghin, care consideră că concepția «totalitarism» este doar un curent temporar în știință, care pretinde la statutul de teorie. Deosebita ei popularitate din anii '80-'90, punctează el, actualmente metamorfozează

într-un fel de reacție alergică manifestată nu numai în cadrul cotidianului politic, ci și în cercurile științifice. În pofida acestui fapt, savantul afirmă totuși imposibilitatea negării complete a acestei noțiuni în știință. Mai puțin categoric în acest sens este politologul german Mațcov (Universitatea bundesferului), care propune abandonarea îmbinării de cuvinte «teoria totalitarismului», substituind cuvântul «teorie» printr-un termen mai puțin pretențios – «ansatz» (adică tratare, schemă, formulă) (Vezi: Истягин Л.Г. Сумбатян Ю. Г. Политические режимы: генезис, сущность и основные формы //Кентавр. – 1991. – Nr.6. – P.133.

9. Vezi: Баталов Э. Тоталитаризм живой и мертвый// Свободная мысль. – 1951. – Nr.4. – P. 110.

10. Баллестрем К.Г. Апории теории тоталитаризма //Вопросы философии. – 1992. – Nr.5. – P. 17.

11. Vezi: Баллестрем К.Г. Апории теории тоталитаризма //Вопросы философии. – 1992. – Nr.5. – P. 19.

12. Vezi: Агаев С. Л. Тоталитаризм, сталинизм, авторитаризм: реальности и понятия // Полис. – 1995. – Nr.3. – P.96.

13. Aceste afirmații sînt susținute și de către savantul rus L. Isteaghin, care consideră că concepția «totalitarism» este doar un curent temporar în știință, care pretinde la statutul de teorie. Deosebita ei popularitate din anii '80-'90, punctează el, actualmente metamorfozează într-un fel de reacție alergică manifestată nu numai în cadrul cotidianului politic, ci și în cercurile științifice. În pofida acestui fapt, savantul afirmă totuși imposibilitatea negării complete a acestei noțiuni în știință. Mai puțin categoric în acest sens este politologul german Mațcov (Universitatea bundesferului), care propune abandonarea îmbinării de cuvinte «teoria totalitarismului», substituind cuvântul «teorie» printr-un termen mai puțin pretențios – «ansatz» (adică tratare, schemă, formulă) (Vezi: Истягин Л.Г. Исследования по тоталитаризму: в поисках нового обоснования концепции //Полис. – 1997. -Nr.2. – P.180, 191.)

14. Загладин Н. В. Тоталитаризм и демократия: конфликт века //Кентавр. – 1992, май-июнь. – P. 4

15. Поппер К. Открытое общество и его враги. – Москва. – 1992. – P. 478-479.

16. Vezi: Сумбатян Ю. Г. Тоталитаризм как категория политической социологии// Социс. – 1994. – Nr. 1.

17. Агаев С. Л. Гитлеризм, сталинизм, тоталитаризм: реальности и понятия// Полис. – 1995. Nr. 3. – P. 96.

18. Vezi discuția: Тоталитаризм – явление XX века // Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989. – P. 37.

19. Надточий Э. В. «Европейский проект» и дискурс «тоталитаризма» // Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989. – P. 71-82.

15. Friedrich C. J. and Brzezinski Z. K. Totalitarian Dictatorship and Autocracy. – Cambridge, 1956.

16. Vezi: Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – Москва, 1994.

17. Vezi: Сумбатян Ю.Г. Тоталитаризм как категория политической социологии// Социс. – 1994. – Nr.1.

18. Vezi: Arendt H. Originile totalitarismului. – București, 1994.

19. Ibidem, P. 15-383.

20. Vezi: Arendt H. Originile totalitarismului. – București, 1994. – P. 403-651.

21. Vezi: Миллер А. Авторитарный и тоталитарный опыт Центральной Европы // Международные экономические и международные отношения. – 1996. – Nr.7. – P. 54.

22. Орлов Б.С. Германия и СССР в 30-е годы: сходства и различия //Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989. – P. 58.

23. Сумбатян Ю.Г. Тоталитаризм как категория политической социологии // Социс. – 1994. – Nr.1. – P. 14.
24. Vezi: Калина В.Ф., Курскова Г.Ю. Тоталитаризм как общественное явление // Кентавр. – 1991. – Nr.5. – P. 156.
25. Citat din: Истягин Л.Г. Исследование по тоталитаризму: в поисках нового обоснования концепции. // Полис. – 1997. – Nr.2. – P.181.
26. Сумбатян Ю. Г. Политические режимы: генезис, сущность и основные формы // Кентавр. – 1991. – Nr.6. – P. 133.
27. Vezi: Сидорова Л. Словарь тоталитаризма: к автобиографии термина в американской политологической литературе // Известия АН Эстонии. Общественные науки. – 1991. – Nr.3. – P. 263.
28. Vezi: Советский Энциклопедический словарь. – Москва, 1989. – P. 1355.
29. Vezi: Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989.
30. Vezi: Ibidem, în ordinea expunerii definiției ale totalitarismului.
31. În literatura științifică această importantă categorie politică este tratată divers: cunoscutul sociolog francez R. Aron în lucrarea sa «Democrație și totalitarism» consemnează, că regimul politic «soluționează problema structurii puterii, relațiilor dintre cetățeni» (Aron P. Демократия и тоталитаризм. – Москва, 1993. – P.55.); occidentalul P. Șaran concepe această categorie ca un component al sistemului politic, mijloc de funcționare al acestuia (Vezi: Шаран П. Сравнительная политология. Partea I. – Москва, 1992. – P.53.); renumitul politolog francez M. Duverge afirmă că regimul politic este o formațiune statală, un tip de organizare a puterii (Vezi: Сумбатян Ю. Политические режимы: генезис, сущность и основные формы // Кентавр. – 1991. – Nr.6. – P.133); profesorul J. Chermon tratează conceptul ca o «totalitate de segmente ideologice, instituționale și sociale, care contribuie la formarea puterii» (Полис. – 1991. – Nr.2. – P.134.) etc.
32. Expresie utilizată de către A. Миллер în lucrarea: Авторитарный и тоталитарный опыт Центральной Европы // Международные экономические и международные отношения. – 1996. – Nr.7. – P. 54.
33. Тоталитаризм явление XX века // Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989. – P. 24.
34. Тоталитаризм явление XX века // Тоталитаризм как исторический феномен. – Москва, 1989. – P. 30.

Prezentat la 12.12. 2007

ПОЛИТИЧЕСКИЙ РЕЖИМ: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Валентин БЕНЮК, доктор политических наук, ИРИМ

The concept of political regime (regime as a basic category in political science) is one of the main categories of political science. Being very meaningful the concept of regime is used in different contexts.

The concept of political regime is multilateral not only from the linguistic point of view, it also characterizes a lot of political phenomena from the point of view of essence and aspects.

«Политический режим» («режим» как основополагающее понятие в политологии) – одна из базисных категорий политической науки. Будучи весьма содержательным, понятие «режим» употребляется в различных смыслах и контекстах. В переводе с французского данное понятие означает: 1) государственный строй, совокупность средств, методов и способов осуществления власти; 2) строго установленный распорядок жизни (труда, отдыха, питания, лечения, сна); 3) систему обязательных правил, требований, норм, принципов, установленных для какого-либо вида деятельности; 4) определенное состояние, положение, статус кого-либо или чего-либо (например, режимный объект).

Понятие политического режима многогранно не только с лингвистической точки зрения, оно характеризует множество политических феноменов – в сущностном и аспектуальном плане.

Во-первых, политический режим может быть рассмотрен как способ функционирования, более того – как способ существования политической системы во многих ее проявлениях. С этой точки зрения можно с уверенностью сказать, что не существует политических систем вне политических режимов. Это – своеобразная закономерность политической системы, отражающая ее диалектическую связь с политическим режимом.

Во-вторых, политический режим характеризует механизм политического властвования, его институциональную часть. Это означает, что изучая политический режим, можно выявить процедуру формирования правящими политическими группами органов политической и государственной власти: посредством выборов и через парламент или путем назначения сверху; при участии узкого круга наиболее влиятельных лиц или по единоличному усмотрению, например, главы государства.

В этой связи ключевой проблемой политического режима является проблема завоевания, удержания и использования политической власти, воздействующей на общество в целом, на его экономическую, социальную и духовную сферы, на жизнедеятельность людей.

Политический режим отражает, как де-факто распределяется власть между различными социальными силами и выражающими их интересы политическими организациями, кто и почему обладает наибольшей долей власти в данном обществе.

Через познание политического режима выявляется, кто и как контролирует осуществление политической власти; являются ли носители властных

полномочий бесконтрольными, признают ли контроль только сверху или находятся под мощным контролирующим воздействием снизу; существует или нет прямая и обратная связь между гражданским обществом и его политической системой. Уточнение этих аспектов имеет существенное значение для характеристики конкретного политического режима, а также политической системы в целом.

Существенной чертой политического режима выступает совокупность приемов и методов осуществления политической власти. Непосредственно методы могут быть преимущественно разрешительными или преимущественно запретительными; различным может быть соотношение методов убеждения и принуждения. Это могут быть методы, основанные на законе, и методы внеправовые. Отношение политико-управленческих структур к правовым основам своей деятельности и к праву в целом тоже является элементом политического режима.

Познание политического режима позволяет раскрыть механизм участия общества в политическом процессе, ответить на вопросы: какие формы принимает это участие – организованные или стихийные, организованные сверху или идущие снизу, участвует ли население на всех стадиях принятия и реализации политико-управленческих решений или привлекается только к исполнению уже принятых решений и т.д.

Наконец, большое значение для понимания природы политического режима имеют способы урегулирования социальных и политических конфликтов. В цивилизованном, демократическом обществе, в котором инакомыслие считается вполне нормальным явлением, имеются закрепленные в законе институциональные механизмы и отлаженные процедуры разрешения возможных коллизий и конфликтов. В таком обществе силовые структуры государства не используются против гражданского общества для разрешения возникающих в его среде споров и конфликтов.

Изложенные основные положения, раскрывающие суть политического режима, обязательно должны учитываться при определении его как общественного и политического феномена.

Так, западный исследователь П. Шаран рассматривает политический режим в виде одного из компонентов политической системы, способа ее функционирования. По его мнению, политический режим охватывает конституционно-правовые принципы и структуры, политические процессы, институциональные нормы и основные ценности, которые так или иначе регулируют функционирование системы.

Известный французский политолог Морис Дюверже считает, что политический режим – это определенный государственный строй, определенный тип организации власти, определенное сочетание системы партий, способов голоования, типов принятия решений, структур групп давления.

Обобщая вышеизложенные аспектуальные компоненты, отметим, что политический режим – это способ существования политической системы, урегулирования социальных и политических конфликтов; механизм политического властвования путем завоевания, удержания и использования власти; процесс

распределения властных полномочий и осуществления контроля над ними; совокупность приемов и методов реализации власти; механизм участия общества в политическом процессе.

Политическому режиму принадлежит весьма важная роль в жизнедеятельности общества. Он отражает интересы различных общностей, политических сфер, оказывая влияние на экономическую, социальную и духовную жизнь общества в целом. Это важнейший механизм развития общества в соответствии с определенным маршрутом человеческой истории.

Для каждой исторической эпохи характерны определенные типы политических режимов и соответствующее им философское знание.

Непреходящая роль в понимании и практическом совершенствовании политических режимов принадлежит греческим философам. В развитии их воззрений условно можно выделить два этапа.

Первый этап развития политической мысли связан с древнегреческими философами – с «семью мудрецами». Среди них особое место занимал *Солон* (около 638 – 559 гг. до н.э.) – знаменитый афинский государственный деятель и законодатель, считавший, что «государство – это величайшее воплощение человеческого разума», и потому необходим, прежде всего, законный порядок: беззаконие и междоусобица – наибольшее зло, порядок и закон – величайшее благо для полиса.

Второй этап расцвета философской и политической мысли представлен Сократом, Платоном, Аристотелем. Высшим достижением данного этапа стали учения Платона (427 – 347 гг. до н.э.) и Аристотеля (384–322 гг. до н.э.), в которых анализировались различные типы существовавших политических режимов: тимократия (милитаризованное государство); олигархия (власть немногих), демократия, тирания, полития, монархия, аристократия. Идеальным Платон считал аристократическое государство, в котором управляют философы и действуют справедливые законы. Аристотель самой подходящей формой государственного правления называл политию, которая, по его мнению, соединяет в себе лучшие стороны олигархии и демократии.

Учения Платона и Аристотеля о государственном устройстве оказали заметное влияние на философов Древнего Рима, среди которых особое место занимает Цицерон (106 – 43 гг. до н.э.). Опираясь на взгляды греческих мыслителей, в своем трактате «О государстве» он выделил три основных формы государства: монархию, олигархию и охлократию (власть толпы). Он склонялся к выводу о необходимости слияния этих трех форм при превосходящей роли монархии.

Традиции политической и правовой мысли философов Древнего Рима были продолжены средневековой Европой. К XIV в. предпочтение отдавалось монархии, где король рассматривался как высшая законная власть в обществе. В средние века большое значение для развития теории политических режимов имели концепции политических мыслителей Гоббса, Локка, Монтескье.

Гоббс, как и Цицерон, считал монархию самой лучшей формой власти. В отличие от него, Локк был сторонником ограниченной монархии. Он впервые четко разделил понятия «личность», «общество», «государство», поставив ин-

тересы личности выше интересов общества и государства. Монтескье, в свою очередь, отстаивал идею умеренной конституционной монархии. Разработанные им принципы разделения властей и трех видов правления – демократии, аристократии, деспотии – впоследствии были положены в основу политического устройства демократического государства.

Ученый и политический деятель США Мэдисон, развивая теорию Монтескье о разделении властей, сформировал для своей страны оптимальную систему сдержек и противовесов внутри политического режима, где законодательная, исполнительная и судебная власти занимают относительно равное место в политической жизни страны. Этот механизм политического режима до сих пор эффективно действует в США, в условиях президентского правления и разделения властей.

Французский политолог и социолог де Токвиль в своей книге «Демократия в Америке» привел исторический генезис и перспективы демократии, которую он понимал предельно широко – как принципы социальной организации современного общества. Он был убежден в том, что демократия восторжествует в мире благодаря своим уникальным преимуществам. Де Токвиль выделял два основных таких преимущества демократии над другими формами правления: во-первых, она способствует благополучию наибольшего числа граждан, во-вторых, обеспечивает политические свободы и широкое участие масс в политической жизни.

Основные критерии типологизации политических режимов могут быть определены следующими операциональными подходами: 1) как возник данный политический режим; 2) какие политические группировки находятся у власти; 3) каким методам политического господства отдается предпочтение; 4) какие партии добиваются прихода к политической власти; 5) допускается ли существование политической оппозиции и в какой мере; 6) каково положение личности в данной стране.

На основе изложенных критериев политические режимы подразделяются на две большие группы: демократические и недемократические. В свою очередь, недемократические включают в себя два типа – тоталитарные и авторитарные.

Следует отметить, что между тоталитаризмом и демократией, как крайними полюсами данной классификации, располагается множество промежуточных политических режимов, содержащих элементы указанных ниже трех основных типов.

Итак, рассмотрим три основных типа политических режимов: 1) демократию; 2) тоталитаризм; 3) авторитаризм.

Понятие «демократия» (от греческого *demos* – народ и *krátos* – власть) означает «власть народа». Однако ситуация, при которой весь народ осуществлял бы политическое властвование, т.е. непосредственная демократия, – это всего лишь идеал. Реальная демократия есть власть людей, избранных народом, и называется представительной демократией.

Эволюция значений термина «демократия» обусловлена развитием человеческого общества. Первоначально демократия рассматривалась как прямое

правление граждан, в отличие от правления монарха или аристократов. Однако уже в античности демократия считалась «худшей формой» правления. В то время полагали, что низкий уровень культуры граждан греческих полисов-государств позволяет правителям манипулировать «народовластием». Вследствие этого демократические режимы существовали недолго и часто переходили в охлократию (власть толпы), порождавшую, в свою очередь, тиранию.

Негативные стороны демократии оттеснили преимущества демократического режима вплоть до XIX века. И даже в XX веке, когда демократия завоевала обширные регионы мира и ее идеи стали разделять богатые и процветающие государства, ученые и политики не перестают обсуждать суть и формы проявления демократических режимов, выделяя и их негативные стороны.

Как политический режим демократия менее всего подходит для радикального решения социально-политических и экономических проблем, поскольку требует постоянного согласования интересов, проработки различных общественных альтернатив, толерантности и т.д.

Обращая внимание на сложность подобного режима, У. Черчилль заметил, что «демократия – самая плохая форма правления, если не считать все остальные, которые время от времени подвергаются проверке».

Как политический режим, демократия характеризуется следующими отличительными признаками: политическая власть принадлежит большинству, источником власти в демократическом государстве является народ; власть формируется путем свободных выборов, свободного выдвижения кандидатур, всеобщего и равного избирательного права, тайного голосования; уважение большинством права меньшинства на оппозицию, критику правящего режима и его смену на очередных выборах; для демократического режима характерно разделение властей: законодательной, исполнительной и судебной; многопартийная система, являющаяся основным механизмом формирования воли народа и влияния на исполнительную власть; демократический политический режим характеризуется высокой степенью реализации прав человека, декларированных не только в собственной стране, но и в ряде международных документов, каковыми являются «Всеобщая Декларация прав человека» (1948 г.), «Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод» (1950 г.) и др.

Учитывая тот факт, что в следующей опубликованной, в этом же сборнике, статье «Тоталитаризм как социальный феномен: теоретический и историографический подходы», подробно анализируется понятие «тоталитаризм», переходит к анализу «авторитаризма» (от лат. *auctor* – зачинатель, основатель, создатель, творец, автор, даритель и *auctoritas* – суждение, мнение, взгляд, решение, власть, право) – понятие, рассматриваемое современной западной социологией относительно различных аспектов общественной жизни.

Впервые термин «авторитаризм» был введен так называемой франкфуртской школой и послужил обоснованием концепции, обеспечивающей социальную почву и питательную среду всех тоталитарных режимов XX в.

Основным звеном авторитарного режима выступает государство с его главными атрибутами – армией и полицией. Опираясь на гражданскую и воен-

ную бюрократию, оно способствует сохранению абсолютной власти, стремясь стать решающей политической силой общества.

Государство при авторитаризме, как и при тоталитарных режимах, опирается главным образом на харизматических лидеров. В условиях авторитаризма, харизматические лидеры в целях легитимности своих решений широко используют исторические, религиозные, националистические концепции. Харизматическая власть, основанная на личности лидера, которому приписывались исключительные божественные черты, существовала при различных недемократических политических режимах (Юлий Цезарь, Александр Македонский, Наполеон, Гитлер, Муссолини, Сталин, Мао Цзэдун и др.).

Авторитарный режим допускает некоторый ограниченный и контролируемый плюрализм в политическом мышлении, мнениях, действиях, и даже мирится с наличием редуцированной оппозиции. Управление подданными в авторитарных системах не столь тотально, нет строго организованного контроля над социальной и экономической инфраструктурами гражданского общества. При авторитарных режимах граждане не подвергаются репрессивным мерам и террору за свои политические взгляды, если они не являются активными противниками режима. Вследствие этих отличительных черт, авторитаризм занимает своеобразное промежуточное положение между тоталитаризмом и демократией. С первым его роднит прежде всего диктаторский, не ограниченный законом характер власти, а со вторым – сохранение при этом некоторых элементов экономического, политического и идеологического плюрализма.

Сформулируем тезисно основные характеристики авторитаризма: монистическая структура политической власти, господство определенной личности (вождь, монарх, диктатор), осуществляющей чрезмерную централизацию в управлении общественно-политической жизнью общества; концентрация власти в руках главы государства – гражданского или военного диктатора. Диктаторская власть опирается на силу, прежде всего на полицейский или военнокарательный аппарат, в целях применения жестких мер принуждения, наказания и расправы; определенное отчуждение народа от власти, недопущение реальной политической оппозиции, преследование реальной политической оппозиции, преследование независимых общественных объединений, ограничение свободы печати. В условиях авторитарных режимов права и свободы граждан часто превращают население страны в объект политических и идеологических манипуляций; политическая структура авторитарного режима не предусматривает реального разделения властей на законодательную, исполнительную и судебную, а выборы при этом носят нередко показательный, а то и фиктивный характер; власть полностью принадлежит диктатору; авторитарный режим в условиях слабости и неразвитости общества на определенном историческом этапе может обеспечить определенный рост экономического развития и политическую устойчивость в обществе.

Изучение тоталитарных и авторитарных режимов, их эволюционного взаимодействия приводит к выводу об их нестатичности, способности переходить из одного качества в другое, заимствовать структурно-функциональные сегменты друг у друга.

Данное утверждение можно аргументировать практикой «советского строительства» в России, а затем и в Советском Союзе, где тоталитаризм развивался зигзагообразно, в зависимости от целей и характера тоталитарного движения, предпринятых центральными властями действий по организации и управлению обществом. Итак: февраль-октябрь 1917 г. – тоталитарное движение, стремившееся к авторитарному режиму; 1917-1922 гг. – становление диктаторского режима: военная диктатура, террор как средство установления и укрепления власти большевиков, развитие политических отношений в сторону тоталитаризма; 1922-1927 гг. – политический режим постепенно становится менее тоталитарным (тенденция к авторитаризму); 1928-1945 – проявление резкой тенденции от авторитаризма к максимальному уровню тоталитаризма; 1945-1953 гг. – стабильные, максимально тоталитарные отношения; 1953 г. – начало ослабления тоталитарных отношений власти; начиная с 1956 г., после XX съезда ВКП(б) – Всесоюзной Коммунистической партии большевиков – дистанцирование от достигнутой высшей точки тоталитаризма.

Германия и Италия прошли, к примеру, лишь одну фазу – стремление к тотальной точке развития общества, достигнув уровня наибольшего авторитаризма, базировавшегося в политической и культурной сферах на явных тоталитарных структурах.

Относительно установленного политического режима в западных регионах СССР, в частности в Молдове, следует отметить, что с 1944 по 1955 гг. он носил максимально тоталитарный характер и ему были присущи свои этапы развития и укрепления, повторявшие в меньшем временном и территориальном масштабах этапы развития тоталитаризма в СССР.

Библиография

1. Arendt H., *Originile totalitarismului*, București, 1994.
2. Aron R., *Istoria și dialectica violenței*, București, 1995.
3. Арон. Р., *Демократия и тоталитаризм*, Москва, 1994.
4. Бурдые П., *Социология политики*, Москва, 1993.
5. Dobry M., *La dynamique de mobilization multisectorielle*, Paris, 1992.
6. Friedrich C.J. and Brzezinski Z.K., *Totalitarian Dictatorship and autocracy*, Cambridge, 1956.
7. Фридрих К., Бжезински З., *Тоталитарная диктатура и автократия*, Кембридж, 1951.
8. Мангейм К., *Диагноз нашего времени*, Москва, 1994.
9. Popper K., *Mizeria istorismului*, central European University, 1996.
10. Revel Jean-François, *Reverimentul democrației*, Humanitas, 1995.
11. Поппер К., *Открытое общество и его враги*, Москва, 1992.
12. Зиновьев А., *Коммунизм как реальность*, Москва, 1994.

Prezentat la 19.12. 2007

DIMENSIUNEA CONFESIONALĂ A SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

*Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, IRIM
Victor JUC, doctor în filosofie, conferențiar universitar, AȘM*

The end of the Cold War gave birth to the essential modification of international relations structure, while the ideological depolarization contributed to the cultural and civilizational diversity of the post-industrial world. Polycentricity and asymmetry of international system, the change of conflict global direction and identity reestablishments, within which the confessional factor plays at least an important role if not a decisive one, are new challenges to the global security.

Sfârșitul războiului rece a condiționat modificarea esențială a structurii sistemului internațional, iar depolarizarea ideologică a contribuit la aprofundarea diversității cultural-civizaționale a lumii din perioada postindustrială. Structura policentristă și asimetria sistemului internațional, schimbarea direcției globale de conflict și replierile identitare, în cadrul cărora factorului confesional îi revine dacă nu un rol determinant, cel puțin unul important, sînt provocările noi la adresa securității globale. Ținînd cont de performanțele tehnologiilor înalte și de nivelul de dezvoltare a mijloacelor de comunicare, riscurile extinderii amenințărilor punctate și a conflictelor sînt în creștere, mai ales pe fundalul apariției noilor actori.

Fiind o componentă inalienabilă a istoriei omenirii, religia este integrată în societate și în cultura ei. J. Fraser susține că religia și cultura religioasă sînt un pas important pentru dezvoltarea societății, iar J. Wasch aprofundează ideile de acest conținut prin teoria esenței metasociale a religiei. Conform acestei teorii, religia nu este identică cu credințele, ritualurile și instituțiile în schimbare, care fac parte din realitatea socială, ci trebuie concepută ca sursă a existenței umane, a alianței omului cu Dumnezeu. De pe poziții mai moderate, în spirit funcționalist, M. Weber consideră religia o parte integrantă a procesului social și tinde s-o înțeleagă ca pe un factor al schimbărilor sociale, pe cînd pentru E. Durkheim ea alcătuiește mai întîi de toate baza integrității și stabilității societății. T. Hobbes și D. Hume punctează că religia, fiind reprezentarea mitologică a structurilor sociale, afirmă valorile societăților umane, ancorîndu-le în structura statului, iar M. Weber este de părere că autonomia religiei și funcția ei politică are un caracter utilitar în relațiile dintre state, acțiunea externă, fiind motivată din perspectiva canoanelor religioase și direcționată spre scopuri lumești. K. Marx și G. Le Bon caracterizează religia ca „opium al popoarelor”, generatoare a unor relații imprevizibile la nivelul psihologiei mulțimilor. Pentru filosoful german, religia este factor de conservare al autorității exploatare atît în plan intern, cît și în mediul extern, iar din punctul de vedere al abordărilor sociologice contemporane, prin articulațiile sale teoretice și instituționale, religia se constituie dintr-un element coagulator al energiilor naționale în raporturile cu actorii alogeni. Reprezentanții „Școlii de la Annales”, M. Bloch, F. Braudel, interpretează marile transformări istorice și civilizaționale în termeni de evoluție psihologică, concepțională și confesională, factorul cultural-religios, prin

ideile și mentalitățile pe care le include și care aparțin diferitor civilizații, fiind considerat un indicator al sistemului internațional.

Referindu-se la eforturile de a face distincție dintre cultură și civilizație, F. Braudel le etichetează ca fiind înșelătoare, din cauza că civilizația alcătuiește fundamentul culturii și separarea lor este o eroare. Conform lui S. Huntington, civilizația nu reprezintă altceva decât o entitate culturală și doar în Germania gânditorii secolului al XIX-lea au trasat o profundă distincție dintre acești doi termeni, „civilizația” însumând factori materiali, iar „cultură” – valori, idealuri și înalte calități intelectuale, artistice și morale ale societății. Conform lui A. Bozeman, civilizația și cultura implică valorile, regulile, instituțiile și modurile de gândire cărora mai multe generații dintr-o societate le-au atribuit o importanță primară. Pentru F. Braudel, o civilizație este un spațiu, o arie culturală, o colecție de caracteristici și fenomene culturale. Imn. Wallerstein o definește ca pe o înlănțuire specială de viziuni asupra lumii, obiceiuri, structuri și cultură ale cărei forme reprezintă într-un fel întregul istoric și care coexistă, chiar dacă nu întotdeauna simultan cu alte varietăți ale acestui fenomen. În opinia lui Ch. Dawson, o civilizație este produsul unui proces original, în special de creativitate culturală, care este opera unui anumit popor, iar pentru E. Durkheim și M. Mauss aceasta nu este altceva decât un fel de mediu moral care înconjoară un anumit număr de națiuni, fiecare cultură națională fiind doar o formă specială a întregului. O. Spengler consideră că o civilizație este inevitabilul destin al culturii[1]. Analistul german definește șapte civilizații și câmpul religios în care s-au încadrat, civilizația fiind perioada finală în dezvoltarea culturilor locale, în cadrul căreia se produce apusul lor. N. Danilevski a elaborat teoria morfologico-culturală, prin care distinge zece culturi istorice universale ce se identifică în baza a patru criterii, cel religios fiind primordial. Autorul rus demonstrează ostilitatea Europei față de Rusia ortodoxă și discordia profundă dintre lumea slavă și cea romano-germană, religia ortodoxă conferind popoarelor slave atributul de continuatori ai Bizanțului.

De fapt, încă G. Vico scria despre cicluri culturale care conțin și variabila religioasă. J. G. Herder, în același sens, analizează dezvoltarea cultural-religioasă, mintală a popoarelor în consonanță cu fenomenul politic, dimensiunea religioasă fiind plasată pe prim-plan și considerată catalizator al evoluției sociale. Cercetînd grandoarea și decadența civilizațiilor, Voltaire pune accent pe variabila moravurilor și obiceiurile religioase. E. Taylor utilizează conceptul de cultură în conexiune cu religia, privită ca ideologie și credință, imprimîndu-i și accepții antropologice de condiție a unor societăți umane bine personificate religios. J. Lubbock scrie despre fragmentarea civilizațiilor în diferite perioade istorice prin distincția cultural-mintală, religioasă.

În perioada contemporană A. Toynbee propune sistemul a douăzeci și una de civilizații, dintre care au rămas numai cinci. Gh. Dawson susține că marile religii sunt fundamentele pe care marile civilizații se sprijină. Conform lui S. Huntington, religia este caracteristica esențială și definitorie a civilizațiilor și „într-o măsură determinată civilizațiile mari din istoria omenirii au fost confundate cu marile religii ale lumii, iar popoarele care împărtășesc aceeași etnicitate și limbă, dar diferă din

punct de vedere religios, luptă unul cu celălalt, așa cum s-a întâmplat în Liban, fosta Iugoslavie și pe subcontinent” [2].

Este de subliniat că modelul teoretic a lui S. Huntington a avut un impact deosebit asupra cercurilor academice și oamenilor politici din multe țări, chiar dacă multiple interpretări ale evoluției prospective a mediului internațional fundamentate pe binomul civilizație-religie constituie o perenitate a construcțiilor teoretice și au fost conturate și de alți cercetători. Astfel, Platon și Cicero, reprezentanți ai antichității greco-romane și Confucius, în calitate de exponent al filosofiei politice din Extremul Orient, partajau spațiul politic al epocii între lumea greco-romană sau, respectiv, chineză și lumea barbară, religia fiind un element definitoriu și delimitativ. F. Petrarca scria că turcii sînt inamici, dar grecii schismatici sînt mai răi decît sarazinii și osmanii. De fapt, Evul Mediu a cunoscut mai multe ciocniri violente dintre civilizații și religii, iar Tratatul de la Westfalia a încheiat ciclul hegemonic al războaielor religioase. În același context al ciocnirii dintre religii se înscrie doctrina politică a islamului care divizează lumea în „casa păcii” și „casa războiului”. Partajarea belică a mediului extern al islamului „îndreptățește” războiul sfînt împotriva celor care nu acceptă religia lui Muhamed. Tendințele actuale de restaurare a statului bazat pe legea islamică, utilizarea islamului în criza din Golf și actele teroriste săvîrșite de musulmani denotă că există în mod real o amenințare și sfidare islamică.

S. Bo Gull a propus un model nou al sistemului internațional din epoca postrăzboi rece, pronosticînd o structură bipolară în care vesternizarea lumii neoccidentale generează ciocniri dintre cele două falii de civilizații. Penetrația creștinismului de factură protestantă și catolică prin ideologia militantă, prozelitismul și impunerea valorilor creștine au provocat reacția lumii islamice și budisto-confucioniste, acestea prefigurîndu-se ca viitoare centre de putere. O idee similară este expusă și de S. Huntington, care pronosticează o axă musulmano-asiatică îndreptată împotriva Occidentului la nivel macro, cele mai violente linii de conflict fiind între islam și vecinii săi de alte confesiuni. În genere, este posibil ca cele mai periculoase ciocniri să apară din interacțiunea aroganței occidentale, intoleranței islamice și a afirmării asiatice. P. Kennedy puncta în acest sens, că perturbatorii sistemului internațional, statele islamice și blocul confucionist al tigrilor, dețin o serioasă variabilă religioasă în politica lor externă.

S. Huntington a reactivat unele abordări proprii „Școlii de la Annales”, care învederează că ideea de frontieră între civilizații este operantă în dialectica istorică a vieții internaționale prin dihotomia cultural-religioasă axată pe principiul „noi și ei” și „imaginea celuilalt”. Modelul lui S. Huntington este operațional și poate proiecta eventuale linii de demarcațiune pe orbita deciziilor politice și a conduitei externe a statelor. De fapt, mulți gînditori, savanți ai mediului internațional modern și contemporan, începînd cu H. Grotius și G. Vico și terminînd cu S. Huntington și E. Luttwak, au indicat asupra „predestinării” unor națiuni motivate religios să exercite o hegemonie navală sau economică, politică sau culturală. Este de remarcat că în ultimul timp au fost reactivate interpretările în spiritul unui determinism religios la scara relațiilor internaționale, fundamentat pe confruntarea axelor de civilizație, religia fiind considerată catalizator al transformărilor globale de ordin politic și

economic. Dezvoltarea Uniunii Europene s-a bazat pe suportul democrației liberale și al valorilor religioase, iar K. Adenauer, R. Schuman sau A. de Gasperi în calitate de exponenți ai democrației creștine au luptat cu fermitate pentru o Europă Unită. În genere, privit ca structură civilizațională, Occidentul este expresia politică a unificării cu un substrat religios-creștin mai întâi în componența Imperiului Roman, apoi într-un spațiu mai restrâns în cadrul Imperiului lui Carol cel Mare.

Utilizând conceptul de georeligie, adică răspândirea spațială a religiilor, S. Huntington face o separație rigidă între ariile cultural-religioase. C. Buchet a încercat prin prisma teoriei relațiilor internaționale să demonstreze vulnerabilitatea unor postulate huntingtoniene, punându-se la bază mai multe contraargumente:

1. Elementul „civilizație” devine preponderent în raport cu elementul „putere”, subliniindu-se că J. Galtung, K. Deutsch, Ph. Braillard ș.a. au demonstrat că politica de putere constituie una dintre liniile de forță ale politicii mondiale. S. Huntington plasează ipoteza ciocnirii civilizațiilor în termeni de putere, identificând noi centre modelatoare ale politicii mondiale, cum ar fi, de exemplu, regiunea asiatico-pacifică.

2. S. Huntington asigură evoluțiilor economice și cultural-religioase o perspectivă intracivilizațională, negînd globalismul transformărilor de ordin economic, cultural și religios, iar regionalizarea economică pe baza unor matrici cultural-religioase este ilustrată defectuos și doar prin exemple din mediul nord-american și asiatic.

3. Este reactivat scenariul lui R. Aron, în care tabloul global al politicii internaționale este dominat de o „violență structurală” a actorilor. Însă, chiar dacă civilizațiile își vor preciza identitatea religioasă, ele nu pot fi surse de turbulență în cazul cînd statul – națiune nu încadrează variabila în relațiile lor externe.

4. Chiar dacă procesul de desecularizare este accelerat, „revanșa Divinității” în relațiile internaționale are doar un fundament axiologico-doctrinar, definind unele polarizări pe baza unor alianțe de valori perfectate între actori.

5. Principalul artificiu de calcul al ipotezei lui S. Huntington se reduce la substituirea statului național ca principala sursă de conflict, cu grupuri de state aparținînd unor civilizații fundamentate pe marile religii universale. De fapt, această substituire conceptuală conduce spre schimbarea regulilor interacțiunii dintre actorii politicii mondiale.

6. Dacă se pornește de la premisa că religia este elementul fundamental care marchează și definește o civilizație, este greu de înțeles distincția profundă dintre civilizația occidentală și civilizația ortodoxă, doar ambele sunt în plan religios creștine. Se creează impresia că se revine la dogmele medievale, cînd apusenii etichetau răsăritenii ca fiind schismatici. Totodată, Grecia, unul dintre pilonii ortodoxiei, este membru plenipotențiar al Uniunii Europene, iar în cadrul civilizației occidentale poate fi detectată o diferențiere dintre catolicism și protestantism, distincția dintre aceste două axe religioase fiind tot atît de marcată ca dintre ele și ortodoxism.

7. Dezoccidentalizarea elitelor politice din lumea neoccidentală conține și o componentă religioasă în procesul de „hinduizare” a Indiei sau „reislamizare” a spațiului arab. Diferențele religioase pot crea rupturi ale sistemului internațional doar atunci cînd comportamentul belicos al unor actori este activizat prin apelul la religie.

Fără a unilateraliza identificarea surselor de conflict fundamentate religios, este de subliniat că doar sfidarea islamică a creat serioase antagonisme în cazul conflictelor din Bosnia, Caucaz și Sudan. Activizarea mișcărilor islamiste în zona mediterană și adriatică a condus spre decizia NATO de a amplifica măsurile de securitate pe flancul sudic, iar cu unele state islamice inițiind parteneriate specifice zonei de influență.

8. Teza huntingtoniană poate fi contracarată și de poziția schimbului cultural dintre civilizații, a multiculturalismului. Fără a considera Occidentul un creuzet de civilizație este de remarcat că „traficul civilizațiilor” a dat câștig de cauză lumii apusene, debușând într-un etnocentrism care a atras fenomenul de respingere a culturii occidentale și idigenizarea unor culturi neoccidentale. În relația „occident – lumea neoccidentală” asistența economică din partea Vestului va prevala comparativ cu deosebirile cultural-religioase.

9. Înlocuirea paradigmei războiului rece cu modelul ciocnirii civilizațiilor tulbură nivelul conceptual al teoriei relațiilor internaționale. S.Huntington a redus un concept de bază al teoriei relațiilor internaționale, actorul statal, la rolul de agent al civilizației, circumscris caracteristicii sale exponențiale-religioasă, chiar dacă echilibrul și politectonica puterii din sistemul internațional țin într-o mare măsură de interacțiunile interstatale. În realitate însă, statele controlează dinamica civilizațiilor și nu civilizațiile țin sub control statele. De multe ori actorii statali fac apel la credința religioasă sau experiența culturală comună, dar aceste opțiuni se circumscriu interesului național.

10. S. Huntington confundă două sectoare diferite ale analizei sociologice – cultura/religia și politica, atribuindu-i primului element calitatea de singură sursă de conflict. Atât politicul, cât și economicul sînt elemente generatoare de conflict în lumea contemporană. Actualmente sînt înregistrate tot mai multe conflicte politico-militare dintre state integrate în sistemele de valori cultural-religioase identice: problema nord-irlandeză, conflictul irano-irakian sau kuweito-irakian etc [3].

Evident că nu toate componentele paradigmei huntingtoniene și argumentele împotriva lor pot fi acceptate, însă cert este că în epoca post război rece există un set de antagonisme, inclusiv de natură religioasă. Imn. Wallerstein consideră că activizarea religiei în sistemul internațional se produce în timpul mondializării capitalismului, iar A.Toffler numește religia un pretendent la putere.

Transformarea mesajului religios în obiective politice de putere este un proces mai dificil de identificat, religia urmînd a fi privită sistemic pe următoarele componente: practica, credința și instituțiile religioase. De asemenea, nu pot fi trecute cu vederea fundamentele teologice generatoare de discursuri și poziții politice din partea instituțiilor religioase. Cele mai frecvente abordări ale religiei în acest sens constă în faptul că aceasta este identificată cu un principiu fundamental care animează adaptarea deciziilor de către actori; este un element esențial inerent oricărui spațiu geotnic de civilizație; este o componentă a formării identității naționale și un element important în raportul național (statul național) – supranațional (factorul cultural-religios instituționalizat); este o parte integrantă a unei entități culturale, o verigă a procesului istoric în cadrul căruia prezentul provine din trecut; este un sistem solidar de credințe și practici ce se raportează la lucrurile

sfinte; este un ansamblu de manifestări concrete a unei credințe care separă oamenii printr-o dimensiune spirituală ce transcende condițiile lor psihice.

A. Eister subliniază ca funcțiile religiei nu sunt similare cu funcțiile credinței, consecințele lor asupra comportamentului și atitudinii fiind diferite. În expresia sa culturală și instituțională, religia este în raport cu credința după cum clădirea cu arhitectul [4]. Dacă credința este relația dintre om și Dumnezeu, religia este o dimensiune dublă: verticală cu transcendența și orizontală cu comunitatea de credincioși. Credința este elementul fundamental al sistemului religios și se concretizează sub formă de religie. „Credința este faptul de a crede în Dumnezeu, într-o dogmă prin adeziune profundă a sufletului și inimii” [5]. Dimensiunea instituționalizată a religiei este biserica, „o societate a cărei membri sînt uniți prin faptul că își reprezintă într-o manieră identică lumea sacră și raporturile ei cu lumea profană și traduc această reprezentare comună în practică”. Credința alcătuiește baza edificiului, religia este expresia acestuia în lume, iar biserica constituie structura și funcționalitatea confesională. J. Bauer consideră că definițiile credinței, religiei și bisericii sînt profund influențate de experiența creștină. Ele se aplică cu dificultăți în raport cu iudaismul și islamismul, iar în sanskrită, care este limba hinduismului, termenul „religie” în genere nu există, budismul neavînd nici rit de inițiere, nici limbaj sacru și nici ierarhie religioasă, iar confucianismul dezvoltîndu-se în condițiile lipsei bisericii și a clerului [6].

Teoria relațiilor internaționale presupune analiza religiei în sens doctrinar, privită ca un set coerent de idei. Acțiunile religiei pot fi detectate prin urmărirea activității instituțiilor care diseminează și dezvoltă discursul doctrinar. Biserica și formațiunile politice de orientare religioasă se încadrează în grupul actorilor nestatali, iar din perspectivă juridică nu dispun de prerogative etatiste ca subiecți ai dreptului internațional. Cazul Sfîntului Scaun este deosebit: deși promovează un discurs diplomatic ce conține conotații politico-statale și care este difuzat de misiunile apostolice, Vaticanul, conform opiniei multor analiști, prin tradiția sa are mai degrabă o vocație supranațională. Sfîntul Scaun este subiect al dreptului internațional, el poate acționa ca un actor independent în relațiile internaționale, pronunțîndu-se frecvent pe marginea multiplelor probleme, acest fapt nefiind însă un obstacol în calea bisericii catolice de a fi considerată drept o organizație spirituală transnațională. Afît bisericile naționale apărute după Reformație, ca reacție la hegemonia absolută a Romei, cît și bisericile naționale sud-americane, promotoare ale unei opțiuni independente de linia papalității, denotă statutul de actor nonstatal al bisericii romano-catolice. În relațiile cu Vaticanul, bisericile catolice naționale au făcut mai multe tentative de a elimina „suzeranitatea” papală în problemele de politică internațională.

În același timp, răspunzînd la penetrația sectelor neoprotestante, biserica romano-catolică a replicat cu o adevărată contra reformație, comparabilă ca demers și amplitudine cu cea medievală, Papa de Roma vorbind tot mai insistent la începutul anilor 90 ai secolului XX despre o nouă evanghelizare a Americii Latine. Pe de altă parte, în ideologia politică a Vaticanului, se proeminează un anumit gen de fundamentalism catolic, uneori marcat de accente prozelistice și promovat de unii analiști în domeniu. P. Kennedy identifică un soi de „antantă”

între confucianism și islam împotriva Occidentului și valorilor creștine, punctând în acest sens eficiența prozelitismului catolic. Unele mișcări catolice fac prozelitism în Europa de Est, fapt ce sfidează autoritatea bisericii ortodoxe și pune în impas dialogul ecumenic. Prozelitismul rămîne piatra de încercare a relațiilor dintre Patriarhia Moscovei și Vatican, pozițiile moscoviților fiind intransigente față de penetrarea catolică în Ucraina de Vest, iar Vaticanul nu dispune de răspunsuri convingătoare care ar legitima acest proces.

Cît despre biserica ortodoxă, aceasta a promovat procesul de autocefalie, mai mult prin patriarhia de la Constantinopol și mai puțin prin cea de la Moscova. Patriarhia de la Constantinopol a condamnat exploatarea religiei în scopuri politice, dezaprobind orice alianțe politice în numele ortodoxiei, pe cînd biserica de la Moscova tradițional însoțește discursul statal. În virtutea gradului avansat de entropie al relațiilor internaționale și caracteristicii lor anarhice, bisericile naționale intervin în anumite evenimente de politică externă, cum ar fi de exemplu condamnarea de către Biserica Ortodoxă Română a războiului din Transnistria. În aceste cazuri, politica lor se fundamentează pe discursul oficial al statului în care își desfășoară activitatea.

R. Garody abordînd utilizarea religiei în calitate de „instrument al politicii prin sacralizare”, identifică unele „maladii” grave proprii religiilor. El consideră că pericolul principal al sfîrșitului secolului XX sînt integritățile și face critică aspră atît la adresa expansiunii religioase cu valențe geopolitice bine conturate, cît ingerinței factorului confesional în relațiile interstatale. R. Garody încearcă să combată teza „ministeriatului Sfîntului Pavel” prin care papa își desfășoară activitatea în calitate de suveran „pămîntesc”, subliniind că „Hristos al lui Pavel nu este Isus” [7]. Într-o scrisoare apostolică, reflectîndu-se poziția catolicismului în materie politică și ecumenică, se stipulează că papalitatea este o formă a „ministerului lui Petru” și catolicii trebuie să recunoască acest minister, nu neapărat papalitatea. „Dialogul cu Orientul” este prevăzut de a se desfășura prin biserica orientală în integritate, deși în acest spațiu există mai multe biserici legate de spiritualitatea bizantină. La rîndul său, Patriarhul Constantinopolului subliniază „responsabilitatea ortodoxiei în constituirea unei Europe creștine unite”, insistînd în favoarea dinamizării dialogului ecumenic.

Dialogul interconfesional susținut de Consiliul Ecumenic a temperat lupta dintre bisericile și religiile universale. Totodată, coagularea unor obiective politice îndreptate spre conservarea unor arii de cultură și civilizație a provocat diferite speculații și scenarii bazate pe teoria conspirației, printre care și o mult vehiculată „axă ortodoxă” Moscova-Belgrad-Atena, reiterată speculativ cu ocazia conflictului iugoslav. Nu și-a găsit realizare nici presupusa relație Moscova-Belgrad „generatoare” a unui „fundamentalism ortodox”, iar ideea despre poziția comună a Rusiei și Greciei alimentată de substratul religios „al puternicilor legături spirituale și culturale” care animă cele două popoare s-a dovedit a fi departe de realitate, chiar dacă Pactul de prietenie și de cooperare ruso-elen din 1994 prevede stabilirea de relații bazate pe „religia creștină ortodoxă”.

Prin urmare, există un sector social cu determinații derivate din legitimitatea politico-religioasă a factorului confesional și a celui politico-diplomatic bazat pe

liderismul politic. Cele două planuri se interferează conform principiului descris de Augustin Magnificul: cetatea divină, perfectă și morală interacționează cu cetatea umană, secularizată și justificatoare. În unele cazuri preceptele religioase sînt incluse și codificate în dreptul intern al unor state, referirea la islam în actele legislative și normative ale acestora, fiind elocventă în acest sens. Acest aspect conține și conotații externe, determinînd orientările și deciziile de politică externă a multor state. Astfel, la recomandarea Irakului, Egiptului și altor state care combină naționalismul arab cu sensibilitatea islamică, Conferința de la Chatam House (1982) a adoptat decizia de a utiliza islamul în formularea conceptuală a politicii externe.

Considerăm că religia privită ca ideologie și mesaj politizat este un factor mai mult sau mai puțin important în setul de criterii de putere de care dispune un stat. Combinarea elementului politic cu cel religios se face la nivelul statului și interesului național, marcînd adoptarea deciziilor de politică și opțiune externă ale actorilor statali și chiar ale unora din cei nestatali. Influența religiei prin latura ei instituțională, precum variabila doctrinală reprezentată de „homo religiosus”, sînt perceptibile în sfera relațiilor interstatale. Matricea religioasă s-a constituit într-un element fundamental al sistemului internațional, avînd statutul de factor activ, uneori chiar determinant în relațiile internaționale contemporane. Creșterea influenței religiilor universale este o realitate și un fapt politic.

Totuși, prin activitățile de politică externă a unor actori statali de factură teocratică, religia devine factor de risc la adresa securității internaționale. Astfel, revoluția islamică din Iran a avut un impact deosebit asupra sistemului internațional, perturbînd serios nu doar securitatea regională, dar și pe cea la nivel global, afectînd în același timp unitatea liniei politice în cadrul islamului. De fapt, lipsa unității lumii islamice rezultă în special din cele două orientări: sunită, cu centrul în Arabia Saudită și șiiită, localizată în Iran.

Menținîndu-ne pe aceeași axă de abordare, remarcăm că H. Kissinger, de asemenea estima războiul din Bosnia ca fiind unul religios. C. Buchet din contra, este de părere că în perioada regală și apoi a federalismului titoist n-a funcționat un „creuzet religios” care să impună una dintre cele trei religii – catolică, ortodoxă sau musulmană. Defederalizarea și apariția unei celule de criză balcanică au fost generate în mod esențial de precizarea și resurecția identității naționale, „specificitățile religioase ne mai făcînd altceva decît să adîncească separatismul corpului politic comun, Iugoslavia, între croați, sîrbi și bosniacii musulmani” [8]. Considerăm că ambele aprecieri nu sînt lipsite de adevăr: conflictul din Bosnia n-a fost unul exclusiv sau preponderent religios, însă cele mai mari atrocități săvîrșite pe bază confesională în spațiul ex-iugoslav sînt atestate în decursul acestui război.

O altă problemă inflamabilă a fost recunoașterea diplomatică a Macedoniei ex-iugoslave. Cînd unele țări-membre ale Uniunii Europene au trimis misiuni diplomatice la Skopje, guvernul grec s-a declarat amenințat de „occidentalismul european”, proclamînd „existența moștenirii bizantine” și a „fraternității ortodoxe”, și pronunțîndu-se împotriva „pangermanismului susținut de Vatican”. În situația creată, Uniunea Europeană invită Grecia la un „comportament rezonabil”, avertizînd-o cu o eventuală intervenire pe lîngă Curtea Europeană de Justiție pentru „naționalismul religios arhaic” pe care-l manifestă. De fapt, teoria „Europei tribale”,

de asemenea, se bazează pe un conținut civilizațional-religios bine precizat și determinat, dar care aduce prejudicii spiritului paneuropean, trasînd o „cortină de catifea”. Precizăm că și bipolaritatea din perioada războiului rece a conținut în structura ei axe cultural-religioase și alianțe edificate pe bază de valori, discursurile politice a celor două tabere incluzînd frecvente referiri la aspectele religioase: „cruciada împotriva bolșevismului” sau „lupta împotriva misticismului imperialist”.

Logica raporturilor de putere în afacerile internaționale ține de balanța puterilor pe scară internațională. Fundamentarea conflictelor pe bază cultural-religioasă nu este cel mai potrivit model de articulare a relațiilor internaționale din perioada postrăzboi rece. Distingțiile culturale se alternează mai greu decît cele economice sau politice, „imaginea celuilalt” continuînd cu „războiul imaginilor” etnocentriste, cu derapaje de protocronism cultural. Conform lui S. Huntington, „o civilizație este semnificația umană – cea mai profundă și cea mai amplă identitate culturală pe care-l au indivizii” [9]. Statul-națiune este motivat în acțiunile sale externe și de variabila cultural-religioasă. Faptul că națiunile și grupurile de națiuni vor fi cele antrenate în conflict de factură culturală denotă accelerarea procesului de desecularizare a sistemului internațional.

Multiculturalismul este o trăsătură fundamentală a spectrului de civilizație a lumii contemporane. Faptul că lumea nonoccidentală are o altă viziune despre modelarea raporturilor de putere pe scară globală nu presupune expres că aceasta va intra în conflict cu Occidentul, care, conform teoriei ciclurilor hegemonice propuse de R. Gilpin și Imn. Wallerstein, este în culmea puterii sale ca civilizație, însă imaginea „declinului” său relativ este tot mai vizibilă.

De asemenea, este discutabilă teza conform căreia, procesele economice reduc din identitatea actorilor, din cauza că regionalismul și „spiritualizarea frontierelor” alcătuiesc formula prin care majoritatea statelor promovează o politică economică externă activă – SUA, Japonia ș.a. Conceptul de geoeconomie nu poate fi contracarat de cel de georeligie, fiecărui revenindu-i poziția și semnificația sa. Mecanismul generator de conflicte este de natură geopolitică, deoarece mapamondul este partajat geoeconomic și geopolitic, elemente care transcend diferențele dintre civilizații și aspectul lor religios.

Din perspectiva reevaluării sistemului internațional contemporan sursele de conflict motivate religios nu trebuie nici subapreciate, nici absolutizate în analizele de politică externă. Subaprecierea sau absolutizarea acestei componente abordate ca o integritate totală în politica mondială pare să genereze accente exagerate, însă mediul de analiză științifică trebuie să păstreze ponderație și echilibru în evaluare.

Referințe

1. Huntington S., Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. – Oradea, 1997, p. 57-58.
2. Huntington S., op. cit., p. 59.
3. Buchet C., Religie și putere în relațiile internaționale contemporane. – București, 1998, p. 12, 19-22.

4. Bauer J., *Politique et religion*. – PUF, 1999, p. 7.
5. *Le petit Robert*. – 1973, p.720.
6. Bauer J., op. cit., p. 8.
7. Buchet C., op. cit., p. 13.
8. *Concepte și metodologii în studierea relațiilor internaționale*. – Iași, 1998, p. 257.
9. Huntington S., op. cit., p. 63.

Prezentat la 19.12. 2007

„ISTORICISMUL” ȘI NECESITATEA CERCETĂRII COMPLEXE A REGIMULUI POLITIC: CAZUL MOLDOVA POSTBELICĂ

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, IRIM

Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în științe politice, IRIM

The “historicism” plays a significant role alongside with other research methods in human and life manifestation knowledge. But the traditional opinion that the development of human society (including totalitarian one) can be exclusively regarded historically is not justified. The experience of history as science in former socialist countries, especially the former USSR, demonstrates that its absolutization and paramount position in comparison to other humanities transforms it into a falsification ideological instrument for the regime service, that discredits it as a science.

Este indubitabil semnificativul loc ocupat de către „istorismul” de rînd cu celelalte metode științifice în cunoașterea omenirii, manifestărilor vieții umane. Dar nici larg vehiculata opinie tradițională, conform căreia esența societății umane, inclusiv a celei totalitare, poate fi înțeleasă doar prin prisma viziunii istorice, adică examinînd doar istoria instituirii și dezvoltării ei, nu poate fi acceptată, ea fiind total nejustificată. Experiența științei istorice din țările așa-zisului lagăr socialist (exemplu relevant – România) și în special din URSS ne demonstrează, că absolutizarea, înălțarea ei deasupra celorlalte științe umaniste o transformă iminent într-un instrument ideologic în serviciul regimului, de falsificare și de discreditare a ei însăși, ca știință.

În plus, în perioada contemporană a vertiginoaselor transformări, nici nu ne putem limita la o simplă acumulare a cunoștințelor istorice. În legătură cu creșterea semnificativă a gradului complexității problemelor cu care se confruntă tînărul nostru stat, a posibilelor soluții ale acestora, este foarte important să trecem la un nivel calitativ nou al cunoașterii. În acest sens, trebuie să conștientizăm complexitatea consecințelor recunoașterii științifice a faptului că schimbările sociale, dinamica vieții nu se reduc doar la procese liniare, orice proces social conținînd importanți parametri neliniari. Prin urmare și istoria omenirii ca fenomen integru și în continuă dezvoltare, are un caracter nelinear. E concludent exemplul istoriei Moldovei – o sinuoasă traiectorie a perioadelor de avînt, de tragice prăbușiri și a colosalelor eforturi de renaștere.

În acest context, este binevenită remarca cunoscutului savant A. Ahiezer: „Interpretarea lineară a proceselor sociale este o treaptă legitimă a dezvoltării cunoașterii istorice. Dar nici o știință, inclusiv socială, nu trebuie prea mult să se ancoreze în această etapă. Analiza societății, proceselor sociale necesită elaborarea unei metodologii a cercetării legităților apariției, dezvoltării, funcționării și dispariției sistemelor sociale cu divers grad de complexitate, de neconcepută fiind în acest sens, respectarea limitelor linealității”[1].

Nu negînd însă rolul și necesitatea istorismului în cercetarea unor astfel de fenomene ca regimul politic, orînduirea socială este extrem de necesară aplicarea metodelor de analiză politologică, sociologică, filozofică, psihologică, praxiologică. În procesul cercetării fenomenului este importantă nu atît metoda analizei în sine (în sensul

priorității ei), ci comprehensiunea esenței și formelor, manifestărilor fenomenului examinat. Și nu atât instrumentul analizei, istoric sau politologic, prin care sunt decelate structurile, sunt percepute locul și funcțiile acestora în organismul social al statului este important, mult mai esențial este nivelul atins al comprehensiunii fenomenului cercetat.

Este incontestabil că examinarea obiectivă a fenomenului în cauză, detașată de opinia deja existentă, de prezentele tradiții de investigație, de măsura în care acesta este cercetat ca un fapt empiric, depinde nemijlocit de eficiența tuturor abordărilor, procedeele investigative, metodelor de cercetare aplicate și de utilizarea lor adecvată.

Aplicarea unei singure metode nu constituie calea de acces către înțelegerea evenimentului istoric, a relației sale de cauză și efect în timp și spațiu. Doar în procesul instituționalizării relațiilor totalitare în Moldova au fost implicați milioane de oameni, ei săvârșind nenumărate acțiuni, dintre care o parte avantaja noul regim, iar cealaltă parte era contra lui. Unele și aceleași acțiuni, în dependență de vectorii respectivi uneori erau orientate în favoarea regimului, alții împotriva lui. Și deseori, părtașii noii puteri acționau în dauna acestuia și nu o dată, dușmanii regimului, crezând că activează împotriva lui, acționau de fapt, în sens invers. De aceea utilizarea diverselor metode de cercetare, ne-a permis înțelegerea procesului reinstaurării și dezvoltării totalitarismului în Moldova, într-o manieră mai mult sau mai puțin verosimilă.

Considerăm, că conștiința orientată istoric e predestinată să accepte și să creadă totul fără nici un spirit critic, să afirme, spre exemplu, că numai adepții doctrinei comuniste și activitatea lor constituie sursa relațiilor sociale totalitare, iar cei care nu împărtășesc această doctrină sînt sursa forțelor de opoziție. În realitate, totul este însă mult prea complicat, măcar prin faptul că, fără ajutorul reprezentanților păturilor privilegiate de administrația română, regimul totalitar n-ar fi fost instituit într-un termen atât de scurt, cinci ani. Și invers, respingerea noului regim, acțiunile lor agresive îndreptate contra lui, au determinat noua putere să recurgă la metode draconice de luptă împotriva „dușmanilor poporului”, ceea ce a contribuit neîndoiește la accelerarea ritmurilor procesului reinstaurării lui.

Altfel spus, analizînd tema respectivă încercăm să sugerăm concepția „istoriei cugetătoare”, care nu este altceva decît analiza politologică și sociologică a fenomenului în cauză.

Sînt necesare eforturi intelectuale susținute, pentru a evidenția în șuvoiul și melanjul proceselor instituționalizării relațiilor totalitare în Moldova, fenomenele specific caracteristice lor, pentru a le conștientiza legitățile, a le intui mecanismele, a le concepe importanța și posibilele consecințe pentru populația din Moldova. Și dacă luăm în considerație, că Moldova a fost parte a sistemului social-politic unional, care, la rîndul său, era un component al sistemului internațional, cercetarea științifică va necesita eforturile unui întreg institut.

Însă, neîntreprinzînd cel puțin elementare eforturi în vederea unei cointeresate cercetări a fenomenului în toată complexitatea sa, nici chiar o minim adecvată orientare în cele mai rudimentare manifestări ale lui nu este posibilă.

Referințe

1. Ахиезер А., Гольц Г. Критические пороги социальных систем // ОНС. – 1992. –
№.1. – Р. 46.

Prezentat la 26.12.2007

DIAGNOSTIC SOCIAL: OAMENII ȘI PUTEREA POLITICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice
Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în științe politice, IRIM

A frequent change of political regimes in the geo-historical space of the Republic of Moldova exposed the population of the region to abuses and dictates of new authorities.

During the half-century of soviet power existence on the territory of Moldova, in political and ideological processes, three generations of local inhabitants were submitted to the totalitarian regime. If the first generation accepted the regime under the terror and violent change in its world conception, the next two became the object of formation of “homo sovieticus” from the very beginning.

Namely these two generations represent the “material” from which a democratic society is being “built” in our country. Today the representatives of these two generations are involved in the process of power struggle in all its aspects, while being genetically bearers of communist soviet values, regardless of the fact they recognize it or not.

Concluziile ce reprezintă acest articol au fost elaborate acum zece ani-1998, însă relevanța și actualitatea lor, cu regret mai persistă.

Schimbarea frecventă a regimurilor politice în spațiul geoistoric al Republicii Moldova – 1812-1918 – regimul țarist rus; 1918-1940 – regimul României regale; 1940-1941 – regimul totalitar sovietic; 1941-1944 – regimul autorităților româno-fasciste; 1944-1990 – regimul sovietic reinstalat – a supus încontinuu populația regiunii abuzurilor și dictatului noilor autorități. Dificilă, îndeosebi, a fost etapa inițială a consolidării noilor puteri, structurile politice respective reclamând imediata docilitate și supunere.

În decursul acestui îndelungat proces în conștiința și comportamentul de masă al moldovenilor, pe lângă elementul obișnuinței determinat de loialitatea și toleranța lor, de necesitatea acomodării, apare o nouă componentă, cu caracter dominant – tendința de a fi liber, neconținut generînd în societate atmosfera neîncrederii și spiritul autarhic privind regimurile politice introduse din exterior.

Trebuie să remarcăm, că, de-a lungul existenței de jumătate de secol a puterii sovietice pe teritoriul Moldovei, în procesele politice și ideologice, în realizarea puterii au fost activate de către regimul totalitar trei generații de localnici. Și dacă prima generație a acceptat circumspect regimul, fiind supusă teroarei, impunîndu-i-se o cotitură bruscă în concepția ei despre lume, atunci următoarele două au devenit de la bun început obiect al formării „homo sovieticus”. Acestui scop servea, cu concursul centrului de putere al URSS, întreg sistemul politic și economic al RSSM.

Anume aceste două generații reprezintă în special acel „material”, dacă e să utilizăm renumita metaforă din care în țara noastră se „construiește” societatea democratică. Astăzi reprezentanții acestor două generații converg într-un proces unic al luptei pentru putere în toate aspectele ei, fiind purtătorii genetici, indiferent dacă o recunosc sau nu, ai valorilor sovietice comuniste.

Considerăm necesară, în acest context, analiza evaluativă a fenomenului respectiv, care după părerea noastră trebuie calificat și recunoscut ca diagnostic. Cu atât mai mult că el se manifestă evident prin parametri simptomatici concreți: în primul rînd, toți locuitorii arealului postsovietic se nășteau, erau educați, învățau, lucrau, creau și mureau într-un spațiu social-politic închis, izolat de restul lumii, fapt ce a condiționat formarea unui socium pentru care valorile altor lumi, valorile general-umane erau neînțelese și inacceptabile. Oamenii, ce au trăit în condițiile izolării de lagăr, sînt introverți, se deosebesc prin precauție, agresivitate, neglijență, extremism în gîndire, comportament și acțiune, lumpenizare psihologică, permanenta tendință de a cucerii cu orice preț puterea.

În al doilea rînd. În rezultat, esența și limitele libertății, mecanismul de dirijare ale ei, determinate în special de legislația și procesul de elaborare a legilor statului, nu pot fi percepute și, alarmant e că, în virtutea sus-menționatei caracteristici, nici nu pot fi înțelese adecvat de către oamenii post-sovietici, inclusiv de generația în creștere. Trăsăturile respective caracterizează nu doar oamenii simpli, ci și pe cei care crează legile, se află la putere. Cultura libertății lipsește atât „patricienilor”, cât și „plebeilor”. Elaborarea și comprehensiunea ei reprezintă un îndelung și complicat proces, în timp ce învățătorii, profesorii, savanții, scriitorii, poeții, jurnaliștii – cei care ar trebui să-i pună bazele, sînt cuprinși de aceeași „boală a lagărului”. Doar recunoscîndu-ne drept social contaminați doar sesizînd natura maladiei, doar dorința de a ne vindeca, ne va permite ruperea cercului vicios.

În al treilea rînd – sîntem cronic copleșiți de cea „lume virtuală”, formată de autoritățile sovietice și ideologia comunistă, lume a iluziilor și speranțelor (atît în plan pozitiv cît și în cel negativ). Într-o permanentă contradicție cu realitatea această lume, constituind esența manifestării psihologiei, spiritului și mentalității noastre, provoacă disconfort și o dezorientare socială generală. În dependență de esența și caracterul politicii promovate de către autorități, de tempourile, proporțiile și metodele instituirii noilor relații social-politice, acești indici se amplifică sau diminuează. Nu esența activității unor state, sociumuri, „prieteni” internaționali sau eroi separați reprezintă trecerea la alte sisteme de măsuri și coordonate social-economice, ci imensa, dificila, meticuloasa muncă general-internă, națională.

În această imensitate a relațiilor, optimizarea corelațiilor părții și întregului, realului și imaginarului, este, după părerea noastră, lucrul cel mai important. Nu toți cei ce împărtășesc părerile comunitariste reprezintă antidemocrația, precum nu sînt anticomuniști toți cei ce reclamă libertatea relațiilor. Și nici pe departe, tot ce a fost creat de Occident în plan civilizațional și spiritual, nu este acceptabil pentru noi (cel puțin astăzi), și nu tot ce credem despre modul și nivelul de viață occidental, e adecvat realității.

În al patrulea rînd, schimbările desuetei metodologii a conceperii lumii, înnoirea instrumentarului intelectual de realizare a scopurilor, sarcinilor particulare și general statale, ne reușesc cu greu, în virtutea psihologiei noastre, formatelor tradiției și obișnuințe. Procesul este complicat și de faptul că cea mai mare parte a elitei intelectuale, politice, cercurilor de afaceri, declară serios, jonglînd cu simbolurile și frazeologia liberală că s-au eliberat de mentalitatea totalitară, luînduși fără nici o rezervă responsabilitatea reformării societății. Avînd încredere, apoi deziluzionîndu-

se de inconsistența lor (extremele diapazonului a crede – a nu crede sînt corespondente în acest caz) oamenii judecă după fapte concrete și nu după pragmaticele declarații; deja primii pași practici în direcția satisfacerii propriilor interese, deseori pe căi criminale fac să apară adevărata față a pretinsei elite politice, oamenii și mai mult se atașează perimatelor valori, uneori văzînd în ele unica posibilitate de a supraviețui.

Trebuie să remarcăm, luînd în considerație sus-menționatele caracteristici ale mentalității, psihologiei postsovietice, necesitatea conștientizării și devansării lor, elaborării unor metode concrete de restructurare a acestora. În caz contrar sinuoasa reinstituționalizare a relațiilor de putere, sociale, economice ce derulează sub presiunea necesității (atît interne, cît și externe), poate nefavorabil trena o lungă perioadă.

Bibliografie

1. Гаджиев К.С., Заметки о тоталитарном сознании // Вестник МГУ, Серия 12. Социально-политические исследования, 1993, № 4.
2. Коган В.Е., Тоталитарное сознание и ребенок: семейное воспитание // Вопросы социологии, 1992, № 1.
3. Померанц Г., Интеллигенция и власть // Полис, 1992, № 3; Метафорическое пространство тоталитаризма // Философская и социологическая мысль, 1993, № 11-12.
4. Сигал Л.И., Тоталитаризм как историко-культурный феномен // Вестник, 1989, № 9.
5. Смирнова Н.М., Интеллигентское сознание как предтеча тоталитарного менталитета // Полис, 1993, № 4.

Prezentat la 26.12. 2007

ПОЛИТИКА И РЕЛИГИЯ

Петру ФУРТУНЭ, кандидат исторических наук, ИРИМ

Рецензенты:

Владимир ПОЛИВЦЕВ, кандидат исторических наук

Григорий ЦАПУ, кандидат психологических наук

L'article examine un problème actuel: l'interaction entre religion et politique en retrospective historique et en present.

Dans l'histoire sociale de l'humanité est difficile de trouver un tel facteur comme la religion pour jouer un rôle plus important à travers les siècles. La religion se développe et se transforme, en relation avec la culture et la société. En même temps, la relation religion-politique, ne fait pas toujours l'objet de preoccupation des specialists en science politique.

L'expérience historique confirme que la religion était toujours un component actif et influent de la vie politique internationale et interne.

L'article analyse les types essentiels d'interaction entre l'état et la religion, examine en detail les fonctions de la religion, dont la realisation déterminent les directions fondamentales de l'influence de la religion sur la politique.

Теорию разделения властей возводят обычно к английскому мыслителю Джону Локку, который впервые предложил разделить власть на законодательную, исполнительную и судебную (последнюю он включал в исполнительную власть, но идея понятна). Однако исторически первым разделением властей, как провозглашённым (Богу – богово, а кесарю – кесарево), так и воплощённым на практике было разделение власти на светскую и религиозную.

Известно, какое мощное влияние имела в Средние века церковь как центр власти, во времена феодальной раздробленности куда более сильной, чем власть королей и прочих феодалов.

Сегодня, в большинстве стран мира, церковь от государства отделена. Однако вряд ли кто-нибудь станет отрицать, что влияние религии на политику имеет место – и не только в Ватикане или теократиях Ближнего Востока. Однако особенности этого влияния мало изучены, а потому представляют известный интерес.

Обращение к учебным пособиям и словарям по политологии показывает, что анализируя взаимоотношения политики с другими общественными сферами, авторы, как правило, ограничиваются рассмотрением взаимодействия политики и экономики, политики и права, политики и морали. Соотношение религии и политики иногда остается вне поля зрения политологов.

Между тем, если определять политологию как “науку о политике, ее взаимодействии с личностью и обществом”, то можно сделать вывод о том, что проблема взаимодействия религии и политики должна занимать весьма заметное место в политологических исследованиях и в соответствующем учебном курсе.

Политика – это “область в основном целенаправленных отношений между группами по поводу использования институтов публичной власти для реализации их общественно-значимых запросов и потребностей”. Она представляет

“многообразный мир отношений деятельности, поведения, ориентаций, взглядов коммуникационных связей между людьми по поводу власти и управления обществом; основными факторами политики выступают социальные (этнические) группы, выражающие их интересы политические организации, институты, движения и лидеры”. Структурными элементами политики являются политические отношения, политическое сознание, политическая организация.

Религия – это “мировоззрение и мироощущение, а также соответствующее поведение и специфические действия (культ), которые основываются на вере в существование (одного или нескольких) богов, “священного”, т.е. такого начала, которое находится за чертой “естественного”, недоступно пониманию человека”. Религией называется “система верований и ритуалов, с помощью которых группа людей объясняет и реагирует на то, что находит сверхъестественным и священным”. Ее составными элементами являются религиозное сознание (обыденное и концептуальное, идеологическое), религиозная деятельность, (культ), религиозные отношения, религиозные организации.

Как видно, между составными частями религии и политики можно провести определенную аналогию. В обоих случаях речь идет об отношениях, сознании и организации.

Исторический опыт показывает, что религия всегда была влиятельным и активным компонентом международной и внутривнутриполитической жизни, причем ее воздействие весьма неоднозначно для мира политического. И сегодня сложный клубок противоречий на Ближнем Востоке, в Алжире, в Пенджабе и других регионах непосредственно связан с религиозными представлениями противоборствующих сторон. В то же время под религиозным флагом осуществлялись широкие национально-освободительные и демократические движения (гандизм – в Индии, борьба с расизмом в США во главе с Мартином Лютером Кингом, выступление религиозных пацифистов против ядерного оружия и т.д.). Без учета религиозных факторов невозможно разобраться в современных социально-политических реалиях. Между тем нередко в политической практике и теоретической литературе сохраняется поверхностное представление о религиозных факторах как о сугубо внешней оболочке политических процессов.

Религия – не просто вера в Бога или богов, но и разветвленная система особых социальных институтов – прежде всего церковей, – активно добивающихся влияния в обществе. Уже поэтому она представляет собой органичный элемент политики. Но религия одновременно и весьма специфическая форма культуры, что и предопределяет ее особую роль в политике. История свидетельствует, что средствами достичь и сохранить власть можно либо с помощью внешнего физического принуждения, либо воздействием на внутренний духовный мир людей. Оба способа применяются, как правило, одновременно, но в ходе истории роль духовного манипулирования постоянно возрастает. Религия была и остается первым и наиболее эффективным средством такого воздействия. Ей оказывается подвластной интимная, скрытая от официальных регламентаций сфера социальных идеалов и упований, в связи с чем она участвует во властных отношениях в обществе, то есть в политике, ибо любая власть нуждается в ее услугах.

Обращает на себя внимание тот факт, что религиозный и социокультурный традиционализм часто идут рука об руку с социально-философским и идейно-политическим консерватизмом. Религия всегда служила источником традиционных ценностей. В конце концов религия тесно связана с культурной традицией как часть образа жизни в целом. Когда этот образ жизни подвергается опасности, его религиозные и моральные компоненты оказываются опорными пунктами защиты существующей системы и привычного образа жизни. Поэтому вполне объяснима наблюдающаяся у отдельных категорий населения склонность сетовать в определенных ситуациях на упадок таких традиционных ценностей, как закон и порядок, дисциплина, сдержанность, консенсус, патриотизм и т.д.

В связи с изложенным обращает на себя внимание тот факт, что конфессиональный фактор зачастую перевешивал в прошлом и в некоторых странах продолжает перевешивать и в настоящее время социально-классовые приверженности. Именно влияние клерикализма и конфессионализма на общественное сознание и, соответственно, политическую культуру обусловило возникновение во многих странах Западной Европы клерикальных партий разных ориентации, роль и значение которых нельзя оценить однозначно.

Были и есть консервативные и даже реакционные конфессиональные партии и организации, но были и есть и такие, которые выступали с позиций социального реформизма (например, социальное христианство). В наши дни христианская окраска помогла ХДС в ФРГ, ХДП – в Италии и аналогичным партиям в других странах привлечь на свою сторону многих верующих. В них, наряду с консервативными, есть и центристские и либеральные фракции, выступающие за реформы (например, так называемые "социальные комитеты" в ХДС).

Религия накладывает отпечаток на политическое сознание людей и влияет на формирование их политической культуры, так как человеческие представления о правде и справедливости находятся в тесной связи с религиозными представлениями и это играет немалую роль при определении форм политической власти. Это видно хотя бы из рассмотрения той роли религии, которую она играла в политике на протяжении человеческой истории.

В доантичные и античные времена самой главной линией соприкосновения религии и политики было божественное обоснование власти правителя. Такая схема не вызывала вопросов и была понятна большинству: не сам человек является источником власти, а лишь пользуется властью богов, чью волю он и призван выражать (Древний Вавилон) или, как вариант, правитель отождествлялся с божеством и сам мог творить свою волю (Древний Египет). Подобная схема "работала" до появления христианства, которое внесло существенные коррективы в отношения власти с народом.

По мере становления христианства оно, с точки зрения политики, приобрело все большую идеологическую мощь.

Исторически сложилось так, что христианство первые века своего существования было гонимой и не признанной государством религией. Отношение раннего христианства к государственной власти было резко оппозиционным,

что определялось не столько спецификой Римской империи, но главным образом враждебностью христиан всему мирскому вообще. Это объяснялось их уверенностью в неминуемом скором наступлении Царствия Божия, обещанном Иисусом Христом. Слова Христа «Царство мое не от мира сего» ориентировали верующих на неприязненное и пренебрежительное отношение к существующей политической власти.

М. Вебер выделяет следующие аспекты отношения раннего и средневекового христианства к государству в целом:

- отвращение к Римской империи как царству Антихриста;
- полное равнодушие, пассивная терпимость по отношению к власти, а отсюда – активное исполнение всех повинностей, в том числе уплаты налогов, если они прямо не угрожают спасению души; «отдавайте кесарево кесарю» означает именно полное равнодушие к делам мира;
- стремление держаться в стороне от конкретного политического сообщества, поскольку участие в нем необходимо ведет к греху (культ императоров), но повиноваться начальству, пусть даже неверующему, так как оно все-таки угодно Богу, хотя и грешно; как и все устройство мира» его греховность – возложенное Богом как людей за грехопадение Адама наказание, которое каждый христианин должен терпеливо нести;
- положительная оценка властей, даже неверующих, как средства для обуздания грехов, необходимого в состоянии греховности и как всеобщего условия всего удобного Богу земного существования.

Две первые точки зрения относятся к периоду эсхатологических ожиданий... Что касается последней точки зрения, то христианство не отказалось от нее... и после того, как стало государственной религией.

Напряженность и враждебность между официальным Римом и христианством обострялись еще больше из-за того, что христиане категорически отвергали культ императора и институт суда. Тем не менее, первые поколения христиан признавали, что государство выполняет функции носителя порядка в мире. Послания апостола Павла, в частности, внушали верующим представление о том, что всякая существующая власть от Бога и направлена к добру. Во втором «Послании к фессалоникийцам» Павел утверждает, что Римское государство, благодаря сложившемуся в нем правопорядку, «сдерживает» падение мира в бездну хаоса, куда толкает его Антихрист. Эти идеи легли в основу христианского политического сознания на долгие времена. А антиримские идеи раннего христианства (например, сравнение Рима с вавилонской блудницей в Книге Откровения) оказали заметное влияние на развитие христианского радикализма и пацифизма, отвергающих всякое сотрудничество с государством, в том числе военную службу и участие в *судопроизводстве*.

Усилиями нескольких людей была сформирована самостоятельная религиозно-политическая доктрина. Традиционно при этом ссылаются на две личности, без сомнения оказавших мощное влияние на рождение христианизированной политической мысли в Европе – Августина Аврелия (354-430) и Фомы Аквинского (1225-1274). Названный за свое благочестие Блаженным, Августин в своем труде «О граде Божьем» характеризовал всемирную историю с

позиций христианства и развивал идею о Божьем ее предопределении. Учение Фомы Аквинского также основывалось на христианском видении мира. В отличие от Августина Блаженного, исповедавшего принцип “без веры нет знания, нет истины”, Фома Аквинский считал, что разум способен рационально доказать существование Бога, однако не был сторонником чистого рационализма и придерживался принципа сочетания, гармонии веры и разума. Светская власть, согласно его соображениям, должна быть синтезом трех правильных, в соответствии с представлениями Аристотеля, форм власти – монархии, аристократии и политики (правильной демократии).

Мировоззренческая позиция Фомы Аквинского подразумевала наличие в мире всеобщего универсального иерархического порядка, созданного Богом, в котором государство располагалось на своей ступени иерархии. Государственная власть имела, таким образом, божественный характер, в связи с чем недовольство ею объявлялось грехом. Однако Фома Аквинский признавал, что при значительной дисфункции власти оправдано даже покушение на тирана. В 1879 г. мировоззрение этого религиозного мыслителя было объявлено папой Львом XIII “единственно верной философией католицизма”.

С наступлением Нового времени роль религии в жизни общества стала уменьшаться, люди начали ориентироваться на другие идеалы. Именно в это время родился миф о противоборстве между наукой и религией. С развитием науки и техники, познанием объективных законов общественного развития роль религии в жизни общества стала приближаться к современному положению. Развитие философской мысли свело к минимуму мировоззренческую функцию религии среди образованной верхушки общества, которая занимается политическим руководством. Относительно неизменными остались только позиции религиозной морали, которая по-прежнему определяет социальные нормы, являющиеся для политики своеобразными рамками и ориентирами. При сохранении тенденции дальнейшего распространения, религия утрачивала свое влияние на политику также и вследствие развития тенденций секуляризма – отделения церкви от государства. Можно утверждать, что эта ситуация, не подвергаясь существенным изменениям, сохранилась и до нашего времени.

Анализ исторического опыта позволяет выделить четыре основных типа взаимоотношений государства и религии:

1. Превращение государственной власти в центр религии. Такое положение было типичным для языческих государств, ярким примером которого может служить Римская империя, где императору поклонялись как Богу. В различных языческих государствах складывались разные традиции почитания и обожествления верховного правителя.

2. Подчинение государства церковным учреждениям. Подобная ситуация имела место в христианской Средневековой Европе. Папа, считавшийся заместителем Бога на Земле, по своему усмотрению раздавал короны, полностью подчиняя светскую власть церковной.

3. Союз государства с церковью. Он был достигнут в России подчинением монарха религиозной идее и личной его принадлежностью к церкви, при независимой от церкви его государственной власти. Не следует путать подобный

союз с теократией, которая проявляется во владычестве Бога в политике посредством властителя. *Теократией называется такая форма правления, когда глава государства и глава церкви – одно и то же лицо (например, папа Римский в Ватикане).*

4. Отделение церкви от государства. Ее крайняя форма была характерна для внутренней политики СССР и выражалась в полном подчинении церкви государству. В других странах наблюдаются более спокойные и взаимно независимые отношения власти и церкви, хотя полная независимость в чистом виде отсутствует везде.

Если принять за отправную точку цепочки умозаключений мнение, что для государства практическое значение имеет не непосредственно религия, а порождаемый ею нравственный элемент общества, то можно сказать, что потребность государства в этике приводит его к необходимости уважать религию. Отмечая большую роль религии в политической истории различных народов и в социально-политической жизни современного общества, некоторые ученые среди ее важных функций выделяют и политические функции.

Таковыми функциями являются:

1. Функция легитимации. Выполняется религией тогда, когда религиозная позиция поддерживает или, наоборот, осуждает власть, ее идеи и действия. Политики часто обращаются к религии как структуре, поддерживающей общечеловеческие ценности, обращая престиж религии в свою пользу.

2. Интегрирующая функция. Проявляется в реализации огромного интегрирующего потенциала религии. Известный французский социолог Э. Дюркгейм видел в религии средство укрепления общества за счет единения индивида и социума. Не связанная государственными границами, космополитическая и обще планетарная по своему характеру, религия в состоянии сблизать разнородные социальные силы, народы и страны.

3. Дифференцирующая функция. Обуславливает наличие раздела сфер влияния различных религий. Любое единое общественное образование может быть разбито на несколько разных конфессиональных частей, будь-то территориально целое государство или однородная по социальному составу группа.

4. Представительная функция. Заключается в выражении и защите интересов некоторой группы людей религиозными организациями, которые выступают как объекты политики.

Результатом осуществления этих и других социальных функций религии являются следующие направления влияния религии на политику:

- влияние на сознание людей. Укрепление религиозности усиливает общественную мораль, нравственность и, соответственно, правопорядок. Не стоит забывать и о том, что некоторые мировоззренческие, моральные и правовые убеждения, усвоенные в детстве, становятся у взрослого человека его жизненными принципами, формируют его внутреннюю культуру, в том числе и политическую, влияющую на политическое сознание. Политически социализированный индивид может либо непосредственно принимать участие в политических событиях, либо просто реагировать на них в соответствии со своими религиозными убеждениями, заставляя окружающих считаться с ними;

- идеологическая поддержка или противоборство. Пропаганда самой религии может как позитивно, так и негативно сказываться на авторитете власти или каких-то субъектов политики. Само распространение религиозных идей может составить конкуренцию какой-либо идеологии или многим из них и таким образом влиять на развитие общественного сознания, что не может не учитываться во внутренней политике государства;

- политическая деятельность религиозных организаций. Прямое участие в политике религиозных структур и политических партий религиозной направленности, в том числе и в международных отношениях, является реальным современным фактом. Примером может являться существование Ватикана как центра мирового католицизма и государства, на равных основаниях с другими участвующего в формировании мировой политики;

- проблемная интеграция. В силу того, что религия предопределяет внимание к таким глобальным проблемам как поддержание мира, борьба с голодом, особо опасными болезнями и т.д., она выступает в роли некоего центра, вокруг которого собираются все, кто заинтересован в разрешении этих проблем. Политики же заинтересованы в разрешении этих проблем по роду своих занятий и редко пренебрегают возможностью использовать авторитет религии для поддержания своего престижа;

- политическая интеграция. Это интеграция несколько иного рода, представляющая собой объединение различных политических образований и государств с учетом религиозного признака. Известна деятельность Всемирного совета церквей, в состав которого входит более 300 протестантских и православных церквей. Буддизм представлен в международном сообществе Всемирным буддистским альянсом. В ряды Организации исламской конференции входит около 50 мусульманских государств, нередко противоборствующих между собой;

- разделение сфер влияния по конфессиональному признаку. Это направление является обратной стороной интеграции, так как образование новых связей часто бывает сопряжено с разрывом старых. Так, например, республики Средней Азии, ранее входившие в состав СССР, получили признание в качестве независимых государств в первую очередь от Турции, Ирана, Пакистана и стран Персидского залива. Религиозный фактор был решающим в ускоренном их принятии в региональное сообщество исламских государств – Организацию экономического сотрудничества;

- учет религиозного фактора во внешней политике. Он учитывается всеми крупными державами при разработке внешнеполитических доктрин и осуществлении конкретных акций на мировой арене, при формировании стратегических союзов и коалиций;

- косвенное влияние. Религия, кроме непосредственного влияния на политику, оказывает на нее косвенное влияние через мировоззренческие, моральные и правовые общественные устои, под воздействием которых формируется и внешняя, и внутренняя политика государства, определяются ее характер с учетом политических и экономических интересов. Так, например, христианские ценности лежат в основе ряда политических концепции стран Запада, ис-

ламские стереотипы сказываются на деятельности мусульманских государств, а буддизм нашел свое выражение в политической жизни народов Азии.

Еще недавно специалисты в области социальных наук полагали, что быстрые и неуклонные изменения в технологиях, образовании, науке приведут к постепенному исчезновению религии как формы общественного сознания. Однако действительный ход событий не только не подтвердил этих прогнозов, но и продемонстрировал заметную активизацию религии, которая начинает играть все более существенную роль в социально-политической жизни общества.

Межрелигиозные отношения ныне переходят в разряд стратегических глобальных проблем, наряду с проблемами разоружения, безопасности, прав человека, экологии и других, таких же судьбоносных вопросов.

Литература

1. Васильев Л. С. История религий Востока. – М., 1998.
2. Вебер Макс. Избранное. Образ общества. М., 1994.
3. История политических и правовых учений, под ред. О.Э. Лейста, часть 1, М., 1997.
4. Гаджиев К. С. Политическая наука, часть 2-я, М., 1994.
5. Гараджа В. «Политика и религия». //Наука и религия. 1991, N3, N5.Ирхин Ю. В. Политология. – М., 1996.
6. Ковальский Н. «Религия в мировой политике». //Свободная мысль. 1992, N9.
7. Мунтян М. А. Политика и религия (теоретический очерк), 09-10-2007, www.viperson.ru.
8. Мчедлов М. «Религия и политика: традиции и современность». //Наука и религия. 1985, N1.
9. Мчедлов М. П., Политика и религия. // М., 1987.
10. Мчедлов М. П. Религиоведческие очерки. М.: Научная книга, 2005.
11. Основы политической науки. Учебное пособие. В 2-х ч.Ч.1 / В.П. Пугачев. – М., 1995.
12. Философский энциклопедический словарь. Изд. 2-е. – М., 1989.
13. Смелзер Н. Социология. – М.,1994.
14. Шведов В. И. «Религия и политика». //Международная жизнь. 1992, N5.

Prezentat la 12.11. 2007

ARGUMENTAREA POLITICĂ CA MOMENT PERSUASIV ÎN PROMOVAREA POLITICII EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA

*Vasile GUȚU, doctor în filosofie, conferențiar universitar, IRIM
Natalia SCHIDU, AȘM*

Recenziți:

*Petru RUMLEANSCHI, doctor habilitat în filosofie
Victor JUC, doctor în filosofie, conferențiar cercetător*

Dans cet article on fait l'analyse des problèmes concernant le domaine de l'argumentation philosophique. Comme moyen de toutes négociations, l'argumentation constitue un aspect important dans la solution des conflits politiques, économiques, militaires.

Pour une majeure efficacité des négociations il est nécessaire de connaître une multitude des stratégies et des tactiques. La stratégie de tout acteur international est de conquérir la victoire, de croître les chances de son assurance.

Dans cette étude on examine quelques tactiques utilisées par la Russie pour promouvoir sa politique externe.

La solution du conflit transdnestrien n'est pas une exception. Les tactiques analysées et leur confrontation sont: «la tactique de la synchronisation», «l'intoxication statistique», la tactique «du fait accompli», «si..., alors...» etc.

În lucrarea sa „Testament politic” A. Richelieu, referitor la impactul negocierilor diplomatice și semnificația lor pentru stat, remarcă faptul că „statul beneficiază de multiple avantaje din negocierile permanente cu alte state în cazul practicării lor abile. Acesta lucru își poate imagina cu greu, cel care nu a avut posibilitatea să se convingă în realitate. Fiind absolut sigur în veridicitatea celor enunțate eu îmi iau îndrăzneala să afirm cu certitudine că pentru prosperarea statului este necesar să ducem mereu tratative deschise sau confidențiale, chiar și atunci când de la această activitate nu ne așteptăm la un rezultat imediat...” [1, 347]. În noile condiții în care activează actorul internațional, accentul se pune nu doar pe necesitatea negocierii, care este deja un adevăr incontestabil, ci și pe perfecționarea metodelor și tehnologiilor de negociere. „Situațiile în care este necesară negocierea sînt din ce în ce mai multe, conflictul este o industrie în plină și rapidă dezvoltare.” [2, XIII]. Fiecare actor dorește să ia parte la deciziile care îl afectează. Tot mai puțini din ei acceptă decizii dictate de altcineva. Actorii internaționali sînt diferiți și pentru a aborda diferențele ce apar apelează la negocieri. În guvernare actorii iau majoritatea deciziilor prin negocieri. De regulă, „procesul negocierilor este depășit în timp de dinamica dezvoltării acelor probleme, pe care el însuși are menirea să le soluționeze, iar acordurile stabilite deseori sînt neechilibrate” [3, 107]. În multe cazuri după o anumită perioadă de timp, aceste acorduri sînt supuse criticii din partea unor sau a mai multor părți implicate în negocieri, în continuare ele pot să nu fie ratificate. Negocierile și acordurile semnate la masa de tratative reprezintă o parte semnificativă a unei lupte acerbe, ce se desfășoară pe arena internațională. Aceasta încă o dată în plus ne vorbește „de actualitatea și necesitatea unui studiu minuțios” [4, 107]. Negocierile diplomatice reprezintă un mijloc de realizare a politicii de stat. Anume ea determină acțiunile negociatorului.

În ultima perioadă, în foarte multe studii privind relațiile internaționale se evidențiază faptul că analiza s-a axat preponderent pe aspectul economic, încercând să sugereze că în viața internațională domeniul economic domină scena în defavoarea factorului politic. Totuși, dacă e să vorbim despre o veritabilă diplomatie economică, trebuie să luăm în calcul diversele mijloace utilizate la realizarea acestui obiectiv și nu în ultimul rând cele de ordin politic. Economia este, așadar, departe de a domina fără o implicație directă a demersurilor diplomatice. Chiar dacă economicul pare a fi preocuparea de bază în studiile privind relațiile internaționale, ar trebui totuși de reevaluat unele afirmații ce se referă la pierderea suveranității politicii în fața factorului economic sau transformarea negocierii în instrument al unor structuri pentru a-și asigura expansiunea în străinătate. Aceste deducții ar trebui raportate la situația când anume autoritățile politice sunt, în majoritatea cazurilor, cele care formează piețele, care printr-un proces complex de negocieri bilaterale, multilaterale, definesc condițiile lor de funcționare. Este adevărat că nimic nu s-ar face în politica externă care ar influența negativ, în mod direct economicul, însă nu putem vorbi de dictatura unui aspect asupra altuia, e vorba mai degrabă de o interacțiune între politică și economie. Astăzi există o politizare crescândă a societăților, datorită capacităților sporite de a se gândi la ele înseși, ceea ce generează un conflict în creștere (mai multe dispute, litigii) din cauza pluralității influențelor și a proiectelor, de unde și o extindere semnificativă a negocierilor și a compromisurilor ca modalități de rezolvare a acestor dezacorduri și care rezultă din necesitatea de a lua unele decizii sau de a satisface unele necesități.

Extinderea negocierii constituie consecința și baza unei mișcări triple de conflictualizare, de politizare și de codificare a societății noastre. Se poate de afirmat că cu cât o societate este mai complexă, cu atât este mai puțin mecanică și conține cu atât mai multe zone de incertitudine, dezorganizare, inovație, devieri și imaginație. Se atestă o accelerare a mutațiilor și schimbărilor sociale, în conținutul lor tehnic, economic, cultural, organizațional sau politic și din cauză că ele afectează spațiul sau timpul atât la nivel, local cât și global.

O retrospectivă a evenimentelor ne atestă că o dată ce o funcționare multipolară fusese substituită cu una bipolară, fiecare dintre supraputeri s-a înconjurat cu zone-tampon, capturând în zona lor de influențe diferite țări. Războiul „rece” se caracteriza prin conflicte internaționale, care, chiar dacă erau mai puțin ucigătoare și distrugătoare pentru economiile locale, rămâneau dependente de deciziile marilor puteri. Negocierile, pe care le reglau sau le suspendau, nu puteau fi angajate fără permisiunea explicită a celor din urmă, iar concesiile acordate într-un conflict regional serveau drept atu sau drept resurse.

La etapa actuală, chiar dacă reflexele imperiale rămân vivace, acest sistem de stabilizare pare a lăsa loc unui sistem mai degrabă discordant. În consecință, conflictele și violențele localizate au mai multe șanse de a izbucni fără controlul direct al puterilor intrate în luptă. Pentru a fi rezolvate, ele trebuie să mobilizeze elemente ieșite direct din aceste conflicte. De aici și rezultă extrema complexitate a situațiilor conflictuale și a situațiilor de negociere pe care le necesită.

Anume din aceste raționamente ne propunem să explorăm factorul negocierii și rolul ei în politica externă, în promovarea intereselor naționale. Vom încerca să abordăm negocierea prin prisma a două practici sociale majore: practicile de conflict

și practicile de reglare socială. Dacă tradițional prima activitate – disensiunea, dezacordul – constituie, în general, punctul de plecare al oricărei reflecții despre negociere, cea de-a doua activitate – luarea deciziilor, fixarea regulilor, ceea ce rezumă prin termenul „reglare” constituie mai rar baza raționamentului. Or, negocierea nu este doar o metodă de rezolvare a litigiilor – chiar dacă menirea sa principală ar fi aceasta și că originalitatea demersului său constă exact în reducerea violenței, ciocnirilor, ea este și un mecanism eficient de luare a deciziilor și stabilire a regulilor. Negocierea organizează acordul în măsura în care controlează dezacordul.

Totuși apare fireasca întrebare: de ce se optează pentru negocieri în defavoarea unei confruntări atât la nivel local, cât și internațional, de ce primatul în politica externă trebuie să revină negocierilor?

În primul rând, există un preț al recurgerii la forță, iar el este considerat uneori superior unei negocieri, în timp ce rezultatele acestor proceduri sunt considerate identice.

În al doilea rând, raporturile de forță sunt fluctuante, iar un adversar supus legii dure de aservire în urma unei victorii va căuta inevitabil să răzbune afrontul și să-și restabilească puterea. Fiecare este conștient de faptul că celălalt posedă o putere importantă de a dăuna, chiar slăbit sau constrâns la un armistițiu, el va prefera, mai degrabă, să stabilizeze relația decît să gestioneze o situație favorabilă, dar potențial instabilă.

În al treilea rând, protagoniștii unei situații conflictuale au de trăit împreună și ei trebuie să-și aranjeze raporturile în timp. Anume din această cauză unele entități cu interese opuse au sfârșit prin a începe negocierile. Ele au nevoie una de alta, chiar dacă nu sunt conștiente de aceasta imediat. Aceste realități nu ar trebui neglijate nici la nivel național, nici la nivel internațional.

Conform teoriei *rational choice*, negocierea va fi preferată atunci când avantajele sale vor fi considerate superioare ori costul ei va fi considerat inferior altor modalități. A decide să negociezi înseamnă să arbitrezi între două costuri: costul de negociere versus costul intrării într-un conflict (sau al continuării sale).

Sunt necesare condiții minime pentru ca opțiunea negocierii să fie preferată: perceperea problemei drept negociabilă, o relație a puterii relativ simetrică; necesitatea de a regla diferendul (problema nu poate fi lăsată la infinit în suspans); dorința ambelor părți de a-l rezolva prin negociere; posibilitatea de a transforma rezolvarea litigiului în joc cu rezultat pozitiv. Evenimentele demarate după sucombarea sistemului sovietic și emergența unor noi actori pe arena internațională denotă neglijarea acestui imperativ, chiar și în detrimentul propriilor interese naționale.

Recunoașterea validității sau a eficacității unei negocieri ca mod de rezolvare a litigiilor trece prin trei tipuri de raționamente [5, 82]:

- un raționament de utilitate, fixat pe avantajul compromisului de interese, pe contribuția la soluționarea litigiului, capacitatea sa de a preveni o nouă desfășurare a acestuia;

- un raționament de eficacitate: acest mod a permis obținerea de prestații sau bunuri, pe care un altul nu le-ar fi permis în nici un caz;

- un raționament al frumuseții: negocierea a fost executată după toate regulile artei, efectuată cu talent, negociatorii au rămas satisfăcuți.

De conștientizarea acestor raționamente depinde în mare măsură și succesele unei politici externe cu efecte scontate.

Să analizăm în continuare mai concret mecanismul de realizare al negocierilor în cadrul soluționării conflictului transnistrean din august 1992 până în mai 1996. Tratatul este de neconceput fără elaborarea unor strategii, tactici și tehnici de negociere. Utilizarea abilă a acestor metode duc la eficientizarea rezultatelor negocierii. Persuasiunea sau argumentarea manipulatorie de asemenea fac parte din arsenalul de mijloace ce influențează luarea unor decizii. Față de alte tipuri de argumentări, argumentarea politică beneficiază de anumite avantaje. Libertatea argumentării politice se manifestă prin faptul că acestui tip de discurs îi este permis ceea ce nu este permis nici unei alte forme de argumentare – „posibilitatea manipulării” partenerului.

Disocierea URSS și apariția pe fostul ei teritoriu a cincisprezece state noi independente, a generat pentru Rusia o situație geopolitică și geostrategică absolut nouă. Declarând spațiul post-sovietic drept zonă proprie de influență, Rusia încearcă să-și restabilească controlul asupra noilor state independente. În situația aceasta ea încearcă să utilizeze un șir întreg de pîrghii economice, politice, militare: susținerea regimurilor separatiste și a forțelor propuse în luptele politice interne, exercitarea presiunilor economice și politice asupra guvernelor care încearcă să se distanțeze de Rusia, impunerea prezenței militare ruse pe teritoriul noilor state contrar voinței populației și a guvernelor din republicile ex-sovietice.

E cunoscut faptul, că la 21 octombrie 1994 Republica Moldova și Federația Rusă au semnat un acord cu privire la statutul juridic, modul și termenele de retragere a formațiunilor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova. În corespundere cu acest acord, „partea rusă, ținînd cont de posibilitățile tehnice și timpul necesar pentru instalarea trupelor la noul loc de dislocare” s-a angajat să-și evacueze formațiunile militare din Moldova pe parcursul a trei ani din ziua intrării în vigoare a Acordului.

Cu regret însă au trecut mai mult de doisprezece ani de la semnarea Acordului. Rusia nu numai că nu și-a evacuat trupele din Republica Moldova, dar nu a îndeplinit nici chiar procedurile interne de punere în vigoare a acordului. Mai mult decît atît, Moscova nu a elaborat un calendar de retragere completă și ordonată a formațiunilor sale de pe teritoriul Republicii Moldova și nu dă semne că intenționează să procedeze în acest sens.

La 9 noiembrie 1994 Republica Moldova, la rîndul său, printr-o hotărîre a guvernului a aprobat sus-numitul acord insistînd în continuare asupra evacuării Grupului Operativ de Trupe Ruse din regiunea Transnistreană. Însă, succesele obținute de autoritățile moldovenești sunt cu mult sub limita așteptărilor. [6, 5]

Negocierile moldo-ruse cu privire la retragerea formațiunilor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova au început după semnarea „Convenției cu privire la principiile de reglementare pașnică a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992. În perioada august 1992 – mai 1996 delegațiile

guvernamentale ale Rusiei și Republicii Moldova s-au întrunit în cadrul a 11 runde de negocieri.

În procesul negocierilor, principalele divergențe dintre echipele de negociatori au apărut referitor la termenul de retragere a trupelor ruse din Moldova, apoi chestiunea participării Republicii Moldova la construcția de locuințe pe teritoriul Rusiei pentru unitățile ce urmează să fie retrase din Moldova, în sfârșit, problema privind împărțirea patrimoniului Armatei a paisprezecea.

La începutul negocierilor, delegația moldovenească insistă ca retragerea completă a trupelor ruse de pe teritoriul Moldovei să se realizeze pînă la 1 ianuarie 1994 și fără a fi condiționată de alte probleme. Pe parcursul negocierilor s-a acceptat termenul pînă la 1 iunie al aceluiași an. Mai tîrziu însă, partea moldovenească a făcut concesii permanente în privința termenului retragerii, ajungînd să propună la runda a 8-a de negocieri drept termen de încheiere a retragerii data de 1 ianuarie 1996. Delegația rusă, la rîndul ei, la primele runde de negocieri, respingea propunerile delegației moldovenești, considerîndu-le nereale din cauza lipsei condițiilor necesare pentru instalarea trupelor ruse în noile locuri de dislocare.

Ceea ce este mai important e că partea rusă insistă ca în acordul principal să se fixeze faptul că retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova se va realiza în mod sincron cu reglementarea politică a conflictului transnistrean și cu elaborarea unui statut special pentru regiunea transnistreană. În Moscova a fost semnat un acord de către prim-ministru V. Cernomîrdin și A. Sangheli în prezența președinților B. Elțin și M. Snegur.

În articolul 2 al Acordului se subliniază: „Partea rusă, ținînd cont de posibilitățile tehnice și timpul necesar pentru instalarea trupelor la noul loc de dislocare, va realiza evacuarea formațiunilor militare menționate pe parcursul a trei ani din ziua intrării în vigoare a prezentului Acord.

Acțiunile practice pentru evacuarea formațiunilor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova în limitele termenului fixat vor fi sincronizate cu reglementarea politică a conflictului transnistrean și determinarea statutului special al Regiunii transnistrene a Republicii Moldova...”.[7, 47-48]

După cum vedem în acord se subliniază „... evacuarea formațiunilor militare vor fi sincronizate cu reglementarea politică a conflictului...”. Aceasta nu este altceva decît o argumentare a propriilor puncte de vedere. Strategia propusă de partea rusă este una indirectă, colaterală. Sunt utilizate mai ales mijloace psihologice pentru a limita libertatea de acțiune a adversarului. Manevrele laterale înseamnă manipulare și sunt posibile numai cu o mare risipă de mijloace psihologice de persuasiune. Manipularea rămîne singura sursă de care poate dispune partea rusă, deoarece nu poate acționa direct. La moment mai este și opinia publică mondială, de care este nevoită să țină cont.

Manipulările în negocieri, și acest lucru e bine cunoscut, sunt ceva firesc. Cazul dat nu este o excepție. Manipularea este materializată prin folosirea așa-numitei tactici, în viziunea experților adverși, reglementare sincronizată. Ultima nu e altceva decît o construcție verbală identică cu tactica clasică destul de bine cunoscută, frecvent întrebuintată „dacă..., atunci...”.

„Dacă voi (Republica Moldova – n.a.) reglementați conflictul transnistrean pe cale politică prin elaborarea statutului special al regiunii transnistrene a RM, atunci noi (Federația Rusă – n.a.) vom retrage formațiunile noastre militare.”

Această formulă introduce și combină două propoziții în care cea de-a doua folosește pe prima ca punct de plecare. Prima propoziție este o afirmație precisă asupra unei ipoteze care are puține șanse de a se produce, care face ca cea de-a doua propoziție să pară și mai puțin probabilă. Prima propoziție promite un avantaj, iar a doua cere o concesie. Concesia ca atare rămîne neverosimilă, adică o acțiune a cărei concretizare pare aproape imposibilă. Posibilitatea de a face concesii aparent improbabile este capcana magică întinsă partenerului. Ipoteza incertă a antecedentului poate fi preluată de la partener (în cazul dat de la noi, delegația Republicii Moldova), dar consecința improabilă din consecvent este adăugată de ei (delegația Federației Ruse). Aceasta este o cale de a obține ceea ce dorim. Dacă o astfel de manipulare depistată la timp, nu îmbunătățește situația cel mult n-o înrăutățește.

Dat fiind faptul că tactica-manipulatoare a „sincronizării” a început să fie utilizată de Federația Rusă ca mijloc de tergiversare a procesului de negocieri privind retragerea trupelor ruse din Moldova, Chișinăul a insistat ca în comunicatul următoarei întâlniri Elțin – Snegur tactica „sincronizării” să nu mai fie menționată” [8].

Mai mult decît atît, în urma unor eforturi considerabile, diplomația moldovenească, avînd toată susținerea comunității internaționale, a reușit să obțină ca în Deciziile Summitului OSCE de la Budapesta procesul de retragere a trupelor ruse din Moldova și cel de reglementare a conflictului transnistrean să nu fie condiționat reciproc. În deciziile menționate se arată că statele participante au salutat angajamentul ambelor părți de a efectua retragerea Armatei a 14-a ruse de pe teritoriul Moldovei și căutarea unei reglementări politice pentru problemele din partea estică a Moldovei (Transnistria) ca două procese paralele care nu se vor sînjeni reciproc.

Ambasadorul A. Țăranu, consideră principiul „sincronizării” drept „o greșeală extrem de serioasă a diplomației moldovenești. Pe parcursul a patru runde el, în pofida presiunilor din partea Rusiei, a refuzat să recunoască principiul sincronizării ca element al mecanismului de retragere a armatei, intuind că dacă aceasta se va întîmpla, nici armata nu va fi retrasă, nici conflictul transnistrean nu va fi soluționat fără pagubă pentru integritatea teritorială a Republicii Moldova. Tot atunci, motivînd cauzele pentru care delegația Moldovei insistă asupra faptului că retragerea să aibă loc pînă la 1 ianuarie 1996, fostul ambasador arăta că din Polonia în decurs de 1,5 ani fuseseră retrase circa 105 mii de cetățeni sovietici, 25.900 unități de tehnică militară (inclusiv 673 tancuri, 10.028 mașini blindate, 23.132 automobile), 440 mii tone de muniții, iar din Ungaria – în timp de 13 luni circa 100 mii militari, 25 mii de unități de tehnică militară și circa 300 mii de tone de muniții, pe cînd din Moldova urmează să fie retrași doar 7.500 militari și circa 300 mii de tone de muniție”.

În cadrul negocierilor, dezbateri aprinse au avut loc și asupra participării Republicii Moldova la construcția pe teritoriul Rusiei a obiectelor din sfera socială necesare pentru instalarea formațiunilor militare ruse retrase. Și în cazul acesta se

recurge la un tip de manipulare, care o vom numi-o „intoxicarea” statistică. Ea constă în faptul de al convinge pe adversar că tu ai dreptate, eventual, fără a-l contrazice pe el în mod direct. Persuasiunea poate fi mai ușor de zdruncinat, dacă se apelează metodic la surse de informații fără a avea legătura expresă cu obiectul negocierilor. Regula de care se conduc este simplă: niciodată și nimic în sprijinul punctului de vedere contrar.

Delegația rusă, făcând trimiterea la participarea Germaniei la amenajarea pe teritoriul Federației Ruse a trupelor ruse retrase din ex-RDG insistă în cadrul negocierilor cu Republica Moldova ca ultima să participe la construcția pe teritoriul Federației a locuințelor și obiectelor din sfera socială necesare unităților retrase. La sfârșitul rundei a treia de tratative partea rusă a prezentat experților moldoveni următoarele date cu privire la mijloacele bănești pentru realizarea retragerii trupelor rusești și amenajarea lor pe teritoriul Federației Ruse: cazarea personalului militar – 255 mld 560 mln. ruble; construcția parcurilor pentru instalarea tehnicii și a armamentelor – 19 mld 780 mln. ruble; instalarea rezervelor și a mijloacelor materiale – 84 mld. 830 mln ruble; construcția locuințelor pentru ofițeri și sublocotenenți – 25 mld 500 mln ruble. Totodată, pentru retragerea personalului de ofițeri și sublocotenenți este necesar a se construi locuințe pentru 2550 familii (1650 ale ofițerilor și 900 ale sublocotenenților). Suprafața totală a spațiului locativ se cifrează la 127500 metri pătrați. Însă nici această manipulare nu și-a atins scopul. Experții moldoveni au arătat că în numărul total al ofițerilor și sublocotenenților pentru care partea rusă cerea să fie construite locuințe au fost incluse și persoane care nu posedau spațiu locativ pe teritoriul Republicii Moldova și pentru care era contrar logicii ca Guvernul de la Chișinău să le construiască locuințe, de vreme ce ei nu vor lăsa pe teritoriul Republicii apartamente. Argumentul de bază a acestei tactici-manipulatorii este: rămîne tot ce mă sprijină, cade tot ce mă contrazice.

În continuare vom încerca să prezentăm un al treilea argument: cum utilizează Rusia forțele sale „de menținere a păcii” pentru a-și păstra trupele în republicile ex-sovietice. Atunci, cînd trupele ruse erau deja implicate activ în conflicte de partea formațiunilor separatiste Rusia introduce forțe de menținere a păcii. Însă modul de introducere a forțelor de menținere a păcii în regiunile de conflict contravenea practicii internaționale. Ca urmare, Moscova a început să fie suspectată de neo-imperialism și de utilizare a forțelor de menținere a păcii (FMP) ruse ca instrument de amestec unilateral în conflicte cu scopul de a-și realiza interesele. Ca răspuns la acuzațiile aduse de către Occident, Moscova desfășoară în cadrul organizațiilor internaționale și anume ONU, o activitate intensă în vederea obținerii unui mandat ONU/OSCE pentru FMP ruse din zonele de conflict de pe teritoriul CSI. Activitatea diplomatică rusă, pentru obținerea mandatului a fost însoțită de o propagandă intensă a „doctrinei” ruse a „pacificării” și poate fi rezumată la următoarele elemente componente:

- Conflictele locale și războaiele de pe teritoriul ex-URSS prezintă un pericol serios pentru pacea și securitatea internațională, afectează interesele naționale ale Rusiei, iar deseori și situația internă din Rusia.

- Organizațiile internaționale, inclusiv ONU, OSCE și NATO, nu sunt gata să desfășoare operațiuni de pacificare în spațiul post-sovietic. Unica forță capabilă să realizeze asemenea acțiuni este Rusia: Rusia cunoaște esența conflictelor; Rusia, cunoaște tradițiile naționale și religioase, precum și psihologia popoarelor aflate în conflict; părțile în conflict folosesc ca mijloc de comunicare între ele limba rusă.

- Rusia, prin activitatea sa de pacificare, nu urmărește scopuri neo-imperiale, ci depune eforturi pentru a stinge conflictele din spațiul post-sovietic din următoarele considerente conflictele au loc pe perimetrul frontierelor Rusiei și exercită o influență destabilizatoare asupra regiunilor de frontieră ale Rusiei; conflictele armate dau naștere unor timente de refugiați care caută azil și apărare în Rusia; în acțiunile militare din zonele de conflict sunt antrenați cetățeni ai Rusiei și populația rusă, față de soarta cărora Moscova nu este indiferentă; Rusia, ca succesoare a URSS, are responsabilitate politică față de comunitatea internațională de a menține pacea în spațiul ex-sovietic. Pentru aceasta ea poate recurge și la forță.

- Activitatea de pacificare rusă nu este un amatorism rus. În toate cazurile FMP ruse sunt introduse în zonele de conflict în baza unor acorduri care corespund standardelor internaționale.

- Activitatea de pacificare rusă, în general, corespunde standardelor internaționale, iar lacunele care au loc se justifică prin faptul că acțiunile de pacificare pun capăt conflictelor („o pace imperfectă este mai bună decât un război”).

- Spiritul activ al Rusiei în reglementarea conflictelor corespunde Cartei ONU, documentelor de bază ale OSCE, CSI și este în consens cu eforturile respective depuse de ONU și OSCE.

- Rusia nu este în stare să suporte de una singură cheltuielile pentru acțiunile de pacificare din teritoriile ex-URSS Este necesar să-și aducă contribuția toate statele comunității mondiale. Obținerea de către Rusia a unui mandat ONU/OSCE ar reduce cheltuielile Rusiei și ar ridica eficiența acțiunilor de pacificare.

- Rusia nu este de acord să accepte un control din partea organizațiilor internaționale asupra acțiunilor de pacificare.

Majoritatea argumentelor conțin elemente de manipulare care fiind analizate mai atent totuși pot fi identificate.

Atât în primul punct, cât și în al doilea se conțin afirmații sau negații categorice. Negând că ONU, OSCE și NATO nu sunt gata să desfășoare operațiuni de pacificare în spațiul post-sovietic, autorii doctrinei riscă de a ofensa partenerul și a bloca negocierile. E cunoscut că oamenii urăsc faptul de a fi negați contestați, contrașiși. „Nu” este o negație directă și categorică care taie, rupe și lovește, irită și înverșunează. Este lipsit de delicatețe. Însă ONU, OSCE și NATO sunt create anume pentru a aplană conflictele și nici de cum nu se poate de negat faptul că aceste organizații nu sunt apte de a soluționa conflictele, inclusiv în spațiul post-sovietic.

Apoi pentru a fi acceptat mai ușor de către partener acest punct conține exclusiv abordări manipulatorii, ca patosul și etosul: „Rusia cunoaște tradițiile naționale și religioase, precum și psihologia popoarelor..., părțile implicate în conflict folosesc ca mijloc de comunicare limba rusă”.

În punctul trei se menționează că „Rusia ca succesoare a URSS are responsabilitatea politică față de comunitatea internațională de a menține pacea în spațiul ex-sovietic”. Aici autorii au intenția de ai manipula pe alții prin utilizarea așa-numitei tactici a faptului împlinit.

Faptul împlinit este o acțiune menită să-l plaseze într-o poziție favorabilă pe cel care a inițiat-o. Este folosită mai ales în diplomatie. Această manipulare este accesibilă celor

cu mare putere de negociere. Ei aplică lovituri directe și rapide, forțând finalizarea negocierilor. Puterea lor vine din faptul că ceea ce s-a făcut odată, rămâne adesea bun făcut.

În următoarele trei puncte se conțin noțiuni, afirmații ambigue, vagi ca „în baza unor acorduri, care corespund standardelor internaționale”, „lacunele care au loc se justifică prin faptul că acțiunile de pacificare pun capăt conflictelor”.

Conținutul penultimului punct: Rusia ar dori să soluționeze conflictele de pe teritoriul ex-sovetic, dar cu contribuția tuturor statelor comunității mondiale.

Punctul opt neagă categoric acceptarea unui control din partea organizațiilor internaționale asupra acțiunilor de pacificare.

Deși, diplomația rusă a depus eforturi, ONU și OSCE au ezitat să acorde Rusiei mandatul râvnit. Cauza reală constă în faptul că statele comunității internaționale vedeau în acțiunile de pacificare ruse un mijloc de promovare a unei politici imperiale. Totodată, în cadrul dezbaterilor din ONU și OSCE, precum și al conferințelor internaționale consacrate pacificării, diplomații și experții occidentali subliniau faptul că practica de pacificare însă nu corespunde standardelor OSCE/ONU. Se indicau următoarele abateri:

- în operațiunile de menținere a păcii participă forțe ale părților aflate în conflict (Transnistria, Osetia de Sud);

- deseori FMP ruse iau apărarea uneia dintre părțile aflate în conflict (de exemplu, în Tadjikistan FMP ale CSI (preponderent ruse) susțin doar forțele guvernului pro-moscovit, ajuns la putere cu susținerea forțelor ruse);

- în unele cazuri FMP ruse sunt introduse în zonele de conflict doar la solicitarea uneia dintre părți (Tadjikistan);

- unele operațiuni de menținere a păcii ruse se inițiază pentru a susține forțele propuse care suferă înfrângere în conflicte sau pentru a întări pozițiile Rusiei în zonele de conflict (operațiunea de menținere a păcii din Abhazia a început numai după ce Eduard Șevarnadze, șeful statului georgian, a dat acordul de principiu ca țara sa să intre în CSI și a acceptat propunerea dislocării bazelor militare ruse pe teritoriul georgian).

Simultan cu activitatea în cadrul ONU și OSCE diplomația rusă a depus eforturi considerabile pentru a obține pentru FMP ruse din zonele de conflict un mandat CSI și susținerea financiară din partea noilor state independente. Președintele Federației Ruse a adresat scrisori șefilor statelor membre ale CSI, în care și-a exprimat părerea că acțiunile de menținere a păcii purtate de Rusia pe teritoriul ex-sovetic „ar avea o mai mare rezonanță”, dacă ar fi întărite cu autoritatea CSI, „mai ales în cazurile când acordurile dintre părțile în conflict se încheie prin medierea Rusiei”. [9]

Studierea proiectului de „Concepție a statelor CSI privind activitatea de menținere a păcii” conduce la concluzia că în linii mari documentul reflectă „doctrina” rusă a pacificării. În proiectul de „concepție...” s-a încercat a se justifica nu numai derogarea activității de pacificare ruse din teritoriile post-sovietice de la Principiile ONU, dar și a obține o bază legală pentru ele. Adoptarea proiectului de „Concepție...” în varianta propusă de Statul Major de coordonare a colaborării militare a statelor CSI ar fi permis Rusiei să-și justifice orice amestec în zonele de

conflict, susținerea uneia din părțile în conflict și chiar amestecul în afacerile interne ale statelor, invocând „caracterul impus” de situație.

Statele CSI, înțelegând adevărata semnificație a proiectului de „Concepție...” l-au respins. Însă pentru a satisface măcar parțial insistențele Rusiei, în ianuarie 1996 ele au aprobat o „Concepție privind prevenirea și reglementarea conflictelor pe teritoriul statelor – participante ale CSI”.

Și în cazul dat a fost aplicată o tehnică de manipulare cu o eficacitate spectaculoasă. E cunoscut faptul că în negocieri sunt scopuri reale și scopuri declarate, interese reale și interese declarate. A negocia indiferent ce și cu cine înseamnă a manipula. În ultimă instanță, ceea ce urmărești este să influențezi în favoarea ta gândirea, sentimentele și comportamentul adversarului. Una din tehnicile de manipulare minoră folosită în negocieri este tehnica retragerii după refuz. Specialiștii anglo-saxoni au ales această expresie, pentru că tactica în discuție se bazează pe un refuz inițial. Conform acestei tactici, pentru a crește șansele de a obține de la cineva o anumită favoare, vom cere mai întâi o altă favoare, mult mai importantă, dar de aceeași natură, fiind aproape siguri că vom fi refuzați. Abia după refuz, când ni s-a trântit ușa în nas revenim cu solicitarea pe care o aveam în vedere de la început. Șansele de a obține ce vrem cresc considerabil. Principiul constă în a cere cuiva un serviciu foarte mare, mult prea mare ca să-l și accepte, înainte de a-i solicita și al doilea serviciu al cărui cost este mai mic [10, 115].

„Concepția...” este probabil ceea ce diplomația rusă a dorit să obțină de la bun început.

O bună manipulare e un lucru delicat. Decisivă rămîne totuși, măiestria cu care sunt realizate. Spre deosebire de manipularea cotidiană manipulările social-politice se caracterizează printr-un caracter de masă. Ele sunt pregătite, analizate, probate de grupe de experți în acest domeniu, de manipulatori profesioniști și aplicate asupra altor grupe. Deci, manipularea este unul dintre elementele care trebuie avute în vedere ori de câte ori se pune problema acceptării informațiilor neverificate sau neverificabile. În cazul tratativelor e necesar totdeauna de luat în considerație și aspectul posibil al unei manipulări incipiente care ar putea deturna cursul normal al discuțiilor.

În concluzie, negocierile prezintă o importantă problemă științifică și politică. De atitudine savanților și a celor implicați în studiul aspectului legat de negocieri, depinde într-o mare măsură soluționarea conflictelor internaționale, inclusiv și a celor cu care se confruntă Republica Moldova. Negocierile au devenit astăzi piesa-cheie în reglementarea relațiilor dintre actorii internaționali. Aceasta necesită însă un studiu profund al tezaurului acumulat pînă în prezent în domeniul tratativelor internaționale. Totodată, noile conflicte între actorii internaționali dictează inventarea unor tehnologii de negociere mai performante, care ar reflecta mai adecvat realitatea interstatală.

Referințe

1. Richelieu Arman Jean du Plessis. „Testament politique”. – Paris, 1959 după: Непреш Янош. Поле битвы – стол переговоров. М., 1989.
2. Fisher Roger, Ury William, Patton Bruce. „Succesul în negocieri”. Dacia, Cluj-Napoca. 1995.

3. Кременюк В. „Международным переговорам нужен научный подход”// Международная жизнь. №5, 1989.
4. Ibidem.
5. Thuderoz Christian. „Negocierile”, Știința. Chișinău. 2002.
6. Gribinsea Mihai. „Trupele ruse în Republica Moldova”, Chișinău. 1998.
7. Дипломатический вестник. № 21-22, ноябрь 1994.
8. Moldova Suverană. Nr. 69-70, 3 septembrie 1993.
9. Плотников Н. „Министры обороны Содружества собрались в Москве”. Независимая газета, 21 октября 1994.
10. Joule R.V. & Beauvois J.L. „Tratat de manipulare”. Oradea. 1977.

Prezentat la 21.12. 2007

ВОЗМОЖНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПРИЗНАНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ КОСОВО В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

*Сергей НАЗАРИА, доктор политических наук
Инна БЫРГЭУ, магистр права, ИРИМ*

In case of unilateral recognizing of independence of Cosovo by Occident for the sake of moment geopolitical advantages in spite of the position of central government of Serbia, in the world, there can start an uncontrolled collapse of some countries or, at least, many separatist movements that tend to separate parts of the territories from world-recognized countries can increase.

The “liberation chain reaction” can touch not only the regions of the world remote from Europe but also today’s European countries in condition of well-being.

Завершившиеся при посредничестве «контактной группы» – Россия, США, ЕС – переговоры между правительством Сербии и руководством Косово не дали положительных результатов. Сербы и албанцы остались на своих прежних позициях. Первые готовы предоставить Косовскому краю широчайшую автономию, вторые согласны лишь на полную независимость. И похоже, что достигнуть соглашения не удастся. В этой ситуации США и ЕС обещают признать в одностороннем порядке косовскую независимость.

Любому трезвомыслящему человеку ясно, что это очередная бомба под действующее международное право и очередное грубейшее нарушение принципов национально-государственного суверенитета и нерушимости государственных границ. **Однозначно это прецедент!** Кроме того, оно в очередной раз вносит раскол в международное сообщество и самое главное – среди постоянных членов Совета Безопасности ООН. Можно согласиться с тем, что право вето иногда играло не лучшую роль. Принцип единогласия был задуман (кстати, он был предложен США при разработке Устава ООН) как гарантия сотрудничества наиболее сильных в экономическом и военном отношении государств, от которых в первую очередь зависела судьба мира при решении вопросов, связанных с поддержанием или восстановлением международного мира и безопасности. Логика создателей Устава ООН была проста: если между постоянными членами Совета Безопасности возникают разногласия, лучше, чтобы не было принято никакого решения, чем принято провоцирующее обострение таких разногласий решение, против которого выступает кто-либо из постоянных членов Совета. Выбиралось меньшее зло. На этом и построен принцип их единогласия.

Разве он стал менее актуальным в наши дни? Конечно, изменилось соотношение сил в мире. Появились государства, которые претендуют на место постоянных членов Совета Безопасности. Но в любом случае, если Совет из-за различия взглядов своих постоянных членов не может принять решения, это не означает, что любое государство или группа государств вправе самостоятельно это сделать. Следует также иметь в виду, что все основные принципы международного права неразрывно связаны друг с другом и отмена или коренное изменение содержания одного из них могут разрушить фундамент современного международного права.

В случае одностороннего признания Западом независимости Косово в угоду сиюминутным геополитическим выгодам и вопреки позиции центрального правительства Сербии, в мире может начаться неконтролируемый распад некоторых государств или, как минимум, усилятся многие сепаратистские движения, стремящиеся отколоть от международно-признанных стран часть их территории. И, к сожалению, эта «освободительная цепная реакция» может затронуть не только отдалённые от Европы регионы мира, но и, возможно, некоторые вполне ныне благополучные европейские державы (Великобританию, Испанию, Францию, Бельгию, Италию, Румынию, Македонию, Черногорию, Болгарию, Словакию, Хорватию, Боснию и Герцеговину), Канаду и даже, как бы это не казалось сегодня невероятным, США.

Что бы ни говорили об «устарелости» международного права, никто его не отменял. И уж, во всяком случае, его нарушения, даже грубые, не в состоянии ликвидировать международное право и тем более создать новое. Древнеримские юристы говорили: «*Jus ex injuria non oritur*» (из правонарушения не рождается право). Если мы представим себе на минутку, что «старое» международное право вдруг перестало существовать, станет ясным, что новое на его месте сразу же не появится. В межгосударственных отношениях на долгое время воцарится произвол.

Крайне невыгодно развитие косовской ситуации по вышеуказанному сценарию и большинству постсоветских стран – России, Украине, некоторым среднеазиатским республикам, но более всего Молдове, Грузии и Азербайджану. И хотя официальные лица стран-членов ГУАМ твердят об отсутствии аналогии между косовским конфликтом и конфликтами на их территории, на деле это не совсем так. В основном и в главном, здесь прямая аналогия – ряд территорий, против воли центральных властей, но при поддержке населения этих сепаратистских областей, пытаются отделиться от международно-признанных государств.

А тот факт, что между этими конфликтами и косовским есть отличия, сути дела не меняет: создаётся прецедент, когда в нарушение принципов действующего международного права, против воли центрального правительства от государства откалывается часть его территории и данный факт получает признание, пусть и меньшей, но очень влиятельной части международного сообщества. Чем же в таком случае жители Приднестровья, Абхазии, Южной Осетии и Нагорного Карабаха «хуже» косоваров?! Как минимум они сами не считают себя «хуже».

Да, между приднестровским и косовским конфликтом есть много отличного: это чисто политический и ни как не межэтнический или межконфессиональный конфликт, а главное – между населением обеих берегов нет взаимной ненависти или даже неприязни. Простые люди с обоих берегов Днестра продолжают считать себя братьями, и это обнадеживает, но совсем не даёт гарантий для разрешения противостояния.

Ещё сложнее обстоят дела в случае с Абхазией, Южной Осетией и Нагорным Карабахом. Там накопилось много ненависти и недоверия на уровне простых людей. Да и конфликты эти, как и косовский, не просто политические, но и межэтнические, а в случае с Нагорным Карабахом ещё и межконфессиональный.

Что же делать молдавскому руководству? По мнению аналитиков Центра стратегического анализа и прогноза Республики Молдова, в первую очередь сле-

дует чётко и громко заявить о непризнании независимости Косова ни при каких обстоятельствах, как это уже сделала Румыния и другие страны.

Литература

1. Concepția politicii externe a Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM №20/187 din 06-04-1995.
2. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM №35/399 din 29-06-1995.
3. Doctrina militară a Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM №38-39/429 din 14-07-1995.
4. The Alliance Strategic Concept approved by Washington Summit on 23 and 24 April 1999. NATO Review, no. 2 (summer 1999).
5. The North Atlantic Treaty. Washington D.C. – 4 April 1949. // <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>.
6. Voronin V. Pactul de stabilitate și securitate pentru Moldova. // Moldova Suverană, 2 iunie 2004.
7. Voronin V. Vom trece în direcția Uniunii Europene. // Jurnal de Chișinău, 23 septembrie 2003.
8. Арбатова Н. Отношения России и Запада после косовского кризиса. // МЭиМО. 2000, №6, С. 14-23.
9. Выступление Президента Республики Молдова Владимира Воронина на саммите Совета Евроатлантического партнёрства. // Независимая Молдова 26 ноября 2002.
10. Истягин Л. Косовское назидание архитекторам нового мирового порядка. // МЭиМО. 2000, №3, С. 112-120.
11. Карасёв А. Россия выполнила свою миссию в Югославии. // Межд. жизнь. 2000, №11, С. 36-43.
12. Концепция внешней политики Российской Федерации. // Межд. жизнь. 2000, №8-9, С. 3-14.
13. Котляр В. С. Европейская безопасность после Косово. // Дипломатический ежегодник, 2000.
14. Кружков В. Югославский прецедент опасен для мира. // Межд. жизнь. 1999, №10, С. 19-28.
15. Кувалдин В. Югославский кризис и внешнеполитическая стратегия России. // МЭиМО. 1999, №9, С. 21-25.
16. Кукушкина А. В. Экологические последствия бомбардировок авиацией НАТО территории Югославии (международно-правовые аспекты). // Мир и Россия на пороге XXI века. М., РОССПЭН, 2001, С. 192-201.
17. Назария С.М. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Кишинев, 2007.
18. Назария С.М. Косовский кризис и международное право. // Московский Журнал Международного Права. 2004. № 5, С. 48-66.
19. Черниченко С. Операция НАТО в Югославии и международное право. // Межд. жизнь. 1999, №11, С. 104-112.
20. Черниченко С.В. Операция НАТО в Югославии: международно-правовая оценка. // Дипломатический ежегодник 2000. М., 2000.

Prezentat la 20.12. 2007

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ ДЕМОКРАТИИ ИЛИ ХАНТИНГТОНСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ДЕМОКРАТИЗАЦИИ

Людмила ОЛЕЙНИК, кандидат политических наук, ИРИМ

Рецензент:

Симьон РОШКА, кандидат философских наук, доцент

The article is devoted to the comparative analysis of stages of political transformations in the different regions of the world. Special attention is paid to the dynamic of development of political institutions in conditions of liberalisation, the initial stage of democratisation and consolidation of democracy. The definition of 'transformation process' as its stage components are given. In particular, the author analyses the institutional changes in the political system, which helps to formulate the visualisation of the interpretation of the transition to democratic processes in those countries.

Политические системы с демократическими характеристиками не являются исключительно приметой нашего времени. Во многих уголках мира веками выбирали племенных вождей, а в некоторых местах демократические политические институты долго существовали на уровне села. Кроме того, понятие демократии, разумеется, было известно еще в древнем мире. Однако демократия древних греков и римлян отстраняла от участия в политической жизни женщин, рабов, а зачастую и другие категории населения, например проживающих в данном государстве чужестранцев. Степень ответственности правящих органов даже перед столь ограниченным кругом людей на практике тоже чаще всего была невысока.

Современная демократия это не просто демократия племени или города-государства; это демократия национального государства, и возникновение ее тесно связано с развитием последнего. Первоначальный импульс развитию демократии на Западе был дан в первой половине XVII в. Демократические идеи и демократические движения являлись весьма существенной, хотя и не главной чертой английской революции. Основные Законоположения Коннектикута, принятые гражданами Хартфорда и близлежащих городов 14 января 1638 г., стали «первой письменной конституцией современной демократии». В общем и целом, однако, пуританские перевороты не оставили наследия в плане демократических институтов ни в Англии, ни в Америке. Более ста лет после 1660 г. система правления в обеих странах неуклонно становилась даже более закрытой и менее представляющей широкие слои населения, чем прежде. Самыми разными путями происходила аристократическая и олигархическая реставрация. В 1750 г. в западном мире не существовало никаких общенациональных демократических институтов. В 1900 г. такие институты были во многих странах. Еще больше государств обрели демократические институты к концу XX в., и возникали они во времена волн демократизации[3].

Волна демократизации это группа переходов от недемократических режимов к демократическим, происходящих в определенный период времени, ко-

личество которых значительно превышает количество переходов в противоположном направлении в данный период. К этой волне обычно относится также либерализация или частичная демократизация в тех политических системах, которые не становятся полностью демократическими. В современном мире имели место три волны демократизации. Каждая из них затрагивала сравнительно небольшое число стран, и во время каждой совершались переходы и в недемократическом направлении. Вдобавок не все переходы к демократии происходили в рамках этих волн. История не отличается упорядоченностью, и политические изменения невозможно разложить по удобным историческим полочкам. История также не является однонаправленной. За каждой из первых двух волн демократизации следовал откат, во время которого некоторые, хотя и не все, страны, совершившие прежде переход к демократии, возвращались к недемократическому правлению. Чаще всего определить момент перехода от одного режима к другому можно лишь условно. Условно определяется и даты волн демократизации и откатов.

Корни первой волны демократизации состоят в американской и французской революциях. Однако действительное возникновение национальных демократических институтов это феномен XIX века. В большинстве стран демократические институты постепенно развивались в течение всего столетия, поэтому определить конкретную дату, после которой некая политическая система может считаться демократической, весьма трудно и возможно лишь с долей условности. Тем не менее, Джонатан Саншайн выдвигает два веских критерия, позволяющих установить, когда политические системы XIX в. достигли демократического минимума в контексте этой эпохи: 1) 50 % взрослого мужского населения имеет право голоса; 2) ответственный глава исполнительной власти должен либо сохранять за собой поддержку большинства в выборном парламенте либо избираться в ходе периодических всенародных выборов. Если принять эти критерии на вооружение, применяя их достаточно свободно, можно сказать, что первая волна демократизации началась с Соединенных Штатов около 1828 г. Отмена имущественного ценза в старых штатах и присоединение новых штатов с избирательным правом для всех взрослых мужчин помогли довести долю белых мужчин, действительно голосовавших на президентских выборах 1828 г., более чем до 50%. В последующие десятилетия и другие страны постепенно расширяли свое избирательное право, сокращали возможность подачи голоса одним лицом в нескольких избирательных округах, вводили тайное голосование и устанавливали ответственность премьер-министров и кабинетов перед парламентами. Швейцария, заморские британские доминионы, Франция, Великобритания и несколько мелких европейских стран совершили переход к демократии к концу столетия. Незадолго до Первой мировой войны более или менее демократические режимы установили у себя Италия и Аргентина. После войны демократическими были только что обретшие независимость Ирландия и Исландия, массовое движение к демократии разворачивалось в государствах, ставших преемниками Романовых, Габсбургов и Гоццоллернов. В самом начале 1930-х гг., когда первая волна уже успешно завершилась, демократические ряды пополнили Испания и Чили. В общем и

целом за сто лет свыше тридцать стран ввели у себя по крайней мере минимальные общенациональные демократические институты.

Однако уже в то время, когда Брайс размышлял о будущем демократической тенденции, она сходилась на нет и превращалась в свою противоположность. Доминантой политического развития 1920-1930-х гг. были уход от демократии и либо возврат к традиционным формам авторитарного правления, либо установление новых, массовых, гораздо более жестоких и всеобъемлющих форм тоталитаризма. Такое движение вспять происходило главным образом в тех странах, которые восприняли демократические формы буквально накануне первой мировой войны или сразу после нее, для которых не только демократия, но и, во многих случаях, нация были чем-то новым. Из дюжины стран, создавших у себя демократические институты до 1910 г., лишь одна – Греция пережила после 1920 г. откат. Из семнадцати стран, воспринявших демократические институты в 1910-1931 гг., лишь четыре сохранили их на протяжении 1920-1930-х гг.

Первый откат начался в 1922 г. с месяца марта в Риме, когда Муссолини с легкостью получил в свое распоряжение непрочную и порядком коррумпированную итальянскую демократию. Чуть больше десятилетия понадобилось, чтобы едва оперившиеся демократические институты в Литве, Польше, Латвии и Эстонии были свергнуты в результате военных переворотов. Такие страны, как Югославия и Болгария, никогда не знавшие реальной демократии, подчинились новым формам более жесткой диктатуры. Захват власти Гитлером в 1933 г. покончил с демократией в Германии, сделал неизбежной гибель австрийской демократии в следующем году и, разумеется, в итоге положил в 1938 г. конец чешской демократии. Греческая демократия, уже в 1915 г. расшатанная Национальным Расколом, была окончательно похоронена в 1936 г. Португалия в 1926 г. стала жертвой военного переворота, повлекшего за собой долгую диктатуру Салазара. Военные путчи произошли в 1930 г. в Бразилии и Аргентине. Уругвай вернулся к авторитаризму в 1933 г. Военный переворот 1936 г. привел к гражданской войне в Испании и гибели Испанской республики в 1939 г. Новая, ограниченная демократия, установленная в 1920-е гг. в Японии, в начале 1930-х гг. оказалась вытеснена военным правлением.

Эти смены режимов отражали расцвет коммунистических, фашистских и милитаристских идеологий. Во Франции, Великобритании и других странах, где демократические институты сохранились, антидемократические движения набирали силу, черпая ее в отчуждении 1920-х гг. и депрессии 1930-х гг. Война, которая велась ради того, чтобы завоевать мир для демократии, вместо этого стимулировала движения, как справа, так и слева, настойчиво стремящиеся уничтожить ее.

Вторая мировая война положила начало второй, короткой волне демократизации. Союзническая оккупация способствовала введению демократических институтов в Западной Германии, Италии, Австрии, Японии и Корее, хотя в то же время Советы задушили зарождавшуюся было демократию в Чехословакии и Венгрии. В конце 1940-х – начале 1950-х гг. пришли к демократии Турция и Греция. В Латинской Америке Уругвай вернулся к демократии во время вой-

ны, а в Бразилии и Коста-Рике демократические перемены произошли в конце 1940-х гг. В четырех других латиноамериканских странах – Аргентине, Колумбии, Перу и Венесуэле – выборы 1945 и 1946 гг. привели к власти всенародно избранные правительства. Однако во всех четырех демократическая практика оказалась недолгой, и к началу 1950-х гг. там утвердились диктатуры. Аргентина и Перу во второй половине 1950-х гг. вернулись к ограниченной демократии, правда, очень нестабильной из-за конфликта между военными кругами и популистскими движениями апристов и пиронистов. В Колумбии же и Венесуэле элиты в конце 1950-х гг. договорились о мерах, призванных покончить с военными диктатурами в этих странах и ввести демократические институты, которые остались бы надолго.

Между тем, начало конца западной колониальной системы породило на свет ряд новых государств. Во многих из них не делалось никаких реальных попыток ввести демократические институты. В некоторых демократия была весьма скудная: в Пакистане, к примеру, демократические институты никогда по-настоящему не пользовались властью и были формально отменены в 1958 г. Малайзия, став независимой в 1957 г., сохранила свою “квази-демократию”, за исключением краткого периода чрезвычайного положения в 1969-1971 гг. В Индонезии некая непонятная форма парламентской демократии существовала с 1950 по 1957 г. В нескольких новых государствах – Индии, Шри-Ланке, на Филиппинах, в Израиле демократические институты продержались лет десять и более, а в 1960 г. крепнейшее государство Африки, Нигерия, вступило в жизнь как демократическое.

К началу 1960-х гг. вторая волна демократизации исчерпала себя. В конце 1950-х политическое развитие и транзит режимов приняли отчетливо авторитарный характер. Наиболее крутые перемены произошли в Латинской Америке. Сдвиг в сторону авторитаризма начался в 1962 г[1]. В Перу, когда военные вмешались в ход выборов с целью изменить их результаты. На следующий год президентом был избран штатский, устраивавший военных, но военный переворот 1968 г. сместил и его. В 1964 г. военные перевороты свергли гражданские правительства в Бразилии и Боливии. Аргентина последовала их примеру в 1966 г., Эквадор в 1972-м. В 1973 г. военные режимы пришли к власти в Уругвае и Чили. Согласно одной теории, военные правительства Бразилии, Аргентины, а также Чили и Уругвая представляли собой примеры нового типа политической системы “бюрократического авторитаризма”.

В Азии в 1958 г. военные установили режим военного положения в Пакистане. В конце 1950-х гг. Ли Сын Ман повел подкоп под демократические процедуры в Корее, а демократический режим, пришедший ему на смену в 1960 г., был свергнут в результате военного переворота в 1961-х. Этот новый “полуавторитарный” режим был легитимирован выборами 1963 г., а полностью в крайне авторитарную систему превратился в 1973 г. В 1957 г. Сукарно заменил парламентскую демократию управляемой демократией в Индонезии, а в 1965 г. индонезийские военные уничтожили и управляемую демократию, взяв бразды правления страной в свои руки. Президент Фердинанд Маркос ввел в 1972 г. военное положение на Филиппинах, в 1975 г. Индира Ганди, временно

отказавшись от демократической практики, объявила чрезвычайное положение в Индии. На Тайване недемократический гоминьдановский режим кое-как терпел либеральных диссидентов в 1950-е гг., но в “мрачную эпоху” 1960-х гг. разгромил их и заставил смолкнуть “политический дискурс любого рода”.

В Средиземноморье греческая демократия пала под ударами монархического переворота 1965 г. и военного в 1967 г. Турецкие военные свергли гражданское правительство страны в 1860 г., возвратили власть выборному правительству в 1961-м, вновь совершили “полупереворот” в 1971-м, позволили вернуть выборное правительство в 1973-м и, наконец, осуществили полномасштабный военный переворот в 1980 г.

В 1960-е гг. несколько неафриканских колоний Великобритании получили независимость и установили демократические режимы, продержавшиеся у власти значительный период времени. Это Ямайка и Тринидад-и-Тобаго (1962), Мальта (1964), Барбадос (1966) и Маврикий (1968) [6]. Однако большая часть новых стран, ставших независимыми в 1960-е гг., находились в Африке. Наиболее важная из них Нигерия, начала свой путь как демократия, но в 1966 г. пала жертвой военного переворота. Единственной африканской страной, стойко придерживавшейся демократической практики, была Ботсвана. Тридцать три других африканских государства, получивших независимость между 1956 и 1970 гг., стали авторитарными в тот же самый момент или очень скоро после него. Деколонизация Африки привела к сильнейшему в истории увеличению числа независимых авторитарных правительств.

Глобальный переворот прочь от демократии в 1960-х – начале 1970-х гг. приобрел впечатляющие размеры. По одному подсчету, в 1962 г. плодами государственных переворотов во всем мире являлись тринадцать правительств; к 1975 г. тридцать восемь. По другой оценке, треть из 32 действующих демократий, существовавших в мире в 1958 г., превратилась в авторитарные режимы к середине 1970-х. В 1960 г. в девяти из десяти южноамериканских испаноязычных стран были демократически избранные правительства; в 1973 г. только в двух, Венесуэле и Колумбии. Эта волна переходов от демократии к авторитаризму тем более поразительна, что увлекла за собой некоторые страны, такие как Чили, Уругвай (“Швейцария Южной Америки”), Индия и Филиппины, где демократические режимы держались четверть века и дольше.

По отношению к третьей волне демократизации диалектика истории опрокинула теоретические конструкции. В течение пятнадцати лет после падения португальской диктатуры в 1974 г. демократические режимы пришли на смену авторитарным почти в тридцати странах Европы, Азии и Латинской Америки. В некоторых странах произошла значительная либерализация авторитарных режимов. В других движения, выступающие за демократию, обрели силу и легальность. Совершенно очевидно, что существовало сопротивление, бывали неудачи, как, например, в Китае в 1989 г., но, несмотря на все это, движение к демократии, казалось, приобрело характер неудержимой глобальной приливной волны, катящейся от одной победы к другой. Начала этот демократический прилив проявил себя в Южной Европе. Через три месяца после португальского переворота рухнул военный режим,

правивший Грецией с 1967 г., и там пришло к власти гражданское правительство, возглавляемое Константином Караманлисом. В ноябре 1974 г., в ходе избирательного соревнования греческий народ отдал решающее большинство голосов Караманлису и его партии, а в следующем месяце подавляющим большинством проголосовал за то, чтобы не реставрировать монархию. 20 ноября 1975 г., всего за пять дней до того, как Эанеш разгромил марксистов-ленинистов в Португалии, смерть генерала Франсиско Франко положила конец его тридцатилетнему правлению в Испании. В течение следующих восемнадцати месяцев новый испанский король Хуан Карлос при поддержке своего премьер-министра Адолфо Суаресе добился одобрения парламентом и народом закона о политической реформе, что повлекло за собой избрание нового законодательного собрания. Законодательное собрание составило проект новой конституции, которая была ратифицирована референдумом в декабре 1978 г. и на основе которой в марте 1979 г. прошли парламентские выборы[2].

В конце 1970-х гг. демократическая волна докатилась до Латинской Америки. В 1977 г. военные лидеры в Эквадоре заявили о своем желании уйти из политики; в 1978 г. там был составлен проект новой конституции; в 1979-м в результате выборов было сформировано гражданское правительство. Сходный процесс ухода военных со сцены в Перу в 1978 г. привел к выборам в учредительное собрание, в 1979-м к принятию новой конституции, в 1980-м к избранию гражданского президента. В Боливии отступление военных повлекло за собой четыре сумбурных года переворотов и срывавшихся выборов; началось все это в 1978 г., но в итоге все же завершилось в 1982 г. избранием гражданского президента. В том же году поражение в войне с Великобританией подорвало позиции аргентинского военного правительства и привело к избранию гражданского президента и правительства в 1983 г. Переговоры между военными и политическими лидерами в Уругвае закончились избранием гражданского президента в ноябре 1984 г. Два месяца спустя долгий процесс “открытия”, начавшийся в Бразилии в 1974 г., достиг критической точки с избранием первого гражданского президента этой страны начиная с 1964 г. Между тем военные покидали руководящие посты и в Центральной Америке. В Гондурасе гражданский президент появился в январе 1982 г.; сальвадорские избиратели в ходе остро соревновательных выборов в мае 1984 г. избрали президентом Хосе Наполеона Дуарте; Гватемала провела выборы учредительного собрания в 1984 г., гражданского президента в 1985-м.

Демократическое движение заявило о себе и в Азии. В начале 1977 г. первая демократия третьего мира – Индия, прожив полтора года в условиях чрезвычайного положения, вернулась на демократический путь. В 1980 г. турецкие военные в ответ на разгул насилия и терроризма в третий раз захватили бразды правления страной. Однако в 1983 г. они ушли со сцены, и в результате выборов было сформировано гражданское правительство. В том же году убийство Бениньо Акино положило начало цепи событий, которые в конце концов привели в феврале 1986 г. к уничтожению диктатуры Маркоса и восстановлению

демократии на Филиппинах. В 1987 г. военное правительство Южной Кореи выдвинуло своего кандидата на пост президента, который после острого соревнования в ходе предвыборной кампании победил на относительно справедливых выборах. На следующий год оппозиция добилась контроля над южнокорейским парламентом. В 1987 и 1988 гг. правительство Тайваня значительно смягчило ограничения, наложенные на политическую деятельность в этой стране, и взяло на себя обязательство создать демократическую политическую систему. В 1988 г. закончилось правление военных в Пакистане, и оппозиция, возглавляемая женщиной, победив на выборах, получила контроль над правительством.

В конце десятилетия демократическая волна захлестнула коммунистический мир. В 1988 г. в Венгрии начался переход к многопартийной системе. В 1989 г. выборы на съезд народных депутатов СССР принесли поражение нескольким высокопоставленным партийным лидерам и позволили создать весьма независимый Верховный Совет. В начале 1990 г. стали развиваться многопартийные системы в Прибалтийских республиках, а коммунистическая партия Советского Союза отказалось от руководящей роли. В Польше “Солидарность” одержала в 1989 г. полную победу на выборах в государственный сейм, и на свет появилось некоммунистическое правительство. В 1990 г. лидер “Солидарности” Лев Валенса был избран президентом, сменив на этом посту коммуниста генерала Войцеха Ярузельского. В последние месяцы 1989 г. рухнули коммунистические режимы в Восточной Германии, Чехословакии и Румынии, и в 1990 г. в этих странах прошли соревновательные выборы. В Болгарии коммунистический режим также начал либерализоваться, народные движения выступающие за демократию, появились в Монголии. В 1990 г. в обеих этих странах состоялись, как кажется, достаточно беспристрастные выборы.

Между тем в Западном полушарии мексиканская правящая партия в 1988 г. впервые выиграла президентские выборы лишь с самым минимальным перевесом, а в 1989 г. впервые потеряла власть в государстве. Чилийская общественность в 1988 г. проголосовала во время референдума за то, чтобы положить конец затянувшемуся пребыванию у власти генерала Аугусто Пиночета и на следующий год избрала гражданского президента. Военная интервенция США в 1983 г. уничтожила марксистско-ленинскую диктатуру в Гренаде, а в 1989 г. военную диктатуру генерала Мануэля Норьеги в Панаме. В феврале 1990 г. потерпел поражение на выборах марксистско-ленинский режим в Никарагуа, в декабре было избрано демократическое правительство в Гаити.

1970-е и начало 1980-х гг. стали также финальной фазой европейской деколонизации. Конец португальской империи породил пять недемократических правительств. Однако в 1975 г. Папуа-Новая Гвинея стала независимой с демократической политической системой. Ликвидация остатков британской империи, главным образом на островах, произвела на свет дюжину крошечных новых наций, и почти все они сохранили демократические институты, хотя в Гренаде эти институты пришлось восстанавливать с помощью военной

интервенции из-за рубежа. В 1990 г. получила независимость Намибия, причем ее правительство было избрано на выборах, проходивших под контролем международных наблюдателей.

В Африке и на Среднем Востоке движение к демократии в 1980-е гг. происходило в ограниченных пределах. Нигерия в 1979 г. сменила военный режим на демократически избранное правительство, но последнее, в свою очередь, было свергнуто в результате военного переворота в начале 1984 г. К 1990 г. некоторая либерализация произошла в Сенегале, Тунисе, Алжире, Египте и Иордании. Южноафриканское правительство в 1978 г. начало медленный процесс свертывания апартеида и расширения политического участия в пользу цветных меньшинств, однако не в пользу подавляющего большинства чернокожего населения страны. После некоторой паузы, а затем избрания президентом Ф.В де Клерка этот процесс в 1990 г. был возобновлен переговорами между правительством и Африканским национальным конгрессом. К 1990 г. стали раздаваться требования демократии в Непале, Албании и других странах, имевших прежде весьма скромный демократический опыт или не имевших его вовсе[5].

В целом движение к демократии носило глобальный характер. За пятнадцать лет демократическая волна прокатилась по Южной Европе, затопила Латинскую Америку, дошла до Азии и уничтожила диктатуру в Советском блоке. В 1974 г. восемь из десяти южноамериканских стран управлялись недемократическими правительствами, в 1990 г. в девяти правительства были демократически избраны[4]. В 1973 г., по данным Фридом Хауза, 32 % мирового населения проживало в свободных странах; в 1976 г., из-за введения чрезвычайного положения в Индии, менее 20%. В 1990-м, однако, в свободных обществах жило почти 39% человечества.

В каком-то смысле волны демократизации и откаты укладываются “два шага вперед – шаг назад”. До настоящего времени каждый откат аннулировал некоторые, но не все переходы к демократии, совершившиеся в предыдущую волну демократизации. Государства многократно меняли очертания и размеры, за десятилетия, прошедшие после Второй мировой войны, число независимых государств удвоилось, а доля демократических государств в мире изменялась регулярно. В низших точках двух откатов 19,7% (1942) и 24,6% (1973) стран в мире были демократическими. На пиках двух волн демократизации – 45,3% (1922) и 32,4%. (1962). В 1990 г. демократические страны были примерно в 45,4% независимых государств мира, практически как в 1922 г.

Совершенно очевидно, что вопрос о наличии демократии в Гренаде менее важен, чем вопрос о наличии ее в Китае, и не все соотношения общего числа стран и общего числа демократических государств в равной степени значимы. Кроме того, в 1973-1990 гг. абсолютное количество авторитарных государств впервые снизилось, хотя к 1990 г. третья волна демократизации еще не привела к увеличению процентной доли демократических государств в мире по сравнению с предыдущим пиком, достигнутым шестьдесят восемь лет назад[7].

Библиография

1. См. Almond G., Powel G. Comparative Politics: Developmental Approach. Boston, 1966.
2. См. Bunce V. Regional Differences in Democratization: The East Versus The South. // Post-Soviet Affairs, 1998. July-September.
3. См. Bunce V. Should Tranzitologists be Grounded // Slavic-Review.1995. Vol.54. Nr.1.
4. См. Brzezinski Z. The privacy of History and Culture.// Journal of Democracy. 2001. Vol. 12. Nr. 4.
5. См. Мельвиль А.Ю. Демократические транзиты: теоретико-методологические и прикладные аспекты. – М.: Центр Научных и Учебных Программ, 1999.
6. См. Хантингтон С. Третья волна: демократизация в конце XX века. М., 2003.
7. См. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. М., Прогресс-Традиция, 2004.

Prezentat la 01. 12. 2007

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СТРОЙ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДНОГО ПЕРИОДА

Людмила ОЛЕЙНИК, кандидат политических наук, ИРИМ

Рецензент:

Михай СПРЫНЧАНЭ, кандидат исторических наук, доцент

In this article some conditions of appearing and functioning of the constitutional regime in Russia are examined. It is remarked that the political, state and law institutions constitutionally created in these countries, as well as the relationships between them, have a contradictory character and are in transformation. It is mostly focused on an analysis of the constitutional activities of different branches of power in this country, on highlighting the common and specific features in the functioning of these one.

Референдум по Конституции Российской Федерации состоялся на пике поражения оппозиции, эйфории победителей и недовольства населения положением дел в экономике, нерешенности социальных проблем. Усилия избирательных блоков были направлены главным образом на выборы в новый парламент – Федеральное Собрание, которые проходили одновременно с конституционным референдумом. Тема Конституции уходила по этой причине на задний план, уступая борьбе за получение депутатского мандата и депутатской неприкосновенности. Российские избиратели в основном передоверили оценку Основного Закона тем партийным лидерам, которым решили отдать свои голоса. К примеру, имеется точка зрения, что весьма доходчивые доводы «за Конституцию» лидера ЛДПР В. Жириновского, вероятно склонили чашу весов референдума. Перевес голосов «за» Конституцию, возможно, дали те миллионы избирателей, которые голосовали за эту партию. Коммунистическая партия резко отрицательно оценивала вынесенный на референдум проект. Два главных демократических объединения – «Выбор России» и «Яблоко» – размежевались в своем отношении к Основному Закону. Лидер «Яблока» Г. Явлинский заявил об антидемократической направленности Конституции, а лидеры «Выбора России», хотя и отмечали некоторые недостатки проекта, убеждали избирателей в необходимости его принятия для укрепления политической стабильности в стране. В целом общественное мнение склонялось к выводу, что лучше иметь предлагаемую Конституцию, чем не иметь никакой. Неопределенность в государственной власти всегда рядом со смутой, что, естественно, рождает тревогу у простых людей.

В ходе референдума, состоявшегося 12 декабря 1993, большинство проголосовавших избирателей (32 937 630 человек) высказались за принятие Конституции. Это внушительная цифра. Тем не менее, итоги референдума вызвали неоднозначную оценку, и в частности из-за несоответствия его проведения процедуре, установленной Законом о референдуме 1990 г., согласно которому для внесения изменений в Конституцию (а следовательно, как считают многие, и для принятия новой Конституции) необходимо было получить абсолютное большинство голосов избирателей, включенных в списки для голосования.

Хотя эти споры уже в прошлом, справедливости ради стоит отметить, что в условиях снижения избирательной активности стало нереальным проведение конституционного референдума по жесткой формуле прошлых лет. Отсутствие «всеобщего одобрения», которое, вообще-то говоря, свойственно только странам с тоталитарным режимом, можно расценивать как нормальное, типичное для свободных выборов явление. Аналогичная картина была в послевоенной Франции, да и в ряде других стран, когда разница в общем числе голосов «за» и «против» колебалась на уровне 5-10 % от общего числа голосовавших.

Завершая тему референдума 12 декабря 1993 г., отметим, что ни Федеральное Собрание, ни субъекты Федерации не опровергли правомерность результатов референдума. Все ясно понимали, что, критикуя отдельные положения Конституции, нельзя считать её недействующей, поскольку тогда возникает проблема легитимности палат Федерального Собрания и новой организации государственной власти в целом. Впоследствии даже радикальные политические силы уже не ставили вопрос о разработке новой Конституции, полемика касается в основном внесения существенных изменений в систему «сдержек и противовесов», обеспечивающих баланс властей, с целью укрепления позиций парламента и обеспечения подконтрольности исполнительной власти. Примечательно и другое, после 1993 года идея проведения общероссийского референдума уже не стала решающим аргументом в споре и не инициировалась ни Президентом, ни парламентом, ни субъектами Российской Федерации. Сказалась «усталость» от подобных мероприятий и катастрофическая потеря доверия избирателей ко всем структурам власти.

По своей структуре и содержанию Конституция 1993 г. близка к конституциям развитых демократических государств с президентской формой правления. Из девяти глав Основного Закона организации государственной власти посвящено четыре, по одной главе – местному самоуправлению и федеративному устройству. Центральное место в ней, несомненно, занимают глава первая – об основах конституционного строя – и глава вторая, закрепляющая основные права и свободы человека и гражданина в России[4].

В отличие от основных законов бывшего СССР и союзных республик, декларировавших высшей целью построение коммунистического общества, Конституция России 1993 провозглашает высшей ценностью человека, его права и свободы, а соблюдение и защиту их – прямой обязанностью государства. Правовые нормы, раскрывающие совокупность основных прав и свобод личности, гарантированных высшим законом России, являются самыми многочисленными, это более 69 из 137 статей Конституции. Но дело, конечно, не в количестве статей, а в принципиально новом подходе к взаимоотношениям человека с государством. В Конституции впервые получила признание доктрина естественных прав человека. Основные права и свободы человека объявляются неотчуждаемыми (существующими объективно, т.е. независимо от закона или воли учредительной власти), признаются субъективными правами, защищаются судом и могут быть ограничены только законом. Причем лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, нравственности,

здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения безопасности государства.

Права и свободы определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти, местного самоуправления и обеспечения правосудия. Они являются непосредственно действующими, признаются и гарантируются (а не устанавливаются Конституцией) согласно общепризнанным нормам и принципам международного права и в соответствии с Конституцией. Тем самым подчеркивается вторичный характер закрепления прав и свобод в Конституции по сравнению с общепризнанными принципами и нормами международного права, являющимися составной частью правовой системы России. Конституционный перечень прав и свобод не должен толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина.

Конституция 1993 г. отразила изменения в социальной политике государства. Исключен классовый подход к различным слоям населения, в том числе ведущая роль рабочего класса и других категорий, трудящихся в построении общенародного государства. Утратил, в частности, свое конституционное значение статус трудовых коллективов как активной части политической системы. В то же время закреплены институты частной собственности, свободного предпринимательства, типичные для экономики, основанной на свободном рынке.

В основном Законе нашли воплощение и новые подходы к формированию подлинно федеративных отношений, обеспечивается юридическая база равноправия субъектов Российской Федерации, их самостоятельности на основе разграничения полномочий федеральных органов власти субъектов Федерации. Многие отрасли законодательства перестали быть лишь прерогативой федеральной власти. В соответствии со ст. 72 Конституции административное, трудовое, семейное, жилищное, земельное и ряд других отраслей законодательства находятся в совместном ведении Российской Федерации и её субъектов. Такое положение создает новый облик правовой системы федеративного государства. Право издавать свои законы получили все 89 субъектов Федерации, раньше такую возможность имели только автономные республики. На практике реализация законодательных полномочий всеми республиками, краями, областями, автономными округами превратилась в мощный поток законов, что при определенных обстоятельствах может негативно отразиться на устоях Российского государства. Для предотвращения такой опасности Конституция устанавливает четкую иерархию законов в зависимости от компетенции носителей власти. Во-первых, законы и иные нормативные акты субъектов Российской Федерации не могут противоречить Конституции Р.Ф. и федеральным законам. Во-вторых, вне пределов полномочий Российской Федерации и совместного ведения Федерации и её субъектов каждая республика, край, область, округ осуществляет собственное правовое регулирование. В случае противоречий между федеральным законом и актом, изданным субъектом Федерации в рамках своих прерогатив, действует правовой акт субъекта Федерации. Исследова-

тели российской Конституции обнаружат и другие интересные изменения регламентации федеративных отношений. Однако было бы заблуждением ожидать в условиях переходного периода появления устойчивых долговременных конструкций.

Прежде всего, следует отмечать, что Конституция РФ закрепила асимметричную Федерацию. Согласно Конституции республики в составе России признаются государствами, а другие виды субъектов РФ (края, области) такого статуса не имеют. В этом смысле идея конституционного равноправия субъектов Федерации пока не доведена до конца и по-прежнему остается актуальной политической проблемой. В основу организации государственной власти положена модель республики президентского типа, при которой полномочия законодательного органа не столь значительны, как в государстве с парламентской формой правления. Основной Закон знаменует новый этап в развитии государственных институтов: от всевластия Советов народных депутатов к построению системы государственной власти на основе принципа разделения властей.

Конституция конституирует *Федеральное Собрание* как парламент, т.е. представительный орган государственной власти, осуществляющий законодательную власть, *Президента* как главу государства, обладающего необходимыми полномочиями по обеспечению суверенитета и государственной целостности Российской Федерации, согласованного функционирования государственных органов, *Правительство* как коллегиальный орган, возглавляющий единую систему исполнительной власти в Российской Федерации, и суды, обладающие исключительным правом осуществлять правосудие в Российской Федерации. Включение в гл. 7 Конституции «Судебная власть» прокуратуры нельзя квалифицировать в качестве присвоения этому органу функций судебной власти [1].

Несмотря на сложное экономическое положение в государстве (затяжной экономический кризис), избранная конституционная модель власти оказалась достаточно жизнестойкой. В стране постепенно складывается стабильный (хотя и относительный) конституционный порядок.

Разделение властей действительно становится ведущим началом организации государственной власти, однако, от фиксирования конституционного принципа до достижения адекватного потребностям демократического развития баланса властей по-прежнему «дистанция огромного размера». Обращают на себя внимание следующие обстоятельства. Конституционные нормы о полномочиях Президента России выглядят гораздо весомей полномочий палат Федерального Собрания и Правительства. Одно из объяснений этому: для переходного периода такая система руководства государством является необходимым условием успешного осуществления экономических реформ. В то же время результаты преобразований в России под эгидой сильной президентской власти в области экономики, социальной сферы, науки и культуры отнюдь не внушают оптимизма. Конечно, они обусловлены разными причинами, в том числе и дефектами конституционных положений об организации государственной власти: слабостью роли представительного (законодательного) органа

и федерального Представительства при гипертрофированном объеме полномочий Президента[3].

Суть власти видится в новых реалиях. Главное значение имеют не выборы главы государства, а его полномочия, особенно по отношению к парламенту и исполнительной власти. Именно здесь проходит рубеж между сторонниками и противниками разных подходов к организации государственной власти. В России на начальном этапе (1991 г.) институт Президента был предназначен главным образом для укрепления единства и повышения эффективности исполнительной власти. Проведение конституционных преобразований в декабре 1993 г., хотя и не опровергло эту идею, но принципиально изменило статус Президента. По-прежнему Президент обладает всеми необходимыми полномочиями в отношении исполнительной власти, в том числе по определению основных направлений её деятельности, формированию состава Правительства и федеральных исполнительных органов.

Особое место в развитии демократического правового государства занимает парламент. В Конституции четко определена законодательная и бюджетно-финансовая функции российского парламента. Контрольная функция парламента реализуется главным образом через Счетную палату. Как отмечалось, в Конституции мы не найдем четкого ответа на вопрос об ответственности перед парламентом федерального Правительства, что дает основания российским государством ведам делать вывод о нецелесообразности двойного подчинения Правительства и об ответственности Правительства только перед Президентом. На самом деле «отлучение» парламента от контрольной функции является не чем иным, как нарушением баланса в системе разделения властей.

Особенность российской политической жизни в том, что одновременно с принятием Конституции родилась парламентская оппозиция, представляющая не меньшинство, а большинство депутатов Государственной Думы. Это не вполне типичное для Европы политическое явление, когда высший законодательный орган, будучи основной ветвью государственной власти, открыто противостоит Президенту и Правительству. Казалось, что депутаты этой палаты смогут через законы реализовать свои предвыборные обещания, политический курс победивших партий и общественных объединений, утверждать оптимальный бюджет, отвечающий интересам населения. Однако особенность законодательного процесса в России состоит в том, что без поддержки Совета Федерации и Президента законодательная сила Государственной Думы практически ничтожна, так как преодолеть вето Президента на принятые законы очень трудно. Известны только единичные случаи преодоления вето. В этих условиях депутатские группы (фракции) Государственной Думы должны постоянно сотрудничать с членами Совета Федерации, согласовывать с ними законопроекты на всех стадиях проработки, укреплять деловые контакты на уровне комитетов, определять единую политическую линию по принципиальным вопросам[2].

Конституция дала мощный импульс для становления всей правовой системы, всего российского законодательства. Объективно оценивая их развитие как динамически сложный процесс, нельзя упускать главное – без нового за-

конодательства невозможно движение России вперед. Наиболее активно реализуются положения действующего Основного Закона в федеральных конституционных и федеральных законах о судебной системе, Правительстве Российской Федерации, о референдуме, выборах в представительные органы, гарантиях избирательных прав граждан, основах местного самоуправления и других законодательных актах, закрепляющих отдельные институты и формы народовластия. Несомненно, новые законы играют существенную роль в демократизации общественной жизни, в формировании конституционного правопорядка, обеспечивают верховенство Конституции над иными источниками законодательства. Системное развитие законодательства должно ориентироваться не на механическое увеличение числа нормативных актов, а на целенаправленное принятие законов, в которых ощущается острая необходимость.

Другим ключевым моментом является приведение всего текущего законодательства в соответствие с Конституцией. Современное его состояние характеризуется нестабильностью, внутренней противоречивостью и неполнотой. В ближайшее время предстоит отменить полностью или частично сотни законов, указов, постановлений и распоряжений Правительства, инструкций министерств и ведомств. Расчистка российского законодательства только начинается. Федеральному Собранию, Президенту и Правительству предстоит в самые сжатые сроки завершить эту работу.

В заключение стоит отметить, что эффективность конституционной реформы во многом зависит от того, как будет складываться законодательство субъектов Российской Федерации. Принцип равноправия этих субъектов между собой, право каждого из них иметь свое законодательство и широкая сфера их полномочий в этой области отражают новые подходы к построению федеративных отношений и правовой системы на двухуровневой основе законодательства. Можно полагать, что решение проблемы обеспечения единства системы государственной власти при разграничении полномочий между федеральными органами власти органами власти субъектов Федерации становится главным условием успешного проведения политических и экономических преобразований в России.

Эффективность Конституции, всего российского законодательства пока невелика. Во многом это объясняется правовым нигилизмом в обществе и отсутствием четкой стратегической линии в развитии экономики. Однако при всех издержках переходного периода законодательство является одним из главных стабилизирующих факторов общественного развития. Новую систему ценностей, новые «правила игры» в рыночной экономике практически невозможно внедрить в общественную жизнь без своевременного правового регулирования.

В этом отношении несомненна роль Конституции как краеугольного камня всей российской правовой системы. Самое важное для оценки Основного Закона России в том, что он поставил во главу угла личность, её права и свободы, их высшую ценность для государства и общества. Указания на то, что права и свободы человека и гражданина признаются и гарантируются, что они являются непосредственно действующими и определяют смысл, содержание и

применение законов, деятельность органов государственной власти и самоуправления, дают возможность парламенту и судебным органам, прогрессивным политикам, главе государства сделать процессы демократизации общества необратимыми.

Библиография

1. См. Конституция Российской Федерации. – Москва: Аст Апрель, 2006.
2. См. О выборах Депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации: Федеральный Закон. – Москва: Ось – 89, 2005.
3. См. О выборах Президента Российской Федерации: Федеральный Закон. – Москва: Ось – 89, 2003.
4. См. Ярославский Д.П. Конституции государств СНГ. – Москва, 2003.

Prezentat la 03.12. 2007

АССОЦИАТИВНАЯ ДИПЛОМАТИЯ И МЕСТО РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В СИСТЕМЕ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ГУАМ

Светлана ПЫНЗАРЬ, магистр политических наук, ИРИМ

Рецензент:

Петру ФУРТУНЭ, кандидат исторических наук

Associative or regional diplomacy is a quiet new phenomenon in the international relations theory. The author analyses the case of GUAM organization like an associative diplomacy, pointing out the role and place of the state-members of this regional organization. A special attention is paid to two issues – 1) to the institutional aspects of the GUAM organization development, 2) to the role and place of the Republic of Moldova in the GUAM cooperation process.

В современном мире региональное сотрудничество является неотъемлемой частью межгосударственных отношений и приоритетным становится направление ассоциативной дипломатии.

Явление ассоциативной или региональной дипломатии укоренилось в системе международных отношений в послевоенное время, но только дальнейшее многофункциональное развитие международных региональных организаций предопределило введение этого понятия в научный оборот в середине 1990-х гг.

Это понятие встречается в работах известного исследователя дипломатии Р. Барстона, который полагает, что в современной дипломатии отдельное место занимают отношения как между государствами в рамках международных региональных организаций, между различными региональными группировками и объединениями, так и между государствами, с одной стороны, и международными региональными организациями, с другой. При этом во втором случае государства не должны являться членами данной международной региональной организации [1].

Исследователь Р. Барстон выделяет четыре важных признака, позволяющих говорить нам об ассоциативной дипломатии как об отдельной форме многосторонности:

- 1) наличие договоренностей в письменной форме (соглашения, договоры, программы сотрудничества);
- 2) проведение периодических встреч между лидерами партнеров (консультации, саммиты, переговоры и т. д.);
- 3) координация политики и совместных действий;
- 4) наличие разработанных и апробированных схем и механизмов сотрудничества между партнерами (оказание кредитов, торговые обмены, оказание технической помощи, осуществление совместных проектов др.) [2].

Все эти характеристики присущи дипломатии государств в рамках ГУАМ, что позволяет нам квалифицировать это сотрудничество как региональную или ассоциативную дипломатию.

Ни для кого не секрет, что Республика Молдова является малым государством, которому сложно играть важную роль в международных отношениях. Для отстаивания своих национальных интересов и реального участия в межгосударственных обменах и отношениях, необходимо создавать коалиции, совместно с союзниками выступать с инициативами и предложениями.

Региональные организации, в том числе и ГУАМ, представляют собой прекрасную арену для координации позиций государств-участников. Руководство Молдовы прекрасно понимает и знает о такой возможности и старается использовать арену региональных организаций, чтобы донести позицию своего государства до мирового общественного мнения.

С другой стороны, отличительной чертой молдавской внешней политики последних лет является попытка руководства подсчитать выгоды и дивиденды от двустороннего и многостороннего сотрудничества, в том числе и регионального, в том числе и в рамках «Организации за демократию и экономическое развитие – ГУАМ». И когда после подсчета и подведения итогов внешнеполитической деятельности оказывается, что результатов мало, происходит внутренний конфликт у руководства страны из-за несоответствия реалий ожиданиям. Отсюда и так называемые «шатания» Молдовы в области внешнеполитических приоритетов и громкие заявления о том, что нам выгодно и в этом случае мы развиваем сотрудничество с тем или иным партнером. А потом вдруг оказывается, что это нам невыгодно и мы отказываемся от сотрудничества, не участвуем в проектах и выходим из объединения либо организации. Но это все на уровне деклараций.

Данная статья носит больше информационный характер и ориентирована на анализ процессов сотрудничества в «Организации за демократию и экономическое развитие ГУАМ», а также роли и места Республики Молдова в этом сотрудничестве.

ГУАМ на сегодняшний день представляет собой региональный союз четырех государств – Азербайджана, Грузии, Молдовы и Украины, который институционально был оформлен в международную организацию в мае 2006 года на саммите глав государств в Киеве.

Следует отметить, что президент РМ В.Н. Воронин выступал с инициативой назвать эту организацию «Содружеством Европейского Выбора за Демократию и Экономическое Развитие». Это предложение не встретило необходимой поддержки среди участников саммита. Организация получила название «Организации за демократию и экономическое развитие ГУАМ». Тем не менее, как нам видится, это не означает, что участники организации отвергают тем самым идею европейской интеграции.

На данной встрече в мае 2006 года в Киеве был принят Устав ГУАМ, который содержит положения о целях организации, об ее органах и принципах сотрудничества. Например, среди основных целей ГУАМ называются утверждение демократических ценностей, обеспечение устойчивого развития, углубление европейской интеграции для создания общего пространства безопасности, развитие социально-экономического, транспортного, энергетического, научно-технического и гуманитарного потенциала сторон и другие [3].

Как отмечает в своей статье «Сотрудничество на встречном курсе» Валерий Чечелашвили, Генеральный Секретарь ГУАМ: «ГУАМ создан для того, чтобы консолидировать потенциал «позитивного» влияния взаимозависимости государств в Черноморско-Каспийском регионе, укрепить свои позиции на международной арене и, наконец, получить дополнительный инструмент реализации собственной дипломатической повестки дня» [4].

Основными органами ГУАМ, по Уставу, являются Совет, который встречается на уровне глав государств, министров иностранных дел, национальных координаторов и постоянных представителей, и Секретариата, расположенного в Киеве. Устав также закрепляет порядок работы этих органов, порядок принятия решений в ГУАМ, а также его сотрудничества с другими международными организациями и государствами. Вопросам членства в этой организации посвящена статья 13 [5].

Несмотря на то, что Устав организации ГУАМ был подписан только в 2006 году, начало этому региональному объединению было положено в 1997 году, на встрече в рамках Совета Европы, когда главы государств Азербайджана, Грузии, Молдовы и Украины подписали коммюнике о сотрудничестве. Они провозгласили готовность прилагать все усилия для развития экономического и политического сотрудничества между своими государствами и высказались за сотрудничество в области интеграции в структуры Европейского Союза [6].

Спустя полтора месяца после этого заявления, 24-25 ноября 1997 года в Баку представители МИД четырех сторон подписали протокол, в котором официально объявлялось о создании ГУАМ.

В период с 1999 года по год 2002 (2005) организация носила название ГУУАМ. Это было связано с тем, что с момента Вашингтонской встречи глав государств ГУАМ до 2002 года в деятельности ГУАМ принимал участие Узбекистан [7].

Деятельность объединения продолжилась и в июне 2001 года. Тогда на Ялтинском саммите была принята Ялтинская хартия, закрепившая принципы организации, ее цели и задачи. Данная встреча и Ялтинская Хартия оцениваются молдавской стороной как очень важные в плане институционализации этой группы государств в региональную организацию [8].

Второй саммит глав государств состоялся в Ялте 20 июля 2002 года. На этой встрече позиция РМ несколько претерпела изменения. В этот период, у Республики Молдова появились основания к беспокойству как по поводу жизнеспособности ГУУАМ, так и ее места и роли в организации. Это совпало с заявлениями Узбекистана о приостановлении своей деятельности и участия в рамках ГУУАМ. Как отмечал президент в своем выступлении на пленарном заседании саммита ГУУАМ, «настало время извлечь уроки из первого этапа нашего сотрудничества и перевести работу нашей организации в более предметное и взаимовыгодное русло» [9].

Предложения молдавской стороны касались проблемы вовлечения Молдовы в энергетический проект ГУУАМ. По словам президента В. Воронина, территория Молдовы была практически исключена из энергетических проектов, а магистрали энергетических коридоров изменили свое направление в обход

территории Молдовы. Из-за этого Молдова оказалась «в положении, более соответствующему статусу наблюдателя в ГУУАМ, нежели уровню полноправного и заинтересованного участника» [10].

Неслучайно был поднят этот вопрос на саммите 2002 года. Дело в том, что Молдова всегда делала ставку не только на политическое и экономическое сотрудничество, но и на энергетическую составляющую такого сотрудничества. Руководство РМ неоднократно отмечало, что ГУАМ создавался не против кого-либо (как часто отмечается оппозиционными силами ГУАМ), а как международная организация с историческими задачами.

Президент Молдовы в ходе упомянутого саммита 2002 года также обратил внимание на другие сферы сотрудничества, указав проблемы и предложив некоторые, на наш взгляд, полезные и жизнеспособные решения этих проблем. Так, в области экономического сотрудничества государств-членов этого объединения был отмечен некоторый спад, и для улучшения ситуации было предложено развивать экономические отношения, прежде всего, на двустороннем уровне, с использованием правовых и дипломатических принципов, при этом минуя особый характер связей государств, опосредованный членством в ГУУАМ [11].

В целом, позиция Молдовы определялась в тот момент стремлением развивать полноценное сотрудничество в области экономики, торговли, энергетики, политики и т.д. Молдавский лидер призвал коллег по сотрудничеству перейти от этапов деклараций к новым формам конкретного, равного и долгосрочного сотрудничества [12].

В декабре 2003 года ГУАМ как региональное объединение получил статус наблюдателя в Генеральной Ассамблее ООН. Отметим особо, что государства-члены ГУАМ в последнее время стали использовать и этот форум для того, чтобы донести свою скоординированную политическую позицию. Так, при активности [13], проявленной со стороны государств-участников ГУАМ в 2006 году, пункт о затянувшихся конфликтах на пространстве ГУАМ и их последствиях для международного мира, безопасности и развития был включен в повестку дня 61 сессии ГА ООН.

Как отмечается в официальном письме стран ГУАМ, адресованном Генеральной Ассамблее ООН: «Затянувшиеся конфликты на пространстве ГУАМ, а именно в Республике Молдова, Грузии и Азербайджанской Республике, в течение более 15 лет продолжают сказываться на жизни более 16 миллионов человек и в течение более 15 лет – подвергать опасности международный мир и безопасность, угрожая суверенитету и территориальной целостности трех государств – членов ООН» [14]. В нем также отмечается, что создавшаяся ситуация ведет к утрате контроля над значительными частями территории этих суверенных государств и продолжающейся оккупации, вызывая многомиллионные потоки беженцев и вынужденных переселенцев и препятствуя экономическому и социальному развитию народов региона [15].

Еще в 2002 году на саммите в Ялте среди основных задач на будущее было названо «привлечение других стран и организаций к различным сферам сотрудничества ГУУАМ» [16]. Так, в том саммите приняли участие представите-

ли еще девяти государств и четырех международных организаций [17]. Эта тенденция была продолжена в ходе саммита глав государств ГУАМ, состоявшегося в апреле 2005 года в Кишиневе, в качестве специальных приглашенных приняли участие представители США, главы государств Литвы и Румынии, глава делегации Комиссии ЕС в РМ и Генеральный Секретарь ОБСЕ [18]. На саммите 2006 года в Киеве, помимо официальных членов ГУАМ, находились представители Литвы, Румынии, Польши, а на Бакинском саммите 2007 года участвовало около 30 официальных делегаций, среди которых находились представители США, Японии, Румынии, Болгарии, Польши, Казахстана и некоторых других государств.

Другим направлением политического сотрудничества является парламентское сотрудничество государств-членов ГУАМ, которое было начато в сентябре 2004 года, когда руководители Парламентов стран ГУУАМ подписали декларацию о создании Парламентской Ассамблеи ГУУАМ (ГУАМ). На том же заседании были приняты Правила процедуры Парламентской Ассамблеи.

В мае 2005 года на Втором заседании Парламентской Ассамблеи ГУАМ был завершен этап создания ее структур. Ассамблея утвердила состав комитетов по политическим и правовым делам, торгово-экономическим, образовательным, культурным и научным вопросам на 2005-2006 годы.

Парламентарии стран участников обязались оказать поддержку решениям глав государств, направленных на укрепление демократии, стабильности и безопасности в регионе. Они также заявили о необходимости разработки мероприятий по вопросам борьбы с международным терроризмом, агрессивным сепаратизмом, организованной преступностью и неурегулированными конфликтами в странах ГУАМ [19].

Спикеры парламентов стран-участников высказались за укрепление сотрудничества государств ГУАМ в парламентских ассамблеях других международных и региональных организаций (Совета Европы, НАТО, ЕС, ОБСЕ и др.). Так, Председатель Парламента РМ Мариан Лупу на этом заседании отметил: «... молдавские парламентарии выступают за дальнейшее организационное и структурное укрепление Парламентской ассамблеи ГУАМ, за превращение ее в действенный механизм для ведения постоянного межпарламентского диалога, для укрепления связей между исполнительными органами наших стран, сближения и взаимопонимания между государствами-участниками ГУАМ» [20].

Отдельно остановимся на таком событии, как председательство Молдовы в ГУАМ в период с апреля 2005 по май 2006. За указанный период Республика Молдова сумела придать качественно новый уровень развитию организации. В этот период Республика Молдова впервые организовала Заседание секретарей Высших советов безопасности и руководителей служб информации и безопасности, стала инициатором проведения в Кишиневе Совещания заместителей министров иностранных дел и подписания совместного договора государств ГУАМ о программе защиты свидетелей [21]. Особое внимание было уделено новым областям сотрудничества. Так, в Кишиневе был организован второй саммит Молодежи ГУАМ, на котором

была создана Международная организация «Форум Молодежи государств ГУАМ», с центром в молдавской столице [22].

В этом контексте хотелось бы порекомендовать не только молдавской стороне, но и остальным участникам ГУАМ развивать в дальнейшем конкретные проекты и не бояться участвовать в таких программах, призывая при этом сотрудничать другие государства и международные организации.

Еще одним направлением сотрудничества стало создание миротворческого контингента организации, идея которого обсуждалась на саммите глав государств в июне 2007 года в Баку. Целью, как было объявлено на саммите, является – «участвовать в миротворческих операциях не только в военной, но и в правоохранительной сфере и увеличить свой вклад в укрепление глобальной энергетической безопасности».

Европейская интеграция – еще один внешнеполитический приоритет государств ГУАМ. Президент Молдовы В. Воронин неоднократно заявлял в ходе различных саммитов, что страны организации избрали приоритетом своей деятельности европейскую интеграцию, или, как минимум, сближение с Евросоюзом. По его мнению, сообщество этих стран должно стать своеобразным питомником европейских стандартов [23]. В ходе Киевского саммита 2006 года он отмечал, что очень важной составной деятельности Секретариата нашей организации должна стать работа с государствами ЕС по разработке взаимовыгодных проектов, в частности в области энергетики, транспорта и инфраструктуры.

Связи ГУАМ-ЕС достаточно прочны, что свидетельствует об интенсивной ассоциативной дипломатии, проводимой членами обеих региональных организаций. Молдова, например, получит от Европейского Союза в 2007-2010 гг. 209 миллионов евро на реализацию различных проектов, в то время как в совокупности страны ГУАМ могут рассчитывать на 915 миллионов евро со стороны ЕС (это около 1,2 млрд. долл. США) [24]. Эти средства необходимо освоить, развивая европейскую интеграцию энергетики, инфраструктуры и транспорта. ЕС намерен финансировать подготовку технико-экономических обоснований нефтегазопроводов и проекты производства биодизельного топлива.

Политические вопросы неразрывно связаны с экономикой, которой в рамках ГУАМ уделяется огромное значение и внимание. Члены организации согласились и стараются развивать различные проекты в торгово-экономической и энергетической сферах. Хотя такие отношения носят преимущественно двусторонний характер.

В контексте развития торгово-экономического сотрудничества отметим неоднократные инициативы со стороны Молдовы о создании торговых домов. Так, в ходе Бакинского саммита 2007 года Василе Тарлев заявил, что Молдова готова открыть свои торговые дома в Тбилиси, Баку и Киеве.

Таким образом, ассоциативная/региональная дипломатия стран ГУАМ к 2006-2007 году была ориентирована на политическое и экономическое сотрудничество. Приоритетом является также укрепление европейской компоненты политики данных государств и координирование общей внешней политики по

отношению к странам ЕС и международным организациям (таким, например, как ООН, Совет Европы, НАТО, ОБСЕ и др.).

Как отмечал на саммите в Баку в июне 2007 года Генеральный Секретарь ГУАМ, деятельность ГУАМ будет строиться в следующем году на принципах полноценного функционирования зон свободной торговли в ее рамках, ужесточения борьбы с оргпреступностью, в том числе транснациональной, активизации культурно-гуманитарного сотрудничества, реализации региональных энергетических и транспортных проектов и активизации в этой связи рабочих связей с партнерами, в первую очередь с США, Польшей, Японией и Евросоюзом, а также в урегулировании замороженных конфликтов в регионе [25].

Официальное руководство страны неоднократно заявляло: «Молдова является активным участником ГУАМ и не думает о выходе из этой организации. Молдова стояла у истоков создания ГУАМ и заинтересована в укреплении и развитии этой организации» [26]. Молдова серьезно относится к участию в ГУАМ и предлагает дальше развивать конкретные проекты в таких областях, как экономика, торговля, разрешение замороженных конфликтов, европейская интеграция, энергетика (TRACESA) и других [27].

Последние саммиты организации показывают, что данная организация открыта для сотрудничества с другими организациями и государствами. Работа ведется на различных уровнях: глав государств и правительств, министров иностранных дел, консультации различных ведомств и в различных областях.

Библиография

1. Barston R. Modern Diplomacy. New York, 1995. – С. 108.
2. Ibidem.
3. Устав ГУАМ. // Официальный сайт ГУАМ в интернете: <http://www.guam.org.ua/255.0.0.1.0.0.phtml>.
4. Чечелашвили В. Сотрудничество на встречном курсе. // Киевский телеграф, № 33 от 17-23 августа 2007 года.
5. Там же.
6. См.: JOINT COMMUNIQUE. Meeting of the President of Azerbaijan, Georgia, Moldova and Ukraine. // Интернет: <http://www.guam.org/doc/browse.html>
7. Дело в том, что официально Узбекистан вышел из форума ГУУАМ только в 2005 году, хотя прекратил активное участие в работе объединения с 2002 года.
8. См.: GUUAM – Informație Generală. // Pagina oficială a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Internet: <http://mfa.gov.md/politica-externa/summit-guam-chisinau-2005/>
9. Выступление Президента Республики Молдова на пленарном заседании Саммита ГУУАМ. // Независимая Молдова. – 23 июля 2002 года.
10. Там же.
11. Там же.
12. Роль Молдовы в ГУУАМ должна быть прояснена. // Независимая Молдова, 23 июля 2002 года.
13. В 2005 году страны ГУАМ предложили включить этот же вопрос в повестку 60-й сессии, но их предложение не нашло широкой поддержки среди членов Гене-

рального комитета, который представляет Генеральной Ассамблее рекомендации, касающиеся утверждения повестки дня. Из 28 членов Генерального комитета за это предложение проголосовали только Азербайджан, Великобритания и США, пять членов комитета (Россия, Армения, Ангола, Мьянма и Венесуэла) проголосовали против, а остальные члены воздержались от голосования.

14. Документ ГА ООН № А/61/195 от 14 августа 2006. // Документ находится на официальном сайте по адресу: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/466/37/PDF/N0646637.pdf?OpenElement>

15. Там же.

16. См.: Заключительное коммюнике Саммита ГУУАМ. // Независимая Молдова, 23 июля 2002 года.

17. См.: Роль Молдовы в ГУУАМ должна быть прояснена. // Независимая Молдова, 23 июля 2002 года.

18. Evaluarea participării Republicii Moldova în cadrul GUAM, anii 2004-2005. // Informația prezentată pe pagina web a Ministerului Afacerilor Externe și Intergrării Europene al Republicii Moldova: <http://www.mfa.gov.md/politica-externa/evaluarea-RM-in-guam-2004-2005/>

19. Молдавские парламентарии – за дальнейшее укрепление ПА ГУАМ. // Независимая Молдова, 31 мая 2005 года.

20. Выступление председателя Парламента Республики Молдова Мариана Лупу на втором Заседании стран – участниц ПА ГУАМ (Ялта, 28 мая 2005 года). // Независимая Молдова, 31 мая 2005 года.

21. См.: Summit-ul GUAM (Chișinău, 22 aprilie 2005). // Informația prezentată pe pagina web a Ministerului Afacerilor Externe și Intergrării Europene al Republicii Moldova: <http://www.mfa.gov.md/politica-externa/summit-guam-chisinau-2005/>

22. См.: За демократию и экономическое развитие. (По материалам пресс-службы главы государства и информагентств). // Независимая Молдова, 24 мая 2006 года.

23. См.: Там же.

24. Страны ГУАМ в 2007-2010 гг. получат от Евросоюза 915 миллионов евро. // Интернет-издание стран Южного Кавказа «Регион. Южный Кавказ»: <http://newregion.org/news.php?i=13932>

25. См.: ГУАМ: объединя континенты. // Независимая Молдова, 20 июня 2007 года.

26. См.: Валерьев Д. Саммит без Президента. Почему вместо Владимира Воронина в Баку отправился Василий Тарлев. // Ежедневная газета «Пульс. Политика. Экономика. Общество». № 23 (197) от 22 июня 2007 года. Интернет: <http://www.puls.md/article.php?id=162>

27. См.: ГУАМ: объединя континенты. // Независимая Молдова, 20 июня 2007 года.

Prezentat la 18.12.2007

ВОПРОСЫ СОЗЫВА, ПОДГОТОВКИ И ПРОВЕДЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ КОНФЕРЕНЦИЙ В XX-XXI СТОЛЕТИЯХ

Светлана ПЫНЗАРЬ, магистр политических наук, ИРИМ

Рецензент:

Михай СПРЫНЧАНЭ, кандидат исторических наук

International conferences are one of the traditional ways of the state-to-state communication. The author analyses different definitions of the terms – “international conference”, “international congress” and “international consultation” and proposes a generalized interdisciplinary approach to international conferences. The second part of the article is dedicated to practical aspects of the conference organization process. In this context various stages and methods of the conference organization process are discussed and analyzed.

Современные международные отношения сегодня немыслимы без проведения международных межгосударственных конференций, которые представляют собой одну из основополагающих форм общения между государствами в различных областях. Вопросы подготовки, созыва и проведения таких конференций занимают центральное место в литературе по специальности. В данной статье мы остановимся на тех подходах к этим организационным вопросам, которые сформировались во второй половине XX столетия и действительны для современных международных межгосударственных конференций.

Международные конференции чаще всего рассматриваются специалистами как институт международных отношений и международного права. Они появились во второй половине XIX века, что расценивается, как сравнительно недавно. Становление и развитие международных конференций сопровождалось формированием и установлением соответствующих международно-правовых норм и обычаев, призванных регулировать вопросы их созыва и деятельности.

Споры о терминологии [1] начались еще в конце XIX – начале XX вв. Попытки разобраться, есть ли различия между терминами «международный конгресс» и «международная конференция» и если есть, то в чем они заключаются, предпринимались в литературе по специальности неоднократно [2].

Российский юрист-международник Ф.Ф. Мартенс, подчеркивал, что конгрессы и конференции различаются между собой по следующим параметрам:

- по личностями, участвующими в них;
- по важности вопросов, рассматриваемых на них;
- по целями, для которых они созданы[3].

В наше время его доводы звучат не достаточно убедительно, и мы можем говорить лишь об относительной его правоте, которая касается конгрессов и конференций начала XX века. Хотя, как отмечает И. Блищенко, и в тот период международные конференции и конгрессы очень часто созывались по одинаковым вопросам, а уровень участников зачастую не отличался[4].

Согласно исследованию, проведенному советскими исследователями И.П. Блищенко и В.И. Дурденевским, в названиях съездов можно наблюдать

интересную эволюцию. Так, в период с 1648 г. по 1850 г. имело место 26 международных конгрессов и только две конференции. За этот период первым конгрессом был Вестфальский, а последними – конгресс, состоявшийся в Панаме в марте 1826 года, и конгресс в Лиме 1846-1848 гг. Что касается конференций, то состоялись так называемые Лондонские конференции. Первая из них – по бельгийскому вопросу – состоялась в период с 1830 по 1831 гг., а вторая – по греческому вопросу – с 1827 по 1832 гг. [5]. По данным этих же исследователей, с 1850 по 1900 гг. в Европе и Америке состоялось 8 конгрессов и 45 конференций. Определенное преобладание конференций объясняется тем, что главы государств все реже лично принимают участие в дипломатических переговорах [6].

Вывод, который делают И.П. Блищенко и В. Дурденевский, звучит таким образом: во второй половине XIX века конференциями называли главным образом съезды по специальным вопросам (например, по статистике, по режиму проливов), но очень скоро конференциями стали называть такие чисто политические съезды (например, Лондонская конференция по делам герцогства Люксембургского) [7]. В последующие годы количество конференций постоянно росло. Только за первые тринадцать лет XX столетия их состоялось 41, а конгрессов всего пять, причем роли переменялись: конференции почти сплошь имеют политический характер и разбирают важнейшие вопросы, а конгрессы – рассматривали второстепенные, и главным образом технические вопросы. Правда, все эти принципы не выдерживались до конца [8].

Английский исследователь Эрнест Сатоу в своем «Руководстве по дипломатической практике» утверждает, что «с точки зрения международного права между конгрессами и конференциями нет существенного различия. И те, и другие являются собраниями уполномоченных для обсуждения и разрешения международных вопросов, причем и конгрессы, и конференции созываются как для принятия решений по политическим вопросам, так и для обсуждения вопросов социально-экономического порядка» [9].

Во второй половине XX века в международно-политический лексикон входит понятие «совещание», которое, по мнению большинства специалистов, носит условный характер и применяется для обозначения различных встреч: для переговоров глав государств и правительств (например, совещание глав правительств в Женеве в 1954 году); для встреч министров иностранных дел (например, консультативное совещание министров иностранных дел государств-членов ОАГ); для других дипломатических съездов (например, совещание трех держав о прекращении испытаний ядерного оружия 1958-1961 гг.) [10].

Все эти названия, по сути, используются для обозначения одного и того же явления международной жизни. С юридической точки зрения, правильнее всего использовать термин «международная конференция», под которым понимают все встречи представителей государств.

Что же собой представляет международная межгосударственная конференция? Прежде всего, это временный производный орган нескольких государств, созываемый в целях урегулирования споров и нерешенных вопросов, укрепления и развития международных отношений. Отметим также, что

конференция не является субъектом международного права, даже если она функционирует длительный период времени.

Советский (российский) юрист-международник Б. Ашавский, утверждает, что «международная конференция – это временный коллективный орган суверенных государств-участников, состоящий из официальных представителей по меньшей мере трех государств, каждое из которых обладает правом одного голоса, и нередко из наблюдателей от третьих государств, межправительственных и неправительственных организаций (не обладающих правом голоса) и имеющий согласованные ее участниками цели, а также, как правило, закрепленную в правилах процедуры организационную структуру и компетенцию его подразделений конференции» [11].

Интересное мнение представлено известным исследователем и дипломатом В.Л. Израэляном в его книге «Дипломаты лицом к лицу»: «Международная конференция – исключительно сложный механизм, работа которого происходит в обстановке сопоставления интересов участвующих в ней государств и регулируется многочисленными правилами, традициями, прецедентами» [12].

Приведем также мнение румынского автора, известного юриста-международника Иона Ангела, который полагает, что международные встречи, называемые, когда конгрессами, когда конференциями, представляют собой традиционную форму многосторонней дипломатии, и заключаются в проведении встреч делегаций государств, созываемых с целью рассмотрения общих проблем [13]. Ион Ангел выделяет ряд характерных черт международных конференций: как явление международной жизни, конференция считается самостоятельной и существует независимо от других международных органов или организаций; любая конференция ставит перед собой определенную цель и имеет определенный предмет обсуждения; конференция проводится в определенные сроки и не является периодической; конференция обладает органами *ad hoc* (например, имеется секретариат, различные комитеты и рабочие группы); не следует абсолютизировать независимость и самостоятельность международной конференции, потому что часто она может выступать продолжением или иметь общее с предшествующими конференциями [14].

Классификация международных конференций – вопрос, который однозначно решен в литературе по специальности.

Так, современная практика делит конференции на **политические** (типичный пример – мирные конференции), и **технические** или административные, конференции по специальным вопросам управления или права, интересующим в значительной мере участников (например, конференции по вопросам почтовой связи, электросвязи, авторского права, санитарии и гигиены и т.д.). В зависимости от **характера участников** международные конференции обычно делятся на межправительственные и неправительственные. **По кругу участников** конференции подразделяются на универсальные, в работе которых имеет право принять участие любое государство мира, и региональные, участниками которых являются государства, принадлежащие к определенному географическому региону [15].

В зависимости от **уровня проведения конференции**, который определяется важностью вопросов или степенью их готовности для обсуждения и урегулирования, делегации, направляемые на международные конференции, возглавляют главы государств и правительств (совещания на высшем уровне); министры иностранных дел либо другие официальные лица. Важно, что в любом случае глава делегации уполномочен выступать от имени государства [16].

В зависимости от **характера предмета обсуждения** международные конференции делятся на мирные, политические, экономические, дипломатические и смешанные. Как отмечает исследователь дипломатии конференций Й. Кауфман, все они могут созываться для одной **из следующих целей**:

- для *подготовки и принятия того или иного международного договора*, в том числе и уставов международных организаций (например, конференция 1945 года в Сан-Франциско, на которой был принят текст Устава ООН, конференция ООН 1968-1969 гг., на которой был принят текст Венской конвенции о праве международных договоров);

- для обсуждения определенных международных проблем и *выработки совместного заявления* (например, Тегеранская конференция по правам человека 1968 г., Бухарестская конференция по вопросам народонаселения 1975 г.);

- для *обмена мнениями и информацией по определенным проблемам*, а также выработки рекомендаций (например, конференция ООН по применению науки и техники в слаборазвитых районах, Женева, 1963 г.) [17].

Другая классификация конференций, представленная Й. Кауфманом, основывается на анализе международных конференций XX века и в качестве критерия взяты цели конференций. Автор выделяет **следующие виды конференций**: конференции, которые могут служить форумом для общей дискуссии по широким и специальным проблемам; форум, который может принять рекомендации для правительств или международных организаций (в этом случае конференция созывается для консультативных целей); конференции, которые принимают решения, обязательные для выполнения государствами; конференции, которые принимают решения, определяющие и направляющие деятельность секретариата международной организации (к таким конференциям часто относят встречи, например, финансовых экспертов, которые, обсуждая бюджетные вопросы, принимают решения в рамках этого бюджета); конференции, которые ставят своей задачей вести переговоры в целях обсуждения проекта договора или других международных документов (это наиболее частый вид международных конференций); конференции, которые ставят своей задачей принятие решений, адресованных международным организациям и носящих обязательный характер [18].

Что касается увеличения числа конференций, то это стало очевидным еще в конце 1920-х гг. Так, американский исследователь Н. Хилл в 1929 году отмечал, что «наиболее поразительным фактом в отношении послевоенных конференций была их частота» [19].

Вот данные за 1960-1966 гг., которые свидетельствуют о том, что число конференций возросло: «Число конференций за последние шесть лет почти

удвоилось, причем благоприятные условия штаб-квартиры в Нью-Йорке и Дворца наций в Женеве были использованы в полной мере (между 2000 и 2400 ежегодно в Нью-Йорке; и 4000 и 4300 ежегодно в Женеве, включая конференции, созываемые ООН и ее специализированными учреждениями); число конференций, которые проводились в других странах, также увеличилось, так, например, число тех, которые проводились региональными комиссиями ООН, увеличилось с 770 до 1120 в течение того же самого периода» [20]. По прогнозам конца 1970-х гг., число конференций к 2000 году должно было достигнуть 50 000 в год. Прогнозы оправдались.

Далее пойдет речь о некоторых практических вопросах, связанных с подготовкой, созывом и проведением международных межправительственных конференций на современном этапе.

Международные конференции могут быть созваны по инициативе одного государства, группы государств или международной организацией. К созыву международной конференции также может привести и деятельность неправительственных организаций.

Если конференция созывается под эгидой международной организации, то вопросами ее подготовки и созыва занимаются служащие этой организации, а местом проведения является место постоянного пребывания органов либо иное государство, по соглашению с его правительством. Если конференция созывается государством либо группой государств, то местом проведения может стать столица того или иного государства или нейтрального государства.

Место созыва конференции может устанавливаться различными способами. Например, Эрнест Сатоу говорит о следующих способах: «Иногда в столице государства, по инициативе которого созывается конференция для разрешения спорных вопросов, иногда же – в столице наиболее заинтересованного в разрешении данного спора государства. Нередко местом созыва конференции устанавливается наиболее удобный для всех участников нейтральный пункт или же пункт, в котором обсуждение может вестись в более нейтральных условиях. В случае необходимости пересмотра многостороннего договора конференция может быть созвана в том же пункте, где состоялась первоначальная конференция и где был заключен данный договор, причем это может быть либо предусмотрено самим договором, либо согласовано на предшествующей конференции» [21].

В настоящее время, учитывая, что международные конференции – это, как правило, многосторонние и многочисленные форумы, следует придерживаться принципа выбора места, в котором есть инфраструктура (гостиницы, дороги, пункты питания и т.д.), штат квалифицированных переводчиков, а также наличие определенного количества рейсов, летающих практически ежедневно из различных точек земного шара. Эти советы содержатся и в книге Й. Кауфмана «Дипломатия конференций» и в книге В.Л. Исраэляна «Дипломаты лицом к лицу».

Еще одним важным условием в этом смысле, по мнению В.Л. Исраэляна, заключается в том, чтобы правительство пребывания обеспечило нормальную политическую атмосферу для функционирования конференции, в том числе и

делегаций или представительств (исключило бы пикетирование помещений делегаций, клеветнические кампании в местной прессе, угрозы, а то и террористические акты) [22].

Подготовка конференции включает определение целей ее созыва и формулирование примерной повестки дня. На предварительном этапе подготовки международной конференции также решаются вопросы состава и уровня представительства, времени и места проведения, определяются и формулируются правила процедуры.

Процесс согласования мнений государств относительно созыва международной конференции протекает либо по обычным дипломатическим каналам, либо в рамках специально проводимых консультаций. Государства проводят большую дипломатическую работу по подготовке конференции в целом, которая осуществляется через внутригосударственные и зарубежные органы внешних сношений разными методами и средствами – путем проведения двусторонних и многосторонних консультаций, обмена письмами, телефонными звонками и т.д.

Определяя круг и количество участников конференции, а также уровень представительства на ней, государства должны исходить из существа, цели и характера конференции. Важно при этом соблюдать принцип участия в конференции всех заинтересованных государств и принцип преемственности.

К вопросу о круге участников международной конференции тесно примыкает проблема допуска на конференцию наблюдателей. В настоящее время на многие конференции, особенно на те, которые созываются под эгидой международных организаций, допускаются в качестве наблюдателей представители других заинтересованных межправительственных и неправительственных организаций, а также государств, не участвующих в конференции. Вопрос о допуске наблюдателей на конференцию закрепляется в ее правилах процедуры.

Правила процедуры представляют собой правовые нормы, которые регулируют созыв, вопросы организации и проведение международной конференции.

Б. Ашавский предлагает классифицировать нормы, содержащиеся в правилах процедуры международных конференций следующим образом: нормы, регулирующие общую организацию конференции (состав делегаций и полномочия представителей, создание комитетов, официальные языки, вопрос о характере заседания, ведение протоколов, обязанности генерального секретаря и секретариата); нормы об общих и специальных правах председателя (открытие, приостановление и закрытие заседаний, поддержание порядка на заседаниях, вынесение постановлений по порядку ведения заседания и осуществление руководства ходом заседаний, провозглашение и закрытие списков выступающих); нормы, касающиеся специальных прав делегатов (право вносить предложение процедурного характера, право ответа другому делегату, право делать предложение по порядку ведения заседания); нормы относительно методов выдвижения предложений и принятия решений (порядок рассмотрения предложений и поправок к ним, право голоса и требуемое большинство при принятии решений, методы подсчета голосов и руководство голосованием, правила голосования) [23].

В правилах процедуры также закрепляется вопрос об официальных и рабочих языках конференции. Официальными языками конференции считаются те, на которых составляются дипломатические документы конференции, протоколы заседаний и заключительные акты. На рабочих языках ведутся прения, составляются доклады, проекты документов [24].

Как отмечает опытный дипломат В.Л. Исраэлян, «плохое знание правил процедуры дипломатом, работающим в международной организации или на конференции, все равно что неумение военного разбираться в топографической карте» [25]. По его мнению, умелое использование делегацией или дипломатом правил процедуры всегда содействует успеху политической линии государства, которое они представляют. Иногда, утверждает он, с помощью правил процедуры удается предотвратить принятие нежелательного решения или выиграть время для консультаций с другими участниками переговоров либо со своей столицей [26].

Повестка дня – это совокупность вопросов, которые планируется обсуждать в ходе конференции. Она обычно предварительно согласовывается между участниками дипломатическим путем, во время предварительных дипломатических переговоров в форме нотной переписки или в форме специальных дипломатических совещаний. Случается, что согласование вопросов повестки дня – очень сложный и длительный процесс. Например, предполагавшаяся в 1951 году конференция СМВД по германскому вопросу была сорвана, потому что после 70 с лишним заседаний не удалось согласовать повестку дня [27].

Иногда детали повестки дня остаются несогласованными вплоть до созыва конференции, и в этом случае конференция сама решает, ставить или нет на обсуждение тот или иной вопрос. Чем больше вопросов стоит перед конференцией, тем сложнее повестка дня, и поэтом знать ее заранее чрезвычайно важно для участников, по крайней мере, в основных пунктах.

Важен также вопрос о документации и документальной подготовке конференции. Предполагается, что документальная подготовка конференции должна быть сильной, что означает, что подготовленные документы были разосланы участникам предварительно за месяц-полтора до начала конференции. Но она может быть и слабой, если документы были разосланы накануне конференции, за одну-две недели до начала ее работы.

Не менее важное место занимает и общая подготовка, включающая обеспечение различного рода помещений, вспомогательных служб и услуг. Окончательные решения по всем этим вопросам принимаются самой конференцией.

Открытие конференции представляет собой знаменательное событие, которое означает, что формальному обсуждению тех или иных вопросов будет дан старт. Согласно международно-правовому обычаю, конференцию открывает представитель той страны, где она собирается, или представитель государства, инициировавшего созыва конференции, если участники желают оказать ему особое уважение.

Открытие конференции нередко сопровождается торжественной приветственной речью главы государства той страны, в которой она собирается. При открытии конференции раньше (до второй половины XX века) обычно возни-

кали организационные вопросы, например, размещение участников, постоянного председательствования, языка/языков, на котором/которых должны идти дебаты и составляться документы, организации секретариата, голосования, протоколирования. Однако в настоящее время эти вопросы регламентируются специальными правилами процедуры или регламентами конференций и решаются заранее.

Международная конференция работает в форме пленарных заседаний, комитетов и комиссий. Пленарные заседания международной конференции предполагают участие всех представителей государств-участников. Как правило, первое заседание и заключительное заседание конференции проходят пленарно, поскольку первое заседание как бы направляет работу конференции, выбирает председателя, секретариат, принимает регламент, избирает комитеты и комиссии и т.д., а заключительное заседание подводит итоги. В ходе работы на пленарных заседаниях обсуждаются доклады комитетов, тексты согласованных и несогласованных статей договора.

Основная же работа конференции проходит в избираемых пленарным заседанием конференции комитетах или комиссиях. Обычно образуются два рода комитетов: генерального и специального типа.

В генеральных комитетах участвуют представители всех делегаций, и комитет, в сущности, представляет собой конференцию, но в ином аспекте. В таком комитете участвуют обыкновенно технические эксперты; он обсуждает ряд детальных вопросов и подготавливает принципиальные решения, которые затем выносятся на пленарное заседание.

Специальные комитеты выбираются конференцией в определенном составе и для конкретных целей (для обсуждения и голосования тех или иных вопросов). Например, Парижский конгресс 1856 года создал комитет по турецко-русской границе, комитет по проливам и др. Парижская конференция 1946 года создала, например, военную комиссию для осуждения военных, военно-морских и военно-воздушных постановлений пяти мирных договоров [28].

Каждый комитет может установить свой регламент работы, избрать председателя, секретаря, докладчика, который сообщает о результатах работы пленарному заседанию. Кроме того, комитеты могут создавать подкомитеты, работающие по частным вопросам, результаты своей работы они докладывают комитету.

Отметим, что очень часто в ходе конференции могут возникнуть трудности, для решения которых делегации конференций часто прибегают к неофициальным или полуофициальным, дипломатическим переговорам. Это делается как в комитетах и комиссиях, так и на различных приемах, обедах. Такой метод ведения переговоров объясняется тем, что делегации, прежде чем выступить в комитете или комиссии с официальным предложением, необходимо выяснить возможную реакцию на это предложение других участников конференции. Такие полуофициальные переговоры подчас могут идти параллельно с официальными заседаниями комитетов и комиссий.

Еще один вопрос организационно-практического характера связан с проведением «открытых» и «закрытых» конференций (чаще всего по отношению

к представителям средств массовой информации). Этот вопрос решается самими государствами-участниками конференции.

В настоящее время большинство конференций ведутся открыто. Конференция в любой момент и по любому вопросу может «закрыть свои двери». Такой вопрос считается процедурным и решается простым большинством голосов. Согласованный материал о ходе работы конференции и ее решения передаются в печать секретариатом конференции.

Таким образом, международная межгосударственная конференция является не только традиционной, но и основной формой многосторонней дипломатии. В практике международных отношений принято использовать термин «международная конференция», хотя ранее широко использовался термин «международный конгресс», а в 1950-1960 годы популярным было понятие «международное совещание».

Эволюция этого международного явления показывает, что в рамках конференций решаются сложные и спорные проблемы и вопросы. Она представляет собой форум, где согласовываются интересы и позиции государств-участников, находится общий знаменатель по различным вопросам, и принимаются значимые для участников решения.

Организационные вопросы, касающиеся созыва, подготовки и проведения конференции занимают важное место, так как, по подсчетам специалистов, успех конференции зависит от качества подготовки конференции на 70-80 %. Эти вопросы, как правило, решаются теми, кто инициирует и созывает конференцию.

Библиография

1. Речь идет об использовании терминов «международный конгресс» и «международная конференция». Следует отметить, что на протяжении XIX века широко использовался термин «международный конгресс» (например, Венский конгресс 1814-1815 гг., Парижский конгресс 1856 года, или Берлинский конгресс 1878 года). В середине XX века достаточно популярными стали термины «международное совещание», «международная консультация», «международные переговоры». Но во все времена использовался и термин «международная конференция».

2. См., например: Блищенко И.П., Дурденевский В., Дипломатическое и консульское право. М. – 1962; Ашавский Б.М. Межправительственные конференции (международно-правовые вопросы). М. – 1980; Международные организации. М. – 1994 и другие.

3. См.: Международные организации. М. – 1994. – с. 113.

4. Там же.

5. Блищенко И.П., Дурденевский В., Дипломатическое и консульское право. М. – 1962. – с. 273.

6. Там же.

7. Там же.

8. Там же.

9. Сатоу Э. Руководство по дипломатической практике. М. – 1961. – с. 291.

10. См.: Международные организации. М. – 1994. – с. 113.

11. Ашавский Б.М. Международно-правовые вопросы подготовки и проведения международных конференций. М. – 1996. – с. 7.

12. Исраэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу. М. – 1990. – с. 36.
13. Anghel Ion M. Dreptul diplomatic și consular. Ediția a doua, revăzută și adăugată. București. – 2002. – с. 471.
14. Там же, с. 475.
15. См., например: Ашавский Б.М. Межправительственные конференции (международно-правовые вопросы). М. – 1980. с. – 14-19.
16. Ашавский Б.М. Международно-правовые вопросы подготовки и проведения международных конференций. М. – 1996. – с. 8.
17. Kaufman Jo. Conference Diplomacy: An Introductory Analysis. New York. – 1988. – с. 7.
18. Там же. – с. 7-11.
19. Цит. по: Ашавский Б.М. Межправительственные конференции (международно-правовые вопросы). М. – 1980. с. 10.
20. Там же.
21. Цит. по: Ашавский Б.М. Межправительственные конференции (международно-правовые вопросы). М. – 1980. – с. 40.
22. Исраэлян В.Л. Дипломатия лицом к лицу. М. – 1990. – с. 64.
23. Ашавский Б.М. Межправительственные конференции (международно-правовые вопросы). М. – 1980. – с. 49.
24. Более подробно об официальных и рабочих языках конференции смотри: Исраэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу. М. – 1990. – с. 57-59.
25. Исраэлян В.Л. Дипломатия лицом к лицу. М. – 1990 – с. 38.
26. Там же.
27. Блищенко И.П., Дурденевский В., Дипломатическое и консульское право. М. – 1962. – с. 279.
28. Там же.

Prezentat la 18.12. 2007

MODERNIZAREA SOCIETĂȚII MOLDOVENEȘTI PRIN UMANIZAREA POLITICULUI

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în științe politice, IRIM

In the article “The modernization of the Moldovan society through the umanization of politics”, the author distinguishes a current and significant problem for the further development of the society. The article also describes the “critical points” in which the orientation of society development modifies essentially. Because the change of orientation can lead to society’s degradation, the decision-making element has an important role in the article. In this context, the models and methods of the decision-making process are analyzed. Based on the theoretical thesis, the author analyses the political process in the Republic of Moldova and makes conclusions referred to the optimization of the decision-making process, as well as to the modernization of the Moldovan society.

Modernizarea societății contemporane nu este un obiectiv teoretic, pragmatic, ci reprezintă o caracteristică a realității sociale, politice, economice. Trăim într-o lume complicată, condiționată de tendințele schimbării vertiginoase, în cadrul căreia are loc modificarea percepției timpului de către om. Deși schimbarea este o însușire definitorie a timpului nostru istoric, apare întrebarea despre posibilitatea menținerii unui echilibru între ordine și dezordine, între schimbare și stabilitate, între inovație și tradiție, între subordonare și autonomie, între național și universal etc., etc. Modernizarea reprezintă totalitatea proceselor importante ale reorganizării calitative, care este secundată de posibilitățile de adaptare a sistemului social-politic și de trecerea lui la un regim nou de dezvoltare. Procesului de modernizare îi este caracteristică o interacțiune complicată a instituțiilor noi și a celor tradiționale, în al cărei rezultat apar dispozițiile și dezacordurile. Limitarea bazei resurselor și greutăților adaptării la instituțiile noi produc reacțiile grupurilor sociale și a structurilor politice, ce se pot manifesta în intensificarea periodică a tradiționalismului, conservatorismului, a unor tendințe pe care A. Touraine le-a numit antimoderniste și contramoderniste. Asemenea situații, oferă argumente în favoarea tezei despre relativitatea modernizării, care nu înlătură dezvoltarea continuă, dar o multiplică. Trecerea la o nouă treaptă a dezvoltării civilizației este legată de formarea „punctelor de creștere” a valorilor noi, care apar în diferite domenii ale culturii tehnogene, inclusiv în conștiința religioasă, politico-juridică. Este necesar să urmărim cu atenție schimbările din conștiința politică, să deosebim „punctele creșterii” valorilor noi. Sfârșitul secolului XX a arătat că valorile prioritare ale personalității autonome, libere, lozincile apărării drepturilor omului pot fi utilizate în calitate de motiv pentru desfășurarea acțiunilor militare, care în condițiile existențiale ale lumii contemporane conduc la catastrofe umane. O altă tendință a politicii drepturilor omului este corelată cu biotehnologiile contemporane și cu posibilitățile manipularii cu baza biologică a omului. Perspectiva de a mări durata vieții pînă la 100-150 de ani, formarea unor calități programate ale omului, utilizarea preparatelor neurofiziologice din ultimele generații, care întăresc memoria și alte capacități cognitive ale omului pun în fața noii societăți probleme etice, politice și de

drept, soluționarea căroră este posibilă doar prin umanizarea politicului, prin perfectarea procesului decizional, prin formarea calităților și abilităților conducătorului, funcționarului public.

Tempourile accelerate ale dezvoltării sociale schimbă esența culturii și activitatea umană. Mai multe valori fundamentale se problematizează, apar „punctele de creștere” ale valorilor noi, care deschid noi perspective pentru dialogul culturilor, a elitelor politice cu grupurile sociale. Acestea trebuie urmărite cu atenție, trebuie verificată valabilitatea lor, trebuie analizate influențele lor asupra societății, asupra omului. Analiza căilor modernizării societății contemporane, explicarea conținuturilor noi ale universalilor conceptuale – reprezintă obiectivul central al științei și filosofiei contemporane. În acest context este necesar să urmărim cu atenție schimbările din conștiința politică, să deosebim „punctele de creștere” ale valorilor noi. Cu atât mai mult că activitatea umană, inclusiv cea politică este motivată de interes. „Interesul social, necesitatea colectivității umane în stabilitate internă, în pace, în cooperarea largă a membrilor ei direct și indirect se exprimă în sistemul „moralei închise”. „Morala închisă este un product al procesului evolutiv, care moștenește sociabilitatea biologică. Ea este condiția formelor sociale de viață pentru ființele înzestrate cu minte și conștiință” [10, p. 139]. Totodată, în literatura științifică este descrisă „morala deschisă”. „Imaginea moralei deschise” este produsă în procesul eliminării reflexive din normele morale, a elementelor ce reies din necesitatea socială. Un element structural al „moralei deschise” ce o deosebește de alter-ego este ceea ce nu se exprimă în prescripții normative formulate impersonal, adresate acțiunilor sau calităților oamenilor. Ea este concentrată în jurul unui anumit mod de existență, ce reprezintă un punct de atragere pentru cei care se confruntă cu el. Purtătorul acestui mod de viață este o personalitate unică, a cărei existență servește în calitate de model pentru toți membrii societății. În timp ce „morala închisă” tot mai curată și mai perfectă se reduce la formele impersonale, „morala deschisă”, pentru a fi ea însăși trebuie să se realizeze într-o personalitate exclusivă, care se transformă într-un model demn de a fi urmat. Caracteristica universală a omului, format de sistemul „moralei închise”, este determinată de adaptarea la o lege universală, iar a personalității educate de „morala deschisă” este tendința comună de a urma un model [1]. Modernizarea societății contemporane, umanizarea politicului, soluționarea problemelor de care se confruntă umanitatea, în mare parte depinde de formarea calităților morale a specialiștilor, a politicienilor, a funcționarilor publici [7]. În acest context, semnificativă este analiza mecanismului funcționării sistemului politic, a schimbărilor ce au loc în procesul decizional.

În structura societății, politicului îi revine un loc important, deoarece în cadrul lui se desfășoară cele mai importante procese, se adoptă deciziile, ce influențează soarta societății și a fiecărui individ. Politica a fost și rămâne terenul de înfruntare a pasiunilor, intereselor. Fiecare cetățean care-și cunoaște libertățile, drepturile, garantate de constituție, este un subiect al politicii. Dacă nu dispune de cunoștințele necesare despre manifestările politicului, cetățeanul rămâne doar obiect al politicii. În orice situație politica cuprinde toți cetățenii statului, le influențează existența. Cu apariția și autonomizarea științei politice, omenirea intră într-o perioadă calitativ nouă a dezvoltării sale. Politologia contemporană descrie politica drept o activitate

de conducere a societății prin decizii, privind direcționarea dezvoltării spre anumite obiective, mobilizarea și alocarea resurselor necesare, asigurarea stabilității sociale, promovarea schimbării, inovării în contextul dezvoltării echilibrate. Din această perspectivă în procesul firesc al modernizării vieții sociale, a crescut și crește continuu interesul pentru politic, pentru toate elementele și funcțiile politicului. Fenomenul politizării își găsește expresie în faptul că preocuparea pentru a cunoaște și stăpâni mecanismul politicii a luat extindere fără precedent. Fiecare treaptă a dezvoltării sociale a marcat creșterea continuă a funcției și rolului politicii și politicului în viața socială. Lumii contemporane îi este caracteristică interdependența accentuată, a structurilor și formelor de manifestare politică. La apariția acestui fenomen au contribuit mai mulți factori, printre care menționăm: apariția partidelor politice de masă, actualizarea cerințelor ierarhizării și reprezentării intereselor.

Comportamentul uman, atitudinea față de politică este caracterizată nu numai pozitiv, dar și nuanțat – negativ. De exemplu, atitudinea și comportamentul imoral, demagogic al politicianului, va fi apreciată ca politicianism. Constantin Rădulescu Motru caracteriza politicianismul „drept un gen de activitate politică sau mai bine zis o practicare meșteșugită a drepturilor politice prin care cîțiva dintre cetățenii unui stat uneori reușesc să transforme instituțiile și serviciile politice din mijloace pentru realizarea binelui public, în mijloace pentru realizarea intereselor personale” [2, p. 104]

Politica este domeniul social capabil să orienteze și să dirijeze schimbarea. Politicul include procesele atingerii scopurilor și mobilizarea respectivă a resurselor materiale, ideale a puterii simbolice și intelectuale. Fenomenul este politic în măsura în care este corelat, cu organizarea și schimbarea resurselor necesare pentru atingerea unor scopuri colective. Realizarea unui scop vital cum ar fi: reformarea instituțiilor sociale tot timpul este secundată de cheltuirea considerabilă a resurselor, de aceea nu produce o singură modificare, dar o serie de modificări [9, p. 90-91]. Răspîndirea în spațiu a schimbărilor determinate de modificarea bazei resurselor produce o undă de transformări în stat, în sistemul politic, care sunt apreciate, studiate de știința politică. În așa fel, una din preocupările științei politice contemporane este: elaborarea modelelor valorificării resurselor în procesul producerii schimbărilor și a undelor dezvoltării sistemului politic. Dezvoltarea ciclică și valoroasă nu este o întîmplare, o abatere de la „normă”, dar rezultatul legitim al existenței și funcționării sistemului politic, realizările actorilor politici, atingerea scopurilor și răspunsurile sistemului la contradicțiile apărute.

Dezvoltarea ciclică a sistemului politic este un proces multidimensional, deoarece aflarea politicului în perioade intensive, de obicei neomogene, neuniforme, este urmată de cheltuirea considerabilă a resurselor și respectiv sunt implicate și forțele necesare pentru optimizarea acestora. După perioade intense de dezvoltare, de schimbare au loc cele de stagnare, de dezvoltare lentă a orientărilor, adoptate anterior. Teoria dezvoltării ciclice a sistemului politic evidențiază și valorifică punctele critice în existența și funcționarea lor. Perioadele bifurcării includ transformări radicale, revoluționare, care inițiază noi orientări ale dezvoltării și modernizării societății. În punctele critice ale dezvoltării, de regulă, simultan se includ mai mulți factori interni și externi, caracteristici sistemului politic, ceea ce nu

permite să fie prognozat rezultatul interacțiunii lor. Acest proces se desfășoară vertiginos și deseori nu pot fi urmărite relațiile cauzale între implicarea diferitor factori. În punctele critice ale dezvoltării sistemului politic relațiile cauzale ori se autodistrug, degradând, ori, se restructurează calitativ, trecând într-o nouă fază a dezvoltării. Procesele respective pot fi analizate, studiate în perioadele intensive ale modernizării, care în esență reprezintă o stare a instabilității totale în funcționarea sistemului politic și respectiv a producerii „punctelor critice”. Anume în aceste perioade se produc schimbările radicale în procesul socio-cultural al omenirii, deoarece în mod normal elita guvernantă, evidențiind cauzele și cunoscând posibilele efecte, adoptă deciziile și schimbările necesare pentru menținerea stabilității sistemului politic, pentru conservarea și asigurarea activității tuturor instituțiilor sociale.

Legitățile ciclității proiectează doar orientarea, vectorul mișcării posibile a dezvoltării sistemului politic. Trecerea de la o fază a ciclității la alta schimbă vectorul, moment care produce dificultăți în prognozarea dezvoltării sistemului politic. Capacitatea de a interpreta corect legitățile ciclității deschide perspectiva evidențierii „punctelor critice”, perioade, în care factorii interni și externi se întâlnesc și în care interconexiunile elementelor sistemului politic cu factorii excitanți produc noi perspective de dezvoltare pozitivă sau de degradare. Apare întrebarea: decizia și influența cărui element al sistemului politic influențează mai mult orientarea modernizării spre creștere și stabilitate sau spre acutizarea problemelor și conflictelor sociale? A factorului decizional, competența, profesionalismul căruia este solicitată în aceste situații la maximum. Experiența istoriei demonstrează că aprecierea greșită a evenimentelor și greșelile, care decurg din aceasta în calculele politice, în acțiuni, pot să-l conducă pe cel mai puternic conducător la demisie sau la moarte.

Știința politică contemporană evidențiază două modele de interpretare a adoptării deciziilor politice: normativ-prescriptiv și descriptiv-explicativ, fiecare fiind înarmat cu propria metodă. Metoda normativ-prescriptivă este orientată la elaborarea unor modele formale, normativ-optime, în cadrul cărora procesul decizional este interpretat ca ceea ce se impune reconstrucției prin intermediul modelului ideal, ce se optimizează cu ajutorul regulilor / normelor formale și a procedurilor. În cadrul acestor investigații obiectivul principal este determinat de alegerea, corelată cu crearea algoritmului formal și cu optimizarea adoptării deciziilor. Din această perspectivă modelul de adoptare al deciziilor politice este interpretat din perspectiva modelului necontradictoriu, formalizat la nivel logico-matematic, care le oferă persoanelor ce adoptă decizia funcția de coordonare a unei operații în acord cu criteriile fixe. Însăși procedura adoptării deciziilor se prezintă sub forma prelucrării legitime, raționale, reglementate a informației, a documentelor, realizată de administratorii imparțiali. Prioritățile acestei metode permit raționalizarea și optimizarea procesului decizional, permit fixarea clară a criteriilor și a regulilor conducerii, face posibil calculul matematic al profitului și al pierderilor în cazul deciziilor de alternativă.

Metoda descriptiv-explicativă este orientată spre elaborarea modelelor argumentate empiric, cu descifrarea motivației acțiunilor actorilor politici. Această

interpretare a procesului decizional este populară în rândul psihologilor, administratorilor, politologilor, sociologilor. Aici atenția este concentrată nu doar asupra normelor și valorilor, a procedurilor „imaginare”, abstracte, formalizate, dar include și mecanismul motivației, deseori ascuns în conținutul normelor neformale ale jocului. Prelucrarea cantitativă a datelor este completată de metode analitice, care valorifică experiența întâmplătoare sau a precedentului.

Așadar, analiza procesului decizional include interinfluențele mai multor factori, printre care menționăm: caracteristicile individuale, motivațiile personale, condițiile macroeconomice, structurarea ierarhică a stereotipurilor culturale. Rezultatele investigației deseori sunt generalizate în producerea modelelor teoretice, verificabile practic. Prioritățile unor asemenea studii reies din analiza detaliată a materialului factologic și a modelelor teoretice, fundamentate empiric. În acest context este utilă experiența behaviorismului, în care adoptarea deciziilor politice este o formă a comportamentului uman, care reglează mecanismele psihologice, mai semnificative fiind: stimularea și motivația, dispozițiile și reacțiile. Lasswell a elaborat un model în care deosebește trei niveluri de manifestare a procesului politic: macro, micro, mediu. La nivel macro are loc distribuția valorilor, resurselor prin intermediul instituțiilor de stat. La nivel micro este studiat comportamentul individual al omului, asupra căruia o influență majoră o au calitățile psihice. Aceste calități au o influență inevitabilă asupra procesului decizional. Nivelul mediu – asigură unirea motivelor particulare cu cele sociale. Această unire deseori se realizează prin sublimarea intereselor particulare, eliberând „egoul” personal al omului politic. Instrumentul principal al unirii sunt instituțiile puterii de stat, învățământul, care distribuie valorile principale. Sub influența lor, persoana ce adoptă o decizie politică, treptat înlocuiește motivele particulare cu interesele sociale, conținutul cărora este elucidat cu ajutorul analizei politice [3].

Lasswell elaborează și conceptul elitei politice ca agent al politicii statului. Elita conducătoare este constituită din grupurile influenței, care concurează între ele și care operează cu diferite resurse. De exemplu: resursele elitei militare și polițienești sunt constrângerea și violența, a agitatorilor – comunicarea, a birocrăției – organizarea ierarhică, a antreprenorilor – comerțul.

Este cunoscut și utilizat de asemenea modelul Dror, care include în procesul decizional valorile dominante în societate. Fiind convins că în acest domeniu prioritate are elita (politicienii, funcționarii și experții), Dror menționează necesitatea perfecționării structurii organizatorice a factorului decizional și implementarea în managementul de stat a cunoștințelor și tehnologiilor informaționale. Acest model unește elementele raționale și extra – raționale a procesului adoptării deciziilor politice [4].

Modelul Etzioni reiese din teza, conform căreia deciziile de stat nu reprezintă doar o activitate a elitei și a sistemului birocratic, dar este o acțiune cumulativă a tuturor grupurilor sociale. Etzioni subliniază necesitatea scanării orizontale a problemei cu scopul de a evidenția sectoarele principale ale societății, domeniile, care la moment au nevoie de o intervenție urgentă. Apoi va urma analiza detaliată „verticală” a variantelor soluționării problemelor, a valorificării potențialului tuturor

componentelor. Etzioni deosebește două feluri de decizii: strategice și de rutină. Primele impun anumite limite celor din urmă. În lucrarea „Măsura morală”, publicată în anul 1988, Etzioni expune ideea despre reprezentarea științifică, în baza căreia oamenii tind să găsească cele mai eficiente mijloace de atingere a scopurilor. Autorul apreciază negativ această teză, subliniind că în realitate omul în alegerea mijloacelor se conduce de emoții, de orientări valorice și apoi, doar parțial, doar unii cetățeni, se conduc de concluziile logico-empirice. Modelul alegerii raționale este întemeiat pe următoarele teze:

- 1) actorii tind să-și maximalizeze profiturile și să-și minimalizeze pierderile;
- 2) actorii au interese conștientizate și scopuri determinate, pe care doresc să le realizeze cu ajutorul mijloacelor optime;
- 3) actorii dispun de informația necesară adoptării deciziilor politice despre alternative, despre consecințele posibile a realizării oricărui model al desfășurării procesului /acțiunii politice;
- 4) actorii fac o alegere rațională între alternativele existente, în baza preferințelor stabile și a normelor raționale.

Etzioni definește „paradigma comunitară” prin coraportul libertăților individuale și a libertăților sociale. În limitele acestei logici sănătoasă este considerată societatea în care înfloresc virtuțile sociale, cum ar fi: drepturile personalității și este întreținut echilibrul între ordine și autonomia individuală [5].

În ultimul deceniu în politologia occidentală este promovat conceptul „Governance”, utilizat pentru managementul de stat. Trecerea de la conceptul „managementul de stat nou” la descrierea politicii reglatoare în categoriile „governance” reflectă unele schimbări radicale în tezele metodologiei reformelor administrative. Principiul despărțirii guvernării de politică, asupra căruia a insistat noul management de stat, s-a arătat a fi lipsit de perspectivă. Atitudinea față de teoria și practica reformelor administrative, realizate în unele state în perioada 1980-1990 s-a schimbat. Deși „managementul nou” a schimbat calitatea serviciilor oferite populației, a crescut activitatea serviciilor de stat în condițiile crizei, „economizarea” activității administrative a întârziat opunerea celor care apreciau managementul din domeniul public diferit din cel din sectorul privat. Neînțelegerea acestor deosebiri conduce la deformarea rezultatelor obținute. Noțiunile: „valorile sociale”, „responsabilitatea politică”, „democrația”, „cooperarea civilă”, „publicitatea” și „transparența serviciilor de stat” -se încadrau cu greu în teoria managementului de stat. De pe pozițiile organizării democratice a statului, cetățeanul nu poate fi apreciat ca cumpărătorul serviciilor oferite de instituțiile politice, iar statul în calitate de institut ce le oferă. Concepția rețelei politice a permis formularea unor idei, care au pus temelia noii teorii a guvernării publice, care unește statul cu alți agenți ce adoptă sau participă la adoptarea deciziilor. Organizațiile de stat și ONG-urile, unite în rețeaua politică accentuează componența participanților la guvernare, fără a descrie în mod adecvat procesul interacțiunii agenților politicii publice. Conceptul „governance” caracterizează formele noi de administrare în societatea din rețea. Orientarea schimbărilor ce au avut loc în conducerea de stat în mai multe state este legată de refuzul unor postulate tradiționale pentru acest domeniu și includerea în

organizarea activității statului a mecanismelor pieții, a instituțiilor și normelor [6, p. 210 -211].

Realizarea tuturor proiectelor modernizării, tuturor modelelor teoretice al adoptării și implementării practice a deciziilor depinde de factorul subiectiv, de conștiința și cultura politică a conducătorilor și cetățenilor. În statele cu o economie stabilă, cu o structură a puterii bine determinată, cultura politică reprezintă un sistem de valori care servesc drept suport al comunicării sociale. Includerea subiectului în viața politică, în societatea aflată în tranziție, poartă un alt caracter. Trăind și afirmându-se în condițiile culturii politice autoritar-totalitare, o parte considerabilă a populației Republicii Moldova, începînd cu anul 1991 s-a simțit înstrăinată. Valorile colectiviste, modelul hegemonist al socializării politice sunt supuse unor revizuri fundamentale. Societatea moldovenească se află în situația cînd sistemul dominant al valorilor politice este discreditat, iar cel nou nu s-a consolidat. Cu regret, sub lozinca dezrădăcinării ideologiei marxist-leniniste din învățămînt au fost eliminate tradiții frumoase, cu un imens potențial instructiv – educativ [6, p.289 – 291]. Este suficient să ne amintim despre întrunirile sportive, completate de studierea materialelor istorice referitoare la locurile, unde s-au petrecut evenimente semnificative. Aceste competiții favorizau selectarea valorilor naționale și formarea atitudinii respectuoase față de neam, față de glie, față de moștenirea spirituală. Ne-am pomenit în primii ani de restructurare într-un sistem politic instabil, în care asimilarea conținutului valorilor politice noi, liberal-democratice nu era coordonată, organizată de nici o instituție statală, socio-culturală. Faptul că în procesul consolidării instituțiilor democratice însăși membrii elitei guvernante aveau un nivel redus al culturii politice, al comunicării, i-a obosit pe cetățeni, i-a îndepărtat de procesul politic. În primii cinci ani de activitate a instituțiilor politice a Republicii Moldova parlamentarii și funcționarii statului aveau un mod specific de expunere a propriei opinii, concepții despre dezvoltarea tuturor domeniilor societății, așa încît nimeni să nu-i înțeleagă, nici colegii, nici poporul. Obosiți de cearta parlamentarilor, împovărați de distribuirea incorectă a cotelor de pămînt, chiar nemulțumiți de rezultatele reformei agrare și a realizării Programului Național Pămînt, cetățenii Republicii Moldova au pierdut interesul față de activitatea instituțiilor politice. În așa fel, modernizarea societății moldovenești este o necesitate, o condiție a depășirii situațiilor critice din toate domeniile vieții sociale. Atît modernizarea, cît și soluționarea problemelor prioritare ale sistemului politic depinde în mare măsură de cultura politică a cetățenilor, de eliminarea din viața și activitatea lor a fenomenelor negative: absenteismul și indiferența. Umanizarea politicului este posibilă doar prin socializarea politică a tinerei generații, prin formarea abilităților profesionale la specialiștii angajați în instituțiile socio-politice. Conștiința politică, care cuprinde mentalitatea, atitudinea și abordările problemelor sociale, se maturizează în procesul socializării mai eficient în cazul cînd persoana este încadrată în procesul politic, în orice gen de activitate social-utilă [7,p.38]. În așa fel, o problemă prioritară a instituțiilor statale este dezvoltarea economiei și crearea locurilor de muncă, care, fiind ocupate, ar permite cetățenilor să-și satisfacă necesitățile primare și secundare. Valorificarea politicului, recunoașterea semnificației lui este posibilă doar prin realizarea unor programe sociale, care ar contribui la ameliorarea condițiilor de trai, la afirmarea unui nivel al calității vieții. Cetățenii Republicii Moldova nu mai

reacționează la promisiuni, ei apreciază acțiunile guvernatorilor. În statele cu o economie dezvoltată, în care este realizat un nivel înalt al calității vieții și sistemul politic este caracterizat de stabilitate, iar activitatea instituțiilor socio-politice este eficientă. Respectiv, soluționarea problemelor cu care se confruntă societatea moldovenească depinde, în primul rând, de competența profesională a specialiștilor, angajați în sectorul public și privat. În al doilea rând, sunt dăunătoare criteriile de selectare a cadrelor de conducere, care depășesc aprecierea abilităților profesionale (apartenență la partid, fidelitate unui grup social etc.). În al treilea rând, este necesar un program de educație civică, care ar cuprinde toate nivelurile de instruire [8, p.27].

Referințe

1. Bergson Henri, *Cele două surse ale moralei și religiei*, Institutul European, Iași, 1992.
2. Constantin Rădulescu Motru, *Cultura română și politicianismul/ Personalismul energetic și alte scrieri*, București: Editura Eminescu, 1984, p. 104.
3. Lasswell N. *Power and Personality*, N.Y., 1948.
4. Dror Y., *Muddling Through – Science”or Inertia*-Public Administration Review, 24.
5. Etzioni A., *Mixed Scanning:A „Third” Approach to Decision-Making*-Public, 27, 1967.
6. Roșca Ludmila, *Știința politică*, Chișinău, 2005.
7. Roșca Ludmila, *Orientarea omului în lume, o preocupare constantă a filosofiei/ Secvențe praxiologice*, n. 2: *Orizonturi ale analizei economice*, Iași: Editura „Ștefan Lupașcu”, 2005, pag. 37-45.
8. Roșca Ludmila, *Funcții sociale ale demersului etic/ Secvențe praxio-logice*, n.1: *Probleme de drept și administrație publică*, *Analele științifice ale Institutului de studii europene „Ștefan Lupașcu”*, Iași, 2005, p. 17-28.
9. Roșca Ludmila, *Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică*, Chișinău: UASM, 2007.
10. Садовничий В.А., *Знание и мудрость в глобализирующемся мире* Вопросы Философии, 2006, н. 2, с. 3-15.
11. Степин В.С., *Философия в эпоху цивилизационных перемен* Вопросы Философии, 2006, н. 2, с. 16-26.
12. Ласло Э., *Макросдвиг*, М., 2004, с.70.

Prezentat la 05.12.2007

CORPUL POLITIC ȘI CONTROLUL SOCIAL

Grigore ȚAPU, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzent:

Simion ROȘCA, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Everything starts from an entity – a live body. Being the starting point of the cultural, religious and political integration of a person the body represents the object of this article. It represents in the same time an attempt of the author to bring up in the totality of local researches the most recent ideas of the french philosophical school.

Viața pornește de la un corp. De la unul viu. Corpul este corespondentul existenței. De la bun început corpul este oferit, dar nu și grațiat. Un dar el poate deveni. Corpul, fiind inițial un dat impropriu, străin urmează să fie gândit, sesizat și conștientizat pornind chiar de la el. Corpul poate deveni un adevărat cadou – al providenței, zeilor sau dumnezeilor în urma acceptării și respectării acestuia. Pretinsa unitate corp-suflet rămîne a fi un ideal de neatins. Atitudinea față de corp oscilează mai des între două extreme cunoscute. Indivizii care înclină spre una din aceste extreme își amintesc de corp doar în cazurile, în care corpul se „vrea” băgat în seamă din cauza unor disfuncționalități. Pentru cei care se asociază celeilalte extreme – corpul, imaginea lui poate deveni o adevărată obsesie.

Corpul, în calitatea sa de fenomen, este una din cele mei recente achiziții ale culturii umane. Pe parcursul mileniilor el a fost denigrat, purificat, „demontat” și din nou „asamblat” în cultura europeană, în mod deosebit în cea americană, în care nu se mai vorbește de un corp afectat de păcate. El este salvat. Sportul, sănătatea, delectările și plăcerile sunt atributele însoțitoare ale corpului. Acest lucru însă agravează situația. Prăbușirea corpului devine din această cauză tot mai alarmantă. [1, 29]

Fiind expus (în filme, reviste porno, etc) corpul nud, aidoma unui lucru neînsuflețit stârnește ura, mila, dezgustul și obscenitatea. Filmele, micul ecran prezintă non-stop corpuri. Corpuri carnale, corpuri răsturnate, însengerate, fețe, mușchi – la spitaluri, cimitire, în străzi etc.

Suntem astflel, martorii unei situații ambigue, în care se confruntă două tendințe, diametral opuse. Una din acestea este legată de aspirațiile unui ideal al corpului, alta este cea care readuce în prim-plan nimicnicia, josnicia corpului. Se pare că cea de la urmă ocupă un loc de frunte în mass-media, în special în presa de bulevard.

În cultura ortodoxă corpul continuă să fie tratat ca un fenomen "pasager", ca un oaspete pe această lume. Urmează să ne îngrijim de suflet, care este veșnic și nemuritor. Uneori la modul cel mai vulgar corpul este categorisit ca ceva josnic, inferior, murdar etc. Sufletul în opoziție cu corpul – înălțător și curat. Prin urmare, contradicția "corp real – corp ideal" este mai atenuată în cultura ortodoxă.

În cultura menționată se situează, în prim-plan, contradicția corp – suflet. „Chemările” reprezentanților bisericii ortodoxe de regulă sunt legate de îngrijirea

sufletului nu și a corpului. În realitate, bisericile construite din contul enoriașilor, de regulă pensionari cu venituri sub nivelul existenței; casele personale – uneori adevărate castele ale preoților, constituția „robustă” a acestora vorbesc despre o dublă

idiologie a bisericii ortodoxe: pe de o parte "nu vă îngrijiți de corpul vostru", pe de alta – "ne vom îngriji noi de-al nostru cu ajutorul vostru" ! Această îngrijire nu vizează de fapt diversele aspecte ale unui mod sănătos de viață, ci doar unul îngust și anume cel al nevoilor fiziologice.

Nou-născutul penetrează lumea în calitate de individ / corp unical. Copilul recurge la corpul sau / și la senzațiile acestuia pentru a stabili diverse contacte cu persoanele din preajmă, cu anumite obiecte și locuri / situații. "Mitwelt", lumea construită și împărtășită de către oamenii din jur îl mobilizează pe copil să ocupe un anume loc și să devină parte componentă a acestei lumi. Oamenii și obiectele servesc micuțului ca mijloace pentru a se amplasa în lume, pentru a-și construi și extinde un spațiu personal și pentru a explora, în continuare, anumite spații sociale. Viața pornește de la un dormitor, loc la masă în bucătărie, un birou și fotoliu la serviciu. La modul cel mai răspândit numărul solicitanților depășește numărul locurilor rîvnite. Un dormitor la două – trei persoane, un fotoliu la „n” persoane – acesta este raportul cel mai răspândit în "Mitwelt"-ul local. Ca urmare, numărul corpurilor deplasate, excluse, marginalizate, restricționate – atît în plan privat, cît și în cel public depășeșete cu mult numărul corpurilor amplasate. Iar amplasarea se impune ca un principiu al unui darvinism primitiv: luptă pentru existență.

Corpul tinde să ocupe un loc sau / și locuri. Celălalt sau ceilalți din preajmă nu se comportă ca niște observatori pasivi. El, celălalt nu rămîne indiferent la tentațiile menționate ale corpului.

De obicei, celălalt – indică locul corpului. Și nu doar la figurat. Astfel sunt indicate locurile în spațiile private și cele publice. Cele ale soțului și soției, ale copiilor, ale omului simplu și ale funcționarului în dependență de talia acestuia. Nu doar locul corpului, ci și poziția lui. Poziția de „drepti” nu este una tipică doar pentru armată. Este la fel de rîvnită și facilitată de șefii de orice rang. Excepțiile confirmă odată în plus, „regula” nominalizată; unor șefi le face plăcerea – să vorbească cu subalternii așezați pe scaun – impunîndu-i să se așeze – ei urmînd să stea în picioare. E o variantă de a vorbi / discuta de „sus-în-jos” și nu de la egal la egal. Mulți părinți își educă copiii obișnuindu-i pe aceștia să stea în poziție de „drepti” în fața lor. O adevărată mentalitate de cazarmă.

Cunoscutul psiholog american W. C. Schutz afirma că există trei nevoi interpersonale fundamentale: nevoia de a fi inclus (incluziunea), de a controla și nevoia afilierii. [3,129]

Puterea și dominarea în societate, facultatea de a adopta și a impune anumite decizii, de a influența și de a se impune în mod autoritar – toate acestea sunt de neconceput în afara controlului social. Nevoia controlului se înscrie într-un diapazon foarte vast: de la cea de a exercita un control strict și riguros al altor persoane și pînă la nevoia de a evita orice responsabilitate și respectiv, de a fi controlat de către cineva.

Autocontrolul este posibil grație faptului că omul poate acționa în raport cu sine la fel ca și în raport cu alte persoane sau / și alte persoane în relațiile cu omul.

Omul este în stare să se certe cu sine, să se justifice în fața propriei conștiințe să se ierte pe sine ca pe un oarecare individ din preajmă.

Corpul, la fel ca și gândurile, sentimentele, opiniile este controlat și autocontrolat. Vestimentația, dar și moda, ținuta, manierele, gesturile sunt mijloacele, chemate să asigure controlul asupra corpului. Toate în ansamblu pentru a camufla, pentru a ascunde ceva. Nu careva defecte sau deficiențe ale corpului, ci emoții și complexe psihologice. Teama / frica vina, rușinea sunt comandatoarele controlului. Există fenomenul fobo-fobiei.. La fel și teama de a pierde controlul asupra controlului (corpului spre exemplu). De unde și ținute grave ale unor corpuri, încătușate în armura costumelor, cravatelor etc. La nivelul observatorului naiv – "arată bine". Arătarea vină n-are. Dar ea, prin excelența sa, trimite mai degrabă, la formă decât la conținut.

Suntem martorii unei epoci noi – celei ale corpurilor. Micul ecran ne oferă în continuare imagini ale unor corpuri flămânde (Africa sau și zonele geografice care suferă de pe urma unor calamități), corpuri abătute, deprimate (Moldova) corpuri încarcerate în scene porno, corpuri antrenate în iureșul dansului, corpuri zîmbind (America) etc.

Există de asemeni, corpuri descrise în literatură, dar și în politică: „Corpul politic” e o tautologie scria J. L. Nancy [1, 101]. Explicația autorului ține de existența și analiza unui cerc vicios: comunitatea dispune de corp în calitatea sa de semnificație, iar corpul – la rândul-i – dispune de comunitate în calitate de semnificație. Astfel spus corpul și comunitatea își regăsesc semnificația sa unul în celălalt. Prin urmare, poate fi vorba de paradigma „corp/comunitate” cu dublă semnificație în sens politic: una – cu semnificația de "corp politic"; alta – "comunitate politică".

Oricum „corpul politic” poate fi și este controlat. Ținerea sub control prin pedepse este una din cele mai vechi și răspândite modalități. Pedepsa cu moartea reprezintă varianta de limită a acestui gen de control. Politicienii non-servili, jurnaliștii non-conformoști și mulți alții devin, la modul cel mai frecvent, victime ale controlului nominalizat (în pofida liberalismului și democrațiilor declarate). Dar acest gen de control nu este eficace pe termen lung. Cei pedepsiți reușesc, pînă la urmă să ia o revanșă și să se răzbune (putciurile tradiționale cîndva în America de sud).

Ținerea sub control a corpului politic este realizată în prezent, preponderent, cu ajutorul recompenselor. În paralel însă cu manipularea non-violentă a gândurilor și sentimentelor indivizilor. „Pensii achitate la timp”, dar care nici pe de departe nu acoperă cheltuielile necesare pentru existența fizică și fiziologică a corpului. Din paradigma menționată este, în conștiință de cauză, eliminat calificativul „mizerabil”, ca și reacțiile de răspuns la această paradigmă manifestă în plan public: „Măcar atît, decît nimic”. E o reacție a corpului, lipsit de cuget, corpului care a însușit lecția subzistenței aidoma calului din folclorul german. Republica Moldova ca țară subdezvoltată – dar și suprapopulată – în care majoritatea absolută a populației se alimentează la nivelul subnutriției, iar diversitatea produselor consumate lasă de dorit – poate oare da naștere unor instituții democratice? Indivizii, situați sub nivelul

primei trepte al piramidei trebuințelor lui A. Maslow sunt obsedați de corp, de nevoiele acestuia – mai puțin de suflet și năzuința lui.

De fapt, această stare de lucruri se înscrie perfect în așteptările politicianilor aflați la guvernare (indiferent de coloratura lor idiologică). Mai mult decât atât, starea menționată este vehiculată în întreprinderi și instituții prin extinderea volumului de lucru, pe care urmează să-l realizeze un lucrător. În instituțiile de învățământ practic nu activează profesori care să fie angajați doar pe o normă didactică. Explicația vine chiar din partea conducătorilor instituțiilor. Doriți să câștigați un ban în plus – (vezi un os în plus) luați ore (cursuri) în plus. Ca mai apoi să fie adusă în prim-plan problema calității predării cursurilor. Căutăm calitate acolo, unde ea din start este exclusă din joc (8-10 cursuri, ținute de un singur profesor nu permite calității să se producă).

Situația e similară și la întreprinderi. Oamenii sunt nevoiți să muncească în afara programului prestabilit. Pentru a avea ce pune pe masă. Doar atât. Iar politicienii, la fel ca și șefii instituțiilor, în declarațiile lor publice afirmă că 2000 – 4000 lei reprezintă un venit decent pentru situația Moldovei. A spune că aceste declarații, sunt perfide, înseamnă a nu spune nimic.

Angajarea masivă și plenară a omului simplu într-o activitate în cadrul instituției contribuie la realizarea aceluiași scop: reducerea personalității la corp – la un corp automat; unul care se mișcă, se agită, scoate sunete, face zgomot. „Câte cursuri ai programate pentru ziua de azi?”, „Patru!”, „E o nimica toată, eu am șase”. Din aceste dialoguri obișnuite dintre profesori nici nu-ți dai seama uneori: este vorba de o laudă sau de o tînguială. Oricum elevii, studenții au în față un corp – vorbitor.

Angajarea plenară a lucrătorilor oferă, de asemeni, posibilitatea unui control masiv. Profesorii care se află zi cu zi în incinta instituției, în calitatea lor de corpuri, mai puțin de spirite, își dau apele pe față: pulsunile instinctuale (dominarea, agresivitatea dar și bîrfele, intrigile), expresia lui G. Le Bon apar în prim-plan. [4, 23] Or, tocmai cu acestea e mult mai lesne manipulat de către superiori. Spiritul, rațiunea intelectului în mod special sunt produsul unor intimități creative: biblioteci, săli de lectură, studii etc.

Mai frecvent se invocă un alt motiv – și anume cel al creării unui organism social bine încheșat. „Suntem ca o familie mare” – este cea mai răspîndită afirmație a unor conducători de instituție. În esență se urmărește o imitație crudă și mecanică a comunităților organice de insecte sociale. Corpuri, adunate împreună, care execută ordinele date în mod necondiționat, în termenii prestabiliți. Nu sunt luate în calcul cel puțin două lucruri: unul care ține de spiritul gregar moderat al reprezentanților speței umane și altul care ține de inteligența acestora.

Se mai întîlnesc „fosile” de intelectuali rebeli, recalcitranți. Inteligența, însă, nu poate fi decât individuală! Pentru aceștia V. Pavelcu cunoscutul psiholog român, propune să fie aplicată metoda inaniției intelectuale. [2, 307] Să fie împiedicate cu orice preț crearea unor condiții favorabile intelectualității. Să nu-i dai intelectualului posibilitatea să-și procure o carte, să nu-i dai răgaz s-o citească, să nu-i dai omului de laborator materiale și răgaz pentru experiențe, să nu pui la dispoziția omului de știință mijloace pentru publicarea cugetărilor sale. Toate acestea le avem în Moldova cu vîrf și îndesat. Astfel prin metode blajine, fără măsuri violente îi poți readuce pe

cei cu ideea înălțării spiritului la un materialism vulgar – la o existență a unor corpuri fizice.

O altă metodă la fel de răspândită în spațiul Moldovei contemporane ține de excluderea rebelilor din câmpul instituțional, de regulă – cu ajutorul colegilor conformați și adaptați la organismul social creat cu atîta „străduință”.

Corpul individual prin co-prezența și co-participarea sa contribuie la formarea corpului social (comunitate, națiune, țară etc.). Într-un sistem liberal sau în unul mai mult sau mai puțin democratic, corpurile individuale pot pretinde la res-extensia. În regimurile politice autoritare nu poate fi vorba de spațiu pentru a fi între noi și ei. „Ori ești cu noi, ori ești împotriva noastră”. Or pentru a fi în comun, în co-prezență, fără a intra în confluență. Sunt necesare condiții pentru propriile opinii, atitudini etc. Un asemenea regim politic nu mai este preocupat de semnificația corporativă, acea semnificație pentru care corpurile politice s-au întrunit într-un organism social. Politica acestui regim pornește de la corpuri și tot cu ele se termină [1, 102].

Asemenea aspirații ca libertatea sau, detenția, egalitatea sau inegalitatea nu mai contează deja. Nu se pune problema atribuirii unor semnificații fenomenelor nominalizate, ci a conferirii unor locuri acestora sau chiar și a măsurării lor. [1, 103]

Comparând salariul mediu pe țară și prețurile unui metru pătrat de spațiu locativ îți dai seama, că individul ar avea nevoie de 5-10 vieți pentru a deturna un împrumut de bani pentru apartament. Iar situația căminelor cu o odaie fără comodități pentru 4-6 persoane este „benefică” și pentru spațiul personal al fiecăruia, și pentru intimitate, și pentru multe altele.

Mai degrabă muncă fără loc. Profesorii care în pauză se plimbă prin culuare din lipsă de spațiu pentru a se retrage și recrea sau instituții care activează în condiții precare, în spații planificate și construite pentru alte genuri de activități, decît cele pe care le realizează instituția. A ține un corp individual sau instituțional într-un suspans fizic, spațial înseamnă a-l manipula la nesfîrșit (cu eliberarea din funcție, cu închiderea etc.).

Deplasarea la serviciu în transport personal sau public, în cel în care în orele de vîrf indivizii se sufocă și ajung să se eticheteze la modul cel mai „previzibil”.

Locul de trai, locul de muncă, deplasarea etc. devin astfel dimensiuni politice.

De la începutul erei noi (după "perestroică" încoace), toți politicienii aflați la guvernare, dar și șefuții de toate rangurile, pentru a-și asigura un confort, o comoditate psihologică, socială, economică vin cu o propunere de pacificare socială pentru cetățenii de rînd: „nici un fel de politică, are cine se ocupa de politică”. De parcă, casa, locul de muncă, posibilitatea copiilor de a-și face studiile nu sunt politici. Politici din cele mai reale. Guvernanții noștri înțeleg acest lucru, dar pentru sine. De aici și case/castele, mașini luxoase, conturi în bănci etc – pentru sine.

Iar aproximativ un milion de corpuri lipsite de locuri, corpuri excluse sunt în căutare de locuri în țările unor făgăduințe, adesea fantasmatică.

Referințe

1. Нанси, Ж – Л, Corpus, Изд-во Ad Marginem, М., 1999, 157 стр.

2. Pavelcu, V., Elogiul prostiei. Psihologie aplicată la viața cotidiană, Polirom, Iași, 1999, 349 p.
3. Шутц, У., Радость. Расширение человеческого сознания, ЭКСМО, М., 2003, 253 стр.
4. Le Bon, G., Psihologia maselor, Editura Științifică, București, 1991, 141 p.

Prezentat la 05.02.2008

2

**DEZVOLTAREA
ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL
GLOBALIZĂRII**

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ МНОГОНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ

Татьяна АНДРЕЕВА, ИРИМ

Рецензент:

Людмила ГОЛОВАТАЯ, кандидат экономических наук

Les stratégies investigatrices des entreprises multinationales peuvent entraîner une pénétration complémentaire du capital étranger. Durant les dernières années la globalisation est devenue la partie composantes des stratégies corporatives, et les investissements étrangers directes une partie intégrante et non seulement non-possible. Plus que ça, l'arrivée des nouvelles technologies, comme p.ex. l'Internet offre pour les compagnies la possibilité de renforcer l'activité des stratégies, grâce à laquelle elle peut pénétrer sur le marché, et en plus cela donne la possibilité à l'effectivité de ses investissements. D'autant plus, la croissance des investigations étrangères se présente jusqu'à un niveau certain comme une pénétration mutuelle: les concurrents se poursuivent mutuellement sur le marché, et les investissements étrangers directes ont la possibilité de stimuler d'autres investissements, en faisant place à une chaîne croissante de livreurs ou des services commerciales. C'est pourquoi une perspective de courte durée des affluents de l'investissement se présente comme bénéfique, et maintenant on prévoit une tendance permanente de sa croissance.

ПРОЦЕСС СЛИЯНИЙ И ПРИОБРЕТЕНИЙ/ПОГЛОЩЕНИЙ

Современной тенденцией концентрации производственной деятельности и капитала стали слияния и приобретения/поглощения (mergers, acquisitions and takeovers). Процесс слияний и приобретений очень тесно связан с динамикой рынка капитала. Для осуществления этих операций, в первую очередь, требуется определить состояние фиктивного капитала корпорации – разбухший, сжатый или эффективный (соответствующий потребностям рынка), потому что конъюнктура финансового рынка оказывает непосредственное влияние на режим деятельности компании. Если размер реальных активов предприятия превышает размер его фиктивного капитала, корпорация становится объектом для выгодного приобретения (обычно путем скупки ее акций на бирже). В противоположной ситуации ценные бумаги компании (фактически не подкрепленные реальными активами) превращаются в объект спекуляций из-за их повышенной уязвимости, что приводит к обесцениванию финансовых инструментов корпорации и к ее поглощению.

ПОГЛОЩЕНИЯ

В зависимости от целей и способов (перекупка, выкуп контрольного пакета акций) приобретение бывает:

- Дружественное – официальное предложение о приобретении поддерживается руководством поглощаемой компании, например стратегическое поглощение (strategic buyout). Слияние происходит на основе анализа выгод от объединения: компании подходят друг другу. В результате приобретения реализуется прибыль от синергии.

- Враждебное (агрессивное) – недружественная перекупка (hostile takeover) – компания-поглотитель (рейдер) делает акционерам приобретаемой компании тендерное предложение о скупке за наличные обычно 95-100% акций. Руководство и совет директоров фирмы с этим предложением не согласны, а акционеры могут приветствовать. Основными разновидностями враждебного приобретения являются:

- постепенная скупка акций, направленная на смену совета директоров;
- обмен акций, при котором акционерам приобретаемой компании предлагается обменять свои акции на акции компании-поглотителя.

В мировой практике различают следующие тактики приобретения:

- Внезапное поглощение (blitzkreig tender offer) – быстрая скупка акций (bust-up takeover), выкуп контрольного пакета акций с привлечением залога (leveraged buyout). Активы поглощенной компании продаются для выплаты долга, возникшего в результате финансирования поглощения. В такой ситуации рейдер приказывает брокеру скупать все акции другой компании на рынке как можно быстрее и скрытно, чтобы поглощаемая компания не поняла. Данная практика (называемая dawn-raid) в развитых странах запрещена.

- Медвежья объятия (bear hug) – очень выгодное предложение о поглощении компании, сделанное ее директорам, против которого не возражают акционеры.

- Навязанная сделка (sram-down deal) – покупка компании через заемные средства, когда у акционера нет другой альтернативы, как принять невыгодные для себя условия. Например, обмен своих акций на "мусорные" облигации, а не на наличность. Разновидностями такой тактики поглощения являются:

- очень щедрое предложение о поглощении, при непринятии которого акционеры подадут в суд на руководство компании (godfather offer);

- очень выгодный контракт, предлагаемый руководящему сотруднику компании и предоставляющий ему большую компенсацию при поглощении его компании другой и при его увольнении (golden parachute). Включает оплату наличными, опцион на покупку акций или премию;

- "Стратегия леди Макбет" (Lady Macbeth Strategy) – тактика поглощения, когда компания сначала выступает в роли "белого рыцаря", а затем объединяется с враждебным поглотителем.

Также рейдер может выступать в роли "серого рыцаря". "Серый рыцарь" (gray knight) – поглотитель, который пытается снизить цену, предлагаемую белым рыцарем, но для поглощаемой компании он более предпочтителен, чем враждебный поглотитель.

ОТРАЖЕНИЕ ПОГЛОЩЕНИЙ

Поглощаемые компании вырабатывают свою стратегию отражения враждебного поглощения, направленную на предотвращение и противостояние приобретению. Часто компания – объект поглощения – борется с попытками рейдеров "методом отпугивания акул" (*shark repellent techniques*). Если приобретаемая компания не предпринимает никаких действий, она называется "спящая красавица" (*sleeping beauty*).

Основными тактиками предотвращения приобретений являются:

- пристальное отслеживание руководством компании торговых операций с акциями, характерных для поглощения;
- обращение к компаниям, специализирующимся на раннем выявлении попыток поглощения (они называются *shark watchers*);
- приглашение специалистов, инвестиционных банков (они называются *killer bees*), которые разрабатывают стратегии противостояния рейдерам;
- образование "военной казны" (*war chest*) – выделение средств (ликвидных активов, наличности), хранимых вне компании на случай приобретения.

Стратегия противостояния враждебному поглощению состоит:

- из официальных мероприятий, препятствующих поглощению;
- из тактики противостояния поглощению;
- из инструментов противостояния.

Официальные мероприятия, помогающие компании избежать поглощения:

- налоговые льготы;
- положение об освобождении от ответственности;
- "безопасное убежище" – поглощаемая компания подвергается очень строгому регулированию и становится непривлекательной для поглощения.

Основными тактиками отражения враждебного поглощения являются:

- Зеленый шантаж (*greenmail*) – компания (объект поглощения) с премией выкупает у потенциального поглотителя приобретенные им акции за обещание в течение определенного срока не выкупать контрольный пакет акций. Его основные разновидности – "прощальный поцелуй" (*good-bye kiss*) и *bon voyage bonus*.

- Ядовитая пилюля (*poison pill*) – стратегия объекта поглощения, направленная на выставление своих акций в непривлекательном свете. Например, выпуск новых серий привилегированных акций с правом их погашения с премией после поглощения, что вызывает разводнение акционерного капитала и может предотвратить попытку поглощения, увеличив расходы поглотителя. Основные разновидности:

- Внутренняя ядовитая пилюля (*flip-in poison pill*) – дополнительная эмиссия акций, позволяющая всем акционерам компании (за исключением поглотителя) покупать дополнительные акции по сниженным ценам.

- Внешняя ядовитая пилюля (*flip-over poison pill*) – дает право держателям обыкновенных акций купить (а привилегированных – конвертировать) акции покупателя по заниженной цене при нежелательном объединении компаний и т.д.

- Самоубийственное лекарство (*sucide pill*) – действие с потенциальными катастрофическими последствиями для поглотителя, например обмен акций поглощаемой компании на ее кредитные обязательства, однако это

может не только отпугнуть рейдера, но и привести к банкротству поглощаемой компании.

- "Макаронная оборона" (macaroni defense) – тактика эмиссии большого количества облигаций с возможностью досрочного погашения по более высокой цене при поглощении.

- Обратный выкуп контрольного пакета с использованием заемных средств руководством компании (reverse leveraged buyout).

- Политика выжженной земли (scorched-earth policy) – поглощаемая компания соглашается на продажу самой привлекательной части бизнеса (чтобы она не досталась рейдеру) или назначает выплату всех задолженностей сразу после слияния.

- Стратегия "Пэк-Мэн" (Pac-Man Strategy) – поглощаемая компания начинает скупку акций рейдера, угрожая поглотить его самого.

Основными инструментами отражения враждебного поглощения являются:

- Человеческая пилюля (people pill) – договоренность об увольнении руководящего звена и ведущих специалистов. В этом случае поглощение становится нецелесообразным.

- Пенсионный парашют (pension parachute) – пенсионное соглашение, в соответствии с которым при попытке враждебного поглощения избыточные активы компании будут выплачены участникам программы в виде увеличенных пенсий. Следовательно, рейдер не сможет финансировать поглощение из активов компании.

- Предотвращение "финансового рычага" (leveraged recapitalization) – поглощаемая компания берет крупный заем и выплачивает акционерам крупные суммы, по сути, выполняя роль "белого рыцаря" по отношению к себе.

- Управленческий выкуп (management buyout) – выкуп с премией руководством компании всех обращающихся акций (компания становится частной).

Наибольшим успехом в мировой практике пользуются методы "отпугивания акул" (shark repellent), также называемые "иглы дикобраза" (porcupine provision):

- требование установить справедливую цену, одинаковую для всех акционеров (any-at-all-bid), – это предотвращает условное тендерное предложение (two-tiered bid);

- золотой парашют – контракт с высшим руководством, делающий замену дорогостоящей;

- защитное слияние с другой компанией;

- введение в устав корпорации оговорки переизбрания каждый год части совета директоров;

- процедура квалифицированного большинства (например, 90%) при голосовании о поглощении.

И, наконец, поглощаемая компания может обратиться к "белому рыцарю". "Белый рыцарь" (white knight) – дружественная компания, привлекаемая для защиты от поглощения. Привилегией "белого рыцаря" является закрытый опцион – возможность покупки дополнительной доли капитала поглощаемой компании по цене ниже номинала. Международные спекулянты (третьи лица в поглощении –

арбитражеры) не могут упустить такой благоприятный момент, как поглощение. Они осуществляют рисковый арбитраж – одновременное приобретение акций поглощаемой компании и продажу акций поглотителя. По сути, это арбитраж на поглощении компании. В случае провала поглощения арбитражер понесет огромные убытки. Эмпирические исследования слияний и приобретений показывают, что основным мотивом этих операций является синергия. Компании образуют профильные группы (объединяясь или просто поглощая другие компании). Данные по автомобильной промышленности представлены в табл. 1.

Таблица 1. Слияния и приобретения в автомобильной промышленности

<i>General Motors</i>	<i>Volkswagen</i>	<i>Ford</i>	<i>Daimler Chrysler</i>	<i>Toyota</i>
<i>Opel/Vauxhall</i>	<i>VW</i>	<i>Ford</i>	<i>Mercedes</i>	<i>Toyota</i>
<i>Saab</i>	<i>Skoda</i>	<i>Volvo</i>	<i>Smart</i>	<i>Lexus</i>
<i>Chevrolet</i>	<i>Audi</i>	<i>Jaguar</i>	<i>Chrysler</i>	<i>Daihatsu</i>
<i>Pontiac</i>	<i>Seat</i>	<i>Mercury</i>	<i>Jeep</i>	
<i>Oldsmobile</i>	<i>Rolls Royce</i>	<i>Lincoln</i>	<i>Plymouth</i>	
<i>Saturn</i>	<i>Bentley</i>	<i>Mazda</i>	<i>Dodge</i>	
<i>Buick</i>	<i>Bugatti</i>	<i>Kia</i>		
<i>Cadillac</i>	<i>Lamborghini</i>			
<i>GMC</i>				
<i>Holden</i>				
<i>Isuzu</i>				

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ БАНКИ В ПРОЦЕССЕ СЛИЯНИЯ И ПОГЛОЩЕНИЯ

Интернациональное срастание капитала часто принимает форму непосредственного участия транснациональных банков (далее – ТНБ) в капитале иностранной промышленно-торговой компании, не входящей в структуру соответствующих национальных для банка корпораций. Разработка новых продуктов (прежде всего деривативов на ценные бумаги и валюту) и образование разветвленной сети торговли ценными бумагами позволяет ТНБ размещать эмиссии ценных бумаг по всему миру. Это способствует продвижению банка к вершинам своего бизнеса. Так поступали Merrill Lynch, E. F. Hutton, Dean Witter, Prudential Securities, Paine Webber и другие компании, однако конкурентная борьба в этом сегменте мирового рынка капитала очень высока, поэтому места ведущих компаний постоянно меняются. Таким образом, сегодня ТНБ предлагают огромное количество услуг, сочетают различные виды деятельности и представляют собой огромные финансовые холдинги, такие как

Citicorp, Credit Swiss Group, UBS Warburg, Lloyds, HSBC Holdings, Deutsche Bank, J. P. Morgan Chase & Co., Goldman Sachs, Morgan Stanley Dean Witter и др. Крупнейшей сделкой поглощения в 1998 г. стала операция покупки Chase Manhattan Bank американской корпорации J. P. Morgan, в результате которой сформировался универсальный конгломерат J. P. Morgan Chase & Co с активами более 660 млрд долл. По числу и размеру слияний и поглощений Европа не уступала США: Phillips & Drew перешел к Schweizerische Bankgesellschaft, Morgan Grenfell – к Deutsche Bank, Hoare Govett – к ABN AMRO, Barings – к ING, Warburg – к Schweizerischer Bankverein, Kleinworth Benson – к Dresdner Bank, Panmure Gordon – к Westdeutsche Landesbank и т.д.

Рост международной (трансграничной) активности по слиянию и приобретению отражает продолжение быстрого роста сферы слияний и поглощений в Европе и в Северной Америке, а также постепенный выход азиатско-тихоокеанского региона из периода рецессии и реструктуризации. В этом году Западная Европа лидировала в мире по числу заграничных слияний и поглощений. Активность в регионе увеличилась в стоимостном выражении на 78%, что составило около 73% мировых заграничных сделок. Регион проявился как покупатель. Вплотную за ним по числу слияний и поглощений внутри страны шла Северная Америка, демонстрируя продолжающееся превалирование кросс – атлантических сделок в форме европейских поглощений в США. Соединенное Королевство, подпитанное такими сделками, как Vodafone – Airtouch и Zeneca – Astra, было самой поглощающей страной в мире (в отношении зарубежных слияний и поглощений). На его долю приходилось 30% мировых сделок в этой области. Лидером по числу внутренних сделок стали США, на долю которых пришлось 37% их общей стоимости. Основными сделками стали Vodafone – Airtouch и Scottish Power – Pacificorp.

По данным международного агентства "Блумберг", средний размер операции составил 73971 млн долл. Крупнейшие слияния/приобретения последних годов представлены в табл. 2.

Таблица 2. Крупнейшие слияния и поглощения компаний в Европе и Северной Америке в 2000-2006 гг.

Покупатель	Приобретенная компания	Стоимость сделки, млн долл.
<i>Time Warner Inc.</i>	<i>AOL Time Warner Inc.</i>	186 236
<i>Mannesmann AG</i>	<i>Vodafone Group Plc.</i>	185 066
<i>Warner-Lambert Co.</i>	<i>Pfizer Inc.</i>	88 633
<i>Mobil Corp.</i>	<i>Exxon Mobil Corp.</i>	80 338
<i>Smith Kline Beecham Plc.</i>	<i>Glaxo Smith Kline Plc.</i>	72 445
<i>GTE Corp.</i>	<i>Verizom Communications</i>	71 127

Покупатель	Приобретенная компания	Стоимость сделки, млн долл.
<i>Citicorp</i>	<i>Citigroup Inc.</i>	69 892
<i>Amertitech Corp.</i>	<i>SBC Communications Inc.</i>	68 219
<i>Bank America Corp.</i>	<i>Bank of America Corp.</i>	57 466
<i>Vodafone Americas Asia</i>	<i>Vodafone Group Plc.</i>	57 355
<i>Media One Group Inc.</i>	<i>AT & T Corp.</i>	55 422
<i>Amoco Corp.</i>	<i>BP Amoco Plc.</i>	54 703
<i>Honeywell Int.</i>	<i>GE Co.</i>	52 668
<i>Elf Aquitaine</i>	<i>Total Fina Elf SA</i>	52 297
<i>Voice Stream Wireless Co.</i>	<i>Deutsche Telekom</i>	46 625
<i>US West Inc.</i>	<i>Qwest Communications Inc.</i>	44 748
<i>Seagram Co. Ltd</i>	<i>Vivendi Universal</i>	44 608
<i>Texaco Inc.</i>	<i>Chevron Corp.</i>	43 623

Поскольку в настоящее время сделки слияний и поглощений являются наиболее важным движущим фактором, стоящим за общими потоками иностранных инвестиций большинства развитых стран, динамика слияний и поглощений такая же, как и у прямых иностранных инвестиций. После США и Англии наиболее важными странами-реципиентами внутренних слияний и поглощений стали Германия, Франция и Швеция. По утечке капитала (через сделки слияний и поглощений) все еще лидируют Англия и США. В качестве наиболее значимых стран-покупателей выступают Германия, Франция и Нидерланды. Соответственно список десяти крупнейших мировых слияний и поглощений включает компании этих стран, а наиболее крупными операциями, помимо уже упоминавшиеся, стали слияния и поглощения British Petroleum Amoco – Arco Atlantic Richfield, Mannesman – Orange, Hoechst – Aventis, Deutsche Telecom – One-2-One, Walmart – Asda. В 2000 г. Азия активно включилась в мировую практику слияний и поглощений. Ключевой покупатель среди азиатских стран – Япония, за которой следуют Сингапур, Гонконг и Китай. В отношении внутренних слияний и поглощений в Азии ряд инвесторов возглавляют США (со сделками стоимостью 20 млрд. долл.).

ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ АКТИВНОСТИ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ

В дополнение к конвенциональным движущим силам, стоящим за деятельностью по слияниям и поглощениям, таким как выгоды, от интернационализации, операционные синергии и стратегическая стоимость, текущий бум слияний и поглощений подкрепляется рядом других факторов. В некоторых странах подход к поглощениям (take-overs), особенно враждебным, снижает барьеры в направлении некоторых крупномасштабных слияний и поглощений. Изменение на рынках капитала также заметно. Высоко оцененные акции обеспечивают преимущество фирмам, использующим их как валюту поглощения. Введение евро в Европе снизило транзакционные расходы и валютные риски сделок слияний и поглощений в рамках зоны евро. Сокращение транзакционных расходов особенно благоприятствует деятельности малых и средних предприятий на финансовом рынке. Дерегулирование рынков капитала также увеличивает участие малых и средних предприятий в процессах слияний и поглощений. С институциональной точки зрения роль, играемая агентами (такими как инвестиционные банки), значительно возросла в течение всей второй половины 90-х годов. Эти агенты активизировали возможности рыночных поглощений и взяли на себя инициативу проведения сделок. Новая тенденция находится в полном контрасте с традиционной, согласно которой компании сами инициировали сделку.

Таким образом, помимо глобальных сил, активности слияний и поглощений способствуют индустриально-специфические факторы. Благодаря новым технологиям стало возможным управлять сетью заграничных поставщиков и централизовывать покупки для более чем одной страны. Это толкнуло заграничные слияния и поглощения в розничный сектор. Владельцы крупных заграничных сетей розничной продажи конкурируют между собой. Они вынуждены расширяться, чтобы выдержать натиск конкурентов, и чтобы их рыночная доля не перешла к крупным иностранным фирмам или вновь появившимся компаниям (таким как Walmart). Телекоммуникационная индустрия снова была наиболее активной на мировом рынке слияний и поглощений: сделки в этой области составляли 20% от общемировых. Приход новых технологий (например, Интернета) предоставляет компаниям возможность усилить действенность стратегии, посредством которой они проникают на зарубежные рынки, а также повысить эффективность своих инвестиций.

Литература

1. Ленский Е.В., Цветков В.А., Транснациональные ФПГ и межгосударственная экономическая интеграция. М., 1998.
2. Ансофф И., Новая корпоративная стратегия. Спб., 1999.
3. Пивоваров С.Э., Международный менеджмент. Спб., 2000.
4. Пивоваров И.С., Стратегический менеджмент холдинга. Спб., 2006.
5. Слесарев Е.С., Стратегические альянсы как средство управления глобальной конкуренцией. Спб., 1996.
6. Гитман Д., Джонк М., Основы инвестиций. М., 2002.

7. Миловидов В., Паевые инвестиционные фонды. М., 2006.
8. Медведев А.Г., Международная передача технологий. Спб., 2000.

Prezentat la 19.12. 2007

STUDII LA DISTANȚĂ – O NOUĂ PERSPECTIVĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vitalie CAZACU, doctor în economie, IRIM

Aurelia CAZACU, magistru în economie

Recenzent:

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar

Après quelques années d'euphorie, durant lesquelles on a annoncé l'ère de l'enseignement «tout virtuel», où l'individu allait «s'autoformer» en toute liberté, grâce à internet et à ses formidables possibilités d'accès au savoir et à l'information, le temps du réalisme pragmatique est arrivé.

O dată cu dezvoltarea noilor tehnologii folosirea calculatorului permite mari avantaje în toate domeniile de activitate neexcluzând și învățământul. Pentru unele țări dezvoltate ca SUA, Canada, Japonia nu este o noutate studiul la distanță. Folosind internetul, computerul, mii de oameni capătă studii. Pentru Republica Moldova aceasta este o noutate, care trebuie implementată în practică, în caz contrar riscăm să rămânem în urmă de progres. Noile medii de învățare disponibile în programele de educație la distanță diferă foarte mult de cele tradiționale. De aceea, integrarea tot mai amplă a noilor tehnologii informatice și de comunicare în procesul de învățământ, necesită o reconsiderare profundă a didacticii contemporane, întrucât noile medii de învățare disponibile prin aceste noi tehnologii diferă fundamental de predarea și învățarea în tradiționala sală de clasă. Această reconsiderare trebuie să pornească în primul rând de la analiza specificului acestor noi tehnologii și a funcțiilor multiple pe care le pot ele îndeplini: funcții de comunicare, demonstrație, soluționare de probleme, de aprofundare, simulare, evaluare, și chiar de sensibilizare și creștere a motivației. În caz contrar, aceste programe riscă să aibă un efect mult mai mic decât cel scontat. Utilizarea în învățământ a acestor noi tehnologii, determină schimbări radicale la nivelul fiecărei componente a procesului didactic, atât a predării, cât și a învățării. Deși se reproșează noilor medii de învățare, lipsa unei relații pedagogice autentice, și un nivel scăzut de interacțiune, ele permit de fapt, o comunicare pedagogică ce nu se mai reduce doar la cea vorbită și scrisă, ci care va include în măsură crescândă întregul registru de mijloace specifice dinamicii comunicării umane contemporane de tip multimedia. Iar pe măsură ce aceste medii sunt folosite în activitatea de instruire permanentă, funcțiile autodidacției sunt sporite, facilitând efortul de auto-instruire și auto-educare a fiecărui individ, estimându-se că prin integrarea rațională a noilor tehnologii informatice, în procesul de învățământ se va realiza o bună parte din cerințele unui învățământ intensiv și o creștere a randamentului învățării. În funcție de natura interacțiunii, care se poate realiza în timp real sau la o depărtare în timp (prin e-mail), se disting sisteme sincrone de furnizare a instrucției și respectiv sisteme asincrone de furnizare. Iar în funcție de termenii ei, interacțiunea se poate stabili între student și profesor, student și conținut și între studenți, cazuri în care accentul cade fie pe rolul de facilitator și

îndrumător al profesorului, fie pe capacitatea și activismul studentului în învățare. Învățarea cu materiale pe suport informatic se individualizează de modalitățile tradiționale de învățare și printr-o serie de avantaje și dezavantaje pe care le prezintă această tehnologie:

- flexibilitatea crescută a materialelor și posibilitatea de aducere permanentă la zi și cu costuri minime;
- integrarea unei varietăți de medii de învățare;
- accesul la o multitudine de alte resurse disponibile prin world, wide, web;
- avantaje care fac posibilă o motivare crescută și o angajare mult mai activă a studentului în învățare.

Familiarizarea permanentă cu noile facilități pe care tehnologia le aduce și costurile ridicate ale implementării ei, pot constitui piedici importante pentru studiu la distanță. Un curs de educație la distanță trebuie să vină în întâmpinarea și a altor probleme specifice cu care se confruntă studentul la distanță, cum ar fi:

- starea de izolare a studentului (care nu permite menținerea unui nivel corespunzător al motivației pe termen lung);
- dificultăți de organizare a studiului și de rezervare a timpului necesar pentru acesta;
- găsirea echilibrului;
- lipsa motivației;
- lipsa resurselor de învățare cu care este obișnuit studentul;
- dificultatea în dezvoltarea unor deprinderi speciale.

Performanțele propriu-zise ale celor ce învață cu astfel de mijloace vor fi dependente de modul în care va fi văzută, înțeleasă și utilizată tehnologia, fie ca un simplu sistem de informare, fie ca un sistem de management al învățării. Pentru a beneficia pe deplin de materialul pus la dispoziție cu aceste tehnologii informatice, studenții au nevoie și de un context, și de un mediu pedagogic (de îndrumări, sfaturi, note explicative ș.a.). Astfel, pentru organizarea unui mediu eficient de învățare la distanță, pe lângă oferta propriu-zisă de materiale de curs, trebuie implicați și îndrumători, și facilitatori care sunt la fel de importanți ca și restul mijloacelor. Există apoi între lecția tradițională și cursul on-line diferențe esențiale care țin de mediul specific de învățare. Materialul existent în cursurile tradiționale, pentru a fi transpus într-un curs on-line, trebuie să suporte anumite adaptări în legătură cu structura generală, concepția și limbajul lui, astfel încât să capete anumite forme specifice, și trăsături stilistice. Întrucât materialele și cărțile de referință sunt adesea realizate pentru a susține predarea de tip față în față, ele pot fi completate de informația oferită de profesorul din sala de clasă tradițională. În situația de învățare la distanță, lipsa relației directe între student și profesor se constituie ca o constrângere, întrucât studentul lucrează individual. În acest caz, materialul de învățare trebuie să fie construit pe o structură modulară, în al doilea rând, el trebuie să fie complet, adică să cuprindă toate informațiile necesare învățării: de la conținut, explicații, aplicații, până la exerciții de autoevaluare, elemente care să ajute învățarea, note explicative, glosar de termeni etc. Prin urmare, spre deosebire de tradiționala predare în sala de clasă, educația la distanță necesită mult mai mult timp de pregătire.

Învățarea la distanță se individualizează și ea în raport cu cea tradițională, permițând prin integrarea diferitelor resurse multimedia o implicare mai mare a studentului în învățare, și un control crescut al acesteia. Noile tehnologii informatice oferă numeroase oportunități pentru învățarea studentului, dar o valoare deosebită o are conceptul de învățare cooperantă. Acest concept, deși s-a afirmat în anumite teorii ale învățării, își găsește desăvârșirea în instrucția la distanță (prin medii precum *www*-ul, buletine electronice).

Acesta presupune un proces de învățare care accentuează eforturile de grup sau cooperante între facultate și studenți, facilitând interacțiunea și participarea activă. Cunoașterea este văzută în acest caz drept o construcție socială și prin urmare, întregul proces educațional e construit pe baza interacțiunii, evaluării și cooperării de grup. Toate aceste particularități ale mediului de învățare la distanță, conturează o nouă viziune asupra învățării, diferită de cea în care profesorul furnizează informații și studentul asimilează, și anume Orientarea pe Problemă în învățare. Aceasta presupune în esență, că studenții începând studiile încearcă să rezolve problemele, folosindu-se de propriile lor cunoștințe, devenind astfel conștienți de nevoile lor de informare și de situațiile și modurile concrete în care pot folosi cunoștințele teoretice. Această perspectivă asupra învățării presupune o compensare a unor aspecte deficitare în modul tradițional de organizare a instrucției printr-o structurare în profunzime a interacțiunii studenților cu mediul de învățare, și instrumentarea acestora cu strategii adecvate pentru rezolvarea cooperantă a problemelor, cât și prin organizarea învățării pornind de la o problemă autentică pentru a determina înțelegerea cunoștințelor teoretice care trebuie achiziționate, cât și pentru aplicațiile ei posibile, astfel încât studenții să poată alege informații relevante pentru sarcinile atribuite. Dezvoltarea mediilor de învățare din perspectivă constructivistă, trebuie orientată de cele patru principii formulate de Mandl și Reinmann Rotlmeier:

- să aibă ca puncte de plecare probleme și soluții autentice relevante;
- să se refere la contexte multiple (un potențial deosebit reprezentându-l *www*-ul, care poate fi văzut din perspectivă etnometodologică drept materializarea intertextualității), dar să structureze învățarea în jurul conceptelor primare;
- să includă perspective multiple ale obiectului învățării;
- să fie încadrat într-un context social, la care se mai adaugă și căutarea și valorificarea punctelor de vedere ale studenților;
- adaptarea curriculum-ului pentru a răspunde presupuzițiilor studenților;
- evaluarea învățării studenților în contextul predării.

De unde rezultă, că instructorul la distanță de orientare autentic constructivistă, încurajează și acceptă autonomia și inițiativa studentului; folosește date brute și surse primare, alături de materiale manipulative, interactive și fizice; utilizează în formularea sarcinilor o terminologie cognitivă precum: clasificări, analize, predicții, creații; își schimbă strategiile instrucționale și conținuturile prezentate în funcție de răspunsurile studenților; chestionează studenții asupra părerii lor asupra unui concept înainte de a-și prezenta propria poziție; încurajează dialogul și întreține curiozitatea naturală a studenților. În concluzie, tehnologiile avansate au potențialul de a valorifica mai mult didactica actuală, dar și de a conduce la o reconsiderare majoră a acesteia. Acestea

implică în același timp o schimbare a rolului profesorului de la cel de expert la cel de facilitator sau de îndrumător, cât și a structurii sistemului de învățământ.

Tehnologia instrucțională determină în ceea ce privește evaluarea, includerea acesteia în însuși procesul instrucțional, asigurând studenților un feedback permanent care să le orienteze învățarea, să le corecteze sarcinile, și să le structureze experiențele de învățare în jurul nevoilor lor individuale. Cu ajutorul noilor tehnologii, rezultatele evaluării pot fi urmărite de un instructor specializat sau pot fi înregistrate în fișe individuale care să arate evoluția studenților.

Chiar de la începutul dezvoltării diferitelor interfețe utilizator pe Internet, acestea au fost utilizate în scopuri educative, ajungând ca astăzi să fie prezente în foarte multe instituții de acest gen de toate nivelurile. Iar în viitorul cel mai apropiat se prognozează ca în Republica Moldova toate școlile să fie conectate în rețea. Performanțele propriu-zise ale celor ce învață cu astfel de mijloace vor fi dependente însă de modul în care va fi văzută și utilizată tehnologia (de exemplu: www), fie ca un simplu sistem de informare, fie ca un sistem de învățare. „Organizația comunicațională” înseamnă nu numai factori și aspecte tehnice, ci în special aspecte ce țin de factorul uman și de discurs. Apoi, la o analiză a fluxului de informații prin hipertext ca proces de scriere și de citire în „Distance education on the www”, se lansează ipoteza că pentru a fi eficiente, comunicațiile electronice au nevoie urgentă de un cod de metacomunicare pentru a ajuta atât procesul de scriere, cât și pe cel de citire. În ultimă instanță, precauțiile în legătură cu utilizarea tehnologiei țin de limitele înseși ale tehnologiei. Semnificativ este îndemnul lui Bates „trebuie să definim cu foarte mare atenție acele arii în care nu trebuie să folosim tehnologia chiar dacă ne-ar sta la dispoziție, ținând cont de diferențele calitative dintre interacțiunea socială directă și mediată.”

Cu toate că noile tehnologii informatice și de comunicare reprezintă instrumente eficiente pentru o difuzare extensivă de cursuri și materiale pedagogice, nenumăratele și atractivele facilități pe care acestea le oferă pot conduce însă la un entuziasm exagerat în ceea ce privește folosirea lor în educație. S-ar putea repeta în acest sens ceea ce s-a petrecut la apariția televiziunii și radioului când mulți făceau previziuni foarte optimiste referitor la integrarea acestora în procesul de predare și învățare. Totuși, asemenea casetelor audio și video care puteau fi trimise oriunde în lume și www poate furniza manuale la scară de masă. De aceea, nu trebuie uitate avantajele reale ale tehnologiilor informatice.

Ca orice domeniu nou de activitate, mai ales când este vorba de lucru cu oameni, pentru a găsi cât mai curând căile cele mai avantajoase de parcurs în raport cu scopurile urmărite, este nevoie de o fundamentare teoretică. Cercetările în domeniul educației la distanță vizează eficacitatea tehnologiei, achizițiile celor ce învață, designul cursului, strategii de predare, raportul cost-beneficiu, politica ș.a. Din cercetările întreprinse, cele mai multe se centrează pe eficacitatea mijloacelor, de pildă succesul unui curs dat (măsurat în termeni de satisfacția studentului) folosind una sau mai multe mijloace de comunicare. Deși acest tip de cercetare poate fi folositor în luarea de decizii în selectarea mijloacelor într-un program de educație la distanță particular, totuși acesta nu contribuie prea mult la înțelegerea generală a educației la distanță. De fapt, cele mai multe studii comparative asupra mijloacelor folosite conduc

la concluzia că nu sunt „diferențe semnificative”. În schimb se simte nevoia unor studii de cercetare, care să examineze variabilele care influențează rezultatele educației la distanță.

Educația la distanță a profitat întotdeauna de dezvoltarea comunicațiilor. În trecut serviciul poștal a permis o mare creștere a cursurilor prin corespondență. Astăzi tehnologiile comunicaționale joacă același rol în dările dezvoltate, dezvoltările tehnologice existente sau în curs de dezvoltare permițând crearea unor stații de lucru utile și prietenoase chiar și în locuințele particulare. Iar previziunile sunt și mai optimiste în sensul că experții consideră că aceste dezvoltări vor fi disponibile pe scară de masă în următorii ani. Sunt evidente în acest sens „implicațiile pentru educație și pregătire care sunt imense, învățarea poate fi independentă de timp și loc și disponibilă pe toată perioada vieții omului.” Contextul de învățare va fi bogat din punct de vedere tehnologic, iar cei ce învață vor avea pe lângă aceasta și acces la o gamă largă de resurse de educație, ce descriu situația numită de sociologul A. Moles „bogăție comunicațională”. Importanța „relației de comunicare” în contextul învățării la distanță a fost accentuată de Moore care identifică într-un sistem de învățare trei subsisteme: cel ce învață, profesorul și metoda de comunicare. Acesta a propus o „teorie a educației la distanță care definește distanța mai degrabă în termeni de adecvare a programelor educative la cel ce învață, decât în termeni de separare fizică între student și instructor”. Comunicarea devine astfel punctul central al sistemelor de educație la distanță.

Dezvoltarea noilor tehnologii informatice și de comunicare determină din partea celor însărcinați cu oferta mai mult sau mai puțin instituționalizată a educației, un interes crescut pentru utilizarea acestora în procesul instructiv-educativ. Modul de predare a unei discipline, depinde în mare măsură de natura cunoștințelor pe care aceasta le vehiculează, care pot fi literare, științifice, tehnice etc. Deși, în principiu metodele de predare eficiente în noul domeniu al educației la distanță, nu diferă prin esența lor de cele tradiționale, ele trebuie revizuite din perspectiva reformei sistemului de învățământ care vizează trecerea de la finalitatea de formare a forței de muncă pentru industria producției de masă, la o finalitate adaptată noii societăți informaționale în care accentul în pregătire se pune în primul rând pe dobândirea de capacități de a lua decizii pe cont propriu, de a lucra în echipă cu alții și de a trece printr-o mare varietate de informații, selectând doar ce este util. Ca și în cazul celor tradiționale, elaborarea metodelor și strategiilor de predare din cadrul programelor de educație la distanță trebuie să aibă o fundamentare teoretică, prin valorificarea legilor învățării, ale memoriei, ale teoriilor învățării etc. Specificul acestei întemeieri în cazul programelor de educație la distanță, decurge din natura relației profesor-student care este mediată de o tehnologie ce prezintă atât avantaje cât și limite. Analizând diferitele teorii ale învățării, reiese faptul ca unele aspecte pot fi favorizate prin intermediul noilor tehnologii, în timp ce altele mai puțin.

Constructivismul vede învățarea ca o construcție a unei imagini asupra lumii prin reflecția asupra propriei experiențe, ca o căutare a semnificației lucrurilor pentru propria persoană. Din această perspectivă, mediul de învățare trebuie să ofere suficiente idei, astfel încât studentul să poată să se angajeze activ în procesul de construire a semnificațiilor. WWW-ul sau aplicațiile multimedia interactive pe

CD-ROM se dovedesc mult mai flexibile în acest sens, prin faptul că lasă la latitudinea studentului alegerea unui traseu propriu de învățare care să aibă relevanță pentru el. Întrucât, găsirea semnificației necesită înțelegerea atât a întregului cât și a părților, iar părțile trebuie înțelese în contextul întregului, un mediu de învățare la distanță trebuie să se centreze pe conceptele fundamentale și nu pe fapte izolate. Altă

implicație importantă este faptul că se trece accentul de pe conținut pe activitățile studentului care are ca unic scop construirea propriilor semnificații și nu memorarea răspunsului corect și asimilarea semnificației pe care altul o dă lucrurilor, ajungându-se astfel la o abordare interdisciplinară a informațiilor de către student, care trebuie deci, facilitată printr-o construcție modulară a materialelor și mediului de învățare. Prin gradul crescut de flexibilitate pe care îl permit, tehnologiile informatice răspund exigenței impuse de constructivism de a promova un curriculum personalizat la cunoașterea anterioară a studentului, oferind în același timp posibilități nelimitate de situații problematice spre rezolvare studentului. În lipsa unei interacțiuni în timp real care nu este disponibilă decât în forma cursurilor on-line și a conferințelor în rețea, este mai dificil ca profesorul, care are conform acestei teorii un rol nu de transmitere a cunoștințelor, ci mai mult de îndrumător și facilitator, să facă prompt conexiuni între fapte și să determine noi semnificații în mintea studentului, să-și adapteze strategiile de predare la răspunsurile studentului și să încurajeze pe studenți să analizeze, să interpreteze și să precizie informații. Acest fapt este totuși compensat prin posibilitatea organizării de BBS-uri (buletine electronice) în care studenții se pot înscrie și dezvolta un dialog extensiv între ei. În ceea ce privește evaluarea, constructivismul pledează pentru eliminarea notării și a testelor standardizate, evaluarea devenind o parte integrantă a procesului de învățare, astfel încât cel ce învață să capete un rol mai mare în aprecierea propriului progres.

Behaviorismul, dincolo de anumite limite, ca teorie care se centrează exclusiv pe comportamentele observabile obiectiv, neluând în seamă activitățile mentale, deși le presupune, nu trebuie trecut cu vederea în abordarea noilor medii de învățare. Relevantă este ideea de condiționare operantă (skinneriană) care sugerează întărirea anumitor răspunsuri dezirabile la anumiți stimuli. Această idee a stat de altfel, la baza dezvoltării programelor de instruire programată. Din această perspectivă, pentru a susține o perioadă cât mai îndelungată motivația și activismul studentului, fiecare pas făcut de student în învățare trebuie presărat cu recompense în caz de reușită și cu atenționări în caz de greșeli repetate.

Teoria dezvoltării stadiale a structurilor cognitive elaborată de Piaget implică ideea că orice program de educație la distanță trebuie să fie proiectat pentru caracteristicile proprii ale unei categorii de vârstă, care diferă fundamental de la un stadiu la altul. Astfel, profesorul la distanță trebuie să elaboreze materiale de învățare cu un conținut adecvat din punct de vedere al nivelului dezvoltării celui ce învață, care să îi accelereze procesul maturizării intelectuale. În același timp, profesorul trebuie să accentueze rolul critic pe care experiența și interacțiunea cu mediul înconjurător îl joacă în învățare. Această teorie determină și necesitatea identificării caracteristicilor populației, țintă pentru orice program de educație la distanță.

Teoria stilurilor de învățare prin accentul pe care îl pune pe faptul că indivizii percep și prelucrează informația în feluri foarte diferite, conduce la ideea că insuccesul anumitor studenți în cursurile la distanță se poate datora și modalității de prezentare și de formulare a sarcinilor neadecvate stilului lor propriu de învățare, decurgând de aici necesitatea elaborării unui set de cursuri la distanță cât mai diversificat. Datoria profesorului fiind pe lângă capacitățile tradiționale de analiză, raționare și rezolvare secvențială a problemelor, aceea de a pune accent și pe intuiție, sentimente și imaginație. Înțelegând particularitățile fiecărui stil de învățare, perceptiv concret care primește informația prin experiență directă făcând, acționând, sesizând și simțind; perceptiv abstract care preia informația prin analize, observații și gândire; procesare activă care extrage sensul unei experiențe prin utilizarea imediată a noilor informații; și procesare reflectivă care extrage sensul dintr-o experiență gândindu-se și reflectând asupra ei, profesorul trebuie să-și proiecteze metodele de instrucție în legătură cu toate cele patru stiluri de învățare folosind diferite combinații de experiență, reflecție, conceptualizare, și experimentare sau în caz că este posibilă identificarea prealabilă a stilurilor fiecărui student prin anumite teste, ar putea construi programe diferențiate de învățare pentru fiecare stil.

Teoria controlului afirmă faptul că nici un comportament nu este cauzat de un stimul din afară, ci că este determinat de ceea ce o persoană dorește cel mai mult la un anumit moment dat: supraviețuirea, iubirea, puterea, libertatea sau orice altă nevoie umană fundamentală. W. Glasser susținătorul acestei teorii, afirmă că lipsa de motivație pentru studiu a studenților de astăzi e cauzată de faptul că programa de studiu nu este relevantă pentru nevoile lor fundamentale. De aceea, dacă softurile educaționale și cursurile oferite la distanță nu se vor dovedi atractive pentru studenți, există riscul ca ele să nu aibă efectul scontat. Cursurile on-line și conferințele pe calculator, trebuie să valorifice în primul rând tehnicile de învățare activă și cooperantă, pentru a spori puterea celui ce învață, iar sarcinile atribuite, trebuie să dovedească că vin în întâmpinarea nevoilor de satisfacție personală a studenților.

Teoria învățării depline a lui B. Bloom statuează ideea că toți cei vizați pot învăța dacă li se asigură condiții adecvate în clasă, învățarea deplină presupunând în principal o abordare a instrucției bazată pe activitatea de grup și ghidată de profesor, în care studenții învață cooperând între ei. Aceasta capătă noi valențe în cadrul mediilor de învățare reprezentate de BBS-uri, conferințe în rețea. Procesul instructiv implică parcurgerea secvențială a unor mici unități organizate cărora le corespund anumite obiective de învățare bine definite, ce permit o evaluare continuă (formativă).

Învățarea cooperantă este permisă cum am mai spus, în mai toate instrumentele de lucru în rețelele de calculatoare. În funcție de natura interacțiunii care poate fi realizată în timp real (conferințe în rețea, cursuri on-line) sau la o anumită depărtare în timp (e-mail), este permis un schimb mai prompt, dar mai puțin elaborat de informații sau un schimb mai întârziat, dar mai bine întemeiat.

Instrucția modulară (tematică) presupune organizarea conținutului în jurul unor macro „teme” și se întemeiază pe ideea că oamenii achiziționează cele mai eficace cunoștințe atunci când ei învață în contextul unui „întreg” coerent și când corelează ceea ce învață cu lumea reală. Cel mai ușor se poate organiza o astfel de instrucție prin intermediul hipertextului, (www-ului) și al CD-ROM-urilor multimedia interactive.

Metacogniția (antrenarea cognitivă) pornește de la ideea că dacă studentul este conștient de propriile procese de gândire, îi crește independența în învățare. Astfel, softurile educaționale și cursurile la distanță trebuie să asigure în permanență un feedback studentului pentru a-l face să conștientizeze continuu reușitele și insuccesele sale în procesul învățării, contribuind în acest sens la construirea unor capacități flexibile și solide de rezolvare a problemelor, cât și la încurajarea siguranței de sine și a mândriei. În concluzie, tehnologiile informatice și de comunicare avansate aplicabile în educație au potențialul de a valorifica mai mult teoriile tradiționale ale învățării și ale predării, dar și de a conduce la o dezvoltare în continuare a acestora. Acestea implică în același timp o schimbare a rolului profesorului de la cel de expert la cel de facilitator sau de îndrumător, cât și a structurii sistemului de învățământ. Tehnologia instrucțională determină în ceea ce privește evaluarea, includerea acesteia în însuși procesul instrucțional, asigurând studenților un feedback permanent care să le orienteze învățarea, să le corecteze sarcinile și să le structureze experiențele de învățare în jurul nevoilor lor individuale. Cu ajutorul noilor tehnologii, rezultatele evaluării pot fi urmărite de un instructor specializat sau pot fi înregistrate în fișe individuale care să arate evoluția studenților pe parcursul studiilor.

Practica predării la distanță, deși nu are foarte multă experiență, a scos totuși în evidență anumite particularități ale ei. Astfel, spre deosebire de tradiționala predare în sala de clasă, educația la distanță necesită prin excelență, mult mai mult timp de pregătire, profesorii trebuie să acorde mult mai multă atenție motivației și sentimentelor studentului.

Bibliografie

1. Anne Delaby Creer un cours en ligne. Editions d'Organisation, Paris, 2005.
2. www.algora.org.
3. www.elearning.fr.
4. www.adobe.fr.

Prezentat la 13. 12. 2007

MODELUL ECONOMETRIC DE ESTIMARE A COMPORTAMENTULUI PREȚURILOR ȘI FACTORILOR DE INFLUENȚĂ ASUPRA LOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Radu CUHAL, doctor în economie, Banca Națională a Moldovei

Recenzenți:

Mihai PATRAȘ, doctor în științe economice, profesor universitar

Ion BORȘ, doctor în științe economice

Maintenance of relative price stability as main goal of monetary policy of the National Bank of Moldova is not possible without the identification of factors that influence upon inflation. In this sense, modeling the price behavior in the national economy may allow the National Bank of Moldova to promote an efficient and proper monetary policy aimed to diminish the level of price increase.

Asupra fenomenelor social-economice acționează pe parcursul timpului un număr de factori principali și secundari, esențiali și neesențiali, care se găsesc în legături reciproce. Studiarea concretă a acestor legături, exprimarea cantitativă și măsurarea intensității cu care acestea se produc poate fi efectuată prin intermediul unor modele economico-matematice care permit identificarea, selectarea și ierarhizarea factorilor de influență asupra întregului ansamblu de fenomene și relații economice.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât în mod curent se întâlnesc multipli factori de natură calitativă și cantitativă care nu pot fi identificați direct și nu pot fi cuantificați decât cu ajutorul unor relații economico-matematice.

Elaborarea unor premise și fundamentări teoretice este condiția necesară pentru crearea modelului econometric. Problema stabilirii interconexiunilor esențiale între fenomene se rezolvă prin intermediul evidențierii factorilor care sunt acceptați în calitate de cauze ale transformărilor caracteristice procesului studiat.

În scopul atingerii obiectivului final al cercetării efectuate și anume identificarea factorilor de influență asupra procesului inflaționist în Republica Moldova precum și estimarea influenței inflației asupra unor procese și fenomene economice din țară, ne-am propus elaborarea unui model econometric care ar permite modelarea comportamentului inflației în Republica Moldova.

Menționăm că la elaborarea modelului econometric ne-am bazat pe ipoteza simultaneității ecuațiilor funcționale ceea ce înseamnă că toate procesele analizate se desfășoară în perioada de referință. De asemenea, ipoteza simultaneității legăturilor funcționale reprezintă totodată, o modalitate de a face abstracție de efectele inverse (de tip feedback).

O altă ipoteză simplificatoare se referă la forma ecuațiilor. Astfel, legăturile funcționale ale modelului se exprimă prin ecuații liniare sau linearizate. Această ipoteză facilitează, pe de o parte, determinarea parametrilor ecuațiilor, iar pe de altă parte, rezolvarea sistemului de ecuații ale modelului.

Având în vedere gradul de dezvoltare economică și trăsăturile specifice ale economiei Republicii Moldova, considerăm necesar de a prezenta modelul econometric sub forma unui sistem alcătuit din 12 ecuații, care exprimă legăturile dintre

principalele variabile macroeconomice și variabilele monetare și permit estimarea efectelor modificărilor factorilor de influență asupra evoluției procesului inflaționist.

$$\pi = f(\pi^e, (M^S - M^D), \Psi^S, \Lambda^S, \Lambda^C) \quad (1.1)$$

$$\pi^e = \alpha ER_{\$} + (1 - \alpha) ER_{\epsilon} \quad (1.2)$$

$$M^S = f(M^0, ER^0, \dot{i}^d, C, R^B) \quad (1.3)$$

$$R^B = R_{t-1}^B - I^M \quad (1.4)$$

$$M^D = f(M^0, \dot{i}^c, ER^0, GDP) \quad (1.5)$$

$$I^M = \Sigma (\text{Swap, Repo, cumpărări de valută, etc.}) \quad (1.6)$$

$$\Psi^S = f(\pi^E, \pi^G, \pi^T, \pi^C) \quad (1.7)$$

$$\Lambda^S = \Delta(S/GDP) \quad (1.8)$$

$$\Lambda^C = \Delta(C \dot{i}^c) \quad (1.9)$$

$$ER^0 = f(M^0, \pi, Z, A^S/P^S) \quad (1.10)$$

$$\dot{i}_t = f\Delta\pi_t + g y_t + h_0 e_t + h_1 e_{t-1} \quad (1.11)$$

$$L = \Delta \pi_t + m (ER_t^0 - ER_t^{0*})^2 + k (\varphi_t - \varphi_{t-1})^2, m > 0, k > 0 \quad (1.12)$$

Variabile utilizate:

π – indicele prețurilor de consum;

π^E – indicele prețului la energie electrică;

π^G – indicele prețului la gaze naturale;

π^T – indicele prețului la servicii transport;

π^C – indicele prețului la combustibil;

π^e – anticipările inflaționiste.

Indicii prețurilor utilizați în model sunt indici calculați de către Biroul Național de Statistică a Republicii Moldova și publicați în Buletinul statistic de prețuri și tarife și Buletinul statistic “Aspecte privind nivelul de trai al populației”

M – masa monetară medie lunară;

M^S – oferta de bani;

M^D – cererea de bani;

M^0 – volumul mediu lunar al banilor în circulație;

C – soldul mediu lunar al creditelor în economie;

R^B – volumul mediu lunar al rezervelor bancare;

ER^0 – cursul oficial mediu lunar de schimb al monedei naționale față de dolarul SUA.

Indicatorii monetari sus-menționați sunt calculați ca medie lunară și sunt publicați în Sinteza monetară lunară de către Banca Națională a Moldovei și pe site-ul oficial al BNM www.bnm.org.

$ER_{\$}$ – cursul mediu lunar al monedei naționale față de dolarul SUA la casele de schimb valutar;

ER_{ϵ} – cursul mediu lunar al monedei naționale față de euro la casele de schimb valutar;

α – ponderea în comerțul exterior a decontărilor în dolari SUA; publicată în Balanța de Plăți a Moldovei;

i^c – rata medie a dobânzii la creditele acordate de către sistemul bancar;

i^d – rata medie a dobânzii la depozitele atrase de către sistemul bancar;

S – Retribuția muncii pe economie (fondul de salarizare), calculat de către Biroul Național de Statistică a Republicii Moldova și publicat în Buletinul statistic “Informație privind efectivul și remunerarea salariaților”;

Z – soldul conturilor corespondente în valută străină;

A^S – activele sistemului bancar în valută străină;

P^S – pasivele sistemului bancar în valută străină;

GDP – produsul intern brut;

Ψ – șocuri de natură nemonetară;

ER^{0*} – cursul mediu anual de schimb al monedei naționale față de dolarul SUA țintit de BNM;

Λ^S – ponderea retribuției muncii în PIB;

Λ^C – ponderea creditelor acordate de sistemul bancar în PIB;

y_t – dinamica PIB real față de PIB potențial;

e_t – cursul real de schimb al monedei naționale față de dolarul SUA;

I^M – totalitatea instrumentelor politicii monetare;

m, k, f, g, h_0, h_1 – parametrii ecuațiilor.

Factorii ce influențează comportamentul prețurilor la mărfuri și servicii (1.1) în Republica Moldova pot fi divizați în cinci grupe: anticipările inflaționiste ale agenților economici și populației (π^e), discrepanța dintre oferta și cererea de bani în economia națională ($M^S - M^D$), șocuri la nivel microeconomic cauzate de majorarea prețurilor și tarifelor la energie electrică, combustibil, transport și gaz (Ψ^S), majorarea îndatorării agenților economici prin credite bancare (Λ^C) și majorarea salariilor (Λ^S). Acești factori influențează direct, dar cu un lag temporar nivelul prețurilor.

În formarea prețurilor producătorilor și în valoarea adăugată a vânzătorilor persistă o componentă care nu este atribuită unor efecte contabile sau economice, ci mai mult psihologice – anticipările inflaționiste. În acest sens, agenții economici anticipează creșterea prețurilor achiziționând semifabricate și materiale, în scopul reducerii cheltuielilor lor viitoare și măresc prețurile la mărfuri și servicii oferite pe piață în vederea reducerii posibilelor pierderi de la diferența de preț. Populația are un comportament similar agenților economici.

Anticipările inflaționiste se bazează în primul rând pe factorul psihologic și pe perceperea de către agenții economici și populație a comportamentului anterior al prețurilor la mărfuri și servicii.

În Republica Moldova anticipările inflaționiste ale agenților economici și populației nu sunt percepute prin așteptările momentane ale creșterii nivelului prețurilor, ci prin prisma aprecierii/deprecierii monedei naționale față de valuta străină, care nu afectează momentan, dar în termeni mai îndelungați nivelul general al prețurilor.

O parte din populație și agenți economici consideră greșit, că inflația și cursul de schimb al monedei naționale reprezintă același fenomen. Alții, neavând informații

cu privire la rata oficială de schimb a monedei naționale sunt influențați psihologic de cursul de schimb al monedei naționale în casele de schimb valutar.

Această situație deseori este folosită de către casele de schimb valutar în vederea încasării unor profituri speculative, pe seama creșterii cererii pentru valuta străină, determinată nu de factorii economici ci de cei psihologici. Astfel, anticipările inflaționiste ale agenților economici și populației sunt percepute prin aprecierea/deprecierea monedei naționale față de USD ($ER_{\$}$) și față de Euro ($ER_{\text{€}}$) la casele de schimb valutar. Pentru a modela impactul fluctuațiilor acestor doi factori asupra anticipărilor în termeni matematici, corectăm aceste variabile cu ponderea lor în importul de bunuri și servicii (1.2). Astfel ponderea pentru bunurile și serviciile importate în euro va fi de $(1-\alpha)$, iar pentru cele în dolari SUA (α).

Un alt factor care influențează prețurile vânzătorilor și producătorilor este atât structura costurilor lor cât și factorii care provoacă majorarea lor. Deci, un factor foarte important care afectează direct și fără lag temporar sunt majorările administrative a prețurilor la combustibil (π^C), gaz (π^G), energie electrică (π^E) și transport (π^T). Aceste majorări reprezintă niște șocuri de nivel microeconomic. Ecuația (1.7) poate fi linearizată prin logaritizarea componentelor ei și prin corectarea influenței fiecărei prin ponderile lor din coșul indicelui prețurilor de consum.

Pe lângă factorii administrativi o influență destul de mare asupra creșterii prețurilor o au majorarea nejustificată a salariilor și majorarea cheltuielilor agenților economici legate de îndatorarea lor prin credite bancare. În cadrul ecuației (1.1), aceste corecții sunt reprezentate prin (Λ^C) și (Λ^S). Determinarea majorării inflaționiste a salariilor (1.8) poate fi determinată printr-un indicator ce ar caracteriza productivitatea muncii în economie. În acest sens, volumul retribuției muncii se compară cu produsul intern brut. Dacă acest ritm de creștere a raportului ($\Delta(S/GDP)$) evoluează în sensul creșterii, adică ritmul creșterii volumului retribuției muncii este superior ritmului creșterii produsului intern brut, majorarea salariilor pe economie este cu caracter inflaționist și deci aceasta va afecta nivelul prețurilor. Majorarea cheltuielilor agenților economici (Λ^C) legate de creditele bancare poate fi calculată (1.9) prin ritmul creșterii produsului dintre rata medie ponderată a dobânzii la creditele acordate și soldul creditelor ($\Delta(C^i)$). În cazul majorării acestui indicator se vor majora costurile agenților economici, și deci a inflației, și viceversa.

Un factor major de influență asupra prețurilor este diferența dintre cererea și oferta de bani. În cazul în care oferta este superioară cererii, oferta monetară va avea un caracter inflaționist și deci putem vorbi despre o inflație monetară. După părerea noastră cererea de bani în economie (1.5) este influențată de cererea de bani în circulație (M^0) – componentă lichidă ce determină cererea de mărfuri și servicii a populației, rata dobânzii la credite (i^c) – ce determină populația și agenții economici de a solicita credite pentru investiții și consum, volumul prognozat al produsului intern brut nominal (GDP) – volumul mărfurilor și serviciilor în economie și cursul oficial al monedei naționale față de valuta ancoră – dolarul SUA (ER^0) – determină preferința cererii de bani în monedă națională sau valută a agenților economici și a populației. Fluctuațiile cursului oficial al monedei naționale depinde în mare parte de ritmul creșterii prețurilor. Astfel, în cadrul modelului trebuie de introdus o ecuație

simultană (1.10). Comportamentul cursului valutar oficial depinde de următorii factori de influență: ritmurile inflației (π), poziția valutară a băncilor comerciale (raportul dintre activele și pasivele în valută străină (A^S/P^S)) – ce caracterizează acțiunile cererii și ofertei pe piața a valutei străine din partea băncilor comerciale, banii în circulație – factor ce ar influența, în cazul unor anticipări de majorare a cursului valutar, volumul cererii de valută pe piața în numerar și volumul de valută pe conturile corespondente ale băncilor comerciale (Z) – mărimea ofertei de valută străină pentru decontările în cadrul comerțului exterior.

Oferta de bani (1.3) poate fi privită ca interacțiunea comportamentului populației, băncilor și autorității monetare. Pe termen lung autoritățile monetare se concentrează spre economiile populației ce implică modificări în creșterea masei monetare. Pe termen scurt, orice modificare neanticipată în cantitatea nominală de bani, conduce la afectarea cheltuielilor nominale totale pe o perioadă de mai multe luni. În acest caz va fi afectată imediat producția și apoi prețurile. Impactul întârziat asupra prețurilor, înseamnă o abatere a producției în funcție de stimulenții inițiali care vor permite ca prețurile să ajungă la nivelul adecvat, asistând astfel la o reacție ciclică. În scopul diminuării acestui efect, autoritatea monetară reglează volumul ofertei de bani (1.4) prin baza monetară influențând rezervele băncilor (R^B) comerciale prin utilizarea instrumentelor politicii monetare (I^M). Volumul intervențiilor prin instrumentele politicii monetare (1.6) reprezintă totalitatea volumelor operațiilor autorității monetare.

În cadrul ecuației (1.3) oferta de bani depinde de rata dobânzii la depozitele bancare, iar efectul de multiplicare a banilor depinde de dinamica acordării creditelor de către sectorul bancar agenților economici și populației – soldul creditelor acordate.

Preferința agenților economici și a populației cu privire la deținerea economiilor în monedă națională sau în valută este reprezentată prin cursul oficial al monedei naționale față de valuta ancoră – dolarul SUA (ER^0).

De asemenea, în cadrul modelului sunt incluse două ecuații ce țin de măsurile politicii monetare ale Băncii Naționale a Moldovei în vederea optimizării deciziilor politicii monetare și valutare.

Astfel, prima ecuație (1.11) în cadrul optimizării deciziilor politicii monetare, determină regulile optime de utilizare a instrumentelor politicii monetare și valutare în vederea stabilirii de către Banca Națională a ratei de bază (i_t), în dependență de ritmul creșterii inflației ($\Delta\pi_t$), de dinamica PIB real față de cel potențial (y_t), și cursul real de schimb (e_t), unde f , g , h_0 și h_1 sunt parametrii politicii monetare și valutare.

De menționat că, la utilizarea acestei ecuații, pentru formarea prognozelor pe termen lung apar unele probleme rezultate din faptul că nu se cunoaște evoluția și comportamentul nici a ratei reale a dobânzii și nici a cursului de schimb, și pe lângă toate nu se iau în calcul lagurile temporare în interdependențele „PIB \rightarrow inflația \rightarrow rata dobânzii”.

Ecuația (1.12) este o funcție de optimizare – pierdere, dintre ritmul ratei inflației, diferența dintre cursul efectiv și cursul țintit al politicii valutare (ER_t^0 –

ER_t^{0*}) și de repercursiunile parametrilor (instrumentelor) politicii valutare ($\varphi_t - \varphi_{t-1}$) asupra volumului bazei monetare, unde m și k sunt ponderile funcției de pierdere.

Această funcție în același timp poate fi privită și din punctul de vedere al alegerii regimului cursului valutar, care ilustrează dihotomia stabilității prețurilor interne și competitivității externe a produselor fabricate pe teritoriul Republicii Moldova.

Ecuția (1.12) reflectă faptul că autoritățile monetare trebuie să se străduie să mențină un ritm adecvat al inflației ($\Delta\pi_t$) și în același timp o apreciere/depreciere reală a ratei de schimb în vederea minimizării pierderilor în sectorul comerțului exterior și ulterior în dependență de nivelul funcției pierderii (și anume a ponderilor funcției țintite m și k , care depind de parametrii țintiți ai politicii valutare) să modifice politica valutară în vederea obținerii celui mai scăzut nivel al funcției de pierdere.

CONCLUZIILE PRIMITE DIN TESTAREA MODELULUI

Reieșind din caracterul deschis al economiei Republicii Moldova, precum și luând în considerație înalta sensibilitate la influența factorilor economici externi precum conjunctura economică pe piețele internaționale la produsele petroliere și resursele energetice, dezvoltarea economică a țărilor partenere a Republicii Moldova în comerțul exterior, dinamica prețurilor pe piețele internaționale la produsele similare celor exportate din țară, intensitatea afluxului remitențelor din munca de peste hotare, o prioritate în activitatea ulterioară a Băncii Naționale a Moldovei trebuie să reprezinte optimizarea politicii monetare în coordonatele „inflație \rightarrow rata reală de schimb”.

Caracterul deschis al economiei Republicii Moldova în contextul politicii monetare sugerează faptul că pentru atingerea și menținerea stabilității macroeconomice cu succes, trebuie să se țină cont de o multitudine de circumstanțe în cadrul cărora se dezvoltă politicile și instituțiile financiar-bancare. Aceste circumstanțe și evoluția rapidă a pieței financiare impune BNM pe lângă urmărirea obiectivului principal să atragă atenția asupra unor obiective adiționale și să analizeze importanța lor pentru atingerea și menținerea stabilității macroeconomice.

Din acest punct de vedere obiectivele finale și cele intermediare (menținerea stabilității cursului valutar, stabilității prețurilor și a nivelului pozitiv jos a ratelor dobânzii, reglarea creșterii agregatelor monetare), care, fiind promovate simultan, duc inevitabil la situații de contradicție, atât pe termen scurt cât și pe termen mediu și lung. În acest sens, în model poate fi inclusă pe lângă ecuațiile (1.11) și (1.12) o funcție de pierdere (L_t) pentru optimizarea compatibilității țintirii agregatelor monetare și a ratei de schimb prin prisma unei funcții mai stricte, și anume:

$$L_t = (B_t - B_t^T) + v (ER_t - ER_t^T), L_t \rightarrow \min \quad (1.13)$$

unde:

B_t – baza monetară efectivă;

B_t^T – volumul țintit al bazei monetare;

ER_t – rata de schimb efectivă;
 ER_t^T – nivelul țintit al ratei de schimb;
 v – coeficientul funcției de pierdere.

Astfel, această ecuație ar optimiza promovarea politicii monetare și valutare în cazul intervențiilor pe piața valutară prin prisma regulilor de țintire monetară prin care Banca Națională ar putea tinde spre minimizarea valorii funcției de pierdere.

Ecuația (1.12) dă o interpretare economico-matematică destul de clară cu privire la impactul diminuării ratelor dobânzii (diminuarea ratelor dobânzii → creșterea ratei de schimb → diminuarea cererii agregate interne). Fluctuația ratelor dobânzii se explică prin imposibilitatea sincronizării modificării dinamicii ratei de schimb și inflației (ritmul inflației, conform observațiilor efective, de la început va fi mai mic decât ritmul calculat). Chiar dacă va avea loc diminuarea pe termen scurt a ritmului inflației acesta intră în conflict cu obiectivele intermediare și cele finale ale politicii monetare și valutare a Băncii Naționale – în acest caz coeficientul pozitiv h_1 este acel regulator, care răspunde de reglarea politicii inflaționiste promovate. Conform modelărilor efectuate am ajuns la concluzia că în cazul Republicii Moldova cu o economie deschisă și cu prețuri relativ rigide valorile optimale sunt: $h_0 = -0.29$ și $h_1 = 0.25$ [1]. Deoarece, după părerea noastră politica monetară și valutară orientată spre dependența relativ rigidă (exemplu anii 1994-1997) de valoarea cursului de schimb, *de facto* conduce la diminuarea volumului producției.

De menționat, că această afirmație, nu presupune eliminarea din obiectivul principal al politicii monetare – atingerea și menținerea stabilității cursului valutar, dat fiind faptul că majoritatea economiștilor consideră, că politica monetară bazată numai pe utilizarea instrumentelor politicii valutare aferente ratei de schimb, cum ar fi cumpărările/vânzările directe de valută, swap-urile valutare etc., nu stabilizează mai eficient inflația și PIB-ul la nivelul necesar, decât politica monetară care nu se bazează pe utilizarea acestor instrumente.

În primul rând, în pofida faptului că în ecuația (1.11) cu parametrii h , ce tind spre zero, nu se observă o dependență directă dintre rata dobânzii și rata de schimb, o dependență indirectă dintre acestea totuși există (interdependența există chiar și atunci, când Banca Națională realizează politica monetară, fără să recurgă la utilizarea ca instrument principal a ratei de schimb). Pentru a demonstra această afirmație, presupunem că $h = 0$, în urma căruia rata dobânzii va corela numai cu nivelul inflației și PIB. Dar deoarece modificările (sporirea sau diminuarea) ritmului inflației și PIB real se vor înregistra doar în viitor, rata dobânzii de asemenea, se va modifica doar în viitor. Acum presupunem că are loc majorarea ratei de schimb (exemplul M Obsfeld și K. Rogoff, 1999), ce diminuează în majoritatea economiilor deschise atât PIB real cât și inflația (invers ritmul inflației poate fi diminuat prin diminuarea PIB). Atunci în modelul analizat se va observa un lag temporar în modificările ritmului inflației și PIB față de modificarea ratei de schimb (inerția mecanismului de transmisie din cauza întârzierii datelor necesare), în rezultatul căruia creșterea ratei de schimb efective va diminua nivelurile anticipate ale PIB și ale ratelor dobânzii. Creșterea astăzi a ratei de schimb (perioada t) va spori probabilitatea că banca centrală va diminua rata de bază în viitor (perioada $t+1$) (corelația dintre rata de schimb și rata dobânzii ar putea fi

observată mai clar, dacă ecuația (1.11) ar lua în calcul nivelurile prognozate ale inflației și PIB, în rezultatul căruia creșterea ratei dobânzii ar diminua nivelul inflației prognozate, iar banca centrală ar diminua rata dobânzii pe termen scurt).

În al doilea rând, rata de schimb, ca regulă, nu corespunde parității puterii de cumpărare a monedei naționale, și această necorespondere nu poate fi înlăturată numai prin modificarea ratelor dobânzii. Anume din această cauză trebuie de acordat mai multă atenție analizei interdependențelor indirecte dintre ratele dobânzilor și rata de schimb. Fluctuațiile conjuncturale a ratei de schimb nu sunt în stare să aibă o influență semnificativă asupra ratelor dobânzii, dar în același timp modificările în nivelurile ratelor dobânzii pot influența semnificativ asupra ratei de schimb.

O altă întrebare, la care poate da răspuns modelul, este determinarea regimului optimal al ratei de schimb. Din condițiile ecuației (1.12), derivata de ordinul unu atestă faptul că φ_t este funcția neliniară a π_{t-1} . Astfel, dacă $\pi_{t-1} = 0$ și $\varphi_t = \varphi_{t-1}$, atunci nu are sens de modificat regimul ratei de schimb. În cazul unui nivel înalt al ritmului inflației în perioadele precedente autoritățile monetare, conform condițiilor modelului, pot menține ritmurile inflației, stabilind niveluri mai mici pentru φ_t . Deoarece, φ_t nu poate fi mai mic de 0, atunci în cazul unui nivel ridicat al ritmurilor inflației banca centrală trebuie să fixeze rata de schimb.

De asemenea, dacă se va atrage mai multă atenție (1.12) aprecierii reale a ratei de schimb (creșterea lui k), atunci nivelul optimal al φ_t va crește. Iar, dacă autoritățile monetare vor considera mai important ritmul inflației decât rata de schimb (diminuarea coeficienților k și m), atunci nivelul optimal al φ_t va diminua.

Astfel, concluzia principală, ce poate fi făcută în urma testării modelului, constă în dependența neliniară dintre ritmul inflației și alegerea regimului ratei de schimb. În cazul unor ritmuri ne semnificative al inflației elasticitatea ratei de schimb trebuie să sporească, pentru a menține competitivitatea produselor naționale pe piețele internaționale și invers în cazul unor ritmuri mai înalte ale inflației, pentru îndeplinirea rolului de ancoră nominală inflaționistă regimul ratei de schimb trebuie să fie mai rigid.

În vederea atingerii și menținerii stabilității prețurilor ca obiectiv principal al politicii monetare a Băncii Naționale a Moldovei, reieșind din ecuațiile (1.1), (1.11), (1.12) apare necesitatea evaluării exacte a parametrilor funcționării mecanismului de transmisie al politicii monetare, cât și identificarea importanței fiecărui canal în parte în transmisia impulsurilor politicii monetare și valutare. Modificările structurale în mecanismul de transmisie (creșterea transmisibilității unor canale și diminuarea altora) cer introducerea modificărilor respective în regulile, în care instrumentul politicii monetare se definește ca funcție de variabilele economice. Iată de ce este necesar de testat sistematic regulile politicii monetare pentru definirea specificației sale optimale, ce asigură cea mai efectivă reacție a Băncii Naționale la modificările în economie. În acest sens cea mai sensibilă se prezintă regula țintirii, în care Banca Națională tinde de a minimiza funcția pierderii (ecuația (1.13)) deoarece în acest caz ea poate utiliza instrumentul necesar al politicii monetare la discreția sa.

În al doilea rând, un aspect nu mai puțin important este abordarea sistemică în utilizarea regulilor politicii monetare. Aceasta înseamnă percepția regulilor nu pur și

simplu ca o formulă matematică, dar ca pe un sistem întreg al bazei metodologice, unui mecanism sensibil în adoptarea și realizarea politicii monetare.

În al treilea rând, deoarece în condițiile formării economiei de piață canalul ratei de schimb în sistemul mecanismului de transmisie este cel mai important, se prezintă oportun includerea ratei de schimb în ecuația regulii politicii monetare în calitate de parametru instrumental. Este necesar de menționat că în economiile cu piețe financiare nedezvoltate canalul ratei de schimb în mecanismul transmisiei nu tot timpul poate fi utilizat cu eficacitate maximă.

Modificarea structurală în sursele de formare a creșterii masei monetare M2 prin majorarea influenței banilor în circulație și micșorarea influenței depozitelor, conduce la concluzia că dinamica banilor în circulație este factorul cu cea mai semnificativă influență asupra nivelului prețurilor în perioade de scurtă durată, deoarece ei reprezintă partea cea mai lichidă a monedei unei economii.

Ca exemplu poate servi anul 2003 când tendința banilor în circulație corespunde cu dinamica inflației în toate lunile anului. Lag-ul de influență a M0 asupra nivelului prețurilor este de 4 luni. În anul 2002 nu s-a observat o atare corespundere între dinamica M0 și nivelul inflației, fapt ce indică intensificarea influenței M0 în anul 2003 (luând în considerare și majorarea ponderii influenței M0 asupra creșterii masei monetare). Sursele de majorare a M0 pentru anul 2003, în cea mai mare parte, au fost determinate de 2 factori: necesitatea de bani în numerar a populației și majorarea sumelor salariilor și pensiilor plătite. Cererea pentru numerar a fost condiționată de majorarea cererii solvabile la mărfurile de consum în rezultatul creșterii veniturilor disponibile ale populației. În calitate de surse ale acestei creșteri au servit atât majorarea salariilor, cât și majorarea transferurilor din partea cetățenilor Republicii Moldova de peste hotare.

De asemenea, trebuie de menționat, că estimarea ponderii factorilor monetari în influența tuturor factorilor asupra nivelului inflației este dificilă din următoarele cauze: în primul rând, elasticitatea prețurilor către oferta monetară nu este constantă nici în perioade de scurtă durată; în al doilea rând, lag-urile de influență a dinamicii masei monetare asupra inflației, de asemenea, nu sunt constante în timp; în al treilea rând, IPC include nu numai fluctuațiile prețurilor cu caracter “nemonetar”, dar și influența lor asupra nivelului prețurilor altor mărfuri și servicii.

În acest sens, factorii cei mai semnificativi de influență asupra indicelui prețurilor de consum în perioada anilor 1994-2006 sunt factorii de natură nemonetară și anume: tarifele la energie electrică, prețurile la combustibil, prețurile la gaz, nivelul salariilor calculate, prețurile la serviciile de transport – care au afectat direct sau indirect costurile de producție ale agenților economici și ulterior prețurile bunurilor și serviciilor.

Analiza dinamicii prețurilor de consum atestă faptul că factorii monetari au determinat o majorare a prețurilor de circa 30.0-60.0 la sută din ritmul creșterii prețurilor.

În același timp, fluctuațiile monedei naționale față de dolarul SUA exercită o influență semnificativă asupra evoluției prețurilor mărfurilor și serviciilor comercializate pe piața Republicii Moldova, datorită faptului că ponderea produselor importate (produse finite, semifabricate, resurse energetice etc.)

constituie o parte importantă din PIB [2]. Acest factor influențează direct costurile importatorilor cu un lag de 0-1 luni.

În același timp, majorarea în anul 2003 față de anul 2002 a ponderii decontărilor în Euro în total decontări în cadrul comerțului exterior al Republicii Moldova, majorarea cursului de schimb Euro/USD în anul 2003 și majorarea prețurilor în țările parteneri-comerciali ai Republicii Moldova au avut un impact negativ asupra prețurilor la bunurile și serviciile importate. [3]

De asemenea, pe lângă o politică previzibilă promovată de către Banca Națională, un factor important care ar putea influența comportamentul prețurilor prin canalul anticipărilor inflaționiste reprezintă independența Băncii Naționale a Moldovei ce va conduce la sporirea credibilității ce servește drept precondiție pentru eficientizarea politicii monetare pe termen mediu și lung. [4]

Astfel, concluzia principală care reiese din testarea modelului este că măsurile de politică monetară nu sunt corelate cu indicele prețurilor de consum, dat fiind faptul că dinamica ratei inflației este supusă preponderent influenței factorilor ce nu sunt sub controlul Băncii Naționale a Moldovei. În acest sens, conchidem că atât timp cât agregatele monetare nu vor fi corelate cu obiectivul fundamental eficiența politicii monetare este limitată. Astfel, apare necesitatea utilizării în politica monetară a unui indice de comensurare a inflației care va fi corelat cu măsurile de politică monetară. În opinia noastră acest indice poate fi indicele inflației de bază.

Referințe

1. Conform afirmațiilor lui L. Ball, în modelele descriptive ale economiei deschise, coeficientul pozitiv va conduce la un rezultat mai bun dacă amândoi parametri h vor fi egali cu zero (această afirmație decurge din estimarea diferenței dintre PIB-ul potențial și real, și de asemenea, din diferența inflației efective față de cea țintită). Iar, după părerea lui L. Svensson ce a analizat politica monetară și valutară în aceeași ordine de idei ca și L. Ball pe un eșantion de 42 de țări, parametrii optimali sunt egali $h_0 = -0.45$ și $h_1 = 0.45$, ce corespunde celei mai mici abateri standarde a inflației reale efective de cea țintită și majorează dispersia output-ului (Svensson L. Open-Economy Inflation Targeting in perspective, Journal of Monetary Economics, April 2002, № 72(2), pp.121-133).

2. Ponderele produselor importate în PIB în anul 2002 a constituit 88.5 la sută, iar în 2003 – 93.2 la sută.

3. Cuhal R., Roller A. Criza financiară regională și măsurile Băncii Naționale a Moldovei în stabilizarea situației pe piața monetară. Agricultura Moldovei, nr. 12, 2006, p. 15-16.

5. Cuhal R. Analiza comparativă a dezvoltării publice a activității băncilor centrale. Conferința Științifică Internațională “Republica Moldova – 15 ani de independență”, Materialele Conferinței Științifice Internaționale din 13-14 octombrie 2006, Seria Economie, ULIM, Chișinău 2007, p. 293-295.

Prezentat la 31.07. 2007

MĂSURI PRIVIND CALIBRAREA STRATEGIEI ȘI TACTICII POLITICII MONETARE LA OBIECTIVUL DE ATINGERE ȘI MENȚINERE A STABILITĂȚII RELATIVE A PREȚURILOR

Veronica CUHAL, doctor în economie

Radu CUHAL, doctor în economie, Banca Națională a Moldovei

Recenzent:

Ion BORȘ, doctor în științe economice

In the conditions in which the Republic of Moldova confronted during a long period with high and persistent rates of inflation and inflationary expectations of economic agents and population influenced significantly price level, the regime of monetary targeting limits the possibilities of the National Bank to influence inflationary expectations and to solve this problem. In this respect, it is necessary to replace the existing regime with the regime of inflation targeting that is more adequate for attaining and maintaining price stability as final goal of monetary policy.

Key words: monetary policy, strategy of monetary policy, price stability, inflation targeting, monetary targeting, core inflation, independence of central bank, transmission of monetary policy.

În condițiile în care Republica Moldova se confruntă de-a lungul unei perioade destul de îndelungate cu rate înalte și persistente ale inflației, iar anticipările inflaționiste ale agenților economici și populației exercită o influență semnificativă asupra nivelului prețurilor, regimul de țintire a agregatelor monetare limitează posibilitățile Băncii Naționale de a influența așteptările inflaționiste și nu oferă posibilitățile necesare de soluționare a acestei probleme. În acest context, considerăm necesară înlocuirea regimului existent cu regimul de țintire directă a inflației, care este adecvat atingerii și menținerii stabilității prețurilor ca obiectiv final al politicii monetare și care fiind adoptat va încorpora două avantaje majore: o mai bună ancorare a așteptărilor inflaționiste și o flexibilitate sporită pe termen scurt.

Cu toate acestea, succesul unui astfel de regim de politică monetară depinde de mai mulți factori, dintre care cei mai importanți sunt: stabilitatea macroeconomică și poziția fiscală solidă, existența unui sistem financiar bine dezvoltat, buna funcționare a mecanismului de transmisie a politicii monetare, utilizarea unui set de instrumente corecte de prognoză a ratei inflației, și nu în ultimul rând un grad ridicat de transparență, pentru asigurarea criteriilor de responsabilitate și credibilitate. Dacă în ceea ce privește poziția fiscală și stabilitatea sistemului financiar, acestea sunt necesare pentru politica monetară indiferent de strategia adoptată, celelalte elemente sunt considerate necesare din perspectiva țintirii inflației. În scopul implementării țintirii directe a inflației în Republica Moldova este necesară respectarea unor cerințe de ordin instituțional și tehnic, precum și identificarea momentului de implementare a acestui regim.

La etapa actuală, în economia națională, inclusiv în sectorul financiar, au loc schimbări structurale majore. Astfel, corelația dintre efectele utilizării instrumentelor

politicii monetare și rata inflației rămâne a fi insuficient prognozabilă și stabilă. Din această cauză introducerea înainte de timp a practicii țintirii directe a inflației poate fi riscantă și ca rezultat poate conduce la discreditarea acestei strategii. Acest fapt poate fi explicat prin existența în Republica Moldova a unei instabilități, care complică prognozarea eficientă a inflației, cel mai important element în cadrul promovării țintirii directe a inflației, și va conduce la utilizarea eronată a instrumentelor de politică monetară și respectiv la efecte precare.

Astfel, până la implementarea regimului de țintire directă a inflației este necesară o etapă foarte importantă din punct de vedere strategic și tactic pentru politica monetară, care prevede următoarele:

1. Promovarea unei politici monetare restrictive bazate în continuare pe regimul de țintire a agregatelor monetare, orientată spre crearea unui trend dezinflaționist și premiselor necesare pentru promovarea regimului de țintire directă a inflației.

2. Conlucrarea dintre Biroul Național de Statistică și Banca Națională a Moldovei privind transparența colectării observațiilor statistice privind prețurile de consum, determinarea ponderilor bunurilor și serviciilor din coșul indicelui prețurilor de consum și calculul propriu-zis al indicelui prețurilor de consum, indicilor grupelor, subgroupelor și sortimentelor.

3. Implementarea indicilor inflației de bază în politica monetară.

4. Crearea condițiilor pentru implementarea regimului de țintire directă a inflației.

CREAREA CONDIȚIILOR PENTRU IMPLEMENTAREA REGIMULUI DE ȚINTIRE DIRECTĂ A INFLAȚIEI

După implementarea indicilor inflației de bază în politica monetară, eforturile Băncii Naționale vor fi orientate spre promovarea unei politici bazate în continuare pe regimul de țintire a agregatelor monetare orientată spre crearea unui trend dezinflaționist și a unei conjuncturi viitoare favorabile implementării regimului de țintire directă a inflației.

Cu toate acestea, dorim să menționăm că succesul implementării regimului de politică monetară propus depinde de un complex de măsuri care pot fi grupate în trei categorii:

- măsuri de ordin organizatoric;
- măsuri de ordin operațional;
- măsuri de ordin instituțional.

MĂSURI DE ORDIN ORGANIZATORIC

➤ *Ajustarea structurii Băncii Naționale a Moldovei la cerințele regimului de țintire a inflației*

Practica băncilor centrale care au implementat regimul de țintire directă a inflației presupune ca în cadrul băncilor centrale să existe două subdiviziuni care ar răspunde de tactica și strategia politicii monetare. La momentul actual structura organizatorică a Băncii Naționale a Moldovei (site-ul oficial al BNM- bnm.org) nu este adaptată

implementării regimului de țintire directă a inflației, dat fiind faptul că responsabil de strategia politicii monetare este Departamentul Politică Monetară și Cercetări, pe când responsabile de tactica politicii monetare sunt o serie de subdiviziuni cum ar fi: Departamentul Operațiuni de piață, Direcția de dealing, Direcția de trezorerie. Astfel, după părerea noastră, în scopul majorării eficienței tacticii politicii monetare, diminuării costurilor implementării instrumentelor politicii monetare ar fi binevenită crearea unui departament comun privind implementarea tacticii politicii monetare.

În același timp, pentru implementarea strategiei politicii monetare este necesară crearea unei subdiviziuni care ar răspunde pentru prognoza inflației și cadrul macroeconomic, precum: prognoza contului curent, prognoza produsului intern brut, prognoza agregatelor monetare, prognoza „output gap” etc. și analiza efectelor politicii monetare.

Totodată, este necesar de a crea o subdiviziune responsabilă pentru publicarea raportului inflației și efectuarea sondajelor privind anticipările inflaționiste. De asemenea, această subdiviziune trebuie să coordoneze publicarea diferitor cercetări și analize care ar conduce la sporirea transparenței politicii monetare, înțelegerea de către publicul larg a măsurilor implementate de politica monetară și respectiv care vor conduce la creșterea încrederii publicului larg în politica monetară promovată și crearea anticipărilor inflaționiste raționale.

Implementarea cu succes a țintirii directe a inflației necesită existența concomitentă a unui grad înalt de încredere față de organele de conducere a BNM și a unui nivel înalt al transparenței procesului de luare a deciziilor de politică monetară. În pofida faptului că în ultimii ani au fost realizate succese considerabile în acest domeniu, cele mai importante performanțe rămân a fi obținute în viitor.

➤ *Măsuri privind transparența procesului decizional*

Pentru sporirea încrederii publicului larg în acțiunile și măsurile de politică monetară a Băncii Naționale a Moldovei este necesar de a enunța componența comitetului monetar și componența comitetului de gestiune a lichidității, precum și de a preanunța calendarul ședințelor acestora. De asemenea, publicarea proceselor-verbale ale comitetelor de gestiune a lichidității și comitetului monetar ar contribui la o sporire a transparenței activității Băncii Naționale și Ministerului Finanțelor și informare a publicului care va conduce la o mai bună ancorare a anticipărilor inflaționiste.

➤ *Măsuri privind transparența obiectivelor politicii monetare*

Deși odată cu intrarea în vigoare a Legii cu privire la modificarea și completarea Legii cu privire la Banca Națională a Moldovei ca obiectiv fundamental al politicii monetare a fost stabilită menținerea stabilității prețurilor, atât în lege cât și nici într-un alt document nu este definit ce înseamnă “stabilitatea prețurilor” și prin ce indicator se comensurează. Astfel, este necesar de a aduce la cunoștința publicului larg, următoarele:

1. Ce reprezintă stabilitatea prețurilor în viziunea BNM.
2. Care este indicele prețurilor urmărit de BNM.
3. Care sunt obiectivele politicii monetare.

4. Dat fiind faptul că obiectivul fundamental al BNM reprezintă menținerea stabilității prețurilor este important de a explica publicului larg în ce condiții BNM va ținti indicele inflației în detrimentul altor obiective precum: cursul monedei naționale față de valuta de referință, rezervele valutare internaționale sau rata dobânzii.

MĂSURI DE ORDIN OPERAȚIONAL

➤ *Prioritatea obiectivului de inflație*

Posibilitatea utilizării țintirii directe a inflației constă în faptul, că *autoritățile monetare trebuie să se decidă de țintirea altor indicatori monetari, cum ar fi: rata de schimb, rata dobânzii sau agregatele monetare.* În cazul în care sunt țintite două sau mai multe obiective, piața nu știe căreia din ele i se va oferi prioritate în cazul înrăutățirii situației. De exemplu: dacă apare riscul instabilității cursului valutar, banca centrală trebuie să facă alegerea: să mențină cursul valutar, decizându-se în acest caz de scopul privind inflația, sau să mențină nivelul planificat al inflației, jertfind, în acest caz obiectivul cursului valutar. Menținerea ambelor obiective, practic niciodată nu a avut succes. Totodată, menționăm, că această condiție nu prevede ca banca centrală să ignoreze toate problemele economice în afara dinamicii prețurilor. Invers, se presupune că banca centrală este obligată să se ocupe de problemele sectorului real al economiei naționale, balanței de plăți, dar numai în limitele stabilite de nivelul inflației. În acest mod putem defini a doua condiție necesară pentru implementarea cu succes a țintirii directe a inflației: *inflația nu trebuie să fie unicul scop al politicii monetare, dar prioritară în comparație cu altele, care de asemenea trebuie îndeplinite, dar ținând cont de faptul că ele sunt de importanță secundară față de indicatorul stabilit pentru inflație.* Însă, nu este cert faptul că stabilizarea prețurilor (sau existența unor ritmuri joase a creșterii prețurilor) este o condiție obligatorie pentru îmbunătățirea balanței de plăți și atingerea unor ritmuri adecvate ale creșterii economice: în cadrul testării programelor de stabilizare macroeconomică elaborate de către FMI a fost expusă opinia, că în unele cazuri reducerea și menținerea nivelului inflației la un nivel jos este consecința acestora. În acest context, în cazul evaluării posibilităților de trecere la țintirea directă a inflației este important de a lua în considerare starea economiei naționale și scopurile primordiale ce trebuie atinse.

➤ *Analiza canalelor de transmisie a politicii monetare*

În regimul de țintire a agregatelor monetare analiza canalelor de transmisie a politicii monetare este limitată de faptul că banca centrală stabilește obiectivele operațional, intermediar și final ale politicii monetare pe care le țintește fără a lua în considerație efectele de transmisie prin canalul ratei dobânzii și cel al anticipărilor inflaționiste.

În cazul regimului de țintire directă a inflației canalul ratei dobânzii și cel al anticipărilor inflaționiste au un rol decisiv în mecanismul de transmisie a politicii monetare, dat fiind faptul că în acest regim nu există obiective intermediare. Acest

fapt îi permite băncii centrale de a prognoza efectele măsurilor de politică monetară asupra evoluției ratei inflației și de a lua măsuri antiinflaționiste, chiar dacă aceste măsuri vor influența în sens nedorit de către autoritățile statului evoluția celorlalte variabile macroeconomice.

În ceea ce privește mecanismul de transmisie a politicii monetare în Republica Moldova, gradul ridicat de deschidere a economiei conferă cursului de schimb un rol major în evoluția prețurilor interne din cauza ponderii ridicate a elementelor de import în exporturi și a reacției puternice a volumului producției la modificarea ratei de schimb. În cazul regimului de țintire directă a inflației estimările băncilor centrale atestă faptul că reacția cursului de schimb la șocurile ratei dobânzii este anulată după un an, iar canalul creditului nu are un rol important în transmisia politicii monetare.

➤ *Modelarea și prognoza inflației*

La momentul actual, în Republica Moldova nu există un model testat, care ar demonstra existența unei legături stabile dintre măsurile politicii monetare și rata inflației. Dar anume existența unui astfel de model este o precondiție necesară pentru introducerea “țintirii directe a inflației”.

Existența unui model acceptabil presupune stabilitatea funcției în timp și existența unor șiruri cronologice lungi. În cazul unui model econometric al ratei inflației lunare nivelarea șocurilor este problematică. Acest fapt decurge din premisa că fiecărui factor inclus în model trebuie să-i revină cel puțin 6-8 perioade. Astfel, dacă funcția descriptivă conține cel puțin opt factori exogeni și sezonabilitatea lunară a ratei inflației (12 variabile dummy) atunci numărul minim de perioade necesar testării modelului trebuie să conțină 120-160 perioade, deci 10-13 ani. Iar pentru testarea prognozelor sunt necesare cel puțin 200 perioade (20 serii x 10 perioade), adică cel puțin 16 ani. În aceste condiții, la momentul actual, luarea deciziilor cu privire la utilizarea instrumentelor politicii monetare în baza unui model este destul de riscantă.

Modelarea ratei inflației presupune analiza multidimensională a seriei cronologice a inflației și a factorilor care au declanșat-o. Analiza seriei statistice a indicelui prețurilor de consum este destul de complicată ce decurge din comparabilitatea parțială a datelor statistice (pe parcursul anilor 1992-2004 de 5 ori au fost modificate ponderile bunurilor și serviciilor din cadrul coșului indicelui prețurilor de consum, s-a modificat de 14 ori nomenclatorul bunurilor și serviciilor în sensul diminuării sortimentului bunurilor și serviciilor de la 1600 la 960 de bunuri și servicii, s-a modificat de 7 ori nomenclatorul magazinelor, piețelor și unităților prestatoare de servicii în care se efectuează înregistrarea prețurilor tarifelor pentru sortimente cuprinse în eșantion de la 900 la 749 unități) și identificarea sezonității inflației (condițiile climaterice, majorarea poverii fiscale din partea autorităților publice locale și șocurile externe, cum ar fi majorarea prețurilor la unele mărfuri pe piața mondială și fluctuațiile valutei principalilor parteneri ai comerțului exterior al Republicii Moldova denaturează sezonabilitatea IPC).

Identificarea factorilor ce au declanșat procesul inflaționist uneori este destul de complicată din cauza lipsei informației statistice depline cu privire la economia națională. Actualmente, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova nu

culege datele statistice cu privire la prețurile bunurilor și serviciilor importate și exportate (*price import index*, *price export index*), iar calitatea indicelui prețurilor produselor industriale și a deflatorilor PIB, exportului, importului etc. lasă de dorit. De asemenea, în comparație cu alte țări în Republica Moldova standardele statistice naționale nu prevăd posibilitatea estimării lunare a valorilor unor indicatori cum ar fi: PIB, volumul producției agricole, volumul investițiilor etc.

➤ *Dezvoltarea sistemului financiar*

După părerea noastră, implementarea regimului de țintire a inflației în Republica Moldova este prematură în lipsa unui sistem financiar bine dezvoltat. Datorită faptului că creditul bancar rămâne a fi dominant pe piața financiară și puțini agenți economici valorifică posibilitățile de finanțare oferite de piața de capital, cererea pentru activele financiare tranzacționate pe piața de capital rămâne neînsemnată și nu constituie o alternativă de investiții pentru posesorii economiilor. Din aceste considerente mecanismul de transmisie a politicii monetare în Republica Moldova se reduce doar la canalul creditului bancar și canalul cursului valutar și nu include canalul ratei dobânzii și canalul averii. Orientarea fluxurilor financiare dintre sfera monetară și sfera reală a economiei doar prin canalele existente amplifică presiunile inflaționiste și creează dificultăți în atingerea obiectivului fundamental al politicii monetare a Băncii Naționale.

Astfel, lipsa unei piețe de capital suficient dezvoltate reduce posibilitățile de investire a agenților economici și populației și nu reprezintă un factor de influență asupra diminuării anticipărilor inflaționiste. Totodată, insuficienta dezvoltare a pieței de capital poate accentua elementele dominanței fiscale și induce riscul subordonării obiectivului fundamental al politicii monetare celui de evitare a unei crize de sistem.

➤ *Măsurile privind activarea canalului ratei dobânzii*

În condițiile existente de dezvoltare a economiei Republicii Moldova, implementarea regimului de țintire directă a inflației este imposibilă fără asigurarea funcționalității canalului ratei dobânzii.

După părerea noastră, activarea canalului ratei dobânzii poate fi efectuată prin următoarele măsuri:

- crearea unui deficit de lichiditate pe piața interbancară prin diminuarea volumului cumpărărilor de valută;

- efectuarea operațiunilor de sterilizare prin instrumentele de politică monetară precum vânzarea certificatelor Băncii Naționale a Moldovei și acceptarea de la bănci a depozitelor pe termen lung și mediu;

- diminuarea limitelor inferioară și superioară a coridorului ratelor dobânzii și diminuarea ratelor coridorului la operațiunile de sterilizare;

- activarea și impulsivarea pieței monetare prin efectuarea unor emisiuni de obligațiuni de stat pe termen mediu și lung și prin majorarea volumului instrumentelor monetare utilizate;

- crearea unei cereri suplimentare de bani prin politica cheltuielilor și cea investițională (finanțarea diferitor proiecte de stat pe termen scurt și mediu) ca sursă de emisiune primară bugetară;

- crearea condițiilor pentru ca politica ratelor BNM să influențeze procesul formării ratelor dobânzii pe piața interbancară și să elimine discrepanța dintre ratele efective ale dobânzii existente în sectorul bancar și ratele dobânzii la instrumentele BNM. [3]

MĂSURI DE ORDIN INSTITUȚIONAL

➤ *Indicele prețurilor*

Alegerea indicelui de prețuri în funcție de care se stabilește ținta de inflație depinde de caracteristicile metodologice ale calculării indicelui prețurilor de consum [1] și de sensibilitatea acestuia la șocurile din partea ofertei. Cel de-al doilea criteriu este cu atât mai important în țările în tranziție care urmăresc implementarea unui regim de țintire directă a inflației în care incidența prețurilor administrate asupra nivelului general al prețurilor este ridicată. În aceste condiții, aplicarea unei strategii de țintire directă a inflației impune fie o foarte bună comunicare între autoritățile monetare și cele fiscale în ceea ce privește momentul și magnitudinea modificării prețurilor controlate, fie eliminarea efectului acestora asupra indicelui-țintă. În încercarea de a decela influența factorilor nemonetari, multe dintre țările care practică țintirea directă a inflației își definesc obiectivul la nivelul indicelui inflației de bază, elementele excluse din IPC total diferind de la un caz la altul. Decizia de stabilire a obiectivului la nivelul indicelui inflației de bază trebuie să țină totuși cont de faptul că o astfel de metodologie nu este ușor de înțeles și de asimilat de către publicul larg, prin urmare, punerea în practică a deciziei ar trebui precedată de o campanie de informare prin care să se asigure transparența obiectivului și sprijinul publicului pentru noua strategie.

➤ *Orizontul de timp*

Stabilirea orizontului țintei depinde preponderent de nivelul inflației existent la momentul implementării regimului de țintire directă a inflației și de lag-urile de transmisie a efectelor deciziilor de politică monetară prin intermediul canalelor mecanismului de transmisie. În Canada și Noua Zeelandă, de exemplu, autoritățile au beneficiat de o perioadă de grație de 18 luni pentru atingerea țintei inițial propuse. Următoarele ținte ale inflației au fost fixate la intervale mai scurte de timp (12 luni), dar odată ce inflația a fost redusă la un nivel acceptabil pe termen lung, ambele țări au stabilit că obiectivul va fi urmărit prin asigurarea încadrării în bandă, în orice moment, pe un orizont de 5 ani. În mod similar, strategia de politică monetară pe termen mediu a Băncii Naționale a Poloniei fixează pe termen de un an orizontul de atingere a țintelor de inflație, dar precizează că acesta va fi extins pe măsură ce va crește perioada de reacție a economiei la acțiunile băncii centrale. În ceea ce privește Uniunea Economică și Monetară Europeană, legea cu privire la Banca Centrală Europeană stipulează că obiectivul politicii monetare îl constituie indicele mediu armonizat al prețurilor de consum pentru orizontul de timp de doi ani în limita maximă de 2%.

➤ *Țintirea unei benzi a inflației*

Nevoia de a specifica lărgimea benzii inflației rezultă din influența imperfectă a măsurilor de politică monetară asupra ratei inflației. Ca urmare a lag-urilor lungi și fluctuante de influență ale mecanismului de transmisie a politicii monetare, precum și a capacității reduse a Băncii Naționale a Moldovei de a prognoza inflația, nu este posibilă o restricționare a fluctuațiilor ritmurilor de creștere a prețurilor sub anumite niveluri. De asemenea, banda de fluctuație este necesară menținerii unei anumite flexibilități a politicii monetare în ceea ce privește reacția la șocurile pe termen scurt.

Alegerea dimensiunii benzii-țintă reflectă un compromis între anunțarea unei benzi înguste, cu riscul de a o depăși ocazional, și anunțarea unei benzi largi, care poate fi percepută ca o atitudine prea relaxată a Băncii Naționale a Moldovei referitoare la strategia și tactica politicii monetare. O bandă îngustă denotă o poziție fermă a băncii centrale în respectarea obiectivului de stabilitate a prețurilor, dar se poate dovedi dificil de implementat în practică, cu repercursiuni asupra credibilității autorității monetare. Pe de altă parte, adoptarea unei benzi înguste are beneficiul accentuării responsabilității pe termen scurt a băncii centrale în atingerea țintei de inflație, dar poate induce instabilitate la nivelul utilizării instrumentelor de politică monetară – pentru obținerea unui efect dat asupra ratei inflației, cu cât este mai scurt orizontul de timp, cu atât crește frecvența și volumul intervențiilor [2].

Lărgimea benzii-țintă (sau chiar existența acesteia) reprezintă o diferență majoră între regimurile de țintire a inflației adoptate în diferite țări. În ceea ce privește țările din Europa Centrală și de Est care au adoptat o strategie de țintire directă a inflației, majoritatea și-au definit obiectivul în termeni de bandă, dimensiunea acesteia fiind gradual restrânsă pe măsura progresului înregistrat pe linia dezinflației (de exemplu, Cehia a început, în 1998, cu o bandă de $\pm 0,5$ puncte procentuale față de o țintă de 6.0 la sută, pentru ca în anul 2000 intervalul de fluctuație să fie îngustat la $\pm 0,1$ puncte procentuale față de ținta de 4,5 la sută).

➤ *Anunțarea țintei*

La alegerea indicatorului de măsurare a inflației țintite are loc un compromis dintre transparență și posibilitatea de a controla inflația. Avantajul alegerii indicelui prețurilor de consum este perceperea mai bună a acestui indice de către public. Oricum, evoluțiile majore ale indicelui prețurilor de consum pot reflecta factori ce nu sunt sub controlul politicii monetare. Inflația definită în sens restrâns, care exclude posibilele efecte ale șocurilor tranzitorii, poate fi mai bine controlată de Banca Națională a Moldovei, dar poate prezenta dificultăți pentru public la înțelegerea efectelor aferente implementării politicii monetare. Datorită cerințelor de responsabilitate și transparență a Băncii Naționale a Moldovei în condițiile regimului de țintire directă a inflației, acesta poate fi un neajuns semnificativ, în special, în cazul când autoritatea monetară nu are un grad înalt de credibilitate.

Referințe

1. Fluctuațiile bruște ale ratei dobânzii pot duce la destabilizarea pieței financiare, în pofida menținerii țintei de inflație în banda prestabilită. Similar, fluctuațiile cursului de

schimb pot provoca o stare de conflict între obiectivul de stabilitate a prețurilor pe termen scurt și menținerea țintei de inflație pe termen mediu, precum și o influență nedorită asupra cererii agregate.

2. Există trei considerente pentru care țintele de inflație se stabilesc pe baza indicelui prețurilor de consum (sau derivate ale acestuia) și nu pe baza deflatorului PIB: a) publicul larg este familiarizat cu IPC și mai puțin cu deflatorul PIB; b) datele privind evoluția IPC sunt disponibile în timp util; c) nu sunt supuse revizuirilor.

3. Cuhal R. Politica monetară și valutară în condițiile regimului țintirii cursului valutar. Conferința științifică internațională „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere”, Rezumatele comunicărilor, 28 septembrie 2006, Științe socioumanistice, vol. II, USM, Chișinău, 2006, p. 229-230.

Prezentat la 31. 07. 2007

COOPERAREA ȘI STABILIREA DE ALIANȚE STRATEGICE ÎN SECTORUL AERIAN

Igor FURCULIȚĂ, IRIM

Recenzent:

Tatiana LÎSÎI, doctor în economie

Cet article a le but de montrer l'importance de la coopération et de l'établissement d'alliances stratégiques dans le domaine aérien ainsi que les effets de ces partenariats sur la concurrence et le bon fonctionnement du marché. Le même temps l'établissement des alliances stratégiques a comme but la réduction des coûts et le maintien de la clientèle.

Consolidarea sau formarea alianțelor aeriene internaționale este un fenomen important care restructurează industria transportului aerian în zilele noastre. Noțiunea exactă a **alianțelor aeriene** este vagă, datorită faptului că multitudinea aranjamentelor instituționale care leagă activitățile companiilor aeriene este în continuă schimbare. Conceptul de alianță în sectorul aerian a apărut odată cu eforturile companiilor aeriene de a-și combina operațiile. Natura acestor legături diferă de la o grupare la alta, în funcție de succesul companiilor aeriene de a obține ratificarea oficială și de a coordona și organiza alianța.

Formarea **alianțelor aeriene internaționale** ridică numeroase întrebări în ceea ce privește efectele acestor parteneriate asupra concurenței și bunăstării pieței.

Prima cooperare din transportul aerian internațional a avut loc în 1945 și a fost reprezentată de înființarea I.A.T.A. pentru coordonarea și stabilirea tarifelor aeriene internaționale. La începutul activității sale, I.A.T.A. a oferit protecție economică transportatorilor aerieni de stat ineficienți, în fața rigorilor competiției de piață. Astfel, ea poate fi considerată drept piatră de temelie a alianțelor strategice care au urmat.

În anii 1980 în 1990 au apărut și s-au dezvoltat primele forme de alianțe internaționale, care au îmbrăcat diferite forme și au avut diferite scopuri. Deoarece erau formate din companii aeriene private, ele au fost puțin instituționalizate.

- În 1985, American Airlines și Qantas au semnat primul acord de acest tip.
- În 1992, companiile aeriene americane participau la 61 de alianțe.
- Transportatorul aerian spaniol Iberia a redus numărul alianțelor la care participa de la 27 în 1995 la 13 în mai 1996.
- În aceeași perioadă, Austrian Airlines a anulat 6 acorduri de acest tip, și a semnat altele 4, Swissair a semnat 6 noi acorduri și a renunțat la 3, în timp ce United Airlines a semnat 2 noi acorduri și a anulat 6.
- Din datele prezentate mai sus reies câteva caracteristici ale acestui fenomen care a căpătat o amploare foarte mare:
 - Cea mai puternică dezvoltare au cunoscut-o alianțele aeriene internaționale.
 - Alianțele au o dinamică susținută și complexă, fiind într-o continuă evoluție.
 - Dinamica este determinată de formularea unor strategii de rețea din ce în ce mai coerente.

Alianțele au potențialul de a determina scăderea costurilor de operare, în principal reducând costurile fixe și variabile ale deservirii anumitor rute și

costurile indirecte asociate cu administrarea afacerii. De asemenea, se poate înregistra o scădere asupra costurilor unitare, ca urmare a economiilor asociate cu o densitate mai mare a traficului.

Majoritatea alianțelor contribuie la creșterea productivității, stabilirea unor prețuri competitive și obținerea unor câștiguri de profitabilitate pentru parteneri. Efectele formării alianțelor asupra productivității, prețurilor și profitabilității depind de scopul cooperării în interiorul alianței – alianță strategică sau tactică. Alianțele strategice permit membrilor să obțină un câștig de productivitate în medie de 5%, o creștere a profitabilității de 1,4%, fiind capabile să scadă prețurile către consumatori în medie cu 5,5%. Pe de altă parte, alianțele tactice nu au efecte statistice semnificative asupra productivității, prețurilor sau profitabilității membrilor săi.

Alianțele strategice globale au adus schimbări profunde în modul în care companiile aeriene își direcționează traficul aerian, nu numai pe rutele intercontinentale, cât și interne. Partenerii unei alianțe direcționează în general traficul prin rețeaua alianței. Chiar dacă transportatorii aerieni membri ai unei alianțe nu promovează direcționarea traficului prin hub-urile alianței, frecvența ridicată și serviciile convenabile va determina o porțiune din ce în ce mai mare de pasageri să-și direcționeze singuri zborurile prin hub-urile alianței.

Formele de cooperare

Există mai multe forme de cooperare între companii și în legătură cu liniile aeriene: cooperare generală și cooperare specifică, precum și asociere.

Cooperarea generală constă în aderarea companiilor la organisme cu competență generală precum IATA (International Air Transport Association), IACA (International Air Carrier Association), AEA (Association of European Airlines) etc.

Cooperarea specifică regroupează cooperarea comercială și cooperarea tehnică.

Din punct de vedere comercial, companiile aeriene încheie acorduri de piață și acorduri de linie. Din categoria acordurilor de piață fac parte:

- acordul de agenție generală, în cazul în care o companie nu poate să asigure în totalitate acoperirea comercială a pieței interne. Ea va putea beneficia de serviciile unui alt transportator, mai bine plasat, suportând plata unui comision asupra biletelor vândute;
- acordul de reprezentare comercială, care-i permite unei companii să fie reprezentată de o altă companie într-o țară în care nu este implantată.

Acordurile de linie cuprind:

- acordul de „pool” (cartel) pe o linie (sau un grup de linii), atunci când intervine o înțelegere cu compania principală care exploatează această linie, cu scopul de a-i oferi publicului cel mai bun serviciu, la costul cel mai scăzut. Cele două companii înțeleg să-și armonizeze programele și să-și acorde avantaje comerciale reciproce (publicității etc.). Ele își pun în comun încasările, pe care le vor împărți după o cheie de repartiție convenită în prealabil;

- acordul de exploatare în comun, care face referire la un cadru mai cooperant, prin care uneia din cele două companii i se încredințează operarea, în avantajul comun, pe una sau mai multe linii, a aparatelor necesare unui program fixat dinainte de către cei doi parteneri. Zborurile poartă un dublu indicativ, care asociază cele două sigle, și sunt sub controlul companiei a cărei siglă apare în prima poziție. Rezultatele sunt apoi împărțite pe jumătate;

- acordul de retrocedare a încasărilor, care compensează înlesnirile acordate unei companii precum exploatarea unilaterală de linii (sau în afara portofoliului de drepturi aeriene), accesul la tarife speciale etc.;

- acordul cu privire la cea de-a cincea libertate a aerului, făcând referire la situația în care o țară nu dispune de propria sa companie și recurge la serviciile unui transportator străin;

- code-sharing-ul – un acord între două companii care operează independent, dar își folosesc reciproc capacitatea rămasă neocupată într-un avion, în caz de excedent de pasageri în alt avion. Deși se maximizează profitul, este posibil ca pasagerii unei companii să aibă reticențe să zboare cu alte companii. În general, mecanismul reprezintă un potențial important de creștere a traficului aerian: leagă rute, coordonează orarii, transferă bagaje, realizează legături rapide etc.

Din punct de vedere tehnic, cooperarea include:

- acordul de asistență în escală, oferind posibilitatea unei companii să-i închirieze alteia mijloacele materiale și personalul necesar asistenței tehnice a avioanelor de la sol;

- acordul de întreținere, când o companie îi oferă alteia servicii de întreținere.

Asocierea este a treia formă majoră de cooperare aeriană. Este forma cea mai strânsă și privește posesia unei cote minoritare prin acțiunile altei companii. Prin deschiderea realizată, fiecare companie dintr-o țară comunitară poate intra în capitalul unui alt transportator.

În prezent, pe piața transporturilor aeriene se afirmă mai multe tendințe: asocieri între companii, alianțe între marile companii aeriene, sisteme de rezervare comune, sisteme de întreținere comune. În ultimii ani, au continuat tatonările pentru încheierea de alianțe. Una dintre cele mai active companii pare să fie KLM (proiecte succesive de asociere cu Alitalia, British Airways, Air France), dar rezultatele întârzie să apară.

Tot atât de adevărat este că, după câțiva ani nefavorabili pentru ansamblul companiilor aeriene pe plan mondial (din 1990), începând cu 1994-1995, profiturile au revenit. Practic, în 1992, dintre principalele companii aeriene americane și europene, deopotrivă, singurele profitabile au fost British Airways și Swissair. Printre cele mai mari deficite au fost cele înregistrate de Air France, de 606 milioane FRF în 1990, pentru ca în anii următori să crească, până la 7,5 mld. FRF în 1993. Pentru cele 265 de companii membre ale IATA (Asociația Internațională a Transporturilor Aeriene), profitul obținut ulterior, începând cu anul 1994, a fost atribuit următorilor factori: prețurile scăzute la kerosen, ratele reduse ale dobânzilor, dezvoltarea alianțelor dintre companii etc.

În ciuda dimensiunilor, recesiunea, restrângerea cererii pentru cursele interne, reducerea bugetelor alocate călătoriilor de afaceri, întreruperea prelungită a unor curse au făcut ca problemele companiilor de peste ocean să nu se lase așteptate. În Statele Unite, în 2001, pierderile domeniului de activitate au depășit plafonul de 10 mld. USD. Cu mari dificultăți se confruntă US Airways, United Airlines, American Airlines și Vanguard Airlines. US Airways – al 6-lea transportator aerian din Statele Unite – a cumulat datorii de peste 10,7 mld. USD și derulează un amplu proiect de restructurare sub protecția legii falimentului. În 2000-2001, compania US Airways

era pe cale să fie absorbită de United Airlines – American Airlines este compania care în anul 2000 a lansat o ofertă de preluare a Delta Air Lines – operațiune care ar fi contribuit la reducerea costurilor de exploatare și la maximizarea profitului, dar și la absorbția clienților micilor operatori. Reorientându-se, în aprilie 2001, American Airlines a cumpărat TWA (Trans World Airlines) – cu cel mai vechi nume de companie din Statele Unite. În 2002, American Airlines anunța concedierea a peste 10.000 de angajați, renunțarea la achiziția de avioane și alte măsuri, ceea ce ar trebui să genereze, până în 2006, o economie anuală de peste 3 mld. USD. Cu 833 de avioane, American Airlines are cea mai mare flotă din lume. United și American sunt companiile cărora le-au aparținut avioanele deturnate la 11 septembrie 2001.

Alianțele strategice globale

Moda consolidării în rândul companiilor aeriene a început în a doua jumătate a anilor 1990. După Doganis (2001) în 1998 erau încheiate peste 500 de parteneriate diferite între companiile aeriene. În prezent există **alianțe globale ca: Star Alliance, One World, Wings, Sky Team și un grup european: Qualiflyer.**

Principala trăsătură comună a acestor alianțe este că toate au început ca o cooperare între o companie aeriană americană și o companie aeriană europeană, fiecare operând o rețea de tip hub-and-spoke. De asemenea, stabilirea acestor parteneriate a determinat deschiderea în continuare a pieței transatlantice. De fapt, semnarea acordului de „cer liber” („open sky”) între Statele Unite și respectivele țări europene a reprezentat o premisă a aprobării acordurilor de code-sharing dintre transportatorii aerieni.

Prima alianță globală, Wings, a început cu un acord de code-sharing între KLM Royal Dutch Airlines și Northwest Airlines în 1993. În urma fuziunii dintre KLM și Air France (membra a alianței globale Sky Team), se preconizează o migrare a companiei aeriene KLM din Wings on Sky Team. La Northwest Airlines, KLM a deținut un pachet de acțiuni, pe care l-a vândut în 1998 încasând aproape 800 milioane USD. Negociată timp de trei ani, alianța KLM – Alitalia era pe cale să se materializeze prin crearea a două societăți comune și a unei structuri de conducere unificate. Alianța urma să integreze zborurile celor două companii. În același timp, era prevăzută privatizarea companiei italiene în cel mai scurt timp posibil (peste 53% din acțiuni sunt încă deținute de statul italian), pentru crearea unei structuri de capital solidă și pentru asigurarea performanțelor pe termen lung. La ruperea alianței cu Alitalia, în 2000, KLM a invocat nerealizarea dezvoltării aeroportului Milano Malpensa ca platformă de schimb și neprivatizarea companiei italiene până în iunie.

Continental Airlines și-a anunțat și ea intenția de a deveni membru Wings. De asemenea, Malaysian Airlines se declară pe punctul de a se alătura alianței.

La sfârșitul anului 1999, Air France și Delta Air Lines au semnat un acord strategic de lungă durată (cel puțin 10 ani) cu privire la folosirea în comun a rețelelor și a mijloacelor comerciale.

A doua alianță globală, Star Alliance, s-a format în jurul companiilor Lufthansa și United Airlines, ce datează din 1997. În afară de acestea, principalele companii membre sunt, Varig din Brazilia, Thai Airways și Singapore Airlines (SIA) din Asia de Sud-Est, precum și Air Canada. În prezent este cea mai mare alianță, deținând 20% din piața transporturilor de pasageri la nivel mondial.

Achiziționarea CAI de către Air Canada a îmbunătățit poziția acesteia din urmă în interiorul alianței Star Alliance datorită celor mai dezirabile caracteristici astfel dobândite de partener strategic: extinderea acoperirii a piețelor canadiană și continentală, întărirea hub-urilor Vancouver și Toronto, dobândirii potențialului de creștere a eficienței și productivității, și întărirea stabilității financiare. Deși Air Canada joacă un rol important în grupul Star Alliance, rămâne mică în comparație cu United Airlines de pe piața americană.

De altfel, după ce o lungă perioadă țările din Asia de Est și Sud-Est au înregistrat cele mai mari creșteri – totuși, în condițiile concentrării fluxurilor dominante pe Atlanticul de Nord, SUA și Europa – vreme de doi ani, criza economică din zonă a dat principala bătaie de cap a companiilor aeriene. La vremea respectivă, United Airlines, ca și alte companii străine, a renunțat la o parte din zborurile cu această destinație. Companiile asiatice în schimb nu au putut să evite pierderile. După un an de probă, Mexicana Airlines s-a alăturat și ea lui Star Alliance. În 2000 au dobândit statutul de membri Austrian Airlines (AUA), precum și Lauda Air – filială AUA. Compania British Midland va intra și ea în alianță: 40% din capitalul acestei companii îi aparține lui SAS, iar mai recent Lufthansa a cumpărat și ea un pachet de acțiuni de 20%. În total, Star numără 15 companii membre.

A treia alianță globală este Sky Team, apare în iunie 2000 și este cea mai tânără alianță, inițiată de Delta Airlines și Air France. Aceasta cuprinde în prezent 5 companii aeriene: Air France, Delta Air Lines, Acro Mexico și Korean Air. În 2001 i se alătură CSA Czech Airlines, ajungând să acopere 472 de destinații, prin 7.091 de zboruri zilnice. După destrămarea „logodnei” cu KLM, Alitalia s-a alăturat și ea.

British Airways și American Airlines reprezintă nucleul alianței globale **One World**, creată la Londra în 1998-1999. Ea cuprinde în prezent 8 companii aeriene din Europa, Asia, America de Nord, America de Sud și Australia. British Airways și American Airlines au întâmpinat probleme în stabilirea unui acord de code-sharing extins și obținerea imunității datorită poziției de monopol pe care o dobândeau pe rutele transatlantice Londra – New York și Londra Chicago. One World este a doua alianță ca mărime, deținând 16% din piața mondială a transporturilor aeriene de pasageri. Ea a pus bazele unui parteneriat ce constă în efectuarea rezervărilor și în stabilirea unei politici tarifare comune. Un accent deosebit cade pe practicarea tarifelor pentru clientela permanentă (frequent flyer), dat fiind faptul că o mare parte dintre pasagerii companiilor au destinații obișnuite în zonele de operare ale acestora. În 1998, British Airways opera pe 163 de destinații din 83 de țări, pentru ca întreaga alianță să acopere peste 700 de destinații în 130 de țări. Dintre vechile alianțe, Atlantic Excellence/Quality Excellence a fost condusă de Delta Air Lines și de Swissair. Puternic zdruncinat de părăsirea alianței de către Delta și Austrian Airlines, grupul rămas a fost redenumit **Qualiflyer Group**. Până la „decesul” lui Swissair și Sabena, pe lângă aceste ultime două companii, Qualiflyer reunea alte nouă companii europene, între care cele de pe vremea alianței Atlantic Excellence/Quality Excellence: Crossair, Turkish Airlines, TAP Air Portugal, AOM, Air Littoral și Air Europe. Dispariția celei mai importante – companii a grupului

Swissair ca și a partenerului său Sabena, pune serios sub semnul întrebării funcționarea de mai departe a lui Qualiflyer Group.

În concluzie, putem menționa că, selecția pe bază de poziționare geografică a participanților este făcută pe baza construirii unei rețele în lumea întreagă, pentru a crea facilități cât mai multor pasageri să-și găsească destinația fără a părăsi serviciile membrilor alianței. Deci **scopul alianței** este de a aduce și păstra pasagerii care în altă situație ar fi apelat la alte servicii.

Bibliografie

1. Constantin Draica. Turismul internațional – Practici de elaborare și distribuție a produsului turistic. Editura All Beck, București, 2003.
2. Cristiana Cristureanu. Strategii și tranzacții în turismul internațional. Editura C.H. Beck, București, 2006.
3. Oscar Snak, Petre Baron, Nicolae Neacșu. Economia turismului. Editura Expert, București, 2003.
4. Rodica Minciu. Economia turismului, ediția III-a revăzută. Editura Uranus, București, 2004.
5. Talabă Ion. Transporturile și turismul. Iași, Editura Performantica, 2005.

Prezentat la 14. 11. 2007

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ – ОСНОВА НОВОГО ЭТАПА НАУЧНО – ТЕХНИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ XXI – ГО ВЕКА

Людмила ГОЛОВАТАЯ, кандидат экономических наук, ИРИМ

Рецензент:

Петру РОШКА, доктор экономических наук

The article is dedicated to problems of rising of the quality of management in the organization activities. Precise management of processes guarantees the prediction and stability of the quality of the product during all the stages of the production until getting the ultimate or final production. Permanent improvement has to be one the most wanted goals of the organization. It's proved that all the management system works better, if the organization is considered as a single or sole system. For the increasing of the efficiency of the organization management and optimizing of the processes it's needed to perform the main principles of TQM, which are in detail explained in the article and can be used as a perfect conduction for the organizations that have a purpose of the efficient management of the quality of the organizational activity.

С момента признания международных стандартов ISO 9000 в Европе начался настоящий бум формализации и доработки своих систем управления для получения визитной карточки выхода на рынок. К началу 1997 года было сертифицировано более 110 000 европейских предприятий. Новый подход получил и новое развитие.

Во-первых, обнаружилось, что формализация и инвентаризация управленческих процессов вскрывает несовершенство протекания информационных потоков, отсутствие отдельных связей, выявляет лишние звенья управления. Управленческие функции становятся прозрачными, четко определяется ответственность и статус на всех уровнях управления. Процесс построения системы качества оказался не так прост и потребовал тотального обучения и привлечения консультантов, которые одновременно вынуждены обучать руководителей методологии решения проблем и командным методам работы, описанию процессов (карты процессов), внутреннему аудиту.

Во-вторых, стандарты ISO 9000 стали мощным средством для западного рынка в конкурентной борьбе с продукцией развивающихся стран и нашей продукцией. Европейское сообщество постоянно увеличивает перечень продукции, на которую наложены ограничения, связанные с сертификацией на соответствие требованиям ISO 9000. В этом году эти ограничения уже касаются продукции автомобильной промышленности.

В-третьих, в связи с ужесточением ответственности за выпуск некачественной продукции появились требования к использованию более строгих стандартов (например, стандарты QS 9000, разработанные в США, для автомобильной промышленности).

В-четвертых, хотя выполнение минимальных требований стандартов ISO 9000 соответствует только приблизительно 17% от идеальной модели западной компании, построенная в соответствии со стандартами ISO 9000 система каче-

ства является базой для внедрения дальнейших современных подходов в управлении, превращающих компанию в мирового лидера.

В настоящее время развитые зарубежные страны, особенно США, предпринимают беспрецедентные усилия в развитии и внедрении новых технологий повышения эффективности управления и использования современных информационных систем. Эти универсальные подходы охватывают достижения различных наук: передачи и обработки информации, социологии, психологии, менеджмента, охраны окружающей среды, экономики, и, по-видимому, именно в управлении, оснащенном бурно развивающимися средствами обработки и передачи информации, будет состоять новый этап научно-технической революции 21-го века.

В последнее время появился ряд публикаций, представляющих «Всеобщее управление качеством» (TQM) как панацею от всех бед предприятий. При этом из поля зрения выпадает тот факт, что TQM – это способ ведения бизнеса, а не одна программа, и ее внедрение требует большой длительной работы при участии всех сотрудников организации. Немногие источники приводят данные о том, что TQM может реально дать предприятиям, с какими сложностями они могут столкнуться при внедрении TQM, какие факторы нужно учитывать при принятии решения о внедрении данной системы.

Сертификация системы качества на соответствие стандартам ISO серии 9000 свидетельствует лишь о соответствии минимальным требованиям, на основании которых потребитель оценивает возможность заключения с организацией партнерских отношений, и не более. Практика показывает, что для успешной деятельности одной сертификации системы качества недостаточно, необходимо разрабатывать и развивать эту систему, основываясь на методах и принципах TQM, чтобы достичь долгосрочного успеха.

В разработку системы управления в соответствии с принципами TQM вовлекается большинство сотрудников организации, а полное воплощение этой системы должно производиться с применением современных технологий (организационных, управленческих, информационных и др.). Этот процесс требует перестройки всей деятельности организации, согласованной работы всех структурных подразделений, а также длительного периода времени.

Практика показывает, что квалифицированное использование методологии TQM обеспечивает:

1. Увеличение степени удовлетворенности клиентов продуктами и услугами. В условиях TQM обязательным является удовлетворение всех клиентов, а также дополнительные усилия по предупреждению их ожиданий.
2. Улучшение имиджа и репутации фирмы.
3. Повышение производительности труда. Оно наступает автоматически, как только работники становятся партнерами по внедрению TQM.
4. Увеличение прибыли.
5. Повышение качества и конкурентоспособности продукции и услуг.
6. Обеспечение экономической устойчивости предприятия, а также рационального использования всех видов ресурсов.
7. Повышение качества управленческих решений.

8. Внедрение новейших достижений в технике и технологиях.

Еще в послевоенные годы в СССР были заложены основные принципы TQM (например, системный подход к управлению, роль руководства, принятие решений, основанных на фактах, вовлечение работников). Инициативы предприятий по разработке и развитию методов управления качеством рождались еще в 50-е г.г. Первая попытка была сделана саратовскими машиностроителями, создавшими свою системы БИП (бездефектного изготовления продукции), затем появилась ее львовская модификация СБТ (система бездефектного труда), горьковская система КАНАРСПИ (качество, надежность, ресурс с первого предъявления), ярославская система НОРМ (научная организация работ по повышению моторесурса), КС УКП (комплексная система управления качеством продукции). КС УКП была разработана в ходе научно-практического эксперимента рядом ярославских предприятий совместно с НИИ Госстандарта СССР. Эта система стала базой для управления качеством во многих отраслях промышленности СССР.

Доказано, что вся система менеджмента работает лучше, если организация рассматривается как единое целое, единая система. В данном случае для повышения эффективности деятельности и оптимизации процессов необходимо соблюдение основных принципов TQM.

Новая версия стандарта базируется на 8 принципах системного управления качеством, близким к идеологии Всеобщего управления качеством (TQM). Данные принципы не излагаются в самих стандартах версии 2000 года в том виде, как они перечислены в данной статье. Однако все содержание стандартов построено на основе этих принципов.

Принципы выходят за рамки требований ИСО 9001:2000. Принципы это во многом задание на завтра, они адресованы, прежде всего, тем организациям, которые не ограничатся сертификацией своей системы качества на соответствие требованиям стандартов ИСО 9000:2000, а планируют развивать систему на пути к всеобщему управлению качеством (TQM) и использовать ее в качестве основы для создания системы менеджмента организации. Сформулированные в ИСО 9000:2000 следующие принципы могут стать базой для формирования политики и целей организации в области качества:

1. ОРИЕНТАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИИ НА ЗАКАЗЧИКА

Деятельность любой организации зависит от ее заказчиков. Поэтому организации должны понимать текущие и будущие нужды заказчика, выполнять его требования и стремиться превзойти его ожидания. Даже система качества, отвечающая минимальным требованиям, должна быть ориентирована в первую очередь на требования потребителя. Ожидания потребителей связаны не только с качеством продукции, но и с ценой, режимом и условиями поставки, условиями обслуживания при использовании продукции и пр. Системный подход к ориентации на потребности клиента начинается со сбора и анализа жалоб и претензий заказчиков. Это необходимо для предотвращения таких

проблем в будущем. Практику анализа жалоб и претензий ведут многие организации, не имеющие системы качества. Но в условиях применения TQM информация должна поступать систематически из многих источников и интегрироваться в процесс, позволяющий получить точные и обоснованные выводы относительно потребностей и желаний, как конкретного заказчика, так и рынка в целом.

В организациях, внедряющих у себя TQM, вся информация и данные должны распространяться по всей организации. В данном случае внедряются процессы, направленные на определение потребительской оценки деятельности организации и на изменение представления заказчиков о том, насколько организация может удовлетворить их потребности.

Также стандарты устанавливают, что удовлетворенность потребителей необходимо определенным образом измерять и оценивать, а система качества должна содержать механизм выработки корректирующих действий в необходимых случаях.

2. ВЕДУЩАЯ РОЛЬ РУКОВОДСТВА

Руководители устанавливают единство цели, направления и внутреннюю среду организации. Они создают обстановку, в которой сотрудники целиком и полностью могут быть вовлечены в достижение целей организации.

Прежде всего, необходимо, чтобы руководители высшего звена своим личным примером демонстрировали приверженность качеству. Задачей руководства является обеспечение атмосферы доверия, инициирование, признание и поощрение вклада людей, поддержка открытых и честных взаимоотношений. Такая атмосфера максимально способствует раскрытию творческих возможностей сотрудников и лучшему решению задач качества. Руководство должно постоянно заботиться об обучении персонала, а также обеспечивать необходимыми ресурсами решение задач качества.

Одним из способов реализации данного принципа является определение руководством организации долгосрочной политики и миссии по вопросам качества и трансформация этой политики в измеряемые цели и задачи, в том числе и для производственных и функциональных подразделений.

3. ВОВЛЕЧЕНИЕ СОТРУДНИКОВ

Сотрудники представляют наиболее существенную и ценную часть организации, и наилучшее использование их возможностей может принести организации максимальную выгоду. Весь персонал – от высшего руководства до рабочего – должен быть вовлечен в деятельность по управлению качеством. Персонал рассматривается как самое большое богатство организации, и создаются все необходимые условия для того, чтобы максимально раскрыть и использовать его творческий потенциал. Сотрудники, вовлекаемые в процесс реализации целей организации, должны иметь соответствующую квалифика-

цию для выполнения возложенных на них обязанностей. Также руководство организации должно стремиться к тому, чтобы цели отдельных сотрудников были максимально приближены к целям самой организации. Огромную роль здесь играет материальное и моральное поощрение сотрудников. Персонал организации должен владеть методами работы в команде. Работы по постоянному улучшению преимущественно организуются и проводятся группами. При этом достигается синергический эффект, при котором совокупный результат работы команды существенно превосходит сумму результатов отдельных исполнителей. Система качества и ее механизмы должны побуждать сотрудников проявлять инициативу в постоянном улучшении качества деятельности организации, брать на себя ответственность в решении проблем качества, активно повышать свои знания, передавать свои знания и опыт коллегам, представлять свою организацию потребителям и всем заинтересованным сторонам в лучшем свете.

4. ПРОЦЕССНЫЙ ПОДХОД

Любая работа, получающая входные воздействия и преобразующая их в выходные результаты, может рассматриваться как процесс. Чтобы функционировать эффективно, организации должны выявлять взаимосвязанные процессы в своей деятельности и управлять ими. Часто выход одного процесса непосредственно формирует вход другого. Систематическое выявление и менеджмент процессов, реализуемых в организации, и их взаимосвязей понимаются в ИСО 9000:2000 как "процессоориентированный подход".

Версия 2000 г. имеет совершенно новый взгляд на систему, который предполагает, во-первых, алгоритмический подход к проектированию системы качества как совокупности взаимосвязанных процессов.

При этом каждый процесс рассматривается как система с вытекающими из этого последствиями:

- входы и результаты процесса четко определяются и измеряются;
- определяются потребители каждого процесса, идентифицируются их требования, изучается их удовлетворенность результатами процесса;
- устанавливается взаимодействие данного процесса с остальными процессами организации;
- устанавливаются полномочия, права и ответственность за управление процессом;
- при проектировании процесса определяется его ресурсное обеспечение.

Однако такой подход в международной системе стандартизации не нов: он уже был представлен в британском стандарте BS 6143:1992, часть 1 "Руководство по экономике качества. Модель стоимостного процесса" и в стандарте ИСО 10006:1997 "Менеджмент качества. Руководство качеством при управлении проектами". Причем, в последнем, подробно рассматриваются процессы, входящие в систему качества. По существу, в контексте стандартов ИСО 9000 версии 2000 под системным подходом подразумевают создание системы менеджмента качества, а ее частями становятся те или иные процессы.

Состав процессов, соответствующих конкретным функциям, устанавливается на основе организационной структуры. Состав специальных функций, являющихся частями конкретных функций, устанавливается логическим анализом деятельности непосредственных исполнителей.

Сформулированный таким образом основной перечень процессов документируется. При документировании устанавливаются владельцы процессов из числа специалистов высокой квалификации, досконально знающих свои процессы и пользующихся авторитетом у сотрудников, то есть при назначении владельцев процессов реализуется принцип менеджмента качества – *лидерство*.

Далее производится ранжирование процессов, соответствующих конкретным функциям по степени их влияния на достижение целей организации. Такое ранжирование производится на фоне двух групп, первая из которых объединяет процессы внешних (главных и второстепенных), а вторая – внутренних (основных и вспомогательных) производственных функций организации. На множестве процессов выделяются те, которые могут принести прибыль или другую выгоду, то есть **бизнес-процессы**. Это позволяет обоснованно подойти к распределению ресурсов при управлении деятельностью организации.

Для эффективного управления каждый владелец процесса должен четко определять входы и выходы процесса. Вступая во взаимодействия с другими процессами, владелец процесса одновременно является поставщиком и потребителем материальной и информационной продукции. В информационном плане как потребитель он формирует свои требования к продукции, а как поставщик – оценивает требования своего потребителя и документирует свою деятельность так, чтобы эти требования были удовлетворены. Задача состоит в том, чтобы в документации системы менеджмента качества риск проявления несоответствий в продукции был сведен минимуму.

Следующим этапом на пути к TQM является оптимизация использования ресурсов в каждом выделенном процессе. Это означает строгий контроль за использованием каждого вида ресурсов и поиск возможностей для снижения затрат на производство продукции или оказание услуг.

5. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ

Выявление, понимание и управление системой взаимосвязанных процессов, направленных на достижение заданных целей, способствует повышению результативности и эффективности организации.

Принцип системного подхода тесно связан с предыдущим принципом и с представлением о системе качества как о совокупности взаимосвязанных процессов. Результативность и эффективность деятельности организации, в соответствии с принципами TQM, могут быть повышены за счет создания, обеспечения и управления системой взаимосвязанных процессов. Это означает, что организация должна стремиться к объединению процессов создания продукции или услуг с процессами, позволяющими отследить соответствие продукции или услуги потребностям заказчика. Системный подход предполагает

также постоянное улучшение системы через измерение и оценку. Только при системном подходе к управлению станет возможным полное использование обратной связи с заказчиком для выработки стратегических планов и интегрированных в них планов по качеству.

6. ПОСТОЯННОЕ УЛУЧШЕНИЕ

Постоянное улучшение должно быть неизменной целью организации.

В стандартах ИСО серии 9000:2000 декларируется необходимость непрерывного улучшения систем менеджмента качества и подчеркивается, что:

- успешное функционирование организации может быть результатом внедрения системы менеджмента качества, которая разработана с учетом принципа постоянного улучшения;

- система менеджмента качества может обеспечить основу для постоянного улучшения и удовлетворения потребителей;

- своему усмотрению могут увеличить количество документированных процедур;

- статистические методы могут применяться для определения изменчивости (вариабельности) процессов и их результатов, что является основой для постоянного улучшения системы менеджмента качества.

- Наиболее важными положениями по постоянному улучшению в МС ИСО 9001:2000 являются следующие:

- высшее руководство организации должно продемонстрировать свою приверженность к разработке и улучшению системы менеджмента качества, а также обеспечить, чтобы политика в области качества включала приверженность к выполнению требований и постоянному улучшению;

- высшее руководство должно обеспечить планирование качества, которое включало бы постоянное улучшение;

- результаты анализа функционирования системы менеджмента качества должны включать действия, относящиеся к улучшению системы и ее процессов;

- для внедрения и улучшения процессов системы менеджмента качества организация должна быть своевременно обеспечена необходимыми ресурсами;

- организация должна определить, спланировать и внедрить действия по измерению и контролю, необходимые для обеспечения соответствия и достижения улучшений; это включает определение потребности в использовании применяемых методов;

- в организации должны определяться и анализироваться соответствующие данные по определению эффективности функционирования системы менеджмента качества и выявлению возможности улучшений;

- организация должна способствовать постоянному улучшению путем внедрения политики в области качества, результатов аудитов качества, анализа данных, корректирующих и предотвращающих действий и анализа со стороны руководства.

В этой области организация должна не только отслеживать возникающие проблемы, но и, после тщательного анализа со стороны руководства, предпринимать необходимые корректирующие и предупреждающие действия для предотвращения таких проблем в дальнейшем.

Цели и задачи основываются на результатах оценки степени удовлетворенности заказчика (полученной в ходе обратной связи) и на показателях деятельности самой организации. Улучшение должно сопровождаться участием руководства в этом процессе, а также обеспечением всеми ресурсами, необходимыми для реализации поставленных целей.

7. ПОДХОД К ПРИНЯТИЮ РЕШЕНИЙ, ОСНОВАННЫЙ НА ФАКТАХ

Эффективность решения всегда основывается на логическом и интуитивном анализе данных и информации. Данный принцип чаще всего является альтернативой применяемого на практике способа принятия решений на основе интуиции, чутья, конъюнктуры, прошлого опыта, предположений и др. Решения будут наиболее эффективными, если они основываются на анализе реальных данных и информации.

Реализация принципа требует, прежде всего, измерений и сбора достоверных и точных данных, относящихся к поставленной задаче. Эффективные решения основываются только на достоверных данных. Источниками таких данных могут быть результаты внутренних проверок системы качества, корректирующих и предупреждающих действий, жалоб и пожеланий заказчиков и т.д. Также информация может основываться на анализе идей и предложений, поступающих от сотрудников организации и направленных на повышение производительности, снижение расходов и т.д. И сбор данных, и последующий их анализ предполагают владение знаниями и применением специальных статистических методов.

8. ОТНОШЕНИЯ С ПОСТАВЩИКАМИ

Если отношения между поставщиками формируются на взаимовыгодной основе, они способствуют расширению возможностей обеих организаций. Реализация принципа требует идентификации основных поставщиков, организации четких и открытых связей и отношений (основанных на балансе краткосрочных и долгосрочных целей обеих сторон), обмена информацией и планов на будущее, совместной работы по четкому пониманию потребностей потребителей, инициирования совместных разработок и улучшения продукции и процессов. Система менеджмента качества должна иметь стимулирующие механизмы по признанию достижений и улучшений поставщика. На данном этапе устанавливаются документированные процедуры, обязательные для соблюдения поставщиком на всех этапах сотрудничества.

9. МИНИМИЗАЦИЯ ПОТЕРЬ, СВЯЗАННЫХ С НЕКАЧЕСТВЕННОЙ РАБОТОЙ

Минимизация потерь, связанных с некачественной работой, обеспечивает возможность предлагать продукцию за меньшую цену при прочих равных условиях. Стандартом работы является отсутствие дефектов, или – "делай правильно с первого раза".

Литература

1. Д.В. Маслова и Э.А. Белокоровина. «Бенчмаркинг – выгодно ли учиться у других?» www.klubok.net/article1859.html.
2. Д.В. Маслова и Э.А. Белокоровина. «Применение бенчмаркинга на малых и средних предприятиях» www.cfin.ru/management/controlling/small_benchmark.shtml.
3. Терри Пилчер. Бенчмаркинг как средство повышения конкурентоспособности компании "Европейское качество" № 1, 2004.
4. Джон Дью. Анализ причин "семи смертных грехов" менеджмента качества "Европейское качество" № 1, 2004.
5. Роберт Кемп. Бенчмаркинг – обзор опыта достижения делового совершенства. «Деловое совершенство» №2, 2004.
6. Модель делового совершенства европейского фонда управления качеством (EFQM). «Деловое совершенство» №2, 2004.
7. «Практика использования бенчмаркинга российскими компаниями» www.altrc.ru/consult/files/benchmarking2.ppt.
8. И.А. Аренкова, Е.Г. Багиева. «Бенчмаркинг и маркетинговые решения». www.marketing.spb.ru/read/m12/index.htm.

Prezentat la 12.11. 2007

ASPECTE METODOLOGICE ȘI PRACTICE ALE MANAGEMENTULUI SERVICIILOR DE ALIMENTARE CU APĂ ȘI DE CANALIZARE

*Svetlana GOROBIEVSCHI, doctor în economie, conferențiar universitar, ULIM
Nan COSTICĂ, România*

Recenzenți:

*Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar
Alexandru ȘCERBANSCHI, doctor în economie*

En partant de la polemique au sujet des aspects methodologiques des services publiques en tant que categorie economique, les auteurs de la present recherche, determinent et concretisent leur essence, aussi comme celle des services dans le domaine de ravitaillement en eau et en canalisation, comme etant des services publiques qui se chargent de l'accomplissement d'une necessite d'interet general. Les auteurs orientent de la pratique et les exigences contemporaines envers les services de certains pays de l' Union Europeenne (La France, L'Allemagne etc).

A l'instar de ces exemples, la Roumanie et d'autres pays pourrons s'en servir dans l'enjeux de focalizer ces exigences envers les services de ravitaillement en eau et en canalization dans le contexte de l'integration a l'Union Europeenne.

I. Aspecte metodologice ale serviciilor publice

Integrarea României în Uniunea Europeană este un proces de lungă durată. Unul din aspectele importante spre redirectionare în contextul integrării este menționat prin necesitatea de reevaluare a managementului serviciilor de asigurare cu apă și de canalizare. Întru conștientizarea obiectivelor de perspectivă și volumului de lucru în această direcție vom prezenta o analiză succintă a aspectelor metodologice și practice ale Uniunii Europene.

Termenul *servicii publice* este utilizat atât în sens de organizație, de organism social, cât și în sens funcțional, de activitate desfășurată de acest organism. Noțiunea de servicii publice a cunoscut, pe parcursul timpului, o evoluție contradictorie. În literatura de specialitate serviciile publice sunt definite din mai multe puncte de vedere.

O primă definiție pune în evidență faptul că serviciile publice sunt o activitate. În acest caz serviciile publice de către **E. Tarangul, Th. Marinescu** sunt definite în felul următor: „*Activități ale autorităților publice în vederea satisfacerii interesului general, orice activitate, creată pentru satisfacerea unor interese colective, care se realizează după o procedură specială a dreptului public, la nevoie cu concursul forței publice*”.

O altă categorie de definiții, accentuează *caracterul formal* al serviciului public, respectiv faptul de a fi creat de stat sau unitățile administrativ-teritoriale. O astfel de definiție este utilizată de **P. Negulescu**: „*Prin serviciul public înțelegem o creațiune a statului, județului, comunei, pusă la dispoziția publicului în scopul de a satisface, în mod regulat și continuu, nevoi cu caracter general, cărora inițiativa privată nu ar putea să dea decât satisfacție incompletă și intermitentă*”.

În alte cazuri, se pune în evidență *conținutul material* al serviciului public care este tratat de **Th. Marinescu**: „*Un serviciu public este totalitatea mijloacelor (personale și materiale), prin care o persoană administrativă își îndeplinește scopul său, ori o parte determinantă din acest scop.*”

Parametrul de plecare în definirea și delimitarea serviciilor publice îl constituie rolul deosebit în acoperirea unor nevoi colective ale cetățenilor unui stat. **P. Samuelson** spunea că “statul asigură anumite servicii colective indispensabile, în lipsa cărora viața comunității ar fi de neconceput și care nu pot fi abandonate, fără inconveniențe majore, în favoarea inițiativei private”.

Literatura de specialitate de dată recentă analizează noțiunea serviciului public din perspectiva noilor realități legislative. Astfel, **A. Iorgovan** susține definiția dată de către **Jean Rivero**: „*Serviciul public este forma acțiunii administrative prin care o persoană publică își asumă satisfacerea unei nevoi de interes general*”.

Există o multitudinea de definiții ale serviciului public, dar în opinia autorilor cea mai recunoscută și-a găsit oglindire în cadrul legislativ al României și este cea formulată de **A. Iorgovan** și **A. Androniceanu**. Prin serviciu public ei definesc „*activitatea organizată sau autorizată de o autoritate a administrației publice pentru a satisface nevoi sociale de interes public*” sau „*un ansamblu de activități organizate și autorizate de administrația publică pentru a satisface nevoi sociale de interes public*”. În viziunea autorilor definițiile formulate sunt identice.

Într-un alt studiu, efectuat de **V. Prisăcaru** serviciul este definit ca fiind „*acel organism administrativ înființat prin lege sau pe baza legii, de către stat, județ sau comună pentru satisfacerea în mod continuu a unor interese specifice ale membrilor societății*”.

După cum observăm, acest tip de definiție încearcă să îmbine concepțiile unor autori interbelici, respectiv a profesorilor **P. Negulescu** și **A. Teodorescu**. O altă modalitate de definire a serviciilor publice este realizată de **R. Petrescu**, care arată că ne aflăm în prezența unui serviciu public dacă:

- a) o activitate de interes general sau public este desfășurată de o autoritate a administrației publice sau de o persoană juridică publică organizată de acesta;
- b) dacă o persoană juridică privată este autorizată de administrația publică să presteze anumite activități de interes general.

II. Managementul serviciilor publice poate fi definit ca un ansamblu de metode și procese de definire a obiectivelor de organizare, alocare de resurse, antrenare și control al unei organizații publice. Pentru a înțelege corect termenul de managementul serviciilor publice, ar trebui să vedem mediul general în care a evoluat în ultimele două decenii conceptul de management.

Provocările organizațiilor publice sunt în mod direct legate de integrarea lor într-un sistem lărgit, fie local, fie național sau internațional. Astfel, mediul organizațiilor este din ce în ce mai complex, schimbător și incert. Complexitatea pentru organizația publică este dependentă, pe de o parte, de numărul de variabile prezente, iar pe de altă parte, de numărul de interacțiuni între aceste

variabile. În acest sens, variabilele sunt de natură economică, socială, culturală, tehnică juridică, politică, structurală.

Definirea serviciului public a cunoscut modificări, determinate de parcurgerea diferitelor etape evolutive ale societății, ale intervenției guvernării și colectivităților locale. Serviciile publice pot fi definite ca organizații de stat sau ale colectivităților locale, activități utile create cu scopul satisfacerii nevoilor publice.

Clasificarea acestora se face în funcție de nivelul de realizare a nevoii publice, natura juridică, modul de organizare, forma de proprietate. Dată fiind complexitatea cerințelor sociale, există și o mare varietate de servicii publice.

„Câte servicii sunt și care sunt? Totul depinde de nevoi și de întreprinderi”. Din diversitatea cerințelor sociale se dezvoltă o clasificare a serviciilor publice: serviciu public și serviciu de utilitate publică. Distanța dintre cele două servicii constă în faptul că primul este înfăptuit de o organizație statală, iar cel de-al doilea – de o organizație nestatală.

În cazul organizațiilor mixte, de stat și particulare, ne aflăm în prezența unui serviciu public, deoarece la acea organizație participă și statul, fie ca autoritate publică, fie ca persoană juridică.

Nevoile sociale din oricare societate cunosc o întindere nelimitată și diferă în funcție de cele mai variate criterii: culturale, geografice, economice, vârstă, sex etc. Managementul public își propune satisfacerea la un nivel cât mai ridicat a acestor nevoi, care particularizează la un moment dat interesul public. Pentru satisfacerea diferitor cerințe ale membrilor unei colectivități umane (hrană, locuință, transport, cultură, sănătate, pază și ordine publică, asistență socială etc.), statul sau colectivitatea locală înființează anumite activități, denumite servicii publice.

Semnificația noțiunii de serviciu public, modul de organizare și funcționare, sfera serviciilor publice, instrumentarul de conducere al acestora sunt mult dependente de tipul de servicii și de gradul de intervenție a statului în economie.

Analizând evoluția economiilor moderne, reiese în mod indubitabil la iveală faptul că serviciile constituie un sector distinct al acestora, caracterizat printr-o mare diversitate și un dinamism ridicat, care își pune amprenta asupra celorlalte sectoare economice, influențează în mod direct valorificarea resurselor umane și materiale, având o contribuție majoră la progresul economic și social.

Așadar, în concepția teoriei dreptului administrativ românesc, *“serviciul public este forma acțiunii administrative prin care o persoană publică își asumă satisfacerea unei nevoi de interes general”*.

În dreptul public francez, *serviciul public se definește ca fiind: “o activitate de interes general, supusă unui regim juridic particular: egalitatea de acces a utilizatorilor, adaptabilitatea la modificările cererii și fluiditate în furnizare”*.

Comunitatea Europeană a introdus reglementarea serviciului de interes economic general în următoarea redacție: *“Un serviciu minimal, cu o calitate specifică, oferit fiecărui utilizator la un preț accesibil”*. Prin utilitate publică se înțelege orice activitate care vizează realizarea unor scopuri benefice în domeniul de interes public general și/sau comunitar.

Printre multitudinea serviciilor publice un deosebit rol în societate îl au serviciile publice cu apă potabilă și canalizare. Serviciile publice de gospodărire comunală

reprezintă o clasă specială a serviciilor de interes general și reprezintă ansamblul activităților și acțiunilor de utilitate și de interes local, desfășurate sub autoritatea administrației publice locale, având ca scop furnizarea serviciilor de utilitate publică în condițiile respectării unor principii generale de acțiune (principiul dezvoltării durabile, principiul autonomiei locale, principiul descentralizării serviciilor publice etc.).

Piața serviciilor publice prezintă caracteristicile monopolului, ceea ce face ca apariția unui al doilea producător/prestator să conducă în general la creșterea costurilor medii și implicit a tarifelor.

Să urmărim cerințele către aceste servicii în țările Uniunii Europene.

III. Managementul apei în Uniunea Europeană

Politica U.E. în domeniul apei este reglementată de directiva UE 2000/60/CE din 23.10.2000 conform căreia U.E. a făcut o alegere fără echivoc în favoarea dezvoltării durabile. Conceptul de dezvoltare durabilă este dezvoltat în tratatul de la Amsterdam (1997) și prevede “promovarea, în ansamblul comunității, unei dezvoltări armonioase, echilibrate și durabile a activităților economice, unei creșteri durabile și neinflaționiste, unui nivel ridicat de protecție și de ameliorare a calității mediului înconjurător, unui reviriment al nivelului și calității vieții”.

Strategia europeană reia ideea necesității unui echilibru între diferiți factori care contribuie la îmbunătățirea vieții și ideea obligativității pentru generațiile actuale de a lasă generațiilor viitoare stocuri de resurse economice, de mediu, sociale care să permită să beneficieze de niveluri de bunăstare cel puțin la fel de ridicate ca și cele actuale.

Față de diversitatea definițiilor formulate relativ la dezvoltarea durabilă trebuie subliniată ideea că acesta nu este un concept imobil. Conceptul de dezvoltare durabilă reprezintă o cugetare permanentă între echilibru și compromis definită de:

- interesele generațiilor actuale și cele ale generațiilor viitoare, într-un context de echitate între generații;
- interesele țărilor industrializate din nord, versus țările în curs de dezvoltare din sud;
- nevoile omenirii și păstrarea ecosistemelor;
- interesele diferitelor grupuri sociale sau țări.

Sommet-ul european de la Goteborg (iunie 2001) a adoptat o strategie de dezvoltare durabilă pe termen lung pentru Europa, au fost reținute patru domenii ca fiind prioritare:

- schimbarea climaterică;
- transporturile;
- sănătatea publică;
- resurse naturale.

În sectorul apei, politica europeană era foarte fragmentată: jumătate din directive tratau problema apei în mod direct, iar jumătate – indirect. Ultima directivă – cadru adoptată a apărut din necesitatea reorganizării și simplificării politicii europene în domeniul apei, revigorând astfel modul de gestionare durabilă a resurselor de apă.

Directiva 2000/60/CE din 23.10.2000, adoptată de Consiliul și Parlamentului Europei, definește un cadru pentru susținerea și protecția apelor prin intermediul gestiunii unor mari bazine hidrografice la nivel european; în plus, această directivă

este chemată să joace un rol strategic și fondator în materie de politică a apei, recunoscând bazinul versant drept o arie geografică pertinentă.

Principalele aspecte definite de Directiva 2000/60/CE sunt următoarele:

- protecția mediului, astfel încât, începând cu 2015 starea apelor de suprafață și subterane să fie consistent îmbunătățite;

- decalarea termenelor și realizării anumitor obiective va trebui să fie foarte temeinic justificată;

- ameliorarea calităților chimice a apei, inversând, acolo unde este necesar, tendințe către degradarea calității apelor subterane și pentru apele de suprafață, reducând progresiv deversările, astfel ca acestea să fie suprimate în termen de maxim 20 de ani pentru substanțele “periculoase” (metale, pesticide, hidrocarburi);

- până la sfârșitul anului 2009 în cadrul unui “plan de gestiune” vor fi definite obiectivele care trebuie atinse în 2015 și “programul de măsuri” trebuie să definească acțiunile necesare pentru realizarea acestora;

- realizarea unor analize economice temeinice – directiva cu definirea modalităților de tarifare a apei și de aplicare a principiilor de recuperare a costurilor serviciilor de apă care să cuprindă și cheltuielile de mediu;

- consultarea cetățenilor – directiva solicită asigurarea participării active a celor implicați în domeniul apei, dar și a cetățenilor în ideea asigurării unei transparențe totale în politica apei;

- aplicația acestei directive o constituie “ Confederația Rinului “ care reprezintă o cooperare transfrontalieră în spațiul definit drept “ Rhinul Superior “ între Germania, Franța și Elveția (mai precis între landuri și regiuni din aceste țări) și vizează și aspecte cum ar fi transporturile, mediul, cultura, tineretul, sănătatea.

După modul de reglare și funcționare a serviciilor de apă în UE se pot distinge trei modele funcționale:

- **modelul anglo-saxon;**

- **modelul francez;**

- **modelul german.**

Modelul anglo-saxon este structurat pe trei componente majore:

- pe de o parte este utilizatorul în ipostazele sale de contribuabil și cetățean;

- pe de altă parte este operatorul;

- al treilea pol îl reprezintă statul.

Modelul anglo-saxon are două variante:

a) *Varianta americană* – în care statul, justiția și alte instituții democratice și administrative pot interveni la toate nivelele pentru a valoriza și apăra interesele clientului – alegător în raport cu operatorul de servicii publice.

b) *Varianta britanică simplificată* – într-un anume fel varianta americană, prin suprimarea unor elemente caracteristice fiecăruia din cei trei poli dominanți astfel ca:

- tribunalele, dar mai ales aleșii teritoriali sunt sistematic excluși din procesul de reglare, funcție încredințată în întregime unor organisme de reglare ad-hoc care supraveghează și filtrează presiunile efectuate de aleși (care nu pot interveni direct);

- nici consumatorul nu mai are locul definit în varianta nord – americană;

- singurul “pilon” rămâne operatorul privat motivat doar de interesele acționarilor și care minimizează orice fel de constrângeri legislative, sociale sau de altă natură.

Modelul francez are la bază, de asemenea, trei piloni, dar lipsește funcția de reglaj atribuită concurenței.

Reînnoirea periodică a contractelor între operatori și autorități permite, conform acestei abordări, apariția concurenței între operatori, bineînțeles cu condiția să existe mai multe companii în concurență și să nu fie un oligopol stabil astfel ca, în acest sens, s-au dezvoltat mai multe forme de contracte (concesiunea, închirierea, girarea sau regia interesată).

Curtea de Conturi a Franței: “majorări considerabile de preț, angajamente nerespectate, negocieri îndoielnice, falsa concurență, toate acestea și multe altele fac parte dintr-un tablou sumbru. Pe banca acuzării stau companiile mari din acest sector în fața aleșilor locali, care sunt izolați și fără putere”.

Politica în domeniul apei în Franța are la bază următoarele principii: apropiere globală a parametrilor apei subterane și a apelor de suprafață din punctul de vedere al parametrilor fizici, chimici și biologici; gestiunea pe bazine hidrografice; gestiune descentralizată și decizii locale (la nivelul principalilor utilizatori); concentrare și o participare activă din partea utilizatorilor; instrumente economice “de incitare” de tipul: poluatorul plătește, utilizatorul plătește (beneficiarul plătește – cazul cheltuielilor cu protecția mediului, a investițiilor pe acest domeniu); o corelație dinamică sistematică între politica apei și cea a amenajării teritoriului.

Politica apei este definită într-un parteneriat între: stat, colectivitățile locale și utilizatori. La nivel național, Comitetul Național al Apei este consultat în privința orientărilor strategice și în privința proiectelor de texte legislative și de reglementări.

La nivel de bazine hidrografice există Comitetele de bazin și Agenția apei care regroupează aleșii locali în trei nivele teritoriale (comune, departamente și regiuni).

La nivel de sub-bazin, o comisie locală a apei, participă la realizarea schemei de amenajare și gestiune a apelor (SAGE), precizând obiectivele de utilizare a apei în detaliu.

La nivel local, primăriile (cca. 36000 în Franța) sunt responsabile de apa potabilă și sanitarizarea ei (ape uzate și ape fluviale).

Din punct de vedere legislativ, de-a lungul timpului au fost elaborate, în mod evident, o succesiune de acte normative dintre care, un rol deosebit l-a avut Legea apei din 1992, lege care a relansat politica apei, astfel, ca apa face parte din patrimoniul național, concentrarea politicilor apei se realizează printr-o planificare a gestiunii apei; apa are valoare economică și riscul de a deveni o resursă rară și scumpă; colectarea și tratarea apelor uzate menajere sunt obligatorii pe tot teritoriul începând cu 2005; trebuia stabilit un perimetru de protecție în jurul fiecărei captări de apă potabilă.

Legea 338/2004 privind transpunerea directivei cadru pentru o politică comunitară în domeniul apei a impus creșterea transparenței în gestiunea serviciului și o informație mai completă a cetățenilor cu privire la structura tarifului; legea prevede și crearea unui Consiliu al serviciilor publice de apă și de sanitarizare care va putea da avize pentru tarife, componentele facturii și pentru contractele de delegare a serviciului public și implementarea tarifului binom (care impune generalizarea contorizării în locuințele individuale și colective).

Gestiunea operațională a resurselor de apă și a serviciilor de alimentare cu apă în Franța

Regula de bază în managementul resurselor de apă la nivelul Franței o constituie gestiunea integrată la nivelul bazinelor versanților. Din punct de vedere instituțional, pivotul central îl constituie Agenția de Bazin (organizată la nivel de regiuni în Agenții de Regiune care, la rândul lor, cuprind mai multe administrații locale): *Agenție de Bazin – Agenție de Regiune – Administrații locale*.

În Franța există la nivelul comunelor (cca. 36.000) aproximativ 15.000 de servicii organizate în peste 2.000 de sindicate ale apei (comunele și sindicatele pot delega sarcina serviciilor de alimentare cu apă către operatori privați). Se aplică o multitudine de forme de delegare:

- Concesiunea – cu regimul juridic aplicat și cunoscut și la noi.
- Regia – colectivitatea încredințează un echipament spre administrare unei regii din subordinea autorității locale.
- Gerarea – gerantul este însărcinat cu funcționarea unui echipament fiind plătit cu o remunerație forfetară.
- Afermajul – o formă a delegării de gestiune prin care, pe o perioadă determinată profitul se cedează operatorului de servicii.

Delegarea de gestiune acoperă 80% din populație și 60% din volumul de servicii.

O caracteristică ce se regăsește numai la nivelul Franței este concentrarea operatorilor; există, practic, 3 mari operatori:

- General des Eaux – 40% din consumatori și 50% din piața privată.
- Lyonnaise des Eaux – 25% din abonați.
- Grupul Bonyguer – prezent de regulă în mediul rural și localitățile mici, structurat în două filiale (SAUR și CISE) și care deține 10% din populație și 12 – 13% din piață.

Finanțarea serviciilor de alimentare cu apă, ca de altfel a întregii politici a apelor are la bază trei principii:

- unitatea de gestiune este versantul hidrografic.
- utilizatorii aceluiași bazin trebuie să se concentreze în ce privește politica apei.
- consumatorii și poluatorii trebuie să plătească.

Din punct de vedere instituțional, finanțarea serviciilor și politicilor în domeniul apei se realizează de: Comitetul Bazinului; Consiliul de administrație al Comitetului; Agenția apei (la nivel de bazin hidrografic).

Comitetul de Bazin elaborează politica apei (subteran sau de suprafață) pe perioade de 5 ani și cuprinde reprezentanți ai aleșilor, utilizatorilor, specialiști, reprezentanți ai principalilor poluatori, ai factorilor de protecție a mediului din cadrul fiecărei regiuni a bazinului hidrografic.

Consiliul de Administrație conduce Comitetul de Bazin și are 26 de membri: 24 de membri din partea comitetelor de bazin (8 reprezentanți din partea aleșilor, 8 – din partea utilizatorilor și 8 – ai administrației locale).

Agenția de Apă reprezintă structura instituțională executivă fiind o instituție publică cu personalitate juridică și autonomie financiară.

Poluatorii sunt stimulați pe două căi:

- 2 / 3 din sprijinul financiar pentru reducerea poluării vin ca subvenții;
- 1 / 3 din sursele financiare dedicate reducerii poluării vin din credite cu dobânzi preferențiale.

Agențiile prelevează de la utilizatori o redevență corespunzătoare forfetării poluării produse de fiecare localitate și o varsă, în bună măsură, colectivităților care exploatează stațiile de epurare.

În acest fel, Agențiile finanțează baraje de retenție, uzine de tratare, stații de epurare și în plus, fiecare colectivitate care beneficiază de serviciile de alimentare cu apă și de canalizare își suportă practic pe spete proprii costurile de exploatare și poluare.

Alte practici și tendințe constatate la nivelul Franței:

a. S-a constatat că:

- populația este cel mai greu de corectat – factor de poluare a apei;
- industria se mișcă mult mai repede în această direcție;
- pentru agricultură, părerile sunt împărțite, dar de regulă, inerția acesteia este mare în ce privește protecția mediului.

b. Serviciile de epurare și de sanitarizare/epurare trebuie administrate separat și de componente bugetare cuprinse în bugetul general al administrației locale.

c. Pentru apele pluviale se decontează în mod similar dacă nu există rețele de colectare separate pentru colectarea acestora.

d. Prețul apei furnizate este aprobat exclusiv de liderul autorității locale (primar) și cuprinde prețurile care sunt mai mari în mediul rural, decât în cel urban și mai mici în cadrul regiilor, decât în cazul operatorilor privați.

Modelul german funcționează practic fără control, deoarece municipalitatea este și operator și nu dă socoteala decât ei și alegătorilor. Criticii acestui model insistă asupra riscurilor care decurg din lipsa motivării indusă de lipsa unui control extern, riscuri materializate, printre altele, în proliferarea unei birocrății perene și ineficace al cărui obiectiv este perpetuarea privilegiilor.

În domeniul apei, conceptul de bază în politica apei la nivelul întregii Germanii este dezvoltarea durabilă, se bazează și se definește în raport cu nouă principii:

- principiul regionalității: resursele regionale și spațiile naturale trebuie protejate;
- principiul integrării: apa trebuie gestionată unitar, împreună cu celelalte componente ale mediului înconjurător, interesele în ceea ce privește gospodărirea apei trebuie integrată în celelalte politici de resort;
- principiul cauzatorului: costurile poluării se atribuie și recuperează de la cel care le-a produs;
- principiul cooperării și al participării: gospodărirea apelor se realizează prin optimizarea adecvată a intereselor diverșilor actori economici, sociali și instituționali fiind necesară promovarea autoorganizării și coparticipării;
- principiul minimizării resurselor: consumul direct și indirect de resurse și energie în gestiunea apelor trebuie sistematic micșorat;
- principiul prevederii: daunele extreme și riscurile necunoscute trebuie, pe cât posibil, excluse;
- principiul reducerii surselor: emisiile și substanțele dăunătoare trebuie reținute la locul în care au fost generate;
- principiul reversibilității: măsurile și politicile în domeniul apei sunt întotdeauna reversibile;

- principiul intergenerațiilor: orizontul temporal în planificarea gestiunii apelor trebuie să corespundă orizontului temporal în acțiune.

Există două surse de legiferare: nivelul federal și nivelul land-urilor, cele mai importante fiind cele de la nivel federal; legea gospodăririi apelor a fost revizuită de 7 ori, ultima forma fiind editată în 2002 și cuprinde și transpunerea în practică a prevederilor directivei 60/2000.

Principalele aspecte ale Legii cadru de gospodărire a apelor fac referire la următoarele aspecte:

- apa nu este și nu poate fi proprietate privată;
- apa curată trebuie protejată, iar apa poluată trebuie regenerată;
- apa este un bun public și este protejată de stat;
- politica de piață este inadecvată pentru politica apelor fiind antagonică dezvoltării durabile.

Gestiunea operațională a serviciilor de alimentare cu apă în Germania

Datorită condițiilor specifice, Germania împarte, prin bazinele versanților muntoși, 60% din resursele sale de apă, dispunând de cca. 2000 mc / loc., au la nivelul unui consum mediu lunar de 4 mc / loc. Principalele caracteristici în gestiunea apei sunt federalismul și subsidiaritatea.

Nivelul federal (Bund-ul) elaborează legislația generală în timp ce land-urile elaborează propriile acte normative (în completare și complementare). Competența asupra protecției resurselor și gestiunii apei aparține în exclusivitate land-ului. Organizarea serviciului este distinctă pentru componența alimentării cu apă (considerată activitate comercială) respectiv pentru componența sanitarizării apelor uzate (activitate care nu mai are același atribut). Organizarea alimentării cu apă potabilă are o multitudine de forme concrete:

- a. "Aktiengesellschaft" – AG echivalentul societăților anonime.
- b. GmbH – statut privat dar cu capitaluri municipale.
- c. Zweckverband – sindicatul comunelor.
- d. Stadtwerke – operator integrator de servicii publice distincte (apă, energie electrică, gaz metan etc.) – întreprindere transversală, organizată, de regulă, în marile orașe.

Câteva exemple de organizare:

În cazul în care resursele materiale și financiare sunt insuficiente, au fost constituite rețele de transfer regional și sisteme de cooperare voluntară între municipalități, fie prin asocieri între land-uri. Aceste rețele nu aprovizionează direct consumatorul final, dar au clienți în diverse rețele locale.

Exemple. În Rhemania de Nord – Westfalia, există o singură societate privată care deservește industria și orașele din bazinul Ruhr. În Land-urile din est există operatori care funcționează în parteneriat public – privat; cel mai frapant exemplu – prezența lui Lyonnese des Eaux la Rostok.

În Frankfurt există un Stadtwerke care a creat o filială în care deține majoritatea acțiunilor împreună cu societatea privată pe serviciul de alimentare cu apă și de canalizare. Distribuitorul de apă plătește municipalităților un drept de concesiune stabilit în funcție de volumul de apă distribuită (prin exemplu, distribuitorul de apă din Hamburg plătește drepturi de concesiune de cca. 13% din cifra de afaceri).

Constituția germană prevede ca sindicatele municipale și comunale au dreptul să stabilească, să dezvolte și să gireze societăți de drept privat, cum ar fi AG – urile sau GmbH (un echivalent al S.R.L.) al căror capital aparțin în totalitate sau în parte unei municipalități sau unui consorțiu (sindicat) al colectivităților locale.

Marile orașe, în majoritatea cazurilor, au încredințat serviciile publice societăților care le aparțin. Sanitarizarea este considerată ca o funcție distinctă, dar nu cu un caracter industrial și comercial, fiind în sarcina exclusivă a municipalităților.

În prezent se dezvoltă o tendință conform căreia se vor structura forme juridice de tipul regiilor semiautonome (cu contabilitate proprie, independență managerială, dar nu și personalitate juridică).

Bibliografie

1. Androniceanu, A., Management public. București: Editura Economică, 1999. 240 p.
2. Blanovschi, A., Doctrine economice. Chișinău: AAP, 2004. 242 p.
3. Emilian, R., Managementul serviciilor – motivații, principii, metode, organizare. București: Editura Expert, 2000.
4. Gorobievski S., Nădrag D. Analiza comparativă între managementul public și cel privat. Symposia Professorum, ULIM, Chișinău, ULIM, 2005.
5. Gorobievski S., Levinte A. Paradoxurile managementului social. Symposia Professorum, ULIM, 2007.
6. Greffe, X., L'evolution des activites publiques, în: Recherches economiques et sociales. Nr. 13-14, 1985.
7. Iorgovan A., Tratat de drept administrativ. București: Ed. Nemira, 1996, vol. II.
8. Iordan N., Managementul serviciilor publice. București: ALL Beck, 2003.
9. Le Monde, 28.01.1997.
10. Meny, Y., Politiques publiques en Europe. Paris, 1997.
11. Negulescu P., Tratat de drept administrativ. Vol. 1. Principii generale. Ediția a IV-a. București: Ed. Marvan, 1934.
12. Nicola I., Managementul serviciilor publice. București: Editura ALL BECK, 2003. 247 p.
13. Самуэльсон П., Экономика. Москва: ВНИИСИ „Машиностроение”, 1994.
14. Pollitt, Ch., Bouckaert, G., Reforma managementului public (traducere). Chișinău: Ed. Epigraf, 2004. p. 336.
15. <http://www.gov.ro/presa/afis-doc>.
16. <http://www.ana.gov.ro/rom/standarde.pdf>.

Prezentat la 26.12. 2007

CONTRIBUȚII ALE CAPITALULUI UMAN ÎN TURISMUL INTERNAȚIONAL

Tatiana LÎSÎI, doctor în economie, IRIM

Recenzent:

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar

In this paper was established the base of the theory of hands needed and validity of working places dynamics in the Tourism System. The work's main idea is concentrated on the promotion of research, development areas and the major directions of the scientific research. It was proved that the stationary states are unstable and in the system evolution through time the studied model doesn't contain periodic solutions.

Turismul este o ramură a economiei, deci are un obiect propriu de activitate, se desfășoară în baza unor legități specifice și beneficiază de o organizare proprie. Este evident că dezvoltarea turismului necesită organizare, planificare și dirijare la nivel de stat. Funcționarea instituțiilor internaționale de turism au drept scop organizarea activității și asigurarea dezvoltării sectorului turistic la diferite nivele. Turismul acționează ca un element dinamizator al sistemului economic datorită implicațiilor pozitive asupra celorlalte ramuri și sectoare de activitate ale economiei.

Sectorul turistic joacă un rol important în economie și prin faptul că este un mare consumator de muncă vie. Specialiștii în domeniu, remarcă faptul că întreprinderile și-au bazat evoluțiile dinamice în ultimii zeci de ani preponderent pe sectorul tehnic și de abia la sfârșitul sec. XX au început să reconsidere factorul uman în contextul activităților de producere. Necesitatea acestei reorientări în politica sistemelor față de factorul uman în societate se justifică și prin nivelul foarte ridicat al costurilor forței de muncă în prețul produselor și serviciilor.

Astăzi, factorul uman este considerat ca o resursă de bază a firmei și nu ca o simplă componentă a ei. Numărul mare al celor care lucrează în domeniul turismului are ca explicație faptul că posibilitățile de mecanizare și automatizare a operațiunilor turistice sunt limitate. Turismul generează noi locuri de muncă, participând astfel la atragerea excedentului de forță de muncă din alte sectoare. Aceasta se explică prin aceea că turismul, fiind un mare consumator de bunuri și servicii, influențează benefic utilizarea forței de muncă în ramurile furnizoare ale acestuia (agricultura, industria alimentară, construcții, transport etc.). Efectul indirect al creșterii numărului celor ocupați în acest sector este observat din studiile realizate în această direcție care arată că un loc de muncă direct din turism poate crea de la 1 la 3 locuri de muncă indirecte.

La nivel mondial, circa 8,2% din totalul forței de muncă sunt angajați direct în turism. În concordanță cu evoluția viitoare a turismului, se anticipează o creștere importantă a numărului lucrătorilor pentru anul 2011 la 260 milioane persoane, ceea ce va face din turism cea mai largă industrie din lume [3].

În privința situației pe țări, lucrurile se prezintă astfel: în Europa, ponderea celor ocupați, pe ansamblu, în sfera turismului este de 13,2%, în America de 9,6%, în Asia

și Pacific de 6,7%, în Africa 7,4%, în Orientul Mijlociu 6,1%. Republica Moldova este una din țările cu cel mai scăzut procentaj de angajați în turism.

Tabelul 1. Angajări în sectorul turistic raportat la totalul de angajări în economie

Țara	% din total angajări	Țara	% din total angajări
Croația	28,9	Republica Cehă	13,8
Slovenia	16,7	Ungaria	9,8
Grecia	16,5	România	5,0
Bulgaria	14,4	Moldova	1,8

Sursa: WTTC, 2006

Un aspect important cu privire la salariați este legat de tratarea lor ca și capital. Prin capitalul uman se desemnează faptul că personalul posedă abilitate, experiență și cunoștințe care au valoare economică pentru firme. Capitalul uman încorporează abilități și know-how-ul salariaților a căror obținere costă, ceea ce se reflectă în prețul lor, stabilit pe piața muncii, datorită utilității sale în procesele de producție. Potrivit specialiștilor în domeniul managementului capitalului uman S. Snell și J. Dean, rezultă că abilitățile și cunoștințele reprezintă capital deoarece amplifică productivitatea [5]. Salariații sunt capital deoarece au preț pe piață, având valoare pentru firmele care au nevoie de ei. Tratarea personalului drept capital de către manageri explică managementul resurselor umane din ultimii ani și se află la baza ultimelor schimbări privind conceptul resurse umane.

Capitalul uman este definit cel mai adesea ca reprezentând “cunoștințele, calificările, competențele și alte calități deținute de un individ și necesare activității economice” [4]. Capitalul uman intrat în atenția specialiștilor, în special a celor din domeniul economic, în momentul în care s-a constatat, atât la nivel individual cât și la nivel de țară, că cele mai ridicate profituri se datorează investițiilor în cunoștințe, competențe, calificări și mai puțin celor în capital fizic (utilaje, construcții, mașini, echipamente etc.).

Turismul este conștient de faptul că orientarea către o societate bazată pe cunoaștere presupune investiții în dezvoltarea resurselor umane cu scopul de a încuraja angajații să dobândească noi competențe și în acest context, acționează pentru promovarea calității ofertei de formare în raport cu abilitățile, cunoștințele și nevoile persoanei. Sectorul turistic este o industrie complexă și implică o investiție substanțială în capitalul uman. Preferința pentru confort, mobilitate, nevoia de siguranță, servicii turistice autentice sunt, printre altele, principalele așteptări ale turiștilor. Relația dintre turism și capitalul uman este una complexă, de interconținere, fiecare dintre cele două elemente având deopotrivă rolul de cauză și efect. Chiar dacă aparent, activitatea celor din turism pare a fi ușoară și distractivă, responsabilitatea este enormă. Actualmente, oferta turistică nu este conformă cu calitatea serviciilor prestate. O amploare deosebită o au deciziile adoptate în turism, care au un rol important în creșterea și diversificarea calității serviciilor. Calitatea resurselor umane în turismul internațional se evidențiază prin revederea zonelor de competență și responsabilități care se atribuie unor cadre care posedă potențialul și voința de a realiza obiective previzionate.

Astfel, fiecare persoană produce propriul său capital uman, folosindu-și o parte din timp și bunuri pentru „a se învăța”, „a se califica”, „a se iniția”. Specificul turismului se caracterizează prin universalitatea sa ca parte componentă în dezvoltarea individului. Efectele de consum ale capitalului uman măresc beneficiile totale ale investiției. Se va consuma mult mai puțin timp la orice vârstă pentru a investi, decât s-ar consuma dacă aceste efecte ar fi nule. Consumul de timp în activitățile turistice contribuie la stocarea unui capital uman valoros.

Unul dintre principalele obiective ale activității organizatorice se referă la pregătirea personalului ce activează în acest sector, facilitarea schimbului de experiență în oricare din domeniile de servire turistică mondială. Sarcina care revine noii generații este de a identifica și caracteriza importanța studiilor superioare prin acordarea importanței specializării în domeniul turismului.

Dat fiind faptul că majoritatea cunoștințelor, competențelor, calificărilor se însușesc prin intermediul procesului instructiv-educativ, educației i-a fost recunoscut rolul determinant pe care-l are în acumularea și dezvoltarea capitalului uman și, în consecință, în dezvoltarea economică a unei țări. Capitalul educațional ridicat presupune o valoare mai ridicată a forței de muncă datorată productivității sporite, astfel un nivel de instrucție mai ridicat presupune și o mai mare flexibilitate în adaptarea la condițiile specifice de pe piața muncii, contribuind la evitarea riscului șomajului.

Având la bază date statistice publicate de Institutul Național de Economie și Statistică, se poate concluziona faptul că, o parte din greutățile cu care se confruntă turismul autohton are drept cauză și numărul redus de unități, facultăți, respectiv furnizori și programe de pregătire pentru acest sector.

Preocuparea permanentă în acest sens devine pregătirea specifică și multidisciplinară a celor care activează pe diverse paliere în desfășurarea programelor de turism intern și internațional. Crearea unui corp de specialiști bine pregătiți în domeniu va contribui la dezvoltarea și stimularea turismului, asigurând o creștere a competitivității acestuia la nivel mondial. Obiectivul strategic vizează formarea specialiștilor cu înaltă pregătire în domeniul turismului și serviciilor publice, capabili să ia decizii și să realizeze strategii pentru dezvoltarea acestei laturi a activității turistice.

Pregătirea cadrelor necesită includerea activităților de formare a specialiștilor de înaltă calificare în domeniul organizării, activității și comercializării produselor și serviciilor turistice; elaborării prognozelor și planurilor de activitate a unităților turistice din economia națională și internațională; cunoașterii tehnologiilor internaționale din activitatea economică de turism și recreere; aplicării teoriilor economice de marketing și management în turism; utilizării finanțelor pentru promovarea produselor turistice; cunoașterii know-how-ului din întreprinderile hoteliere în scopul ridicării nucleului culturii de deservire a clienților, produsele finite din domeniul hotelier și cel al restaurației.

În vederea sporirii calității pregătirii unui capital uman eficient, ne referim la absolvenții cu studii superioare în domeniul turismului, apare întrebarea: *Ce trebuie să includă un proces instructiv-educativ în domeniul turismului care să asigure calitate și performanță?* Eforturile trebuie orientate spre localizarea

celor mai bune discipline, cursuri și variante (cursuri la zi, la distanță, master) corelate cu experiența altor instituții de învățământ superior din întreaga lume și cu necesitățile organizațiilor de turism.

Pornind de la analiza învățământului universitar de specialitate, se apreciază că o reformă curriculară pentru unitățile de învățământ cu facultăți sau specializări specifice domeniilor turism, hoteluri, restaurație trebuie să lanseze un învățământ superior care să promoveze și să asigure pregătirea practică necesară absolvenților de a se integra imediat în activitatea agenților economici din turism. La părerea autorului, procesul de studii de la specialitatea turism necesită câteva nivele. O modalitate concretă de integrare rapidă și completă a noilor specialiști cu rezultate bune, este prezentat în figura 1.

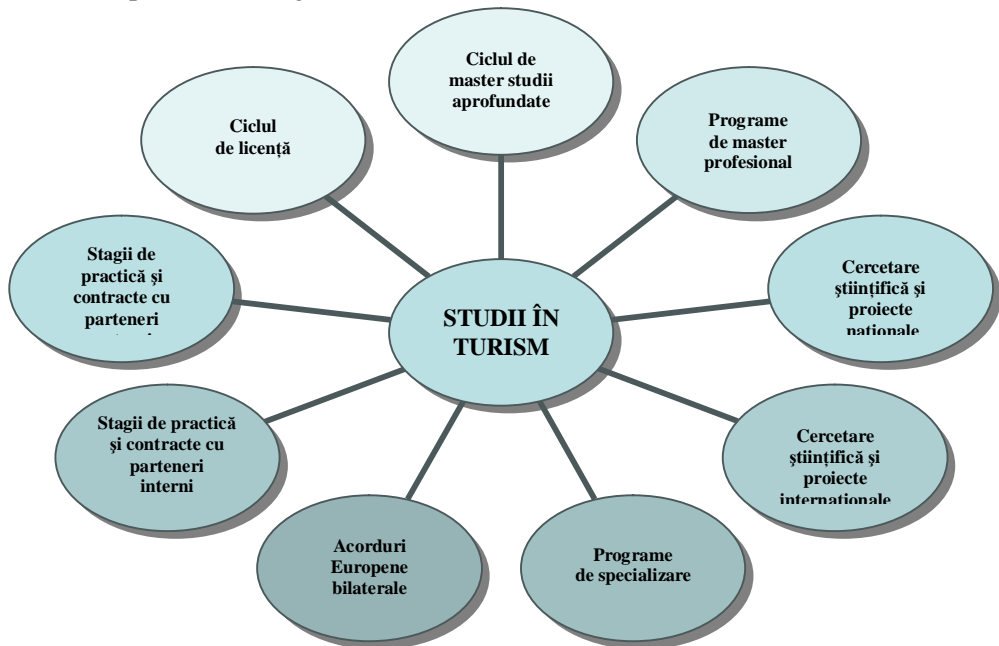

Figura 1. Modalități de integrare a specialistului în domeniul turismului

Atribuind importanță celor menționate, cunoștințele teoretice și deprinderile practice ale absolvenților de studii superioare solicitate de către prestatorii de servicii turistice vor atinge nivelul dorit. Situația actuală a formării profesionale a adulților din și pentru turism, impune definirea unor repere strategice pe termen lung pentru formarea profesională continuă a personalului, care să aibă în vedere contextul de politici naționale și internaționale. Astfel, urmărind o schimbare a mentalității în ceea ce privește formarea profesională, sensul creșterii gradului de motivare pentru lărgirea cunoștințelor și dezvoltarea competențelor angajaților din turism va fi asigurat de reperele strategice:

- Absolvenții Facultății de Economie, specializarea Turism și Servicii Hoteliere fac parte dintre angajații prestatorilor de servicii.

- Informațiile primite de studenți pe parcursul facultății sunt suficiente pentru a fi angajați în domeniul turismului.

- Experiența practică a unui absolvent cu studii universitare în domeniul turismului este necesară pentru a se angaja în acest domeniu;

- Este necesară implicarea unităților de turism în pregătirea viitorilor absolvenți cu studii superioare.

Printre cele mai favorabile abilități și competențe cerute de prestatorii de servicii în momentul angajării absolvenților de profil turism sunt: limbă străină, experiență și calificare, capacitatea de a învăța limbi străine, abilității de comunicare. Firmele vor fi dispuse să asigure locuri de practică studenților chiar în regim de angajare parțială.

Studiile comparative asupra calității educației realizate în țările aflate în tranziție și cele cu o economie dezvoltată evidențiază faptul că această problemă este una cu care se confruntă majoritatea țărilor Europei Centrale și de Est. Comparativ cu colegii lor din Canada, Franța, Israel, Marea Britanie studenții din Ungaria, Slovenia și fostele state ale Uniunii Sovietice au demonstrat o mai bună cunoaștere a faptelor, dar o capacitate redusă a utilizării cunoștințelor în context nou [1].

În rezultatul cercetării, se poate concluziona că turismul la nivel național încă se mai caracterizează printr-o forță de muncă cu un nivel redus al aptitudinilor pentru majoritatea locurilor de muncă în turism. Astfel direcțiile de acțiune sunt focalizate spre:

- dezvoltarea resurselor umane ce include pregătirea și dezvoltarea profesională a angajaților în domeniul turismului internațional;

- eliminarea decalajelor între nivelul real și nivelul necesar al cunoștințelor și abilităților personalului;

- crearea pentru fiecare angajat a oportunităților de a învăța;

- nevoia de un dialog între instituțiile de pregătire, industria turistică și autoritățile publice.

Succesul va fi asigurat în cazul când autoritățile vor conștientiza importanța acestui aspect și departamentele de resort vor implementa o strategie realistă în acest sens. Prezentul nostru se află în fața celei mai importante oportunități în vederea dezvoltării capacității umane, ceea ce include formarea profesională continuă în turism. Realizarea obiectivelor este condiționată de eficiența, flexibilitatea și colaborarea între organisme implicate (instituțiile de pregătire, industria turistică și autoritățile publice).

Turismul nu poate fi privit ca un sector izolat, efectele sale fiind resimțite la nivel macroeconomic. De aceea, trebuie conștientizată importanța pe care o au studiile în acest domeniu al economiei și luate măsuri menite să dezvolte această ramură. Trebuie de menționat faptul că pe plan internațional capitalul uman implicat în turism este considerat deja un instrument nou valorificat, care influențează direct dezvoltarea economică a unei țări și necesită compatibilitate atât pe plan național, cât și internațional.

Referințe

1. Beyond Economic Growth, Meeting the Challenges of Global Development, www.worldbank.org.
2. Becker G., Capitalul uman. O analiză teoretică cu referințe speciale la educație, Ed. ALL, București, 1977.
3. Cristureanu, C., Economia imaterialului: Tranzacțiile internaționale cu servicii, Ed. All Beck, 2004.
4. Perț S., Capitalul uman – factor-cheie al creșterii economice durabile. Convergențe și disparități în probleme economice, nr. 22-23-24/2001, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 2001.
5. Snell S., Dean J., „Integrate Manufacturing and Human Resources Management”, Academy of Management Journal nr.8, 1992.
6. www.economizdat.ru.
7. http://www.world-tourism.org/ruso/about_wto/general_info_wto_updated2006.htm.

Prezentat la 13.12. 2007

INTERMEDIARII COMERCIALI ȘI ROLUL LOR ÎN COMERȚUL EXTERN

Maria STRECHI, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM
Angela ȘESTACOVSCAIA, doctor în economie, conferențiar universitar, USM

Recenzent:

Galina ULIAN, doctor habilitat în economie, profesor universitar

This article is dedicated to the role of intermediaries in the development of international trade and the efficiency of international commercial transactions. In the article are reflected also particularities of the activity of different types of intermediaries, such as: broker, makler, merchant, handler, stockholder, dealer, operator, distributor, consigner, concessionaire.

În activitatea comercială internațională mai mult de jumătate din rulajul schimbului internațional de mărfuri este asigurat de diferite organizații și firme independente, care activează în calitate de mijlocitori (intermediari) între firmele producătoare (vânzători) și consumatori (cumpărători). Intermediarii asigură o gamă largă de servicii în vederea căutării și alegerii contragenților străini, pregătirii și realizării tranzacției internaționale, creditării părților contractante, asigurării garanțiilor de plată din partea cumpărătorilor pentru marfa livrată, efectuarea operațiunilor de transportare a mărfurilor, asigurarea încărcăturilor în timpul transportării, îndeplinirea formalităților vamale, efectuarea deservirii tehnice (după caz), promovarea campaniei de publicitate a bunurilor și alte măsuri de promovare a mărfurilor pe piața externă.

Atragerea intermediarilor la efectuarea tranzacțiilor comerciale internaționale se efectuează în scopul asigurării economiilor la efectuarea acestor tranzacții din contul factorilor:

- apelarea la serviciile intermediarilor permite livrarea mai operativă a mărfurilor, ceea ce contribuie la creșterea profitului în urma accelerării circulației capitalului firmei;
- în legătură cu faptul că intermediarii se află mai aproape de consumatori, ei pot să reacționeze mai prompt la schimbarea conjuncturii pieței, în acest caz este posibilă realizarea mărfurilor în condiții mai avantajoase;
- atragerea intermediarilor este rațională deoarece ei contribuie la reducerea termenului de livrare de la depozitele intermediare, ceea ce contribuie la creșterea competitivității mărfurilor;
- intermediarii acordă avans exportatorilor, investind capital propriu la crearea rețelelor proprii de livrare;
- fiind în contact direct cu consumatorii, intermediarii prezintă un izvor important de informație despre nivelul calității și competitivității bunurilor respective pe un segment concret de piață externă;
- atunci când firmele activează pe piața externă prin intermediul intermediarilor specializați în livrarea loturilor mari de anumite mărfuri, ele obțin profit suplimentar în rezultatul reducerii cheltuielilor de circulație a mărfurilor la o unitate de bunuri realizate.

Pentru firmele de producere orientate spre export, atragerea intermediarilor nu este rațională din punct de vedere economic doar atunci, când aceștea nu asigură

firmei un profit suplimentar în comparație cu realizarea sinestătătoare a mărfurilor pe piața externă.

Intermediarii comerciali în prezent sunt utilizați destul de larg în comerțul extern al SUA, Angliei, Japoniei, Suediei, Norvegiei și altor țări industrial-dezvoltate. Unele segmente ale pieței externe de diferite bunuri sunt chiar integral monopolizate de către intermediarii comerciali (*de exemplu piața Angliei este monopolizată de brokeri*) și nu sunt accesibile pentru stabilirea relațiilor directe între producători consumatori.

În dependență de relațiile dintre producătorul-exportator și intermediarul comercial, precum și funcțiile îndeplinite de către intermediar, putem evidenția câteva tipuri de operațiuni comercial-intermediare: de *revânzare*, de *comision* și operațiile efectuate de *agenții comerciali și brokeri*.

Operațiunile de *revânzare* sunt efectuate de intermediarii comerciali din *numele și din contul propriu*. În acest caz intermediarul comercial se manifestă ca parte contractantă atât cu producătorul-exportator, cât și cu consumatorul și deține drepturile de proprietate asupra mărfii, după achitarea ei.

Operațiile de revânzare pot fi de două tipuri.

Primul tip se referă operațiile la care intermediarul comercial se pronunță față de exportator în calitate de cumpărător (*în baza contractului internațional de vânzare-cumpărare*), care devine proprietar al mărfurilor cumpărate, care ulterior pot fi realizate pe orice piață la orice preț, în baza propriei decizii. Asemenea intermediari, în diferite țări sunt numiți diferit. Mai des este utilizată terminologia de negustor (*merchant*) – în SUA și Anglia, *handler* – în Germania, *handlande* – în Suedia. Asemenea intermediari, care activează pe piața metalelor feroase din Anglia sunt numiți *stockholders*. Negustorii care se ocupă (din contul său) cu comercializarea zahărului la bursa internațională de mărfuri din New York se numesc *operator*, iar negustorii de cacao și metale neferoase la bursa londoneză – respectiv *dealer și principal*.

Al doilea tip se referă la operațiunile în care exportatorul acordă intermediarului comercial, numit *comerciant*, dreptul de a realiza mărfurile sale pe un segment concret de piață și un termen strict determinat de contractul semnat de către părțile respective. În scopul realizării acestui contract, contragenții semnează contracte neatârinate de vânzare-cumpărare care determină cantitatea și calitatea mărfii livrate, prețul, condițiile de livrare, forma de decontare, termenul de achitare a mărfurilor, garanțiile de calitate și ordinea de prezentare a reclamațiilor. Acest tip de comercianți sunt de asemenea numiți diferit în diferite țări. De exemplu, în SUA și Anglia – *distributor*, în Belgia și Grecia – *concessionaire*, în Germania – *vertraghändler*. *Comerciantul* în asemenea operațiuni prezintă zvenoul principal al exportatorului în organizarea livrării mărfurilor pe piața externă. De aceea el este obligat să respecte permanent interesele exportatorului și să activeze strict în limitele determinate de contractul de delegare a drepturilor de vânzare.

Operațiile de *comision* sunt efectuate de către intermediarii numiți *comisionari*, care activează pe piața externă din numele propriu, dar din contul exportatorului numit *comitent*. Relațiile *comisionar – comitent* sunt reglementate de acordul de comision. Conform acestor acorduri, comisionarul nu procură marfa de la comitent, dar efectuează doar tranzacții de vânzare-cumpărare din contul comitentului, adică comitentul se manifestă ca proprietar al bunurilor până la transmiterea lor nemijlocit consumatorului.

Comisionarul încheie cu consumatorii contracte de vânzare-cumpărare din numele său și încasează plățile pentru marfa livrată. Adică, comisionarul se manifestă în calitate de intermediar doar din punctul de vedere al comitentului. Pentru consumator, însă, el este o parte contractantă a contractului de vânzare-cumpărare.

În acordul de comision, de obicei, este stipulată ordinea de determinare a prețului la care comisionarul va realiza mărfurile comitentului. Prețul este determinat pentru fiecare lot de marfă și în contract poate fi stabilit nivelul minimal sau maximal al prețului de realizare, cu condiția că mărirea acestuia nu va influența negativ competitivitatea bunurilor.

Pentru operațiile de intermediere, comisionarul este remunerat în formă de procent de la suma tranzacției (*în medie până la 10%*) sau în formă de diferență dintre prețul stabilit de comitent și prețul real de realizare al comisionarului. De obicei, comisionarul nu poartă responsabilitate de îndeplinirea condițiilor contractului de vânzare-cumpărare de către a treia parte (consumator). Uneori, însă, pentru o remunerare suplimentară, în contractul de comision pot fi incluse condițiile de responsabilitate a comisionarului pentru îndeplinirea condițiilor contractului de vânzare-cumpărare de către partea a treia (consumator). În acest caz comisionarul își asumă responsabilitatea de neachitare, *de către consumator*, a bunurilor livrate, în cazul insolvenței acestuia. Așa condiții se numesc *del credere*.

Comisionarul este obligat să respecte strict condițiile contractului de intermediere semnat și să transfere comitentului plățile încasate de la realizarea mărfurilor, cu deducerea mărimii remunerării și cheltuielilor suplimentare (cu acordul în scris al comitentului). Plățile se consideră efectuate după ce comitentul va confirma primirea și corectitudinea acestora.

O varietate a operațiilor de comision sunt *operațiile de consignație*. Acordul de consignație prezintă un contract, în baza căruia *consignatarul* (intermediarul) își asumă obligațiunea, la ordinul *consignantului* (exportatorului), de a realiza, într-o perioadă determinată de timp, pentru o mărime negociată a remunerării din numele său și din contul consignantului, mărfurile livrate la depozitul din țara consignatarului. Acest tip de operațiuni se practică în cazul asimilării slabe a pieței sau la livrarea mărfurilor noi, necunoscute de consumatorii locali. Realizarea mărfurilor de la depozitele consignatarilor simplifică penetrarea pieței respective în legătură cu faptul, că consumatorii au posibilitate să facă cunoștință cu marfa, nu numai în baza diferitelor cataloage ori publicații publicitare, dar nemijlocit prin examinarea ei sau chiar verificarea în acțiune.

Operațiunile *agenților comerciali* prezintă ordinul unei părți contractante, numite *principal*, altei părți contractante independente, numite *agent* (comercial) de a efectua tranzacții de vânzare-cumpărare pe un teritoriu anumit din contul și din numele principalului. Operațiunile agenților comerciali se efectuează în baza contractelor de lungă durată numite *acord de agent*. Agenții comerciali sunt persoane juridice, care își desfășoară activitatea sinestătător, contra unei remunerări stabilite, fără a intra în relații de muncă cu principalul. Deși agenții sunt obligați să activeze în limitele împuternicirilor determinate de acordul de agent, ei nu sunt supuși controlului direct din partea principalilor. *Agenții* organizează negocierile comerciale din numele *principalilor* săi,

dar nu se manifestă ca parte contractantă. Ei activează doar ca reprezentanți ai *principalilor*, în limitele responsabilităților stabilite de acordul de agent.

Operațiunile de brokeri constau în stabilirea prin intermediul brokerului (intermediarului) a relațiilor între vânzător și cumpărător. Spre deosebire de agenți, brokerii nu sunt reprezentanți ai exportatorilor, dar activează în baza anumitor dispoziții (ordine). Brokerii nu participă în tranzacții nici cu numele nici din contul său. Intermediarii-brokeri în diferite țări sunt numiți diferit: în Anglia – brokeri, în Franța – courtier, în Germania – makler.

Brokerilor li se acordă împuterniciri speciale la efectuarea fiecărei tranzacții și ei sunt obligați să activeze strict în limitele acestor împuterniciri. Brokerii îndeplinesc indicațiile clienților săi la capitolele: cantitate, calitate, preț. De obicei, la prima cerere a clientului, brokerul este obligat să-i prezinte darea de seamă cu privire la tranzacțiile efectuate din numele acestuia. Uneori, pentru o remunerare suplimentară, brokerul își poate asuma obligațiunile *del credere*. Remunerarea brokerilor deseori se stabilește în funcție de obiceiurile comerciale existente și variază de la 0,25 până la 2-3%. Remunerarea brokerilor este numită: în Anglia – brokerage, în Franța – courtage, în Germania – provision. Brokerii, de obicei, se specializează la efectuarea tranzacțiilor de vânzare-cumpărare a unui tip sau a două tipuri de marfă. Mai des acestea se specializează la vânzarea-cumpărarea mărfurilor comercializate prin intermediul burselor internaționale de mărfuri și comerțului de licitație (*auction*).

Referințe

1. Baicu M. Tranzacții economice internaționale. Editura Economia, 2000.
2. Denuța Ioan. Relații economice internaționale. Editura Economia. București, 1999.
3. Ișanu V. Tranzacții comerciale internaționale. Editura Economica, 2004.
4. Popa Ioan. Tranzacții comerciale internaționale. Editura Economia. București, 1997.
5. Reguli și practici în comerțul internațional. Ion Săndulescu, editura ALL BECK, 1998.
6. Sistemul comercial mondial. Ghid pentru întreprinzători. Ediția a 2-a. Geneva:ITS/CS, 1999.
7. Stoian Ion, Dragne Emilia, Stoian Mihai. Comerțul internațional: Tehnici și proceduri. Editura Caraiman, București, 1997.
8. Внешнеэкономическая деятельность предприятия. Под редакцией проф. Л.Е. Стровского, 2-е издание перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ, 2000.
9. Внешнеторговые сделки / Составитель И.С.Гринько. Сумы: фирма «Реал», 1994.
10. Герчикова И.Н., Международное коммерческое дело Москва: «Банки и биржи», ЮНИТИ, 1996.
11. Покровская В.В., Организация и регулирование внешнеэкономической деятельности. Учебник. Москва: «Юрист» 1999.
12. Попов С.Г., Внешнеэкономическая деятельность фирмы. Особенности менеджмента и маркетинга. Издание 3-е доп., М.: Издательство «Ось – 89», 2000.
13. Семенов К.А. Международные экономические отношения. Москва: «Гардарики», 2000.
14. Синецкий Б.И., Основы коммерческой деятельности. Москва: «Юрист», 1998.

Prezentat la 28.11. 2007

POLITICA BĂNCILOR COMERCIALE PRIVIND CREDITAREA ÎNȚREPRINDERILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Angela ȘESTACOVSCAIA, doctor în economie, conferențiar universitar, USM

Maria STRECHI, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzenți:

Galina ULIAN, doctor habilitat în economie, profesor universitar

Aliona BODIUL, doctor în economie

This article is about the crediting policy of commercial banks in Republic of Moldova. The role of system of commercial bank in our country is conditioned by the goals such as accumulation and distribution of money that are temporary spare; crediting of economy in order to provide the income growth; movement of financial policy's instruments; developing of evaluation of investment processes. In this article the information of crediting activity of BC "Moldova-Agroindbank", S.A. "Banca de Economii" and others is presented to demonstrate the best results in this recently. The difficulties that are developing of crediting are examined. The authors of this article proposed some measures for improvement of bank crediting.

Este cunoscut faptul că obiectivul major al oricărei întreprinderi în condiții de concurență este – maximizarea valorii precedente de creștere a profitului și a rentabilității, ceea ce implică cercetări riguroase referitoare la: poziționarea întreprinderii pe piață, concurenți, sursele de finanțare, posibilitățile de creștere a patrimoniului, măsurile și direcțiile de diminuare a riscurilor etc.

Concomitent este necesară redirectionarea utilizării instrumentelor manageriale ale întreprinderii spre activitățile mai profitabile și mai avantajoase desfășurate de acestea, fapt ce implică după sine problema evaluării nu numai a întreprinderii în calitate de complex patrimonial, dar și a costurilor de capital pe care le comportă și care influențează valoarea. În cazul în care întreprinderea, pentru a-și menține activitatea, apelează la surse de finanțare externă, de cele mai multe ori oferite de către băncile comerciale sub formă de credite bancare, evaluarea rămâne principalul instrument care permite, pe de o parte, determinarea credibilității de asigurare, iar pe de altă parte, permite proprietarilor întreprinderii să cunoască valoarea atât a patrimoniului pe care îl dețin, cât și în ce măsură va putea acoperi creditul.

În multe cazuri, întreprinderile apelează la împrumuturi nu numai pentru a-și menține activitatea la un nivel deja atins, dar și pentru creșterea valorii întreprinderii, deoarece, dacă îndatorarea contribuie la creșterea economică a întreprinderii, evident că va crește și capitalul propriu, iar concomitent și valoarea întreprinderii. Astfel, prin derularea proceselor de creștere, sistemul bancar se implică în mod direct și hotărât în activitatea întreprinderilor.

O astfel de implicare a sistemului bancar al Republicii Moldova în activitatea agenților economici este condiționată și de obiectivele pe care le urmărește:

- acumularea și redistribuirea temporară a mijloacelor bănești pe piața financiară;
- creditarea economiei în scopul creșterii veniturilor bănești;
- acordarea de credite și de mijloace bănești suplimentare în economie pentru menținerea agenților economici;

- punerea în circulație a instrumentelor de credit;
- dezvoltarea evaluării proceselor investiționale în scopul creditării etc.

Acordarea creditelor de către băncile comerciale ocupă cea mai semnificativă pondere în cadrul plasamentelor bancare și poate influența în mare măsură creșterea economică în țară, astfel băncile fiind considerate promotorul principal al acestei creșteri.

Concomitent cu activitatea de creditare, băncile comerciale se expun anumitor riscuri, îndeosebi celor de nerambursare a creditului și dobânzii, pentru care băncile comerciale trebuie să-și asigure activitatea: suficiența capitalului normativ, crearea rezervelor în fondul de risc pentru reducerile pierderilor la credite, asigurarea politicii de creditare eficiente, crearea rezervelor minime obligatorii, corelarea mijloacelor, activelor și pasivelor băncii, acoperirea valorii creditelor și a dobânzilor cu garanții asigurătorii.

În ultimii ani se atestă, că băncile comerciale din Republica Moldova și-au amplificat funcția de creditare, promovând totodată o politică de asigurare a creditelor, prin apelarea la serviciile de evaluare acordate de diverse firme specializate, subdiviziunile de evaluare ale băncii sau evaluatorii independenți. Creșterea volumului serviciilor de evaluare acordate băncilor comerciale depinde de volumul creditelor acordate agenților economici și persoanelor fizice.

Cercetările privind activitatea băncilor comerciale din Republica Moldova, efectuate conform principiilor de creditare bancară permit consemnarea faptului, că în perioada 2001-2005 sistemul bancar a susținut economia națională, acordând resurse creditare atât unităților economice, cât și persoanelor fizice (tabelul 1).

Față de anul 2001, soldul creditelor s-a majorat, respectiv cu 340,3%. Cea mai mare tendință de creștere anuală a creditelor acordate în perioada 2001-2006 (*mărimi absolute*), a fost înregistrată la așa bănci, ca: BC „Moldova-Agroinbank” S.A. – de la 654,3 până la 2582,6 mil. lei; S.A. „Banca de Economii” de la 166,85 până la 1178,3 mil. lei; „BC Moldincombank” S.A. – de la 267,2 până la 1123,6mil. lei; BC „Victoriabank” S.A – de la 297,8 până la 1094,5mil. lei, ritmul respectiv fiind de 2,9 ori; 6,1 ori; 3,2 ori și 167,5%.

Volumul total de credite acordate de băncile comerciale a constituit la 31.XII.2006, respectiv, 25,6; 11,7; 11,6%. Creșterea creditelor acordate de sistemul bancar economiei naționale a fost condiționată atât de creșterea masei monetare (*în special a agregatelor monetare M2 și M3 care au atins nivelul de 5,7 și 5,1 la sută pe parcursul perioadei analizate*), cât și de tendința băncilor comerciale de a-și majora activele și veniturile nete.

Cea mai mare parte din creditele acordate economiei a revenit întreprinderilor private, volumul cărora a constituit 1407,4 mil. lei în anul 2002 și 3269,4 mil. lei în anul 2006, creșterea absolută constituind 1862,0 mil. lei, iar ritmul creșterii – 132,3%. Concomitent a crescut și volumul creditelor acordate întreprinderilor de stat, care a înregistrat, în anul 2006 față de anul 2002, un ritm de creștere de 104,1%. Această majorare a fost condiționată de faptul că circa 1000 de întreprinderi, al căror creditor este statul, se află în dificultate economică (*fiind calificate ca insolvabile*), pentru care creditele băncilor comerciale este o cale de redresare a situației financiare.

Totodată, conform noilor direcții ale politicii de creditare a băncilor comerciale a crescut volumul serviciilor bancare prestate populației, ceea ce a condiționat majorarea volumului creditelor acordate persoanelor fizice. Dacă la începutul perioadei analizate (2001-2002), cea mai mare parte a creditelor se oferea în moneda națională, spre sfârșitul perioadei (a.2006), s-a majorat volumul creditele în valută străină, care au atins nivelul echivalentului în lei de 5344,8 mil., creșterea cărora în comparație cu anii 2001 și 2002 a constituit *respectiv* 816,7.

Totodată, menționăm că la etapa actuală, activitatea creditară a băncilor comerciale privind creditarea întreprinderilor este limitată de așa factori semnificativi ca:

- nerespectarea disciplinei de credit, inclusiv incapacitatea de achitare a dobânzilor sau sumei creditului conform graficului de rambursare;
- micșorarea încasărilor pe conturile curente ale clientului;
- furnizarea întârziată a informației de către clienți sau prezentarea informației false;
- divirgențele între indicatorii planificați și cei reali;
- neîndeplinirea condițiilor contractului de credit;
- dificultățile privind evaluarea și vânzarea gajului;
- gestiunea ineficientă a riscurilor bancare de creditare.

Politica de creditare a băncilor comerciale reprezintă totalitatea principiilor, normelor, procedurilor și standardelor generale în conformitate cu care se desfășoară activitatea de creditare, delimitând cadrul și strategia în sistemul de gestionare a riscului creditării.

Printre direcțiile prioritare ale politicii de creditare a băncilor comerciale B.C. „Moldincombank” S.A. și B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A. pot fi considerate următoarele:

- finanțarea dezvoltării ramurilor de bază ale economiei Republicii Moldova;
- asigurarea exportului producției;
- furnizarea resurselor energetice importate;
- asigurarea profitabilității și suficienței capitalului;
- determinarea clientelei de importanță strategică în dezvoltarea economiei naționale și majorarea gradului de lichiditate al investițiilor;
- lărgirea pieței serviciilor bancare și menținerea calității acestora;
- diminuarea riscului pentru acționari și depunători.

Luând în considerare schimbările rapide și uneori imprevizibile din economie, trebuie remarcată politica de creditare a băncilor comerciale în condițiile economice existente.

Eficiența politicii de creditare poate fi atinsă prin realizarea următoarelor obiective:

- îmbunătățirea stării economico-financiare a împrumutaților, ținând cont de securitatea depozitelor clienților și atingerea obiectivelor generale ale activității de creditare;
- menținerea echilibrului între cantitatea și calitatea creditelor;
- eficiența evaluării creditului și controlului ulterior al portofoliului de credite;
- atingerea unui nivel sporit al capacităților de creditare și al structurilor, care ar permite adaptarea la creșterea nivelului de concurență;

- managementul eficient al timpului care ar permite micșorarea perioadei de examinare a creditului, asigurând calitatea evaluării;
- menținerea raportului risc-remunerare.

Tablelul 1. Credite acordate de sectorul bancar al Republicii Moldova economiei naționale în perioada 2001-2005 mil. lei

Credite	2000	2001	Ritmul de creștere, %	2002	Ritmul de creștere, %	2003	Ritmul de creștere, %	2004	Ritmul de creștere, %	2005	Ritmul de creștere, %	Ritmul de creștere de creștere (2005 față de 2001), %
Total credite:	2288,5	3155,1	37,9	4263,2	35,12	6123,9	43,6	7385,8	25,5	9990,5	35,2	216,6
<i>inclusiv</i>												
În monedă națională	1705,5	1840,6	7,9	2448,6	33,03	3468,8	41,7	4272,0	23,15	4645,7	8,74	152,4
- întreprinderi de stat	-	247,4	-	279,2	12,9	408,7	46,4	422,3	3,32	504,9	19,6	104,1
- sectorul privat	-	1407,4	-	1844,7	31,1	2571,6	39,4	3110,2	20,9	3269,4	5,11	132,3
- populației	-	180,2	-	315,2	74,9	487,5	54,7	688,5	41,2	860,1	24,9	377,3
- instituții financiare	-	5,6	-	9,4	67,8	1,0	-89,4	51,2	51,2	11,3	-77,9	101,8
În valută străină	583,0	1314,5	125,5	1814,6	38,04	2655,1	46,3	3113,8	17,3	5344,8	71,6	306,6

Sursa: Elaborată de autori în baza rapoartelor anuale ale BNM.

Atingerea obiectivelor politicii creditare necesită elaborarea strategiei și tacticii băncii privind creditarea, care poate fi oferită de la o bancă la alta. Strategia și tactica băncilor în domeniul creditării este determinată de Manualele de creditare ale băncilor, elaborate în conformitate cu Legea Instituțiilor Financiare nr.550-XIII din 21.07.1995 și Regulamentul B.N.M. „Cu privire la activitatea de creditare a băncilor care operează în Republica Moldova”, nr.153 din 25.12.1997.

Strategia și tactica de creditare a băncilor comerciale B.C. „Moldincombank” S.A., B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A., B.C. „Banca de Economii” S.A. și B.C. „Victoriabank” S.A., prevăd promovarea relațiilor economice de piață, a reformelor economice, a proceselor de privatizare a patrimoniului de stat, satisfacerea cerințelor de creditare atât a persoanelor juridice, cât și celor fizice.

Politica de creditare urmărește toate tipurile de credite conținute în portofoliul creditar al băncii. Conform codurilor bancare de clasificare a creditelor, acestea se clasifică în funcție de termenul de creditare, mărimea și ordinea de primire a deciziilor la creditare, forma de asigurare, destinație, modalitatea de acordare, metoda de rambursare, caracterul ratei dobânzii și modalitatea de achitare a ei, valuta în care au fost eliberate.

Pe lângă cele menționate, procesul de creditare stabilește documentele necesare pe care potențialul debitor trebuie să le prezinte odată cu înaintarea cererii cu privire la acordarea creditelor.

În economia de piață, conform opiniei organelor abilitate în supravegherea bancară la nivel internațional, activitatea de creditare a băncii trebuie să fie guvernată de principii generale, în baza cărora fiecare bancă își constituie liniile directoare ale politicii de creditare.

Politica de creditare promovată de băncile comerciale este influențată de un șir de factori de bază, așa ca: calitatea debitorului, scopul atragerii creditului, volumul creditului, durata împrumutului, baza de rambursare, valoarea și calitatea garanțiilor, condițiile de preț, constrângerile politice.

Actualmente, politica de creditare a băncilor comerciale din Republica Moldova este orientată spre Standardele Internaționale Bancare, stabilite și perfecționate în cadrul Comitetului Basel privind protejarea activelor, obținerea veniturilor, diminuarea riscurilor bancare, îmbunătățirea stării economico-financiare a agenților economici, ținând cont de securitatea depozitelor clienților și atingerea obiectivelor generale ale activității de creditare bancară.

Cercetările efectuate privind politica de creditare și activitatea băncilor comerciale din Republica Moldova, printre care: „B.C. „Banca de Economii” S.A., B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A., B.C. „Moldincombank” S.A., B.C. „Victoriabank” S.A. au permis să concluzionăm, că acestea au reușit să-și atingă scopurile atât în plan strategic, cât și politic.

Principalul obiectiv strategic al oricărei bănci comerciale este maximizarea profitului. S-a constatat, că în perioada anilor 2001-2005, venitul net al băncilor: B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A., B.C. „Banca de Economii” S.A., B.C. „Victoriabank” S.A. și B.C. „Moldincombank” S.A. s-a majorat considerabil, atingând nivelul respectiv de 122,6; 86,4; 53,4 și 41,3 mil. lei, sau cu 73,4; 201,7; 7,15 și 36,6% mai mult față de anul 2002.

Odată cu majorarea venitului net, s-au majorat și veniturile provenite din dobânzile la credite, care au constituit o pondere însemnată în veniturile totale ale băncilor comerciale. La capitolul dat pe primul loc privind s-a plasat B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A., care a atins o pondere de 21,8% (*o mărime care a rămas aproape constantă pe parcursul perioadei analizate*).

Următoarea poziție este ocupată de către S.A. „Banca de Economii”, veniturile din dobânzi ale căreia, în anul 2002, au atins o pondere de 7,01% în veniturile totale din dobânzi ale băncilor comerciale, majorându-se până la 13,9% în 2005.

În băncile comerciale B.C. „Victoriabank” S.A și B.C. „Moldincombank” S.A. acest indicator a constituit respectiv – 12,12% și 10,5% în anul 2002, fiind înregistrată o ușoară diminuare de 1,5% în perioada de referință.

În general, în majoritatea băncilor comerciale, creșterea veniturilor din dobânzi a contribuit la sporirea veniturilor totale ale băncilor, înregistrând o pondere semnificativă în acestea.

Totodată, în perioada analizată ponderea veniturilor din dobânzi și ponderea veniturilor totale ale băncilor comerciale în Produsul Intern Brut s-a păstrat la un nivel aproape constant, constituind, respectiv, 3,7%, și 5,9% în anul 2001 și 13,9% – 4,9%, în anul 2005.

Procesul de creditare al băncilor comerciale a condiționat o majorare considerabilă a activelor băncilor pe parcursul perioadei de referință, creditele acordate în economie deținând cea mai mare pondere (de peste 50%) în activele totale ale acestora. Conform calculelor, cea mai mare cotă pe piața serviciilor de creditare, în anul 2006, a revenit B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A. (25,6%), S.A. „Banca de Economii” (11,7%), B.C. „Victoriabank” S.A. (11,6%) și B.C. „Moldincombank” S.A. (10%). O astfel de poziționare a B.C. „Moldova-Agroindbank” S.A. se datorează, în mare măsură, colaborării active cu organizațiile financiare internaționale, banca fiind admisă printre primele de către Banca Mondială și Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) la realizarea Programului de creditare a businessului mic și mijlociu.

Cercetările efectuate asupra activelor băncilor menționate ne-au determinat să concluzionăm, că cea mai mare parte a activelor este ocupată de plasările de creditare ale băncilor comerciale nominalizate anterior, această tendință fiind continuă, fapt care a contribuit la o majorare totală a activelor băncilor comerciale cu 34,9% în anul 2006 în comparație cu anul 2005.

Concluzionând asupra politicii de creditare promovate de băncile comerciale din Republica Moldova, vom opina pentru locul primordial al acesteia în finanțarea agenților economici, ținând cont de rezultatele evaluării. Din aceste considerente, se propun următoarele direcții de perfecționare a politicii de creditare:

- în vederea sporirii profitului net al băncilor comerciale, îmbunătățirii calității portofoliului de credite, diversificării activelor și selectării celor mai credibili clienți bancari este necesară intercorelarea obiectivelor politicii de creditare cu cele ale activității de evaluare;

- desfășurarea concomitentă a procesului de creditare și a proceselor de evaluare în conformitate cu cerințele internaționale, în scopul reducerii volumului creditelor problematice și fortificării opțiunilor băncilor privind finanțarea clienților bancari;

- întărirea disciplinei de credit prin monitorizarea permanentă a activității băncii, inclusiv a procesului de creditare și prin perfecționarea bazei legislative a mecanismului de depunere și evaluare a gajului.

În scopul prevenirii apariției creditelor neperformante și a politicii de creditare riscante a băncii este necesară întreprinderea unui șir de măsuri, *luând în considerare principiul prudenței bancare*, așa ca:

- dispersarea riscului de credit pe grupe de clienți, care va constitui nu mai mult de 10% din capitalul băncii;
- stabilirea unei rate adecvate a dobânzii la credite;
- eliberarea sumelor de credite din portofoliul băncii, conform limitelor fixate de BNM;
- verificarea direcției de utilizare a creditului;
- examinarea datoriilor fiscale și acțiunilor în judecată, cât și altor obligațiuni față de bancă și buget;
- verificarea activelor remise în gaj și reevaluarea acestora în funcție de preț;
- corespunderea acțiunilor întreprinse de bancă cu Regulamentul intern de creditare;
- plafonarea creditelor, ținând cont de performanțele clienților bancari și ale băncii.

Dacă debitorul poate prezenta argumente care justifică întârzierea rambursării creditului, acceptate de bancă, Comitetul de creditare va putea lua decizii cu privire la prorogarea creditului printr-un acord suplimentar. Creditul poate fi prorogat numai o singură dată.

În vederea preîntâmpinării riscurilor de nerambursare a creditelor, Regulamentele interne de creditare ale băncilor comerciale prevăd unele modalități de recuperare a creditelor neperformante și a altor tipuri de credite din portofoliul creditar al băncii așa ca: rambursarea în termen a creditului; rescandentarea creditului; reșalonarea creditului; realizarea averii gajate (valorificarea garanției) fără o hotărâre judiciară.

Considerăm că politica băncilor comerciale privind creditarea întreprinderilor este în proces de dezvoltare stabilă și are posibilități reale de a deveni o sursă eficientă de finanțare a economiei naționale la etapa actuală.

Referințe

1. Legea Republicii Moldova "Instituțiilor financiare" nr.550-XIII din 21 iulie 1995.
2. Regulamentul BNM "Cu privire la activitatea de creditare a băncilor comerciale RM" nr.153 din 25 decembrie 1997.
3. Bănci, sisteme de plăți, riscuri, Mariana Diaconescu. Editura Economica, București, 1996.
4. Roxin Luminița, Gestiunea riscurilor bancare, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
5. Банки и банковские операции / Учебное пособие /. Под ред. Е.Ф. Жукова.- М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.

6. Банковское дело / Учебное пособие /. Под ред. О.И. Лаврушина.-М.: Финансы и статистика, 2000.
7. Евсюкова Р.Д. О порядке предоставления и погашения банковских кредитов.- К: Contabilitate și audit №7, 1997.
8. Кисилёв В.В. Управление банковским капиталом.-М.: Экономика, 1997.
9. Крутик А.Б. Хайкин М.М. Основы финансовой деятельности предприятия. / Учебное пособие /.- СПб.: Бизнес-Пресса, 1999. с.448.
10. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка.-М.: ИКЦ «ДИС», 1997.
11. Стратулат О., Тигинян А. Основы деятельности банков и их взаимоотношения с предприятиями. – Кишинёв, 1997.
12. www.bnm.md. www.agoindbank.md.
13. www.victoriabank.md.
14. www.moldincombank.md.

Prezentat la 26.11. 2007

ANALIZA STATISTICĂ A FENOMENELOR DEMOGRAFICE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE A ȚĂRII

Aurelia ȚURCAN, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzent:

Valeriu DOGA, doctor habilitat în economie, profesor universitar

The demographic evolutions of the transition period reflect the disastrous condition of the society that characterised by a diminution of the economic growth and as a result of the living standards of the population. The evolution of the population of Moldova is characterized in past ten years by a decrease and a tension of increase of the population in villages.

INTRODUCERE

Un factor determinant al dezvoltării economico – sociale a unei țări îl constituie potențialul uman de care dispune aceasta, resurse care constituie totalitatea populației țării respective la un moment dat. Resurselor umane disponibile le revine rolul principal în dezvoltarea economiei fiecărei țări, deoarece ele influențează desfășurarea activității economice atât prin modificări cantitative, aspecte de ordin demografic, cât și prin modificări calitative. La rândul ei dezvoltarea economică influențează principalele fenomene demografice.

REZULTATE OBȚINUTE

Este bine cunoscut faptul că dezvoltarea economică influențează puternic fenomenele demografice. Fenomenele demografice reflectă calitatea și nivelul de trai al populației.

În perioada de tranziție situația demografică în Moldova s-a modificat esențial. R. Moldova face parte din acele state în care problemele demografice s-au amplificat și au devenit alarmante.

R. Moldova riscă să-și piardă fondul genetic reproductiv al populației, ca urmare a problemelor economice cu care se confruntă. Factorii ce condiționează prognozele pesimiste – fluxul sporit al migrației externe, scăderea ratei totale a fertilității, sporul natural negativ, îmbătrânirea populației. În pofida riscurilor evidente, R. Moldova nu a pus în aplicare strategii privind populația.

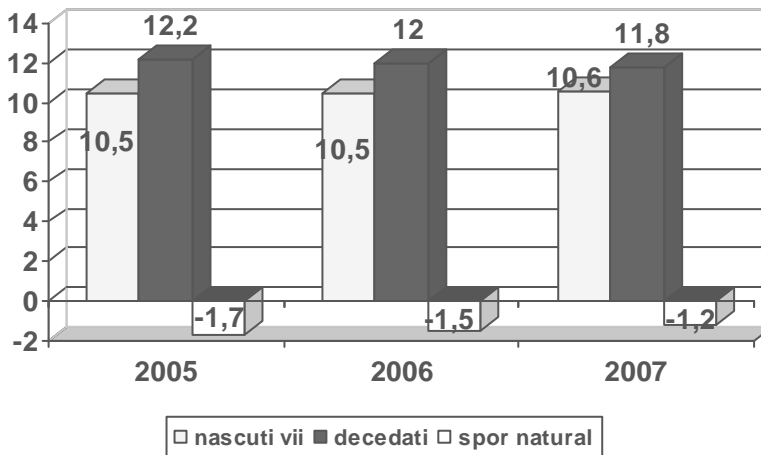
Situația demografică în Moldova din perioada de tranziție se caracterizează prin reducerea numărului populației datorită mișcării naturale și migratorii.

Conform datelor BNS în perioada ianuarie – septembrie 2007 comparativ cu aceeași perioadă a anului 2006 s-a înregistrat o creștere a natalității cu 0,9% (252 copii), iar în comparație cu 2005 – 0,3% (71 copii).

Mortalitatea generală s-a micșorat cu 598 persoane sau cu 1,9% comparativ cu aceeași perioadă a anului 2006, constituind 11,8 decedați la 1000 de locuitori. Prin urmare, scăderea naturală a constituit 1,2 persoane la 1000 locuitori.

Una din problemele actuale acute rămâne și mortalitatea copiilor, inclusiv cea infantilă. Numărul copiilor decedați sub vârsta de un an în ianuarie – septembrie 2006 a scăzut cu 6 persoane față de nivelul perioadei respective al anului precedent, totodată, în această perioadă s-a înregistrat și o scădere a ratei mortalității infantile de la 12,1 decedați în vârsta sub 1 an la 1000 născuți-vii în ianuarie – septembrie al anului 2005 la 11,4 – în perioada respectivă a anului 2006 și până la 11,3 decedați în vârsta sub 1 an la 1000 născuți-vii în ianuarie – septembrie al anului 2007. Mortalitatea infantilă este mai înaltă în mediul rural față de cel urban. Aceasta se datorează nu numai înrăutățirii bunăstării materiale în localitățile rurale, dar caracterizează și nivelul scăzut al asistenței medicale.

**Diagrama 1. Născuți – vii și decedați la 1000 locuitori
în ianuarie – septembrie 2005 – 2007 (%o)**

Sursă: Buletin statistic III/2007, pag.54

Totodată, analizând dinamica nivelului mortalității infantile din ultimii ani, trebuie de menționat unele momente pozitive și anume diminuarea acestui indicator, de la 18,3 în 2000 până la 11,3 decedați sub un an la 1000 născuți-vii în 2007. Trebuie de remarcat că variația mortalității infantile este foarte mare de la 6,5 %o în raionul Căușeni până la 25,5%o în raionul Șoldănești.

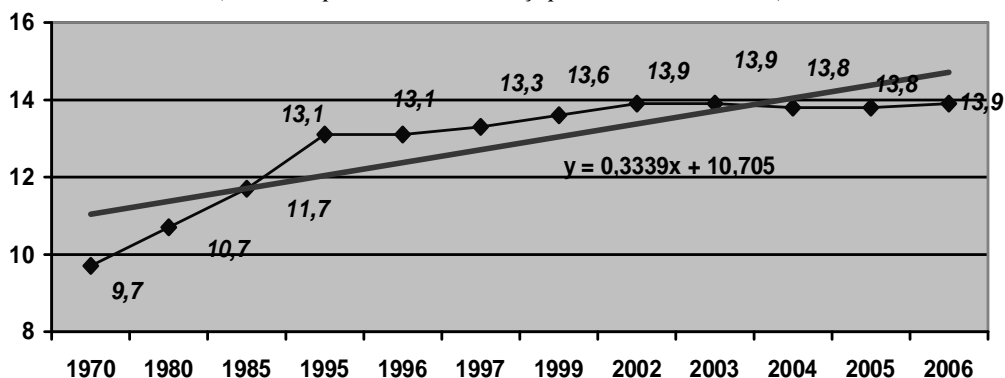
Acest indicator rămâne totuși foarte înalt în comparație cu nivelul acestuia în țările dezvoltate ca Suedia, Norvegia, Japonia, Franța, Germania, Austria ș.a. în aceste țări acest indicator variază de la 3-6 decedați sub un an la 1000 născuți-vii.

Micșorarea mortalității infantile și stabilizarea nivelului mortalității generale a populației au influențat pozitiv asupra speranței de viață la naștere. Dacă în 1995 acest indicator constituia 65,8 ani (la bărbați – 62,9 ani și la femei 70,4 ani), atunci deja în 2006 acest indicator a constituit 68,4 ani (la bărbați – 64,6 ani și la femei 72,2 ani). Speranța de viață la naștere la femei fiind mai mare cu 7,6 ani, ceea ce se datorează nivelului mai înalt al mortalității premature la bărbați.

În Republica Moldova se face evidentă accentuarea procesului de îmbătrânire demografică, în primul rând, prin reducerea numărului persoanelor tinere cu vârsta sub 15 ani și, concomitent, prin creșterea numărului populației vârstnice (de 60 de ani și peste).

Situația, caracterizată printr-o reducere a ponderii populației de vârstă tânără, în favoarea populației vârstnice, poartă denumirea de *îmbătrânire demografică*. Conform scării lui G. Bojio-Garnier valoarea indicatorului mai mare de 12 indică procesul de îmbătrânire demografică a populației.

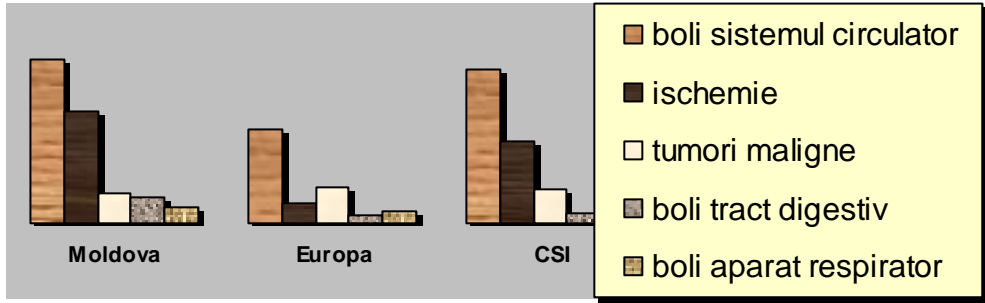
Diagrama 2. Evoluția coeficientului îmbătrânirii populației în R. Moldova
(numărul persoanelor de 60 și peste la 100 locuitori)

Sursa: BNS

Luând în considerație, de asemenea, creșterea raportului de dependență economică, care a atins nivelul de 1733%, iar în mediul rural – 1855%, trebuie de menționat că procesul de îmbătrânire demografică a populației în general, și în special al populației rurale, are implicații pe multiple planuri asupra structurilor agrare, a calității resurselor de muncă, a conducerii manageriale, a organizării producției, a tipului de progres tehnic. Datorită declinului fertilității (care a scăzut în 2006 în comparație cu începutul tranziției de aproape două ori până la 1,3 și nu asigură nici reproducerea simplă a populației (2,14-2,15)), se așteaptă ca procesul de îmbătrânire demografică să se accentueze în anii ce vin, ceea ce va suprasolicita cererea de cheltuieli publice datorită acestei cereri. Republica Moldova prompt a reacționat la acest fenomen mărind vârsta de pensionare, însă aceasta nu este rezolvarea problemei în cauză. Problema este necesar de a fi rezolvată înainte ca aceasta să devină un puternic obstacol în calea dezvoltării.

Diagrama 3. Comparații internaționale a ratelor mortalității
pe cauze de deces (la 10000 cazuri)

Sursa: OMS-SPT

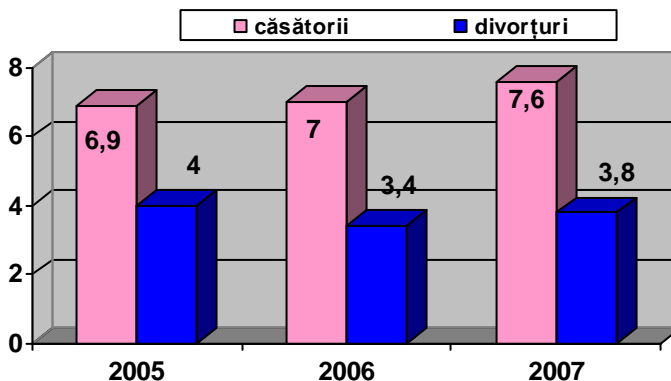
Situația se agravează luând în considerație că indicatorii sănătății au tendințe mai defavorabile față de țările din Europa Centrală și de Sud, în timp ce unii indicatori (rata mortalității din cauza bolilor aparatului digestiv, aparatului respirator și bolilor cardiace) denotă o postură dezavantajoasă chiar și comparativ cu alte țări ale CSI (diagr.3).

Trebuie de menționat că Moldova se deosebește prin una din cele mai înalte incidente ale cancerului mamar și de colon în Europa și CSI, iar incidența tuberculozei este doar puțin redusă decât media pentru țările CSI. Predominarea anemiei și a gușii este de un nivel ridicat față de alte țări din regiune (cu excepția țărilor Asiei Centrale).

Evoluția proceselor demografice mai depinde în mare măsură și de numărul căsătoriilor și divorțurilor.

Conform datelor BNS în 9 luni al anului 2007 rata nupțialității a constituit 20337 căsătorii sau 7,6 căsătorii la 1000 locuitori, numărul lor fiind în creștere în valori absolute cu 1644 căsătorii sau cu 8,8 % față de perioada respectivă a anului precedent. În comparație cu perioada ianuarie-septembrie 2005 numărul căsătoriilor a crescut cu aproape 1,5 mii căsătorii.

Diagrama 4. Căsătorii și divorțuri la 1000 locuitori în ianuarie – septembrie 2005- 2007.

Sursă: Buletin statistic III/2007, pag.54

Numărul divorțurilor în perioada similară a anului 2007 a constituit 10099 fiind în creștere cu 9,5 % față de perioada ianuarie-septembrie 2006.

Cele mai multe persoane, care s-au căsătorit aparțin grupei de vârstă 20-24 ani

(39 % dintre bărbați și 45 % dintre femei). Vârsta medie a soților la prima căsătorie este la femei de 22 ani și la bărbați de 25 ani.

Analizând situația demografică actuală în Moldova, trebuie de remarcat, că această perioadă se caracterizează prin reducerea numărului populației datorită nu numai a sporului natural negativ, dar și a soldului migrației (care pe tot parcursul anilor de tranziție este la fel negativ).

În Republica Moldova, plecările populației în străinătate la muncă sau la studii au căpătat amploare în perioada de tranziție la economia de piață.

Astfel, la data Recensământului un număr de 273 mii persoane cu domiciliul în Republica Moldova erau absente, fiind declarate de alți membri ai gospodăriei casnice, plecate în străinătate pentru diferite perioade. Din numărul celor plecați peste hotare, 130 mii sau 47,7%, lipseau mai mult de un an. De remarcat faptul, că ponderea cea mai însemnată din rândul acestora o dețineau persoanele cu vârsta cuprinsă între 20 și 29 ani (38%), urmați de cei cu vârsta între 30 și 39 ani (23,1%). Printre persoanele temporar absente 76% aveau nivelul de instruire secundar general sau general obligatoriu.

Fluxul migrator este format atât din emigranți, cât și din imigranți.

Potrivit informației prezentate de Ministerul Afacerilor Interne, în perioada ianuarie-septembrie 2007 în țară au sosit 1750 imigranți, comparativ cu 1256 în perioada respectivă a anului precedent, creșterea absolută a cărora a constituit 494 persoane.

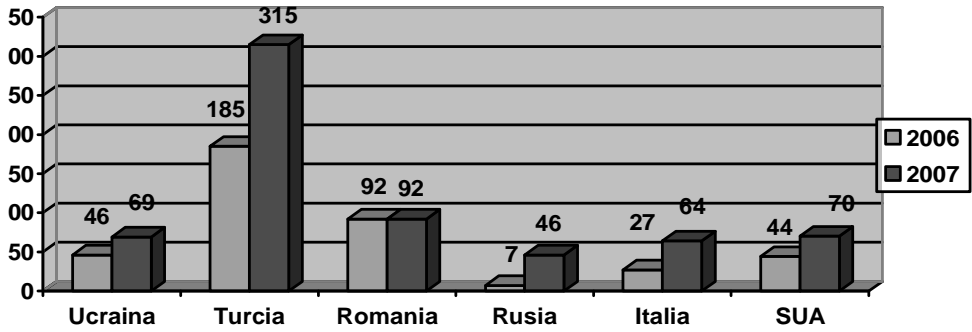
Din numărul total de imigranți, 1225 de persoane (70%) au obținut permis cu termen fixat, iar 525 persoane (30%) – permis de reședință permanentă. Structura imigranților în perioada respectivă a anului precedent a constituit corespunzător 60% și 40%.

De la începutul anului s-au repatriat 1310 persoane sau cu 23 persoane mai puțin ca în aceeași perioadă a anului precedent.

Din numărul total de imigranți, în perioada ianuarie-septembrie 2007 au sosit la muncă 891 persoane (50,9%) comparativ cu perioada respectivă a anului precedent numărul acestora a crescut cu 314 persoane, ceea ce indică o creștere a atractivității muncii în țară.

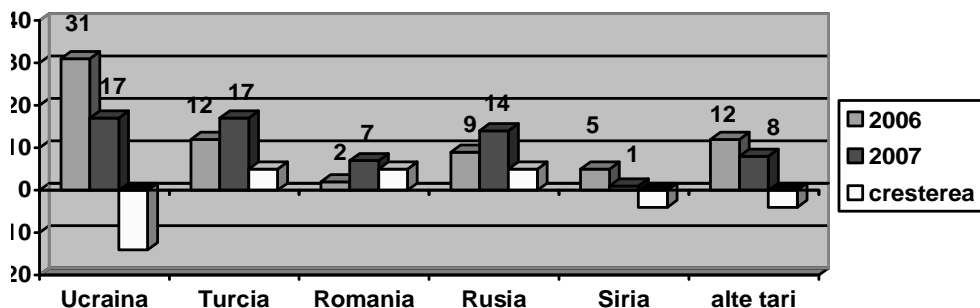
De asemenea, în această perioadă, în comparație cu perioada similară a anului precedent, migrația de familie a înregistrat o creștere de 50% (cu 263 persoane). În migrația de familie 62% le revine imigranților din Ucraina, Rusia și România.

Diagrama 5. *Caracteristica imigranților ce au venit la muncă în Moldova după țara de emigrare în ianuarie-septembrie 2007*

Însă trebuie de menționat micșorarea simțitoare (cu 60%) a numărului de persoane străine care au venit la studii în țara noastră: numai 58 persoane comparativ cu 141 persoane în anul precedent. Din diagramă se vede că s-a micșorat numărul studenților din Ucraina și Siria. Una din cauzele acestei micșorări este limitarea locurilor la contract la specialitățile economice și juridice.

Diagrama 6. Caracteristica imigranților ce au venit la studii în Moldova după țara de emigrare în ianuarie-septembrie 2007

CONCLUZIE

Ca urmare a problemelor economice cu care se confruntă R. Moldova și înrăutățirii factorilor demografici, cum ar fi sporul natural negativ, scăderea ratei totale a fertilității, îmbătrânirea populației, fluxul sporit al migrației externe, vor impulsiona pe viitor fenomenul depopulării în republică care va exercita un impact negativ pe termen lung asupra genofondului uman. R. Moldova riscă să-și piardă fondul genetic reproductiv al populației. Însă până în prezent nu au fost făcute studii profunde privind situația demografică.

În aceste condiții, nu este de mirare că tendințele negative demografice își continuă activitatea distrugătoare. Au fost afectați îndeosebi indicii demografici de bază și indicii bunăstării populației. Trebuie de recunoscut faptul că în timpul apropiat îmbunătățiri radicale în starea demografică nu se așteaptă.

Soluționarea problemei cere din partea Guvernului și a societății acțiuni coerente în diverse domenii (economic, educațional, social, financiar etc.). Ca prim pas în această direcție a fost adoptarea hotărârii Guvernului nr.741 din 29.06.2007, privind situația demografică în R. Moldova.

Bibliografie

1. Anuarele statistice ale Republicii Moldova, 1994-2006. Chișinău.
2. Buletin statistic III/2007, Chișinău.
3. Notă informativă BNS „Cu privire la totalurile Recensământului populației din 2004”, nr. 01-11/66 din data 04.04.2006.
4. <http://hfadb.who.dk/hfa/>.

Prezentat 28.11. 2007

ROLUL STATULUI ÎN ASIGURĂRI – UN REPER AL DEZVOLTĂRII RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE

Iuliu ȚURCAN, doctor în economie, UTM

Rina ȚURCAN, doctor în economie, IRIM

Recenzent:

Ion ALBU, doctor în economie, conferențiar universitar

As a result of the development the insurance market became in many countries to one of the basic independent sectors of national economy. Proceeding their importance of the given sector of economy, the state intervention which will be shown through research of a financial situation and solvency, and also by an estimation of contract obligations taken on itself the insurer is necessary.

In given article the basic purposes and methods of regulation of the insurance market from the state, and also its influence on development of the international economic relations are examined.

Pe parcursul evoluției sale, piața asigurărilor a devenit în multe state o categorie independentă, foarte importantă pentru activitatea și dezvoltarea economiei naționale. Reieșind din importanța acestui sector apare necesitatea ca activitatea lui să fie reglementată de stat, rolul căruia se va manifesta prin studierea situației financiare și solvabilității, precum și în estimarea angajamentelor contractuale asumate de către asigurători.

Efectuând supravegherea și reglementarea asigurărilor, statul servește în calitate de garant în constituirea și dezvoltarea pieței asigurărilor, contribuind astfel la consolidarea pozițiilor pe piața respectivă a companiilor de asigurare prin stabilirea unei baze financiare și juridice solide [3, p.10].

Principalul obiectiv în reglementarea de stat al activității companiilor de asigurare prevede menținerea solvabilității acestora, protejării deținătorilor de polițe și evitării concurenței neloiale pe această piață. Acest obiectiv se referă la modalitățile de reglementare prin care statul acționează în scopul menținerii și îmbunătățirii condițiilor de ordin financiar al asigurătorilor privați. Importanța reglementării de stat a solvabilității companiilor de asigurare se manifestă sub următoarele aspecte [1, p.418]:

- *Asigurarea protecției viitoare* – persoana asigurată primește despăgubirile (în cazul realizării riscului asigurat) după achitarea primelor de asigurare. În practică se întâlnesc cazuri când asigurătorul devine insolubil și nu poate acorda despăgubiri. În scopul excluderii unor astfel de situații este necesară supravegherea permanentă a activității companiilor de asigurare, accentul fiind pus pe domeniul financiar.

- *Apărarea interesului public* – în cazul că asigurătorul devine insolubil, acest lucru afectează mai multe persoane sau societatea în ansamblu. Astfel, reglementarea solvabilității se justifică prin faptul că apără interesele publice.

- *Supravegherea fondurilor din asigurări* – în baza primelor de asigurare achiziționate companiile de asigurare își formează fonduri substanțiale. În scopul protejării

intereselor asiguraților apare necesitatea reglementării modului de investire a acestor fonduri.

E de menționat, că reglementarea asigurărilor urmărește drept scop ca operațiunile de asigurare să devină cât mai accesibile pentru masa de bază a populației [1, p.419]. Pentru aceasta în unele țări, statul plafonează sau determină mărimea cotelor de primă pentru diferite tipuri de asigurări. Practica internațională a arătat că determinarea incorectă a cotelor de primă are impactul negativ în dezvoltarea pieței asigurărilor.

Evoluția pieței asigurărilor pe plan mondial se caracterizează printr-o dinamică rapidă, cu un nivel sporit de instabilitate, în special în țările în curs de dezvoltare. Un rol important în acest context le revine sistemelor de reglementare a asigurărilor care sunt influențate de devieri ciclice macroeconomice, de schimbările continue care au loc în legislația oricărei țări, de globalizarea pieței asigurărilor, precum și a altor procese economice, de concurența aprigă existentă în acest domeniu etc.

Actualmente, pe piața Occidentală a asigurărilor, principala problemă constă în federalizarea formelor și sistemelor de reglementare a asigurărilor [4, p.344]. Metodele de soluționare a acestei probleme în dependență de specificul său sunt grupate în trei categorii, și anume:

- *modelul german* – impune concentrarea funcțiilor de bază în reglementarea asigurărilor în centru federal, astfel încât structurilor teritoriale le revin doar o parte a funcțiilor de control, în special în sfera supravegherii curente;

- *modelul american* – presupune stabilirea funcțiilor și politicilor de reglementare a asigurărilor la nivelul statelor, astfel încât acestea se pot diferenția esențial de la un stat la altul;

- *modelul canadian* – se caracterizează printr-o distribuție uniformă a funcțiilor de reglementare în domeniul asigurărilor dintre centrul federal și provincii.

E evident, că reieșind din specificul economiei naționale a Republicii Moldova, în domeniul asigurărilor, cel mai prielnic ar fi modelul german sau canadian, fiecare având avantajele sau dezavantajele sale. Spre exemplu, promovarea modelului german simplifică activitatea de dirijare și evaluare a activității pieței asigurărilor la nivel de stat, pe când aspectul forte a modelului canadian constă în faptul că în procesul reglementării asigurărilor sunt încadrate mai multe nivele ierarhice, fiecare aducând aportul său în dezvoltarea lui.

O altă problemă importantă cu care se confruntă pe parcursul evoluției sale piața asigurărilor este instabilitatea cadrului legislativ și diferitor acte normative în baza cărora se reglementează activitatea de asigurare. E de menționat că aceasta e specifică mai mult pentru țările în curs de dezvoltare, precum ar fi și Republica Moldova, dar apare și în cadrul țărilor înalt dezvoltate. Spre exemplu, în țările Uniunii Europene modificările actelor legislative și normative în domeniul asigurărilor sunt determinate primordial de procesul de globalizare a acestora, înaintându-se cerințe unice pentru reglementarea activității pieței asigurărilor.

Actualmente, în practica internațională sunt cunoscute două metode importante de reglementare de către stat a pieței asigurărilor care sunt specifice anumitor sisteme, și anume [4, p.345]:

- sistemului continental;
- sistemului anglo-american.

La baza *sistemului legal continental* stă reglementarea legislativă foarte riguroasă a activității desfășurate de operatorii pieței de asigurări. În calitate de instrumente de reglementare servesc legile și codurile de stat care prevăd o reglementare riguroasă a tuturor aspectelor de activitate a asiguraților și un control sistematic privind respectarea legislației în procesul de contractare a asiguraților. Acest model funcționează cu succes în multe țări ale lumii, printre care se pot menționa: Germania, Italia, Franța, Spania, Japonia etc.

Modelul continental de reglementare a asigurărilor presupune ocuparea autorităților de stat în astfel de activități, precum ar fi:

- aprobarea tarifelor de asigurare sau stabilirea limitelor în care pot fi modificate aceste tarife de către agenții de asigurare;
- aprobarea conținutului contractului standard de asigurare;
- controlul privind realizarea planului de afaceri de către companiile de asigurare;
- supravegherea operațiunilor curente de asigurare desfășurate pe piață.

E de menționat că anume aceste modalități de reglementare a asigurărilor au fost promovate și în Republica Moldova în perioada de tranziție la economia de piață.

În ceea ce privește principala caracteristică a sistemului legislativ „anglo-american”, în cadrul modalității de reglementare, concomitent cu legea, un mod important îl deține și precedentul juridic. În cadrul acestui sistem majoritatea direcțiilor de desfășurare a activităților economice nu sunt codificate, legislația determinând cele mai generale condiții și cadrul juridic al activității de asigurare fără a efectua o reglementare detaliată. Sistemul dat funcționează cu succes în multe țări ale lumii, precum ar fi: SUA, Canada, Marea Britanie, Australia etc.

Sistemul legislativ „anglo-american” funcționează în baza modelului liberal de reglementare a asigurărilor, o atenție sporită fiind acordată controlului privind stabilitatea financiară a asiguratorului prin studierea rapoartelor sale. Sistemul dat nu prevede efectuarea reglementării riguroase a operațiunilor de asigurare, aprobarea tarifelor de asigurare, aprobarea conținutului contractelor de asigurare standard etc. Modelul liberal aplicat în cadrul sistemului legislativ „anglo-american” prevede două varietăți de reglementare a asigurărilor:

- *Reglementarea decentralizată* de reglementare a asigurărilor – corespunde principiilor federalismului economic, fiind utilizat cu succes în SUA. În cadrul acestui model fiecare stat dispune de un sistem autonom de asigurare și de un organism de reglementare a asigurărilor, care are drept scop stabilirea normativelor activității de asigurare în stat și verificarea rapoartelor asiguratorilor ce activează pe teritoriul statului, fiind lipsită o autoritate unică de reglementare a asigurărilor. Cu toate că majoritatea absolută a actelor normative și a cerințelor față de asiguratorii nu sunt unificate, pe parcursul ultimelor ani deja se evidențiază tendințele de unificare a acestora. Principalul dezavantaj al reglementării decentralizate este faptul că asiguratorii din diferite state, confruntându-se cu o situație economică, sunt puși în niște condiții complet diferite.

- *Reglementarea centralizată*, numit sistem britanic (de la Marea Britanie care practică acest sistem), se bazează pe un sistem unificat de reglementare în domeniul

asigurărilor. În cadrul acestui sistem funcționează o autoritate unică de reglementare a asigurărilor, toți asigurătorii din țară fiind subordonați unor normative de regulamente generale. La prima vedere s-ar părea că acest sistem este mai favorabil pentru asigurători, dar trebuie de ținut cont și de faptul că multe funcții de reglementare sunt cedate de către stat organismelor de autoreglare, dar nu sunt anulate la general, după cum menționează unii analiști. Operațiunile de asigurare, precum și în modelul continental, sunt supuse licențierii, principalul accent fiind pus pe situația financiară a asigurărilor.

E de menționat faptul că sistemul legislativ „anglo-american”, bazat pe reglementare centralizată, s-a dovedit a fi un sistem foarte eficient în domeniul reglementării asigurărilor, fiind luat ca bază în procesul de constituire a sistemului unificat de reglementare în domeniul asigurărilor în cadrul Uniunii Europene.

Reglementarea de stat a asigurărilor poate fi efectuată prin trei modalități [2, p.46]:

- modalitatea publicitară;
- modalitatea normativă;
- modalitatea logistică.

În continuare se propune o abordare succintă a modalităților menționate de reglementare a asigurărilor de către stat.

Modalitatea publicitară de reglementare a asigurărilor de către stat presupune formarea sistemului publicității care prevede că societățile de asigurare să publice rapoartele sale financiare sub o anumită formă, acestea fiind anticipat prezentate organelor de resort unde vor fi supuse unei verificări formale. Un avantaj a acestei modalități este faptul că redactarea materialelor publicate se va face în strictă conformitate cu limbajul profesional, accesându-l pentru toate părțile populației. Principalul neajuns al procedurii publicității constă în faptul că autenticitatea informației publicate nu poate fi garantată.

Modalitatea normativă de reglementare a asigurărilor de către stat prevede formarea sistemului normativ prin legislație. Astfel, activitatea organului public de reglementare a asigurărilor se limitează doar la supravegherea formală a respectării de către asigurători a prevederilor legale în acest domeniu. Cu toate acestea, stabilirea normativelor pentru activitatea companiilor de asigurare nu garantează eficiența economică a activității acestora. Pe de o altă parte, un dezavantaj al modalității normative de reglementare a asigurărilor este faptul că ea deseori limitează evoluția pieței asigurărilor, ceea ce se manifestă prin faptul că ritmul de dezvoltare a asigurărilor este mai rapid decât ritmul evoluției normativelor în acest domeniu. E de menționat, că modalitatea normativă protejează mai mult interesele asiguraților, decât modalitatea publicitară.

Modalitatea logistică de reglementare a asigurărilor de către stat este una din cele mai eficiente din punct de vedere al protecției asiguraților, care prevede supravegherea de către organele administrației publice a activității desfășurate de companiile de asigurare atât sub aspect formal, cât și cel logistic. Supravegherea activității companiilor de asigurare din punct de vedere logistic, presupune examinarea documentelor de fondare și a planurilor de afacere ale acestora, în scopul racordării documentelor verificate cu prevederile legale și excluderii cazurilor de apariție a unor societăți comerciale de asigurare exorbitante.

Este important, ca în cazul reglementării de stat al asigurărilor să fie strangulată autonomia societăților comerciale de asigurare, statul servind în calitate de garant public de supraveghere fără a se implica în gestionarea afacerilor acestora, cu excepția cazurilor când sunt prejudiciate interesele asiguraților sau interesele naționale în ansamblu.

Actualmente, în majoritatea țărilor dezvoltate, la baza reglementării activității companiilor de asigurare stă modalitatea logistică, ea fiind considerată ca cea mai eficientă. În ceea ce privește situația Republicii Moldova, reglementarea asigurărilor se face doar prin instrumentele normative, acest lucru frânând esențial procesul de dezvoltare a pieței asigurărilor.

Autoritatea de Supraveghere a Asiguraților din Republica Moldova este instituită la puțin timp după abolirea de către Uniunea Sovietică a monopolului statului în domeniul asigurărilor, prin Hotărârea Guvernului nr. 296 din 12.06.1991, fiind creat Serviciul de Stat pentru Supravegherea Asiguraților pe lângă Ministerul Finanțelor.

Ulterior, Legea nr. 1508-XII din 15.06.1993 cu privire la asigurări și Regulamentul, structura și personalul scriptic aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 77 din 08.02.1996 stabilesc principiile și atribuțiile de bază ale Serviciului de Stat pentru Supravegherea Asiguraților.

În rezultatul aprobării de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii nr. 329 – XIV din 25.03.1999 cu privire la fondurile nestatale de pensii, Serviciul de Stat pentru Supravegherea Asiguraților devine Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Asiguraților și Fondurilor Nestatale de Pensii (ISSA). ISSA are drept sarcină de bază supravegherea activității de asigurare în Republica Moldova, garantarea protecției intereselor legitime ale asiguraților și respectarea legislației în domeniul asigurărilor de către participanții pieței serviciilor de asigurare [6]. Actualmente, reieșind din atribuțiile cu care este investit, ISSA și-a trasat principalele sarcini de activitate anume în reformarea sistemului de reglementare și supraveghere al asigurărilor, ținând cont de măsurile de implementare a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, Strategiei de creștere economică și reducere a sărăciei (SCERS) și Programului de guvernare – „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”.

Unele companii de asigurare din republică nu sunt mulțumite de activitatea și împuternicirile ISSA. Spre exemplu, o asociație a asiguraților din Moldova și-a făcut public protestul în legătură cu prevederile proiectului legii cu privire la asigurări. În conformitate cu aceste prevederi, organul de supraveghere a asigurărilor urmează să obțină împuterniciri mai largi. Argumentele utilizate de asigurați nu rezistă criticii, ei afirmând că „este inadmisibil un control de stat al pieței asigurărilor, prin intermediul Comisiei de Supraveghere a Asiguraților” [7, p.18].

EXPERT-GRUP, care este un centru analitic și de cercetare independent, înregistrat la Ministerul Justiției al Republicii Moldova ca organizație neguvernamentală, specializat în efectuarea cercetărilor economice, evaluarea politicilor publice, analiza politică și acordarea serviciilor de consultanță a argumentat situația creată în felul următor: “Chiar din contra, supravegherea de către instituțiile regulatorii a pieței asigurărilor este absolut necesară și indispensabilă

pentru prevenirea unor riscuri majore pe acest segment al pieței financiare. Din reglementarea adecvată a pieței câștigă atât companiile oneste, cât mai ales asigurații. Nu este vorba doar de un moft al guvernului Moldovei, este o prescripție care poate fi găsită în orice manual modern de teorie economică. Mai mult, crearea unui cadru regulator care ar îmbunătăți structura instituțională și ar consolida capacitățile organului de supraveghere este o recomandare care vine și din partea instituțiilor financiare internaționale”.

În urma procesului de globalizare, pe piața asigurărilor se constată tendința de unificare la nivel internațional a legislației ce reglementează activitatea de asigurare, astfel apărând necesitatea adoptării unei convenții internaționale în domeniul asigurărilor [3, p.10].

Intervenția statului cu grade diferite de intensitate, prin intermediul politicilor conjuncturale și structurale în funcție de natura obiectivelor urmărite contribuie la desfășurarea și adaptarea pieței de asigurări la activitățile economice contemporane.

În contextul extinderii și diversificării relațiilor economice internaționale un rol important îi revine anume reglementării de stat a activității pieței asigurărilor. Este evident faptul, că nivelul de stabilitate și solvabilitate a companiilor de asigurare determină în mod direct atractivitatea pieței unei țări pentru investitorii străini sau persoanele străine care au drept scop dezvoltarea relațiilor economice internaționale.

Referințe

1. Analize de Business și Economie, nr. 5-6, mai-iunie, 2005.
2. Constantinescu D., Tratat de asigurări, vol. 1, Editura Economică, București, 2004.
3. Fotescu S., Eficiența asigurărilor în Republica Moldova. Editura ASEM, Chișinău, 2000.
4. Fotescu S., Eficiența asigurărilor în Republica Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în economie, ASEM, Chișinău, 2000.
5. Fotescu S., Reglementarea asigurărilor prin prisma practicii internaționale. Conferința internațională „Rolul științei și învățământului economic în realizarea reformelor economice din Republica Moldova”, vol. nr. 1, 2003.
6. Sârbu V., Funcționarea și adaptarea pieței de asigurări din republica Moldova la relațiile economice contemporane. Finanțe, bănci, asigurări, nr. 11-12, 2001.
7. „Informații generale despre activitatea ISSA”, www.ISSA.md.

Prezentat la 22.11. 2007

METODOLOGIA CONTROLULUI ECONOMIC-FINANCIAR

Galina ULIAN, doctor habilitat în economie, profesor universitar, USM

Iulia CĂPRIAN, USM

Andrei POPA, USM

Control presents human specific activity, which consists in checking and permanent analysis, sudden or periodical work and results of work from domain or sector, purpose of forestalling and abolition of possibly shortcoming.

Le controle represente une activite spécifique humaine, qui consiste dans la verification et l'analyse permanente, periodique ou inopinee du travail et des resultats du travail d'un certain domaine ou secteur dans le but de la prevision et de la liquidation des erreurs eventuelles.

Pentru ca activitatea de control să fie desfășurată în mod organizat, avînd ca finalitate rezultate cît mai bune, se impune ca fiecare unitate de control să-și planifice procesul de control. În acest scop, se va întocmi un plan anual al reviziilor și verificărilor, divizat pe semestre, ce trebuie să cuprindă ansamblul sarcinilor de control ce revin organului respectiv.

În eventualitatea apariției unor controale neplanificate, pentru a nu se recurge la modificarea planului anual al reviziilor și verificărilor, se impune ca în acest plan să nu fie epuizat tot timpul disponibil dintr-un an, ci să fie alocate unele rezerve pentru controalele neprevăzute.

Planul anual al reviziilor și verificărilor trebuie să cuprindă date privind denumirea entității ce se supune controlului, obiectivele controlului și problemele ce necesită o atenție deosebită, tipul de control (parțial, total etc.), ultima perioadă ce a fost supusă controlului, perioada de gestiune ce este supusă controlului, timpul în care se va desfășura controlul, numărul de zile lucrătoare/om destinate fiecărei revizii, calculul timpului de lucru al organului de control în zile/om pe an (în dependență de numărul zilelor lucrătoare utilizabile și de numărul de revizori încadrați), denumirea organului de control ce efectuează controlul, componența comisiei de revizie, precum și conducătorul acesteia.

Calculul timpului de lucru al organului de control se efectuează în modul următor:

1. Zilele anului – 365;
2. Sărbători legale;
3. Concediu de odihnă;
4. Concediu de boală;
5. Zile neprevăzute;
6. Total (2+3+4+5);
7. Total zile utilizate pentru control (1-6);
8. Numărul revizorilor;
9. Total zile/om (7+8).

În corespundere cu prevederile planului de revizie și verificări, conducătorul organului de control întocmește ordine de control pentru fiecare revizie sau verificare în parte, care, de regulă, cuprinde următoarele date:

- unitatea ce este supusă controlului;
- localitatea unde își are sediul;
- administratorul unității supuse controlului;
- perioada de gestiune ce este supusă controlului;
- obiectivele reviziei;
- sarcinile controlului;
- tipul controlului (parțial, total etc.);
- timpul în care se va desfășura controlul;
- componența echipei de revizori;
- numele președintelui echipei de revizori;
- semnătura conducătorului organului de control.

Inițial, organul de control analizează situația economico-financiară a entității respective pe perioada de gestiune ce este supusă controlului, studiind minuțios procesele-verbale, privind controalele anterioare, rezultatele realizării recomandărilor propuse spre exercitare, darea de seamă pentru ultimul an sau semestru, raportul organului superior referitor la analiza dării de seamă, sesizările din partea Ministerului Finanțelor, Băncilor Comerciale.

O documentație temeinică direcționează eforturile organelor de control spre problemele esențiale, pe când o documentație superficială sau formală duce la verificarea unor probleme mărunte, evitând pe cele esențiale, drept urmare, controlul are ca finalitate prezentarea unor concluzii slabe.

Inițial este necesară studierea dispozițiilor legale ce vizează specificul unității ce este supusă controlului și selectarea celor mai eficiente și oportune metode ce vor fi utilizate în procesul de control. Pregătirea reviziei se încheie prin seminarizarea organelor de control, pentru a vedea în ce măsură și-au însușit problemele ce vor fi analizate în cadrul controlului, metodele ce trebuie aplicate și sarcinile ce revin fiecăruia în cadrul activității de control.

Organul de control, sosit la sediul întreprinderii, se prezintă conducătorului ei și îi aduce la cunoștință ordinul de control. Membrii comisiei de control urmează a fi prezentați angajaților unității, aceștia din urmă având obligația de a contribui la efectuarea controlului. Se impune ca organele de control să ia măsuri de prevenire a oricărui posibilități de acoperire temporară a eventualelor lipsuri, verificând imediat disponibilitățile bănești și valorile materiale ce necesită un control inopinat. Apoi sunt vizitate secțiile de producție ale unității, se analizează procesul tehnologic, se cercetează modul de defalcare a planului de producție pe fiecare secție, se analizează modul de întocmire și de circulare a documentelor primare, modul de organizare și de ținere a evidenței tehnico-operative și celei contabile. Organele de control analizează recomandările propuse în ultima acțiune de control, precum și măsurile întreprinse de unitatea respectivă pentru lichidarea lipsurilor. De asemenea este necesar să se analizeze diferite materiale apărute în presa locală, în legătură cu activitatea întreprinderii, reclamațiile furnizorilor, clienților, salariaților, vizând activitatea unității supuse controlului.

După ce s-au documentat și cunosc starea lucrurilor de fapt, organele de control întocmesc un plan de verificare, bazat pe realități, ce cuprinde obiectivele ce trebuie verificate, metodele de control, denumirea organului de control, timpul alocat

controlului fiecărui obiectiv în parte, documentele, operațiile și perioada ce urmează a fi verificată.

Controlul efectiv reprezintă procedeul de stabilire a realității, existenței și mișcării mijloacelor materiale și bănești și a desfășurării activităților economico-financiare, care se execută la locul de existență a acestora, avînd ca obiectiv determinarea exactă a cantităților și valorilor existente, a stării în care se găsesc, a stadiului și modului de prelucrare, a respectării legalității în utilizarea lor. De regulă, acest tip de control este utilizat în stabilirea unor realități ce nu pot fi obținute din documentele de evidență.

Distingem următoarele metode și tehnici a controlului efectiv:

- inventarierea;
- expertiza tehnică și analiza de laborator;
- observarea directă;
- inspecția fizică;
- verificarea posibilității reale de îndeplinire a operațiilor respective;
- controlul de lansare în procesul de producție a materiei prime și a materialelor.

Inventarierea reprezintă metoda principală de control efectiv, a cărui obiectiv rezidă în constatarea, la un moment dat, a existenței cantitative și calitative a elementelor de activ și pasiv ale unei entități, precum și a modului de executare a sarcinilor de către personal. Pe lîngă aceasta, inventarierea constă în compararea stocurilor și soldurilor faptice cu cele scriptice din evidență, și în stabilirea eventualelor diferențe. Prin intermediul inventarierii pot fi descoperite majoritatea fraudelor, delapidărilor și a lipsurilor elementelor de activ și pasiv. Se impune ca inventarierea să fie exercitată inopinat, în scopul evitării posibilității de acoperire temporară și fictivă a lipsurilor și deficiențelor. Distingem inventariere totală și parțială. De regulă, inventarierea totală se utilizează în cazul cînd evidența se ține numai valoric, iar inventarierea prin sondaj se utilizează numai în cazurile cînd evidența se ține cantitativ.

Expertiza tehnică și analiza de laborator sunt utilizate în condițiile în care nivelul de pregătire, competența sau aparatura de care dispune organul de control nu poate face față complexității problemei analizate. În asemenea cazuri se recurge la serviciile unor specialiști din domeniul tehnic, chimic, sanitar etc. Expertiza tehnică se utilizează pentru determinarea integrității valorilor materiale, stabilirea realității unei operații, cunoașterea parametrilor de funcționare a utilajelor, cunoașterea rezistenței unor materiale sau construcții, determinarea randamentelor energetice și termice, cunoașterea normei de consum pentru o lucrare sau produs. Analiza de laborator este necesară pentru stabilirea calității compoziției sau conținutului unor materii prime, materiale, lucrări, produse etc. Expertiza tehnică și analiza de laborator depășesc cadrul problemelor economico-financiare, însă în unele cazuri ele sunt indispensabile unei analize temeinice a fenomenului controlat, cunoașterii realităților efective și formulării unor concluzii obiective. De exemplu, cu ajutorul expertizei tehnice se stabilește dacă volumul unor lucrări efectuate corespunde manoperei plătite, iar prin intermediul analizei de laborator se stabilește dacă în componența unui produs există toate materialele eliberate din depozit.

Observarea directă se utilizează în scopul urmăririi la fața locului a modului de organizare și desfășurare a muncii din diferite sectoare sau compartimente. Această metodă de control faptic rezidă în constatarea modului în care personalul își exercită obligațiile de serviciu, utilizând astfel de procedee tehnice, precum sunt cronometrarea, fotografierea, normarea, testarea etc. De asemenea, această metodă permite cunoașterea unor realități ce nu pot fi înregistrate în documente sau în evidențe, cum ar fi: asigurarea pazei la magazine și depozite, respectarea normelor de protecție a muncii, realizarea măsurilor de securitate privind păstrarea și manipularea numerarului etc.

Inspecția fizică rezidă în examinarea activelor și a altor resurse în scopul constatării existenței unui anumit post de activ, a imobilizărilor sau a actelor justificative înregistrate în evidență (de exemplu, controlul banilor în casierie, a listelor de inventariere etc.).

Verificarea posibilității reale de îndeplinire a operațiilor respective este un procedeu de constatare a unor evenimente sau operațiuni ce nu au putut avea loc. De exemplu, în 10 saci pentru ambalarea făinii cu o greutate standard de 50 kg nu pot fi ambalate 2 tone de făină, sau cu un camion cu o capacitate de 5 tone nu se poate transporta 10 tone de marfă într-o singură cursă.

Controlul de lansare în procesul de producție a materiei prime și a materialelor rezidă în determinarea exactității normelor de consum și a cantității reale de produse finite ce sunt obținute dintr-o unitate dată de materie primă. Datele obținute cu ajutorul acestei metode se compară cu datele fixate în documentele de la întreprindere, și în caz că se constată abateri se determină motivele și consecințele.

Controlul documentar, în practica economico-financiară, este cel mai des utilizat, deoarece anume acest procedeu rezidă în aprecierea și analiza unor operațiuni, procese sau fenomene pe baza documentelor justificative care le reflectă. În cadrul controlului documentar se urmărește concomitent dacă documentele justificative respectă condițiile de formă și cele de fond, efectuându-se atât înaintea înregistrărilor documentelor, cât și după înregistrarea în conturi.

În scopul respectării condițiilor de formă, controlul documentar are ca obiective:

- autenticitatea;
- exactitatea întocmirii și valabilitatea documentelor;
- efectuarea corectă a calculelor.

Controlul autenticității documentelor rezidă în verificarea faptului dacă la întocmirea acestora au fost respectate condițiile legale privind modul de utilizare al formularelor tipizate, justetea întocmirii și completării cu toate elementele necesare, completarea corectă a datelor, existența semnăturilor originale ale persoanelor în drept să dispună, să execute sau să controleze operațiile respective, concordanța semnăturilor respective cu semnăturile aceluiași persoane de pe alte documente sau cu speciemenle de semnături etc.

Controlul exactității și valabilității documentelor constă în analiza întocmirii acestora în raport cu momentul și condițiile producerii operațiilor economice și financiare pe care le consemnează.

Controlul efectuării corecte a calculelor rezidă în verificarea aplicării juste a prețurilor și tarifelor, având drept scop înlăturarea erorilor de calcul ce pot denatura conținutul operațiilor economice și financiare.

În scopul respectării condițiilor de fond, controlul documentar are ca obiective:

- legalitatea;
- realitatea-exactitatea;
- eficiența-necesitatea;
- economicitatea;
- oportunitatea.

Controlul legalității documentelor rezidă în verificarea respectării prevederilor tuturor actelor normative. Astfel, conținutul documentelor justificative se confruntă cu prevederile legislației în vigoare și se stabilește concordanța dintre ele. În scopul aprecierii gravității nerespectării legalității se precizează și dispozițiile legale încălcate.

Controlul realității-exactității operațiilor economice și financiare consemnate în documente constă în stabilirea faptului dacă acestea s-au produs în limitele, condițiile și la locul indicat în documentele respective.

Controlul eficienței operațiilor economice și financiare consemnate în documente constă în verificarea eficienței acestora.

Controlul necesității operațiilor economice și financiare consemnate în documente rezidă în stabilirea gradului de utilitate a operațiilor respective, în scopul înlăturării risipei, cheltuielilor inutile.

Controlul economicității operațiilor economice și financiare consemnate în documente constă în verificarea corespunderii din punct de vedere economic a momentului ales și a locului stabilit pentru executarea acestor operații.

Controlul oportunității operațiilor economice și financiare consemnate în documente rezidă în verificarea respectării anumitor condiții privind necesitatea operației economice respective pentru interesele statului, alegerea corectă a locului și timpului realizării acestei operații economice, crearea unor condiții necesare pentru finanțarea obiectului controlat, elaborarea tehnologiei de producție și corespunderea calificării muncitorilor în vederea realizării cu succes a acestei operații etc.

Controlul documentar se exercită prin mai multe modalități sau tehnici, care se utilizează selectiv sau combinat, în dependență de situația concretă controlată.

Controlul cronologic presupune verificarea documentelor în ordinea întocmirii, înregistrării și îndosarierii acestora, fără nici o grupare sau sistematizare prealabilă. Această modalitate este relativ simplă, exercitându-se cu ușurință, însă nu oferă posibilitatea de a se urmări o anumită problemă de la început până la sfârșit.

Controlul invers cronologic este similar controlului cronologic ca proces, însă se execută de la sfârșitul spre începutul perioadei de control. În acest caz se începe cu controlul celor mai recente operații și documente și se continuă de la prezent spre trecut. De regulă, se utilizează în două situații specifice: atunci când se constată anumite omisiuni sau erori de înregistrare, pentru identificarea cărora este necesară cercetarea minuțioasă a documentelor întocmite anterior, sau în cazul constatării unor deficiențe, abateri sau falsuri pentru stabilirea momentului de producere a acestuia.

Controlul sistematic presupune gruparea documentelor pe probleme și apoi controlul lor în ordine cronologică. Această modalitate de control este cea mai

eficientă, deoarece are loc urmărirea cu o atenție sporită a unei singure probleme și se poate stabili concluzii complexe pentru fiecare problemă cercetată.

Controlul reciproc rezidă în cercetarea și confruntarea la aceeași unitate a unor documente cu conținut identic, însă diferite ca formă. Acest tip de control constituie o confirmare internă a datelor consemnate în documentele sau evidențele unității controlate.

Controlul încrucișat rezidă în cercetarea și confruntarea tuturor exemplarelor unui document, existente la unitatea controlată și la alte unități cu care s-au efectuat decontări, de la care s-au primit sau cărora li s-au livrat materiale, produse, mărfuri etc. (de exemplu, originalul facturii existent la client se confruntă cu copia rămasă la furnizor; extrasul de cont primit de la bancă cu copia existentă la bancă). Acest tip de control constituie o confirmare externă a datelor consemnate în documentele sau evidențele unității controlate.

Controlul combinat sau mixt reprezintă o îmbinare a procedeelelor menționate mai sus, ce presupune gruparea documentelor pe feluri, probleme sau operațiuni și examinarea fiecărui set de documente în ordinea cronologică sau invers cronologică a întocmirii, înregistrării sau îndosarierii lor.

Investigația de control rezidă în obținerea informațiilor din partea personalului unității supuse controlului. Deși nu este o sursă demnă de control, totuși este o sursă suplimentară de informare.

Comparația de control presupune analiza comparativă a diferitor solduri din evidențele analitice cu cele din conturile sintetice.

Analizei contabile este supusă fiecare operație economico-financiară, înainte de a fi înregistrată în conturi. Cu ajutorul acesteia se determină conturile în care urmează a fi înregistrată operația.

Balanța analitică de control se întocmește pentru fiecare cont sintetic desfășurat pe conturi analitice, în baza datelor preluate din conturile analitice. Ea cuprinde următoarele corelații de control:

- soldul inițial al contului sintetic să fie egal cu totalul soldurilor inițiale ale conturilor sale analitice;
- rulajul debitor al contului sintetic să fie egal cu totalul rulajelor debitoare ale conturilor sale analitice;
- rulajul creditor al contului sintetic să fie egal cu totalul rulajelor creditoare ale conturilor sale analitice;
- soldul final al contului sintetic să fie egal cu totalul soldurilor finale ale conturilor sale analitice.

Balanța sintetică de control asigură respectarea principiului dublei înregistrări. Controlul înregistrărilor se face prin confruntarea fiecărei balanțe analitice de control cu sumele respective ale contului sintetic din balanța sintetică de control contabil.

Orice activitate desfășurată de către organele de control în scopul verificării documentare, precum și a rezultatelor obținute are ca finalitate prezentarea într-un mod clar și complet a actelor de control.

Principalele documente care se întocmesc în legătură cu activitatea de control sunt:

- actul reviziei de bază;

- actele intermediare, actele de verificare a gestiunilor, actele pentru constatări de infrațiuni – toate acestea fiind în componența actului de revizie de bază;
- note de prezentare a actului de revizie de bază.

Actul reviziei de bază se distinge ca principalul document al activității de control. În partea introductivă a acestuia se includ:

- denumirea organului de control;
- numărul ordinului în baza căruia este efectuat controlul;
- obiectivele controlului;
- denumirea entității verificate;
- numele persoanelor cu funcții de răspundere în unitatea supusă controlului;
- perioada ce este supusă controlului;
- durata controlului.

Partea introductivă este urmată de relevarea constatărilor privind realizarea recomandărilor propuse ca urmare a controlului anterior. În caz dacă nu s-au luat măsuri corespunzătoare vizavi de recomandările propuse, se stabilește pentru fiecare în parte consecințele și persoanele vinovate.

Pe parcursul desfășurării controlului, în actul de revizie de bază se consemnează deficiențele, abaterile și neajunsurile constatate, care trebuie confirmate documentar. Organele de control își asumă toată responsabilitatea pentru constatările consemnate, dar neconfirmate documentar. Pentru fiecare deficiență sau abatere constatată se impune a se preciza legile, hotărârile, instrucțiunile și dispozițiile încălcate, precum și consecințele acestor abateri asupra situației economico-financiare a unității, precum și persoanele vinovate. În actul reviziei de bază sau într-o anexă a acestuia se consemnează măsurile luate în timpul controlului pentru remedierea sau lichidarea deficiențelor constatate și pentru tragerea la răspundere a persoanelor vinovate.

Actul reviziei de bază nu trebuie să includă:

- fapte neconfirmate documentar;
- concluzii privind activitatea întreprinderii;
- date statistice, cu excepția celor necesare pentru documentarea precizărilor din actul de revizie;
- calificarea gradului de gravitate a abaterilor prin expresii necorespunzătoare;
- afirmații generale, fără nici o legătură cu abaterile consemnate.

Conducătorii întreprinderii sunt obligați să semneze actul de revizie, iar în caz că nu sunt de acord cu cele consemnate de organul de control, ei pot formula obiecții, consemnându-le printr-o notă separată, despre care se va face mențiune la semnarea actului de revizie. La actul reviziei de bază se anexează planul de control, un exemplar al fiecărui act de revizie intermediar încheiat, notele explicative, copiile sau originalele documentelor ridicate, planul de măsuri întocmit de unitatea în vederea remedierii deficiențelor care nu au fost lichidate în timpul controlului, angajamentele scrise pentru acoperirea lipsurilor constatate.

Actul intermediar de verificare a gestiunilor se încheie pentru fiecare gestiune în parte, în care sunt consemnate rezultatele verificării casei, a depozitelor etc., fiind semnate de organul de control, administratorul unității controlate și contabilul șef, fiind întocmit în trei exemplare.

Înainte de începerea verificării gestionarul trebuie să prezinte o declarație scrisă în care să consemneze situația evidenței, lipsurile sau plusurile, proveniența acestora și alte obiecte ce le are în păstrare. Actul intermediar de verificare trebuie să includă deficiențele constatate și persoanele vinovate, iar în caz că nu sunt constatate deficiențe, atunci acest act nu se mai întocmește, iar inventarul de control se atașează la actul reviziei de bază.

Actul intermediar de verificare pentru constatări de infracțiuni se întocmește în cazul în care fapta ilicită constatată este de natură penală. Acest act trebuie să conțină fapta ilicită constatată, paguba produsă, persoana vinovată, prevederile legislației penale ce sunt încălcate. Se întocmește în trei exemplare, fiind semnat de organul de control, administratorul unității controlate și contabilul-șef.

Nota de prezentare a actului de revizie reprezintă principalul document al activității de control, prin care organul de control prezintă unității care a organizat controlul materialele reviziei, în care sunt expuse concluziile și recomandările propuse. Recomandările cuprinse în această notă trebuie să fie sistematizate astfel:

- imputații, făcându-se trimiteri la actele intermediare ce au fost încheiate;
- aplicarea unor sancțiuni disciplinare;
- recomandările propuse, ce nu sunt incluse în planul de măsuri;
- comunicări ce urmează a fi făcute altor unități.

Nota de prezentare trebuie să conțină aprecieri asupra persoanelor vinovate care sunt supuse răspunderii materiale. De asemenea, în această notă organul de control este obligat să analizeze obiecțiile înaintate de către persoanele ce au fost supuse controlului, în privința actului de revizie, și să formuleze concluziile referitor la aceste obiecții.

Dacă organul de control nu mai are nimic de prezentat în afara celor menționate în actul de revizie, atunci nota de prezentare nu se mai întocmește.

Controlul economico-financiar nu trebuie să se limiteze doar la constatarea lipsurilor și sancționarea persoanelor vinovate, ci trebuie să aibă ca finalitate remedierea definitivă a neajunsurilor și deficiențelor constatate. O acțiune de control nu poate fi considerată încheiată pînă nu se lichidează toate deficiențele constatate și se stabilesc măsuri care duc la îmbunătățirea practică a activității economico-financiare. În scopul finalizării acțiunilor de control, se utilizează un set de măsuri, în dependență de aspectele concrete ale activităților sau obiectivelor supuse controlului, ce urmăresc remedierea și prevenirea repetării deficiențelor și abaterilor constatate și tragerea la răspundere a persoanelor vinovate.

În timpul desfășurării controlului pot fi luate următoarele măsuri operative:

- depozitarea și păstrarea bunurilor în condiții corespunzătoare;
- întocmirea corectă și oportună a documentelor la locurile de producție;
- corectarea erorilor din evidența tehnico-operativă și contabilă;
- înregistrarea plusurilor în gestiune, recuperarea pagubelor etc.

În baza constatărilor și propunerilor se stabilesc măsuri ce se iau în continuare:

- înlăturarea și prevenirea abaterilor;
- aplicarea sancțiunilor disciplinare;
- aplicarea sancțiunilor contravenționale;
- stabilirea răspunderii materiale;

- înaintarea în organele de drept a actelor încheiate în cazul constatării de fapte penale.

În scopul finalizării controlului financiar distingem următoarele răspunderi: disciplinară, contravențională, materială și penală.

Persoanele angajate în procesul de muncă au obligația de a exercita conștiincios sarcinile ce le revin la locurile de muncă ce decurg din prevederile contractelor de muncă, regulamentelor de organizare și funcționare a unităților, dispozițiilor primite din partea șefilor ierarhici, iar administrația unității are obligația de a stabili măsuri privind desfășurarea normală a activității, protecția patrimoniului, asigurarea achitării salariilor la timp, îmbunătățirea condițiilor de muncă, prevenirea producerii pierderilor de producție și a perturbării activității, prevenirea abaterilor de la ordinea și disciplina muncii, a neglijenței și a risipei. Nerespectarea obligațiilor de către persoana angajată se consideră abatere disciplinară, care atrage răspunderea cu caracter disciplinar, sancționându-se cu:

- avertisment;
- mustrare;
- mustrare aspră;
- retrogradarea în funcție;
- rezilierea contractului de muncă.

Există situații în care prin săvârșirea unei singure fapte ilicite se produc mai multe abateri disciplinare, în acest caz se aplică o singură sancțiune aferentă celei mai grave abateri săvârșite, deoarece pluralitatea de încălcări a îndatoririlor de serviciu nu atrage o pluralitate de sancțiuni disciplinare. Însă în cazul în care prin săvârșirea unei singure fapte ilicite se încalcă concomitent mai multe norme de drept, fapta respectivă poate atrage mai multe tipuri de răspundere. Răspunderea disciplinară poate fi imputată doar persoanelor care au încheiat contractul de muncă cu entitatea respectivă. Sancțiunea disciplinară se stabilește în rezultatul analizei prealabile a faptei ilicite, interogării persoanei în cauză și controlului susținerilor făcute în apărare, și se comunică în scris. Persoana sancționată poate recurge la contestarea sancțiunii, și în caz de stabilire a nevinovăției sale, are dreptul la o despăgubire.

Contravenția reprezintă o faptă ilicită săvârșită cu vinovăție, care prezintă un pericol mai redus decât infracțiunea, însă asupra căreia sunt prevăzute contravenții. Contravenția poate fi sancționată cu avertisment sau cu o amendă. Avertismentul presupune atragerea atenției persoanei contravenționate asupra pericolului faptei săvârșite și recomandarea ca pe viitor să se respecte dispozițiile legale. Acest tip de contravenție se aplică în cazurile în care fapta este de mică importanță și se consideră că persoana contravenționată nu va repeta fapta ilicită chiar fără aplicarea unei amenzi. Amenda are un caracter administrativ, și se varsă la bugetul statului. În cazul săvârșirii mai multor contravenții sancționate cu amendă, atunci amenda se aplică pentru fiecare contravenție în parte. Se impune a menționa că răspunderii contravenționale nu este supusă fapta săvârșită în stare de legitimă apărare, din cauza unor întâmplări ce nu puteau fi prevăzute sau înlăturate. Distingem următoarele fapte ce constituie contravenție:

- deținerea de valori materiale și bănești sub orice formă și cu orice titlu fără a fi înregistrate în contabilitate;
- primirea și eliberarea din depozite a bunurilor fără documente justificative de intrare și ieșire;
- neîntocmirea balanței de verificare;
- nerespectarea prevederilor legale.

Răspunderea materială este atrasă de faptele ilicite ale persoanelor încadrate în procesul de muncă pentru pagubele aduse patrimoniului agentului economic din vina și în legătură cu munca lor. Pierderile inerente procesului de producție care se încadrează în limitele legale, pagubele provocate datorită unor cauze neprevăzute și care nu puteau fi înlăturate sau în situații de forță majoră nu atrag după sine răspunderea materială.

Răspunderea materială presupune îndeplinirea simultană a următoarelor condiții:

- existența între autorul pagubei și unitatea păgubită a unui raport juridic de muncă la data săvârșirii pagubei;
- existența caracterului ilicit, personal și în legătură cu munca faptei cauzatoare a pagubei;
- existența relației de cauzalitate a faptei ilicite și a pagubei materiale;
- existența vinovăției faptei săvârșite, ce trebuie să fie demonstrată de administrație.

Distingem răspundere materială individuală, care impune persoanei vinovate obligația de a repara singură și în întregime paguba cauzată unității și răspunderii materiale individuale, ce se stabilește atunci când există o singură pagubă și mai mulți vinovați, iar paguba fiind divizată între coautori în dependență de contribuția fiecăruia la producerea ei.

Răspunderea penală are ca temei fapta ce prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legislația penală. Infrațiunea poate fi pedepsită cu privare de libertate, amendă sau privare de libertate și amendă. În cazul în care infrațiunea a cauzat pagube materiale, instanța de judecată poate stabili și răspunderea materială.

Controlul economico-financiar poate constata următoarele fapte ce constituie infrațiuni:

- infrațiuni în legătură cu activitatea economico-financiară a unității (crearea de plusuri prin metode frauduloase);
- infrațiuni contra patrimoniului (delapidare, abuz de încredere, gestiune frauduloasă, înșelăciune, distrugere, săvârșite în paguba patrimoniului);
- infrațiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul (neîndeplinirea sau îndeplinirea în mod defectuos a unui act sau a unei sarcini de serviciu ce cauzează perturbări activității unității);
- infrațiuni de fals (falsificarea de cecuri sau alte acte pentru efectuarea plăților);
- infrațiuni privind societățile comerciale (plasarea la prețuri diferite de cele stabilite de Adunarea Generală a Acționarilor a acțiunilor din noua emisiune, emiterea de obligațiuni fără respectarea dispozițiilor legale, răspîndirea de știri false ce au ca efect mărirea sau scăderea valorii acțiunilor sau obligațiunilor în scopuri personale);

- infracțiuni în domeniul protejării populației împotriva unor activități comerciale ilicite (acumularea de mărfuri de pe piața internă în scopul creării unui deficit pe piață și revînzării lor ulterioare sau al suprimării concurenței loiale, falsificarea sau substituirea de mărfuri, precum și expunerea spre vînzare a unor asemenea bunuri, cunoscînd că sunt falsificate sau substituite).

În rezultatul cercetării minuțioase a subiectului în cauză conchidem că controlul economico-financiar nu reprezintă un scop, ci un mijloc de perfecționare a activității economico-financiare, fiind o necesitate obiectivă și subiectivă, deoarece pătrunde în esența fenomenelor și contribuie efectiv la conducerea eficientă, sesizează aspectele negative în momentul în care acestea se manifestă ca tendință și intervine operativ pentru prevenirea și lichidarea cauzelor.

Bibliografie

1. Codul Muncii al R.M.
2. Codul Civil al R.M.
3. Codul cu privire la contravențiile administrative al R.M.
4. Codul Penal al R.M.
5. Boulescu M., Control financiar, București, 2001.
6. Carauș M., Curs de revizie și control, Chișinău.
7. М. Ф. Овсийчук, Контроль и ревизия, Москва, 2003.
8. А. Н. Малолетко, Контроль и ревизия, Москва, 2006.
9. Н. Д. Бровкина, Контроль и ревизия, Москва, 2005.

Prezentat la 28.11.2007

3

**AJUSTAREA DREPTULUI
NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA
INTERNAȚIONALĂ**

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА "МИНУЛУ" ЕКОЛОГІЧНУ ШКОДУ, ЗАВДАНУ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

*Галина БАЛЮК, доктор юридичних наук, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна*

До числа найменш теоретично досліджених і розроблених теорією вітчизняного екологічного права належить проблема відповідальності за „минулу” екологічну шкоду. В загальному контексті відповідальності в сфері природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки зазначена проблема є досить складною і потребує, на нашу думку, спеціального наукового дослідження та правового врегулювання.

„Минула” екологічна шкода, викликана впливом господарської діяльності на навколишнє середовище, може проявитися, як було зазначено в спеціальному дослідженні [1], в різноманітних формах: забрудненні і руйнуванні навколишнього природного середовища на території підприємства (зокрема, хімічними сполуками, нафтопродуктами); забрудненні навколишнього природного середовища за межами зазначеної території (зокрема, забруднення ґрунтів, поверхневих та підземних вод), руйнування ландшафтів; погіршення здоров'я персоналу даного підприємства, пов'язане з його господарською діяльністю в минулому; погіршення здоров'я або заподіяння шкоди об'єктам власності жителів навколишніх населених пунктів внаслідок забруднення природного середовища.

З юридичної точки зору в межах окресленої проблеми виокремлюються наступні питання, на які необхідно дати відповідь: хто повинен відшкодовувати „минулу” екологічну шкоду; як оцінити завдану шкоду; до якого рівня повинна бути очищена земельна ділянка та інші.

Зауважимо, що усвідомлення важливості і складності вирішення питань відповідальності за „минулу” екологічну шкоду, зокрема шляхом створення дієвого правового механізму, в зарубіжних країнах з ринковою економікою було усвідомлено ще в 80-90-х роках минулого століття.

В Україні питання відповідальності за „минулу” екологічну шкоду надзвичайно активізувались в процесі здійснення приватизації, а також при створенні підприємств з іноземними інвестиціями. В зв'язку з зазначеним, для вітчизняного законодавця не зайвим може виявитися досвід, накопичений іншими державами, оскільки в Україні тривалий час на вказані проблеми не звертається належна увага. Цікавим, нам видається, є досвід Польщі, право якої на сьогодні майже гармонізовано з європейськими стандартами і, яка активно використала наявний в цій сфері досвід Німеччини, Канади, Великої Британії, інших держав.

Зокрема, в Німеччині відносини в сфері природокористування регулюються законодавчими актами як на загальнодержавному рівні, так і на рівні земель. Важливу роль в контексті, який виокремлено, відіграє постанова про пи-

тну воду – Drinking Water Ordinance, як основний федеральний акт, норми якого спрямовані на охорону ресурсів підземних вод. Однак, норми зазначеної постанови не поширюються на регулювання відносин щодо охорони підземних вод, які не визнані потенційними ресурсами питної води. Стосовно ґрунтів в Німеччині відсутні нормативні акти, які б були прийняті на федеральному рівні. За відсутності чіткого федерального законодавства землі напрацьовують свої підходи і приймають нормативні акти з метою вирішення проблем, пов'язаних з забрудненими землями і підземними водами.

Підтвердженням вищевикладеного є Берлінський і Гамбурзький списки (Berlin, Hamburg Lists). Зазначені документи містять показники концентрацій органічних і неорганічних забруднюючих речовин, яких необхідно досягти при проведенні робіт по очищенню ґрунтів та підземних вод з врахуванням місцевих геологічних та гідрологічних особливостей. Зокрема, в Берлінському списку визначені категорії підземних вод: для ділянок підземних вод, які підлягають охороні, встановлені більш жорсткі параметри якості, ніж для тих, які не використовуються для задоволення питних потреб. В Гамбурзькому списку містяться різні параметри для ґрунтів і підземних вод в залежності від їх віддаленості від ресурсів питної води, а також з урахуванням різноманітних гідрогеологічних умов навколо Гамбурга. Зауважимо, що такі списки, хоча і не є юридично обов'язковими, нерідко використовуються адміністраціями для визначення необхідних заходів по Очищенню забрудненої ділянки. План по її очищенню узгоджується адміністрацією з власником ділянки, беручи до уваги природоохоронний, фінансовий, технічний та інші фактори.

В Нідерландах нині діє найбільш розвинута в Європі нормативна система охорони ґрунтів і підземних вод. Ключове значення має Закон про захист ґрунтів – Soil Protection Act, який було прийнято у відповідності з Директивою 80/86 „Про захист підземних вод” (EU Directive 80/86 on Protection of Groundwater). Вказаний закон – одно з найважливіших джерел природоохоронного законодавства Нідерландів. На основі цього закону вперше в 1987 році прийнято „Голландський список” (Dutch list), який було переглянуто в 1994 році. Цей список базується на принципі багатофункціональності і містить суворі стандарти, які застосовуються незалежно від того, буде ділянка використовуватись під промисловий об'єкт чи під дитячий майданчик.

У Великобританії відсутні чіткі правові стандарти якості підземних вод. Виняток становлять води, які використовуються для пиття: їх якість регулюється на підставі Британських правил водопостачання 1989 року (UK Water Supply Regulations) та Директиви 80/778 „Про питну воду” (EU Directive 80/778 in Drinking Water). Урядовий орган – міжвідомчий комітет по реабілітації забруднених земель (Interdepartmental Committee on the Redevelopment of Contaminated Land) – публікує загальні керівництва, які не мають обов'язкової юридичної сили. Вони містять параметри ряду речовин, які забруднюють ґрунти, і близькі „Голландському списку” (Dutch list). їх мета – оцінити ризик використання конкретної ділянки та попередити небезпеку для її майбутніх користувачів.

В Канаді велику роль відіграють акти провінцій. Федеральне ж законодавство, яке регулює відновлення земель, лише розвивається. Як наслідок такого становища - „різної” у вимогах щодо заходів по очищенню забруднених територій в різних канадських провінціях. З метою напрацювання єдиного підходу в 1988 році під керівництвом Міністерства навколишнього середовища була прийнята державна програма відновлення забруднених земель. В процесі її реалізації були узгоджені тимчасові критерії для очищення ґрунтів і підземних вод. Однак, зазначений документ не має обов'язкової юридичної сили. В більшості провінцій критерії для очищення ділянки застосовуються з врахуванням її специфіки. Зазначеним шляхом іде і гармонізація правового регулювання реабілітації земель різних канадських провінцій. Орієнтиром в цьому процесі служить американський Закон про суперфонд.

Що стосується Польщі, найближчої західної сусідки України, тут були адаптовані два основних підходи, які склалися у світовій практиці: перший, заснований на принципі багатофункціональності (його класичний прояв – „Голландський список”, і другий, – який базується на оцінці ризиків для майбутнього використання конкретної ділянки).

Отже, на основі аналізу зарубіжної практики можна говорити про те, що сформовано декілька варіантів оцінки забрудненості ділянок і вимог до їх очищення.

Підхід 1. Стандарти по очищенню для певних забруднюючих речовин однакові для будь-якої ділянки. Мета – очистити ділянку для будь-якого використання (аналог – Dutch list).

Підхід 2, Заснований на першому підході, однак містить різні параметри концентрацій, які застосовуються в залежності від майбутнього використання ділянки, а також з врахуванням гідрологічних та інших природних особливостей цієї ділянки (аналог підходам, які застосовуються в Німеччині та Канаді).

Підхід 3. Стосовно конкретної ділянки визначаються параметри очищення з врахуванням майбутнього використання (підхід, який часто використовують в Канаді).

Значимо, що юридичній практиці також відома спроба вирішення проблеми відповідальності за „минулу” екологічну шкоду в законодавчому порядку. Перш за все, йдеться про прийнятий в США в 1980 році Загальний закон про заходи по відновленню навколишнього середовища, компенсацію і відповідальність (Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act – CERCLA), більш відомий як Закон про суперфонд, доповнений законом від 17 жовтня 1986 року (the Superfund Amendments and Reauthorization Act – SARA). Закон передбачає відповідальність за забруднення навколишнього природного середовища, зокрема, теперішніх, власників або операторів судна або підприємства, а також власників або операторів на момент скиду або витоку небезпечних речовин. Згідно з загальним правилом межа відповідальності за забруднення становить 50 млн. доларів. Однак, цією сумою фінансовий тягар відповідача не вичерпується: прибавляється і вартість заходів по очищенню, яка в середньому складає, без вартості заходів по очищенню підземних вод, 20-25 млн. доларів. Якщо забруднені і підземні води, сума досягає 30 млн.

доларів. В ряді випадків межа відповідальності знята – це наявність умислу або недбалість; порушення стандартів або правил безпеки будівництва або робіт (управління) як першопрчина інциденту; відмова відповідача -надати допомогу на прохання державного службовця згідно з державним планом заходів за надзвичайної ситуації (National Contingency Plan).

Закон про суперфонд не уточнює стандарти очищення ділянки, залишаючи це питання на розсуд Міністерства охорони навколишнього середовища. Зазначена прогалина була заповнена міністерством у 1985 році при перегляді державного плану заходів за надзвичайних ситуацій, коли було встановлено порядок, згідно з яким заходи, які приймаються на основі Закону про суперфонд, повинні відповідати вимогам, передбаченим федеральним законодавством в сфері охорони природи і здоров'я громадян. Конкретно маються на увазі федеральні критерії якості води ((Federal Water Quality Criteria), які містяться в Законі про чисту воду (Clean Water Act), і максимально допустимі рівні забруднення (Maximum Contaminant Level Goals), передбачені Законом про безпечну питну воду (Safe Drinking Water Act). Однак, як показує судова практика США, Закон про суперфонд не вирішив усіх проблем, оскільки ряд суттєвих питань відповідальності за „минулу” шкоду залишилися не урегульованими.

Як уже зазначалося, Закон про суперфонд встановлює відповідальність як теперішнього власника або покупця забрудненої ділянки, так і власника або продавця ділянки на той період, коли сталося забруднення. Таким чином, деякі ключові положення закону дають підстави притягати до відповідальності за забруднення, яке сталося до його вступу в силу, тобто ставить питання про зворотну силу зазначеного акту. Такої позиції, зокрема, дотримується Міністерство охорони навколишнього середовища США. Питання про зворотну дію Закону про суперфонд неодноразово розглядалося американськими судами. Однак, незважаючи на те, що Закон діє тривалий час, практика його застосування, зокрема судова, неоднозначна. Наприклад, одна із справ, в процесі розгляду якої цей аспект став ключовим, – справа США проти хімічної корпорації „Олін”, яка розглядалася в окружному суді штату Алабама.

Справу було порушено на підставі Закону про суперфонд проти корпорації „Олін”, яка володіла хімічними підприємствами в штаті Алабама. В позовній заяві Міністерства юстиції зазначалось, що „Олін” володіє 1500 акрами, на яких розташовані два промислових підприємства і водойма, оточена заболоченими ділянками та сполучена з річкою Томбіджбі, яка впадає в Алабаму. В 1952 році корпорація розпочала виробництво на одному із підприємств каталізаторів, які містять ртуть. Відходи, які містять ртуть, скидалися в водойму. Це підприємство припинило функціонувати в 1982 році. В 1955 році „Олін” побудувала друге підприємство – завод по виробництву хімікатів для захисту врожаю, який також здійснював скидання забруднених вод в водойму. Внаслідок функціонування зазначених двох підприємств з 1950 до кінця 1982 року в водойму скидалися ртуть та хлороформ, які згідно з ахмериканським законодавством віднесені до небезпечних речовин. Забруднення даного району, пов'язане з функціонуванням двох підприємств корпорації „Олін”, відбувалося в основному до вступу в силу Закону про суперфонд – 11 грудня 1980 року. Однак,

враховуючи, що обидва підприємства продовжували працювати після зазначеної дати і небезпека забруднення місцевості зберігалася, уряд вирішив стягнути з корпорації суму, яка дорівнювала вартості робіт по очищенню місцевості від забруднення.

Разом з позовною заявою Міністерство юстиції надало суду, як передбачено Законом про суперфонд, і проект мирової угоди, яка уже була підписана сторонами (зазначимо, що такі проекти публікуються в офіційному виданні ~ Federal Register і протягом 30 днів американські громадяни можуть направляти по ньому свої зауваження). Згідно з мировою угодою відповідач, його персонал, директор і будь-яка інша особа, пов'язана з підприємством, несли відповідальність за все, навіть за те, що непрямым чином стосується заходів по очищенню, включаючи страхування автомобілів, які використовувались урядовими відомствами для виконання мирової угоди і спостереженнями за роботами. Хоча Міністерство охорони природи оцінило суму позову в 10339000 доларів США, воно отримало необмежене право доповнювати мирову угоду, – що по суті означало необмежений доступ до фінансів корпорації.

Відповідно з мировою угодою корпорація „Олін” брала на себе зобов'язання, які вона повинна була б виконати незалежно від того, чи будуть вони схвалені судом. Основні вимоги Міністерства охорони навколишнього середовища до корпорації „Олін” зводились до наступного: відкачати і очистити підземні води, які потрапляли на ділянку; розширити систему моніторингу підземних вод; встановити систему постійного контролю.

Незважаючи на готовність сторін укласти мирову угоду, суд згідно з правилами судочинства зобов'язаний був розглянути фактичну і правову обґрунтованість зазначеної угоди, а також її відповідність конституції і федеральному законодавству. І головним питанням, піднятим відповідачем, яке постало перед судом, стало питання про зворотну дію Закону про суперфонд.

Судова практика з цього питання, як уже було зазначено, неоднозначна. На початку дії зазначеного закону проявилась тенденція кваліфікувати його, як такий, що має зворотну силу. Однак, суд в Алабамі дійшов висновку, що в питанні про зворотну силу закону слід керуватися більш пізньою справою – Landgraf v. USI Film Prods. її прецедентне значення полягає в тому, що в рішенні детально аналізується проблема, чи має вказаний закон зворотну дію, і зроблено висновок про те, що конкретного положення з цього питання в тексті закону не сформульовано. Історія прийняття закону і аналіз його тексту свідчать скоріше про те, що законодавці залишили питання відкритим.

Суд відхилив представлену на його схвалення мирову угоду, що однак не означало звільнення корпорації від відповідальності за забруднення [2].

Оскільки на сучасному етапі розвитку в Україні також гостро постає питання відшкодування „минулої” шкоди, з врахуванням наявного зарубіжного досвіду, видається спроби вирішити цю проблему в законодавчому порядку, не дадуть бажаного результату. До такого рішення спонукає ряд причин, серед яких, зокрема: природне середовище забруднювалося і руйнувалося десятиліттями і при прийнятті закону про відповідальність за екологічну шкоду постало б питання про те, чи буде він діяти стосовно такої „минулої” шкоди. Досвід

законодавчого регулювання відповідальності за „минулу” екологічну шкоду навіть в розвинутих правових системах, як американська, свідчить про складність цієї проблеми; скиди і викиди, які забруднюють навколишнє середовище, завдають шкоди здоров'ю людей, здійснювались, як правило, в межах допустимих нормативів, тобто за відсутності складу правопорушення. Концепція ж абсолютної (або суворої) відповідальності в вітчизняному законодавстві, як відомо, не набула поширення; законодавство в сфері приватизації свідчить про намагання перекласти фінансовий тягар по відновленню навколишнього середовища, пониженого минулою діяльністю підприємства, на нового власника. За таких умов перспектива іншого вирішення питання в законодавчому порядку видається сумнівною.

Викладене вище дає підстави запропонувати наступні пропозиції щодо вирішення проблеми: адаптація зарубіжного досвіду щодо оцінки вартості необхідних заходів по очищенню території з врахуванням особливостей конкретної ділянки і її майбутнього використання. Розробка проекту закону України та його прийняття з зазначеного питання; при переході підприємства з державної власності у приватну – зниження продажної ціни підприємства за умови виконання новим власником природоохоронних заходів. В цьому випадку необхідно розробити порядок передпродажної оцінки необхідних природоохоронних заходів, контролю за їх виконанням тощо; було б доцільно в законодавчому порядку передбачити, що при переході підприємства від одного власника до іншого питання про фінансування заходів по очищенню ділянки та його проведенню вирішується двома зацікавленими сторонами на основі договору, а виконання таких договірних умов контролюється державними органами.

Література

1. Доклад группы экспертов «Установление ответственности за ранее нанесенный экологический ущерб при проведении приватизации в России». Гарвардский институт международного развития и Министерство охраны окружающей среды и природных ресурсов РФ. – М, 1996.

2. U.S.v. Olin in the U.S. district Court for the Southern district of Alabama, United States of America.

Prezentat la 15.01. 2008

CONSECINȚELE TERORISMULUI LA ETAPA CONTEMPORANĂ

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept, IRIM

Terrorism through its dimensions and forms of manifestation became one of the most terrible catastrophes, more and more active and threatening of the international community.

Terrorism means the extensive and systematic use of offensive violence, of crime and destruction, concerning the governmental officials and population in general, as well as public and private property with the aim of determining individuals, groups, communities, economic and administrative authorities to change their behavior and actual strategies in such a way so as to agree with the terrorists' claim.

Prin dimensiunile și formele sale de manifestare, terorismul a devenit una din calamitățile cele mai teribile, din ce în ce mai active și mai amenințătoare ale comunității internaționale.[1]

Departate de a face o prezentare exhaustivă, dorim totuși să trecem în revistă, într-o ordine cronologică principalele definiții vis-à-vis de noțiunea de terorism. Inițial, în opinia savanților, terorismul însemna amenințarea cu folosirea violenței sau chiar folosirea acesteia în scopuri politice (Crozier 1960).[2] Ulterior, terorismul consta în acte de violență planificate, folosite în scopuri politice, explicite, îndreptate împotriva unei puteri organizaționale sau structuri statale și, care implică un număr relativ mic de conspiratori (Hamilton 1978).[3] Ceva mai târziu, terorismul semnifică ideea de folosire sistematică a violenței în scopuri politice, îndreptată împotriva celor neimplicați direct în conflictul politic, iar tăria sa depinde de patru factori: arme, mobilitate, comunicații și bani (Tromp 1979).[4] O definiție cu conținut spectaculos este și aceea precum că acțiunile teroriste sunt ostentative (demonstrative) spectaculoase și teatrale, iar victimele sunt simple instrumente în jocul terorist (Hacker 1981).[5] O încercare de a da o noțiune mai explicită și multilaterală este făcută în același an, terorismul, fiind definit drept folosirea extinsă și sistematică a violenței ofensive, a crimei și distrugerii, vizând oficialitățile guvernamentale și populația în general, ca și proprietatea publică și privată în scopul de a determina indivizii, grupurile, comunitățile, entitățile economice și administrative să-și schimbe comportamentul și strategiile actuale astfel încât să corespundă cererilor teroriste (Sherman 1981).[6] În fine, merită a fi menționată definiția ce enunță terorismul drept folosirea violenței sau amenințării cu violența în scopuri politice de către persoane sau bunuri indiferent dacă acționează pentru sau împotriva autorității guvernamentale stabilite, dacă asemenea acțiuni urmăresc influențarea unui grup țintă, aflat dincolo de victima sau victimele imediate (Leger 1990).^[7] În sfârșitul secolului XX, în concepția unor autori, terorismul internațional era socotit o formă de conflict de intensitate scăzută, sub pragul de violență al operațiunilor militare specifice războiului, dar mult mai mult decât simplele acte sporadice și izolate de violență. Și aceasta pentru că, dincolo de „perfecționarea” mijloacelor și metodelor de război terorist, utilizate de diverse grupări izolate, în susținerea („sponsorizarea”) terorismului internațional s-au implicat și unele state, ceea ce afectează și mai mult pacea și securitatea lumii.[8]

Dicționarele de specialitate definesc terorismul drept acte de violență prin care persoane sau grupuri de persoane atentează la viața, integritatea corporală sau la bunurile unor demnitari, personalități politice, a membrilor de familie ai acestora ori îndreaptă asemenea acte împotriva unor grupări politice, organizații, instituții sau grupuri de persoane reunite organizat sau aflate întrâmplător în localuri publice sau private.[9] Totuși, terorismul este un fenomen social ale cărui variabile sunt prea numeroase pentru a i se da o definiție simplă și practică. După 11 septembrie 2001, s-a reproșat adesea că statele n-au fost în stare să se pună de acord asupra definirii terorismului.[10] Critica nu este total întemeiată, deoarece terorismul e definit în dreptul internațional prin indicarea actelor ce constituie infracțiuni internaționale.

Singura definiție formală este dată de Convenția de la Geneva din 1937, pentru prevenirea și represiunea terorismului, conform căreia prin acte de terorism se înțeleg faptele criminale dirijate contra unui stat și al căror scop sau natură este de a provoca teroarea la persoane sau în public. Din păcate, această convenție n-a fost semnată decât de 24 de state, iar proiectul de creare a unei curți penale internaționale de judecare a teroriștilor n-a întrunit adeviziunea acestora.

Faptele de terorism sunt calificate ca infracțiuni internaționale (*delicta juris gentium*) prin tratate internaționale convenite între state, care se obligă să le incrimineze și să le sancționeze prin legislația lor internă.

Prioritar este vorba de acte internaționale precum:

- **Convenția de la Tokio**, din 1963, referitoare la infracțiuni și alte acte survenite la bordul aeronavelor.

- **Convenția de la Haga**, din 1970, pentru reprimarea capturii ilicite de aeronave (luarea de ostatici).

- **Convenția de la Montreal**, din 1971, pentru reprimarea actelor ilicite dirijate contra securității aviației civile (sabotajul).

- **Convenția pentru prevenirea și represiunea infracțiunilor contra persoanelor aflate sub protecție internațională, inclusiv contra agenților diplomatici** (1973).

- **Convenția internațională contra luării de ostatici**, din 1979.

- **Convenția contra torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante**.

- **Convenția pentru interzicerea atacurilor teroriste cu bombe** (1997).[11]

Toate aceste instrumente juridice internaționale se referă la terorism în general și au ca element comun faptul că terorismul semnifică, chiar și în timp de pace, un război total contra ordinii juridice existente, un război al cărui scop ar justifica orice mijloace. Astfel, în Declarația asupra măsurilor de eliminare a terorismului internațional a Adunării Generale a ONU, din 1994, se arată că statele membre ale Națiunilor Unite reafirmă fără echivoc condamnarea tuturor actelor, metodelor și practicilor teroriste ca fiind criminale și nejustificabile, oriunde și de oricine ar fi comise. În preambulul Convenției pentru interzicerea atacurilor teroriste cu bombe se precizează expres că acțiunile militare ale statelor sunt guvernate de reguli de drept internațional, situate în afara cadrului acestui document, și că excluderea unor acțiuni din zona de acoperire a convenției nu absolvă sau nu conferă caracter legal actelor cunoscute ca ilegale.

Deși s-au realizat un șir de măsuri de prevenire și combatere a terorismului, în arena internațională s-au produs atentatele teroriste din 11 septembrie 2001. Imediat după aceea s-a spus că evenimentele respective au dat o nouă înfățișare lumii, relațiilor și dreptului internațional, că teroarea care a cuprins America reprezintă o sfidare a întregii lumi civilizate și, de aceea, reacția nu rămâne numai a victimei actului de agresiune respectiv, ci a întregii omeniri, care trebuie să se coalizeze în eradicarea acestui flagel al timpurilor noastre. Nu este vorba nici de o „**cruciadă**” împotriva islamismului și nici de o „**răzbunare**” specifică organizărilor sociale primitive, ci doar de o unire a eforturilor statelor ce compun comunitatea internațională în stoparea violenței și terorii fără limite. Dacă fenomenul a existat și înainte, ceea ce a produs mutații semnificative după 11 septembrie este faptul că din acțiuni teroriste oarecum sporadice și limitate s-a ajuns să se vorbească de „**operațiuni**” teroriste. Caracterizarea aceasta se referă la faptul că nu mai e vorba de inițiative individuale ori ale unor grupări minuscule, ci de pregătirea minuțioasă, după un plan dinainte stabilit, al unei asociații criminale organizate, care dispune atât de informații, cât și de importante resurse umane, materiale și financiare. Consecințele operațiunii sunt deosebit de grave atât prin intensitatea și efectele atacurilor, cât și prin prezumtiva arie geografică de desfășurare, fanatismul teroriștilor fiind un factor ce a isterizat întreaga civilizație occidentală. De aici și consecințele reacției antiteroriste, care nu mai reprezintă o acțiune a statului-victimă împotriva unei infracțiuni internaționale, definită în trecut ca fiind de „**drept comun**”, ci o acțiune de securitate colectivă împotriva uneia din infracțiunile internaționale cele mai periculoase pentru existență și progresul societății mondiale.

Într-adevăr, prin Rezoluția nr. 1368, din 12 septembrie 2001 a Consiliului de Securitate, actele respective au fost calificate ca fiind acte de agresiune armată directă în sensul propriu al cuvântului, ceea ce dă, în conformitate cu art. 51 al Cartei Națiunilor Unite, dreptul la legitima apărare individuală și colectivă. De amintit, că un asemenea consens în cadrul Consiliului de Securitate n-a mai existat de la războiul din Coreea (în absența reprezentantului sovietic) și de la războiul din Golf (după încheierea **războiului rece**).

Această decizie a Consiliului de Securitate era de așteptat, din moment ce, încă din 19 decembrie 2000, el adoptase Rezoluția nr. 1333 care reafirma și completa rezoluții anterioare, în special Rezoluția nr. 1267, din 15 octombrie 1999.

Consiliul de Securitate a elaborat Rezoluția nr. 1333 (2000), acționând în baza capitolului VII al Cartei Națiunilor Unite (acțiunea ONU în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune), stabilind măsuri de constrângere **pentru autoritățile talibane** (renunțarea la asigurarea imunității pregătirii teroriștilor internaționali și a organizațiilor lor, predarea lui Osama bin Laden, închiderea taberelor teroriste de antrenament), **pentru toate statele membre ale ONU** (împiedicarea aprovizionării, vânzării și transferurilor directe sau indirecte către teritoriile Afganistanului controlate de regimul taliban, retragerea personalului militar de consiliere în probleme de securitate, a naționaliilor, precum și reducerea semnificativă a personalului diplomatic din Afganistan, închiderea imediată și completă a birourilor afgane pe teritoriul lor, blocarea fără întârziere a fondurilor financiare ale lui Osama bin Laden și ale autorităților asociate cu el, inclusiv cele din

organizația Al-Quida, oprirea operațiunilor cu narcotice), **pentru Secretarul general al ONU** (numirea unui comitet de experți pentru monitorizarea embargoului privind armamentul și închiderea taberelor de pregătire a teroriștilor, consultarea cu principalele state membre în aplicarea măsurilor respective, raportarea implementării lor și analizarea implicațiilor umanitare) ca și **pentru organizațiile regionale** care trebuie să acționeze strict și în acord cu prevederile Rezoluției.

În aceeași direcție au acționat și alte organizații internaționale, inclusiv statele membre ale Ligii arabe sau ale Conferinței islamice, chiar dacă pentru acestea din urmă au existat unele nuanțe de exprimare. Consiliul Nord-Atlantic a confirmat calificarea acțiunilor teroriste din 11 septembrie ca acte de agresiune, acționând – după prezentarea de către SUA a probelor privind organizarea atentatelor în afara teritoriului american – pentru prima dată în existența NATO a art. 5 al Tratatului care conține clauza de apărare comună în cazul unui atac împotriva unui stat membru. Republica Moldova s-a integrat prompt în eforturile internaționale de combatere a terorismului, Parlamentul adoptând declarații prin care atacurile teroriste sunt considerate ca fiind îndreptate împotriva principiilor și valorilor democratice, a libertății, păcii și stabilității internaționale, adevărate crime în masă pe care lumea civilizată nu le poate accepta, deoarece sunt comise într-un dispreț total față de viața umană și nu pot fi justificate prin nimic.

Operațiunea antiteroristă are trăsături specifice care o deosebesc esențial de acțiunile de război: adversarul este greu de identificat, rețelele sale acționând în mod conspirativ, de unde și considerarea statelor-gazdă ale organizațiilor teroriste drept ținte militare; spre deosebire de războiul clasic, în care începerea și încetarea stării de beligeranță sunt marcate de declarația de război și de armistițiul general ori încheierea tratatului de pace, într-o operațiune militară antiteroristă nu putem avea decât avertismente de încetare a atentatelor, iar lupta va fi dusă până la lichidarea intențiilor teroriste, fără posibilitatea de negociere; probleme deosebite pune aplicarea principiului discriminării între combatanți și civili, între obiective militare și bunuri civile, ca și aplicarea strictă a regimului juridic al mijloacelor și metodelor de război în condițiile în care adversarul nu are nici un fel de scrupule în acest sens; pe de altă parte, în ceea ce privește protecția umanitară în timp de conflict armat, coaliția antiteroristă trebuie să respecte victimele de război și persoanele neimplicate în luptă, în timp ce e de așteptat ca teroriștii să nu aibă nici o milă nu numai față de adversarii răniți ori capturați, ci chiar față de propria lor populație civilă pe care sunt tentați s-o folosească metodic drept scut uman, disimulând obiective militare, în speranța că atacatorul va renunța la acțiune; imposibilitatea existenței neutralității într-un astfel de conflict, multe state arabe fiind de acord cu acțiunea de respingere a terorismului, unele din ele punând doar condiția ca operațiunile să se desfășoare sub egida ONU.

În aceste condiții, coaliția antiteroristă are de depășit două restricții majore. Prima ar fi renunțarea la pretenția de a avea „**zero pierderi**” de partea sa, într-un astfel de război, așa cum s-a întâmplat în cazul represaliilor împotriva Iugoslaviei din 1999 și a doua restricție ar fi nivelul acceptabil al pierderilor colaterale produse inamicului, adică respectarea cu strictețe a principiului proporționalității prin care dreptul conflictelor armate admite existența unor pierderi și pagube civile

incidentale, care însă trebuie să nu fie excesive față de avantajul concret și direct așteptat, deși avantajul militar este imens – **eradicarea terorismului** – coaliția antiteroristă trebuie să manifeste maxim de prudență și să ia toate precauțiile necesare pentru limitarea pierderilor colaterale, căci altfel va pierde dacă nu întreg războiul, măcar pe acela mediatic. Toate acestea demonstrează de ce relațiile internaționale și dreptul internațional sunt atât de diferite după 11 septembrie 2001.

În continuare, câteva precizări vis-à-vis de terorismul nuclear par a fi pertinente.

Atacul asupra World Trade Center din New York a arătat clar că există teroriști ce doresc să producă victime în rândul civililor la o scară care ar egala efectele exercitate de o armă de distrugere în masă. În prezentul articol avem în vedere forma pe care terorismul nuclear ar putea-o lua și estimăm pierderile ce ar apărea dacă o bombă nucleară de mărimea celei aruncate peste Hiroshima ar fi detonată într-o mare zonă urbană. Pierderile enorme la care ne-am aștepta după un asemenea atac reprezintă argumente ce pledează susținut în favoarea adoptării unei strategii de prevenție primară.

În ciuda declarațiilor făcute inițial, de US Nuclear Regulatory Commission, potrivit cărora centralele nucleare civile ar putea rezista prăbușirii unui avion asupra lor, se pare că centralele sunt foarte vulnerabile. În 1982, un studiu efectuat în cadrul Laboratorului National Argonne al Departamentului pentru Energie al SUA a constatat că, dacă un avion cu reacție s-ar fi prăbușit într-un reactor nuclear și, după impact, s-ar fi aprins numai 1% din combustibilul lui, explozia rezultată ar fi putut compromite integritatea clădirii, cu posibila eliberare de material radioactiv.[12] Imediat după 11 septembrie, David Kyd, purtător de cuvânt al Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, a confirmat acest punct de vedere, afirmând: reactoarele sunt construite să reziste la impactul cu un aparat de zbor, dar nu cu un avion de pasageri mare, plin cu combustibil... Acestea sunt ținte vulnerabile, iar consecințele unei lovituri directe ar putea fi catastrofale (Moneyline, CNN, 18 septembrie, 2001).

Pe lângă reactoare, centralele nucleare adăpostesc cantități enorme de materiale radioactive, în bazine de combustibil uzat. În medie, bazinele de combustibil uzat conțin de cinci ori mai mult material radioactiv decât centrul reactorului și sunt adăpostite în clădiri din tablă ondulată simplă, fiind chiar mai vulnerabile decât clădirile ce adăpostesc reactorul.[13] Vulnerabilitatea centralelor nucleare este subliniată de rapoartele care arată că 47% dintre centralele nucleare americane nu au reușit să respingă atacurile teroriste simulate, dirijate de Nuclear Regulatory Commission, în timpul anilor 90.[14] Consecințele unui atac asupra unui reactor ori a unui bazin de combustibil uzat ar egala sau depăși efectele dezastrului de la Cernobîl din 1986, care a condus la 30 de morți subite prin boala de iradiere, la un exces de cel puțin 1 800 de cazuri de cancer tiroidian la copii, la evacuarea a 100 000 de persoane și la contaminarea radioactivă a unor zone de pământ extinse, aflate în țări diferite.[15]

De asemenea, teroriștii ar putea ataca un oraș cu o bombă murdară, în care materialul radioactiv ar fi dispersat de explozivi convenționali. Nuclear Regulatory Commission a estimat că un asemenea atac ar produce peste 2 000 de decese

imediate și pe termen lung, și milioane de dolari pentru avarii de proprietăți, dacă un butoi, conținând tije de combustibil uzat, ar fi dispersat în Manhattan, la amiază.[16]

Există informații certe care atestă că unele grupuri teroriste au încercat să obțină materiale nucleare, în special din enormele depozite de materiale din fosta Uniune Sovietică. În decembrie 1994, poliția cehă a capturat 4 kg de uraniu îmbogățit. În cursul aceluiași an, poliția germană a capturat peste 400 g de plutoniu.[17] În octombrie 2001, poliția turcă a arestat doi bărbați ce aveau 1,16 kg de uraniu militar.[18] Tot în octombrie 2001, Ministerul Rus al Apărării a semnalat două incidente recente, când grupuri teroriste au încercat să pătrundă în depozitele nucleare rusești, dar au fost respinse.[19] Din 1993, Agenția Internațională pentru Energie Atomică a consemnat 175 de cazuri de trafic nuclear, 18 implicând uraniu îmbogățit sau plutoniu.[20] Mai alarmante sunt rapoartele despre lipsa, din arsenalul rusesc, de armament nuclear ușor. În 1996, generalul rus Alexandr Lebedi a pretins că 40 dintre așa-numitele arme geamantan nu puteau fi găsite. Ulterior el a retractat declarația, dar într-o manieră care a neliniștit mulți experți.

Eforturile rețelei Al-Quaeda de a obține arme nucleare sau arsenal nuclear sunt deosebit de îngrijorătoare.

Agenții Al-Quaeda au încercat să cumpere uraniu din Africa de Sud și au făcut călătorii repetate spre trei state din Asia Centrală pentru a încerca să cumpere arsenal nuclear ori arme nucleare complete. Sultanul Bashiruddin Mahmood, o personalitate pakistaneză în materie de inginerie nucleară, a făcut vizite repetate la fortăreața talibană Kandahar, între 1998 și 2001, fapt ce a obligat guverul pakistanez să recurgă la arestul la domiciliu atât pentru savant, cât și pentru alți doi colegi de breaslă.[21] Mai recent au existat rapoarte speculative ce susțineau că Al-Quaeda a cumpărat 20 de arme geamantan rusești, prin surse cecene, pentru o sumă de 30 de milioane \$ plus două tone de opiu. În plus, experții nucleari ruși au provocat îngrijorare, susținând că teroriștii ar putea să câștige controlul asupra unei rachete nucleare și să inițieze un atac împotriva SUA, folosind rachete nucleare strategice (B Blair, observații făcute la National Press Club, 14 Nov 2001).

Folosind programul computerizat CATS (Consequences Assessment Tool Set), creat de US Federal Emergency Management Agency și Defense Threat Reduction Agency, am putea calcula pierderile estimate după o explozie nucleară de 12,5 kilotone, la nivelul pamântului, în New York City. Spre exemplu, în cazul amplasării exploziei în zona portului pentru a ilustra îngrijorarea specialiștilor că cel mai simplu mod prin care un dispozitiv nuclear ar intra într-un oraș american prin contrabandă ar fi într-un container de transport comercial. Suflul și efectele termice ale unei astfel de explozii ar omorî pe loc 52.000 de persoane, iar radiația directă ar provoca 44.000 de cazuri de boală de iradiere, dintre care 10.000 ar fi fatale. Emanațiile radioactive ar ucide alte 200.000 de persoane și ar produce câteva sute de mii de noi cazuri de boală de iradiere.[22]

Trebuie aplicate în continuare măsurile de securitate pentru prevenirea atacurilor nucleare, dar nu ne putem baza pe eforturile de a-i împiedica pe teroriști să detoneze dispozitivele nucleare. Eforturile trebuie îndreptate, în primul rând, spre prevenirea obținerii de arme nucleare. Marele arsenal rusesc conține zeci de mii de focoaie tactice nucleare și 603 tone metrice de arsenal nuclear, depozitat în 53 de locuri

diferite.[21] În prezent, în SUA se cheltuiesc, anual, peste 900 de milioane \$ pentru securizarea depozitelor de materiale nucleare,[22] ceea ce reprezintă mai puțin de a șaptea parte din suma cheltuită în fiecare an pentru dezvoltarea sistemului național de apărare cu rachete.

În pofida tuturor pericolelor eminente vis-à-vis de terorismul nuclear, **Tratatul de Neproliferare** rămâne temelia eforturilor pentru prevenirea raspândirii armelor nucleare. Eficiența lui este subminată substanțial, însă, de refuzul statelor cu arsenal nuclear de a-și îndeplini obligațiile conform articolului VI de a lua măsuri de eliminare completă a armelor nucleare. [23]

Va trebui să se acorde un plus de atenție pericolelor induse de noile arsenale nucleare, obținute de India și Pakistan, și de posibilul pericol al unei viitoare proliferări nucleare.

Atâta timp cât există depozite de arme nucleare în lume, persistă și posibilitatea terorismului nuclear. În cele din urmă, singurul mod de a elimina pericolul este distrugerea armelor și stabilirea unui control internațional strict al tuturor materiilor prime care ar putea fi folosite pentru fabricarea de noi arme.

Referințe

1. Ion Bodunescu, Dan-Romeo Bodunescu, *Relații internaționale, problematici și priorități pentru mileniul III*, Editura Tipoalex, 2000, p. 175.
2. Terminologia de specialitate, terorism, antiterorism – S.P.P., 1993.
3. Terrorism Group Profiles – U.S. Government Office Washington D.C., 1999-2000.
4. The New Encyclopedia Britanica Inc., 1995.
5. Mr. Laurențiu D. Nița, *Terorism, Antiterorism, Contraterorism*, 1997.
6. Heliona Ianculescu, *Cazuri celebre în istoria terorismului*, Editura Niculescu, 1998.
7. Maxim Ioan, *Terorismul: cauze, efecte și măsuri de combatere*, Editura Meridian, 1998.
8. Victor Duculescu, *Diplomația secretă*, Editura Europeană, București, 1992, p. 47-60.
9. Dicționar de drept internațional public, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 290.
10. Să menționăm că, în afara definițiilor convenționale, există și definiții în legislația militară internă a statelor. Astfel, în concepția Ministerului american al Apărării, terorismul înseamnă „utilizarea violenței sau a amenințării cu violența pentru a induce o stare de frică, intimidând guvernele sau societățile, în scopul de a atinge țeluri politice, religioase sau ideologice”. Iar recenta Doctrină românească a acțiunilor întrunite ale forțelor armate dă terorismului semnificația de „acțiune agresivă internă complexă, exercitată de elemente specializate, iar în anumite situații și de elemente nespecializate, în scopul producerii de mari pierderi umane și materiale inamicului și de influențare a acțiunii constituționale ori a desfășurării după plan a acțiunilor militare, prin folosirea unor forme și proceduri specifice violenței armate”.
11. J. Patrnoic, z. Meriboute, *Terorism and International Law*, International Institute of Humanitarian Law, Collection of publications no. 5, 1986, p. 9-16.
12. Details of nuclear power left open. Guardian 24 Oct 2001 (www.guardian.co.uk/uslatest/story/0,1282,-1260475,00.html).
13. Tiwari J. *Vulnerability of US nuclear power plants to terrorist attack and internal sabotage*. Washington, DC: PSR Center for Global Security and Health, 2001.

13. Orrick DN. Differing professional opinion. Washington, DC: Nuclear Regulatory Commission, 1999.
14. Muirhead CR. Cancer after nuclear incidents. *Occup Environ Med* 2001, 58 – 482.
15. Finley NC, Aldrich DC, Daniel SL, Ericson DM, Henning-Sachs C, Kaestner PC, et al. Transportation of radionuclides in urban environs: draft environmental assessment (SAND 79-0369, NUREG/CR-0743). Albuquerque, NM: Sandia National Laboratories, 1980.
16. Allison GT, Cote Jr OR, Falkenwrath RA, Miller SE. Avoiding nuclear anarchy. Cambridge, MA: Center for Science and International Affairs, Harvard University, 1996.
17. Turkish police detain suspects selling uranium. *Reuters* 6 Nov 2001.
18. Allison GT. Could worse be yet to come? *Economist* 1 Nov 2001.
19. International Atomic Energy Agency. Calculating the new global nuclear terrorism threat spress releaset. 1 Nov 2001. www.iaea.org/worldatom/
20. Kluger J. Osamaas nuclear quest. *Time* 12 Nov 2001:38-40.
21. Helfand I, Furrow L, Tiwari J. Projected casualties from a terrorist nuclear explosion in a large urban area. *Clinmed/20022010001* (11 Jan 2002). <http://clinmed.netprints.org/cgi/content/full/2002010001v>.
22. US Department of Energy. Material protection, control and accounting program, strategic plan. Washington, DC: DOE, 2001.
23. Tiwari J. The cooperative threat reduction program: essential for U.S. and global security. Washington, DC: PSR Center for Global Security and Health, 2001.
24. Informații suplimentare sunt disponibile pe website Physicians for Social Responsibility (www.psr.org) si International Physicians for the Prevention of Nuclear War (www.ippnw.org).

Prezentat la 07.11. 2007

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВОЙ И ОРГАНИЗАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Михаил БЫРГЭУ, доктор юридических наук, IRIM

The necessity of criminality struggle increasing and the role of preventive function in this process condition the importance of profound research of a large range of issues related to different social subjects, especially police, for the purpose of crime prophylaxis in today's conditions.

In this period, it is important not only for the Republic of Moldova but also for all post-soviet countries to organize the newest crime prophylaxis system, to improve the legislative basis that presupposes a large involvement of all social institutes in the process mentioned above.

Современный процесс построения государства в Республике Молдова поставил на повестку дня широкий круг актуальных вопросов, связанных с организацией целенаправленного воздействия со стороны различных социальных субъектов на процессы укрепления законности и правопорядка в стране, обеспечения и охраны прав, свобод и законных интересов всех членов общества, провозглашенных Конституцией Республики Молдова.

Особую остроту в этой связи приобрела проблема противодействия преступности, профилактики преступлений и иных правонарушений, создающих серьезную угрозу строительству молодого независимого государства и обеспечению национальной безопасности.

Криминальная ситуация в стране продолжает оставаться достаточно напряженной. Несмотря на принимаемые для ее стабилизации меры, ощутимых результатов пока не получено. Это в значительной мере объясняется тем, что деятельность различных правоохранительных органов сосредоточена в основном на выявлении и раскрытии уже совершенных преступлений, т.е. основные усилия направляются на борьбу со следствием (преступностью), а не с его причинами и условиями; меры, намеченные во многих государственных программах по борьбе с преступностью и отдельными ее проявлениями, не реализованы надлежащим образом; усилия общества и государства в виду отсутствия организующего звена распыляются, налицо дублирование профилактических функций.

Вместе с тем давно известно, что профилактика преступлений является наиболее эффективным и гуманным средством противодействия преступности, хотя и требующим значительных материальных и людских затрат.

Органы внутренних дел как государственно-правовой и социально-организационный институт представляют собой сложную интегрированную систему, которая благодаря возложенным на нее функциям и задачам во многом определяет судьбу государственности в Республике Молдова.

Для того, чтобы ОВД была максимально эффективной, ее необходимо организовать и регламентировать правовыми актами, в первую очередь законодательными. Вместе с тем сегодня правовое регулирование полномочий ОВД в

сфере профилактики преступлений, форм и методов профилактической деятельности во многом не соответствует потребностям времени, требует не просто совершенствования, а качественно нового оформления.

Необходимость усиления противодействия преступности, повышения значения и роли в этих процессах профилактической функции обуславливает актуальность и важность глубокого и всестороннего научного исследования широкого круга вопросов, связанных с деятельностью различных социальных субъектов, в частности, полиции, по профилактике преступлений в современных условиях.

В современных условиях не только для Республики Молдова, но и для всех стран пост советского пространства актуальной является проблема организации новейшей системы профилактики преступлений, совершенствования на этой основе законодательной базы, предусматривающей широкое вовлечение всех социальных институтов в общее дело.

Цель нашего исследования состоит в том, чтобы на базе анализа теоретических основ, правового регулирования и практической реализации полицией Республики Молдова функций по профилактике преступлений разработать теорию организации деятельности полиции по профилактике преступлений и определить пути совершенствования этого направления правоохранительной практики.

Для достижения поставленной цели, необходимо реализовать такие основные задачи:

- определить теоретико-прикладное содержание противодействия преступности в условиях современного развития общества и государства в Республике Молдова;
- установить место, роль, содержание и сущность профилактической деятельности полиции РМ в системе противодействия преступности, проанализировать объект и предмет управленческого воздействия профилактики преступлений, а также систему субъектов ее организации и осуществления в РМ;
- охарактеризовать правовые основы деятельности полиции РМ по профилактике преступлений, установить систему их взаимосвязей с принципами профилактической деятельности полиции.

С учетом основных познавательных уровней исследования профилактики преступлений, разработанных В.Н. Кудрявцевым, для теории профилактики (как, впрочем, и для иных наук, изучающих социальные правовые явления и процессы) характерны три типа исследований.

Во-первых, исследования на уровне крупных социальных образований и соответствующих общений. Они позволяют проанализировать механизм профилактической деятельности общества в целом (функции больших социальных групп, государства) и призваны содействовать успешному решению тех экономических, социально-политических и культурно-воспитательных проблем, от которых непосредственно зависит действие основных криминогенных факторов. Кроме того, полученные здесь данные служат методологической основой для исследований, проводимых на иных уровнях, например, в теории противодействия преступности.

Во-вторых, исследования в социально-правовом, организационно-управленческом и социально-психологическом аспектах профилактической деятельности общественных организаций, коллективов, малых групп, а также государственных органов и институтов. В данном случае преследуется иная цель, а именно всемерно содействовать становлению и развитию наиболее эффективных методов и средств профилактики преступлений, осуществляемой указанными субъектами.

В-третьих, исследования в социологическом и психологическом аспектах профилактической деятельности индивидов. Конечная цель таких исследований – усовершенствовать индивидуально-профилактическую деятельность путем выявления и фиксации средств и приемов, наиболее оптимальных применительно к лицам обнаружившим элементы антиобщественных ценностных ориентации и установок.

Таким образом, в каждом случае профилактическая деятельность различных субъектов исследуется под специфическим ракурсом, обладает своим уровнем обобщения и анализа. Первый тип исследований опосредованно через соответствующие рекомендации и разработанные на их основе практические меры направлен на устранение причин, порождающих преступность как социальное явление; второй – на устранение причин преступлений и условий, способствующих их совершению в той области, на которую распространяется сфера деятельности конкретного социального субъекта; третий – на устранение причин и условий, приобретающих персонафицированную форму проявления и предопределяющих преступное поведение личности. Вполне очевидно, что все три названные типа исследований взаимосвязаны между собой и в совокупности образуют единый процесс познания сложной системы профилактики преступлений, действующей в обществе.

Используя достижения науки, изучающих сферу борьбы с преступностью, управленческая концепция профилактики преступлений как система научных знаний реализует свои социальные функции, автономные по отношению к практической деятельности. Основные функции могут быть сведены в две группы.

Функция *прогностическая* связана с выбором наиболее оптимальных путей совершенствования профилактики как динамической системной деятельности. Содержание данной функции составляет научно обоснованное предвидение закономерных изменений социального механизма профилактической деятельности, перспектив его дальнейшего развития в зависимости от изменяющихся конкретно-исторических условий противодействия преступности.

Функция *операционная* выражает непосредственную связь теории профилактики с практической деятельностью по предупреждению преступлений. В этом аспекте концепция профилактики преступлений выступает как научная база для принятия конкретных решений применительно к целям, способам, средствам и «инструментам» профилактической деятельности.

Указанные функции, сохраняя относительную самостоятельность, вместе с тем, «вырастают» из потребностей практики и в конечном счете служат этим потребностям. Именно практика определяет процесс дальнейшего развития этих функций, служит критерием эффективности их реализации, проверкой их жизнеспособности. Она же поставляет эмпирический материал, который формирует объективное содержание теоретических исследований. От того, как и

на каких уровнях осуществляется практически-преобразовательная профилактическая деятельность социальных субъектов, в решающей степени зависит и уровень научного осмысления этой деятельности.

В уголовно-правовой плоскости проблема профилактики преступлений представляет собой деятельность по защите общества от преступных посягательств путем применения мер уголовной ответственности и наказания (общая и частная превенция). Эта деятельность основана на нормах уголовного и уголовно-процессуального права.

Соответствующие взгляды были оформлены в научные подходы, в результате чего в специальной литературе была распространена двоякая трактовка проблемы профилактики преступлений:

- 1) широкое содержательное значение (социально-правовой контекст), которое охватывает криминологическую плоскость проблемы;
- 2) узкое содержательное значение, которое охватывает уголовно-правовую плоскость проблемы. Данное направление криминологами было названо специально-криминологическим.

В криминологической плоскости в профилактике преступлений можно выделить органическое интегрированное триединство следующих *управленческих компонентов*;

- 1) теоретической управленческой концепции;
- 2) функции государственных органов;
- 3) составной части правоохранительной деятельности (в частности, органов внутренних дел).

Теоретико-управленческая концепция профилактики преступлений, кроме рассмотренного, представляет собой также совокупность знаний о деятельности по совершенствованию общественных отношений в целях:

- организации деятельности по выявлению и нейтрализации причин и условий, способствующих совершению преступлений, а также по недопущению процессов, обуславливающих совершение, рост и распространение отдельных форм и видов преступлений, факторов, влияющих на формирование антиобщественных черт у определенных категорий лиц, воздействующих на условия их жизни и воспитания;
- организации деятельности по устранению конкретных условий, обуславливающих совершение преступлений конкретными лицами;
- определения форм и методов контроля за преступностью.

Практическая значимость управленческой концепции профилактики преступлений заключается в том, что она создает целостное понимание данной проблемы, аккумулирует все то, что общество может сделать для ее разрешения, определяет, какие средства и методы необходимо использовать, какие меры первичны, а какие вторичны, каково место правоохранительных органов в системе профилактики преступлений и т.д.

Как функция государственных органов профилактика преступлений рассматривается через призму выполнения государственными органами всего многообразия возложенных на них полномочий. Это проявляется, например, к созданию межведомственных комиссий по социальной профилактике правонарушений для координации деятельности органов исполнительной власти, не-

государственных организаций и общественных объединений по реализации социальных, правовых и иных мер, направленных на устранение причин и условий, способствующих совершению преступлений.

Принятые в последние годы в Республике Молдова документы политико-правового характера позволили, отчасти, сформировать основу правовой базы профилактики преступлений на период перехода современного общества к гражданскому его типу.

Учитывая данную плоскость проблемы, профилактика преступлений рассматривается как функция государственных органов, которая осуществляется путем целенаправленного воздействия субъектов на определенные объекты.

В этой связи необходимо учитывать также и следующий круг обстоятельств, а именно: во-первых, многогранный и многоаспектный характер деятельности полиции; во-вторых, реальную возможность профилактического воздействия на различные обстоятельства совершения преступлений в силу возложенных на систему функций.

Формирование системы профилактики преступлений на современном этапе развития общества и государства – процесс сложный и противоречивый. Противоречия, в частности, проявляются в необходимости обеспечения разно-векторности криминологической политики при одновременном целенаправленном воздействии на отдельные негативные социальные факты и явления. При этом основными направлениями профилактики преступлений являются следующие:

а) выявление, устранение либо нейтрализация причин преступности, отдельных ее видов, а также способствующих им условий;

б) выявление и устранение ситуаций на определенных территориях или в определенной среде, непосредственно мотивирующих или провоцирующих совершение преступлений;

в) выявление в структуре населения групп повышенного криминального риска и снижение этого риска;

г) выявление лиц, поведение которых указывает на реальную возможность совершения преступлений, и оказание на них сдерживающего и корректирующего воздействия в случае необходимости и на их ближайшее окружение.

Управленческое содержание профилактики преступлений образуют отношения между социальными субъектами, направленные на организацию нейтрализации или ликвидации причин преступности и условий, способствующих ее существованию и функционированию. Наиболее полно управленческое содержание проявляется в целевой направленности указанного вида деятельности на объекты профилактического воздействия, что и помогает, в конечном счете, выявить его специфику.

Подводя итог размышлениям об управленческой природе, содержании и структуре профилактики преступлений на современном этапе развития общества и государство, можно приступить к определению данной социальной системы через ее профилирующие, наиболее значимые признаки.

В этой связи следует отметить, что накопленные в знания о предмете нашего исследования позволяют выделить такие основные черты профилактики преступлений, которые отразились в имеющихся на сегодняшний день дефинициях:

- во-первых, это вид социального управления;
- во-вторых, это важное средство регулирования общественных отношений;
- в-третьих, это комплекс взаимодействий мер социально-экономического, организационно-правового и воспитательного порядка;
- в-четвертых, это разноплановая система профилактических действий и мероприятий, осуществляемых неоднородными с функциональной точки зрения субъектами.

К этому необходимо добавить выявленные нами управленческие признаки системы профилактики преступлений:

- это многоуровневая интегрированная система;
- с функциональной точки зрения она осуществляется в процессе решения как общих задач социального развития, так и специализированных задач;
- профилактика преступлений не сводится к деятельности полиции, прокуратуры, органов безопасности, налоговых органов и других субъектов противодействия преступности, а должна объединять самый широкий их круг.

В заключение следует особо подчеркнуть социальное значение профилактики преступлений. Она представляет собой наиболее действенный и эффективный путь противодействия преступности прежде всего потому, что обеспечивает выявление и устранение (нейтрализацию, блокирование) ее продуцентов. В значительной мере профилактика преступлений – это предупреждение самой возможности совершения преступлений. В данном процессе криминогенные факторы могут быть подвергнуты целенаправленному воздействию, пока еще они пребывают на этапе формирования.

В силу ряда объективных и субъективных причин, в частности недооценки органами власти стратегического значения профилактики преступлений для будущего страны, национальная система за годы реформ оказалась разрушенной. В настоящее время целесообразно ее восстановление и развитие в новых условиях с использованием существовавших форм и методов профилактической деятельности, выдержавших испытание практикой и временем.

Арсенал средств профилактики преступлений позволяет прерывать уже начатую преступную деятельность, не допускать наступления вредных последствий в виде посягательства на общественные блага и интересы. Профилактика преступлений обладает самыми гуманными средствами борьбы, которые с наименьшими затратами общества ограждают его членов от преступной опасности и, кроме того, что немаловажно, сводят к минимуму применение громоздких механизмов уголовной юстиции и государственного принуждения в виде уголовного наказания.

Кроме того, приоритетность профилактики преступлений обусловлена:

- во-первых, ее упреждающим характером: не допустить совершения преступления всегда лучше, чем в дальнейшем карать за его совершение; при этом обеспечение безопасности граждан и общественного спокойствия ставится во главу угла;
- во-вторых, эффективность профилактики преступлений: противодействуя совершению конкретных преступлений и их определенных групп (видов), государство и общество воздействуют на саму почву, на которой они возникают, следовательно, не дают и в дальнейшем возникнуть аналогичным видам отклоняющегося поведения;

- в-третьих, огромной экономией ресурсов общества за счет уменьшения его непроизводительных «издержек». Расчеты западных криминологов показали, например, что предупреждение только одного убийства предотвращает экономический ущерб на сумму около 25 тыс. долларов, а один доллар, потраченный на профилактику преступлений, экономит семь долларов на уголовное расследование преступлений не говоря уже об ущербе для воспроизводства населения, воспитания детей, обороноспособности страны и т.д.

Таким образом, профилактика преступлений – это гуманный, действенный и надежный способ обеспечения криминальной безопасности общества и государства, поскольку она связана с такими правовыми и моральными мерами, которые могут не только выявить и устранить причины и условия, способствующие преступлениям, но и удержать человека от их совершения.

Вместе с тем, профилактика – довольно сложная форма противодействия преступности; она может привести к желанному результату только тогда, когда правильно организована и базируется на научных, теоретических основах.

Становление и строительство демократического государства в Республике Молдове доказывает, что одним из условий повышения эффективности профилактической деятельности является более широкое применение профилактических мер и процедур, дальнейшее совершенствование общественного и правового воздействия на правонарушителей, активное привлечение новейших методических и технических средств, приемов и подходов.

Литература

1. Аверьянов В.Б. Организация аппарата государственного управления (структурно-функциональный аспект). – К, 1985.
2. Быргэу М.М. Проблемы взаимодействия органов внутренних дел с населением в процессе предупреждения и расследования преступление. Закон и жизнь №8, – К, 2001.
3. Быргэу М.М. Сущность социальной профилактики право нарушений // *Analele științifice, seria Dreptul Public* Nr.4, – К, 2004.
4. Быргэу М.М. Деятельность органов внутренних дел по обеспечению личных прав и свобод человека и гражданина // Правовые аспекты гражданского общества: реальности и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции (Chișinău 26 – 27 februarie 2003) – К, 2003.
5. Волков М. А. Прогнозирование и управление. – М, 1998.
6. Горяиов К.К. Криминологическая обстановка (методологические аспекты). – М, 2007.
7. Курчанов С. И., Кравченко А. И. Социология для юристов. – М, 2007.
8. Ли Д. А. Преступность как социальное явление. Ин форм. – издат. Агенство „Русский мир” – М, 2007.
9. Нижник Н. Відповідальність – інструмент управління // *Віче*. -2001. -№5.
10. Резник Г. М. Криминологическая профилактика и социальное планирование // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 31 – М.: Юрид. Лит. 2008.
11. Скакун О.Ф., Подберезский Н.К. Теория права и государства. – Харьков 2001.

UNELE ASPECTE ALE SISTEMULUI EDUCAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Elena BĂDĂRĂU, magistru în drept, IRIM

Recenzent:

Andrei CORLAT, doctor în științe fizico-matematice, conferențiar universitar

The present article is dedicated to the problem of education system in the process of integration in the European Union. This article represent a summary of the problems which can appear and also an analysis of the situation in the consider domain. It should be mentioned that the article emphasizes the main aspects of large using of information technologies in society.

Procesul integrării europene este indispensabil legat de noul concept al învățământului.

Europa se consideră tradițional leagănul civilizației contemporane și această credință contribuie la elaborarea și aplicarea unor politici educaționale noi întru compatibilizarea și integrarea sistemelor de învățământ.

Învățământul are un rol hotărâtor în dezvoltarea economică, științifică, culturală, socială și politică a societății. Printre obiectivele majore ale învățământului menționăm:

- educarea tuturor copiilor de vîrstă școlară;
- formarea capacităților de inovare științifică, tehnică, culturală și socială;
- educația morală și civică a tineretului studios;
- difuzarea valorilor culturii naționale și universale;
- formarea și dezvoltarea unei mentalități capabile să ofere lumii un nou model de convețuire a popoarelor;
- promovarea cooperării europene;
- consolidarea statului de drept prin politici educaționale noi.

Țările membre și asociate Uniunii Europene și-au propus să creeze până în 2010 un Spațiu Unic European al Învățământului Superior. Acest program are ca scop dezvoltarea în Europa a unei economii competitive, bazată pe cunoaștere. Realizarea lui ar conduce la o largă circulație a valorilor care ar spori multiculturalitatea; ar amplifica comunicarea interumană și interculturală; ar contribui esențial la soluționarea problemelor lumii contemporane: a păcii și războiului, a echilibrului ecologic, a relațiilor interetnice, a sărăciei, a democrației și progresului social etc.

Aderarea Republicii Moldova la Procesul Bologna a generat un șir de reforme privitor la restructurarea arhitecturii învățământului superior, implimentarea Sistemului European de Credite Transferabile, mobilitatea academică, recunoașterea diplomelor, calitatea învățământului superior etc.

Participanții seminarului internațional „Dinamica Procesului Bologna în Republica Moldova” (8-9 decembrie 2006) au analizat evoluția sistemului învățământului superior din Republica Moldova în contextul realizării obiectivelor Procesului Bologna și au constatat pozitivă dinamica transformărilor.

Totodată, învățământul nostru superior trebuie să se angajeze și în continuare pe calea reformelor. Realitatea existentă generează un șir de probleme, ce nu pot fi ignorate:

- decalajul dintre solicitările pieței muncii și cele conferite de universități;
- managementul calității academice;
- lipsa stimulentei pentru recrutarea și menținerea tinerilor universitari, ce conduce o vîrstă medie sporită a personalului universitar;
- calitatea echipamentelor din laboratoarele, sălile de calculatoare, fondului de literatură metodică a bibliotecilor.

O problemă stringentă a sistemului educațional din Republica Moldova rămâne adecvarea învățământului la tehnologiile informației și comunicării. Domeniul educațional rămîne un domeniu relativ sacru în Internetul național (mici excepții: „Școala Virtuală a Tînărului Matematician”- www.math.ournet.md, „Biologie-Chimie-On-Line”- www.biochim.ournet.md, Biblioteca Electronică a Studentului, Seria Matematică și Informatică- www.stulib.ournet.md).

În domeniul utilizării tehnologiilor informației și comunicării în învățămînt ar fi binevenite:

- informatizarea completă a societății;
- utilizarea programelor de învățămînt la distanță, oferite de mijloacele de informare în masă, a tehnologiilor e- learning;
- aderarea învățămîntului la tehnologiile informației și comunicării;
- elaborarea și dezvoltarea unei rețele naționale de comunicații pentru educație;
- elaborarea și dezvoltarea bibliotecilor electronice, ce ar conține pe lîngă edițiile electronice, cursuri de lecții interuniversitare, utile studenților din întreaga țară;
- înființarea în cadrul fiecărei instituții superioare de învățămînt a unui centru pentru tehnologiile informației și comunicării care să asigure informatizarea studenților de la toate specialitățile, alfabetizarea digitală a personalului didactic, dezvoltarea bazelor de date, dezvoltarea structurii informatice etc;
- înființarea unei Agenții naționale de coordonare a programului național educațional pentru tehnologiile informației și comunicării.

O altă problemă majoră a sistemului educațional al Republicii Moldova este calitatea învățămîntului gimnazial și liceal, care urmează să asigure o pregătire teoretică fundamentală și formarea unei ample culturi generale necesare pentru continuarea studiilor în învățămîntul superior. De regulă, notele mari obținute la examenele de bacalaureat, nu se confirmă prin cunoștințe profunde în procesul de studii în învățămîntul superior. Majoritatea liceelor din Republica Moldova nu sunt dotate cu laboratoare performante de fizică, chimie, biologie, calculatoare moderne, conexiune stabilă la rețeaua Internet, majoritatea cărților din fondul bibliotecilor sunt editate pînă la 1990. Un element negativ este și plecarea cadrelor didactice la munca „neagră” peste hotarele republicii.

Pentru lichidarea acestor efecte negative se propun următoarele activități:

- un program de cooperare între învățămîntul preuniversitar și cel superior, ce ar prevedea și reciclarea profesorilor în instituțiile superioare de învățămînt;

- crearea unor rețele de școli duminicale în centrele universitare pentru o pregătire aprofundată a studenților și elevilor, și realizarea unei educații de calitate;
- crearea unor școli „prin corespondență” în centrele universitare atât în formă tradițională, cât și „virtuale”;
- dezvoltarea unor filiere și centre de excelență;
- considerarea educației ca o prioritate națională.

Republica Moldova nu se poate integra într-o societate europeană și globală, dacă nu are un sistem de învățământ corespunzător, or, e bine știut, o țară unde nu e ordine, nu este binevenită într-o comunitate modernă.

Bibliografie

1. www.math.ournet.md, Biologie-Chimie-On-Line.
2. www.biochim.ournet.md, Biblioteca Electronică a Studentului.
3. www.stublib.ournet.md. Seria Matematică și Informatică.

Prezentat la 07.12. 2007

DELIMITAREA INFRACTIUNILOR ÎN DOMENIUL INFORMATICII DE INFRACTIUNILE CONEXE

Elena BĂDĂRĂU, magistru în drept, IRIM

Recenzent:

Vasile LUNGU, doctor în drept

The present article is dedicated to offences in the domain of Computer Science. There is a necessity of studying this problem. The general characterization of offences in Computer Science, settlement of criminal responsibilities for offences in Computer Science related to the legislation of Republic of Moldova and other countries, also contains law-criminal analysis of offences in the domain of Computer Sciences. The delimitation of offences in the domain of Computer Science from connected offences has been presented. This article represents a summary of the problems which can appear and also an analysis of the situation in the considered domain. It should be mentioned that the article emphasizes the main law aspects of large using of information technologies in society.

Internetul a apărut la finele anilor '60, în urma unui proiect în domeniul apărării. Proiectul prevedea crearea unei rețele de comunicații ce ar putea funcționa în condiții de război atomic.

Una din principalele exigențe față de calitatea funcționării rețelei era lipsa unui centru unic de dirijare, în asemenea rețea orice calculator nu este cu nimic mai important decât oricare altul.

Un eveniment important în istoria Internetului a fost crearea standardului unic de comunicație a protocolului TCP/IP de dirijare a transmisiunii (protocol inter-rețea), care a permis conectarea diverselor rețele între ele. Anume grație protocolului TCP/IP a fost creată „rețeaua rețelelor” – Internet.

Alt eveniment marcant în istoria Internetului a fost crearea „rețelei internaționale” (Word Wide Web sau WWW, sau W3). A fost elaborată o metodă nouă de transmisiune și imagine a informației (protocoalele de transmisiune a hipertextelor).

Prin anvergura serviciilor sale principale – World Wide Web, Usenet și E-mail – Internetul reprezintă, în mod incontestabil, mediul care facilitează cel mai dinamic, mai amplu, mai divers și mai consist transfer de informații, cunoscut vreodată în istorie. În prezent, practic toate domeniile de interes – de la grădinarit și arta culinară, până la drept, economie și securitate informatică – fac obiectul paginilor Web, sunt abordate în cadrul unor grupuri de discuții și de știri sau sunt evocate în corespondența electronică a celor interesați.

Internetul nu este doar o rețea internațională de calculatoare, el reprezintă, totodată, o comunitate a celor ce schimbă informații prin intermediul noilor tehnologii. Relațiile create în cadrul acestei comunități a internaților pretind o anumită reglementare, instituirea anumitor reguli de conduită la care cetățenii spațiului cibernetic înțeleg, de cele mai multe ori, să adere de bună voie, sub sancțiunea unor forme de excludere din comunitarii sau de limitare a accesului la aceasta.

Pe fondul dezvoltării rețelei informatice globale, de către chiar participanții constanți la aceasta, s-a conturat un proces de autoreglementare, prin care membrii diferitelor sub-comunități electronice au convenit asupra unor coduri de conduită, mai mult sau mai puțin elaborate, independent de vreo obligație ce le-ar fi fost impusă prin lege. Cu toate acestea, complexitatea relațiilor sociale din Internet, riscul apariției unor fenomene generatoare de pericol social și de prejudicii, victimizarea unor categorii de persoane, precum și eficiența relativă a mijloacelor sancționării autoimpuse, au constituit factori esențiali ai declanșării unor demersuri legislative la nivel statal și internațional.

În prim-planul preocupărilor de ordin normativ se înscrie, tot mai pregnant, problematica extrem de complexă, a conținuturilor din Internet. Aceasta, deoarece spațiul virtual este, prin esența lui, un loc de manifestare a libertății de exprimare, a libertății de a primi și transmite informații, reclamând observarea respectării unor reguli ce privesc îndeosebi limitele acestei libertăți fundamentale. Fiind vorba, în ultima instanță de un drept constituțional, este firesc să existe un interes de reglementare la nivelul statelor și, având în vedere natura globală a Internetului, o preocupare a acestora de a crea un cadru juridic adecvat și la nivel internațional.

Studiul de față este menit să pună în lumină tocmai mutațiile pe care noile tehnologii le generează în spațiul public, modificarea mentalităților, dezvoltarea unei anumite culturi a comunicării, gradul de toleranță fără de conținuturile de idei traficate în Internet – elemente care, la rândul lor, influențează modul în care juriștii înțeleg să se raporteze la libertatea de exprimare, în special din perspectiva dreptului constituțional și a dreptului penal.

În contextul problematicii conținuturilor din Internet, următoarele aspecte prezintă, actualmente, un interes cu totul special: Pornografia adultă; Pornografia infantilă; Rasismul și xenofobia; Insulta și calomnia; Instrucțiunile privind fabricarea materialelor explozive; Plângerile împotriva produselor comerciale; Modalitățile de diseminare a unor conținuturi; Spargerii în Internet; Spionajul industrial; Pirateria software; Materiale obscene și pornografie referitoare la copii; Defăimarea; Frauda cărților de credit.

Pornind de la tehnologia utilizată în doctrina și practica juridică a altor state, înțelegem că, pentru analiza acestui studiu, vom utiliza noțiunea de „conținuturi negative”, termen ce include atât conținuturi prohibite expres de lege, dar și elemente aflate într-o zonă „gri”, tot mai controversată, sau care, în orice caz, beneficiază de tratamente juridice diferite de la o țară la alta, fără a putea fi totuși considerate conținuturi acceptate social.

SPARGERI ÎN INTERNET

Utilizând instrumente specifice, hacker-ii reușesc să pătrundă (prin violarea sistemelor de securitate informatică) în sistemele informatice ale unui organism, instituții sau firme cu care nu are nici cea mai mică legătură. Conectarea la aceste calculatoare se face de la distanță, prin intermediul unui calculator personal (PC) și al unui modem, utilizând, de regulă, rețeaua publică de telecomunicații. Hacker-ii exploatează capacitățile calculatoarelor și comunicațiilor, făcându-le să funcționeze

până la ultimele lor limite: fură date, plantează virusii săi cai troieni, hărțuiesc persoane, provoacă pierderi serioase prin schimbarea numelui utilizatorilor sau a parolelor.

Accesul neautorizat în sistemele informatice este considerat ilegal în multe țări, dar acest lucru nu duce automat la dispariția faptei din criminalitatea societății actuale. Pătrunderi reușite în rețeaua publică s-au produs cu frecvență foarte ridicată, iar posibilitățile de a accede la cantități enorme de date, stocate într-un spațiu material minuscul, au crescut foarte mult. Au fost atacate în egală măsură calculatoarele militare și științifice, extrem de puternice și perfecționate, precum și calculatoarele aparținând guvernelor, băncilor și stabilimentelor de gestiune de carduri de credit, a unor importante instituții de îngrijire a sănătății, educaționale și altele. Prin aceste atacuri au fost distruse sau a fost pusă în pericol protecția datelor economice, științifice, personale sau a datelor importante pentru economia națională. Ce poate fi mai elocvent pentru pericolul prezentat de aceste acțiuni și greutatea de a detecta infractorii decât însăși faptul că pagina Web a CIA a fost spartă, ca și cea a Ministerului Justiției din SUA, fără ca infractorii să fie prinși.

SPIONAJUL INDUSTRIAL

Astăzi, când se pot crea baze de date pe o scară fără precedent și acestea se pot consulta de la distanță, în moduri extrem de sofisticate, apare uriașul pericol al unor subtile manipulări ce se încadrează în conceptul de spionaj industrial (sau informatic cum îl numesc unii juriști specializați în dreptul tehnologiei informației).

Companiile, societățile sau firmele trebuie să lupte pe mai multe fronturi pentru a nu-și pierde banii în urma deturnării de informații. Furtul de secrete comerciale este unul dintre cele mai importante domenii în care se manifestă criminalitatea informatică. Dintre informațiile comerciale cele mai "vânate" amintim: liste de produse, de prețuri, de clienți, de furnizori, metode de promovare a produselor, studii de marketing, managementul întreprinderilor etc. Spionajul industrial este cel care dictează succesul în afaceri, de aici și dramatica ascensiune a ceea ce numim inteligență concurențială.

Reglementările legale clasice în materie – legislația referitoare la brevete, la drepturile de autor, la proprietatea industrială și la mărcile de fabrică și comerț – sunt considerate astăzi nesatisfăcătoare pentru protecția pe toate planurile a unui know-how prețios, precum și a competențelor tehnice și comerciale confidentiale. Pe de altă parte, normele dreptului penal clasic sau legislația civilă în materie nu sunt suficiente pentru a preveni și combate faptele de acest tip. Prin urmare, spionajul industrial a devenit în multe țări faptă prevăzută în legea penală, iar protecția bazelor de date specifice, mărită prin apariția unor norme noi, face parte din Dreptul secretului comercial.

Lucrările protejate prin acest tip de reglementări legale sunt:

- listele cu clienți;
- metodele de instruire;
- procesele de fabricație;

- metodele de dezvoltare software;
- invențiile și procesele care sunt nepatentabile;
- invenții în curs de patentare, încă nerezolvată.

Obținerea protecției pentru o lucrare considerată secret comercial se obține automat când informația comercială respectivă este ținută secret de deținător. Deținătorul secretului comercial are dreptul de a ține pe alții de la deturnarea și utilizarea secretului comercial. Deturnarea este cel mai adesea rezultatul spionajului industrial. Multe din cazurile de spionaj industrial implică persoane care utilizează secretele comerciale ale vechilor lor angajatori (deținători de drept ai secretelor comerciale). În România acest domeniu este foarte facil de penetrat, fiindcă managementul de personal aplicat al firmelor românești nu promovează o politică de personal inteligentă. Rezultatul este că firmele riscă să piardă acest personal cu acces la informații, pe care le pot folosi în cadrul unei alte firme, care le oferă un post mai bun și un salariu atrăgător.

PIRATERIA SOFTWARE

Criminalitatea în Internet sub forma pirateriei software reprezintă un segment foarte important, cu implicații social-economice foarte grave. Este o crimă care se comite foarte ușor, care provoacă pagube economice imense și care, paradoxal, este considerată de oameni o crimă cu un pericol social foarte redus.

Prin pirateria software se înțelege copierea, reproducerea, folosirea și fabricarea programelor pentru calculator protejate prin dreptul de autor. Anual, pe glob pagubele produse de această crimă se cifrează la câteva miliarde de dolari prin pierderea drepturilor de autor și a profiturilor. O masivă piață neagră a crescut în jurul pirateriei software în special în locuri cum ar fi China, Rusia, Orientul Mijlociu și Îndepărtat (în astfel de locuri programele de calculator, care în mod normal costă sute de dolari, se vând pentru 10 dolari). Există cinci forme de bază ale *pirateriei soft*, toate la fel de dăunătoare:

- *Softlifting*. Această formă de piraterie apare atunci când sunt realizate copii suplimentare (neautorizate) ale programelor într-o organizație sau de către persoane fizice. Schimbul de discuri între persoane (prieteni, asociați) se include în această categorie.

- *Hard Disk Loading*. Se întâlnește la anumiți distribuitori de calculatoare, care încarcă ilegal programe pe hard-discurile calculatoarelor, atunci când le vând, pentru a face oferta mai interesantă.

- *Contrafacere*. Reprezintă duplicarea ilegală, vânzarea produselor protejate prin dreptul de autor, adeseori într-o formă care face ca acestea să pară legitime.

- *Bulletin Board Piracy (BBP)*. Această formă apare atunci când produsele protejate prin dreptul de autor sunt distribuite utilizatorilor conectați printr-un modem.

- *Închiriere*. Această formă se întâlnește atunci când produsele *soft* sunt instalate pe un calculator care se închiriază sau sunt închiriate direct.

Materiale obscene și pornografie referitoare la copii

Faptele de acest gen – răspândire de materiale obscene și pornografia referitoare la copii – sunt considerate ilegale, fie că se comit prin Internet, fie că se comit în afara lui. În Internet însă, ușurința de încălcare a prevederilor legale în materie este foarte mare iar posibilitatea detectării făptuitorilor și tragerea lor la răspundere foarte mică.

Platform for Internet Content Selection (PICS) a stabilit convențiile pentru descrierea și etichetarea serviciilor Web prestate de firme, bazate pe criterii cum ar fi conținutul sexual, violența sau orice altceva pe care părinții sau alte persoane le-ar putea găsi neconvenabile. Acesta nu este un instrument de cenzurare, ci un mijloc de filtrare a serviciilor și documentelor Web.(tabelul 1)

Tabelul 1. *Platform for Internet Content Selection (PICS)*

	<i>Descriptor de violență</i>	<i>Descriptor de nuditate</i>	<i>Descriptor de sex</i>	<i>Descriptor de limbaj</i>
Nivel 0	Conflict ușor, daune ușoare aduse obiectelor	Fără nudități	Romanțe, fără sex	Limbaj inofensiv
Nivel 1	Creaturi rănite sau omorâte, daune obiectelor, lupte	Elemente sugestive	Sărutări pasionate	Limbaj slab ofensiv
Nivel 2	Oameni răniți sau mici cantități de sânge	Nuditate parțială	Atingerea sexuală a hainelor	Referințe anatomice nesexuale
Nivel 3	Oameni răniți, omorâți	Nuditate frontală nesexuală	Activitate sexuală neexplicită	Limbaj vulgar puternic, gesturi obscene
Nivel 4	Violențe majore, torturi, violuri	Nuditate frontală provocatoare	Activitate sexuală explicită; crime sexuale	Referințe sexuale explicite, limbaj plin de ură

DEFĂIMAREA

O problemă de actualitate, care provoacă îngrijorare, este defăimarea în Internet, realizată în special în legătură cu serviciile bazate pe informații, cum ar fi Web, știri USNET și poșta electronică. Ușurința cu care informația poate fi plasată la o anumită locație sau transmisă prin Internet a condus la situații în care indivizi "supărați", real sau imaginar, au transmis materiale care au fost sau pot fi considerate defăimătoare.

Acolo unde materialul este transmis prin poșta electronică unui sau mai multor receptori, autorul infracțiunii este identificabil. Câteva probleme trebuie rezolvate:

- *cărei jurisdicții i se supune fapta;*
- *unde au fost recepționate materialele defăimătoare, dacă, conform unei jurisdicții sau a alteia, se consideră că respectiva acțiune este o defăimare.*

Pe de altă parte, dacă materialele defăimătoare au fost transmise prin terțe părți – un serviciu *on-line* sau o firmă furnizoare de acces Internet – sunt aceste terțe părți responsabile? Ce se întâmplă dacă informația a fost transmisă unui grup de știri? Volumul traficului Internet, în principiu, nu permite operatorilor să verifice ceea ce trece prin sistemele lor. Dacă s-ar impune o asemenea obligație, Internetul s-ar restrânge semnificativ.

FRAUDA CĂRȚILOR DE CREDIT

Serviciile secrete specializate în domeniu au ajuns la concluzia că anual se pierd miliarde de dolari de persoane care au cărți de credit, în urma furtului numărului de cărți credit card de către "hoții electronici" ai Internetului. Măsurile de securitate informatică nu sunt satisfăcătoare și dreptul tradițional este neputincios în fața hoților de astfel de informații. Țelul acestora este să acceadă la informațiile privitoare la cărțile de credit și de aici drumul este ușor: fără puști mitraliere, fără cagulă pe față, fără morți și răniți, în câteva momente își îmbogățesc patrimoniul cu sume importante, stând în fața unui calculator aflat la distanță deseori foarte mare de locul unde se află victima. Majoritatea fraudelor implicând calculatorul presupun obținerea de avantaje financiare uriașe, ilicite, în favoarea infractorului care a avut acces la un sistem informatic. Făptuitorii sunt în multe cazuri persoane angajate ca programatori la o bancă și au posibilitatea de a modifica cifrele contului propriu sau contului altei persoane. Fraude privitoare la cărțile de credit pot fi comise de orice persoană care, conectată la rețeaua publică, reușește să violeze regulile de securitate și să aibă acces la datele despre cartea de credit a unei persoane, putând apoi s-o modifice în sensul dorit sau să o utilizeze în nume propriu în cadrul unor cumpărături în Internet. În toate țările în care s-au semnalat astfel de fapte (de menționat că cifrele oficiale nu sunt relevante, datorită reticenței băncilor și companiilor de asigurări de a face publice adevăratele pierderi rezultate din fraudă) s-au luat și măsuri legale și tehnice, dar criminalii sunt cu un pas înainte, neputându-se pune capăt acțiunilor lor sofisticate.

Părerea mea este că, dacă ne este acceptată inovația lingvistică, pentru acești cybercriminali care comit cybercrime în cyberspace ar trebui cyberlegi, întrucât așa cum infracțiunile sunt transfrontaliere și legile trebuie să fie globale.

Bibliografie

1. S. Brânză, S. Namatov. Revista de Drept a Universității de Stat din Republica Moldova, 2000.
2. Crime in Cyberspace First Draft of International Convention Released for Public Discussion // <http://conventions.coe.int/>.
3. Edwards L., Waeld Ch. Law and the Internet Oxford, 1997.
4. International review of criminal policy – United Nations Manual on the prevention and control of computer related crime // <http://conventions.coe.int/>.
5. Victor-Valeriu, Ioana VasIU, Șerban-George Patriciu. Internetul și dreptul, ALL BECK, București, 2001.
6. I. VasIU, L. VasIU. Informatică juridică și drept informatic, Ed. Albastră, Cluj-Napoca, 2005.

Prezentat la 07.12. 2007

КОЛЛИЗИОННЫЕ ВОПРОСЫ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВЕННО- ПРОЦЕДУРАЛЬНОЙ ЮРИСДИКЦИИ

Евгений БОГДАН, кандидат юридических наук, Брестский государственный университет им. А. С. Пушкина, Беларусь

Согласно действующему хозяйственному процессуальному законодательству Республики Беларусь, участие суда, как основного участника в рамках исполнительного производства, можно представить следующим образом.

Во – первых, на хозяйственном суде лежит разрешение вопросов о предварительных обеспечительных мерах как гарантии будущего исполнения его решения.

Во – вторых, судебные исполнители, исполняют резолютивную часть решения, которая впоследствии переносится в судебный приказ. Именно от правильности и точности формулировки судом данной части решения в большей части зависит быстрота и эффективность исполнительных действий.

В – третьих, хозяйственный суд осуществляет контроль. Судебный контроль за производством принудительного исполнения исполнительных документов является самым действенным и эффективным, так как суд – это орган правосудия, и никакой контроль со стороны государственных органов не заменит собой контроль судебный за действиями и постановлениями судебного исполнителя. Жалобы заинтересованных лиц на действия и постановления последних подаются именно в хозяйственный суд с учетом вида исполнительного документа.

В – четвертых, в компетенции хозяйственного суда находится решение ряда существенных вопросов исполнительного производства.

Так, согласно современной редакции Хозяйственного процессуального кодекса Республики Беларусь и действующей Инструкции о ведении исполнительного производства по хозяйственным (экономическим) спорам, суд на стадии исполнительного производства: выдает судебный приказ (основной вид исполнительного документа); предоставляет отсрочку или рассрочку исполнения судебного постановления; решает вопрос о повороте исполнения решения; рассматривает вопрос о применении мер по обеспечению исполнения исполнительного документа; рассматривает вопрос о замене одной меры по обеспечению исполнения исполнительного документа другой и иные.

Однако на сегодня, несмотря на достаточно подробную регламентацию компетенции участников исполнительного производства, в первую очередь, статуса хозяйственного суда, остается ряд пробелов, требующих дальнейшего законодательного регулирования.

Согласно статье 205 и статье 330 Хозяйственного процессуального кодекса Республики Беларусь /далее – ХПК/, конкретный срок выдачи исполнительного документа, в частности судебного приказа, законодательно не определен, что, по нашему мнению, является существенным пробелом процессуального законодательства, нарушающим права взыскателя.

По нашему мнению, установление указанного срока приобретает наиболее актуальный характер в связи с тем обстоятельством, что суды первой инстанции несут основную часть нагрузки, а сроки совершения тех или иных процессуальных действий указанной инстанцией являются необходимым условием ее четкой и эффективной работы.

С этой целью мы предлагаем внести изменения в часть 2 статьи 330 ХПК с установлением срока выдачи судебного приказа не позднее следующего дня после дня поступления ходатайства о его выдаче, за исключением случаев немедленного исполнения, для которого предусмотрен иной срок (сразу после принятия соответствующего акта).

Также немаловажным практическим вопросом, по нашему мнению, является, механизм поворота исполнения.

При любом действии по исполнению решения суда, исполняющий орган не задумывается о правильности содержания данных актов (статья 329 ХПК). Даже, если эти акты оказываются изначально незаконными, произведенное судебным исполнителем исполнение предполагается правомерным, пока соответствующая инстанция не отменит документ, являющийся основанием к возбуждению исполнительного производства. В схеме: «нарушенное право» – «иск» – «судебное разбирательство» – «судебное решение» – «исполнительное производство» не должно выпадать последнее звено, иск как защита права никогда «не исполняется» напрямую.

Алгоритм решения проблемы исполнения противоречивых судебных актов по тождественным требованиям не включает в себя оценку судебным исполнителем соответствия исполняемого документа нормам материального права и действительным обстоятельствам дела. Иначе пришлось бы признать за судебным исполнителем, не обладающим необходимым образованием и квалификацией, права контроля за судом.

Однако любая судебная ошибка в качестве обязательного признака предполагает необходимость принятия мер по ее устранению в особом процессуальном порядке (судебном) при помощи предусмотренных законом процессуальных средств.

К примеру, если суд при рассмотрении дела придет к выводу о несоответствии ненормативного акта Конституции Республики Беларусь, то он, руководствуясь, пунктом 2 Постановления Пленума Высшего Хозяйственного Суда от 28.11. 2001 года № 8 «О порядке обращения хозяйственных судов Республики Беларусь в Конституционный Суд Республики Беларусь с предложением о проверке конституционности нормативных актов», принимает решение в соответствии со статьей 112 Конституции Республики Беларусь.

В таком случае в мотивировочной части решения судья указывает, что решение принимается на основании конкретной нормы Конституции Республики Беларусь или закона, поскольку, по его мнению, ненормативный акт полностью или частично подлежит проверке на соответствие его Конституции и выносит частное определение в адрес прокурора (статья 66 ХПК) или вышестоящего органа в отношении ненормативного акта.

В исполнительном производстве все иначе. Пока судебный акт не отменен, он исполняется, даже поворот исполнения отмененного судебного акта может быть произведен лишь соответствующим судом по правилам ХПК.

Хотелось бы остановиться еще и на том аспекте, что статьи 334, 335 ХПК регламентируют институт поворота исполнения в рамках процедуры, проходящей в общем порядке, оставив за скобками нормативного регулирования порядок возврата сторон в первоначальное положение при наличии встречного обеспечения.

Для согласования общих (статья 208 ХПК) и специальных (статья 334 ХПК) положений нами предлагается дополнить часть 2 статьи 334 ХПК пунктом 2, предусматривающим производство поворота исполнения из встречного обеспечения, предоставленного истцом в хозяйственный суд первой инстанции на основании исполнительного документа, выданного соответствующим хозяйственным судом.

Как представляется, данная редакция имеет преимущества по срокам, поскольку позволяет минимизировать экономические потери обеих сторон исполнительного производства.

Таким образом, на наш взгляд, акцент законодателя в целом должен быть смещен в сторону приоритетности прав взыскателя, а не должника, при соблюдении и гарантированности принципа равенства сторон исполнительного производства.

Литература

1. Власов А. А. Гражданский процесс, М., 2005, Издательство «Эксмо».
2. Гражданский процесс. Под ред. В. Яркова, М., 2004, Волтерс Клувер.
3. Лутченко Ю. И. Каменков В. С. Правовые вопросы участия прокурора в доказывании по гражданским делам // Сб. научных трудов БГУ. Право и демократия. Выпуск 5. Минск, 1992.
4. Гражданское и торговое право зарубежных государств, М., «Международные отношения», 2006.

Prezentat la 15.01.2008

SUVERANITATEA – ELEMENT DEFINITORIU AL PERSONALITĂȚII JURIDICE INTERNAȚIONALE A STATULUI

Natalia CHIRTOACĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, AȘM
Leonid CHIRTOACĂ, doctor în drept

Recenzent:

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor cercetător

The quality of legal international personality of the state is characterized through: the sovereignty over the territory or and over the people who are present on this territory.

In the process of state edification the most hardly goal to achieve is the exercise of sovereignty fully on internal and external plan. At the same the sovereignty is the determined element for the existence and functioning of a state.

Statele s-au format, de-a lungul timpului, ca rezultat al războaielor și al cuceririi de teritorii, prin partaj succesoral, prin căsătorii între familii monarhice [1] etc. În literatura de specialitate se menționează că „dreptul internațional este din sfera publicului și punctul de pornire este statul” [2].

Statul poate fi definit ca o instituție suprastructurală, care reglementează, pe plan național și internațional, organizarea politică și administrativă a unui teritoriu bine definit, modul de organizare social-politică și administrativă a unei comunități [3].

Crearea unui stat independent trebuie să fie bazată pe principiul egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele. Încălcarea acestui drept și nerespectarea principiului neamestecului în treburile interne ale statelor reprezintă acte ilicite și pot fi contestate și sancționate potrivit dreptului internațional.

Noile state se bucură de calitatea de subiect de drept internațional din momentul apariției, celelalte state trebuie să respecte drepturile suverane ale acestora. Calitatea statului ca subiect de drept internațional se exprimă prin capacitatea de a dobândi și de a-și asuma totalitatea drepturilor și obligațiilor cu caracter internațional [5] și obligația benevolă de a le respecta [6]. Statele nu sunt numai subiecte ale dreptului internațional, ci și creatoare ale acestui drept. Calitatea de personalitate juridică internațională a statului se caracterizează prin: suveranitatea asupra teritoriului său și persoanelor care se află pe acest teritoriu.

Pentru a putea califica o anumită entitate ca stat, având personalitate juridică internațională, se cer luate în considerare anumite criterii. Practica internațională se referă, în general, la criteriile „clasice” dezvoltate de dreptul constituțional, care au în vedere trei elemente fundamentale ale existenței statului: două de ordin sociologic – populația și teritoriul, iar al treilea – un element juridic – existența unui guvern.

Fiind o colectivitate organizată, suverană și independentă situată pe un anumit spațiu, statul are calitatea de subiect de drept atât în raport cu ordinea internă cât și cu cea internațională [7]. Ceea ce îi conferă această dublă calitate este caracterul suveran al puterii sale. În baza acestei puteri, statul are dreptul de a guverna

societatea în interior și de a stabili raporturi cu alte state [8], în exterior, în condiții de deplină egalitate. Dacă latura internă a suveranității statului privește puterea sa de comandă în interior, concretizată în elaborarea unor norme cu caracter general și în urmărirea aplicării acestora în practica socială (realizarea ordinii de drept), latura externă privește comportamentul statului în societatea internațională, raporturile sale cu celelalte state [9]. Astfel, suveranitatea este temeiul politic și juridic al personalității juridice internaționale a statului și determină aria de manifestare a acestei calități.

Cea mai completă definiție a noțiunii de stat a fost dată de Convenția de la Montevideo [10], care este acceptată ca reflectând, în termeni generali, condițiile statalității în dreptul internațional.

Potrivit acestei convenții, „Statul ca personalitate internațională trebuie să întrunească următoarele condiții:

- teritoriu determinat;
- populație permanentă;
- guvern;
- capacitatea de a intra în relații cu alte state” [11].

Întrunirea celor trei elemente: populație, teritoriu și guvern constituie premisa, dar nu conduce direct la recunoașterea ca stat a entității date și nici nu explică această calitate în sensul dreptului internațional. Aceste elemente caracterizează statul din punct de vedere politic și social, dar în doctrină se arată că drept criteriu al existenței statului ar trebui să fie luat un element de ordin juridic – suveranitatea. Astfel, suveranitatea constituie elementul definitoriu al existenței statului (o trăsătură esențială a puterii de stat) [12] manifestându-se odată cu apariția acestuia, fiind la fel de vechi ca statul însuși și inseparabilă de acesta.

În literatura de specialitate, suveranitatea a fost definită ca fiind „supremația unică, deplină și indivizibilă a puterii de stat în limitele frontierelor teritoriale și independența acesteia în raport cu orice altă putere” [13].

Suveranitatea este caracteristica de bază a statului, fundament în egală măsură politic și juridic al calității statului de subiect de drept internațional [14].

În procesul edificării statalității obiectivul cel mai greu de atins este exercitarea suveranității în deplină măsură pe plan intern și pe cel extern. Totodată, suveranitatea este elementul determinant pentru existența și funcționarea unui stat.

„Suveranitatea” și corolarul ce-o acompaniază, al egalității statelor, a fost numită „doctrina constituțională de bază a dreptului internațional”. Suveranitatea este piatra de temelie a retoricii internaționale despre independența statului și libertatea de acțiune.

Probabil, nu există concept al cărui sens să fie mai controversat decât cel de suveranitate. Este un fapt incontestabil că acest concept, din momentul în care a fost introdus în știința politică și până astăzi, n-a avut un sens care să fie agreat pe plan universal. De-a lungul timpului conceptul de suveranitate a evoluat în funcție de scopurile societății, de interesele și valorile ce trebuiau protejate, conținutul ei deosebindu-se de la o orânduire socială la alta, mergându-se de la afirmarea și justificarea ca realitate și principiu, la negarea suveranității, inclusiv la considerarea ei ca sursă a conflictelor dintre state.

Cel puțin o parte a dificultății în definirea suveranității rezidă în faptul că acest termen își are rădăcinile în cuvântul suveran, în ale cărui mâini se găsea puterea spirituală și seculară “absolută”.

Suveranitatea poate fi definită ca putere absolută, ca putere a unui stat de a conduce și de a constrânge sau, și mai larg, ca supremația puterii de stat pe plan intern și independența statului, pe plan extern, față de orice altă putere. Pe plan intern, suveranitatea înseamnă dreptul exclusiv și legitim al statului de a reglementa viața societății în ansamblu, prin emiterea legilor și altor reguli juridice, și de a aplica sancțiuni în numele interesului general. Pe plan extern, suveranitatea presupune capacitatea de a intra în relații cu alte state pe baze legitime, conform dreptului internațional [15].

Conceptele moderne privitoare la suveranitate au pus deseori întrebarea dacă se poate vorbi de “suveranitate absolută” a statelor, o putere deasupra dreptului internațional. Sunt puțini aceia care ar fi de acord astăzi cu o asemenea idee [16]. Viața internațională contemporană evidențiază coexistența unor state suverane. Însă, suveranitatea în plan internațional nu poate fi absolută, tocmai pentru că ea trebuie să asigure toleranță și respect pentru suveranitatea altor state.

Statele, în temeiul suveranității lor, au dreptul de a-și alege și promova în mod liber sistemul lor politic, economic, social și cultural, de a-și organiza viața politică, economică și socială în conformitate cu voința și interesele poporului, fără amestec din afară, și de a-și alege propria politică internă și externă, de a se pronunța în toate domeniile cu puterea ultimului cuvânt [17].

Odată cu schimbările din lumea contemporană, caracterizată prin procese de integrare, regionalizare, globalizare, s-a modificat și conținutul conceptului de suveranitate [18]. Teoreticienii acceptă inexistența unei suveranități absolute, statele delegând un grup de competențe unor organisme internaționale, supuse dreptului internațional. Statele, în calitate de actori ai relațiilor internaționale, sunt conștiente de interdependența mutuală dintre state și de imposibilitatea unui stat de a-și extinde pretențiile asupra unui teritoriu mai larg decât cel recunoscut ca aparținând lui.

Principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional, cum ar fi interdicția ca un stat să-și impună voința asupra teritoriului altui stat, cu excepția unor situații speciale (protecția propriilor cetățeni) sau să înceapă un război, responsabilitatea statelor pentru acte săvârșite pe teritoriul său care pot dăuna altui stat, folosirea echitabilă a resurselor de apă de care depind și alte state, precum și de obligațiile luate de stat în calitate de membru al organizațiilor internaționale, organizațiilor suprastatale, regionale, etc., toate acestea limitează suveranitatea, pe plan internațional [19].

În cazul suveranității externe intervine și problema *recunoașterii*, care în ultimul timp, nu este tratată ca o precondiție a suveranității statului. Specialiștii în domeniu [20] afirmă că suveranitatea nu este creată de recunoaștere, dar nici nu este distrusă de nerecunoaștere. Însă, recunoașterea internațională exprimată, de obicei, prin acceptarea statului nou creat în Organizația Națiunilor Unite, este văzută ca o legalizare și legitimare internațională a stărilor unei entități politice. Nerecunoașterea afectează stărilor, lipsind-o de una din caracteristicile esențiale ale statului – capacitatea de a intra în relații cu alte state. Pe de altă parte, nerecunoașterea este condiționată de factori

obiectivi (ilegalitatea constituirii statului, pericolul pe care acesta îl reprezintă pentru comunitatea internațională), care fac ca statalitatea unei entități politice să fie nedorită.

Suveranitatea internă a statului este limitată prin obligația de a respecta drepturile omului și cetățeanului în felul în care acestea sunt consfințite în dreptul internațional și consemnate în Constituție. Limitările condiționate de normele dreptului internațional nu prezintă vre-un pericol pentru suveranitatea statului, decât în cazul nerespectării lor.

Mulți dintre autori (Ian Brownlie, James Crawford) pun semnul egalității între suveranitate și independență, autoritatea fundamentală a unui stat de a-și exercita puterea, fără a fi subordonat vreunei puteri din afară. Într-adevăr, recomandarea criteriului independenței ca fiind singurul relevant în a determina dacă un stat este sau nu deplin suveran este importantă [21].

Garantul suveranității constă în independența statului, între ele existând o interacțiune foarte strânsă, întrucât, numai independența națională și economică a statului asigură exercitarea deplină a suveranității. Din acest motiv se folosește și formula “principiul suveranității și independenței naționale”. Suveranitatea și independența națională constituie valorile-nucleu ale unuia dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional, care guvernează relațiile dintre state.

Totuși, este important să ținem cont de faptul că ceea ce este semnificativ este autoritatea sau capacitatea unui stat de a hotărî în privința relațiilor cu puterile din afară. În exercitarea suveranității sale, statul trebuie să se comporte ca un membru integrat în societatea internațională și să respecte principiile și normele dreptului internațional printre care îndeosebi, suveranitatea și independența națională a altor state, egalitatea lor în drepturi, și să procedeze, după caz, și la acțiuni de informare și consultare în vederea găsirii unor soluții viabile problemelor cu care se confruntă.

Fiind un fenomen social-politic, obiectiv și viabil, suveranitatea se caracterizează prin exclusivitate, indivizibilitate, inalienabilitate, având un caracter original și plenar.

Exclusivitatea se exprimă prin aceea că teritoriul unui stat nu poate fi supus decât unei singure suveranități. Prin caracterul indivizibil al suveranității se înțelege că ea nu poate fi fragmentată, atributele ei neputând aparține într-un stat mai multor titulari, iar inalienabilitatea desemnează faptul că suveranitatea nu poate fi abandonată sau cedată altor state sau organizații internaționale. Caracterul original și plenar este determinat de faptul că suveranitatea aparține statului și nu îi este atribuită din afară, iar prerogativele puterii de stat cuprind totalitatea domeniilor de activitate – politic, economic, social, cultural etc.

Trebuie să menționăm că, în raporturile dintre state condiția *sine qua non* a unor raporturi normale viabile, a unui climat de pace și înțelegere între națiuni îl constituie respectul reciproc al suveranității și independenței naționale.

Astfel, conceptul de suveranitate nu este un concept care să fie folosit pentru a explica ceea ce statul face sau poate alege să facă, ci este un principiu care susține faptul că trebuie să existe o autoritate supremă în interiorul comunității politice, dacă această comunitate există.

Referințe

1. Anghel, I. M. Subiectele de drept internațional. – București: Editura Lumina-Lex, 2002. p. 56-59.
2. Комаровский, Л. А. Основные вопросы науки международного права. – Москва: 1895. с. 33-34.
3. Dicționar Enciclopedic. – Chișinău: Editura „Cartier”, 2001.
4. Negru, B., Negru, A. Teoria generală a statului și dreptului [curs universitar]. – Chișinău: Bons Offices, 2006. p. 134.
5. Capacitatea de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații cu caracter internațional se identifică cu personalitatea juridică internațională a entității în cauză.
6. Ecobescu, N., Duculescu, V. Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor. – București: 1976. p. 15; Бараташвили, Д. И. Принцип суверенного равенства государств в международном праве. – Москва: Издательство „Наука”, 1978. с. 101.
7. Popescu, D., Drept internațional public, ed. Universității Titu Maiorescu, București, 2005, p. 54; Carreau, D. Droit international. – Paris: A. Pedone, 7-e édition, 2001. p. 17.
8. Naess. Community and lifestyle. – England: Cambridge, 1984. p. 397.
9. Popa, V.N. Teoria generală a dreptului. – București: ACTAMI, 1998. p. 62-63.
10. Convenția de la Montevideo din 1933, cu privire la drepturile și obligațiile statelor.
11. Art. 1 din Convenția de la Montevideo din 1933, cu privire la drepturile și obligațiile statelor.
12. Аваков, М.М. Правопреемство освободившихся государств. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1983. с. 29.
13. Popescu, D., op. cit., p. 55; Anghel, I. M., op. cit., p. 107.
14. Ануфриева, Л.П., Бекашев, Д.К., Бекашев, К.А. Международное публичное право. – Москва: Издательство „Проспект”, 2004. с. 148.
15. Miga-Beșteliu, R. Drept internațional: introducere în dreptul internațional public. – București: Editura ALL, 2003. p. 84-85.
16. Popescu, D., op. cit., p. 58.
17. Dupuy, P. M. Droit international public. 5-em édition. – Paris: Dalloz, 2000. p. 91.
18. Popescu, D., op. cit., p. 57.
19. În prezent, suveranitatea nu mai poate fi considerată nici absolută, nici relativă, deoarece sub aspectul exercitării sale este supusă unor limitări complexe de natură diferită (recursul în fața Curții Europene pentru Drepturile Omului; mecanismul de integrare în UE).
20. Popescu, D., op. cit., p. 56; Miga-Beșteliu, R. Drept internațional public. – București: Editura ALL BECK, vol. 1, 2005. p. 85-87; Mazilu, D. Dreptul internațional public. 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 2001. p. 36-37.
21. Dupuy, P. M., op.cit., p. 21; Miga-Beșteliu, R., op.cit., 2003. p. 86-87.

Prezentat la 20.12. 2007

PROTECȚIA DIPLOMATICĂ – DREPT SAU OBLIGAȚIE A STATULUI NAȚIONAL?

Diana CUCOȘ, doctor în drept, AȘM

Recenzenți:

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor cercetător

The State of nationality has the right to grant diplomatic protection to its citizens and to choose the means of protection. In case of inability of the citizen to present an international claim himself, the State of nationality has the legal duty to exercise diplomatic protection, if the injury resulted from a grave breach of a jus cogens norm attributable to the territorial State. Many contemporary States' Constitutions have fixed the legal obligation of the State to protect its citizens abroad.

Developments of international human rights law elevated the position of the individual in international law.

Expresia juridică care desemnează dreptul statului de a proteja cetățenii săi și drepturile acestora în statul de reședință este aceea de „protecție diplomatică” [1, p. 247-248]. Dreptul internațional a autorizat statul național să revindică drepturile cetățenilor săi prin metode diplomatice sau alte metode sancționate de către dreptul internațional. La nivel doctrinar, cel mai controversat aspect al protecției diplomatice ține de subiectul apartenenței drepturilor încălcate. Își apără statul național propriul drept, care a fost încălcat în persoana cetățeanului său sau nemijlocit dreptul cetățeanului este contradicția la care un răspuns final și unanim acceptat nu există în dreptul internațional.

Conform concepției tradiționale, la baza căreia se află ficțiunea lui Emerich de Vattel, statul cetățeanului prejudiciat acționează în nume propriu, deoarece prejudiciul cauzat cetățeanului său este considerat prejudiciu adus însuși statului. Amplificând interesul lui Groțius pentru „cetățeni”, precum și justificând dreptul statului de a cere respectarea drepturilor sale în relațiile cu alte state, Emerich de Vattel susținea că: „Oricine are un comportament inadecvat față de cetățeanul unui stat, cauzează indirect un prejudiciu aceluia stat care, în consecință, trebuie să apere cetățeanul respectiv” [25 p. 254-255]. Astfel, bazându-se pe premisa groțiană în favoarea statului de a-și apăra cetățenii săi, Emerich de Vattel argumentează atât justificarea protecției, cât și obligația statului național de a proteja cetățenii săi.

În decursul multor secole, invocarea „prejudiciului indirect” a constituit baza protecției diplomatice. Deciziile tribunalelor internaționale în nenumărate rânduri au demonstrat interesul general al statului cu privire la tratamentul cetățenilor săi aflați peste hotare și asigurarea respectării dreptului internațional, ceea ce implicit califica atentarea la un drept al cetățeanului ca fiind o atentare la dreptul statului. Se poate de afirmat că prin înaintarea unei reclamații internaționale, statul își apără propriul drept. Acest principiu a fost exprimat de către Curtea Permanentă de Justiție Internațională în hotărârile cu privire la cauza Mavrommatis și cauza căii ferate Panevezys-Saldutiskis, la fel și de C.I.J. în hotărârea cu privire la cauza Nottebohm.

În hotărârea cu privire la cauza *Mavrommatis*, Curtea Permanentă de Justiție Internațională a declarat că: „Acționând în scopul protecției unui cetățean [...] statul, în fond, își apără propriul drept – dreptul de a asigura respectarea normelor internaționale cu privire la cetățenii săi. În așa fel, din acest punct de vedere, nu există nici o îndoială că la baza reclamației se află interesul statului [...]. Din momentul participării statului în favoarea cetățeanului său, instanța de judecată internațională va considera doar statul în calitate de parte” [17, p. 12]. După multe opinii critice ale teoreticienilor, bazate pe exemple de tentative abuzive din practica statelor, în anul 1955, acest principiu a fost reexpus de către C.I.J. în hotărârea cu privire la cauza *Nottebohm*: „Protecția diplomatică și protecția prin intermediul procedurilor juridice internaționale reprezintă metode de protecție ale drepturilor statului” [18, p. 24]. Ulterior, acest principiu își regăsește expresia sa și în practica statelor.

Institutul de Drept Internațional, la sesiunea de la Varșovia, din anul 1965, a enunțat că reclamația internațională, înaintată în legătură cu cauzarea unui prejudiciu persoanei fizice, poartă caracterul național al statului atunci când persoana fizică este cetățean al acestui stat sau persoană care, conform dreptului internațional, statul este împuternicit să o asimileze propriei populații în scopul protecției diplomatice [16, art. 3 (a)].

Concepția tradițională conduce către concluzia că, în final, la nivel internațional statul este singurul deținător al dreptului material atunci când naționalului său i-a fost cauzat un prejudiciu, iar în cazul apatrizilor, aceștia sunt privați de minimum de drepturi materiale.

Profesorul J. L. Brierly consideră că teoria conform căreia prejudiciul adus unui cetățean este un prejudiciu adus statului național, nu implică introducerea ficțiunii în drept, așa cum este uneori sugerat. Această calificare „reflectă adevărul real, paguba survenită ca rezultat al denegării de dreptate nu este limitată sau, în orice caz, nu privește un individ în parte ori familia acestuia, dar include așa consecințe, cum sunt „neîncrederea sau lipsa siguranței” la care sunt supuși și alți străini aflați în situații similare.[...] Un anume guvern are frecvent interesul deosebit în respectarea principiilor dreptului internațional, și nu cel al obținerii despăgubirilor pentru dauna cauzată unui cetățean într-o situație concretă [...]” [5, p. 48]. Argumentele lui J. L. Brierly susțin că persoana fizică nu are dreptul de a înainta o reclamație internațională. Atât timp cât statele nu acceptă statutul internațional al individului [3, p. 143-144], lipsa dreptului procesual de a urmări drepturile sale la nivel internațional nu reprezintă un deficit anacronic. Astfel, doctrina tradițională cu privire la protecția diplomatică este o consecință inevitabilă a inexistenței la nivel internațional a dreptului material al indivizilor lezați. Ulterior, această idee a fost susținută de către W. K. Geck în *Enciclopedia de drept internațional public*, unde el afirmă că: „statele nu au recunoscut și au refuzat să aplice conceptul” conform căruia „statele de reședință sunt deținătoare ale drepturilor oferite străinilor de standardele internaționale.” [12, p. 1057].

Hotărârile instanțelor de judecată nu susțin în mod continuu concepția tradițională a protecției diplomatice [10, punctul 64]. Deși multe decizii ale Curții Permanente de Justiție Internațională, ale C.I.J. și ale tribunalelor internaționale sunt citate ca exemple în susținerea concepției tradiționale (cauzele *Mavrommatis*,

Panevezys-Saldutiskis, Nottebohm, Barcelona Traction) sau cel puțin exemple care afirmă dreptul procesual exclusiv al statelor de a decide asupra dreptului material la nivel internațional, alte decizii, totuși, pot fi interpretate ca afirmând dreptul material al individului pe lângă dreptul material al statului național. În mod special, în cauza *Interhandel* C.I.J. a indicat că statul declarant „a adoptat cauza naționalului său a cărui drepturi au fost încălcate pe teritoriul unui stat terț contrar dreptului internațional” [14, p. 27]. Atunci când statul inițiază un proces din numele cetățenilor săi, deseori, în calitate de reclamant este indicat nemijlocit cetățeanul prejudiciat.

Dezvoltarea contemporană a standardelor internaționale din domeniul drepturilor omului și a normelor juridice care reglementează investițiile internaționale au influențat și modificat concepția tradițională a protecției diplomatice. Cadrul juridic internațional actual permite indivizilor de a-și apăra drepturile sale prin înaintarea reclamațiilor împotriva statului național sau împotriva unui stat terț. Bazându-ne atât pe actualele standarde din domeniul drepturilor omului, cât și pe practica statelor, este greu de afirmat că tradiționala concepție a protecției diplomatice (care susține că prejudiciul cauzat individului este prejudiciu direct adus statului național) nu constituie doar o ficțiune. Nimeni nici nu intenționează să justifice orientarea tradițională, inclusiv și J. L. Brierly, în lucrarea sa „*The Law of Nations*”, a indicat că: „Este o exagerare de a susține că ori de câte ori un cetățean este prejudiciat pe teritoriul unui stat străin, statul național este prejudiciat în ansamblu” [4, p. 275]. Cu toate acestea, este mai important de a analiza avantajele concepției tradiționale a protecției diplomatice, iar fundamentarea ei logică urmează a fi lăsată pe locul doi. Ideea eliminării protecției diplomatice, în calitate de mecanism al dreptului internațional, nu pare a fi rezonabilă în prezent, deoarece aceasta ar plasa mulți indivizi în afara oricărei protecții. Deși confruntările de opinie mai predomină cu privire la ficțiunea juridică introdusă de protecția diplomatică, problema cheie se referă, totuși, la soluția alternativă pentru cerințele tradiționale ale protecției diplomatice. În scopul înlăturării caracterului fictiv al protecției diplomatice, teoreticienii preocupați de această problemă au înaintat diferite soluții și explicații. Astfel, ținând cont de toate exemplele sus-menționate, unii savanți afirmă că exercitând protecția diplomatică, statul acționează în calitate de reprezentant al individului prejudiciat și asigură realizarea dreptului individului [11, p. 413-420]. Alți autori încearcă să fundamenteze poziția individului și să depășească caracterul artificial al concepției tradiționale [12, p. 1058; 14, p. 878]. Ei consideră că este cel puțin la fel de logic afirmarea existenței paralele pe de o parte a unui drept material al individului, conform unui tratat internațional, și pe de altă parte, existența unui drept material al statului de a vedea naționalii săi asigurați cu drepturile prevăzute de tratate. Adițional, ei susțin că la nivel internațional statul posedă dreptul procesual exclusiv de a aplica drepturile materiale.

Profesorul P. C. Jessup consideră că dreptul de a înainta o reclamație internațională aparține atât persoanei fizice, cât și statului național, ultimul având totuși prioritate. În continuare P. C. Jessup afirmă că persoana fizică va putea recurge la procedurile internaționale doar după ce statul național s-a pronunțat asupra neintervenției sale [15, p. 116-118]. Bennouna a ocupat o poziție categorică

și nu tolerează concepția tradițională, calificând-o drept simplă ficțiune [2, p. 245]. F Orrego Vicuña este de părerea că mecanismul protecției diplomatice este activat doar atunci când persoana fizică lezată nu are acces direct la procedurile internaționale. El admite, totuși, un paralelism în situația când statul național susține reclamația înaintată de către persoana fizică prin intermediul metodelor juridice disponibile, dar această alternativă va genera diferite interferențe în procesul ordonat al procedurii internaționale, iar consecințele se vor răsfrânge și asupra deciziei finale [19].

În unele situații, însă, încălcarea drepturilor străinilor va atinge și interesele statului național, de exemplu, încălcarea sistematică a drepturilor cetățenilor unui stat concret, fapt care confirmă o politică de discriminare față de cetățeni. În acest caz, noțiunea de prejudiciu cauzat statului își are explicație.

Compararea practicii actuale a statelor permite de a examina evoluția legislației cu privire la naționalitatea reclamațiilor și fixarea limitelor admise ale noilor principii și abordări în acest sens. Protecția diplomatică nu este reglementată de tratatele cu privire la drepturile omului. Deși această instituție poate fi definită ca fiind un instrument de consolidare a protecției drepturilor omului, în final, protecția diplomatică nu poate fi calificată în calitate de un drept ce aparține indivizilor. Această concluzie rezultă din prevederile unor acte internaționale. De exemplu, Convenția internațională privind drepturile tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor lor prevede dreptul străinului de a se adresa reprezentanțelor diplomatice sau consulare cu o solicitare de protecție, dar nu obligă statul național de a acorda protecție ca rezultat al solicitării [24, p. 1004]. Unii membri ai comunității juridice internaționale consideră, totuși, că indivizii trebuie să se bucure de dreptul la protecție diplomatică în calitatea lor de persoane fizice. Este de menționat și îngrijorarea statelor de faptul că statul național nu poate să discrimineze neîntemeiat anumite categorii de cetățeni, el fiind obligat să protejeze toți cetățenii săi.

Stipularea unei obligații concrete a statelor de a acorda protecție diplomatică naționalilor săi se reflectă în textele diferitor constituții. Este adevărat, totuși, că organele competente se bucură de discreție în ceea ce privește alegerea metodei antrenate și momentul acordării protecției. Felul în care se va decide este în funcție de politica externă a statului, care constituie o problemă de mare sensibilitate. Probabil, prin acordarea protecției diplomatice în acest sens, legiuitorul a avut în vedere acordarea protecției în sens larg. Solicitarea protecției diplomatice, însă, nu poate fi refuzată în mod arbitrar. Toți cetățenii unui stat se bucură în măsură egală de drepturile, beneficiile și privilegiile cetățeniei. Dacă conform legislației unui stat acordarea protecției diplomatice nu reprezintă o obligație de natură constituțională, atunci ea va fi considerată, cel puțin, ca fiind un beneficiu ce rezultă din posesia cetățeniei aceluia stat. Constituția Republicii Moldova prevede: „Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de protecția statului atât în țară, cât și în străinătate” [6, art. 18 (1)]. În Constituția Federației Ruse este stipulat: „Federația Rusă garantează cetățenilor săi apărare și protecție peste hotarele sale” [8, art. 61 (2)]. Prevederi cu același conținut întâlnim și în Constituțiile Ucrainei [9], Poloniei [7], Ungariei [21] ș.a. Constituțiile Spaniei, Italiei și Turciei limitează această protecție doar la

situațiile în care au fost încălcate drepturile lucrătorilor aflați pe teritoriul statelor terțe. Articolul 42 al Constituției spaniole prevede că statul: „[...] se preocupă de protecția drepturilor economice și sociale ale lucrătorilor spanioli aflați peste hotare” [22]. Într-o manieră puțin diferită, articolul 108 al Constituției Greciei prevede obligația statului de a garanta condiții de trai pentru diaspora grecească, precum și menținerea legăturii cu țara mamă [20]. Constituția mai obligă statul grec să asigure învățământul și promovarea socială a grecilor care au stabilit relații de muncă în afara teritoriului național.

Dispozițiile constituționale ale Republicii Populare Democratice Coreene, însă, fixează „obligația” statului de a proteja cetățenii săi aflați în străinătate. Se pare că unele state, îndeosebi cele ale Europei Centrale și de Est, agreează și acceptă în mod special protecția diplomatică a cetățenilor săi aflați peste hotare. Cu toate că dispozițiile constituționale prevăd reglementări cu privire la protecția diplomatică, fie prevăzute ca obligație a statului ori drept al cetățenilor, totuși, nu este clar în ce măsură acest drept este asigurat prin sancțiuni interne. Observăm că textul unui număr impunător de constituții contemporane fixează obligația juridică a statului de a acorda protecție diplomatică cetățenilor săi, ceea ce demonstrează tendința actuală a dreptului internațional de a fundamenta drepturile indivizilor (pe când concepția tradițională susține dreptul suveran al statului de a acorda protecție diplomatică). Din acest motiv, problema apartenenței drepturilor lezate trebuie privită din unghiul dezvoltării progresive.

Practica statelor nu este uniformă în acest sens. Legislația națională a Austriei nu fixează obligația statului de a acorda protecție diplomatică sau de a compensa cetățenii austrieci care au fost expriați pe teritoriul unui stat terț.

În cauza *Manderlier*, reclamația cetățeanului belgian a fost respinsă atât în prima instanță, cât și în instanța de apel, deoarece nu există o obligație generală din partea statului de a exercita dreptul la protecție diplomatică în numele naționalilor săi [23, p. 59]. Această soluție este general acceptată de către autoritățile belgiene.

Mulți cetățeni ai țărilor Europei de Vest și-au revendicat dreptul la protecție diplomatică în instanțele de judecată națională. Deși cazurile au fost soluționate în defavoarea cetățenilor, faptul înaintării reclamațiilor certifică presupunerea că ei aveau temei să se considere beneficiari ai dreptului la protecție diplomatică.

Atât actuala practică internațională a statelor, cât și prevederile constituționale contemporane susțin că statele au nu doar dreptul, dar și obligația juridică de a proteja naționalii săi care se află pe teritoriul statelor terțe. Această concepție, deși contravine modului tradițional de definire a protecției diplomatice, nu poate fi negată, deoarece ea se aliniaza scopului dreptului internațional contemporan, și anume consolidarea drepturilor omului. În procesul de codificare a domeniului protecției diplomatice, aceste tendințe contemporane au fost luate în considerare de către C.D.I. Nedevind de la concepția tradițională, care califică protecția diplomatică prerogativă a statului național, dar cu alinierea la actualele tendințe progresive de dezvoltare ale dreptului internațional, articolul 4 al proiectului C.D.I. limitează obligația statelor de a acorda protecție diplomatică doar la anumite cazuri de o importanță majoră. Articolul 4 (1) al proiectului de articole prevede că în lipsa altor căi disponibile de înaintare a reclamației și la cererea cetățeanului, statul

național este obligat să preia cauza cetățeanului său și să acorde protecție diplomatică dacă au fost violate normele *jus cogens*. Aceste circumstanțe sunt în conformitate cu tendințele progresive de dezvoltare: pe de o parte obligația statului este limitată doar la cazuri de o importanță deosebită, în prezența cărora neintervenția statului ar însemna lipsa pentru cetățean a oricărei șanse de a obține dreptate și repararea prejudiciului, iar pe de altă parte cetățenii prejudiciați în asemenea circumstanțe se bucură de protecția statului său.

În prezența anumitor împrejurări, statul național va fi scutit de obligația susmenționată, și anume dacă: „a) exercitarea protecției diplomatice va pune sub pericol iminent interesele majore ale statului și/sau ale populației sale; b) alte state realizează protecția diplomatică în interesul persoanei lezate; c) persoana lezată nu posedă cetățenia efectivă și predominantă a statului respectiv” [10, art. 4 (2)].

Dacă statul parte la o convenție cu privire la drepturile omului trebuie să asigure protecția eficientă a oricărei persoane care se află sub jurisdicția sa de la orice încălcare a drepturilor prevăzute de convenție și să asigure metode de recompensă adecvate, atunci nu există nici un temei care ar scuti statul național al individului lezat de obligația de a acorda protecție cetățeanului propriu ale cărui drepturi fundamentale au fost lezate pe teritoriul statului terț [10, punctul 89].

Este necesar de a respecta concepția tradițională a protecției diplomatice privită, totuși, cu luarea în vedere a tendințelor progresive ale dreptului internațional, și de a califica protecția drept prerogativă a statului, iar în exercitarea acestui drept, statele vor lua în considerare drepturile și interesele cetățenilor care solicită protecție, fără a aduce atingere intereselor predominante ale politicii externe a statului. Astfel, legislația națională a statelor nu ar trebui să prevadă obligația generală a statului de a interveni în favoarea cetățenilor săi. Prevederile interne trebuie să fie de o așa natură, încât din dispozițiile acestora să rezulte obligativitatea acordării protecției diplomatice în cazurile în care cetățenii lezați nu dispun de alte mijloace eficiente, sau în cazurile în care prejudiciul cauzat este rezultatul încălcării normelor *jus cogens*. Totuși, dreptul discreționar de a exercita protecția diplomatică nu împiedică statelor de a-și lua obligația generală de exercitare a acestui drept în fața cetățenilor.

Regulile tradiționale ale protecției diplomatice se confruntă în acest context cu accesul sporit al indivizilor la mecanismele internaționale de soluționare a diferendelor. Statul național este abilitat cu dreptul de a înainta o reclamație internațională în cazul când acțiunile ilegale ale statului terț au atins drepturile proprii ale statului sau cetățeanul său a fost victima unui proces de expropriere în condiții dezavantajoase sau discriminatorii. Statul va acționa pe cale diplomatică sau juridică în scopul apărării intereselor și drepturilor cetățenilor săi afectate în rezultatul unor atentări sistematice și de mari proporții. Nici o prevedere internațională nu interzice statului național dreptul de a se asocia cetățeanului său în scopul protecției dreptului încălcat. Aceste două instrumente, procedurile internaționale și protecția diplomatică, se completează reciproc.

Referințe

1. Anghel, I. M., *Dreptul diplomatic și consular*, ediția a II-a, volumul I, Editura Lumina Lex, București, 2002, 688 p.
2. Bennouna, M., *La protection diplomatique, un droit de l'état?*, în: Boutras Boutras-Ghali: *Amicorum Discipulorumque Liber: paix, développement, démocratie*, Bruylant, Bruxelles, 1998, vol. I, 843 p.
3. Bolintineanu, A., Năstase, A., Aurescu, B., *Drept internațional contemporan*, ediția a II-a, Editura All Beck, București, 2000, 464 p. Deși problema se pune cu o mare acuitate atât în teoria cât și practica dreptului internațional, astăzi individului nu îi este atribuită calitatea de subiect de drept internațional.
4. Brierly, J. L., *The Law of Nations; an introduction to the international law of peace*, 6th ed., Humphrey Waldock, Clarendon Press, Oxford, 1963, 442 p.
5. Brierly, J. L., *The Theory of Implied State Complicity in International Claims*, B.Y.I.L., 1928, vol. 9.
6. *Constituția Republicii Moldova*, 29 iulie 1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12 august 1994 (articolul 18 în redacția Legii 1469-XV din 21 noiembrie 2002, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 169/1290, 12 decembrie 2002).
7. *Constitution of the Republic of Poland*, 1997, <http://www.sejm.gov.pl/english/konstytucja/kon1.htm>.
8. *Constitution of the Russian Federation*, 1993, <http://www.departments.bucknell.edu/russian/const/constit.html>.
9. *Constitution of Ukraine*, 1996, <http://www.rada.kiev.ua/const/conengl.htm>.
10. Dugard, J. R., *First Report on Diplomatic Protection*, United Nations, Document A/CN.4/506 (7 March 2000), <http://www.un.org/law/ilc/index.htm>
11. Garcia Amador, F. V., *State Responsibility: Some New Problems*, R.C.A.D.I., 1958-II, vol. 94.
12. Geck, W. K., "Diplomatic Protection", în: R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, 1992, vol. I.
13. Guha Roy, S. N., *Is the Law of Responsibility of States for Injuries to Aliens a Part of Universal International Law?*, A.J.I.L., 1961, vol. 55.
14. *Interhandel case*, I.C.J., Reports, 1959.
15. Jessup, P. C., *A Modern Law of Nations: An Introduction*, Archon Books, 1952, (reprint 1968), 236 p.
16. *Le caractère national d'une réclamation internationale présentée par un Etat en raison d'un dommage subi par un individu*, Session de Varsovie, 1965, http://www.idi-iiil.org/idiF/resolutionsF/1965_var_01_fr.pdf.
17. *Mavrommatis Palestine Concessions case (Greece v. U.K.)*, P.C.I.J., Reports, 1924, Series A, No. 2, 93 p.
18. *Nottebohm case*, I.C.J., Reports, 1955.
19. Orrego Vicuña, F., *Final Report The Changing Law of Nationality of Claims*, International Law Association, London conference, (2000), Committee on Diplomatic Protection of Persons and Property, <http://www.ila-hq.org>.
20. *The Constitution of Greece*, 1975, <http://www.hri.org/MFA/syntagma>.
21. *The Constitution of the Republic of Hungary*, 1997, <http://www.constitution.org/cons/hungary.txt>.
22. *The Spanish Constitution*, 1978, <http://www.spainemb.org/information/constitucionin.htm>.
23. Waelbroeck, M., „Belgium”, în: E. Lauterpacht and J.G. Gollier (eds.), *Individual Rights and the State in Foreign Affairs: An International Compendium*, Praeger Publishers, New York – London, 1977, 473 p.

24. Warbrick, C., Protection of Nationals Abroad: Current Legal Problems, I.C.L.Q., 1988, vol. 37.

25. Ваттель, Э. Де., Право народов или принципы естественного права, применяемые к поведению и делам нации и суверенов, Государственное издательство юридической литературы, Москва, 1960, 719 с.

Prezentat la 05.12.2007

COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ PRIVIND COMBATEREA TERORISMULUI – FLAGEL AL SEC. XX

Raisa ENACHE, magistru în drept, IRIM

Recenzent:

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

In this article, analyzed the whole international system, which is affected from phenomenon with the name "Terrorism". To combine the activity of the Organization Al-Qaida with the crafts of terrorism treated the complexes aspects witch maintaining till nowadays this international flange.

In then beginning of 20th sentry the crime situation in Europe and USA was terrible, terrorists began to act in their specific way, using bombs, and other terrorist acts. Drugs begun to be a terrible illness of humanity, so people decided to unite in the face of crimes.

The transnational terrorism that a real element of the XX-XXI cycle, the factors witch conditioned and the harmful effects, witch can lead at the apparition of other type of the danger – the threat of the nuclear terrorism.

Evoluția societăților contemporane evidențiază faptul că deși s-au intensificat măsurile și intervențiile instituțiilor specializate de control social împotriva faptelor de delincvență și criminalitate, în multe țări se constată o recrudescență și o multiplicare a delictelor comise cu violență și agresivitate precum și a celor din domeniul economic și financiar-bancar, fraudă, șantaj, mită și corupție.

Reprezentând o problemă socială a cărei modalitate de manifestare și soluționare interesează atât factorii de control social (poliție, justiție, administrație) cât și opinia publică. Delictele și crimele comise prin violență și corupție tind să devină deosebit de intense și periculoase pentru stabilitatea și securitatea instituțiilor, grupurilor și indivizilor, fiind asociate de multe ori cu cele de crimă organizată, terorism și violență instituționalizată, specifice, "subculturilor" violenței și crimei profesionalizate.

Deși cauzele recrudescenței violenței și crimei organizate sunt dificil de identificat și explicat datorită existenței unor diferențe sensibile în ceea ce privește amploarea și intensitatea lor de la o țară la alta, majoritatea specialiștilor și cercetătorilor consideră că sursele acestor fenomene rezidă în perpetuarea unor structuri politice, economice și normative deficitare, în menținerea și accentuarea discrepanțelor sociale și economice dintre indivizi, grupuri și comunități, și intensificarea conflictelor și tensiunilor sociale și etnice.

Dificultățile întâmpinate în definirea actelor și crimelor comise prin violență sunt determinate atât de varietatea formelor de violență și crimă violentă întâlnite în diverse societăți, cât și de diferențele în ceea ce privește sancționarea și pedepsirea acestora, mai ales că, de multe ori, violența acoperă o gamă largă de comportamente individuale și sociale ce țin de propria lor etiologie.

Totodată, crimele internaționale nu constituie un fenomen nou, apariția și evoluția ei fiind strâns legată de evoluția indivizilor, grupurilor, organizațiilor și societăților umane.

Crimele internaționale reprezintă o permanență umană, fiind intens legată de esența umană și de funcționarea societății.

Ea este amplificată în prezent de acte de terorism și crimă organizată, comise cu scopul de a inspira frică, spaimă și groază în rândul opiniei publice, dar și o serie de delictе și crime, ce violează drepturile și libertățile individului (omoruri, asasinatе, violuri, jafuri, agresivități fizice).

Pentru abordarea acestui subiect, se cere analizată interacțiunea dialectică a două mari forțe antagonice: necesitatea militară și legile umanității.

Orice conflict armat presupune, din punctul de vedere al celor care-l poartă, o necesitate de a distruge cât mai mult, de a scoate din luptă un număr cât mai mare de combatanți ai părții adverse, într-un cuvânt de a obține victoria.

Pe de altă parte, legile umanității, inclusiv Declarația Universală a Drepturilor Omului, stipulează cât mai puține suferințe, un număr cât mai redus de pagube materiale și, fapt foarte important, revenirea cât mai grabnică la *libertate și la securitatea persoanei*.

Privită în ansamblu, problematica drepturilor omului poate fi abordată:

a) Ca filozofie politico-juridică, a cărei evoluție a dus la afirmarea individului ca persoană umană îndreptățită să beneficieze sau să fie investită cu drepturi proprii opozabile, în primul rând, statului căruia îi aparțin.

b) Cadrul juridic, privind drepturile omului care au fost transpuse în instrumente juridice generatoare de drepturi și obligații, mai întâi, pe plan național și apoi la scară internațională.

c) Cooperarea între state la nivel internațional, care intervine mult mai târziu, pentru protejarea drepturilor câștigate prin instrumente juridice specifice sau prin identificarea unor noi drepturi.

Dreptul internațional este privit de unii specialiști ca o știință autonomă, alții îl consideră o ramură a dreptului[1, p. 72]. I se acordă o foarte mare importanță datorită faptului că ființa umană este supusă mereu unor presiuni economico-sociale.

Drepturile omului stabilesc ce îi este permis unei persoane să fie, să posede și să facă pentru simplul fapt că este om. A fi om înseamnă să exiști, să ai anumite drepturi. De-a lungul istoriei, a căpătat tot mai clare contururi ideea de dreptate sub diferite forme. Astfel, a fost aprobată *Declarația Universală a Drepturilor Omului* de către O.N.U. la 10 decembrie 1948[2, p. 43]. Drepturile omului au obținut astfel o formă juridică.

Declarația din 1789, precum și *Declarația drepturilor omului din 1948*, sunt de o mare importanță în calitate de trepte istorice diferite.

Documentele scrise care proclamă drepturile omului, cum ar fi: *Magna Carta Libertatum* din 1219, considerat primul document european în care sunt schițate elementele protecției juridice a persoanei umane; Declarația Britanică a Drepturilor Omului din 1689, Declarația Revoluției Franceze din 1789 reprezintă o victorie importantă în ceea ce privește situarea drepturilor omului la un nivel de talie europeană. Declarația din 1789 consfințește, prin adoptarea celor 30 de articole, că drepturile omului sunt *naturale, inalienabile și sacre* și că *ignorarea, uitarea sau disprețuirea lor, sunt cauzele corupției și a relelor în societate*.

Adoptarea și proclamarea Declarației Drepturilor Omului de către O.N.U. a izvorât din nevoia ca drepturile omului să fie ocrotite de lege, *pentru ca omul să nu fie silit să recurgă la o soluție extremă, la revolta împotriva tiraniei și asupririi.*

Este promovată credința în drepturile omului, în demnitatea și valoarea persoanei, favorizarea progresului social și îmbunătățirea condițiilor de viață. Fiind adoptată și aprobată de un for superior, aceste drepturi încurajează relațiile de prietenie privind respectarea acestui bun al oamenilor. Acest document este foarte important, deoarece el vine să reglementeze și să normalizeze raporturile interumane și statale, punând în centrul atenției omul, ca ființă supremă pe pământ[3, p. 81].

Sub influența schimbărilor radicale din această perioadă, se formează un concept nou, referitor la conținutul, extinderea și semnificația dreptului omului, la mijloacele de reglementare și înlăptuire pe plan național și internațional[4, p. 115].

Potrivit prevederilor art. 3 al Declarației Universale a Drepturilor Omului „*orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale*”, precum și în baza documentelor ulterioare editate de către O.N.U., este specificat clar faptul că statele trebuie să de-a riposta cuvenită atacurilor teroriste.

Terorismul a devenit un sistem agresiv, deosebit de periculos, care amenință omul ca individ, comunitățile umane în toată diversitatea lor și chiar entitățile statale cu valorile lor politice, economice și militare, punându-le în pericol libertatea, bunăstarea și chiar existența.

Atacul terorist din *inima* S.U.A. a pus problema unei noi strategii politico-militare americane pe plan global. Evenimentele tragice din Washington și New-York au determinat o apropiere de S.U.A. a țărilor Europei de est și în special a Federației Ruse care, nu de mult timp, a făcut față unei probleme similare.

Aceste acțiuni sunt cultivate și sprijinite de organizații și de state care sunt stăpânite de ideologii sau credințe exclusiviste, negând libertățile fundamentale ale omului și propagând violența și crima ca metode de impunere în lume a ideilor și convingerilor proprii[5, p. 63]. Pe această linie se înscrie perfect fundamentalismul islamic, un curent religios apărut în secolul trecut, dar activ și ofensiv la început de mileniu.

Este evident că țările vizate de teroriști, mai ales S.U.A., nu au reușit să conștientizeze la dimensiuni reale pericolozitatea terorismului. Ele s-au concentrat mai mult pe respectarea în lume a *drepturilor omului*, neglijând o serie de factori interni și externi care exacerbează ura rasială și religioasă[6, p. 96].

Sub impactul tragicului atac terorist din S.U.A., s-a conturat destul de clar adversarul, organizațiile, grupările și persoanele implicate direct în acțiunile teroriste, pe de o parte, dar și statele care sprijină și le adăpostesc pe primele, pe de altă parte.

Ca o ripostă la adresa acțiunilor teroriste, atacurile lansate împotriva talibanilor și a rețelei teroriste Al-Quaeda a lui Osama Ben Laden au fost însoțite și de acțiuni de parașutare și ajutorare umanitară, în încercarea de anihilare a elementelor de apărare antiaeriană talibane, au fost vizate turnuri de control și piste de aterizare, rețele de înaltă tensiune și centrale electrice: „*în războiul împotriva terorismului vom folosi toată influența și toată puterea de care dispunem. Dorim să creăm condiții*

pentru a desfășura o campanie antiteroristă susținută” a declarat într-un interviu Donald Rumsfeld, secretarul apărării S.U.A.

Armele folosite în atacurile teroriste se înscriu în categoria celor convenționale. Nu au fost furnizate alte detalii, deși, bombele lansate de pe bombardierele B-2 au fost dirijate prin satelit. Pentagonul a mai declarat că au mai fost lansate și bombe nedirijate de pe vechile bombardiere B-2. Au fost lansate peste 37.000 de pachete de hrană, medicamente, aparate de radio cu tranzistor și fluturași prin care populația era îndemnată să nu părăsească satele.

Războiul antiterorist nu a presupus acțiuni militare clasice, cu mari grupări de forțe de luptă prevăzute în normele de artă și de strategie militară. Este o nouă și foarte importantă remarcă privind legitimitatea atacurilor asupra terorismului în general.

Acțiunea internațională în domeniul drepturilor omului, mecanismele și procedurile, create în vederea aplicării corecte a dispozițiilor instrumentelor convenite de către state au ca obiectiv principal respectarea demnității umane, indicatorul sintetic al tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale ființei umane și, ca o consecință, prevenirea, condamnarea și reprimarea încălcărilor flagrante, masive și permanente a acestor drepturi.

La nivel internațional, activitatea de combatere a diferitelor manifestări ale terorismului este efectuată nu numai de subdiviziunile speciale ale O.N.U., dar și de alte organe internaționale, cum ar fi, în special, de Interpol.

Participarea Interpol-ului la activitatea de luptă împotriva terorismului internațional a fost acceptată în timpul Adunării Generale a Interpol-ului, din Washington, în anul 1985, fiind semnată rezoluția AGN/54/RES/1, în care se indică asupra necesității creării unei subdiviziuni speciale în cadrul Interpol-ului în scopul „coordonării și amplificării luptei contra terorismului internațional” și se propunea o listă concretă de măsuri pentru lupta împotriva acestui gen de activitate criminală.

Direcția Antitero în cadrul Interpol-ului a fost creată în anul 1987 și de atunci în componența ei intră și organizarea rezistenței împotriva terorismului. Scopurile acestui institut de combatere a terorismului sunt atinse pe calea creării unui sistem efectiv de schimb a informației prin intermediul Interpol-ului, organizării lucrului informațional-analitic în cadrul serviciilor speciale ale acestei Direcții, crearea sistemului de reacționare la semnele activității teroriste, precum și organizarea și efectuarea conferințelor și simpoziunilor internaționale consacrate elaborării măsurilor de combatere a terorismului[7, p. 418].

Astăzi victime ale teroriștilor pot deveni cele mai diverse categorii de persoane, spațiile naturale și construcțiile tehnice, obiectele de transport, de comunicații, industriale, complexe nucleare și militare. Această listă poate fi continuată și totuși ea va rămâne incompletă.

Printre obiectele atentatelor teroriste pot fi instituțiile de stat, persoanele cu funcții de răspundere din organele legislative, executive și judecătorești ale Republicii Moldova, reprezentanții statelor străine ce sunt sub ocrotire internațională și se află pe teritoriul statului nostru, populația autohtonă și reprezentanții de peste hotare, specialiștii ce participă nemijlocit la lupta

împotriva terorismului și membrii familiilor acestora, obiectele strategice ce prezintă risc ecologic sporit.

Cea mai importantă sarcină este prevenirea acțiunilor teroriste, în acest sens impunându-se și o „schimbare a mentalității”, care să permită serviciilor secrete să acționeze eficient.

Așadar, perspectivele nu sunt deloc încurajatoare. Soluționarea problemei Bin Laden nu reprezintă o soluție a problemei Juhadului. Islamiștii își vor continua lupta și în absența liderului saudit, iar prezența lor masivă pe teritoriul SUA, va prezenta în continuare o amenințare. Educați în Statele Unite în spiritul Jihadului, extremiștii islamici nu vor renunța la lupta pentru apărarea credinței și chiar dacă nu vor acționa pe teritoriul american, vor îngroșa rândurile „războinicilor sfinți” în Kașmir, Cecenia sau Afganistan.

Istoria a dovedit că se poate negocia orice. Pe această constatare se bazează teroriștii în special când se pune problema luării de ostatici. În astfel de cazuri miza este: schimbul de prizonieri, eliberarea unor persoane arestate, retragerea forțelor străine de pe alt teritoriu. Actorii situațiilor sunt: teroriștii și autoritățile, ostaticii fiind moneda de schimb.

Deci, terorismul internațional a devenit plaga cea mai dureroasă a lumii contemporane, întâlnit sub multiple forme, ceea ce provoacă destabilizare și teamă. Teroriștii sunt persoane care își îndreaptă ura împotriva celor nevinovați, motivația care precede actul terorist corelându-se cu idealuri abstracte și valori absolute. Sentimentul vinovăției față de victimă este înlocuit cu cel al împlinirii unei „datorii de credință”. Terorismul se consideră un instrument al justiției și, în numele acesteia, ucide. Terorismul nu are chip. El este pretutindeni și nicăieri. Oricine poate fi victima unui atac terorist. De aceea, lupta împotriva terorismului este, de fapt, o responsabilitate a tuturor.

Așadar, pentru a eficientiza activitatea antiteroristă este necesar a întreprinde unele măsuri și anume:

- majorarea nivelului de securizare a întreprinderilor, organizațiilor și instituțiilor ce pot deveni ținte ale teroriștilor, precum și a tuturor tipurilor de transport;

- stabilirea unor reguli rigide pentru controlul intrărilor și ieșirilor din țară, pentru supravegherea adecvată a tranzitării teritoriului național;

- perfecționarea permanentă a specialiștilor implicați în lupta cu terorismul, precum și a tuturor colaboratorilor organelor de ocrotire a dreptului, în vederea împlinirii capacităților de reacționare promptă și oportună în cazurile de terorism;

- crearea bazei de date ample în care ar fi înregistrate organizațiile ce întreprind acțiuni teroriste, informații privind liderii și activiștii acestora, de asemenea, privind mișcările extremiste sau potențialele grupări teroriste;

- colaborarea cu organizațiile internaționale și cu organele altor state pentru combaterea terorismului (schimbul de informații, ajutorul reciproc, organizarea conferințelor științifico-practice etc.);

- demascarea prin toate mijloacele posibile a impertinenței și netemeinicii ideilor teroriste, a liderilor acestora etc.;

- limitarea accesului populației la arme, realizarea unui control strict al acestora;
- determinarea regiunilor periculoase pentru vizitare de către cetățenii statului și informarea publicului larg în acest sens.

Referințe

1. Alexandru Burian, Doctrină și teorii internaționale II „Administrarea publică”, nr. 1, Chișinău, 2001.
2. Doina Micu, Garantarea drepturilor omului, Editura ALL Bek, București, 2001.
3. D. Cosma, Rolul instanțelor de judecată în aplicarea Convenției europene a drepturilor omului, Revista Română de Drepturile Omului, nr. 6, 1994.
4. Drepturile omului în sistemul Națiunilor Unite, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 1992.
5. Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate, Documente, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., București, 1993.
6. Ionel Cloșca și Ion Suceava, Tratat de Drepturile Omului, Editura „Europa Nouă”, București, 1995.
7. Кваша Ю. Ф., Зайналабидов А. С., Зрелов А. П. и др., Криминология, Ростов-на Дону, Феникс, 2002.

Prezentat la 18.12.2007

ADMINISTRAREA MINISTERIALĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Valeriu GUREU, magistru în științe politice, IRIM

Recenzent:

Ștefan STAMATIN, doctor în drept, conferențiar universitar

The actuality of ministry administration, in the activity meaning, is formed out of an amount of material and legal activities, which aim at the fulfillment of the general interest in different fields and spheres of social life activity which in their turn are the responsibility of ministries and other agencies, subordinate to the executive body, through the implementation organization and direct realization of the law in concordance with the European standards.

Acest subiect la etapa actuală, în care reformele administrării ministeriale sunt într-un progres continuu, prezintă un interes deosebit pentru organizarea și funcționarea administrației publice centrale în condițiile integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

În rezultatul punerii în discuție a acestui subiect, teoria ne dă răspunsul la specificul și conținutul administrației ministeriale.

Prin administrația ministerială, în *stricto sensu*, se subînțelege tot ce ține de activitatea și structurile centrale ale ministerelor, pe când în noțiunea de administrație ministerială, *largo sensu*, trebuie incluse, pe lângă ministere, care sunt pilonii administrației ministeriale, Guvernul, care este *capul administrației ministeriale*, pe care o subordonează, în mod direct sau indirect, precum și toate organele de specialitate subordonate acestuia sau ministerelor, dar și structurilor desconcentrate în teritoriu ale ministerelor, ca servicii exterioare ale acestora.

Până în prezent în Republica Moldova, problematica administrației publice ministeriale, nu dispune de careva polemici integrale, ce s-ar contura în detrimentul de structuri și activități de care depinde realizarea scopului comun – *ordinea de drept, bunăstarea materială și spirituală a colectivității naționale*. Administrația publică ministerială, ca formă de activitate și ca un sistem, reprezintă partea activității administrației publice la nivel general și a sistemului global al administrației publice a unui stat concret.

Rolul administrației publice ministeriale ține de asigurarea conducerii generale a administrației publice globale, pe care o exercită Instituția Executivului, ulterior în vederea îndeplinirii sarcinilor pe care administrația publică le are în diferitele domenii de activitate ale societății, prin intermediul ministerelor și a celorlalte structuri de specialitate ale administrației publice centrale, aflate în subordinea Guvernului sau a ministerelor.

Pentru atingerea acestor obiective s-a impus necesitatea de a elabora o strategie de reforme în sistemul administrației publice centrale, ce are drept scop, identificarea măsurilor pentru asigurarea modernizării administrației publice centrale în baza reorganizării ministerelor, altor autorități administrative centrale, inclusiv

organe și instituții administrative autonome, optimizării procesului decizional, îmbunătățirii managementului resurselor umane și al finanțelor publice.

În poziția actuală ne aflăm într-un impas, prin care întrunim o serie de dificultăți majore ce apar mereu în plan economic, social, cultural și bineînțeles în plan politic și administrativ.

Necesitatea efectuării reformei administrației publice centrale poate fi exprimată multidimensional: prin aspecte economice, sociologice, tehnologice și instituționale, care, la rândul lor, se află într-o dinamică și interacțiune permanentă.

Din punctul de vedere al aspectelor economice, dezvoltarea sectorului privat și necesitatea intensificării parteneriatului dintre sectorul privat și cel public impune noi exigențe privind abordarea sistemică a proceselor economice și competențe mai largi de planificare strategică, flexibilitatea, continuitatea și promptitudinea în adoptarea deciziilor de către AAPC.

Evoluția socială din ultima perioadă se caracterizează prin tendințe de participare mai largă a societății civice la procesul decizional, ceea ce impune cerințe noi față de sistemul administrativ privind orientarea socială și transparența deciziilor, predictibilitatea legislativă, diversificarea modalităților de participare, presupunând extinderea în continuare a libertăților democratice și garantarea necondiționată a drepturilor omului.

Din punctul de vedere al avansării tehnologiilor informaționale, în fața AAPC sînt trasate noi obiective în domeniul optimizării schimbului informațional, utilizării tehnologiilor în scopul garantării accesului universal la resursele și serviciile informaționale, eficientizării proceselor de elaborare, aprobare și implementare a deciziilor adoptate.

Dezvoltarea rapidă a proceselor de globalizare și dinamica evoluției economice, sociale și politice a țării impune noi condiții de armonizare instituțională și funcțională, iar aspirațiile de Integrare Europeană a Republicii Moldova sporesc importanța perfecționării configurației structurale a instituțiilor administrative pentru asigurarea unui dialog constructiv pe plan internațional.

Prin urmare, necesitatea reformei este dictată tot de la factorii interni (calitatea insuficientă a managementului în serviciul public, problemele sociale și economice), cât și de cei externi (globalizare, dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale, integrarea europeană).

Pornind de la cele expuse mai sus, Guvernul conștientizează inevitabilitatea reformei și își propune drept scop optimizarea sistemică a AAPC, creînd condiții adecvate pentru perfecționarea continuă a sistemului administrativ în pas cu cerințele impuse de evoluția în continuare a societății.

Administrația ministerială traversează o criză majoră denumită drept criză a administrației, iar gestionarea acesteia presupune în prim-plan descifrarea cauzelor și găsirea unor soluții optime privind ameliorarea sau eradicarea acestor cauze.

De aceea, ar fi necesar de a identifica, ce subînțelegem prin *criza administrației*. Termenul de criză, reflectat în secolul al XV-lea pentru a desemna faza acută a unei maladii, are și el semnificații diferite în timp, în funcție de disciplinele și de autorii care-l utilizează. Astfel spus, potrivit contextului nostru o criză în sistemul administrării se produce atunci când un sistem care tindea spre

echilibru începe să tindă spre dezichilibru, ceea ce înseamnă o răsturnare a situației, fenomen care are loc atunci când sistemul social global recepționează brutal și în plin ceea ce se numește provocare a istoriei, adică se confruntă cu o dificultate importantă de origine internă sau externă de natură diferită (religioasă, culturală, economică, geoclimatică etc.), iar societatea se dovedește a fi incapabilă să răspundă sau să se adapteze acestei provocări. Această incapacitate provine din paralizia mecanismelor de autoînvățare, de autoreglare și autotransformare și se manifestă prin fenomenele de scleroză și de blocaj. În vederea acestor prerogative de a eși din cadrul acestei *crize majore*, un rol distinct îi revine Comisiei guvernamentale pentru reforma administrației publice centrale fiind fondată în temeiul Hotărârii Guvernului nr.1402 din 30 decembrie 2005.

Comisia examinează mersul implementării reformei administrației publice centrale, analizează progresele în atingerea obiectivelor reformei și identifică soluții pentru problemele apărute; decide asupra direcțiilor și priorităților realizării reformei, inclusiv asupra propunerilor de reorganizare a Guvernului, modernizare a managementului resurselor umane în serviciul public, modificare a cadrului legal în domeniu etc.; examinează propunerile și recomandările Comitetului consultativ de supraveghere a reformei administrației publice centrale privind procesul participativ și gradul de transparență în implementarea și monitorizarea reformei administrației publice centrale; asigură coordonarea reformei administrației publice centrale cu alte reforme și politici ale statului.

În baza Hotărârii Guvernului privind aprobarea Planului de acțiuni privind realizarea Strategiei de reformă a administrației publice centrale în anul 2008 nr.59 din 25 ianuarie 2008, au fost întreprinse măsuri în vederea creării cadrului normativ privind administrația publică centrală și serviciul public, în corespundere cu practicile de bună guvernare din Uniunea Europeană.

În acest context, au fost elaborate și aprobate de Guvern și transmise Parlamentului spre examinare proiectul legii cu privire la *Codul de conduită a funcționarului public* și proiectul legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public.

Asigurarea financiară a activităților prevăzute în Planul de implementare a Strategiei de reformă a administrației publice centrale este efectuată din contul Fondului fiduciar multidonator și a bugetului de stat.

Pentru a reuși de a face „efortul necesar” care ne-ar permite reluarea locului ce ni se cuvine într-o Europă unită, va fi necesar să ne asumăm ca stat independent mari răspunderi, să ne instruiim și să depunem o muncă colosală, ba mai mult ca atât, deja tendința acestei națiuni ține de redescoperirea în esență a inteligenței, curajului, cinstei, spiritului de sacrificiu, puterii de muncă, credinței în Dumnezeu și în perspectivele viitorului nostru.

Administrația ministerială, nu are scopuri proprii, ea fiind înființată și folosită ca instrument de către puterea politică conducătoare, delegată de comunitate să stabilească prin lege valorile sociale de realizat.

În perioada anilor de independență s-au întreprins o serie de acțiuni concrete de reorganizare a mecanismelor administrative la nivel central, care au avut drept obiective optimizarea numărului de funcționari publici, ameliorarea procesului de

selectare a personalului etc., însă marea majoritate a acestora au urmărit minimizarea cheltuielilor bugetare, iar motivația principală consta în barierele existente la achitarea salariilor și pensiilor funcționarilor publici.

Cercetările efectuate în ultimul timp au scos în evidență următoarele aspecte:

- Din punct de vedere **funcțional și instituțional** administrația publică centrală nu s-a adaptat suficient la rigorile impuse de economia de piață; abordările strategice în administrația publică centrală s-au redus, în special, la elaborarea Cadrului de Cheltuieli pe termen mediu.

- Deși elaborarea politicilor sectoriale reprezintă sarcina principală a APC, **eficienței procesului decizional** nu i s-a acordat atenția cuvenită. Mecanismul de planificare al activității funcționarilor publici, bazat pe programe pe termen lung, care ar asigura continuitatea acțiunilor, necesită perfecționare, minimalizând, astfel, abordarea ad-hoc a problemelor.

- În contextul **managementului resurselor umane**, obiectivele de asigurare a unei administrări eficiente, de elaborare și promovare a unor politici constructive nu se realizează pe deplin din cauza principiilor și metodelor de selectare, evaluare și avansare a funcționarilor publici neconforme numitelor obiective. Posibilitățile actuale sînt insuficiente pentru utilizarea unor metode moderne de management. Un impact negativ asupra eficienței activității funcționarilor publici îl are și nivelul scăzut al motivării acestora, în special nivelul insuficient al remunerării muncii.

- În contextul **managementului finanțelor publice** există o interacțiune insuficientă între procesul de elaborare a politicilor și procesul bugetar.

Generalizînd cele expuse, situația actuală în administrația publică centrală poate fi caracterizată prin următoarele:

- există necesitatea de racordare a unor prevederi ale cadrului legal existent la principiile acquis-ului comunitar și de introducere a unui mecanism eficient de punere în aplicare a legilor;

- fluctuația personalului cauzată de salariile mici în serviciul public;
- lipsa unui organ central care ar elabora și promova politica de personal în serviciul public;
- abordarea fragmentară a procesului de instruire continuă a funcționarilor publici;
- calitatea și eficiența scăzute ale serviciilor publice;
- dialogarea insuficientă cu societatea civilă.

Experiența ultimilor 19 ani ne-a demonstrat, că cel puțin în Republica Moldova, miniștrii și ceilalți șefi ai structurilor care formează sistemul administrației ministeriale dețin importante pârghii de putere în cadrul partidului ori partidelor din coaliția de guvernare, prin urmare dacă ar exista dorințele politice ale reprezentanței majoritare din cadrul unui partid favorit, ceea ce se subînțelege aspectul că participă direct atât la elaborarea politicilor de guvernare, cât și la realizarea sarcinilor și obiectivelor rezultate din acestea. Prin urmare, această afirmație, privitoare la responsabilitatea primordială, în domeniul realizării sau nerealizării scopului fundamental al statului: ordinea de drept și bunăstarea colectivității, aparține administrației publice, în general și administrației ministeriale, în mod special.

Deci, ar fi util faptul de a ne reaminti unele nuanțe simple și de a le subînțelege corect, deoarece gestionarea crizei administrației, reforma administrației nu se pot

realiza doar prin așa-zisa „voință politică”. Nu e de ajuns de a dori ceva, ci trebuie să și poți, iar prin urmare, fiind disponibil de a realiza ceva, adică dispunerea de o competență, în acest detriment dobândind în paralel practica și experiența necesară.

Obiectul dezbaterilor noastre îl reprezintă evidența rolului administrației ministeriale în cadrul sistemului puterii administrativ-executive și în raport cu celelalte puteri ale statului: puterea legislativă și puterea judecătorească, care potrivit cadrului constituțional sunt separate, colaborează pentru realizarea scopului comun, Republica Moldova să fie un stat de drept democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic ar reprezenta valori supreme.

Iată în pofida acestor argumente nu am putut rezista tentației de a ne pronunța cu privire la o realitate pe care o parcurgem: *tranziția sub diversele ei forme dar, cu specială privire la criza administrației ministeriale*. Pentru a înțelege eseuul acestor polemici cu privire la ceea ce se întâmplă în realitatea actuală am conturat termenii specifici ai cercetării acestui subiect, pentru ca mai apoi să descifrăm elementele perene, statornice de ordin pozitiv sau negativ în sistema evoluției administrației ca principala componentă a statului și totodată să aflăm cauzele ineficienței acesteia și eventualele soluții de optimizare.

În urma rezultatului firesc, statul și-a dezvoltat administrația, burocrăția, pe măsură ce și-a asumat funcții din ce în ce mai numeroase în sânul unei societăți pe care sfârșește prin a o domina lipsind-o de orice posibilitate de acțiune autonomă. Stabilirea puterii, a autorității și eficacității guvernărilor centrale se accentuează direct proporțional cu extinderea câmpului lor de aplicare și a hipertrofiei aparatului birocratic. Istoria însă ne-a dictat cu totul altă situație politică. Schimbarea poziției politice din partea partidelor politice reprezentative în decursul dezvoltării sociale, culturale, economice, politice și juridice a statului nostru a tergiversat situația reală de a renova ca stat independent negocierile spre democratizarea europeană. Practic în decursul dezvoltării constituționale a statului Republica Moldova pe parcursul ultimilor ani a dus la stoparea procedurii de aderare, fapt în care careva soluții optime de rezolvare a crizei administrației și gestionarea diferendului Transnistrean au fost considerate de Uniunea Europeană drept ineficiente și neopționale pentru *viitoarea integrare*.

Astfel, interesul practic al abordării noastre rezidă nu atât în crearea unui model de administrație ministerială, cât în identificarea cauzelor și condițiilor care fac ca administrația ministerială din Republica Moldova să poată deveni eficientă în realizarea scopului fundamental al statului, știut fiind faptul, că ordinea de drept și bunăstarea colectivității se intercondiționează și, pe termen lung, nu pot exista decât împreună. Bunăstarea unei colectivități nu va putea supraviețui dispariției ordinii de drept, după cum lipsa bunăstării, manifestată sub nivelul sărăciei generalizate și prelungită va reprezenta un pericol mortal pentru ordinea de drept.

Teoretic, cercetarea administrației ministeriale permite atât conturarea noțiunii de administrație publică ministerială, ca activitate și ca sistem, cât și delimitarea acesteia în cadrul administrației publice generale, pe de o parte și în cadrul administrației publice centrale, pe de altă parte, precum și în raport cu administrația publică locală. Investigarea raporturilor administrației publice ministeriale cu restul

administrației publice centrale permite punerea în evidență a tendinței privind multiplicarea structurilor autonome ale administrației publice centrale și de anemiere a rolului Executivului, în vederea exercitării conducerii generale a administrației publice. Totodată, trebuie să conturăm necesitatea de a supune puterea politică și birocrăția, care de fapt derivă din ea, controlului justiției, după exemplul primar al SUA, astfel încât cetățenii să nu mai poată fi supuși arbitrarului birocrăției și dându-le astfel posibilitatea să-și asume cu adevărat rolul de stăpâni ai societății.

Acest lucru este cert în situația noastră de al rezolva pe măsura în care Republica Moldova trebuie să fie filtrată potrivit unei *democratizări efective a funcției publice*, și ulterior prin *modificarea concepției cu privire la relația dintre funcționarii publici și cetățeni*.

Soluționarea crizei administrației ministeriale potrivit reformei privește tocmai amenajarea unei administrații real democratice și eficiente, iar acest lucru trebuie să înceapă prin intermediul creșterii drepturilor cetățeanului în raporturile cu administrația. Reprezentanța minoritară este prost informată și nemulțumită de deciziile administrației, în multe situații fiindu-le lezate drepturile social-economice, culturale, juridice etc., orientându-se dificil în circuitul administrativ având frică justificată de arbitrarul și anonimatul birourilor, unde practic nu cunoști care autoritate administrativă a produs abuzul sau eroarea de fapt. Potrivit unor lucrări ce tratează polemica administrării ministeriale unii autori au conturat așa-zisele *paradoxuri ale statului* cum ar fi: paradoxul dominației, paradoxul ordinii și dezordinii etc. Toate aceste paradoxuri exprimă de fapt, adevăruri multiple despre stat și mutațiile sale, diversitatea relațiilor în care se demultiplică administrația. Astfel, Talcott Parsons conturează cele patru funcții care ar fi necesare satisfacerii nevoilor elementare ale unui sistem de acțiune, ce ar favoriza considerabil situația renovării procesului de integrare europeană a statului:

Funcția de adaptare, adică ansamblul actelor și fenomenelor prin care un sistem se adaptează la constrângerile mediului său de unde scoate resursele de care el are nevoie, oferind în schimb produsele sistemului etc. – funcție asigurată de subsistemul economic.

Funcția de urmărire a scopurilor de care se leagă toate acțiunile care servesc la definirea scopurilor sistemului, la mobilizarea și administrarea resurselor și energiilor pentru a atinge scopul urmărit – funcție asigurată de subsistemul politic.

Funcția de stabilizare a modelului – ansamblul de acțiuni necesare asigurării motivării actorilor sistemului – include subsistemul cultural.

Funcția de integrare, în interiorul unui sistem diferențiat, constă în ajustarea respectivă a unităților subsistemului pe care-l constituie, cu scopul asigurării lor efective la funcționarea sistemului considerat ca un întreg – sistemul normativ este cel însărcinat cu această funcție.

Drept urmare, aceste funcții pe deplin și-au realizat obiectivele propuse în marile sisteme contemporane ale administrației ministeriale. Nouă ne rămâne doar de a aplica aceste funcții în contextul mecanismului de administrare ministerială, totodată, găsind noi soluții în vederea sistematizării și conlucrării cu instituțiile administrative ce dispun de dorința și capacitatea abilitat-profesională în acest detriment al administrării.

Astfel, în fiecare situație în care s-au întrunit delegația statului Republica Moldova cu reprezentării Uniunii Europene, în procesul dezbaterilor publice, Uniunea Europeană propune obiective clare și transparente, pentru Republica Moldova, fapt ce au adus rezultate optime pentru administrarea ministerială europeană, în sectorul public. Deși, în privința administrației ministeriale, au fost identificate elemente ale unei potențiale schițe de model european, instituțiile politice, juridice și administrative ale statelor membre și-au păstrat identitatea și caracteristicile anterioare aderării, ulterior simplificând cristalizarea reformelor în administrația publică centrală.

Scopul reformei constă în instituirea unui sistem modern și eficient al administrației publice centrale, în conformitate cu principiile de bună guvernare din țările-membre ale UE și CE. Aceasta presupune atingerea cu cheltuieli optime a unor asemenea performanțe în administrația publică centrală, care ar permite să se țină cont de interesele și drepturile cetățenilor. În vederea îndeplinirii condițiilor stabilite pentru creșterea economică durabilă continuă, Guvernul, printre alte obiective, urmărește și îmbunătățirea calității gestionării resurselor financiare ale statului.

Sistemul managementului finanțelor publice definește modalitatea prin care resursele sînt alocate și administrației pentru a asigura respectarea disciplinei fiscale și a priorităților strategice, precum și utilizarea eficientă a banilor, ținîndu-se cont de următoarele momente cum sunt: respectarea disciplinei bugetare, menținerea cheltuielilor în limitele bugetare, promovarea priorităților strategice: alocarea și utilizarea resurselor în domeniile care contribuie în cea mai mare măsură la realizarea obiectivelor guvernamentale, valorificarea fondurilor, utilizarea resurselor în mod eficient și efectiv în cadrul implementării priorităților strategice, fapt în care deja s-au realizat anumite succese.

Situația actuală a problemei ce ține de reforma actuală a administrării ministeriale include reorganizarea și îmbunătățirea *managementului resurselor umane*, fapt în care în cadrul AAPC serviciile resurse umane, de regulă, nu sînt autonome, specialiștii responsabili de lucrul cu personalul îndeplinesc, de regulă, doar lucrul tehnic. Ca rezultat, funcțiile ce țin de serviciile resurse umane se îndeplinesc parțial, ceea ce nu contribuie la dezvoltarea potențialului colectivului de muncă și au un impact negativ asupra performanțelor organizației. Perfecționarea funcționarilor publici se efectuează în cadrul Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova, de către autoritățile publice, diferite centre de instruire (inclusiv de pe lângă autoritățile administrației publice), instituții de învățămînt de stat și private, școli de business, organizații neguvernamentale, programe de asistență tehnică a organismelor internaționale. Cu toate acestea, situația și calitatea în domeniul perfecționării profesionale continue este nesatisfăcătoare. Astfel, în anul 2004 au fost încadrați în activități de instruire doar 20,1% din funcționarii publici din 58 autorități publice centrale. Sistemul motivațional al funcționarilor publici este imperfect. Nivelul și modul de calculare a salariului nu sînt stimulatorii și doar 11% din funcționari consideră că salariul constituie venitul de bază – fiind factorul existent de bază pentru eventuala criză în domeniul administrării ministeriale.

Sistemul de salarizare existent pentru funcționarii publici este, în cea mai mare parte, lipsit de flexibilitate, stabilind condiții și restricții dure condiționate de funcția deținută; este lipsit de transparență, iar multitudinea de sporuri, adaosuri, suplimente diminuează semnificativ esența stimulatorie a acestor plăți; nu favorizează atragerea în serviciu a cadrelor tinere, cu o pregătire modernă; nu ține cont de performanțele profesionale individuale; diferențierea salariului între funcții cu responsabilități diferite este neesențială.

Rezultă că, administrația ministerială trebuie să fie inovativă, flexibilă și eficientă, operațiunile din cadrul ei să fie publice și transparente, iar mecanismul de responsabilitate să permită obținerea imaginii pozitive a acesteia.

În vederea îndeplinirii condițiilor stabilite pentru creșterea economică durabilă continuă, Guvernul, printre alte obiective, urmărește și îmbunătățirea calității gestionării resurselor financiare ale statului. Situația actuală în sistemul managementului finanțelor publice definește modalitatea prin care resursele sînt alocate și administrate pentru a asigura respectarea disciplinei fiscale și a priorităților strategice, precum și utilizarea eficientă a banilor după cum urmează: respectarea disciplinei bugetare, menținerea cheltuielilor în limitele bugetare, promovarea priorităților strategice, alocarea și utilizarea resurselor în domeniile care contribuie în cea mai mare măsură la realizarea obiectivelor guvernamentale (legătura între procesul bugetar, Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu și programele naționale), valorificarea fondurilor, utilizarea resurselor în mod eficient (rezultate relativ înalte la costuri relativ scăzute) și efectiv (obținerea rezultatelor scontate) în cadrul implementării priorităților strategice (cum este prevăzut în SCERS, spre exemplu).

În vederea eficientizării unui mecanism de administrare ministerială eficient a fost creat pe lângă Aparatul Guvernului (Unitatea de coordonare a reformei administrației publice (Grupul de experți din cadrul Aparatului Guvernului)), Oficiul de suport administrativ pentru asistență la implementarea Strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova, revenindu-i funcția de bază de a contribui la administrarea de către Unitatea RAP a mijloacelor financiare ale FF, organizarea de tendere privind acordarea serviciilor de consultanță, procurarea bunurilor și lucrărilor conform regulilor Băncii Mondiale și încheie contracte etc.

Un suport adecvat în domeniul gestionării și promovării conceptului privind reformele administrării ministeriale actuale la constituit și aprobarea Regulamentului-cadru al unității de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor din cadrul organului central de specialitate al administrației publice, totodată, stabilind modul de organizare și funcționare a subdiviziunilor din cadrul autorităților publice centrale de specialitate. Unitatea de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor din cadrul organului central de specialitate al administrației publice are scopul de a contribui la eficientizarea activității autorității administrației publice prin: asigurarea coordonării activității de elaborare a politicilor sectoriale, examinarea multilaterală a impactului social, economic, financiar, asupra mediului etc. al politicilor elaborate, crearea și consolidarea unui sistem eficient și durabil de interacțiune a procesului de elaborare a politicilor cu procesul bugetar, consolidarea capacităților de planificare strategică, analiză, monitorizare și evaluare a politicilor.

Suplimentar la acest suport s-a adoptat Planul de implementare a Strategiei de reformă al administrației publice centrale în Republica Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1402 din 30 decembrie. Astfel, Ministerele, alte autorități administrative centrale, la elaborarea sau modificarea regulamentelor privind organizarea și funcționarea acestora, se vor conduce de structura – tip a regulamentului privind organizarea și funcționarea organului central de specialitate al administrației publice.

Pentru Uniunea Europeană nu a existat preocuparea impunerii unor modele instituționale statelor membre, ci a colaborării și cooperării instituțiilor Uniunii cu instituțiile naționale similare, care au constituit însă modele pentru cele dintâi. În acest context, s-ar considera că instituțiile Uniunii Europene joacă și vor juca în continuare un rol major și pentru organizarea și funcționarea administrației ministeriale în special, în perioada unei posibile negocieri a aderării Republicii Moldova. Cu alte cuvinte, Uniunea Europeană nu acționează, prin instituțiile sale, decât pentru îndeplinirea sarcinilor care pot fi abordate în comun într-o manieră mai eficace decât ar face-o statele acționând în mod separat, precum și pentru îndeplinirea sarcinilor care, prin dimensiunea efectelor lor, depășesc frontierele naționale.

Realizarea sarcinilor privind nevoile comunităților naționale și locale, acțiunea instituțiilor administrative naționale și, respectiv locale, va rămâne în continuare primordială în raport cu instituțiile comunitare, care vor acționa în subsidiar, în condițiile și situațiile indicate anterior mai sus. Atenția care este acordată activității și structurilor administrației ministeriale de puterea politică, de mass-media și de opinia publică, în general, nu este un fapt întâmplător. Puterea politică cunoaște, mass-media constată și opinia publică simte că administrația ministerială reprezintă instrumentul cel mai important în administrarea treburilor statului care au drept scop ordinea de drept și bunăstarea colectivității la nivelul întregii țări.

Potrivit Planului detaliat de implementare a Strategiei de reformă a administrației publice centrale pentru anul 2007, s-a constatat că pe parcursul anului 2006 Grupul de experți din cadrul Aparatului Guvernului, în comun cu conducerea Aparatului Guvernului, ministerele și alte autorități administrative centrale au depus eforturi considerabile întru realizarea acțiunilor expuse în Planul de implementare a Strategiei.

În vederea optimizării instituționale și funcționale a administrației publice centrale a fost efectuată analiza funcțională a 159 de autorități și organe publice la nivel central, precum și a 24 servicii publice desconcentrate.

Deci, administrația ministerială are responsabilitatea cvasitotală în ceea ce privește realizarea sau nerealizarea scopului fundamental al statului: *ordinea de drept și bunăstarea colectivității* pentru care s-a imprimat această analiză funcțională.

Lipsa de performanță a societății noastre din perioada ultimilor 19 ani de tranziție la economia de piață cade în sarcina puterii politice care a condus și conduce în actualitate, dar și a administrației ministeriale, inclusiv Guvernului, ca șef al acesteia, atât pentru soluțiile propuse puterii politice, cât și pentru modul de realizare a scopurilor ce i-au fost stabilite. Actori politici importanți, de pe poziții diferite, dar și observatori, precum și specialiștii în domeniul administrării publice

au constatat criza administrației publice în Republica Moldova, a administrației ministeriale în special.

Bibliografie

1. Hotărârea Guvernului RM cu privire la aprobarea structurii-tip a regulamentului privind organizarea și funcționarea organului central de specialitate al administrației publice, nr.1310 din 14.11.2006, (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.1-4).

2. Hotărârea Guvernului RM cu privire la aprobarea componenței nominale și a Regulamentului Comisiei guvernamentale pentru reforma administrației publice centrale nr.362 din 10.04.2006, (Monitorul Oficial al R.Moldova nr.59-62/404 din 14.04.2006).

3. Hotărârea Guvernului RM nr.710 din 23 iunie 2006 cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru al unității de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor din cadrul organului central de specialitate al administrației publice, (Monitorul Oficial nr. 98-101/756 din 30.06.2006).

4. Hotărârea Guvernului RM cu privire la Oficiul de suport administrativ pentru asistență la implementarea Strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova, nr. 1018 din 05.09.2006 (Monitorul Oficial nr. 146-149/1103 din 15.09.2006).

5. Hotărârea Guvernului RM cu privire la aprobarea Planului detaliat de implementare a Strategiei de reformă a administrației publice centrale pentru anul 2007, nr.54 din 18 ianuarie, 2007.

6. Hotărârea Guvernului RM, privind aprobarea Planului de acțiuni privind realizarea strategiei de reformă a administrației publice centrale în anul 2008 nr.59 din 25 ianuarie, 2008.

7. Emanuel Albu, Administrația ministerială în România, Ed., All Beck, București, 2004.

8. Ioan Alexandru, Administrația Publică, Teorii, realități, perspective, Ediția a II-a, Ed., Lumina Lex, București, 2001.

9. Ioan Alexandru, Criza Administrației, Teorii și realități, Ed., All Beck, București, 2001.

10. Edgar Morin, La Paradigme Perdu: la nature humaine, Sevil, Paris, 1973.

Prezentat la 14.11.2007

MODALITĂȚI DE ASIGURARE ȘI PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI ÎN PROCESUL PENAL

Eugen GUȚANU, doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM

Recenzenți:

Mihail GHEORGHÎĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Vasile FLOREA, doctor în drept, conferențiar universitar

The concepts of equality, liberty and security and security of the individual have values only when they are applied, assured and protected by law.

Aplicarea pedepselor și a altor măsuri prevăzute de legea penală constituie sarcina organelor de stat abilitate în acest scop cu anumite împuterniciri, iar activitatea prin care se realizează tragerea la răspundere penală a infractorilor trebuie să se desfășoare în conformitate cu anumite reguli, care să satisfacă cerințele a două interese majore: pe de o parte, interesele societății, care impune o activitate de natură a realiza descoperirea rapidă a infracțiunilor și identificarea imediată a infractorilor, dovedirea completă și obiectivă a vinovăției acestora, precum și aplicarea unor sancțiuni penale corespunzătoare, care să constituie mijloace eficiente de combatere și prevenire a fenomenului infracțional; pe de altă parte, interesul individual, care impune ca această activitate să fie strict reglementată de lege și să se desfășoare numai în conformitate cu aceasta, fiind interzise abuzurile și nedreptățile, ceea ce implică acordarea de mijloace juridice eficiente cetățenilor pentru a se apăra împotriva unei învinuiri neîntemeiate sau mai grave de cât cea reală, precum și instituirea de puternice garanții pentru deplina realizare a dreptului la apărare [1].

Procesul penal constituie o activitate reglementată de lege întreprinsă de anumite autorități publice împuternicite de lege, care trebuie îndeplinită și se desfășoară în condițiile și formele prevăzute de lege. Statul de drept implică în cel mai înalt grad legalitatea în activitatea de combatere a infracțiunilor și impune nu numai reglementarea prin norme clare și eficiente a procesului penal în vederea apărării atât a intereselor societății în întregul ei, cât și a intereselor fiecărui cetățean în parte, dar și asigurarea respectării în practică a acestor norme, astfel în cât sancțiunile penale să nu fie aplicate de cât celor vinovați de încălcarea legii penale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

Prin normele sale dreptul procesual penal contribuie la aplicarea efectivă a normelor dreptului penal substanțial. Sub acest aspect, normele dreptului penal apar ca reguli de conduită generală, iar cele ale dreptului procesului penal ca reguli de conduită particulară, deoarece se adresează numai acelor care participă într-o anumită calitate la desfășurarea procesului penal [2].

Fiecărui ramuri de drept îi revin anumite relații sociale pe care le reglementează, acestea alcătuind obiectul ramurii de drept respective [3]. Dreptului procesual penal îi revin spre reglementare relațiile sociale ocazionate de activitatea organizată în stat, pentru tragerea la răspundere penală a celor care au săvârșit infracțiuni. Cum această

activitate este însuși procesul penal, rezultă că obiectul dreptului procesual penal îl constituie procesul penal [4].

Dată fiind complexitatea relațiilor sociale pe care le reglementează, și sarcinile, drepturile și obligațiile acestei ramuri de drept sunt multiple [5].

O primă sarcină a dreptului procesual penal este aceea de a stabili care sunt organele competente să participe la desfășurarea procesului penal și care este sfera atribuțiilor acestor organe.

O altă sarcină a acestei ramuri de drept este de a stabili care sunt persoanele care trebuie să participe la realizarea procesului penal. În al treilea rând, prin normele juridice procesuale trebuie să se arate garanțiile procesuale ca mijloace legale de realizare a drepturilor subiecților participanți în procesul penal. Normele juridice procesuale trebuie să conțină reglementări precise privind luarea măsurilor procesuale sau efectuarea oricăror acte procedurale prin care se aduce atingere drepturilor persoanelor. Activitatea legislativă desfășurată în Republica Moldova după 1989 și-a constituit neîndoiește o contribuție notabilă la promovarea drepturilor omului, la refacerea întregului edificiu legislativ în consonanță cu imperativele edificării statului de drept, cu prevederile convențiilor internaționale și în special al Cartei de la Paris din 1990, prin care toate statele europene s-au angajat să-și fundamenteze neabătut sistemul de drept pe baza principiilor democratice.

Transformările fără precedent în viața social-politică a Republicii Moldova, dezvoltarea largă a democrației, mutațiile esențiale în conștiința cetățenilor au condus în mod dialectic și la perfecționarea legislației în concordanță cu prefacerile ce au avut loc, impun elaborarea unor noi norme juridice și principii de drept care să exprime în mod corespunzător schimbările produse în societate, să consacre în formă legală noile realități sociale și politice, pentru a crea un cadru superior de asigurare a legalității, de respectare a ordinii de drept, a normelor de convingere socială, a protecției drepturilor și libertăților cetățenești.

Conceptul drepturilor omului, care a preluat tot ceea ce a fost mai înaintat în concepțiile despre om, constituie o treaptă superioară în evoluția gândirii social-politice. Apariția conceptului de drepturi ale omului reprezintă consecința firească a evoluției marilor idei umaniste, a audienței tot mai largi pe care au căpătat-o pe parcursul istoriei noțiunile de libertate și egalitate a oamenilor, noțiuni care și-au făcut drum în contrast cu toate acele teorii care caută să fundamenteze existența oricăror discriminări în favoarea anumitor etnii sau clase sociale.

Sub egida ONU au fost elaborate remarcabile documente internaționale și, în primul rând, Declarația Universală a drepturilor omului, din 10 decembrie 1948; au fost adoptate numeroase convenții internaționale prin care drepturile omului, pe plan internațional, au cunoscut substanțiale dezvoltări. Declarația Universală a drepturilor omului, document care a avut o deosebită însemnătate pentru elaborarea și dezvoltarea conceptului despre protecția drepturilor omului, înscrie chiar în primul său alineat ideea că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor egale inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”. Declarația fundamentează necesitatea că: „drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii”, învederând importanța unei concepții comune despre aceste drepturi și libertăți pentru realizarea angajamentului luat de statele membre

ale ONU de a promova respectul universal și efectiv față de drepturile omului și libertăților lor fundamentale, respectarea lor universală și efectivă.

Declarația Universală a drepturilor omului înscrie în conținutul său o serie de principii de cea mai mare însemnătate ca dreptul la viață, la libertate, la securitatea sa personală, egalitatea tuturor în fața legii, dreptul de a nu fi arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar, de a nu fi supus unor imixțiuni arbitrare în viața sa particulară, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondență, nici unor atingeri ale onorii sau reputației sale ș.a.

În cazul drepturilor omului nu este vorba numai de invocarea unor principii de valoare politico-juridică indiscutabilă, ci și de recunoașterea unei situații reale obiective. Indivizii pot beneficia de drepturi și libertăți pe plan intern numai prin mijlocirea statelor de care aparțin și care, în virtutea suveranității lor, asigură totodată căile concrete de realizare a drepturilor și libertăților respective. Fără înscrierea drepturilor omului în normele constituționale și fără adoptarea măsurilor necesare pentru garantarea lor de către fiecare stat, drepturile și libertățile cetățenești sînt lipsite de orice eficiență.

După cum rezultă din textul art.5 al Convenției Europene, „orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția cazurilor și potrivit căilor legale...” Această prevedere a fost preluată și stipulată în Constituția Republicii Moldova [6], care consacră numeroase norme reglementării unor domenii care interesează în mod direct dreptul procesual penal, cum ar fi de exemplu titlul II, capitolul II privind drepturile și libertățile fundamentale, în care se prevăd, printre altele, în ce condiții poate fi restrînsă libertatea individuală. Astfel, în art. 25, punct 2, se arată că percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sînt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzută de lege. În punctele 3, 4 și 5 sînt prevăzute dispoziții care reglementează detaliat reținerea și arestarea ce pot fi dispuse în cursul procesului penal. Totodată, legislația penală conține diferite garanții procesuale care asigură respectarea dreptului la libertate și siguranță, reflectate atît prin prevederea temeiurilor de reținere și arestare, cît și prin ordinea de aplicare și durata menținerii acestor măsuri. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova prevede aceasta în articolele 11, 185, 186. În afara garanțiilor invocate Codul de procedură penală, doctrina procesuală, practica judiciară și însuși legislația mai consacră și alte idei fundamentale diriguitoare în privința organizării și desfășurării activității judiciare care cer însă o tratare aparte.

Sporirea garanțiilor procesuale și adîncirea efectuării acestora constituie o tendință permanentă a legislației contemporane în vederea asigurării în condiții mereu mai bune a democratismului procesului penal.

Referințe

1. Theodoru, Gr. *Tratat de Drept procesual penal*. București: Editura Hamangiu. – 2007, p. 3.
2. Oancea, I. *Drept penal*. București: Editura didactică și pedagogică. – 1971, p. 15.
3. Theodoru, Gr. *Drept procesual penal român. Partea generală*. – vol.1. Iași: Universitatea „Al. I. Cuza”. – 1971, p. 16.
4. Dongoroz, V., Cahane, S., Antoniu Ge. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*. – vol.1, București: Editura Academiei. – 1975, p. 16.
5. Neagu, I. *Tratat de procedură penală*. București: Editura PRO. – 1997, p. 11.

6. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, intrată în vigoare la 27.08.1994, Monitorul Oficial al RM. – 1994, nr.1.

Prezentat la 22.12 2007

ACTUALITATEA PREVENIRII ȘI COMBATERII IMIGRĂRII ILEGALE – ELEMENT ILIENABIL AL PROCESULUI INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Larisa IAȚCO, IRIM

Recenzent:

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

The growth of the criminal phenomenon determines the states to unite the powers and take tough measures to stop illegal migration and forced the appearance and the development of an international cooperation in this area.

The fight this phenomenon became more complicated and appeared the need to forms an efficient method, which was enforced in the internal legislation.

In the same time, the experience to stop this phenomenon shows that in an isolated climate without close communication with other states and with international specialized ladies, is impossible to stop this criminal phenomenon.

Republica Moldova depune eforturi mari în ceea ce privește promovarea valorilor democratice, crearea statului de drept și respectarea drepturilor omului. Atașamentul unui stat la valorile democratice și drepturile omului rezidă în modul în care acest stat tratează străinii aflați între hotarele sale, precum și a cetățenilor săi aflați în afara țării.

Implementarea standardelor ONU în materia drepturilor omului nu este un obiectiv simplu de realizat. În ultimul deceniu al secolului XX multe națiuni au reușit să scape de sisteme totalitariste, iar trecerea la economia de piață face ca regiuni întregi să fie supuse unor tulburări care, în cele din urmă, provoacă dezordine și deplasări masive ale populației. O recapitulare succintă a istoriei omenirii ne arată că persecuțiile, conflictele și sărăcia constituie o primă sursă a proceselor migratorii. Comunitatea internațională a realizat pericolul pe care îl reprezintă dezvoltarea unor organizații criminale noi, cu strategii proprii, adaptate perfect condițiilor specifice țărilor aflate în tranziție spre economia de piață. În orice stat aflat în tranziție, situația privind migrarea populației este foarte gravă și uneori greu de controlat. Acest lucru este caracteristic și pentru Republica Moldova.

Una din particularitățile migrației este transparența frontierelor. Ca urmare a acestui fapt, cetățenii Republicii Moldova nu au nevoie de viză pentru a călători în Ucraina și Rusia. Astfel, atât migrația cetățenilor Republicii Moldova, cât și a cetățenilor Ucrainei, eventual și a cetățenilor altor țări din spațiul CSI pe teritoriul Moldovei, devine absolut incontrolabilă.

Situația Republicii Moldova este deosebit de complicată din mai multe puncte de vedere: Primo – Moldova însăși este țară furnizoare de migranți și muncitori ilegali; Secundo – Moldova a devenit țară de tranzit pentru refugiați, imigranți și muncitori ilegali, ce se îndreaptă spre alte state europene; Tertio – Moldova însăși a devenit țară gazdă pentru persoanele care solicită statut de refugiați, migranți și muncitori ilegali.

Prin Moldova trec unele filiere de migranți care unesc Asia cu Europa de Vest. Au devenit frecvente cazurile de reținere a unor grupuri de afganezi, indieni, pakistanezi,

care intenționau să traverseze Moldova pentru a ajunge în vreo țară europeană. Acest lucru este realizat printr-o rețea foarte puternică a crimei transnaționale. Pentru că Moldova, spațial-geografic, cu un teritoriu atât de mic, nu este evitată, denotă faptul că traficanții sunt bine organizați, iar frontierele, pentru ei, nu sunt o piedică.

Este cunoscut și faptul că Moldova nu e o țară atractivă pentru străini – numărul străinilor care doresc să muncească în Moldova este relativ mic, în comparație cu moldovenii care doresc să lucreze și chiar lucrează în afara țării. Astfel, Moldova poate fi considerată țară de tranzit.

Totodată, Republica Moldova este furnizoare și de migranți economici, iar factorii ce-i determină pe oameni să-și părăsească țara sunt: sărăcia, șomajul, lipsa de oportunitate pentru generațiile tinere, veniturile mici, divizarea populației în bogați și săraci etc.

Conform raportului ONU pe anul 2004, numărul cetățenilor R. Moldova plecați din țară variază între 200.000 și 300.000. Alte surse indică cifra de 500.000 de cetățeni. Chiar dacă aceste date nu sunt oficiale, un argument în acest sens l-ar servi urmatorul calcul: 700.000 din cetățenii adulți sunt deținători de pașapoarte străine valabile. Spre regret, mulți dintre cetățeni, având un statut ilegal în țările în care se află, devin jertfe ale diverselor rețele criminale, locuiesc în condiții greu de imaginat și sunt maltratați.

În pofida faptului că există multe interdicții, rețelele internaționale, care fac comerț cu femeii și copiii continuă să prospere. Succesul acestor rețele se datorează unor factori, cum ar fi direcția de orientare a economiei globale, declinul statutului socio-economic al femeilor, cererea care există în țările de destinație și profitul enorm de pe urma unor astfel de afaceri. Aceasta e una dintre cele mai stringente probleme, deoarece ține de încălcarea drepturilor omului, cum sunt demnitatea umană, libertatea personală și statul e obligat să întreprindă măsuri necesare împotriva celor care încalcă aceste drepturi.

Introducerea modificărilor în Codul penal al Republicii Moldova cu privire la răspunderea penală pentru traficul ilicit de ființe umane, actualmente a căpătat o însemnătate primordială pentru societatea noastră, devenind un baraj în calea criminalității transfrontaliere, ce ține de migrația ilegală. Mai mult ca atât, lucrările Conferinței Europene pentru Prevenirea și Combaterea Traficului de persoane, care s-au desfășurat la Bruxelles în perioada 18-20 septembrie 2002, au culminat cu elaborarea unei declarații comune a reprezentanților Moldovei, Belarusiei și Ucrainei vis-à-vis de traficul de ființe umane, incluzând recomandări pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen. Declarația respectivă a reflectat susținerea politicii active a celor trei state în lupta cu acest fenomen, punându-se accent pe importanța luării măsurilor, care ar viza în principal victimele traficului de ființe umane, consolidarea asistenței mecanismelor de reabilitare și integrare, destinate acestora.

Refugiații reprezintă doar o mică parte din uriașa și diversă masă de migranți. În intenția de a se afilia comunității internaționale, în calitate de stat membru cu drepturi depline, Republica Moldova s-a confruntat cu necesitatea reglementării unui alt fenomen necunoscut anterior – azilul. În intenția aplicării standardelor internaționale și a celor mai bune practici în domeniu, Republica Moldova este

implicată, pe parcursul ultimilor cinci ani, în elaborarea unui sistem de azil, care ar include toate componentele necesare ce ar servi pe deplin intereselor și responsabilităților naționale și internaționale. Odată cu aderarea la Convenția din 1951 privind Statutul Refugiaților și la Protocolul din 1967, Moldova e privită deja ca o țară ce protejează refugiații, integrându-se tot mai mult în structurile europene.

Ca urmare a adoptării Legii cu privire la statutul refugiaților, statul își asumă în totalitate funcțiile ce derivă din obligațiile internaționale. Republica Moldova și-a asumat numeroase angajamente, pe care este obligată să le respecte, cu toate că gradul de dificultate impus de acest fenomen complex unui stat tânăr este enorm, în special, când acesta trebuie să-și consolideze nu numai structurile socio-economice, ci și să-și asigure integritatea teritorială și stabilitatea politică. Ministerul Justiției își are rolul său în ce privește tratamentul solicitanților de azil și a refugiaților. Direcția Principală pentru Refugiați care activează în cadrul Ministerului Justiției, are ca obiectiv principal respectarea și perfecționarea legislației în vigoare și armonizarea acesteia cu legislația internațională din domeniu. Astfel, activitatea Direcției ia amploare, iar colaborarea directă cu organismele ce au o legătură directă sau indirectă cu instituția azilului, devin tot mai rezultative. Deoarece Republica Moldova va deveni țară limitrofă a Uniunii Europene, e evident faptul că mișcările migraționiste spre Uniunea Europeană vor crește, iar Moldova va fi afectată de un număr tot mai mare de migranți dintre care și solicitanți de azil, ceea ce va pune la grea încercare întregul sistem de lucru cu migrații și solicitanții de azil din Republica Moldova.

De aceea consider drept o necesitate vitală: colaborarea și coordonarea internațională privind asistența tehnico-financiară și de specialitate; conlucrarea în scopul stabilirii filierelor de trafic a ființelor umane; organizarea de seminare în domeniu; interzicerea publicațiilor, care, prin conținutul lor, contribuie la demoralizarea societății; prevenirea și combaterea traficului în procesul extinderii Uniunii Europene; cooperarea cu țările de origine, de tranzit și destinație; acordarea asistenței victimelor traficului etc.

Pentru prevenirea și stoparea procesului migrației, statul e obligat să se autoadministreze eficient și rațional, să ridice nivelul economiei și bunăstarea cetățenilor săi, să le asigure un mod de viață decent prin crearea a noi locuri de muncă, mărirea salariului minim pe economie, semnarea unor acorduri interguvernamentale în domeniul angajării muncitorilor migranți și asigurarea unei protecții sigure în conformitate cu Carta Socială Europeană Revizuită.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 27 iulie 1994.
2. Codul penal al Republicii Moldova, din 12 iunie 2003.
3. Culegeri de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție, Chișinău, 2002.
4. Sima C., *Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentate și adnotate*, București, 2002.

Prezentat la 18. 12. 2007

INFRAȚIUNI ECONOMICE ȘI DE CORUPȚIE: PROBLEME DE ÎNCADRARE JURIDICĂ ȘI CERCETARE

Vasile LUNGU, doctor în drept, IRIM

Recenzent:

Gheorghe GOLUBENCO, doctor în drept, conferențiar universitar

Country's prosperity and its population's welfare completely depend on the level of the national economy, which is inseparable from the international economy.

The country's authorities, the Parliament and the Government of the Republic of Moldova, pay special attention to the assurance of the national economy integrity and to its integration in the international economy. In this view, a number of normative acts – Laws, Government Decisions, etc. have been adopted, which aimed at optimizing the country's economy and, respectively, at the population's welfare, and at the assurance of a favorable investment climate.

Nevertheless, the realization of these objectives can be achieved only if in this activity scholars and practitioners are involved, especially, in the field of legal protection of the national economy, and fighting of corruption and infractions in the domain of economy.

The present work dwells on certain problems of legal categorization of infractions in the domain of economy and corruption.

Furthermore, on the basis of certain local and foreign scholars' views on the legal interpretation and categorization of infractions in the domain of economy and corruption, we shall expose our own opinion as well.

Constituția Republicii Moldova din 1994 stipulează că “Economia Republicii Moldova este economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă” (alin. (1) art. 50) și, totodată obligă statul să asigure “... inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine” (lit. h) alin. (2) art. 50) [1].

În scopul realizării acestor prescripții Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova au adoptat un șir de acte normative și măsuri de ordin social, economic și politic menite să optimizeze relansarea, sporirea și integrarea economiei naționale în economia mondială, îndeosebi în cea europeană.

Printre acestea pot fi nominalizate Hotărârea Guvernului Republicii Moldova “Cu privire la extinderea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei pentru anul 2007”, nr. 1433 din 19.12.2006 [4]; Planul de acțiuni UE – Moldova din 22.02.2005, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.356 din 22.04. [5]; Legea Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011 nr. 295 din 21.12.2007 ș.a. [3].

În Legea menționată se face o analiză amplă a situației social-economice în țară după declararea independenței în 1991 și se trasează obiectivele relansării ei.

Astfel, se menționează că începând cu anul 2000, economia Republicii Moldova a revenit pe traiectoria creșterii, depășind un deceniu de declin continuu și de scădere a nivelului de trai. Măsurile de politică macroeconomică, întreprinse în contextul creșterii cererii interne și externe, au contribuit la stoparea recesiunii economice și au asigurat o creștere robustă a produsului intern brut (PIB). În

perioada 2000-2006, PIB real a crescut în medie cu 5,9% pe an, creșterea cumulativă față de anul 1999, alcătuind 49,5%.

Asigurarea stabilității macroeconomice a avut un rol important în relansarea și susținerea creșterii economice.

Creșterea economică a fost însoțită de o îmbunătățire semnificativă a situației fiscale. Veniturile bugetului public național au crescut substanțial, constituind 40,6% în raport cu PIB în 2006, iar bugetul de stat a înregistrat, în medie, un excedent de 0,2% în raport cu PIB [3].

În Strategia nominalizată deosebit este evidențiat rolul organelor de drept în asigurarea acestor măsuri fiind primate prin eficientizarea activității sistemului judecătoresc precum și prevenirea și combaterea corupției, care au devenit priorități importante pentru Guvernul Republicii Moldova în legătură cu ce în anul 2006 a fost adoptat Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției.

De asemenea, se menționează în Lege, se impun măsuri de ordin normativ, organizatoric și practic pentru reducerea nivelului de corupție și o mai mare încredere a populației în sectoarele percepute ca fiind cele mai afectate de corupție. Totodată, trebuie recunoscut faptul că astfel de măsuri nu pot contribui la ieșirea din cercul vicios al corupției fără reforma structurală și instituțională a acestor domenii [3].

Însă, depășirea problemelor existente și atingerea scopurilor scontate nu pot avea succes fără efectuarea măsurilor de prevenire și combatere a infracțiunilor în domeniul economiei și corupției și pot fi realizate prin mai multe măsuri, inclusiv și prin abordarea teoretico-juridică a lor.

În acest context, în lucrare mă voi referi la unele probleme privind încadrarea juridică și de cercetare-investigare a infracțiunilor economice, care pot fi soluționate numai după clarificarea unor aspecte importante ale naturii juridice ale acestor categorii de infracțiuni, inclusiv:

- aspecte teoretico-practice privind definirea infracțiunilor economice;
- locul și rolul infracțiunilor economice în structura Codului penal;
- oportunitatea modificării structurii Codului penal și lărgirea capitolului – “Infracțiuni economice”.

1. În literatura de specialitate just se menționează că nu există o noțiune unică și certă a infracțiunilor economice și de aceea nu se poate vorbi și de existența unei clasificări unice și a acestor categorii de infracțiuni [6. p.120-121].

Termenii mai frecvenți care se folosesc de către practicieni și teoreticieni la abordarea acestei noțiuni sunt: “criminalitatea economică”, “infracțiuni în domeniul economiei”, “infracțiuni economice”, “infracțiuni cu caracter economic”, “fraude economice”. Unii autori se contrazic pe sine înșiși, separând noțiunile “fraudele economice” de “infracțiunile economice”, apoi le îmbină folosindu-le ca o noțiune unică [7. p. 4-11].

La fel, și în literatura de specialitate națională se folosesc diferite noțiuni, termeni sau se dau definiții, adeseori contradictorii, infracțiunilor și altor încălcări ale legislației în domeniul economiei.

De exemplu, savanții moldoveni A. Donciu și Gh. Rusu menționează că “noțiunea de fraudă include momente de inducere în eroare, înșelăciune, act de rea voință săvârșit

cu scopul de a realiza un profit prin lezarea drepturilor altei personae” [8. p. 26]. În dezvoltarea esenței acestei noțiuni ei concretizează că “Frauda economică este categorie multiaspectuală ce întrunește o multitudine de încălcări ale legislației în domeniile penal, administrativ, material, financiar etc.” [8. p. 27].

Analizând opiniile autorilor nominalizați sesizăm abordarea esenței fraudelor economice într-un sens prea larg. În această noțiune ei includ după cum infracțiunile, contravențiile, așa și alte categorii de încălcări în domeniul economiei, însă fără o delimitare certă, fapt care duce la interpretarea și evidențierea eronată a lor.

Inadmisibilitatea interpretării lor cumulative o sesizez prin gradul diferit de pericol social pe care acestea îl prezintă. Astfel, savanții moldoveni V. Cușnir și V. Berliba just menționează că “pentru încălcarea legislației fiscale poate surveni conform normativității curente următoarele forme de răspundere: răspundere penală, răspundere contravențională, răspundere materială, răspundere disciplinară ș.a. [9. p. 40].

Lipsa delimitării certe a infracțiunilor de alte forme de încălcare a legislației în domeniul economiei negativ se răsfrânge și asupra legislației penale.

În acest context, consider oportun a se determina cert noțiunea acestor categorii de infracțiuni; a se decide asupra termenului care înglobează toate elementele caracteristice infracțiunilor din acest domeniu; a se conveni asupra folosirii unanime a lui. Ulterior a se structura conținutul Codului penal după categoriile de infracțiuni.

Consider că cel mai acceptabil termen pentru definirea infracțiunilor abordate ar fi “infracțiuni în domeniul economiei”, deoarece acesta are un sens mai larg și mai cumulativ decât noțiunile – “infracțiuni economice”, “infracțiuni cu caracter economic” etc.

2. Conform legislației penale naționale – Codul penal [2] în vigoare, infracțiunile economice sunt amplasate într-un capitol separat – Capitolul X. În el se conțin 25 de componente de infracțiuni.

Analiza mai profundă a structurii Codului penal ne permite să conchidem că unele categorii de infracțiuni care se comit în domeniul economiei se conțin și în alte capitole ale Codului penal (de exemplu, în Capitolul 9, 11, 12 ș.a.).

În acest context, este logică întrebarea. Este oare justificată actuala structură a Codului penal?

Pentru a răspunde la această întrebare propun a arunca o privire asupra abordării acestei probleme în literatura națională de specialitate, în literatura și legislația penală a altor state.

De exemplu, savantul german Șnaider, evidențiază 3 sectoare ale economiei, care sunt obiecte de atenție ale criminalilor. Acestea sunt:

1. Infracțiunile care atentează la sectorul bancar și creditar.
2. Infracțiunile care atentează la construcții și imobil.
3. Infracțiunile care atentează sectorul în transport și călătorii [10].

Alt savant, tot german, Caizer propune o clasificare mai largă a infracțiunilor economice.

1. Infracțiunile împotriva sistemului bancar și acționar de schimb; împotriva sistemului de creditare; sistemului de asigurare și concurenței libere, inclusiv abuzul de încredere și insolabilitatea fictivă; încălcarea dreptului de autor și a dreptului de marcă.

2. Eschivarea de la achitarea impozitelor, excrochieria cu subvențiile; infracțiunile vamale; estorcarea; mita ș.a.

3. Încălcarea legislației privind protecția muncii, infracțiunilor împotriva consumatorilor; infracțiunile ecologice.

4. Diverse estorcări și speculația [11].

Concomitent, analiza literaturii de specialitate în domeniu, denotă faptul că la sfârșitul anilor 70 și începutul anilor 80 specialiștii din Apus au făcut încercări de a evidenția o listă a infracțiunilor pur economice, concentrând atenția sa asupra infracțiunilor corporațiilor.

Anume infracțiunile corporațiilor în viziunea savanților, într-o mai mare măsură corespund definiției infracțiunilor economice elaborate de criminologi.

Concret la acestea pot fi raportate următoarele categorii de infracțiuni, care formează baza infracționalității economice:

1. Infracțiunile care țin de abuzuri în investițiile capitale și care aduc prejudiciu companiilor, acționarilor, etc. (aici se includ diverse mașinații cu documente contabile, acții ș.a. De exemplu, comercializarea acțiunilor companiilor inexistente).

2. Infracțiunile ce țin de abuzurile cu capitalul depozitar și care prejudiciază creditorii, persoanele garante (aici se includ: insolvabilitatea fictivă, care prejudiciază creditorii, excrochierile în domeniul asigurărilor, mașinațiilor cu subvențiile).

3. Infracțiunile ce țin de încălcarea regulilor de concurență liberă (de exemplu, spionajul comercial), majorarea sau diminuarea artificială a prețurilor, cârdășia la stabilirea prețurilor, reclama fictivă.

4. Infracțiunile ce țin de încălcarea drepturilor consumatorilor (aici se raportează, în primul rând, confecționarea produselor necalitative, care atrag după sine pricinuirea prejudiciului fizic consumatorilor, diverse escrocherii care prejudiciază consumatorii ș.a.).

5. Infracțiunile care atentează la sistemul financiar al statului (de exemplu, tăinuirea veniturii, eschivarea de la achitarea impozitelor, încălcarea controlului asupra comerțului ș.a.).

6. Infracțiunile ce țin de exploatarea nelegitimă a resurselor naturale, care prejudiciază mediul (poluarea mediului, încălcarea reglementărilor în construcții).

7. Infracțiunile ce țin de mașinațiile în domeniul asigurărilor sociale și asigurarea cu pensii, de asemenea, și infracțiunile ce țin de încălcarea intenționată a regulilor de protecție a muncii, care cauzează prejudiciu material și fizic muncitorilor și funcționarilor.

8. Mituirea comercială.

9. Infracțiunile computeriale.

În opinia unor savanți ruși, de exemplu, L.Bertovschi, V. Obrazțov ș.a. [12. p. 6-7], infracțiunile economice pot fi clasificate în baza diferitor criterii.

Metodica criminalistică de cercetare, menționează ei, demult și nu fără succes clasifică infracțiunile în domenii, ținând cont de specificul ramural al activității economice. Atare cale permite a evidenția și studia mai productiv infracțiunile care se comit în sferile de producere, alimentare obștească, comerț ș.a. grupe de infracțiuni. Iasificarea ulterioară se face în baza divizării interne a unor sau altor sfere economice,

fapt care permite, de exemplu, a evidenția infracțiunile din sfera economiei, ca activitatea bancară, producerea industrială, agricolă sau infracțiunile în construcții.

Necătând la importanța ei, această modalitate de clasificare nu este unica. Însemnătate deosebită pentru practica și teoria cercetării o are și divizarea infracțiunilor ce țin de activitatea economică comise prin aplicarea violenței și fără aplicarea ei, comise de către subiecții speciali ai activității economice și, comise, și de alte categorii de persoane.

La fel se poate de spus și despre divizarea infracțiunilor în domeniu în două grupe, în dependență de faptul că unele se comit în sectorul economiei de stat, iar altele în cel privat.

Astfel, pornind de la cele relatate, autorii just menționează că răspunderea penală pentru infracțiunile comise în domeniul economiei poate surveni nu numai în cazul infracțiunilor incluse în capitolul privind infracțiunile economice, dar și în cazul altor articole din alte capitole ale Codului penal. De exemplu, în baza articolelor, care stabilesc răspunderea pentru sustragerea bunurilor prin abuz de serviciu (art. 160 CP FR), producerea sau comercializarea mărfurilor, care nu corespund cerințelor de securitate (art. 238 CP FR) ș.a.

Analiza clasificărilor sau structurării infracțiunilor economice aduse mai sus denotă despre faptul că și în Codul penal al Republicii Moldova se conțin unele lacune, care în scopul asigurării unei mai bune însușiri și utilizări se impune o restructurare și actualizare a lui.

Aceasta o vedem, de exemplu, prin lărgirea capitolului X, intitulat infracțiuni, economice și introducerea unor subcapitole, care ar fi infracțiunile ecologice, infracțiunile în domeniul informaticii și telecomunicațiilor, infracțiunile în domeniul transportului ș.a. De asemenea, în acest capitol ar putea fi amplasate și alte categorii de infracțiuni care sunt prevăzute de articolele unor altor capitole.

Referințe

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 1, 12.08.1994.
2. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 – XV din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.
3. Legea Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011 nr. 295 din 21.12.2007 // Monitorul Oficial nr. 18-20/57, 29.01.2008.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova “Cu privire la extinderea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei pentru anul 2007”, nr. 1433 din 19.12.2006 // Monitorul Oficial nr. 203-206/1571 din 31.12.1571.
5. Planul de acțiuni UE – Moldova din 22.02.2005 aprobat prin Hot.Guv. nr. 356 din 22.04.2006 // Tratatul internațional 38/401, 2006.
6. А.В. Шестаков. Теневая Экономика: Учебное пособие. Москва. 2000. – 152с.
7. П.Н. Панченко. Преступления посягающие на экономическую систему СССР // Проблемы борьбы с преступлениями в сфере экономики. Межвузовский сборник научных трудов. Киев. 1990. – 182 с.
8. A. Donciu, Gh. Rusu. Fraudele economice și unele aspecte ale procesului de combatere a lor. Universitatea Tehnică din Moldova. Chișinău. 2002. 176 p.

9. V. Cușnir, V. Berliba. Aspecte juridico-penale ale evaziunii fiscale a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor. Studiu monografic. Chișinău. 2002. 208 p.
10. Shneider H. Kriminologie. B., 1987. – 969 p.
11. Kaizer G. Economic crime and its control with special reference to the situation in the Federal Republic of Germany // Euro Criminology – Warsaw 1987. Vol.1. – 43- 60 p.
12. Л.В. Бертовский, В.А. Образцов. Выявление и расследование экономических преступлений: Учебно-практическое издание. // Л.В. Бертовский, В.А. Образцов – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – 256 с.

Prezentat la 05.12. 2007

UNELE ASPECTE PRIVIND RECUNOAȘTEREA STATELOR

Cristina MARTÎNIUC, doctor în drept
Leonid CHIRTOACĂ, doctor în drept, USEM

Recenzent:

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar

One of the hardest defined notions of international law is recognition. Because of diversity of states practices in this area, could not detach clear customary rules.

In order to be recognised as a state, a new entity must combine characteristic features that are necessary to a state existence, but this existence in order to be opposable to other state, it is necessary that the mentioned state to have this existence recognised.

Una dintre noțiunile de drept internațional cel mai greu de definit este recunoașterea. Datorită diversității practicilor statelor, în acest domeniu, nu s-au putut desprinde reguli cutumiare clare. Astfel, deseori recunoașterea a fost utilizată de anumite state ca instrument de politică externă pentru a exprima aprobarea sau dezaprobarea față de noile situații care se produc în viața internațională.

În dreptul internațional, prin recunoaștere se înțelege un act unilateral prin care un stat constată existența anumitor fapte sau acte, care pot avea consecințe asupra drepturilor și obligațiilor sale sau asupra intereselor sale politice, și declară expres sau admite implicit că acestea constituie elemente pe care se vor baza relațiile sale juridice viitoare în raport cu noua entitate sau situație.

Recunoașterea a mai fost definită ca fiind “procedul prin care un subiect de drept internațional, în mod special un stat, care nu a participat la nașterea unei situații sau la adoptarea unui act, acceptă ca acea situație sau acel act să-i fie opozabile, adică admite ca efectele juridice ale acestora să i se aplice” [1].

Astfel, situațiile noi care pot influența raporturile juridice dintre state și care pun problema recunoașterii sunt: crearea unui stat nou, instalarea unui nou guvern într-un stat existent, o modificare teritorială, statutul de neutralitate al unui anumit stat sau teritoriu, apariția unei stări insurecționale. Însă, ținând cont de importanța statelor în viața internațională ne vom ocupa numai de recunoașterea statelor, deoarece prin apariția a noi subiecte de drept internațional are loc o modificare a structurii societății internaționale.

Pentru a fi recunoscută ca stat, o nouă entitate trebuie să întrunească trăsăturile caracteristice necesare existenței statului, dar pentru ca această existență să fie opozabilă unui alt stat, trebuie ca statul în cauză să aibă această existență recunoscută.

Prin această prismă putem defini recunoașterea unui nou stat ca un act unilateral prin care unul sau mai multe state admit, explicit sau tacit, că ele consideră o nouă entitate juridică ca stat și că, în consecință, îi recunosc acestuia personalitatea juridică internațională, respectiv capacitatea de a obține drepturi și de a contracta obligații internaționale.[2]

Fiind un act unilateral, recunoașterea poate lua forma unor note diplomatice sau a unei notificări directe care se face către statul recunoscut; dar, poate îmbrăca și forma unor comunicări publice – mesaje, telegrame, declarații oficiale. De asemenea, recunoașterea poate fi cuprinsă în textul unor tratate bi sau multilaterale, în care se precizează natura și conținutul relațiilor ce se stabilesc, după cum ea poate proveni din partea unui stat sau a unui grup de state în baza unui tratat multilateral.[3]

În dreptul internațional cutumiar nu există obligația de a recunoaște un stat nou. Recunoașterea are un caracter facultativ și decurge din suveranitatea de stat. Statele au dreptul, nu și obligația de a recunoaște noua entitate. Ca atare, recunoașterea constituie un act discreționar, deoarece statele pot refuza recunoașterea atunci când constată că un teritoriu a fost obținut în mod ilegal. Chiar dacă recunoașterea rămâne la aprecierea și discreția statelor, acest act nu trebuie să devină o chestiune de ordin arbitrar. Atât recunoașterea, cât și refuzul acesteia trebuie să aibă loc în conformitate cu principiile de drept internațional. Practica de nerecunoaștere a unor state poate fi considerată ca neamicală, creând obstacole în calea normalizării relațiilor dintre state și favorizând factorii care se opun evoluțiilor noi în societatea internațională.

Recunoașterea este un act declarativ și nu constitutiv, în sensul că prin acest act se constată existența unui stat nou, care există ca efect al creării sale, și nu ca rezultat al actului de recunoaștere. Recunoașterea nu conferă personalitate internațională statului nou recunoscut, dar ajută la dezvoltarea și promovarea relațiilor de drept internațional de către statul în cauză. Statul, din momentul creării sale și independent de actul recunoașterii beneficiază de drepturi și obligații internaționale, în virtutea calității de subiect de drept internațional, putând participa la încheierea tratatelor, la conferințe și organizații internaționale etc.

Din punct de vedere al modului în care se face, recunoașterea poate îmbrăca două forme, și anume:

- recunoașterea expresă;
- recunoașterea tacită.

Recunoașterea expresă se face printr-un act special al organului de stat competent – declarație sau notificare formală – adresată noului stat, în care se exprimă în mod cert intenția de a-l recunoaște. [4]

Recunoașterea tacită este cea care se poate deduce din faptele concludente ale unui stat, cum ar fi stabilirea de relații diplomatice, încheierea unui tratat bilateral care reglementează problema generală, fără a face rezerve în privința recunoașterii, și este practică de statele latino-americane. [5]

Din punct de vedere al efectelor pe care le produce, recunoașterea este:

- de jure;
- de facto.

Atât *recunoașterea de jure*, cât și *recunoașterea de facto* se exprimă prin actul oficial al statului de la care emană recunoașterea. Deosebirea dintre aceste forme constă, în general, în întinderea efectelor juridice ale recunoașterii.

În cazul *recunoașterii de facto*, relațiile dintre statul care recunoaște și cel recunoscut sunt mai restrânse ca întindere, având un caracter nestabil și provizoriu,

în sensul că ea operează în domeniile consimțite de către statul care o acordă (cooperare economică internațională).

Recunoașterea de facto este incompletă, constituind o fază premergătoare pentru recunoașterea de jure. Nefiind definitivă, recunoașterea de facto poate fi revocată. Un stat poate acorda această formă de recunoaștere, dacă dorește ca pentru anumite motive să amâne recunoașterea deplină și definitivă. [6]

Recunoașterea de jure este completă și definitivă unui stat. Ea este irevocabilă, deoarece efectele ei se sting numai odată cu încetarea calității de subiect de drept al statului recunoscut.

Această formă are ca efect recunoașterea deplină a personalității juridice a noului stat, a tot ceea ce rezultă din exercitarea suveranității acestuia, precum și stabilirea de relații internaționale în diferite domenii, în mod special a relațiilor diplomatice și consulare, încheierea de tratate bilaterale etc.

În materia recunoașterii, doctrina și practica stipulează că participarea unui stat nerecunoscut la conferințe internaționale sau admiterea sa într-o organizație internațională nu echivalează cu recunoașterea sa individuală sau colectivă din partea altor state. De asemenea, nu constituie recunoaștere de către alte state faptul că un stat devine parte la un tratat multilateral general.

Reieșind din cele expuse mai sus, trebuie să reținem că raporturile juridice între state se stabilesc numai după ce a intervenit actul de recunoaștere în sensul stabilirii de relații diplomatice, cu toate implicațiile lor, dezvoltarea raporturilor convenționale bilaterale, protecția diplomatică a cetățenilor, adresarea în mod direct a reclamațiilor în cazul provocării de daune etc. Ca atare, recunoașterea este un mijloc de înlesnire a exercitării drepturilor suverane de către statele recunoscute, a participării lor la viața internațională.

Referințe

1. Nguyen Quoc Dinh, Alain Pellet, Patrick Daillier, *Droit international public*, Paris, 1987, p. 490.
2. R. Miga-Beșteliu, *Drept internațional: introducere în dreptul internațional public*, ed. All, București, 1997, p. 101.
3. De exemplu, prin *Tratatul de la Berlin din 1878* a fost recunoscută independența României, Serbiei, Bulgariei și Muntenegrului; sau *Tratatul de la Versailles din 1919*, prin care a avut loc recunoașterea Cehoslovaciei și Poloniei. În legătură cu aceste tratate, s-a emis și opinia unei recunoașteri condiționate, deoarece *Tratatul din 1878* recunoștea independența sub condiția respectării libertății de conștiință și celei religioase pentru minoritățile din acele țări, iar cel din 1919 subordona pentru minoritățile lor naționale regimul prevăzut în tratatele referitoare la protecția minorităților. Mai recent, ca un exemplu de recunoaștere colectivă poate fi menționată recunoașterea de către Comunitatea Economică Europeană, la 15 ianuarie 1992, a Sloveniei și Croației. (D. Popescu, A. Năstase, *Drept internațional public*, ed. Șansa SRL, București, 1997, p.72).
4. Un exemplu relativ recent de recunoaștere expresă este reprezentat de Declarația Guvernului României de recunoaștere a Republicii Moldova, din 27 august 1991, prin care se ia act de Declarația de independență din aceeași zi a Republicii Moldova, se

salută “proclamarea unui stat românesc independent pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor stabilite prin Pactul Ribbentrop-Molotov”, se “recunoaște independența Republicii Moldova” și “se declară disponibilitatea stabilirii de relații diplomatice, de acordare a sprijinului necesar autorităților din Republica Moldova pentru consolidarea independenței” și “pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățescă dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului”.

5. Drept exemplu de recunoaștere tacită îl constituie votul exprimat de Marea Britanie, cu această semnificație, în favoarea admiterii ca membru ONU, a fostei Republici Iugoslave Macedonia, la 8 aprilie 1993. Foarte recenta (februarie 2000) acceptare de către regimul taliban de la Kabul a deschiderii unei ambasade a “Republicii Cecenia” în Afganistan este un alt astfel de exemplu.

6. Cum ar fi, îndoieli despre viabilitatea noului stat, ori reținere din partea noului stat de a accepta obligații în baza dreptului internațional sau refuzul lui de a rezolva probleme proeminente.

Prezentat la 20.12. 2007

APLICAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL ÎN ORDINEA JURIDICĂ A STATELOR PRIN PRISMA SUVERANITĂȚII DE STAT

Vladimir SACAGIU, magistru în drept, IRIM

Recenzent:

Ion BURUIANĂ, doctor în drept, conferențiar universitar

In the conditions of intensification of international relations the international law plays the main part, being a necessary instrument in regulation of a world – contradictory and at the same time unique – in the process of globalization.

Promoting the idea of European integration of Moldova, we must realize at the same time that European community construction had stated from the very beginning the problem of transfer of a part of sovereignty from member states to European communities in certain spheres of their competence. From the start this construction had in its basis a super-national concept.

În condițiile intensificării relațiilor internaționale, rolul principal în reglementarea lor revine dreptului internațional, care este un instrument necesar în dirijarea unei lumi contradictorii și, totodată, unice în procesul de globalizare.

Promovând ideea de integrare europeană a Republicii Moldova, trebuie să conștientizăm faptul că edificarea comunitară europeană a pus, de la bun început, problema delegării de către statele membre către Comunitățile Europene a unei părți din suveranitatea națională. Această construcție a avut la origine chiar de la început un concept supranațional.

Societatea internațională este compusă din state recunoscute drept state suverane în propria sferă teritorială, ceea ce înseamnă că nu există instanțe supranaționale, care ar putea influența sistemul lor juridic intern sau ar determina orientarea regimului lor politic. Conform dreptului internațional, suveranitatea determină limitele în care statul își stabilește propriile prerogative și priorități constituționale. Această regulă este consacrată în Carta O.N.U., care consfințește în art. 2 principiul egalității suverane a statelor.

Pe plan internațional, suveranitatea nu poate fi absolută. Dreptul internațional reprezintă un sistem de obligațiuni, prin intermediul cărora statele acceptă restrângerea libertății lor de acțiune și, în ultimă instanță, propria autonomie politică internă. Dacă dimensiunile juridice ale suveranității sunt relativ determinate, aspectele politice ale acesteia sunt mai puțin definite. În realitate, conceptul de suveranitate afirmă o egalitate juridică și o independență politică a statelor mai mult sau mai puțin formală și fictivă. Și aceasta cu atât mai mult cu cât respectarea normelor dreptului internațional este benevolă, iar violarea normelor acestuia rareori este sancționată.

Importanța unanim recunoscută a dreptului internațional contemporan a atins un așa nivel, încât credem că nu există vreun stat, care nu l-ar lua în considerație, el având o importanță socială colosală. Principiul primatului dreptului internațional devine unul dintre cele mai importante, deoarece sub influența sa are loc unificarea

spațiului internațional, în cadrul căruia toți, de la individ până la statul suveran, sunt obligați să respecte prevederile normelor dreptului internațional.

În cazul dat ne putem întreba – ridicarea la un așa nivel înalt a dreptului internațional nu duce la neglijarea rolului principiului egalității suverane a statelor. Nici într-un caz, altfel ar trebui să nu mai recunoaștem așa principii fundamentale ca neamestecul în afacerile interne sau integritatea teritorială a statelor. Cazul bombardării teritoriului Serbiei & Muntenegru, operațiunea militară în Irak în lipsa unui mandat din partea O.N.U., precum și aplicarea unor sancțiuni economice față de unele state în mod unilateral, sunt considerate drept încălcări grave a normelor și principiilor dreptului internațional. Drept argument poate fi adusă rezoluția Consiliului de Securitate a O.N.U. 1483 din 2003, în baza căreia forțele armate ale S.U.A., Marii Britanii și a aliaților lor, au statut de forțe de ocupație, cu drepturile și obligațiile respective [1].

Dreptul internațional prevalează asupra dreptului intern. Totodată, acest principiu de supremație nu presupune că dreptul internațional se va aplica direct în ordinea internă ca drept pozitiv [2, p. 488]. Această situație poate fi considerată anormală. Superioritatea normelor dreptului constituțional în raport cu toate celelalte reguli juridice este un principiu incontestabil în sistemul juridic al mai multor state, ca de exemplu, Franța, Belgia etc. Totodată, aceasta nu presupune că normele constituționale ale acestor state vor cunoaște o aplicare directă în mod sistematic.

Supremația dreptului internațional a fost confirmată de Curtea Internațională de Justiție prin avizul consultativ din 26 aprilie 1988 privind „Speța compatibilității legii anterioare a S.U.A. cu Acordul de sediu al O.N.U. în privința Biroului Organizației pentru Eliberarea Palestinei de la New-York”, care invocă „principiul fundamental al dreptului internațional al preeminenței acestui drept față de dreptul intern” [3].

Aplicabilitatea directă a dreptului internațional trebuie examinată sub două aspecte. Această aplicabilitate îmbracă efectiv, două sensuri: **unul material** și altul **formal**.

În sens **material**, aplicabilitatea directă a dreptului internațional se referă la un conținut, la precizarea sa, într-un cuvânt la calitatea sa interioară. Este vorba despre răspunsul la această întrebare generală: dreptul internațional, este oare în stare să creeze în mod direct drepturi și obligații?

În sensul **formal** al termenului, este vorba despre examinarea modalităților de aplicare a dreptului internațional în dreptul național. Este vorba despre răspunsul la următoarea întrebare – în ce mod dreptul internațional devine parte a dreptului național pozitiv? Face oare el parte în mod direct din el sau este necesară o „recepționare” din partea dreptului intern prin intermediul unor proceduri proprii?

În general, dreptul internațional păstrează tăcerea în ceea ce se referă la forma și maniera în conformitate cu care regulile sale sunt încorporate în dreptul intern al statului. Modalitățile de aplicare a dreptului internațional în ordinea internă sunt lăsate la discreția statelor care adoptă, în acest sens, soluții diferite.

Deci, dreptul internațional se mulțumește doar cu afirmarea priorității sale în raport cu dreptul național și lasă statelor libertatea de alegere a mijloacelor pentru asigurarea punerii în aplicare a acestui principiu: astfel statele care, în baza

suveranității posedă jurisdicția deplină și absolută, vor avea sarcina să asigure în propria ordine juridică supremația dreptului internațional. În aceste condiții, dacă statele nu adoptă măsurile necesare care vin să se impună în scopul asigurării aplicării dreptului internațional în ordinea lor internă, poate surveni răspunderea internațională. Așadar, pe de o parte, dreptul internațional își impune supremația sa, pe de altă parte, tot el sancționează statele ce se fac vinovate de nerespectarea lui.

Dreptul comunitar, prin directivele sale, se impune statelor membre, dar le mai lasă și libertatea de alegere a mijloacelor pentru al pune în aplicare (art. 189, alin. 3 al Tratatului C.E.E. și noul art. 249, alin. 3).

Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor conține aceleași prevederi. Așa, articolul 26 prevede principiul *pacta sunt servanda*, iar articolul 27, prevede supremația dreptului internațional în raport cu dreptul intern – nici o dispoziție nu vine să precizeze modalitățile de aplicare a dreptului internațional în ordinea juridică a statelor. Mai mult, sancțiunile pentru neaplicarea sau aplicarea necorespunzătoare a tratatelor în ordinea juridică internă a statelor părți nu sunt indicate în mod direct, această materie fiind retrimisă instituției răspunderii internaționale a statelor. Statele membre la o organizație internațională decid singure, cum prevederile actelor, adoptate de organizația în cauză, să producă „efecte directe” în ordinea internă a statelor. Sancțiunea pentru nerespectarea de către statul membru a supremației actului obligatoriu al organizației internaționale este aceeași – statul vinovat poartă răspundere internațională.

Construcția comunitară europeană a ridicat de la bun început problema cedării unei părți din suveranitatea statelor membre și anume acele domenii care se referă la competența Uniunii Europene. Această construcție a avut la origine de la bun început un concept supranațional [4, p. 47].

Exercitarea de către Comunitățile Europene a unor competențe largi vine în contradicție cu conceptul clasic al suveranității, care era compus din patru elemente: indivizibilitate, exclusivitate, inalienabilitate, caracter plener și original. Apare o nouă concepție despre suveranitate – divizibilitatea ei, cu referire doar la atribuirea competențelor – statului sau Comunității [5, p. 13].

Autorul român *B. Aurescu* menționează că procesul de integrare nu presupune, în consecință, cedări de suveranitate substanțială, care pot fi pierdute definitiv [6, p. 98]. Totuși nu putem ignora faptul că limitările suveranității în contextul integrării europene implică limitări în domeniul exercitării suveranității de stat. Totodată, participarea statului în cadrul organismelor comunitare îi permite acestuia să recupereze aceste competențe transferate prin exercitarea lor mai efectiv și de comun acord.

Tratatul de la Roma din 1957 nu conține o normă clară în ceea ce privește modalitatea aplicării dreptului comunitar în ordinea internă a statelor. De această neclaritate au profitat unele state. De exemplu, Italia, atașată la doctrina „dualistă” a lui *D. Anzilotti*, trebuie sistematic să „prevadă” în ordinea juridică internă a sa dispozițiile dreptului comunitar aplicabile în mod direct. Trebuie să notăm, că Curtea de Justiție a Comunităților Europene a sancționat, în termenii cei mai clari, această practică italiană. Pentru Curte dispozițiile comunitare direct aplicabile „pătrund în ordinea juridică internă fără ajutorul oricărei proceduri naționale” [7, p. 497].

Soluția comunitară nu provine de la termenul din tratat, ci de la aceea că Curtea de la Luxemburg este cea care fixează principiile privind efectul direct al dreptului comunitar. În cauza *Van Gent et Loos* (*Van Gent et Loos*, 5 februarie 1963, aff. 26/62) se indică „Pentru Curte, o dispoziție de drept comunitar ce are efect direct este destinată de a cauza dreptul care intră în patrimoniul juridic al particularilor”. Această normă „direct aplicabilă” trebuie să fie de tip necondițional, adică nu trebuie să fie subordonată unui oricare act, fie el de origine comunitară ori de drept intern pozitiv. Natura acestei reguli este că ea produce efecte directe în ordinea juridică a statelor membre.

Legislația Republicii Moldova nu conține norma ce ar prevedea în mod direct trimiterea la normele internaționale în cadrul procesului judiciar, dar lipsește și norma ce ar interzice judecătorului să facă aceasta. Dacă ne referim la domeniul drepturilor omului, facem trimitere la p.2 art. 4 al Constituției Republicii Moldova care declară prioritatea normelor dreptului internațional în raport cu dreptul național, fapt ce presupune că instanțele judiciare ale Republicii Moldova pot să-și argumenteze poziția inclusiv prin normele dreptului internațional.

Constituția Republicii Moldova declară în art. 4 p. 2 primatul dreptului internațional doar în domeniul drepturilor omului. Credem că este insuficient, deoarece este necesară o prevedere constituțională directă privind prioritatea dreptului internațional în toate domeniile și anume bazându-se pe practica existentă și doctrina aplicării universale a primatului dreptului internațional în raport cu dreptul național.

Credem că Curtea Constituțională ar trebui să interpreteze mai larg p. 2 art. 4, prevăzând că în orice caz sau situație va prevala principiul aplicării nemijlocite al normelor de drept internațional și al tratatelor la care Republica Moldova este parte de către toate organele de stat, persoanele cu funcții de răspundere, precum și cetățenii Republicii Moldova.

În cazul Republicii Moldova, acordurile cu alte state sunt încheiate în baza principiilor și normelor unanim recunoscute de drept internațional, după cum este prevăzut și în legislația internă, de aceea nici nu poate apărea problema nerecunoașterii sau încălcării unor asemenea norme. Ori, conceptul de suveranitate în dreptul internațional nu mai este cel absolut, unul din principiile dreptului internațional (deși încă nerecunoscut definitiv), este cel al recunoașterii primatului dreptului în cadrul relațiilor internaționale, de practica jurisdicțională, de doctrină [8, p. 193], în declarațiile politicianilor [9].

Art. 19 al Legii Republicii Moldova privind tratatele internaționale din 1999 prevede că Republica Moldova va respecta cu bună credință tratatele internaționale în conformitate cu principiul *pacta sunt servanda*. Totodată, legea prevede că Republica Moldova nu va face trimetere la prevederile interne în scopul argumentării neîndeplinirii unui tratat, la care este parte. Ultima dispoziție reprezintă unul din standardele internaționale stabilite de C.P.J.I. La 4 februarie 1932 în avizul cu privire la tratamentul naționalilor polonezi în Dantzig (C.P.J.I., Série A/B, n-44) [10, p.33-34], Curtea a stabilit că, „... conform principiilor unanim recunoscute, un stat în raporturile sale cu un alt stat, poate face trimitere doar la dreptul internațional.... Statul nu poate face trimitere la propria Constituție, pentru a se

eschiva de la exercitarea obligațiilor asumate în baza dreptului internațional...” Această regulă a fost repetată de mai multe ori de Curtea Internațională de Justiție a ONU și a fost fixată în art. 27 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor.

Referințe

1. www.un.org/french/documents.htm.
2. Carreau, D. Droit international. 7-e édition. A. Pedone. Paris, 2001. – 805 p.
3. C.I.J. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances, 1950.
4. Rochere, J. D. La souveraineté de l’Etat et l’Union Européenne. Dalloz. Paris, 1996.- 280 p.
5. Louis, J. V. L’ordre juridique communautaire. 5-em éd. Paris, 1989. – 376 p.
6. Aurescu, B. Noua suveranitate. Ed. ALL BECK. București, 2003. – 202 p.
7. Carreau, D. Droit international. 7-e édition. A. Pedone. Paris, 2001. – 805 p.
8. Aurescu, B. Noua suveranitate. Ed. ALL BECK. București, 2003. – 202 p.
9. Corell, H. Вступая в XXI: к примату права в международных отношениях. Москва. 02.11.2000. Международное право. Москва, 2001, стр. 45-61.
10. C. I. J. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances, 1999.

Prezentat la 22.12. 2007

4

**ASPECTE COMPARATIV –
CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA
CONTEMPORANĂ**

LA PRÉPOSITION: UN RELATEUR POLYVALENT

Valentina ANDRONIC, IRIM

Recenziți:

Lidia MORARU, doctor în filologie, conferențiar universitar

Veronica NEAGU, doctor în pedagogie

Conform tradiției gramaticale, prepoziția este definită ca o clasă de cuvinte invariabile, de asemenea, ea figurează în cadrul părților de vorbire sau e parte componentă a categoriilor lexico-gramaticale, alături de adverb și conjuncție.

Prepoziția care face parte din categoria gramaticală primară este analizată complex în cadrul acestui articol. Se pune accent pe diversitatea valorii acesteia în contextul lexico-gramatical; pe specificul structural, adică în dependență de contexte ea poate forma noi valori lexico-gramaticale etc.

S-a încercat să se pună în evidență indicii specifici celor două idiomuri analitici în franceză și sintetico-analitici în limba română. Problema întrebării prepozițiilor este strâns legată de traducerea adecvată și nu în ultimul rând de fenomenul bilingvismului. Fenomenul reprezintă situația lingvistică a vorbitorilor, care sunt obligați să utilizeze alternativ, conform situațiilor, două limbi diferite. În acest context, articolul încearcă să elucideze probleme și deficiențe ce apar în procesul traducerii și utilizării corecte, precum și explicarea situațiilor specifice unei sau altei limbi (română-franceză).

Conformément à une tradition grammaticale très ancienne, la préposition est définie, en premier lieu, à partir d'un critère formel – une classe de mots invariables, aussi figure-t-elle, dans le cadre des parties du discours (catégories lexico-grammaticales), à côté de l'adverbe et de la conjonction.

Généralement, la préposition apparaît dans des séquences constituées d'un moins trois termes, où elle occupe toujours la place centrale: à sa gauche, il y a un élément déterminé, complété, régissant (A), représenté par un nom, un substitut, un adjectif, un verbe, un adverbe; à sa droite, un régi, déterminant (B), appelé encore « régime de la préposition ».

Ainsi, dans la phrase:

Le fils de mes voisins part pour Paris.

- le fils et part sont les termes régissants (A), et de mes voisins, pour Paris – les éléments régis (B). [1, p.9]

TYPOLOGIE DES PREPOSITIONS

Au point de vue de leur structure morphémique, les prépositions du français et du roumain peuvent être classées comme il suit:

1. Des prépositions simples, généralement mono, ou dissyllabiques, formées d'un seul élément ou à structure complexe, mais inanalysable dans l'état actuel de la langue. Chacune des deux langues en discussion en possède une trentaine.

Exemple Fr.: à, avec, chez, contre, dans, de, depuis, dès, durant, en, entre, envers, hormis, hors, jusque, malgré, outre, par, parmi, pendant, pour, sans, selon, sous, sur, vers, via ...

Roumain: a, asupra, către, contra, cu, de, despre, din, dinspre, dintre, după, fără, înspre, între, la, lângă, pe, pentru, peste, în, prin, printre, spre, sub ...

2. Des prépositions secondaires, également simples, mais à la différence des précédentes elles présentent un double statut fonctionnel: d'adverbe et de préposition, d'adjectif et de préposition, de nom et de préposition, etc. Dans certains ouvrages, elles figurent parmi les prépositions simples.

C'est pourquoi les apprenants acquièrent très rapidement ce type de prépositions et ils ne trouvent pas un embarras pour les distinguer.

Exemple: Fr.: après, avant, derrière, devant, près, sauf, suivant, excepté, concernant ...

Roumain: ca, cât, conform, decît, grație, datorită, contrar, deasupra, împotriva...

3. Des prépositions composées sont des prépositions de formation nouvelle apparues au cours du développement de telle ou telle langue. Habituellement elles sont formées de la combinaison de deux prépositions simples.

Français: d'après, d'avec, de chez, d'entre, de sur, jusqu'à, jusqu'au après, jusque chez, jusque dans **Roumain:** de către, de după, de la, de pe lângă, de pe, de prin, de sub, fără de, în contra, pe după, pe sub, pînă în ... [3, p.96]

4. Des locutions prépositives. Formées obligatoirement d'une préposition et d'un ou de plusieurs éléments (adverbe, nom, adjectif, etc.), elles constituent des syntagmes figés dont le fonctionnement est celui d'une préposition simple. Les LP se distinguent des groupements libres par l'unité sémantique des termes, la forme fixe et inanalysable, l'invariabilité grammaticale du constituant de base; on doit, par conséquent, faire appel aux traits caractéristiques des locutions, en général. [1, p.15]

Une fois acquis le mécanisme de la formation des locutions prépositives, les apprenants n'ont aucune difficulté à les classer dans un schéma suivant:

Préposition simple combinée avec un dverbe ou vice versa	Un nom tantôt précédé, tantôt suivi, tantôt à la fois précédé et suivi d'une préposition simple
<u>Français:</u> loin de, de delà, de derrière, de dessus, de dessous <u>Roumain:</u> alături de, împreună cu, aproape de	<u>Français:</u> grâce à, faute de, à cause de, de peur de, par rapport à <u>Roumain:</u> în ciuda, în fața, în privința, în corespundere cu, în vreme de

Une grande partie de prépositions ont été formées et sont formées par translation. Ainsi sont devenues prépositions:

- des noms: chez (casa – maison), grație (gratia – finețe);
- des adjectifs (seulement dans le français); plein, sauf, proche;
- des participes passés: excepté, passé, vu
- des participes présents (seulement dans le français): concernant, durant, suivant.

Apparues ou formées dans une période assez tardive de l'évolution de la langue, les prépositions simples, composées et les locutions prépositives sont aptes à exprimer les rapports sémantiques les plus généraux, les plus abstraits formant ainsi une classe de mots la plus stable. Elles constituent une des particularités structurales du système grammatical de telle ou telle langue.

Grammaticalement les prépositions et les locutions prépositives accomplissent une fonction relationnelle en réalisant le lien de subordination entre les signes linguistiques significatifs. Leur possibilité combinatoire est assez vaste. Lorsque l'on analyse les traits syntagmatiques des prépositions et des locutions prépositives, il faut, comme j'ai mentionné dans la définition, relever deux termes, qu'elles lient et subordonnent: le déterminé et le déterminant. [2, p.5]

Dans la salle d'études les apprenants travaillent individuellement et tâchent de distinguer ces deux notions, après ils font le chéma suivant en donnant des exemples:

Le déterminé	Le déterminant
<p>Il peut avoir divers natures morphologiques:</p> <p>a) nom: <u>le livre</u> de Corine; <u>une maison</u> en brique;</p> <p>b) verbe: <u>commencer</u> à travailler; <u>parler</u> de la littérature;</p> <p>c) adjectif: <u>facile</u> à comprendre; <u>fidèle</u> à sa famille;</p> <p>d) pronom: <u>quelque chose</u> d'intéressant; <u>rien</u> de curieux;</p> <p>e) adjectif numeral: <u>dix</u> d'entre eux; <u>le un</u> de ces chiffres;</p> <p>f) adverbe: <u>loin</u> du coeur; <u>conformément</u> à la loi;</p> <p>g) participe présent ou passé: <u>pensant</u> à ses parents; <u>intimidé</u> par la jeune fille;</p> <p>h) gérondif: <u>en venant</u> de chez lui; <u>en se dirigeant</u> vers la ville.</p>	<p>Il peut aussi avoir différents natures morphologiques:</p> <p>a) nom: le cahier de <u>l'élève</u>; un arbre en <u>fleurs</u>;</p> <p>b) verbe: le désir d'<u>apprendre</u>, se mettre à <u>travailler</u>;</p> <p>c) adjectif en français (supin en roumain): rien <u>d'étonnant</u>; quelque chose <u>de curieux</u>;</p> <p>d) pronom: penser aux <u>siens</u>; passer <u>chez eux</u>;</p> <p>e) adverbe: la jeunesse <u>d'aujourd'hui</u>, le jour de <u>lendemain</u>.</p>

Après avoir appris la théorie je propose aux apprenants une série d'exercices en relevant les prépositions simples, composées, transposées et les locutions prépositives.

Exemple:

1. Son portrait n'est pas dans mon bureau, mais dans la chambre de Jannet (H.Bazin).

2. Madame Mère vient de descendre du 113 C, place de l'église, et trotte en me faisant grands signes du bras (H.Bazin).

3. La jeune fille avait mis dans cette opération beaucoup de bonne volonté (R.Thierry). 4. Pas de douleur plus cruelle que celle de l'enfant qui découvre pour la première fois la méchanceté des autres (R.Rolland).

5. Tout d'abord le préfet prit des mesures concernant la circulation des véhicules (A.Camus) etc. [2, p.7]

CAS PARTICULIERS DE LA SYNTAXE DE PREPOSITION

La préposition et les transformations

Certains types de transformation: la nominalisation, la passivation, la pronominalisation imposent des restrictions, surtout quant à l'utilisation des relateurs: **de, à, par etc.**

a) L'addition des prépositions **à** et **de** intervient dans le cas de la nominalisation infinitive:

Exemple:

Pierre a demandé qu'on le décharge de cette tâche. _____ Il a demandé à être déchargé de cette tâche.

b) L'addition de **de** est obligatoire dans la nominalisation simple:

Exemple:

Le train arrive. _____ L'arrivée **du train**. On lit un livre. _____ La lecture **d'un livre**.

c) L'addition de **par/de** dans la transformation passive:

Exemple:

L'ouragan a dévasté les cultures. _____ Les cultures ont été dévastées **par l'ouragan**. Jean apprécie Pierre. _____ Pierre est apprécié **de Jean**.

Parmi toutes les prépositions françaises, **sur** est sans doute celle qui donne le plus de fil à retordre et qui, après **de** et **à**, revient le plus souvent. [1, p.24]

Une préposition sur mesure

Sur prend différentes valeurs, indique certaines relations. Les principales sont les suivantes (les quatre premières étant plus concrètes, les autres, plus abstraites):

a) en haut (avec l'idée de surface en dessous): **un immeuble érigé sur un terrain;**

b) avec une idée de mouvement: **appuyer sur un bouton;**

c) superposition (sans qu'il y ait nécessairement contact) et voisinage immédiat: **un verglat qui s'est abattu sur tout le Québec, Saint-Jean-sur-Richelieu;**

d) direction: **aller sur la droite;**

e) une idée de considération: **juger quelqu'un sur sa mise, compter sur quelqu'un;**

f) au sujet de: **une brochure sur les camps d'été;**

g) par rapport à: **8 sur 10.**

Sur implique, comme nous l'avons vu, l'idée de superposition, mais **dans** implique celle d'être contenu à l'intérieur (en entier ou partiellement). L'on s'assied **sur** une chaise, mais **dans** un fauteuil (**sur** le fauteuil supposerait que l'on se tienne en équilibre sur les bras et le dossier plutôt que l'on se cale dedans).

Encore un exemple:

Votre patron a-t-il un verrue **sur** le front ou **dans** le front?

Dans le premier cas, l'on suppose que le front est une surface; dans le deuxième, une partie du corps dans laquelle est de nouveau quelque chose. [7, p.35]

Parmi les expressions suivantes, celles qui sont fautives (que les apprenants utilisent hélas parfois davantage) sont marquées d'un astérisque, alors que la formule correcte est entre parenthèses:

- * travailler sur une ferme (dans)
- * revenir sur la ferme (à)
- * siéger sur un comité (à, faire partie d'un...)
- * être sur une émission (participer à)
- * marcher sur la rue (dans)
- * sur le mur (au)
- * sur le journal (dans)
- * sur le tableau, la liste (dans)
- * sur semaine (en)
- * se fier sur quelqu'un (à) [4, a]

SOYONS SUR NOS GARDES !

Ce qui est trompeur, ce sont les couples verbe et nom qui ne se construisent pas de la même façon: par exemple, l'on discute **de** quelque chose, mais l'on a une discussion **sur** quelque chose.

Ce qui est encore plus trompeur pour les apprenants, ce sont les constructions avec **sur** qui sont correctes: à force de se méfier de cette préposition, l'on finit par la censure partout, même là où elle est bienvenue (cas d'hypercorrection).

Je mentionne par exemple: tomber d'accord sur quelque chose, aller sur ses 30 ans, un rouge tirant sur le violet, sur la fin de l'hiver, vivre sur ses rentes, tourner sur la gauche, sur le bord de la route, mettre quelqu'un sur un travail, prendre exemple sur quelqu'un. Très trompeuses, les expressions être sur cette impression (plutôt que sous), un panneau de 10 m sur 15m (plutôt que par), sur le plan de (plutôt que au ou au niveau de). [5, b]

Prépositions à haute fréquence et à sens multiple: à, de, dans, en

Ces prépositions sont en français des prépositions d'un emploi très fréquent et, par conséquent, elles possèdent ou peuvent acquérir une multitude de significations

Donc, j'ai trouvé nécessaire de les analyser à part en donnant pour chacune de leurs significations l'équivalent roumain correspondant. [6, p.45]

SIGNIFICATION DES PREPOSITIONS A ET DE

À	Exemples
<p>Elle peut marquer:</p> <p>1. Le mouvement vers quelque chose, dans l'espace et dans le temps.</p> <p>Dans cet emploi il lui correspond en roumain les équivalents: la,</p>	<p>Fr.: La bergeronnette se posa sur une branche morte qui gisait à terre... (Ch.Vildrac); Puis à la nuit tombante, lorsque la lueur des carreaux de la classe n'éclairait plus le groupe confus des jeunes gens, Meaulnes se levait</p>

À	Exemples
<p>pe, in, pentru ou un nom à l'Accusatif non-accompagné d'une préposition.</p>	<p>soudain... (A.Tournier); Roum.: Gheorghe se întorcea pe la zori, ducînd în spate traista cu jumătate de colac ce-i mai rămăsese. (I.Druță).</p>
<p>2. Le but, la destination. De, pentru sont les équivalents roumains.</p>	<p>Fr.: De la grande fenêtre à fourrage ouverte sur le vaste du plateau, on voyait toute l'étendue d'herbe... (J.Giono) Roum.: Pe cartela nepotului vede numai taloane de pîine și de zahăr.</p>
<p>3. La possession ou l'appartenance. Pour équivalent roumain elle a un nom ou un pronom au Génitif accompagné ou non d'un article possessif.</p>	<p>Fr.: « Si tu étais à moi, je t'appellerais Amadou » (Ch.Vildrac). Roum.: Ce să-i faci... Mi-am luat ce a fost al meu și dus am fost (I.Druță).</p>
<p>4. La conséquence. Les équivalents roumains sont: de, pînă, pînă la, pînă în.</p>	<p>Fr.: Il leur dit des choses stupéfiantes, qui les firent rire aux larmes. (Emile Zola). Roum.: Un biet trecător stă în cîmp la o răscruce de drum, o batjocură de vînt s-a prins de haina lui și cauta să-i vîre pînă în măduva oaselor frigul unei erni trecute. (I.Druță).</p>
<p>5. La caractéristique. Le correspondant roumain: cu.</p>	<p>Fr.: Cet homme aux bouquins parle pour ne rien dire. (A.France). Roum.: Și mai este și o ușă cu clempuș, nou, vrăjmaș de bine așezat... (I.Druță).</p>
<p>6. La cause. Ce sens se traduit en roumain par les prépositions pentru, de ou par un verbe au gérondif.</p>	<p>Fr.: Or, à semer dans le conclave plus de discorde qu'il n'en pousse déjà, je risque fort de m'aliéner l'amitié de tel ou tel papable. (M.Druon). Roum.: Șoferul era băut pentru indiferență față de populația de bază.</p>

En ce qui concerne les significations de la préposition de, les apprenants accomplissent un travail créatif et s'efforcent de donner leurs équivalents correspondants roumains.

Exemple:

1. Une fois, il tira la clef de sa poche, ouvrit l'armoire et posa la valise sur la table.(G.Simenon). 2. Quand la porte du grenier fut fermée, la vieille enleva

l'échelle, puis ouvrit sans bruit la porte et alla chercher de la paille. (G.de Maupassant). 3. Brusquement, elle se leva, elle s'avança d'un pas de somnambule, le visage morne. (E.Dabit).

4. – Allons, madame, disait-il à une personne de cinquante-cinq ans. (G.Simeon) etc. [4, a]

ELLIPSE DE PREPOSITION

Bien que nécessaire pour établir ou expliciter certains rapports, les relateurs sont souvent omis, pour diverses raisons. Donc, en français, la préposition caractérise aussi bien l'ancienne langue que l'état actuel: à côté des lexies composées telles que **timbre-poste, hôtel-Dieu**, etc, les dictionnaires et les grammaires attestent pas mal de tours où, le rapport entre les termes étant suffisamment suggéré par leur simple juxtaposition, un relateur est considéré comme superflu: aussi en a-t-il été omis par le locuteur. Ce phénomène est présent surtout dans les styles fonctionnels de la langue: commercial, technique, familier, littéraire.

En voici des échantillons:

(à) Il habite Paris. Roulez pleins gaz. Vendre bon marché...

(dans) Il demeure rue du Montparnasse.

(de) Le boulevard Voltaire, la pente nord...

(en) Ceinture cuir, chandail tout laine...

(entre) Le match France-Belgique...

(pendant) Il viendra dimanche. Un beau jour, il a disparu...

(pour) Destination New York... [1, p.27]

Dans certains syntagmes, cette ellipse semble traduire la tendance de la langue parlée à placer en apposition à un autre nom SN déterminant: **le côté cour, le facteur, temps, le point de vue commence, le siège pilote, l'axe avion, un poste radar, un bouton-pression, une ferme modèle, une classe pilote...**

Ces tours, dont certains sont attribués au français parlé familier, au **petit nègre** ou, enfin, passent pour **très vulgaires**, témoignent visiblement du besoin d'économie de moyens linguistiques; c'est ce qui justifie une certaine attitude tolérante à l'égard du phénomène pris en discussion: **il ne faut donc pas condamner trop vite les nombreuses ellipses de ce type que nous fournisent la langue des journaux et celle de maint écrivain.** [1, p.28]

Plus encore, dans la langue parlée, notamment dans celle de la presse, on peut rencontrer fréquemment l'ellipse du relateur **pe**, surtout dans les situations suivantes:

- devant le c.o.d. exprimé par un pronom relatif ou indéfini:

Ex: Concursul **care** l-ai dat n-a fost ușor.

Am întâlnit **cîtiva** dintre prietenii tăi.

- devant le c.o.d. nom de personne, au pluriel, accompagné d'un article défini:

Ex: Cheamă copiii!

L'omission de **pe**, qui se trouve en variation libre avec la construction prépositionnelle. Ex: Concursul **pe care** l-ai dat ... Am întâlnit **pe cîtiva...** Cheamă-i **pe copiii!** S'explique – dans le premier cas – par la tendance générale à réduire la

flexion pronominale, et – dans le second cas – par l'équivalence fonctionnelle entre **pe** et l'article défini (valeur d'individualisation).

Une autre ellipse est celle du relateur **de**: o sută metri, patruzeci participanți etc. – tours qui semblent reproduire un modèle étranger (français, anglais). [1, p.30]

SEMANTIQUE DES PREPOSITIONS

Les prépositions et les locutions prépositives étant généralement les mots les plus courts de la langue ont une fréquence très élevée qui est étroitement liée à leur caractère polysémique. En analysant le côté sémantique des prépositions et des locutions prépositives il est à mentionner que les opinions des grammairiens diffèrent. Ainsi C.de Boer en parlant du rôle que les prépositions jouent dans la phrase et de leur importance sémantique distingue:

1. des prépositions « non-casuelles » ou pleines, qui expriment des rapports bien définis (cf.: *avant, après, devant, după, înaintea...*);

2. des prépositions „semi-casuelles” qui peuvent tantôt exprimer un simple cas (l'instrumental), et tantôt avoir un sens précis, lexicalisé (*avec, en, pour; cu, în, prin, pentru...*);

3. les prépositions *à, de; a, de* qui présentent cette particularité de pouvoir se „vider” complètement de leur contenu sémantique pour devenir de simples outils syntaxiques, et qui peuvent en outre marquer des rapports casuels extrêmement variés. [2, p.10]

Donc d'après l'opinion de C.de Boer il faut distinguer des prépositions à sens plein et des prépositions vidées de sens ou, par d'autres mots, des prépositions dotées de valeur lexicale et des prépositions dénuées de toute valeur lexicale. Le même avis est partagé par G.et R. Le Bidois.(Syntaxe du français moderne. Ses fondements historiques et psychologiques. Ed.II, tome II.Paris,1971).

Certains grammairiens affirment que les prépositions sont entièrement dénuées de toute valeur lexicale. Par valeur lexicale on comprend, en générale, l'aptitude du mot à nommer une notion ou un objet du monde réel. L'absence d'une valeur lexicale et indépendante empêche la préposition de figurer dans une phrase comme un terme à part.

Il me semble que l'avis de V.G.Gak (Morphologie, 1979, Moscou) est plus proche de la réalité linguistique. Ainsi il affirme que les prépositions, en général, ne sont pas dépourvus de l'aptitude de nommer les faits du monde réel, c'est-à-dire le font, seulement cette fonction n'est pas autonome, elle se réalise dans le langage lorsque les prépositions se combinent avec des mots significatifs.

Selon les opinions de C.de Boer, G.et R.Le Bidois, V.G.Gak les prépositions en français et en roumain peuvent être classées en:

a) prépositions à valeur grammaticale ou prépositions „vides” (c'est-à-dire dénuées de toute valeur lexicale);

b) prépositions à valeur grammaticale et lexicale. [2, p.11]

PREPOSITIONS A VALEUR GRAMMATICALE

Les prépositions „vides” ou à valeur grammaticale ont la particularité de pouvoir se „vider” complètement de leur contenu sémantique en devenant de simples outils syntaxiques. Ce sont en français: *à, de, en, par, pour, sur*; en roumain: *de, la, după, pentru, pe, cu, în*.. Ces prépositions sont asémantiques (c’est-à-dire dépourvues de sens lexical):

1. lorsqu’elles sont employées dans des locutions adjectivales, adverbiales, verbales, nominales, conjonctives, prépositives, dans des mots composés (ex: d’égal à égal, seul à seul, à l’envie, à loisir, de temps *en* temps, être *en* train de, mise *en* vente, mise *sur* pied, mise à jour, s’*en* aller..., en roumain: *de* treabă, *în* doi peri, *cu* scaun *la* cap, *punct de* plecare, *cu* noaptea *în* cap, *ca* ochii *din* cap, *din* cauză că, a o lua *la* picior ...);

2. lorsqu’elles s’emploient devant les compléments du pronom ou de l’adjectif: *quelque chose d’intéressant, rien d’étonnant, laid à faire peur*, roumain: *urît de ucigă-l crucea...*;

3. lorsqu’elles sont utilisées devant un gérondif (en français: *en parlant, en arrivant*; en roumain devant un supin: *de făcut, la scăldat, pentru acoperit*);

4. lorsque la préposition *de* s’emploie devant un verbe à l’infinitif placé en tête de phrase.

Ex: **D**’entendre parler de lui, **d**’entendre seulement son nom, la rendait heureuse. (R.Rolland) [7, p.30]

PREPOSITIONS ET LOCUTIONS PREPOSITIVES A VALEUR GRAMMATICALE ET LEXICALE

Les prépositions et les locutions prépositives à valeur grammaticale et lexicale relient et subordonnent deux mots significatifs en exprimant divers rapports sémantiques. Selon leur contenu sémantique on distingue:

- des prépositions et des locutions prépositives marquant le temps;
- différents points dans l’espace;
- toutes sortes de modalités;
- le moyen ou l’instrument;
- des prépositions à haute fréquence et à sens multiple: *à, de, dans, en*. [6, p.56]

Cette classification sémantique des prépositions et des locutions prépositives que j’ai faite n’est pas complète. Donc, l’analyse du matériel langagier nous a montré que ces groupes sémantiques sont les plus fréquents.

CONCLUSION

A titre de clôture il me reste à remarquer l’importance des prépositions dans la structuration d’un énoncé: la concurrence d’un relateur avec d’autres unités de la même classe lexico-grammaticale, sa répétition et, même, son omission sont autant de facteurs qui, à une échelle plus au moins importante rendent eux aussi raison de la cohésion textuelle.

D'un autre côté la complexité du réseau de rapports que tissent ces relateurs est directement proportionnelle à leur sémantisme: telle préposition a signifié précis (**sur** par ex.) est présente dans des contextes plus restreintes que celles a signifié polyvalent (**à, de**) – ces dernières étant, d'ailleurs, les plus fréquentes, parce qu'elles sont les plus fonctionnelles.

L'analyse a relevé combien important est le rôle des prépositions dans la structuration d'un énoncé: la concurrence d'un relateur avec d'autres unités de la même classe lexico-grammaticale, la répétition et, même son omission sont autant de facteurs qui à une échelle plus au moins importante, rendent eux aussi raison de la cohérence textuelle.

Pour une approche contrastive franco-roumaine, le contexte Prép.+ SN s'avère des plus intéressants, car il faut valoir non seulement de nombreuses convergences, mais encore des divergences; il y a, en effet, des cas où tel relateur français, possédant un trait sémantique délimité, connaît une scission en roumain-il y est rendu par plusieurs hétéronymes en variation libre-, tout comme il existe des situations où un même relateur roumain focalise plusieurs prépositions françaises.

Et enfin, je peux préciser, que la structure Prép. + SN (déterminé) rapproche les deux langues en contact: pour ce qui est du français, ce contexte est le domaine de choix des prépositions **en** et **sans, mais**, qui plus est, de très nombreuses séquences automatisées; pour le roumain – qui construit la quasi – totalité de ses relateurs avec un nom privé d'article – le même contexte atteste la présence d'un trait grammatical à même de caractériser les états anciens des langues romanes.

Références

1. Catégories grammaticales et contrastivité. V. Agrigoroaiei, Iași, 1995.
2. Prevenirea greșelilor tipice în întrebuintărea prepozițiilor franceze. M. Ioniță, Chișinău, 1986.
3. Grammaire française, N. Jucova, Moscou, 1968.
4. Liens Internet:
 - a) Qu'est-ce qu'une préposition sur le site Analit.free.fr.
 5. Liens Internet:
 - b) La préposition sur le site Membres.lycos.fr.
6. Prepoziții neologice în limba română contemporană. A. Mioară, București, 1973.
7. Grammaire structurelle du français contemporain. Teodora, București, 1979.

Prezentat la 07.12. 2007

RIDICULIZAREA PRINCIPILOR ETICII SOVIETICE ÎN COMEDIA RADU ȘTEFAN ÎNȚIUL ȘI ULTIMUL DE AURELIU BUSUIOC

Larisa BERGHI, IRIM

Recenzenți:

Maria MÎȚU, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar
Alexandru BOHANȚOV, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar

There have been done lots of works and reseahes of native dramatists in the recent years. Aureliu Busuioc's drama remains a burning topic at present, tvo. The ethical meanings of A. Busuioc's p'aus have a huge spiritual forse and are much deeper than those of his contemporaries and closer to Shakespear's dupness. The dramatist creates in his worcs a wosld in analogy with the real one.

The play Radu Ștefan The First and the Last had a big impact on the public which wascaught in the labirynt of a forced ideology in the consequences of a desisive, political pact. The stage image became the favourite zone in which the author developed original imagistics.

În ultimii ani în țară au fost consacrate lucrări de o mare profunzime și numeroase investigații dramaturgului Aureliu Busuioc, ce au pus în lumină aspecte încă necunoscute, dezvăluind un scriitor de o surprinzătoare modernitate. Criticul literar Mihai Cîmpoi în cartea sa “Istorie deschisă a literaturii române din Basarabia” relevă că dramaturgul se îndepărtează de literatura tradițională, fiind un postmodernist. Valentina Tăzlăuanu s-a aplecat cu grijă asupra dramaturgiei lui Aureliu Busuioc, considerînd că piesa *Radu Ștefan Întîiul și Ultimul* scrisă de autor în urmă cu peste douăzeci de ani în timpul regimului comunist rămîne actuală, și totuși, pînă și în aceste lucrări, sunt doar amintite, uneori trecute în note, datele despre semnificația operelor lui dramatice. Puțini sunt aceia care știu că punctul de plecare a lui Aureliu Busuioc a fost “cultura care presupune o mare forță spirituală”.

Semnificațiile etice ale pieselor lui Aureliu Busuioc apar din acest punct de vedere mult mai adînci decît ale contemporanilor săi, mai aproape parcă de profunzimile shaksperiene decît la oricare alt scriitor basarabean. Dorința “făcătorilor de istorie” de a immortaliza existența pasageră a unor domnitori care n-au fost capabili să se afirme nu-și găsește justificarea. Vinovăția personajelor este dublată de consecințe generatoare de haos. Domnia lui Radu Ștefan aduce după ea neliniște, tulburări adînci. Strigătul horațian în față revine nu numai în lirica autorului, dar și în dramaturgia lui Aureliu Busuioc. O semnificație fizică a prezenței în timp, amplificată de accentele hamletiene, *Radu Ștefan Întîiul și Ultimul* “surprinde în cheie burlescă drama “poffelor” de putere a unui domnitor obscur care mai mult și-o imaginează bovaric decît o exercită în realitate” [1].

Cu certitudine, dramaturgia shacsperiană a avut o mare influență asupra lui Aureliu Busuioc, deoarece a tradus din limba engleză în română tragedia “Hamlet”. Scriitorul a studiat scrupulos nu numai literatura renescentistă, ci și “vechile pergamente ale letopisețelor noastre”, a cunoscut “la răspîntia unde ostenește bătrînul Ureche și abia își ia vînt vigurosul Costin o pată albă și anume: nu se știe cine a urmat la tronul eliberat mai cu voie, mai cu fără, de Aron Vodă cel Cumplit: vornicul Radu arihatmanul

Răzvan? Costin scrie de Radu, istoricii de azi scriu de Răzvan... Înclin balanța încrederii mele spre vechiul cronicar: dacă a zis el, a știut ce zice, că era cu știință de carte și a reconstitui cele trei zile de domnie ale lui Ștefan-Radu-Vornicul întocmai cum le-am ghicit în spatele zgîrcitelor rînduri din letopiseț" [2].

În afară de izvoarele narrative, care se pot identifica fără prea mare greutate, Aureliu Busuioc are o imaginație bogată, deoarece crează o lume prin analogie cu cea reală, „nedeformînd-o totodată”[3]. Scriitorul privește lumea aiudoma unui spectator. Îndepărtîndu-se de ea grație ironiei. Caracterul personajelor este bine conturat, acțiunea scenică se desfășoară cu o prospețime de invenții și situații paradoxale. O altă trăsătură caracteristică a umorului lui Aureliu Busuioc, care îl desemnează ca vîrf înaintat al întregii mișcări teatrale din acea perioadă, este orientarea sa demascatoare. Sarcasmul lui nu se exercită în gol, ci are un țel bine definit: acela de a elibera realitatea politică și socială de aparențele ei ipocrite. Dar, această temă putea fi abordată pe atunci, doar plasînd personajele într-un mediu istoric-convențional, îmbinînd documentul cu cerfiscul, realul cu necunoscutul. Gluma se suprapune liricului, sentimentul găsește o porțiță deschisă. Aici, Aureliu Busuioc și-a dezvăluit poate fățiș adevărata lui fire, tainica lui înclinație. Între personajele lui domnește o critică amuzată, făcută prin încrucișări de replici spirituale, într-un joc de îmbinare a reacțiilor. Radu Ștefan vociferează patetic: “O. Dumnezeu! Un singur om cinstit în toată țara Moldovei și acela țigan!”

Dar nu trebuie uitat că Aureliu Busuioc se face aici exponentul unui cerc intelectual și al experiențelor lui cotidiene, care trăiesc între vis și luptele cotidiene. Or aspirația intelectualilor basarbeni a fost și este de a trăi într-o țară, unde se recunosc și se respectă valorile morale, estetice, etice etc. Într-o societate închisă, ca cea în care basarbenii au trăit decenii întregi, piesa *Radu Ștefan Întîiul și Ultimul* a însemnat mult pentru publicul prins în labirintul unei ideologii impuse prin consecințele unui pact politic decisiv. Viața a început să fie formată după modelele propagandei și ale regulamentelor care au fost impuse pentru a acredita o nouă idee despre realitate. Viața a fost centralizată conform viziunii comuniștilor. Aureliu Busuioc utilizează limbajul esopic pentru a spune adevărul istoric prin mijloacele artei dramatice. Astfel, dramaturgul dezvoltă o imagistică originală: imaginea scenică a devenit progresiv un fel de cod bazat pe tensiunea vie dintre “simțul” realității propriu oricui și ficțiunea-realitate impusă de elementul politic.

Imaginea scenică a devenit zona favorită în care autorii dramatici au exersat acest tip unic de expresivitate considerată a fi marca teatrului basarabean. Cînd Istoria a înghețat datorită extremismului politicii din statul totalitar, arta dramatică a fost una dintre puținele care putea fi o evidență a Istoriei. Dar ce fel de Istorie este aceasta? Istoria națională era falsificată, cultura națională-cenzurată și expusă unui tratament periculos datorită prescripțiilor politice. Două generații de moldoveni au crescut în labirintul fabricațiilor, dar însuși fabricatorul era o formă de politică foarte departe de definiția uzuală a politicii ca artă a compromisului. Aceasta era, de fapt, o utopie negativă a “vieții fără de moarte” - chintesența basmului “Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte”. Radu Ștefan, aiudoma personajului din basmul românesc, menționat mai sus, își va da seama la sfîrșit că aventura sa de a rămîne în istorie drept “un conducător al reformelor” înseamnă să fii singur în cele mai grele clipe, deoarece “toată boierimea

fuge cât o țin brîcinarii” din țară și nici poporul nu se prezintă pentru a asculta micul discurs al domnitorului asupra istoriei, asupra legilor repetat de mai multe ori pe parcursul piesei. “Reforme și iar reforme, Domnia mea va fi o domnie a Reformelor! Jos cu tradiționalismul anchilizat! Când n-o să ne aranjeze legea asta, scriem alta! N-avem cerneală?” Ceea ce ne vorbește de una dintre trăsăturile cele mai comice ale lui Radu Ștefan, care este valitatea de a rezolva toate problemele țării, ceea ce nu se acordă cîtuși de puțin cu esența structurii sale psihice. El, imediat, după dialogul cu boierii despre reforme îi solicită lui Pițigoi s-o învelească pe doamna Safta de Butuceni și să urmeze alaiul pentru că vor merge să se distreze în continuare. Anume această contradicție între ceea ce pare și ceea ce este de fapt Radu Ștefan generează ridicolul, postura lui bizară. Ștefan Radu nu-și pierde nici odată buna dispoziție. Întrucît lucrurile la care rîvnește nu reprezintă pentru el o necesitate vitală, chiar dacă a izbutit să le obțină și le-a pierdut. El nu se lasă descurajat. Atunci cînd afacerea cu domnia pusă la cale nu-i reușește, Radu se consolează repede, întreprinde alte isprăvi, și pînă la urmă își atinge scopul. El devine proprietarul unei cîrciume mărunte, cu han, undeva în Transilvania, Radu nu este izolat, ci se află în fruntea unei strălucite companii, din care fac parte Pafnutie, Pițigoi, Joji-Baci, Safta.

Exerscențe ale abuzului și ilegalității – care neagă autoritatea oricărei legi – oamenii aceștia devin ei înșiși niște nelegiuți. Împreună cu anturajul său, Radu Ștefan formează o lume comică omogenă. În comedie apare un alt personaj care este un fel de Radu în miniatură, o variantă a acestuia. Este vorba de Ciolpan Ciocîrlie, care a fost numit Mare sătrar pentru că i-a strecurat niște pungi lui Radu Ștefan pe care le-a furat de la boieri. Și Radu Ștefan uzează din plin de aceste „surse financiare” ce-i stau la dispoziție, încît acest viciu îi întristează pe boieri, care nu ezită să se revolte: „Unde s-a mai văzut să se fure în Țara Moldovei!”. Decizia lui Radu Ștefan a fost în favoarea lui Ciolpan, Marelui sătrar, deoarece „Omul și-a jertfit onoarea și bunul nume pentru domnul său cînd l-a aflat la mare strîmtoare financiară, „Masele țigănești sînt o forță...”. Ciolpan are 20 de copii. Comicul are aici aceeași sursă ca și comicul din lumea lui Radu Ștefan. Ciolpan, acest petrecăreț umblă mereu în căutarea unei victime pe care ar dori s-o prade. Aureliu Busuioc a plasat aceste personaje în centrul comediei. Pentru a elucida această problemă, vom încerca înainte de toate să precizăm de ce sunt comici servitorii și măscăricii, care constituie fondul umoristic al comediei. Conduita fiecăruia dintre ei are la bază o anume libertate, o independență morală, generate de destrămarea și șubrezirea statului. Pe de altă parte, comicul personajului de genul lui Ciolpan este strîns legat de mentalitatea lui, de structura psihică. Este suficient să ne amintim că țigani sunt veseli, petrecăreți, umblînd mereu prin lume. Ei procedează după cum îi taie capul, au o logică lipsită de orice disciplină și consecvență. Însă la fel și conduita lui Radu Ștefan este inconsecventă. Iată în ce constă contradicția, disciplina care se află la baza comicului. Radu Ștefan este un spiritual. El ne farmecă prin jocul capricios al ideilor, prin dezinvoltura totală cu care își alege cuvintele, cum pune întrebările: „Cum să împaci fericirea personală cu politica? Cum, Safto? Să nu te schimbi, Săftico. Să te știu așa mereu, nealterată de civilizație” Este dezinvoltura omului liber de orice îngrădire, care privește viața politică și cea personală prin prisma umorului. Cinismul său devine de-a dreptul frapant în scena unde vorbește despre patriotism. „Eu nu-s patriot..., declară Radu. Da, nu-s patriot! Eu nu vreau să se verse sînge în numele meu și pentru ambițiile

mele! În zilele noastre a domni înseamnă a jecmăni și nici un fel de demagogie nu poate convinge de contrariu! Patriotism, patrie, popor! Halal vorbe mari și umflate! Aici, fură cinstit și cu conștiința împăcată!”. Aureliu Busuioc supune unei persiflări relevante patriotismul, care este unul din principiile morale. Dacă în societatea socialistă patriotismul se concepea prin „dragostea de țară, grija de interesele și destinele istorice ale țării și decizia de a se sacrifica de dragostea lor”, atunci Aureliu Busuioc ridiculizează principiile eticii sovietice. Radu Ștefan este perfect, conștient de adevărata situație a unui „patriot”. „Pentru că plătești nu pentru dreptul de a cădea, cîntînd, pe cîmpul de onoare, nu pentru dreptul de a muri de foame și de ciură, ci pentru bucuria pîntecului și a picioarelor!” El declară sarcastic în timp ce dansa cu Safta: „Da, nu-s patriot! Muzica!”. Latura cea mai surprinzătoare a spiritelor sale o constituie mai ales faptul că, ironizîndu-se pe sine însuși, el este mai spiritual decît cei pe care îl zeflemiseau. Răzvan îi propune să se întoarcă și să ocupe tronul Moldovei, deoarece „...e jaf în țara Moldovei și prăpăd. Ierimia-Vodă își face de cap. Măria ta, rîde, dar ar trebui să plîngă cu lacrimi amare”. Dar situația țării îl lasă pe Radu cu desăvîrșire nepăsător. El afișează un dispreț total față de existența, starea poporului. Aici asistăm la un adevărat dezmăț al cinismului triumfător: „Și să plîng pentru că nu-s eu acela care peneste poporul?”, întreabă Radu, „Ai dreptate, mă pișcă nițel invidia, dar sincer vorbind, aici mă simt în mai multă siguranță. Vadul e bun, clienții avuți și buni băutori. Vulpe nu mă mai poate fura, Pafnutie încă nu s-a deprins”.

Radu e o adevărată colecție de vicii. Viciile lui au în ele ceva bizar și totodată impresionant, sunt nedesinate, vizitele pentru oricine. Dar, în pofida viciilor sale, Radu împrăștie un fel de farmec, cu totul aparte, legat de extraordinara lui vitalitate. El se destăinuie Saftai: „Știu, aș putea să-ți par exaltat ca un poet romantic, dar tare mi-i dor de-acasă. Nu mă crezi poate, dar aș da acum toate coroanele sistemului solar pentru lunca cea cu flori... și cu tine”. Doar Safta vîndută de mama lui Radu Ștefan sulgerului aduce o notă lirică în această piesă, interpretînd cîntece populare: „De s-ar afla cineva! Să-mi citească inima! Ar ceti cît ar ceti și tot n-ar isprăvi..!”. Radu, însă după câteva clipe o privește ironic, spunându-i: „...ispita a scăzut considerabil”. Preaplinul vieții, cea senzație a bucuriei de a trăi, se manifestă la acest personaj prin fapte cinice și reprobabile, prin desfrîu și nesocotirea legii. Scînteia umorului o aprind și celelalte personaje, întruchipînd trăsături ce-i caracterizează. Numele Ionașcu – Boul (mare postelnic și paharnic), Vulpe (mare visternic), Sămăchișa (căpitan de lefegii, apoi mare hatman), Ciolpan Ciocîrlie (țigan), Pițigoii (slugă) – caracterizează trăsăturile lor veritabile. Autorul a fost preocupat de trăsătura principală a naturii umane, prin recunoașterea imediată a identității eroilor. Astfel, recunoașterea imediată a identității eroilor se face prin numele lor care evocă anumite animale. Creînd aceste personaje, dramaturgul a personificat cu măiestrie latura comună a declinului și descompunerii unei lumi. Este interesant că autorul dezvăluie multiple aspecte ale contradicției dintre aparență și esență. Safta e ridicolă în postura de doamnă, deoarece îi este greu să îmbrace noile rochii, să îndeplinească regulile de conduită existente la curtea domnească. Deși comportamentul respectuos s-a transformat într-un ritual convențional și are o formă pur exterioară, e rupt de conținutul său moral și are un caracter canonizat. Viciile curtenilor, trivialitatea, sărăcia spirituală și mărginirea intelectuală îi ascund adeseori adevărata lor esență sub masca unei frumuseți exterioare a formei, manierelor, graiului. De aceea, deosebirea dintre frumuseța

adevărată și cea aparentă se dezvăluie prin raportul calităților spirituale ale Saftei și ale curtenilor. Safta îl iubește pe Radu, dînd dovadă de o sinceritate debordantă, de o candoare spirituală și o credibilitate relevantă: „Tare mai frumos vorbești, conașule, nu-nțeleg nimic”. Radu, însă o acceptă așa cum este, deoarece nu crede în vreun ideal feminin, nu recunoaște nici o regulă morală, inclusiv principiul aristocratic al demnității, despre care vorbește cu o cinică luciditate!: „Vrei să nu fii nevastă? Altfel, înțelegi, puteau să mă acuze de imoralitate...”. El se apleacă puternic către lucrurile pragmatice, concrete, avînd o atitudine sarcastică față de valorile democratice. El îl întrebă ironic pe Răzvan și un grup de boieri cînd aceștia îi propun să ocupe tronul, dacă îi știu ideile lui politice și sociale: „Lasă bancurile cu democrația, uiți că suntem un stat feudal? Te vrea poporul, Măria Ta! Ia zi, Pițigoii, îl vrei domn al țării pe stăpînul tău, vornicul Radu Ștefan?”. Îl întrebă Răzvan pe slugă. Rămînînd prizonieri ai mentalității și rînduielelor vechi înrădăcinate ca niște metastaze în cadavrul viu al societății, eroii vor căuta mult timp ieșirea dintr-un labirint întunecat „Toată lipsa de cultură”, se indignă Radu Ștefan, „analfabetism politic și social”. Eroii trăiesc într-o societate disciplinată de imperativele morale și etice ale unei simplități primitive. Degradarea e un fenomen tipic nu numai pentru „era culturii pleșcate”, dar și pentru meleagul nostru mioritic din perioada sovietică. Reformele trebuiau să contribuie la instaurarea „unui viitor luminos” conform manualelor de istorie stalinistă. Dar el devenise astfel, deoarece nimeni nu credea în acel „viitor”, care s-a prăbușit cu un succes nesperat aidoma domniei lui Radu Ștefan, reformelor lui false.

Această stare depresivă a țării Moldovei de la sfîrșitul secolului al XVI-lea este reflectată cu măiestrie de Aureliu Busuioc, dar și în spectacolul după această piesă montat de Ion Ungureanu pe scena teatrului „Luceafărul” din Chișinău. Regizorul redă cu exactitate acea atmosferă teribilă, devastatoare care domnea în acea perioadă chiar în prima scenă. „În păduri se șușoteau complotiștii, filfîia amenințător vîntul. Aceste sunete ale istoriei erau despicate la un moment dat de un cuvițait strident, în stare să-ți ia azul, afirmă criticul rus Irina Uvarova. Cu certitudine că regizorul utilizează alte elemente scenografice decît cele descrise de Aureliu Busuioc, dar el are viziunea proprie asupra textului dramatic. Dacă eroul principal în prima scenă busuioceană e pictorul creator de opere artistice, atunci în spectacolul luceferiștilor este un țigan cu un sac în spate în care se afla un purcel. Astfel Ion Ungureanu îmbină elementul dramatic cu cel ironic care va însoți linia de subiect al spectacolului tot timpul. Rolul lui Radu Ștefan a fost interpretat de Dumitru Caraciobanu. Personajul interpretat avea un farmec aparte, o ironie bonomă, amintind de Falstaff din piesa shakesperiană „Henriky al IV-lea”. Pe de altă parte, Dumitru Caraciobanu (Radu Ștefan) este inteligent, detașîndu-se de toți și toate, privind lumea cu ochi străin aidoma atitudinii dramaturgului Aureliu Busuioc. Ilie Todorov în rolul Cronicarului va releva un alt filon al spectacolului și anume, cel liric. Istoria despre domnia lui Radu Ștefan va fi cunoscută de toată lumea, chiar dacă manuscrisul arse. Cronicarul interpretat de Ilie Todorov, la un moment dat, va începe să evoce acest caz bizar, cu umor și tristețe, fiindcă altfel el nu putea proceda. Înfățișarea lui Ilie Todorov-Cronicarul era aidoma unei buchii arhaice, simbol al științei.

Referințe

1. Teatru. Patru texte, patru autori. Ed. „Arc”, Chișinău, 2000, p. 36-38.
2. Coroban, Vasile. Romancierul, *Literatura și Arta*, 26.X.1979, nr. 43.
3. Cimpoi, Mihai. Istoria deschisă a literaturii române, p. 185.

Prezentat la 12.12. 2007

CONSIDERAȚIUNI CU PRIVIRE LA TRANSFORMĂRI OCCLUSIV-AFRICATIV-FRICATIVE (în baza materialului limbilor română și engleză)

Alexei CHIRDEACHIN, doctor în filologie, IRIM

Recenzenți:

Nicanor BABĂRĂ, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

Ecaterina RUGA, doctor în filologie, conferențiar universitar

In this article there is touched upon the issue of occlusive-affricative-fricative transformation in consonantic system of Roumanian and English. In Roumanian and English, affricates appeared as a result of palatalization of dental and dorsal occlusives before front vowels. However, at the level of colloquial speech and in dialects, the tendency of fricativization of affricates in Roumanian is observed. As for English, one cannot state it as a mass phenomenon, but the premises for it are being created.

În plan diacronic, dezvoltarea africatelor românești și a celor engleze se caracterizează în felul următor.

În ceea ce privește evoluția africatelor dentale (alveolare) [1] din română, după A. Evdoșenco, în latina vulgară cea mai importantă modificare a sistemului de consoane o constituie apariția africatelor /ts/ și /dz/ din /t+i/ și, respectiv, din /d+i/ [2, p. 51]. A. Rosetti [3, p. 37] și Em. Vasiliu [4, p. 98] făcuseră anterior aceeași constatare. După cum se știe, în latina clasică nu existau africate. Consoanele /ts, dz/ sunt atestate în sec. IV e. n. de Serviu și de alți gramaticieni. Africatele alveolare (dentale) au evoluat în toate limbile romanice: *lat. fortia*, *rom. forță* /fortsa/, *it. forza* /fortsa/, *sp. fuerza* /fuerθa/, *fr. force* /fors/. În vechea franceză exista fonemul /ts/, care s-a transformat apoi în fricativa /s/. Prezentă în vechea spaniolă, africata /ts/ s-a prefăcut într-un sunet interdental /θ/. În unele cazuri africata /ts/ a apărut din /k+i/ (această opinie este menționată și de A. Rosetti [3, p. 37]): *lat. brachium*, *rom. braț*, *sicil. brattsu*, *neap. vrattse*. Exemple de felul cazurilor *terra > țară*, *tenet > ține* arată că /ts/ a apărut după diftongarea lui /ε/ în /ie/, dar înaintea închiderii lui /e/ în /i/: *tempum > timp* [2, p. 51-52]. În dialectele aromân și meglenoromân, după Em. Vasiliu, africata /ts/ a apărut și prin evoluția din /tʃ/ [4, p. 102].

Alta este evoluția africatelor prepalatale. N. Corlăteanu și Vl. Zagaevski menționează că limba-mamă (latină) nu cunoștea aceste foneme. Ele au apărut pe cale evolutivă mult mai târziu în limba română, apariția acestora nefiind condiționată totuși de contopirea elementului oclusiv și a celui constrictiv [5, p. 83], iar după A. Evdoșenco [2, p. 52-53], Em. Vasiliu [6, p. 977], O. Nandriș [7, p. 146-149], A. Rosetti [3, p. 37], ele se află în strânsă legătură cu palatalizarea consoanelor /k, g/ înaintea vocalelor anterioare /e, i/: *lat. generum*, *rom. ginere*, *it. genero*, *fr. gendre*, A. Rosetti și O. Nandriș menționând că treapta intermediară a africatizării oclusivei /k/ a constituit-o palatalizarea ei, datorită cărui fapt varianta palatalizată a consoanei în cauză a devenit un fonem independent. În această poziție sunetul /k/ s-a păstrat numai în Sardinia *kerbu – cerb*, *kelu – cer* și pe litoralul Dalmației *kaina* (<

cena) „prânz”. În multe regiuni ale României /k/ a evoluat în atare poziție spre /tʃ/ către sfârșitul secolului V: rom. *cerb*, it. *cervo*; rom. *cer* (< lat. *caelum*), it. *cielo*. În vechea franceză africată /tʃ/ a apărut din /k/+a/: *carrum* > *çar* “car”, *caballum* > *čeval* „cal”, modificându-se mai târziu în /ʃ/: *char*, *cheval* [2, p. 52]. Apare consoana /tʃ/ în unele cazuri și din /t/ (/tt/) + /i/, când aceste foneme se aflau înaintea unei vocale accentuate: lat. *titionem*, rom. *tăciune*; lat. *matteuca*, rom. *măciucă* [2, p. 52; 7, p. 146]. Em. Vasiliu susține că în trecerea de la romanica balcanică la româna comună are loc o a doua palatalizare a dentalelor (alveolarelor), în urma căreia se atestă și cazuri în care /tʃ/ mai ia naștere și din /ts/: rom. balc. /tʃenăre/ > rom. com. /čenăre/; rom. balc. /tʃiéru/ > rom. com. /čiéru/; rom. balc. /urtʃjólú/ > rom. com. /určjólú/ etc. [4, p. 99]. Împrumuturile, după O. Nandriș, constituie o altă sursă a apariției africătei /tʃ/ în română, de exemplu: *ceas*, *ciorap*, *cârpăciu* etc. [7, p. 146].

Africata /dʒ/ a parvenit în unele cazuri din /d+i/, care s-ar fi transformat mai întâi în /gʹ/, iar apoi în /dʒ/: lat. *diurnum*, it. *giorno*, vechea fr. *jorn* /dʒorn/, fr. *jour* /zur/ [2, p. 52]. Em. Vasiliu menționează că sunetul /dʒ/ a apărut și datorită următoarelor schimbări fonetice: lat. /j/+o, u/ (prin faza /dj/), de exemplu, lat. *ioco*, *iudicare* > v. dr. *ğoc*, *ğudeca*; lat. /j/+jo, ju/ (prin faza română comună): lat. *gemo*, *genere(m)* > *ğeme*, *ğinere* [6, p. 977], dar și, asemănător cu /tʃ/, din sunetul compus /dz/ atunci când acesta se afla înaintea de /e, i, j/: rom. balc. /dédžetu/ > rom. com. /déğetu/; rom. balc. /adžjuto/ > rom. com. /ağjuto/ etc. [4, p. 99]. A. Ciobanu e de părerea că sunetul /dʒ/ s-a obținut și din grupul bimembru *gu* urmat de *e, i*: lat. *stinguere* – rom. *a stinge*; lat. *sanguinem* – rom. *sânge*, adăugând că la extinderea sunetului dat a contribuit și existența în limba română a unei serii de împrumuturi din cea turcă: *geam*, *feregea*, *mağiu*, *geambaș* etc., dar și sufixul turcesc *-giu*: *geamgiu*, *lustragiu*, *mahalağiu* ș. a. [8, p. 16].

Apariția africatelor prepalatale /tʃ, dʒ/ marchează o modificare importantă a sistemului consonantic: importanța acestei modificări rezidă în faptul că ea este rezultatul integrării unor noi trăsături diferențiale în sistem: una modală, cea africativă, și alta locală, cea mediopalatală. În dezvoltarea ulterioară a limbii române sistemul consonantic, privit ca un ansamblu de trăsături diferențiale, n-a mai suferit modificări. Celelalte schimbări constitutive în domeniul consonantismului se referă numai la inventarul de consoane. În alte limbi romanice, cum sunt italiana și franceza de exemplu, s-au produs ulterior modificări diferite. În limba italiană literară contemporană s-au păstrat toate cele patru africată: /ts, dz, tʃ, dʒ/. În franceza literară contemporană toate africătele au dispărut, prefăcându-se în fricativele respective: /s, z, ʃ, ʒ/. În legătură cu aceasta Em. Vasiliu arată că româna e singura limbă romanică, în sistemul fonetic al căreia se atestă ambele sunete /dʒ/ și /ʒ/, concomitent având valoare fonologică [6, p. 977]. În graiurile moldovenești din centrul Basarabiei au dispărut africătele prepalatale /tʃ, dʒ/, transformându-se, ca în franceză, în /ʃ, ʒ/, dar s-a păstrat africată /dz/ [2, p. 53]. I. Gheție menționează că fricativizarea sunetelor /tʃ, dʒ/ a avut loc în toată Moldova, în Transilvania, Banat, Muntenia și Crișana [9, p. 43].

În ceea ce privește apariția și evoluția semioclusivelor prepalatale /tʃ, dʒ/ în engleză, avem următorul tablou.

Consoana /tʃ/, după cum indică savantul rus A. I. Smirnițki, se datorează dezvoltării fonemului /k/ la sfârșitul perioadei vechi (în altă lucrare el menționează că în sistemul fonetic al englezei mijlocii consoana /tʃ/ deja exista [10, p. 56]), dar ei i s-a alăturat un număr mare de cazuri cu /tʃ/ din franceza veche. În afară de aceasta, un /tʃ/ din perioada mai târzie (sec. XVII-XVIII) apare din /tj/: *adventure, question, nature* etc. În germană semioclusiva respectivă ia naștere în urma contopirii /t/ și /j/, dar și în împrumuturi: *Kutsche* (din maghiară), *Petschaft* (din slavă) și în cuvinte onomatopeice: *klatsch* [11, p. 26-27]. B. Ilyish arată că sunetul /tʃ/ a existat atât în engleza veche, cât și în cea mijlocie [12, p. 56]. T. A. Rastorguyeva și I. F. Jdanova susțin că în engleza mijlocie africată /tʃ/ provine din oclusiva palatalizată /k'/ din engleză veche, iar la începutul perioadei noi – și din /tj/: *culture, nature* etc. [13, p. 65-66].

Referitor la semioclusiva /dʒ/ în limba engleză, A. I. Smirnițki menționează că ea, asemănător cu /tʃ/, apare grație dezvoltării fonemului /g/ la sfârșitul perioadei vechi (în altă lucrare distinsul savant demonstrează că în sistemul fonetic al limbii engleze mijlocii consoana /dʒ/, la fel ca și /tʃ/, deja exista [10, p. 56]), dar majoritatea cazurilor cu /dʒ/ sunt de origine romanică (din franceza veche), în cuvintele împrumutate: *edge, bridge, singe, judge, just, language, change*; /dʒ/ apare și din cauza sonorizării fonemului /tʃ/: *knowledge*. Prezența fonemelor /z/ fricative și a celei explozive a condiționat de asemenea africată /dʒ/: cea dintâi a dat naștere la /j/, cea de-a doua – la /dʒ/. În limbile scandinave atare deosebire a dispărut. În limba engleză consoana /dʒ/ a fost consolidată foarte mult în perioada medie, fiindcă sunetul respectiv era și în franceza veche. În caz contrar consoana /dʒ/ ar putea dispărea ușor, deoarece ea se întrebuiștea rar, numai în cazul dublării și după un sunet nazal. În germană africată /dʒ/ nu este cunoscută, echivalentul ei surd /tʃ/ apare, după cum s-a mai menționat, datorită contopirii /t+j/ în împrumuturi și în cuvinte onomatopeice. T. A. Rastorguyeva și I. F. Jdanova menționează că, prin analogie cu /tʃ/, în engleza mijlocie africată /dʒ/ ia naștere din oclusiva dorsală palatalizată /g'/ din cea veche, iar la începutul perioadei noi se formează și din /dj/: *soldier, procedure* etc. [13, p. 65-66].

În temeiul celor expuse, conchidem că trăsătura comună a apariției africatelor /tʃ, dʒ/ atât în română, cât și în engleză (spre deosebire de germană) constă în dezvoltarea lor din fonemele ocluzive /k, g/, în unele cazuri din /tj, dj/ și din împrumuturi. Observăm totodată că africată /ts/ din limba română se datorează și ea palatalizării ocluzivelor surde /t/ și /k/, și nu contopirii elementului ocluziv și a celui fricativ.

După A. Belchiță, în unele zone ale Olteniei, africatele /tʃ, dʒ/ se pronunță ca /ʃ, z/ palatalizat [14, p. 26, 32]. Despre fricativizarea consoanelor în cauză în româna vorbită în regiunea centrală a Basarabiei scrie și A. Evdoșenco [2, p. 53]. I. Gheție, după cum s-a menționat deja, constată fricativizarea sunetelor /tʃ, dʒ/ în toată Moldova, Transilvania, Banat, Muntenia și Crișana [9, p. 43], Gr. Rusu atestă

durificarea lor în subdialectul maramureșean [16, p. 793], C. Bratu evidențiază alveolarizarea palatalizată, dar și fricativizarea în forma de /ʃ, z/, sau în forma de /s, z/ palatalizat în dialectul dacoromân [16, p. 171-176]. Fricativizarea africateri /tʃ/ este atestată și de I. Calotă în Moldova, Transilvania centrală și nord-estică, Banat și împrejurimi, aceasta rămânând africată numai în anumite graiuri dacoromâne (subdialectele muntean, crișean și maramureșean) [25, p. 236]. Autorul dat mai menționează că africata /dʒ/ s-a păstrat ca atare numai în graiurile din cea mai mare parte a Olteniei, în Muntenia, Dobrogea și sudul Transilvaniei, durificându-se în Maramureș și fricativizându-se în celelalte graiuri: în forma de /z/ în Moldova, /z/ palatalizat în Banat și împrejurimi, /j/ în Crișana și Transilvania vecină [17, p. 240].

G.Gogin menționează că în graiurile centrale basarabene ale limbii române africateri /tʃ, dʒ/ se fricativizează, transformându-se în /ʃ, z/ palatalizate. În graiurile din raioanele Camenca și Râbnîța consoanele /tʃ, dʒ/ de asemenea se fricativizează și se transformă în /s, z/ palatalizate [18, p. 392-393].

Rostirea fricativă a africateri /tʃ, dʒ/ nu corespunde normelor literare [19, p. 122-123], fapt ce nu consună cu caracteristica ei teoretico-lingvistică și cu cea practico-didactică.

În româna vorbită în suburbia Roșă (Cernăuți, Ucraina), după cercetătoarea A. Iacobet, se atestă fricativizarea consoanei /ts/, de exemplu: *Aș vădzut* [20, p. 606].

În unele cazuri în engleza americană se pronunță /tʃ/ unde în cea britanică se rostește /t/: *about you* /əˈbaʊtʃjuː/, *did you* /ˈdɪdʒ juː/, *education* /ˌedʒuːˈkeɪʃn/, *adulation* /ˌædʒəˈleɪʃn/.

Reieșind din cele examinate, observăm că atât în limba română cât și în cea engleză se atestă transformări fonetice: africaterizarea ocluzivelor și fricativizarea africateri (în limba engleză încă nu s-au atestat cazuri de transformare a africateri în fricative, deși premisele pentru aceasta au apărut deja), ceea ce este condiționat de faptul că e mai ușor de a articula o africată cu trecerea treptată de la faza ocluzivă la cea fricativă decât ocluzivă a cărei fază finală este explozia. Pe de altă parte, este mai ușor de a articula o fricativă decât o africată. În cazul africateri încordarea organelor articulatorii este mai puțină decât la ocluzive, iar la fricative – și mai puțină. Prin această se explică, de exemplu, transformarea africateri în fricative în limba franceză, la fel ca și fricativizarea directă (fără trecerea prin africaterizare ca etapă intermediară) a ocluzivei dorsale /g/ în graiurile de sud ale limbii ruse. Totuși, devreme ce articularea consoanelor în limba engleză presupune în general o încordare mai mare decât în cea română transformarea africateri în fricative încă nu s-a atestat, deși, după cum s-a menționat supra, premisele pentru aceasta deja au apărut.

Referințe

1. Unii cercetători clasifică sunetele /ts, dz/ ca dentale, alții – ca alveolare.
2. Evdoșenco A. Introducere în studiul filologiei romanice. – Chișinău. – Lumina. – 1987. – 168 p.

3. Rosetti A. Introducere în fonetică. – București. – Editura Științifică. – 1967. – 158 p.
4. Vasiliu Em. Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne. – București. – Editura Academiei RSR. – 1968. – 205 p.
5. Corlăteanu N., Zagaevski VI. Fonetica. – Chișinău. – Lumina. – 1993. – 272 p.
6. Vasiliu Em. Foneleme /**ǵ**, **ʒ**/ în limba română//Omăgiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani. – București. – Editura Academiei RSR. – 1965. – P. 977-978.
7. Nandris O. Phonétique historique du roumain. – Paris. – Klincksieck. – 1963. – 321 p.
8. Ciobanu A. Să scriem și să vorbim corect. – Chișinău. – Lumina. – 1970. – 127 p.
9. Gheție I. Evoluția africatelor **č** și **ǵ** la fricative în Transilvania după 1700//FD. – Vol. VI. – 1969. – P. 43-48.
10. Смирницкий А. И. История английского языка (средний и новый период). – Москва. – Изд-во МГУ. – 1965. – 138 с.
11. Смирницкий А. И. Сравнительная фонетика новогерманских языков. – Москва. – Изд-во МГУ. – 1962. – 52 с.
12. Ильиш Б. А. История английского языка. – Ленинград. – Просвещение. – 1973. – 351 с.
13. Расторгуева Т. А., Жданова И. Ф. Курс лекций по истории английского языка. – Москва. – Высшая школа. – 1972. – 176 с.
14. Belchiță A. Unele probleme referitoare la fonologia generativă a graiurilor din Oltenia//FD. – Vol. VI. – 1969. – P. 17-34.
15. Rusu Gr. O inovație fonetică în subdialectul maramureșean: durificarea africatelor **č**, **ǵ**//Omăgiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani. – București. – Editura Academiei RSR. – 1965. – P. 793-796.
16. Bratu C. Observații asupra africatelor /**č**, **ǵ**/ în dialectul dacoromân//FD. – Vol. VIII. – 1973. – P. 169-181.
17. Calotă I. Contribuții la fonetica și dialectologia limbii române. – Craiova. – Scrisul Românesc. – 1986. – 296 p.
18. Гожин Г. М. Консонантные дифтонги /**č**и/, /**ǵ**и/ в молдавских говорах (Акустические и воспринимаемые характеристики)//Proceedings of the Sixth International Congress of Phonetic Sciences. – Prague. – Academia Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences. – 1970. – P. 391-393.
19. Gogin G. Consoanele limbii literare moldovenești. – Chișinău. – Cartea Moldovenească. – 1969. – 311 p.
20. Iacobet A. Particularitățile fonetice ale limbii române vorbite în suburbia Roșă (Cernăuți)//Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія. Збірник наукових праць. Частина друга. – Київ. – ВПЦ «Київський Університет». – 2001. – С. 602-606.

Prezentat la 12.12. 2007

VARIABLELE LIBERTĂȚII ESTETICE DE PREZENTARE A PROTEIFORMITĂȚII DIMENSIUNII TEMPORALE ÎN LITERATURA MODERNĂ

Vasile CUCERESCU, doctor în filologie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzent:

Elena PRUS, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

The paper presents James Joyce's vision upon temporality and history's progress. The cyclic history's reconstruction of the universe and progressive arrangement of constitutive phases in the human history erupts between two artistic epochs in the previous century. If innumerable endeavors to follow the alignment of intertextuality (Wagner's music, Sterne's work, etc) existed earlier, then Joyce gave the first complete production encompassing a whole world in a limited form of juxtaposed references and feedbacks – a cosmic encyclopedia of the humanity. In a centripetal manner this form and world have such existential references so that to maintain history on its circular trajectory both as a spatial entity and a meaningful level. The risk of a circular excursus is that there are no probable beginning and ending.

Dimensiunile estetice ale literaturii moderne de la începutul secolului al XX-lea, printre care dezeroizarea ori absența eroului verosimil, în sensul conceptual clasic, sau, mai curând, antieroul, la un moment dat, numit HCE după Joyce (Here Comes Everybody – Aici Vine Oricine/Toți) se amplifică până *in extremis* spre considerarea sau reconsiderarea halucinantă a importanței, cu reverberații universale, a autorului și a implicației acestuia în scriitura propriu-zisă a textului. Conform noului precept anunțat cu o debordantă cutezanță de R. Barthes în ceea ce privește moartea autorului în literatura secolului al XX-lea structuraliștii, deopotrivă cu poststructuraliștii, au mers mai departe prin a acorda o atenție sporită stilului și structurii creației joyciene și, în particular, implicațiilor lingvistice și filosofice (filosofia istoriei) ale acestuia. Pe de altă parte, interpretarea și psihologizarea lui Joyce se transformă într-un spațiu supraaglomerat până la viciere. Astfel, orientarea se conturează a fi redirectionată spre limbă/limbaj ca materie primară a metodei psihanalitice (Colin MacCabe) care amenință să înființeze un metalimbaj (posibilitate frustrantă de discontinuitate a discursurilor). Lectura lui Joyce se axează pe o coordonată politică radicală a scriiturii și a textului, în general. Politicile scriiturale revoluționare ale lui Joyce, inerente în limbă sau în limbile de care uzitează extrem de mult, rezidă în mod nearbitrar în textele sale din perspectiva corelării cu reprezentarea ca atare.

Se știe că tendința generală a criticismului recent s-a îndepărtat ușor de prezumția critică nouă a unității organice a lucrărilor lui James Joyce, s-a repliat de (re)interpretarea simbolică și, într-o oarecare măsură, s-a distanțat de vehiculul autobiografic. Noile preocupări adiacente plasează în vizor o analiză pertinentă a stilului, o reexaminare a contextului social și politic în opera joyciană, o intensă examinare teoretică a implicațiilor proiecției scriiturii și o anchetă a interpretărilor

anterioare. Contribuția continentală nu poate fi considerată mai puțin prodigioasă decât cea insulară sub aspectul abordărilor grupate ca și critică culturală de orientare istorică, socială ori politică pentru *Ulise* și *Veghea lui Finegan*. Impactul abordării aliate, cunoscute în veșmânt de nou istorism, deconspiră măiestria edificatoare a lui Joyce în (re)construcția ciclicității istorice a universului și a ordonării progresiste a fazelor constitutive ale istoriei (inclusiv intelectuale) a omului ca ființă căreia îi este indispensabilă compatibilitatea investițională și cumulativă cu epoca în care trăiește (prin extensivitate cronotopică). Dacă anterior existaseră nenumărate încercări precoce de a merge pe aliniamentul intertextualității (fie că ar fi vorba de muzica lui Wagner ori de opera lui Sterne), atunci Joyce a oferit prima producție completă și reușită a obiectivului provocator de a încorseta o lume întreagă, din câte se pare, într-o formă limitată de referințe juxtapuse și feedback grandilocvente – *Veghea lui Finegan* (paravan al întregii experiențe literare, estetice și intelectuale, o enciclopedie cosmică a umanității). Această formă și lumea sa exterioră vor face referiri prin intermediul multiplelor cuvinte-cheie și teme într-o manieră centripetă, de a se menține pe traiectoria sa circulară nu numai ca entitate spațială, ci și la nivelul învelșurilor sensuale. Cu riscul unei liniarități circulare, nu există nici un început și nici un sfârșit verosimil. Folosind aceeași dimensiune epifanică (*Oameni din Dublin*), ostentativ subsumează unei noi arhitecturi: prima propoziție constituie sfârșitul frazei anterioare.

Deși lectura romanului *Veghea lui Finegan* solicită timp și consultarea unor colecții imense de carte, grație hipertextului, jocurilor de cuvinte și metalimbajului, totuși, virtuozitatea etalată constă în structurarea cărții sub aspect poliedric și proteiform („the proteiform graph itself a polyhedron of scripture”). Romanul este alcătuit din patru părți. Prima parte are opt capitole, a doua – patru capitole, a treia – patru capitole și a patra – doar un capitol. Ultima parte designează o reînnoire, expediindu-ne la prima pagină și, în așa fel, configurându-se metafora infinitului. Prin urmare, se poate trasa divizarea în patru datorită paralelismului cu etapele evolutive ale lui Giambattista Vico după cum însuși James Joyce face referință („Our wholemole millwheeling vicociclotometer, a tetradomational gazeboctroticon... autokinatoneticallzpreprovided with a clappercoupling smeltingworks exprogressive process”). Schema lui G. Vico (inventator al istoriei moderne și filosof italian din secolul al XVIII-lea) însușită de J. Joyce se situează, fără menajamente, între utopie și realitate, ficțiune și neficțiune, verosimil și neverosimil. Cursul umanității urmează formulei următoare: perioada zeilor – teocratică sau mistică; perioada eroilor – aristocratică sau eroică; perioada umană/a oamenilor – democratică sau umanistă; perioada *ricorso* – haotică sau de revenire/(re)întoarcere. Oamenii devin ființe sociale numai din cauza fricii de Trăsnet. Trăsnetul se metamorfozează într-un intermediar (mijloc) al tranziției dintr-o perioadă în alta (cf. trăsnetul scris în mai multe limbi). Megaconstrucția aglutinată la nivel de un cuvânt dovedește dexteritatea, abilitatea, ușurința cu care se mișca autorul în mânăuirea diferitor limbi care le-a cunoscut foarte bine sau depunea eforturi pentru a le studia. Aici am dori să enumerăm limbile care se fac prezente în corpusul operei sale cu nenumărate expresii, care ar putea conferi anumite piste pentru o interpretare pertinentă: engleza, irlandeza, vechea gaelică, latina, franceza, germana, norvegiana, daneza (care a

îndeplinit o funcție extrem de importantă în structura limbajului *Veghii lui Finegan*), rusa (figurează în compania lui Alex Ponisovsky), româna (foarte probabil că însurarea în roman a unor cuvinte se datorează lui C. Brâncuși care i le-ar fi furnizat în atelierul în care îi realiza portretul artistic al scriitorului), bretona, galeza (welsh) etc. C. Brâncuși n-a executat doar un portret bazat pe mimetism absolut, ci a creat o adevărată operă de artă abstractă, un simbol al artistului Joyce, o spirală menită să designeze efectul creșterii omniprezent în creația joyciană, un portret care voia să încorseteze conținutul evoluției enigmatice atât a autorului cât și a cărților sale. De altfel este singurul portret realizat de cineva lui Joyce la care se face trimitere și ajuns până astăzi.

În vederea consolidării unui sens al temporalității și pentru ilustrarea naturii sale ciclice întreaga structură a volumului este circulară, reflectând convingerea lui Joyce că viața e un flux continuu, nu există nici început și nici sfârșit. Autorul a simțit că ideal era să pondereze romanul într-un cadru circular/ciclic, oferind posibilitatea începerii lecturii de oriunde și niciodată „terminând” lectura, reîntorcându-te mereu, absorbind mai multe de fiecare dată într-o spirală care-și construiește edificiul în subconștientul mitic. Cartea începe cu mijlocul unei fraze trunchiate. Cu prima parte a acestei fraze de la început de carte se încheie narațiunea sau istoria familiei Earwicker, conștientă de ciclul care urmează să înceapă din nou. În *Ulise* (1922) care apare anterior *Veghii lui Finegan* (1939) asistăm la o prezentare mai sumară, simplistă chiar, vis-a-vis de conotația filosofică, academică și oarecum sofisticată (deși totalmente rațională, logică) a istoriei (ciclicității istorice) din romanul anului 1939: „ne jăluim, ne sporim, ne zburdălnicim, ne agățăm, ne îmbrățăm, ne împușinăm, ne repaosăm”. Acest mesaj nicidecum nu prefigurează valoarea raționamentului de mai târziu care va fi tratat ca atare întru subsumarea experienței universale pe fundalul cvadraturii unui cerc (simbol al împlinirii, al perfecțiunii), valabil pentru umanitate la nivel de macrocosmos și la nivel de microcosmos pentru fiecare individ în parte prin naștere, viață, moarte și ricorso (ideea ilustrează aceeași manieră de abordare, se modifică doar forma de materializare a ei). În altă parte autorul constată: „ruinele timpului zidesc casele veșniciei”; ca ulterior să dea următorul sfat: „prilejul timpului acela prea sfânt era și convenit să fie ținut prea sfânt”. Astfel, transpare asumarea unei scriituri ca aparținând altei persoane decât sie, unei alterități (cum ar spune Irina Mavrodin) net distinctă de scriitor ca individualitate. Este conștiința artistului prin excelență, a artistului creator care se detașează de constrângerile convenționale telurice. Era și firesc, într-un fel, pentru James Joyce să facă uz de schema lui Giambattista Vico din moment ce era la fel de obsedat, ca și filosoful italian, de tentația perfecțiunii în creație, consubstanțială cu cea divină: „în pântecul femeii se face cuvântul s-a făcut trup, dar în spiritul alcătuitorului tot timpul ce trece se face cuvântul care nu se va trece niciodată. Asta e postcreația. *Omnis caro ad veniet*”.

Analizând comparativ aceste două romane lesne se poate disocia un aspect deloc neglijabil al comprehensibilității temporalității via concursul de coincidențe ce se produc pe multiple planuri: cum se face că eroii (Stephen și Bloom) se gândesc, poate nu chiar simultan, dar oricum destul de des la aceleași lucruri, deși par a-și trăi

clipele în universul vieții lor personale (fără intenția de a le suprapune peste dese coliziuni, încrucișări, întretăieri de căi ce pot surveni). În *Veghea lui Finegan* coincidențele constituie cheia reușitei arhitecturale, trecând de la elemente de gradul doi la factorul de sudare a scriiturii. Chestiunea e dacă la Vico fazele ciclice nu se găsesc în raport de interferență, atunci la Joyce prezentul și trecutul coincid, ciclurile evoluției în spirală se diluează, creează o uniune greu perceptibilă ca rezultat al unei juxtapuneri abile de conotații pe care le comportă fiecare nivel de coincidențe în parte. Prin urmare se ajunge la concluzia că aceste două entități temporale – trecutul și prezentul – nu există (sau nu pot chiar coexista cronologic din punctul de vedere al ordonării și succesiunii) și că timpul așa cum e conceput în sens istoric – și limbajul care este expresia timpului – însumează doar un șir de coincidențe cu caracter general (posibil repetitiv) detectabile în toată lumea. După cum afirmă însuși Joyce că în construcția sa cuvintele se contopesc cu alte cuvinte, oamenii cu alți oameni, întâmplările cu alte întâmplări la fel ca și ambiguitățile unui calambur sau ale unui vis. În circumstanțele date se umblă prin întuneric pe drumuri cunoscute (James Joyce). Cu certitudine se poate delimita cadrul unde toate lucrurile nu au un început și sfârșit detașabile datorită unei tentative de revoluție tehnică al cărei material indisolubil avea să devină expresia în încercarea conturării haosmosului, o fizionomie inedită a haosului, neidentificabilă cu iraționalul. Rezultatul devine tribut ar acțiunii de dezvoltare a procedurilor de care face uz Joyce în *Ulise* pentru a prezenta un haos creat cu meticulozitate, care urmează să cuprindă imensitatea haosului, a universului însuși după cum s-a pronunțat însuși autorul.

Întrucât problemele de structurare a *Veghii lui Finegan* sunt mult mai complexe decât cu cele cu care s-a confruntat la încheierea lui *Ulise*, nu ezita și nu era stingherit să-l citeze, să-l reactualizeze pe G. Vico grație propriei sale admirațiuni inepuizabile față de viziunea sa istorică ordonată pe cicluri și fiecare din aceste cicluri reprezentând o fază, o epocă a evoluției umane: teocratică, aristocratică, democratică și u ricorso. Dan Grigorescu susține că Joyce nu împărtășea interesul filosofului italian față de aceste cicluri ca diviziuni cronologice ale unei istorii ideale eterne, ci le interpreta ca pe niște reflexe ale unor realități psihologice (din unghi social). Acestea la rândul lor interacționează, modelându-se în forme reînnoite de fiecare dată și prin forța lucrurilor se întorc la înfățișări cunoscute pe care le repetă pe alt plan pe cele mai vechi, aparținând ciclurilor precedente. Joyce a afirmat că în ceea ce privește ciclurile ca atare de care a beneficiat prin transfer de la Vico le utilizase în calitate de urzeală a țesăturii sale în realizarea proiectelor literare: „Nu le voi acorda o atenție excesivă acestor teorii: le voi folosi pentru ceea ce e valoros în ele; dar ele și-au croit treptat drum spre mine datorită circumstanțelor propriei mele vieți”. De aici conchidem că Joyce nu subscrie cu fidelitate principiilor lui Vico așa cum mulți încearcă să-l transforme într-un discipol loial. Credem că ceea ce l-a plasat în câmpul gravitațional al lui G. Vico a fost cu precădere poziția semnificativă în analiza și interpretarea istoriei (dezvoltarea, evoluția timpului), a mitologiei (ca material substanțial pentru narațiune) și a etimologiilor (la nivel de limbaj al cromatismului, bogăției expresive). E tipică teoria ciclicității pentru elanul creativ al autorului întrucât consensul se atinge prin prisma teoriei opozabililor care marchează întreaga creație. E foarte puțin probabil ca Joyce să o ia de adevărată

teoria ciclicității din punctul de vedere al științei istorice, al cronologiilor într-o epocă a dezvoltărilor fulminante din domeniul tehnic-științific. Discutarea teoriei ciclurilor sugerează mai curând aplicabilitatea sa la alt nivel al ființei umane decât cel strict academic. Considerarea respectivă penetrează un alt teritoriu al existenței umane, cel al conștiinței, al spiritului și intelectului uman care seamănă mai mult cu o „istorie mitică” al cărei principiu e politica „eternei reîntoarceri”, un spațiu dintotdeauna și pentru totdeauna unde caracterul reiterant domină nestingherit. Recunoașterea succesiunii fazelor lui G. Vico în construcția romanului se identifică cu etapele vieții familiei Earwicker, a legendei acestei familii și e pusă sub semnul schimbării conforme viziunii filosofului italian al unui tunet (trăsnet) de proporții giganteste. Poate fi socotit a fi vocea dumnezeiască? E anunțarea, prevestirea zgomotului căderii, al căderii umane că n-a respectat poruncile Domnului, al căderii primilor oameni Adam și Eva care întruchipează întreaga omenire de la facerea lumii încoace, al căderii reprezentantului familiei Finegan, al căderii constante a urmașilor săi (inclusiv a familiei Earwicker și a tânărului Tim din celebra baladă irlandeză cu același nume ca și romanul), al căderii programatice și a acelor care-și vor urma existența în cadrul cvadraturii circulare. Umanul și mitologicul se suprapun sub semnul profetic al unui tunet universal ce răsună sub un cer în care Dumnezeu nu se zărește (D. Grigorescu).

Dacă *Ulise* e romanul unei zile a umanității cu tot evantaiul evenimential al dinamismului diurn, atunci *Veghea lui Finegan* e romanul unei nopți a umanității, începând cu sosirea amurgului și finalizând cu mijirea zorilor, al întunericului nocturn (a ceea ce nu poate fi văzut sau sesizabil, a ceea ce bântuie mintea și conștiința umană ca ființare). Dar *Veghea lui Finegan* nu e visul unui individ, al unui personaj romanesc, nici măcar a autorului, ci, mai degrabă, sintetizează preavizul întregii umanități, prin HCE visează întreaga umanitate dintotdeauna; e memoria visului colectivității. Cu toate că cel care visează poate fi subconștientul colectivității cu trăsături de portavoce a visului, vorbește în vis, se substituie visului până la negare completă, el vine să schițeze imaginea haosmosului istoriei a cărui vehicul a fost pe tot traseul scriiturii. Deci configurația viziunii joyciene asupra dezvoltării proteiforme a timpului se articulează printr-un conglomerat de episoade ale istoriei (una din teoriile filosofiei istoriei, cea a ciclurilor gândite de G. Vico) și ale accepțiunii mitice în tratarea condiției umane din epoca modernă care se definește prin excelență ca o societate creatoare de mituri și, în același timp, devoratoare de mituri. Meritul lui James Joyce rezidă în sensibilizarea conștiinței de sine a umanității prin contopirea fragmentelor temporale până la crearea timpului imuabil, mitic, implacabil ca revers al liniarității temporale divine sau istorice.

Bibliografie

1. A First-Draft Version of *Finnegans Wake*, Edited and annotated by David, Hayman, Austin, University of Texas Press, 1963.
2. Birăescu, Traian Liviu, *Timpul în compoziția romanului contemporan*, Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 1973.
3. Elluman, Richard, *James Joyce*, New York: Oxford University Press, 1959.

4. Galea, Ileana, Stanciu, Virgil și Cotrău, Liviu (coordonatori), *Studies in the Contemporary English Novel*, Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 1990.
5. Joyce, James, *Ulise*, 2 vol., București: Editura Univers, 1984.
6. Joyce, James, *Ulysses*, Oxford: Oxford University Press, 1959.

Prezentat la 07.12.2007

ON THE USE OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POLITICAL AND ECONOMIC TEXTS

Anastasia GNATIUC, IRIM

Recenziți:

Zinaida CAMENEV, doctor în filologie, conferențiar universitar

Alexei CHIRDEACHIN, doctor în filologie

Studierea frazeologismelor utilizate în articolele politice și economice din presa contemporană reprezintă o problemă actuală în lingvistică. Scopul lucrării este de a evidenția frecvența folosirii frazeologismelor, precum și a clasele lor după principiul clasificării sintactice. De asemenea, s-a intenționat analiza transformărilor frazeologismelor în sursele studiate și propunerea de noi divizări pe categorii.

În prezentul articol se analizează diversele clasificări ale unităților frazeologice, principiile lor fundamentale și tipurile în care ele se subdivizează. Pentru investigația dată s-au analizat unitățile frazeologice în articolele din diferite publicații, astfel s-a constatat că cele mai întrebuițate sunt tipul verbal și adverbial, în timp ce tipurile adjectival, interjecțional și conjuncțional n-au fost utilizate deloc. Ca rezultat s-a demonstrat nivelul nu prea înalt de întrebuițare a frazeologismelor în articolele pe teme politice și economice.

De asemenea, au fost cercetate transformările frazeologismelor în articolele studiate. Numărul mare de transformări interesante ale unităților frazeologice în presă demonstrează, încă o dată, crearea și popularizarea stereotipurilor noi de către mass – media.

The given article investigates the problem of functioning of phraseological units (PU) in modern English and American political and economic articles. The volume of an article does not allow us to study and compare all possible types of PU in the press; therefore, we decided to focus on the syntactical classification of phraseological units in political and economic articles. We are interested to investigate to what extent the authors of serious articles on politics and economics can be emotional and humorous. In this article we aim to analyze the frequency of PU in such articles in general, discover the most preferable structural type, and to study the transformations the PU undergo in such articles.

English and American scientific literature has a scarce number of books on the theory of phraseology, as it is not treated as a separate discipline. Most of the problems are investigated in the works on semantics, grammar and in the appendices to phraseological or idiomatic dictionaries. These were mostly Russian linguists who dedicated numerous works to the study of PU and described these units as “non-motivated word-groups that cannot be freely made up in speech but are reproduced as ready-made units” [1, p.74].

Classification Types of PU. In the course of the last fifty years there have made numerous attempts to classify PU. Linguists interested in this problem suggested different classifications according to various criteria.

A great contribution to the development of such discipline as phraseology was made by the Russian scientist V.V. Vinogradov, whose *semantic* classification is based “upon the motivation of the unit, i.e. the relationship existing between the meaning of the whole and the meaning of its component parts.” [2, p.155] He subdivided PU into three categories: phraseological fusions, phraseological unities, and phraseological combina-

tions. Phraseological fusions are completely non-motivated units, such as *to pass the buck, little Mary, fuss and feathers*. Russian linguists equal them to idioms. Phraseological unities are clearly motivated word-groups whose “meaning can usually be perceived through the metaphoric meaning of the whole phraseological unit” [Ginzburg, p.75], for example: *reap one’s laurels, sail under false colours, you are the doctor*. And phraseological combinations (I.V.Arnold) or phraseological collocations (Ginzburg) are partially motivates word-groups, in which one of the components is used in its direct meaning, like *lantern jaws, it stands to reason, meet the demand*.

Another classification type is **structural** one, based on the ability of PU to fulfill different syntactical functions in a sentence. According to this principle, PU can be subdivided into nominal phrases (*a master of the situation*), verbal phrases (*wag one’s tongue*), adjectival phrases (*as busy as a bee*), adverbial phrases (*in full blast*), prepositional phrases (*a matter of*), conjunctive phrases (*as long as*), interjectional phrases (*by hook or by crook*). Moreover, each of these structural types has its numerous subdivisions.

Professor A.V. Koonin worked out a different system based on the **structural and semantic** principles taken together and this time took into account the factor of stability of PU. This eminent linguist subdivided PU into: nominative, representing phrases fulfilling nominative function (*Jack Frost*), nominative and communicative consisting of verbal combinations (*nail to the counter*), interjectional (*God Almighty*), and communicative representing a rich variety of English proverbs and sayings (*near is my shirt, but nearer is my skin*).

Some authors also use **etymologic** principle of classification of PU. The importance of this principle lies in the fact that the study of the origin of PU helps understand the culture of the nation whose language has certain phraseological units. According to this principle, English PU can be classified as truly English and borrowed.

One of the most common criteria of classification of PU is **thematic** principle. It is the most preferable type of both Russian and Western authors (V.V. Sytel, L.P.Smith, V.H.Collins, P.P.Litvinov), who arrange phraseological units by classes, such as ones containing the names of colours, parts of human body, animals, natural phenomena, fruit and vegetables etc. Yet, this criterion disregards linguistic peculiarities of phraseologisms.

The types of classifications are so numerous and various that it was hard to choose the most successful one for our research. Still, we decided to take the structural criterion as the key instrument of our investigation as the most appropriate and well-defined.

PU in Newspaper Style. Nowadays articles written in English cover the whole planet and are read in all countries on the pages of newspapers, magazines, different periodicals, as well as on web pages. The volume of the printed media in English is much greater than that of any other press and the range of the topics covered is manifold and diverse. The English of the media has a rich stock of idioms and phraseological units and their use is of great importance in the press. Phraseological units add emotional colouring to the texts and in such a way a language is enriched by intuitive description of our life.

If, in the near past, it was literature that dictated the rules of word usage, nowadays these are mass media that change the norms of all languages. Newspaper style is abundant in phraseological units, which, in many cases, start to live their own life, undergoing some transformations in the process of creative use by journalists. The newspaper style is characterized by such specific forms as *banners, headings, subheadings, items,*

columns etc. All of them represent short forms of written text, and this compels a press-man make up brilliant, memorable, and witty phrases. Therefore, news people prefer PU with negative or comic stylistic colouring to arouse certain feelings. Phraseological units often become that raw material which undergoes some creative processing. Besides using PU from belles-lettres style and informal language, reporters enjoy mixing styles and playing on words, thus, enhancing even more their expressiveness.

Phraseological Units in Political and Economic Articles. In this article we intend to analyze the frequency of PU and their structural classification in political and economic articles. We examined twelve recent articles from the British magazines *Economist* and *American Time* magazines dated from 2007-2008. Two of the articles lacked PU at all. In the rest (10 articles) we found only 34 phraseological units. We came to the conclusion that, despite the affluence of idioms in the press, English and American political and economic articles do not contain a rich variety of PU.

Among the PU analyzed in the articles, we found no interjectional, conjunctive, and adjectival phraseological units. This proves the fact that the authors of political articles do not afford sounding too colloquial and do not practice using clichés or stereotypical turns of speech. The table depicting the frequency of using PU in American and British political articles is presented in the following scheme:

<i>Verbal</i>	<i>Adverbial</i>	<i>Nominal</i>	<i>Prepositional</i>	<i>Proverbs</i>
Reopen old wounds Have blood on one's hands (Hit) a winning streak Spill some beans Beat the same drum Stand a chance Turn back the clock Take hold of Pave the way Wait in the wings Cut a more reassuring figure Stand a little chance Follow in somebody's footsteps Rise from the crypt Take a dramatic turn Leave a permanent mark Close its doors Increase the size of the thorn Scatter (cash) from the sky	At odds with In a row At first sight In the longer run Under a cloud On the house On the other hand In somebody's place In the short term For good Hands down	Front-runner Prime evil Uncle Ted	In favour of	Honesty is the best policy

As the scheme shows, the news people prefer using verbal PU in their articles. The second favourite structural type of PU is adverbial, while the other types (prepositional, nominal) are sparingly used. Obviously, such preference can be accounted for by the fact that verbal PU are more easily transformed into fresh and original phrases, which will at once catch the reader's attention.

Transformations of PU in the Press. In support of our words about the changes phraseological units undergo in the press, we discovered that more half of the verbal phraseological units found in the articles represent transformed PU. The journalists use the following principles and methods:

1. The omission of one the phraseological components. Such elliptical constructions make the speech more laconic and help create vivid imagery avoiding bulky phrases: *A winning streak of Zapatero*. In this example – the subheading of an article – the PU lacks the verb “hit” (hit a winning streak – «постоянно выигрывать»), thus there takes place the substantivization of the existent PU.

So Governor Ed Rendell is turning back the clock, proposing a slew of deals with the private sector, starting with a long-term lease of the 359-mile (578 km) Pennsylvania Turnpike, which could bring the state an estimated \$12 billion to \$18 billion up front. The PU “to turn back the clock of history” is shortened, as well as it is changed and shortened in Russian «повернуть колесо истории вспять» – «повернуть время вспять».

2. Grammatical transformations of a PU. The changes are slight (addition of a prefix, change of the definite article into a determiner) and do not hinder our detecting the initial PU.

Known as “prime evil” and serving 212-year sentence at a maximum-security prison, the former policeman, famous for niceties such as bludgeoning a prisoner to death with a snooker cue, has approached the NPA, presumably to spill some beans. The PU “spill the beans” – «выдать секрет» is transformed in order to suggest the partial character of the information disclosed by the prisoner.

A court case reopens old wounds. Besides the repetition of the action already suggested by the PU, the news person added prefix **re-** to emphasize its frequent occurrence.

The PP leader, Mariano Rajoy, beat the same drum at the state-of-the-nation debate before the summer parliamentary break, but to little effect. The PU “beat the drum” – трубить (о чём-л.), шумно рекламировать – with the introduction of the adjective “the same” acquired the new emphasis on the subject of the action meant.

3. The introduction into a PU some additional elements (mostly attributes) to reflect the context of the article. These transformations are novel and original, and do not take too much effort on the part of the writer.

A party may take a dramatic turn to an unexpected nominee also as a result of an authentic internal debate about its direct.

Only Reagan reached the White House and left a permanent mark on politics.

Indeed, after nearly 18 months, as Fed chief, Mr Bernanke now cuts a more reassuring figure: determined but unflashy.

Hashem's motivation may have been to save the lives of his own troops, who stood little chance against U.S. military might.

4. The substitution of some elements of a PU. In this case, the new component saves the sound image of the substituted word.

Yes, yes, it's John McCain, rising from the crypt, but not as a zombie. Here the PU known as “rise from the dead, (grave)”- “восстать из мёртвых, воскреснуть” – is transformed by substituting one of its elements for another with a similar meaning.

On July 30th agents from the FBI and the Internal Revenue Service scoured a home owned by “Uncle Ted” in Girdwood, a suburb of Anchorage. The PU “Uncle Sam”, which serves as a personification of the US government, undergoes a change and becomes a play on words: Ted Stevens (a senator for Alaska) and his relation to the US government.

Known as “prime evil” and serving 212-year sentence at a maximum-security prison, the former policeman.... In this example, in the PU ‘Evil One’, which means the Devil, the cardinal determiner is changed into an ordinal one.

In the short term... The dictionary gives only the PU “in the short run”; while in many American and British articles the above-mentioned PU is frequently used.

5. The last kind of transformation requires much originality on the part of the writer who makes use of a metaphoric image for the creation of a different context.

Once caricatured as “Helicopter Ben” for suggesting that cash scattered from the sky would cure deflation... The metaphorical meaning of the PU “to drop from the skies (clouds)” – “свалиться как снег на голову” serves as the basis for the recreation of the image.

Second, the passage of time is only going to increase the size of the thorn in the side of what is indeed a valuable relationship with Turkey. In this case only the image of the original PU “a thorn in smb’s flesh” – “источник постоянного беспокойства, бельмо на глазу” is kept, while the structure is completely changed.

The facts presented prove that verbal PU is the most frequent structural type in American and British political and economic articles. Besides, these are verbal phraseological units that undergo various changes in such articles, leading to the already fixed PU (“in the short term”) in the language of the press or still author’s original word combinations. Thus, their study is important as extra linguistic environment creates new stereotypes. As a result, in the course of time these transformed PU may become fixed in the language due to the popularity of the press.

Referințe

1. R. S. Ginzburg, S. S. Khidekel, G. Y. Knyazeva, A. A. Sankin. A Course in Modern English Lexicology. Second Edition. – М.: Высш. школа, 1979. – 269 стр.

2. И.В. Арнольд. Лексикология современного английского языка. – М: «Высшая школа», 1973. – 304 стр.

Prezentat la 12.12.2007

PECULIARITIES OF THE SEMANTIC FIELD OF REFUSAL

Ilona ȘOIMU, IRIM

Recenzenți:

Dumitru MELENCIUC, doctor în filologie, conferențiar universitar

Vasile CUCERESCU, doctor în filologie

Folosirea cuvintelor este, desigur, în primul rând, un factor social care are drept scop transmiterea ideilor noastre altor oameni. Dar aspectul care ne preocupă în lucrarea de față este forța cuvintelor în sprijinirea propriilor noastre gânduri, idei.

Articolul dat se ocupă de un studiu lingvistic care prezintă un mare interes nu numai pentru lingviști, profesori și studenți, dar și pentru fiecare persoană care studiază în special limba engleză. Lucrarea conține atât material teoretic (aspecte ce țin de polisemie, structură semantică, etc.) cât și material practic bazat pe studiul verbului „a refuza” și a câmpului lui semantic. Exemplele analizate demonstrează faptul că câmpul semantic poate fi divizat în trei grupe, în care putem depista un dominant semantic definitiv aparte. Acest lucru ne demonstrează că din trei grupe ale sinonimelor, numai două grupe pot face parte din câmpul semantic al verbului „a refuza”, deoarece verbul „a refuza” este evident dominant semantic în aceste două grupe.

Sperăm că această lucrare va fi utilă atât profesorilor cât și studenților la o investigare și analiză ulterioară a structurii semantice a unor cuvinte.

An exact definition of any basic term is no easy task altogether. In the case of lexical meaning it becomes especially difficult due to the complexity of the process by which language and human conscience serves to reflect outward reality and to adapt it to human needs.

The definition of the lexical meaning has been attempted more than once in accordance with the main principles of different linguistic schools. The disciples of F. de Saussure consider meaning to be the relation between the object or notion named, and the name itself. Descriptive linguistics of the Bloomfieldian trend defines the meaning as the situation in which the word is uttered. Both ways of approach afford no possibility of a further investigation of semantic problems in strictly linguistic terms, and therefore, if taken as a basis for general linguistic theory, give no insight into the mechanism of meaning [Arnold I.V., 1972, 38-39].

The semantic structure of the word does not present an indissoluble unity (that is, actually, why it is referred to as ‘structure’), nor does it necessarily stand for one concept. It is generally known that most words convey several concepts and thus possess the corresponding number of meanings. The very function of the word as a unit of communication is made possible by its possessing a meaning. Therefore, among the word’s various characteristics, meaning is certainly the most important.

Generally speaking, meaning can be more or less described as a component of the word through which a concept is communicated, in this way endowing the word with the ability of denoting real objects, qualities, actions and abstract notions.

The branch of linguistics, which specializes in the study of meaning, is called semantics. As with many terms, the term ‘semantics’ is ambiguous for it can stand,

as well, for the expressive aspect of language in general and for the meaning of one particular word in all its varied aspects and nuances (i.e. the semantics of a word = the meaning(s) of a word).

“The modern approach to semantics is based on the assumption that the inner form of the word (i.e. its meaning) presents a structure which is called the semantic structure of the word” [Antrushina G.B., 241].

It is generally known that most words convey several concepts and thus possess the corresponding number of meanings. A word having several meanings is called polysemantic, and the ability of words to have more than one meaning is described by the term polysemy.

The system of meanings of any polysemantic word develops gradually, mostly over the centuries, as more and more new meanings are either added to old ones, or outs some of them.

When analyzing the semantic structure of a polysemantic word, it is necessary to distinguish between two levels of analysis. On the first level, the semantic structure of a word is treated as a system of meanings. On the second level, we apply the transformational operation. Therefore, we can come to the conclusion that the semantic structure of a word should be investigated at both these levels: a) of different meanings, b) of semantic components within each separate meaning. For a monosemantic word (i.e. a word with one meaning) the first level is naturally excluded.

Hence, we came to the definition of the semantic structure of the word itself. “*The semantic structure is the complicated semantic unity formed by all the meanings of the word*” [Кодухов М. С., 93]. The definition given by I.V. Arnold runs: “*The semantic structure of the word is structural totality of all its possible lexico-semantic variants*” [Arnold I. V., 1966, 7].

And now starting from above-said definitions we can affirm that the semantic structure of the word is organized by semantic components (meanings, lexico-semantic variants) of different types. Each meaning in its turn has several semantic signs (semes). Namely these semantic signs or semes of the meanings become objects of semantic analysis.

All the meanings or lexico – semantic variants within the semantic structure of the polysemantic word are connected first of all by the community of lexeme. And Levkovskaya K.A. imagines the scheme of the polysemantic word as follows:

seme ¹	lexico – semantic variant ¹ – context ¹
Lexeme — seme ²	lexico – semantic variant ² – context ²
seme ³	lexico – semantic variant ³ – context ³

[Левковская К.А., 101]

In this case every separate meaning is connected with the other meanings of the semantic paradigm through this or that common semes and at the same time differs from any of them by the composition of those components that form its contents. This calls forth the fact that the separate meanings, being special semantic units are

at the same time the variants of one word. Within the semantic paradigm the lexico-semantic variants, on the one hand, are connected through various semes and, on the other hand, are opposed to each other.

As we have investigated the notion of word and its semantic structure we would like to pay a more rapt attention to the semantic analysis of words that express *refusal of doing something*. We have addressed to the Thesaurus – Dictionary of Synonyms – in order to single out the synonyms of the unit *refuse*.

According to this dictionary the verb *refuse* with the meaning “to deny” possesses the following synonyms [<http://thesaurus.reference.com/browse/refuse>]:

beg off, brush off*, contradict, contravene, corn, decline, demur, deny, desist, ding, disaccord, disallow, disapprove, dispense with, disregard, dissent, dodge, evade, forget, fluff off, gainsay, hold back, hold off, hold out, ignore, make excuses, neglect, nix*, not budge, not buy*, omit, overlook, pass up, protest, rebuff, regret, reject, repel, reprobate, repudiate, say no, send off*, send regrets*, set aside*, shun, slight, spurn, thumbs down, turn away, turn down, turn from, withdraw, withhold.

These synonyms reveal refusal of doing something differently. It depends on their shades of meanings.

To clearly understand the difference between them we will classify them (but not all of them as we are interested only in some of them) according to their shared meaning:

1) **refuse**=decline=reject=repudiate=spurn=turn down

Their shared meaning is “to turn away by not accepting, receiving or considering”.

E.g. *The commander... refused to discuss questions of right* (George Bancroft).

I'll make him an offer he can't refuse (Mario Puzo).

I declined election to the National Institute of Arts and Letters... and now I must decline the Pulitzer Prize (Sinclair Lewis).

He again offered himself for enlistment and was again rejected (Arthur S.M. Hutchinson).

The more she spurns my love,/The more it grows (Shakespeare).

Chaucer... not only came to doubt the worth of his extraordinary body of work, but repudiated it (Joyce Carol Oates).

Unfortunately, his animal fantasy was turned down by four publishers and four literary agents (Richard Adams).

From the above examples it is clear that though the verbs from the first group are synonyms they differ but slightly in their shades of meaning: *refuse* implies determination and often brusqueness, *decline* is to refuse courteously, *reject* suggests the discarding of someone or something as defective or useless, *spurn* is to reject scornfully or contemptuously, *repudiate* is to refuse to accept the validity or authority of somebody, *turn down* is to decline to accept. That is why the verb “refuse” possessing more colourful and stronger shade of meaning is the dominant in this group.

2) **deny**=gainsay=contradict=contravene

The shared meaning they possess is “to refuse to accept as true or valid”.

E.g. *I am too much of a skeptic to deny the possibility of anything* (Garrison Keillor).

*He thought that since the maid was defenseless he could carry her away to one of his castles and none could **gainsay** him (J. Walker McSpadden).*

*A man never tells you anything until you **contradict** him (George Bernard Shaw).*

*Nature is always consistent, though she feigns to **contravene** her own laws (Ralph Waldo Emerson).*

In these examples the verbs possess the following meanings: *deny* implies a firm refusal to accept as true or to acknowledge the existence of something, *gainsay* means to dispute the truth of what another has said, *contradict* means to deny openly or flatly, *contravene* implies not so much an intentional opposition as some inherent incompatibility. Thus, the verb “deny” is evidently the semantic dominant of the second group.

3) **neglect**=omit=disregard=ignore=overlook=slight=forget

Their shared meaning is “to pass over without giving due attention”.

E.g. Nor should he **neglect** those appeals to the senses, which, though not among the essentials, are the concomitants of poetry; for here too there is much room for error (Aristotle).

He did not hesitate to **omit** the proofs of these, and so far to make himself not only a precept, but an example in criticism (William Dean Howells).

To represent me as viewing it with ill-nature, animosity, or partisanship, is merely to do a very foolish thing, which is always a very easy one; and which I have **disregarded** for eight years, and could **disregard** for eighty more (Charles Dickens).

For the present, we wish to place ourselves resolutely in the position of outside observers; we will therefore **ignore** the distinction between voluntary and reflex movements (Bertrand Russel).

In this way, seeing everything with the utmost vividness, as if he were a spectator of the action, he will discover what is in keeping with it, and be most unlikely to **overlook** inconsistencies (Aristotle).

She could not bear to think that he would grow up and **forget, forget** her utterly; and she had loved him so passionately, because he was weakly and deformed, and because he was her child (W. Somerset Maugham).

From these examples we understand that members of this group are joined together by the common dominator of meaning “neglect” but they do not make part of the semantic field of refusal.

Therefore, summing everything up, we may conclude that the verb “to refuse” is polysemantic, possesses a host of synonyms which are altogether grouped into three groups, two of which are joined together by the semantic dominant – the verb “to refuse”.

After having analyzed the semantic structure of the polysemantic verb “to refuse” we come to the conclusion that the semantic structure of a word should be investigated at two levels: a) of different meanings, b) of semantic components within each separate meaning.

We have proven that the semantic structure of synonyms can be successfully studied with the help of their connotations. We have done such investigation in the practical research studying the synonymic set of the verb “to refuse”.

We hope that the present work will help teachers/students in teaching/learning semantics and analyzing semantic fields of words.

Bibliography

1. Antrushina G.B., Afanasieva O. V., Morozova N. N., English Lexicology, Moscow, 1999.
2. Arnold I.V., The English Word, M., 1972.
3. Арнольд И.В., Семантическая структура слова в современном английском языке и методы её исследования, Л., 1966.
4. Кодухов В.И., Введение в языкознание, М., Просвещение, 1987.
5. Левковская К.А., Теория слова: принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала, М., Высшая школа, 1962.
6. <http://thesaurus.reference.com/browse/refuse>
7. <http://www.thefreedictionary.com>.

Prezentat la 10.12.2007

5

RECENZII, AVIZE

AVIZ
la teza de doctor în științe politice,
elaborată de Cristina Ejova,
cu tema *Terorismul internațional în contextul globalizării,*
specialitatea 23.00.01 – teoria, metodologia și istoria politologiei;
instituții și procese politice

Lucrarea avizată *Terorismul internațional în contextul globalizării* este actuală și constituie o elaborare științifică de importanță bibliografică indiscutabilă. Relevanța academică a cercetării constă în elucidarea multiaspectuală a terorismului ca fenomen social, mecanismele de atenuare a acestui flagel, specificând în acest sens trăsăturile caracteristice pentru Republica Moldova.

Teza este expusă în formula: trei capitole, opt paragrafe, respectiv introducerea, încheierea și blocul de asistență explicativă – referințe, bibliografie, anexe, rezumate, cuvinte cheie, lista abreviaturilor.

Lucrarea este bine structurată, materialul fiind expus într-un evident echilibru de conținut și de volum.

Literatura științifică, materialele empirice puse la baza elaborării sunt suficiente pentru procesul de investigație, propuneri și concluzii. Metodologia cercetării corespunde necesităților investigaționale, scopului și sarcinilor scontate de către autor.

Lansarea cititorului în esența subiectului prin pistele introductive la fiecare capitol, denotă o bună capacitate a autorului de a respecta succesiunea structurală în expunerea materialului. În acest sens, menționăm coerența abordării noțiunilor ce explică din mai multe perspective esența terorismului, legătura semantico-cauzală dintre acestea (vezi de exemplu: abordarea noțiunilor – radicalism, extremism, fanatism, fundamentalism, p. 19-24).

Autorul montează reușit în textul lucrării concluziile și propunerile curente, de rînd cu cele expuse la finele paragrafelor, capitolelor și tezei în ansamblu.

Este de menționat însă, că în pofida consistenței teoretice și factologice a materialului expus, includerii în circuitul analitic al unor date, fapte, evenimente de mare interes, inedite chiar, expunerea stilistică a unor pasaje din lucrare merită a fi îmbunătățită. Autorul consumă pe alocuri limbajul de lemn, unele expresii fiind în disonanță cu elocința academică. În acest sens cititorul eventual poate fi în dezacord cu denumirile capitolului II, sau paragrafului II din același capitol; sau cu expresii de felul „... calea dezvoltării ulterioare a planetei noastre” etc.

Referitor la compartimentele de bază ale lucrării, remarcăm că în capitolul I – *Terorismul internațional și globalizarea: abordări teoretico-metodologice*, autorul reușește o analiză teoretică multiaspectuală a obiectului de studii, expunând într-o formulă analitică bine ajustată multiple definiții, criteriile de evaluare științifică a fenomenului cercetat, formele de manifestare ale acesteia.

Considerăm extrem de promițător, în acest sens, că un tânăr cercetător (cazul Ejova Cristina), manifestă corectitudinea și insistența academică necesară pentru

analiza coerentă a categoriilor de bază, începînd cu etimologia acestora și finalizînd cu conexiunea dialectică între fenomenele terorismului și globalizării.

În cel de-al doilea capitol – *Terorismul contemporan internațional – consecință a proceselor globalizării*, denumirile primelor două paragrafe ușor disonează cu conținutul acestora. Plus la aceasta autorul manifestă, în opinia noastră, o atitudine oarecum emoțional – debordantă față de consecințele globalizării, fapt ce-i știrbește într-o anumită măsură din obiectivitatea viziunii.

Considerăm că o eventuală deconstrucție a globalizării: în definirea fenomenului ca atare; în consecințele economice, politice și sociale ale acestuia; în procesele de speculație politică și economică a marilor actori ar fi îndreptățit nuanța critică impusă de autor cu care recenzentul în fond este de acord.

Al treilea capitol – *Combaterea și preîntîmpinarea terorismului în condițiile globalizării* este bine documentat, cu expunerea diverselor măsuri de profilaxie a terorismului, elaborate de marile organizații internaționale, în baza cărora Republica Moldova întreprinde diverse și necesare acțiuni pentru preîntîmpinarea acestui fenomen.

Autorul argumentează ideea că activitățile dispersate ale unor țări și organizații internaționale sunt insuficiente pentru a lupta eficient împotriva terorismului. Contracararea acestui fenomen, comportă necesitatea coagulării tuturor resurselor și eforturilor, atât intelectuale, cît materiale și a celor speciale, care fiind bine gestionate pot să rezulte în acțiuni de succes în acest sens. Autorul sugerează importanța acțiunilor sistemice la care Republica Moldova trebuie să fie parte. Fiind membru cu drepturi depline al comunității mondiale Moldova nu poate să rămână pasivă față de problema terorismului și consecințelor acestuia. Ea urmează să se manifeste ca un veritabil aliat al democrațiilor occidentale în lupta împotriva acestui fenomen.

În vizorul analitic al autorului a fost încadrată și abordarea „separatismului”, inclusiv a celui transnistrean, care indiscutabil alimentează mișcarea teroristă internațională. Istoria conflictelor regionale, inclusiv din spațiul post-sovietic, ne demonstrează cu elocvență că separatismul reprezintă un regim politico-militar favorabil cultivării, răspîndirii și proliferării terorismului, or zonele de conflict de acest gen nu sunt sub controlul juridic al puterilor oficiale ale statului sau ale organizațiilor internaționale abilitate.

În acest context considerăm că ar fi fost benefică punctarea decalajului de eficiență a luptei împotriva terorismului prin metodele intangibile și celor cu aplicarea forței, fapt ce i-ar fi oferit autorului posibilitatea unor concluzii de ordin aplicativ.

În final menționăm că teza de doctor în științe politice „*Terorismul internațional în contextul globalizării*” este elaborată la un nivel teoretic și metodologic serios. Doleanțele expuse de către recenzent nu diminuează valoarea științifică a lucrării, acestea fiind expuse, în special, din perspectiva elaborării unei eventuale lucrări monografice. În acest sens, autorul merită pe deplin conferirea gradului științific de doctor în științe politice la specialitatea 23.00.01 – Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice.

Rector IRIM,
doctor habilitat în științe politice *Valentin Beniuc*

12.11.2007

РЕЦЕНЗИЯ-АННОТАЦИЯ

на книгу доктора хабилитат Сергея Назарии

Холокост: Страницы истории (на территории Молдовы и в прилегающих областях Украины в годы фашистской оккупации, 1941-1944 гг.)

Кишинёв, 2005, 304 с.

Владимир ПОЛИВЦЕВ, доктор исторических наук

Важным событием в молдавской историографии стало опубликование в 2005 г. монографии доктора хабилитат истории Сергея Назарии «Холокост: Страницы истории (на территории Молдовы и в прилегающих областях Украины в годы фашистской оккупации, 1941-1944 гг.)». Вторая мировая война, как известно, унесла огромное количество человеческих жизней – более 60 миллионов, наибольшие людские потери понёс Советский Союз – более 30 млн. чел. Тем не менее, истребление гитлеровцами и их пособниками из других стран 6 млн. евреев является особой трагедией в мартирологе жертв Второй мировой войны. Наряду с евреями целенаправленно и планомерно уничтожались поляки, белорусы, русские, украинцы и другие «расово неполноценные» народы. Однако, если часть из подневольных «завоёванных» народов, согласно планам нацистов, могла продлить своё существование рабским трудом на «нацию (расу) господ» или поставкой «пушечного мяса» в интересах завоевателя, то евреи и цыгане должны были быть уничтожены полностью как этнокультурные общности и в кратчайшие сроки. То, как нацисты до самого краха Третьего рейха, методично последовательно и ужасающе жестоко претворяли (реализовывали) план «окончательного решения» еврейского вопроса, красноречиво говорит человеческой цивилизации о том, что в последующем, в случае завоевания германским фашизмом мирового господства, ждало бы и другие народы, не исключая, по всей вероятности (наверняка) и те, которые вначале значились в ранге союзников и сателлитов фашистской Германии.

Советская союзная и молдавская историография нацистской политики геноцида, превратно толкуя принцип интернационализма, обычно редко и, как правило, вскользь упоминала об её еврейском аспекте, подчеркивая общность судеб советских народов, подвергнутых нападению со стороны фашистского блока. С развалом Советского Союза в молдавской историографии господствующее положение получило румыно-унионистское направление. Его представители, готовя общественное мнение и население страны к присоединению к Румынии, ставили своей целью всевозможное восхваление периодов пребывания Молдовы в рамках «Румынии Маре» и деятелей тому способствовавших. Посему румыно-унионисты либо замалчивали факты тотального

уничтожения еврейского населения в Пруто-Днестровско-Южнобугском междуречье, либо представляли о нацистском геноциде отрывочную искаженную информацию, трактуемую как отдельные злоупотребления или недоразумения, продиктованные обстоятельствами военного времени. С аналогичных позиций освещали «этноочистительные» события 1941-1944 гг. в «отвоёванных исторических провинциях» часть историков постчаушесковской Румынии, ностальгирующая по «величавой эпохе» «бравого» маршала Антонеску. В последние пятнадцать лет в Молдове, Румынии и Украине на тему политики правительства Иона Антонеску в еврейском вопросе вышел ряд работ авторов, придерживающихся объективистских и антинационалистических взглядов, а также были опубликованы воспоминания уцелевших узников гетто и концлагерей, но и они не дошли до широкого круга молдавского читателя.

Непредвзято и многопланово восстановить подлинную картину трагических событий 1-ой половины 1940-х гг. на территории Молдовы и в прилегающих областях Украины взялся отечественный профессиональный историк С.М. Назария. Монография Сергея Михайловича написана на основе широкого круга ранее неизвестных источников, выявленных, прежде всего в Национальном архиве Республики Молдова, Архиве Службы Информации и Безопасности РМ, а также в Архиве Общественно-политических организаций РМ и Центральном Государственном архиве Российской Федерации, архивах общественных организаций. Автором использованы многие сборники документов, мало доступные даже узкому кругу специалистов по данному периоду в нашей Республике. Свидетельства очевидцев, в книге Назарии, удачно дополняют, а в случае необъективности и корректируют цитируемые официальные документы. В то же время Сергей Михайлович довольно часто опирается и на наработки своих предшественников в изучении данной темы. Притом, что данный исторический труд строго аргументирован, чем достигается научность в подаче материала, он написан живым, ярким языком, в остро полемическом стиле, поэтому с интересом читается, и это же придает ему отчасти публицистический характер.

Политика тотального уничтожения еврейского населения, развязанная режимом Иона Антонеску, не явилась не весть откуда. К сожалению, как показывает С.М. Назария, у государственного и бытового антисемитизма в Румынии оказались давние корни. Непредоставление равноправия евреям вызвало немалые сложности в признании великими державами независимости самого Румынского государства ещё в конце 1870-х гг. Сильные антисемитские настроения не были изжиты в румынском обществе и в последующие десятилетия. К сказанному автором можно добавить, что антисемиты прочно обосновались в студенческой среде. Так, когда Константин Стере (вначале российско-бессарабский народник, а затем румыно-унионистский деятель) став ректором Ясского университета, устроил на учёбу группу бессарабских молодых людей, то последние, отказавшись участвовать в антиеврейских выступлениях тамошних студентов, вызвали гнев (ярость) университетских шовинистов, были прозваны «жидо-русскими» и подверглись избиению. В результате, по свидетельству К. Стере, «многие из этих юношей, возмущенные и удрученные возвратились в русские школы». Даже российские солдаты (прибывшие из страны не

свободной от проявления антисемитизма), защищавшие Румынию в 1916-1917 гг., получив после Февральской революции право голоса, среди прочих актуальных вопросов обсуждали в солдатских комитетах угнетённое положение евреев в союзной стране.

В 1920-е-1930-е годы в Румынии были образованы и активно действовали фашистские и полуфашистские, откровенно антисемитские организации и партии типа Лиги Национал-Христианской Обороны, Национал-Христианской партии Кузы и Гоги, «железной Гвардии» и др., шла безудержная антиеврейская кампания в прессе, ширилось устройство погромов и избиений, и все это происходило при поддержке или попустительстве правительства. Короче говоря, «страну захлестнул поток антисемитизма».

Наступил 1940 год. После ноты Советского правительства Румынское правительство (Бухарестское руководство), не получив поддержки от Берлина и вовсе не уверенное в политической лояльности населения Прудо-Днестровского междуречья, вынуждено очистить территорию Бессарабии и Северной Буковины в течение четырёх дней (28 июня-1 июля). Между прочим, бухарестских правителей не вдохновил пример маннергеймовской Финляндии, страны с населением (3,5 млн., т.е. даже меньшим, чем общее количество жителей Бессарабии и Северной Буковины-3,9 млн.чел.) в 5,7 раза меньше чем в Румынии (20 млн.чел.), однако упорно и яростно отстаивавшей свои малонаселённые земли с лесами, озерами, болотами и тундрой более трёх месяцев в зимней кампании 1939-1940 гг. Бухарестские политики более 20 лет твердившие о незыблемости своей власти над Бессарабией, прославлявшие мощь королевской армии и покрывавшие насмешками Красную Армию, фактически сдали территорию нынешней правобережной Молдовы без всякой борьбы. Уходившие румынские войска и администрация засвидетельствовали радостную встречу многими бессарабцами вступающих частей Красной Армии. Отравленное десятилетиями антисемитской пропаганды сознание румынских чиновников, офицеров и солдат заставляло видеть в многонациональных толпах торжествующих манифестантов, прежде всего и именно евреев. Для заострения антиеврейского настроения в румынском обществе тогда же в ход пошло сочинение нелепых, разоблачаемых Назарией, мифов о нападениях мирных граждан на румынских военнослужащих и убийстве «иудеями» православных священников. Эти злонамеренные небылицы до сих пор тиражируются румыно-унионистскими историками, с которыми автор книги остро дискусирует.

В обострившейся в Румынии политической борьбе за власть победителем в начале 1941 года выходит представитель реакционной военщины Ион Антонеску. Произведенный в рассматриваемой книге анализ взглядов «кондукэтора» страны не оставляет у читателя ни малейшего сомнения, что этот государственный деятель, возведенный «национал-патриотами» в ранг этакого «рыцаря без страха и упрека», в действительности являлся непоколебимо убежденным ксенофобом и антисемитом фашистского толка, жестоко и напролом насаждавшим «новый порядок» на временно оккупированной советской территории в 1941-1944гг.

Два фюрера – Гитлер и Антонеску, выяснив совпадение своих идеологий и политических целей, заключают союз, Румыния включается в военно-политический блок стран Оси Берлин-Рим-Токио. В 1941 году военная фортунa оказалась на стороне фашистской Германии и её сателлитов, напавших на Советский Союз. Антонесковской Румынии предоставилась возможность вернуть Бессарабию и Северную Буковину, попытаться утвердиться на заднестровских (естественно, объявленных исконно румынскими) землях вплоть до Южного Буга аж «на 2 миллиона лет». Во внутренней же политике режима Антонеску на первый план выдвинулось «окончательное решение» пресловутого еврейского вопроса. Для взвинчивания антисемитских настроений нещадно эксплуатировалась тема «измены» бессарабских евреев в 1940 году, а на одесских евреев была взвалена вина за долгую безуспешную осаду их родного города румынской армией, хотя, как показано в книге Назарии, в низкой боеспособности румынских войск в их восточном походе прекрасно отдавали себе отчет и сам Антонеску, и немецкий генералитет. Румынские фашисты так энергично принялись за «разрешение» еврейской проблемы, что заслужили наивысших похвал от главных организаторов Холокоста в Третьем рейхе, ставивших их своим подчиненным в пример.

Политика тотального уничтожения еврейского населения на территориях, подвластных режиму И.Антонеску, прошла через четыре этапа. На первом, ещё в ходе военных действий, врывавшиеся в села, местечки и города подразделения румынских войск и жандармерии, немецких айнзатцгрупп устраивали облавы и расстреливали попавших в них евреев. На втором этапе, в более менее значительных населённых пунктах румынская администрация образовывала еврейские гетто, численность узников, которых «сокращали» непосильными работами, побоями и периодическими массовыми казнями (конец июля – сентябрь 1941 г.). Третьим этапом стала депортация бессарабских, буковинских и частично собственно румынских евреев в Буго-Днестровское междуречье, организованная таким образом, чтобы немалое число людей гибло по дороге (октябрь-ноябрь 1941года). Четвертым этапом было системноспланированное массовое истребление евреев в лагерях смерти и гетто Транснистрии (конец 1941г. – апрель 1944 г.). Страницы книги, посвященные отображению этих событий полны жутких сцен и эпизодов кровавого разгула палачей и садистов, описания чудовищных преступлений против преимущественно женщин, стариков и детей, после прочтения которых у нормального человека, в буквальном смысле, сжимается сердце и стынет кровь в жилах, на глазах выступают слёзы. А ведь наличествующий в данной работе перечень зверств оккупантов, конечно же, далеко не полон. Например, в Белгород-Днестровском (Четатя Албэ), румынские фашисты, по образцу гитлеровских, устроили крематорий для сожжения несчастных жертв. В преддверии прихода Красной Армии его разобрали и увезли в Румынию, однако документация об его функционировании попала в руки советских военнослужащих.

Минимальная цифра уничтоженных за годы фашистского господства евреев в Днестровско-Южнобугском междуречье 330-350 тыс. чел., но многие данные говорят, что она должна быть гораздо больше. Параллельно с евреями бы-

ла организована ликвидация цыган. Следующими кандидатами на «удаление» («устранение») во всеохватывающей программе по «этническому очищению» румынских земель значились украинцы, русские, болгары, гагаузы и другие нацменьшинства, именуемые Антонеску и его главными подручными не иначе как «мерзавцы» и «клопы». Впрочем, «неблагонадежные («заблудшие или охваченные анархией») румыны» тоже должны были беспощадно уничтожаться. Своим спасением немногие уцелевшие еврейские узники концлагерей и гетто, а другие нацменьшинства нераспространением на них уже апробированных методов «этнической чистки», были обязаны, прежде всего, Красной Армии. С зимы 1942-1943 гг. Восточный фронт неудержимо стал приближаться к границам «Ромыния Маре» и кондуктор с ближайшим окружением, всё чаще задумываясь о грядущем возмездии, принялись понемногу сворачивать практику кровавого этнического геноцида и прятать улики.

Остаться в живых преследуемым румынскими нацистами евреями помогла и помощь местного населения – молдаван, украинцев, русских и других. Укрывательство евреев каралось смертной казнью через расстрел или повешенье, но люди доброй воли, рискуя жизнью, шли на это, помогали несчастным всем чем могли. Приведём воспроизведенный в книге Назарии только один эпизод о поступке молдавского крестьянина из прибугского села Богдановка Антона Блэнуцэ, попытавшегося спасти полуторогодовалую еврейскую девочку Лизу.

«В декабре 1941 года в Богдановку пригнали очередной этап евреев из Одессы. В бараках, бывших свинарниках, не было больше места, и несчастные люди, измученные долгой дорогой, голодные и замерзшие, полураздетые и больные, ютились скученно у стены свинарника с безветренной стороны. Стоял крепкий мороз, и было ясно, что многие не доживут до следующего утра.

Антон Блэнуцэ на санях возвращался домой. Из толпы вышла, с трудом передвигая ноги в глубоком снегу, молодая женщина и остановила его. Со слезами на глазах она протянула ему закутанного в одеяльце ребёнка и попросила умоляющим голосом: «Спасите её! Её зовут Лиза.». Она положила этот комок у его ног и быстро повернула обратно. То ли она боялась, что сердце не выдержит и она вернется за родной доченькой, то ли остерегалась полицаев. Антон Блэнуцэ взял этот немой свёрток на колени, прикрыл полами овчинного кожуха и погнал лошадей. Всю дорогу ребёнок молчал. Антон боялся касаться его. Приехав, он первым делом занёс его в хату, отдал в руки жене и сказал: «Бог нам на старости лет послал ребёнка. Спасибо ему!» И вышел распрячь лошадей.

В теплой кухне они развернули одеяльце и увидели истощённую девочку; она всё ещё спала. Блэнуцэ поставил греть казанок с водой, вскипятили молоко. Малышка им сразу понравилась. Они нежно поглаживали золотистые кудри, прозрачно-белое личико, веки с длинными ресничками. В тепле девочка разомлела и проснулась, слабым голосом позвала: «Мама! Мама!» Супруги прослезились и ответили, что мама скоро придет. Они сняли с неё пальтишко и все, что на ней было, выкупали. У печи завернутую в чистое одеяло девочку накормили теплым молоком и мягким ломтиком домашнего хлеба. Лиза жадно

все съела. Её голубые глазки сразу заблестели. Ребенок заулыбался – наверное, впервые после долгих месяцев мытарств.

Лиза с каждым днем поправлялась и хорошела. Она охотно шла на руки к Антону и его жене, повторяла за ними молдавские и украинские слова, выговаривая их по-своему, веселила своим щебетанием и играми. Лизе было примерно полтора года. В эти зимние дни работы было мало, и они проводили вместе всё время. Антон Блэнуцэ и его жена были счастливы. Ребёнок отодвинул на задний план тревоги и невзгоды оккупации...

Блэнуцэ говорили соседям, что они удочерили христианскую девочку – сиротку. Одни им верили, другие – нет. Начальник жандармского поста жестоко отомстил Антону Блэнуцэ. В список евреев, составленный жандармерией в декабре 1943 года, была включена и Лиза, под фамилией Блэнуцэ».

Монография С.М. Назарии имеет не только большую познавательную ценность в том смысле, что раскрывает трагическую и неизвестную широкому молдавскому читателю главу недавней истории Республики Молдова. Она очень актуальна в плане решаемых ныне нашей страной политических проблем и служит делу преодоления опасности ультраправого национализма. Не для кого не секрет, что на полках местных магазинов и киосков имеется немало литературы, проникнутой ксенофобией, а то и откровенным антисемитизмом, а так же не редко встречаются издания, чьи авторы всячески возвеличивают и обеляют фигуру Антонеску, несмотря на то в какую пучину бедствий он бросил и свой собственный народ. Ведь каким величайшим кощунством, в свете изложенных в книге Назарии фактов, выглядит настойчивое проталкивание не так давно «национал-патриотами» идеи об увековечивании памяти «бравого маршала» путём возведения ему памятника в Кишинёве и присвоения его имени одной из улиц столицы. Прогрессивная общественность республики помнит как раздававшиеся из лагеря ультраправых угрозы бейрутизации Кишинёва и лозунги типа «Евреев в Днестр, а русских за Днестр» или «Чемодан-вокзал-Россия» послужили одним из факторов, приведших к развязыванию братоубийственного конфликта на Днестре в 1992 году. А сегодня деятельность ультранационалистических политиков, часть из которых совсем не скрывает, что является поклонниками И. Антонеску, препятствует (мешает) полной (полномасштабной) реализации курса нынешнего правительства на укрепление гражданского мира и гармонизацию межнациональных отношений в Республике Молдова, преодоление, наконец, политико-территориального раскола страны.

Prezentată la 30.11. 2007

AVIZ
la teza de doctor habilitat în drept,
elaborată de Alexei Barbăneagră,
cu tema *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii*
și securității omenirii, infracțiunile de război,
specialitatea 12.00.08 – drept penal

Teza de doctor habilitat în drept cu tema *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război*, elaborată de domnul Alexei Barbăneagră este o lucrare valoroasă din punct de vedere științific, în care autorul s-a manifestat ca un adevărat și profund cercetător științific, o personalitate de influență, dezvoltând și modernizând doctrina penală contemporană.

Alexei Barbăneagră folosește o vastă listă de literatură bibliografică: monografii, articole, spețe penale, dicționare, publicații periodice, enciclopedii, adrese pe internet etc.

Autorul folosește un element de noutate, tratarea temei respective prin prisma precedentului judiciar, al jurisprudenței înaltelor instanțe internaționale de drept. Această modalitate de tratare a multiplelor teme din dreptul penal ține de viitor, mai ales că vom adera, sper eu, cât mai curând, la Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, care va judeca cele mai grave crime, inclusiv infracțiunile care au investigat obiectul cercetării tezei discutate: genocidul, crimele de război, crimele contra umanității etc. În acest sens, teza domnului Alexei Barbăneagră este o cale spre care tinde Republica Moldova.

Lucrarea este valoroasă și sub aspectul clarificării terminologice pe care le face autorul, clarificări de importanță majoră pentru știința dreptului penal, mai ales acum când se face racordarea legislației naționale la legislația internațională, și mai ales punând la bază și confruntând actele internaționale (tratate, convenții, acorduri, protocoale etc.) cu legile din legislația Republicii Moldova sau din alte țări: România, Rusia, Ucraina, Franța, Spania, Polonia, Israel, Belarus etc. (pag. 16-37, 49-98).

Importanța și valoarea tezei se manifestă prin actualitatea investigației care ia ca bază corelația dintre drept internațional penal și drept penal internațional sau național (cred că sintagma a doua este mai încetățenită la noi, decât cea folosită de autor) drept argument la incriminarea, calificarea și sancționarea infracțiunilor contra păcii și securității omenirii, a infracțiunilor de război, acestea fiind niște norme juridice stabilite de dreptul internațional penal și, după cum bine știm, acceptate de dreptul penal al Republicii Moldova.

Partea cu adevărat nouă a investigației autorului este, totuși, cea în care se efectuează o analiză juridico-penală, distinctă, a tipului de infracțiuni prevăzute de legea penală a Republicii Moldova în Capitolul I al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova (a se vedea Capitolele III, IV și V din teză, pag. 62-211). Afirmând acest lucru, nu înseamnă nicidecum că primele două capitole nu sunt de

valoare. Ele au valoare mare și un rol deosebit de a pregăti la nivel teoretic, științific și metodic terenul respectiv ajungând la Capitolele III-V.

În primele două capitolele au fost motivate, explicate și argumentate conceptele sociale ale apariției, evoluției, existenței și dezvoltării infracțiunilor care au constituit obiectul studiului efectuat de domnul Alexei Barbăneagră. Tot în partea întâi a tezei (Capitolul II, paragraful doi), autorul analizează fenomenul răspunderii penale. Aici autorul examinează baza teoretică, conceptuală, care va sta la temelia analizei propriu-zise efectuate de autor în Capitolele III, IV și V. Analizând acest concept, autorul pune la baza analizei confruntarea celor trei doctrine ale răspunderii internaționale:

1. Răspunderea internațională a statului.
2. Răspunderea cumulativă a statului și a persoanei fizice.
3. Răspunderea exclusivă a persoanelor fizice.

Cât privește răspunderea internațională a statului, autorul menționează că aceasta este generată de complexitatea relațiilor internaționale care se dezvoltă vertiginos în societatea internațională și este impusă statelor, ca subiecte de drept internațional, fiindcă statele nu acționează într-un spațiu oarecare, dar într-o comunitate internațională de state, așa încât acțiunile acestora sunt evaluate și valorizate prin norme sociale în funcție de scopul propus, de rezultatul obținut și de semnificația normei în sine. În cazul în care domeniile de activitate și de comportament al statelor sunt fixate în acte convenționale, determinarea răspunderii subiecților de drept internațional este simplă, răspunderea fiind guvernată de reglementările concrete convenționale. Deși actualmente răspunderea internațională acoperă cele mai diverse zone și domenii de activitate a statelor, în istoria recentă există, totuși, cazuri de comportament al statelor rezultatul cărora nu se axează pe răspunderea pentru un prejudiciu imediat, ci pe încălcări sau abateri de la normele internaționale recunoscute de către state. Autorul are dreptate când afirmă că statul poartă răspundere pentru faptele penale comise de către agenții săi, dar răspunderea sa nu poate lua forma unei răspunderi penale. Ea poate fi materială și politică.

În continuare, autorul propune soluția diferențierii acestor tipuri de răspundere internațională care se face în baza naturii și importanței valorilor sociale protejate, fapt aplicat răspunderii internaționale cumulative a statului și a persoanei fizice și, desigur, răspunderii exclusive a persoanelor fizice.

Pentru stabilirea răspunderii internaționale a statelor a fost adoptată o Rezoluție specială a Organizației Națiunilor Unite cu numărul 56/589 din 12 decembrie 2001 pe care o invocă autorul în cercetarea sa.

Următoarea etapă în investigația autorului a fost cea de elucidare a răspunderii penale în contextul răspunderii internaționale. Autorul cercetează caracterul penal al infracțiunilor internaționale și răspunderea pentru ele prin prisma principiilor de bază ale acestei ramuri de drept: principiul represiunii universale, principiul legalității, principiul răspunderii penale individuale, principiul imprescriptibilității crimelor contra umanității și a crimelor de război, principiul neretroactivității legii penale.

Explicațiile asupra raportului și conținutului juridic de responsabilitate, obiectului juridic de responsabilitate generată de complexitatea relațiilor

internaționale, de tipul infracțiunii, locul infracțiunii etc sunt convingătoare și denotă discernământ științific și meticulozitate în cercetare.

După cum prevăd exigențele și rigorile, autorul fundamentează actualitatea temei de cercetare, caracterizează gradul de studiere a acesteia, conturează scopul și obiectivele, configurează noutatea științifică a rezultatelor obținute în rezultatul cercetării, elucidează semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării și relatează despre aprobarea rezultatelor.

Vreau să remarc aspectul merituos al cercetării domnului Barbăneagră și să-mi exprim plăcut admirația că a reușit să supună analizei cele 10 infracțiuni din Capitolul I al părții speciale a CP al RM prin prisma criminologiei, știință care, după cum se cunoaște, studiază fenomenul criminalității, cauzele și condițiile ei și găsirea metodelor pentru prevenirea și combaterea acestui flagel al contemporaneității. Un simplu exemplu ar fi cel al elucidării conceptului de victimă – persoană fizică, precum și cea juridică, căreia i s-a cauzat, direct ori indirect, o daună prin infracțiuni, acestea fiind relevante sau latente sau/și materiale sau nemateriale. Imediat după aceasta, autorul elucidează specificul victimei infracțiunii de genocid în accepțiunea Convenției cu privire la genocid, Curții Penale Internaționale pentru fosta Iugoslavie, al Curții Penale Internaționale pentru Ruanda etc, speța concretă de bază fiind cea a generalului Krstic, în care Curtea a definit conceptul de victimă a unei infracțiuni de genocid drept un grup de oameni și a precizat că nu este vorba de un număr mai mare sau mai mic de oameni, care sunt afectați dintr-un anumit motiv, dar de un grup ca atare. De altfel, anume la elucidarea infracțiunii de genocid și de tratamente inumane autorul și-a exemplificat din abundență afirmațiile cu spețe din practica instanțelor internaționale de drept, fapt ușor de înțeles, fiindcă, deocamdată, instanțele naționale de drept nu au pronunțat nici o hotărâre cu privire la infracțiunile de genocid, ecocid, donare sau activitate a mercenarilor, de exemplu.

Remarc drept pozitiv faptul de clasificare a infracțiunilor din Capitolul I al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova în infracțiuni contra păcii, infracțiuni contra umanității și infracțiuni de război.

Tratarea constă în combinarea și argumentarea infracțiunilor pentru a putea fi incluse în acea sau în altă categorie. Argumentele autorului sunt convingătoare, acestea fiind incluse în paragrafe de deschidere a capitolului respectiv care se numesc *Considerațiuni generale* (p. 62-71, 90-110, 152-169).

Așadar, în Capitolul III – *Analiza juridico-penală a infracțiunilor contra păcii* – sunt abordate problemele și aspectele pe care autorul le-a considerat a fi cele mai importante și care se cer a fi înțelese corect și aplicate în mod pertinent în practică. Acest capitol este compus din patru paragrafe.

Latura obiectivă a infracțiunilor contra păcii se manifestă prin acțiuni de periclitare a relațiilor sociale de menținere a păcii. Infracțiunile contra păcii de multe ori includ în conținutul lor ca mijloc sau modalitate de săvârșire fapte care au incriminare distinctă ca infracțiuni contra persoanei sau proprietății (omorul, vătămarea corporală gravă, distrugerea proprietății etc). În timp de război sau conflict armat internațional, infracțiunile contra păcii se vor califica prin cumul de infracțiuni.

În paragraful doi din Capitolul III se face o analiză juridică, științifică, a infracțiunii de planificare, pregătire, declanșare sau ducere a războiului, prevăzute de articolul 139 CP al RM. Este interesantă părerea autorului care susține că, analizând latura obiectivă a componenței de infracțiune prevăzută de alin. 1 al art.139 CP, s-a ajuns la concluzia că modalitatea ei de realizare, prevăzută prin sintagma *planificarea*, se include obiectiv în etapa activității infracționale *pregătirea războiului* și nu necesită o evidențiere aparte, în caz contrar, componența de infracțiune prevăzută de art.139 CP contravine prevederilor doctrinare ce se referă la etapele activității infracționale. Specificul construcției acestei norme oferă posibilitatea da a menționa și excepția ce se referă la calificarea infracțiunii. În cazul pregătirii de infracțiune, răspunderea penală a făptuitorului se stabilește, ca regulă, conform articolului corespunzător din partea specială a CP, cu trimiterea la art. 26 CP. Calificând acțiunile făptuitorului ca pregătire a războiului, conform alin. 1 al art.139 CP, nu este necesar a face referire la art. 26 CP, deoarece etapa de pregătire a infracțiunii este indicată direct în dispoziția legii. În baza acestei observații științifice, autorul formulează o propunere de modificare a legii penale prin care optează pentru reformularea acestei incriminări, după cum urmează:

Articolul 139. Pregătirea, declanșarea sau purtarea războiului

(1) Pregătirea războiului se pedepsește cu închisoare de la 12 la 20 de ani.

(2) Declanșarea sau purtarea războiului se pedepsește cu închisoare de la 16 la 25 de ani sau cu detențiune pe viață.

În paragraful trei din Capitolul III se supune analizei juridico-penale infracțiunea de *Propaganda războiului prevăzute de art. 140 CP* și se încheie cu propuneri concrete de modificare a dispoziției legii date. Autorul se apropie cu responsabilitate de prevederile aceste incriminări și găsește că în dispoziția acestei componențe de infracțiune se conțin acțiuni de natură diferită. Argumentele sunt invocate, iar propunerea de modificare a CP al RM este formulată (a se vedea lista de propuneri de lege ferenda de la sfârșitei tezei, p. 211-217).

Tot cu o propunere de lege ferenda se încheie și analiza infracțiunii prevăzute de art. 142, analizată în paragraful patru din Capitolul III. Această infracțiune se numește *Atacul asupra persoanelor sau instituțiilor care beneficiază de protecție internațională* și conține o analiză juridică efectuată în condițiile confruntării prevederilor legislației internaționale cu legislația statului nostru.

Confruntând textul ce descrie conținutul infracțiunii conținute în art. 142 CP cu cel al Convenției, autorul găsește diferențe esențiale. Asupra lor se oprește și despre ele ne-a vorbit deja în cuvântul Domniei sale. De aceea exclud pasajul pe care l-am pregătit drept argument.

Și Capitolul IV, intitulat *Analiza juridico-penală a infracțiunilor contra securității omenirii*, este constituit din patru paragrafe și propune cercetarea a trei dintre componențele de infracțiuni, stipulate de legiuitorul național în primul capitol al părții speciale a noului CP, fiind pregnant subordonate conceptului de infracțiune contra umanității: genocidul, ecocidul și donarea.

Considerațiunile generale de la acest capitol pun în evidență trăsăturile comune și definitorii ale genocidului, ecocidului și ale donării ca fapte infracționale ce cad sub incidența conceptului de infracțiuni contra securității omenirii, așa cum le vede

autorul, evident, în mod evolutiv: de la apariție până la ultimele prevederi legale internaționale. Astfel, conceptul de infracțiune contra umanității a fost definit în Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg (art.6) și Carta Tribunalului de la Tokio (art.5), iar conținutul acestor categorii de infracțiuni include faptele de maximă violență, comise intenționat de către indivizi împotriva statului sau împotriva altor indivizi în scopul încălcării securității internaționale a comunității umane.

În paragraful doi al Capitolului IV, *Genocidul*, se conține analiza științifică, sub aspect istoric, evolutiv, contrastiv, dar și al prevederilor actelor internaționale și al conținutului unor importante decizii ale instanțelor internaționale de drept penal a infracțiunii de genocid care atacă relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt condiționate de apărarea existenței și securității colectivităților sau grupărilor umane constituite pe criterii naționale, etnice, rasiale sau religioase, precum și relațiile sociale referitoare la viață, integritatea corporală, libertatea membrilor colectivităților sau grupărilor naționale, etnice, rasiale sau religioase, dacă atacul are drept scop nimicirea în totalitate sau în parte gruparea respectivă.

Anume la analiza juridico-penală a infracțiunii de genocid autorul confruntă, mai des decât în alte paragrafe, modalitățile de realizare a laturii obiective a genocidului în legislațiile mai multor țări.

Din această cauză, pe paginile tezei, sunt foarte multe exemple, cu referințe de subsol, cu explicații suplimentare care-i dau lucrării originalitate. Și la această componentă de infracțiune autorul găsește imperfecțiuni în actuala lege penală. De exemplu, autorul consideră că legiuitorul nu a evidențiat un element constitutiv al infracțiunii, și anume pe cel de *săvârșire în vederea executării unui plan*. Motivarea fermă a autorului constă în faptul că nu este ușor să se săvârșească un genocid fără un atare plan și organizare. Este imposibil să se comită crima de genocid fără o implicare directă sau indirectă din partea statului. Pentru a săvârși actul de genocid, individul trebuie să cunoască toate detaliile planului de genocid sau ale politicii de genocid. Bazându-se pe această idee, autorul propune modificarea incriminării de genocid și, în viziunea mea, o face într-un mod reușit (a se vedea p. 124).

Întrucât și ecocidul, și donarea atentează asupra relațiilor care protejează securitatea omenirii, legiuitorul Republicii Moldova a incriminat aceste fapte, incluzându-le în Capitolul I al părții speciale a CP al RM. Aceste două componente de infracțiune sunt supuse analizei în paragrafele trei și, respectiv, patru ale Capitolului IV.

Infracțiunea de ecocid atentează asupra securității întregii omeniri, urmările infracțiunii fiind catastrofale pentru natură și om.

Comunitatea este îngrijorată și își exprimă protestul față de problema protecției omului și cea de poluare a mediului. Cu toate că Republica Moldova este parte la multe acte internaționale care au menirea de a proteja mediul, aici sunt încă destule de făcut, accentul ar trebui pus pe avertizare, pe informare, pe păstrarea naturii. În caz contrar, vom ajunge și la incriminarea biocidului, esența căruia este elucidată în teză.

Cât privește infracțiunea de donare analizată în paragraful patru al Capitolului IV, trebuie să recunosc, am citit cu interes acest paragraf. Este foarte interesant și

pentru că în subsolul tezei sunt foarte multe note suplimentare, pe care juriștii nu întotdeauna le cunosc, dar care ajută extrem de mult la înțelegerea juridică a fenomenului respectiv și care, de ce să nu o spunem, îmbogățesc cunoștințele cititorilor. Analizând latura obiectivă a acțiunii de donare, autorul o formulează ca orice intervenție care are drept scop crearea unei ființe umane identice din punct de vedere genetic cu altă ființă umană.

Motivele care i-au determinat pe membrii Consiliului Europei la interzicerea experimentului de donare a ființei umane au servit drept rațiuni și pentru legislatorul Republicii Moldova pentru a incrimina și sancționa donarea ființelor umane. Așadar, în legislația Moldovei fenomenul donării este interzis prin prevederea normei din art.144 al CP. Unele tehnici biomedicale folosite în clinicele din republică sunt reglementate prin acte normative departamentale. La 19 iulie 2002, Parlamentul RM a ratificat Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității umane față de aplicațiile biotehnologiei, încheiată la Oviedo la 4 aprilie 1997, și a Protocolului adițional la Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității umane față de aplicațiile biotehnologiei, încheiat la Paris la 12 ianuarie 1998.

Și acest paragraf se încheie cu o mențiune a autorului, cea de perfecționare a formulării textului incriminatoriu. Argumentul ar fi că în codurile penale ale altor țări interdicțiile sunt mai extinse, iar prevederile mai ample. Drept exemplu, autorul aduce Codul penal al României.

Autorul susține că legea penală a Republicii Moldova este mai indulgentă decât cea a României, ea sancționând doar crearea ființelor umane prin donare. În viziunea autorului, donarea este rezultatul final al unui șir îndelungat de

experimente. Pentru a interzice rezultatul final, trebuie interzise, la modul rezonabil, și experimentele de etapă, susține autorul. Mai mult decât atât, autorul propune un capitol aparte pentru toate infracțiunile ce se referă la manipularea genetică (a se vedea lista propunerilor de lege ferenda de la p. 213).

În ultimul capitol al tezei, Capitolul V, care poartă titlul de *Analiza juridico-penală a infracțiunilor de război*, sunt cercetate infracțiunile cele mai vechi, în comparație cu crimele contra umanității. Infracțiunile de război pot fi comise numai în perioada unui conflict armat sau în legătură cu conflictul armat, pot fi comise împotriva soldaților, combatanților, dar și a populației civile ce reprezintă așa-zisul dușman. Infracțiunile de război nu pot fi comise împotriva propriei populații. Autorul propune și metoda de deosebire dintre infracțiunile de război și cele împotriva umanității, susținând: dacă pe un teritoriu ocupat de dușman în timp de război se săvârșesc infracțiuni contra civililor, acestea sunt calificate drept infracțiuni de război, dar dacă după gradul de cruzime, amploarea și mobilul lor acestea sunt majore, pot fi calificate și drept infracțiuni contra umanității (p. 93).

Capitolul V este compus și el din cinci paragrafe în care, consecutiv, sunt analizate în mod evolutiv și contrastiv, următoarele componente de infracțiuni prevăzute de Capitolul I al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova.

În paragraful unu al Capitolului V – *Considerațiuni generale* – a fost supus cercetării fenomenul complex al războiului și al efectelor lui.

Noțiunile și definițiile infracțiunilor de război sunt analizate în confruntare cu actele internaționale (art.6 al Statutului Tribunalului de la Nurnberg, prin care, pentru prima dată, aceste infracțiuni au fost calificate într-o categorie de crime aparte; art. 8 al Statutului Curții Penale Internaționale, în care noțiunea de crimă de război este pusă în aplicare în accepțiunea Primului Protocol Adițional la Convențiile de la Geneva, iar încălcările grave ale instrumentelor Convențiilor de la Geneva și ale Primului Protocol Adițional sunt considerate drept crime de război (a se vedea și p. 5 din art. 85 PPA), jurisprudența instanțelor internaționale de justiție (CPIPI, CPIR).

Paragraful doi, *Tratamente inumane*, din Capitolul 5 supune analizei juridico-penale comparate incriminarea de tratament inuman în legea noastră penală cu legislația internațională și legislația penală a altor țări.

Apreciind că legea penală a Republicii Moldova a urmărit și ideea de aplicabilitate practică a prevederilor stabilite în actele normative, de asigurare a unui mecanism real de realizare a concordanței normelor penale ale republicii cu standardele și principiile internaționale, ratificate de Republica Moldova, cum ar fi Convenția Europeană privind Drepturile Omului, Convenția Europeană pentru prevenirea torturii, altor tratamente inumane sau degradante, Regulile Europene asupra sancțiunilor și măsurilor comunitare, alte convenții și tratate la care Republica Moldova este parte, pretendentul la gradul de doctor habilitat, în calitatea sa de membru al Comisiei guvernamentale de elaborare a noului Cod penal, afirmă că infracțiunea de tratament inuman este incriminată în actuala lege penală ca urmare a obligațiilor asumate prin ratificarea unor convenții internaționale. Dar, susține mai departe autorul, la acest moment actuala lege penală este depășită și s-a creat premisa de a modifica prevederile articolului 137 CP al RM. Așa a ajuns autorul la formularea unei noi propuneri de lege ferenda, pe care o consider bună și actuală (p. 214-215).

Infracțiunea de încălcare a dreptului umanitar internațional (art.138 CP al RM) este analizată în paragraful trei al Capitolului V. În cercetarea sa, autorul pornește de la faptul că legea penală a Republicii Moldova incriminează, prin articolul 138, încălcarea dreptului umanitar internațional și o plasează în raport direct cu normele prevăzute în articolul 137: tratamentele inumane. La confruntarea, efectuată de pretendent, a dispozițiilor art.137 CP, art.138 CP cu cele ale art. 7 din Statutul Curții Penale Internaționale, a observat, pe bun cuvânt, că nu toate crimele contra umanității prevăzute de Statul CPI sunt incriminate în legislația internă a Republicii Moldova. Nu este incriminat omorul; supunerea la sclavie; transferarea forțată de populație; violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală de o gravitate comparabilă; persecutarea oricărui grup sau a oricărei colectivități identificabile din motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios sau sexual; disparițiile forțate de persoane; vătămări grave ale integrității fizice și mintale etc. Confruntarea componentei de infracțiune, incriminate de alin. 1 al art.138 CP cu prevederile art. 33 din Statutul CPI 1-a dus pe pretendent la concluzia că incriminarea penală respectivă trebuie să fie schimbată, propunere pe care o face cu tact și cunoștință de cauză (p. 215-216).

În paragraful patru al Capitolului V, *Activitatea mercenarilor*, au fost supuse cercetării prevederile art.141 CP al RM. Autorul a acceptat noțiunea și conținutul termenului de mercenar în accepțiunea articolului 47 al Primului Protocol Adițional la Convențiile de la Geneva, semnat la 12 august 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale.

Și în acest paragraf, ca și în celelalte, este bine ajustată legislația, acte internaționale și naționale, referințele de subsol, argumentările logice care se axează pe ideea că actualmente fenomenul de mercenariat, prin dimensiunile și formele pe care le ia, a ajuns a fi o problemă a întregii comunități.

Paragraful cinci, ultimul din acest capitol, dar și din teză, poartă denumirea de *Aplicarea mijloacelor și metodelor interzise de purtare a războiului* (art.143 CP al RM).

Necontestând actualitatea crescândă a temei incluse în incriminare, autorul enunță că, deși omenirea a căutat, de-a lungul istoriei, să excludă din circuit soluționarea prin război a conflictelor între două sau mai multe părți, totuși războiul este calea cea mai rapidă de înțelegere și lichidare a diferendelor. Atunci apare necesitatea înțelegerii asupra folosirii, mai bine zis a interzicerii unor metode și procedee de purtare a războaielor.

Așadar, în accepțiunea pretendentului, latura obiectivă a infracțiunii ce cade sub incidența prevederilor art.143 se constituie din faptele concrete de aplicare în cadrul conflictului armat a mijloacelor și metodelor interzise de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Autorul aduce, în ordinea apariției, majoritatea actelor internaționale care formulează sau prevăd principiul limitării dreptului prioritar de la Declarația de la Sankt-Petersburg din 1868, Regulamentul anexă la Convenția de la Haga cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru din 1907, Primul Protocol Adițional la Convențiile de la Geneva referitoare la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, Carta ONU, mai multe rezoluții ale Adunării Generale a ONU etc.

Cu toate că principiul enunțat a devenit fundamental pentru dreptul umanitar, iar actele internaționale citate interzic acțiunile armate sau le limitează, autorul găsește de cuviință că este necesar a include în Capitolul I al Părții speciale, din motiv că este o infracțiune de război, componența de infracțiune prevăzută de art. 392 CP: *Folosirea cu perfidie a emblemei Crucii Roșii, precum și a semnelor distinctive ca element protector în timpul conflictului armat*, modificând-o prin completare, în conformitate cu prevederile art. 38 din PPA. Susțin acest fapt și cred că este de bun augur.

Concluziile de la finele tezei sunt bine structurate, iar propunerile de lege ferenda bine conturate, referirile noastre pe tot parcursul referatului asupra propunerilor autorului de modificare a legislației au demonstrat acest lucru.

Remarc stilul cercetării, care poartă precizia cuvintelor, dar și conotația sensurilor, informațiilor tangente – mă refer, în acest sens, la notele de subsol, cere, dacă le citești cu atenție, îmbogățesc nivelul general de cunoștințe și, trebuie să remarc, cu plăcere, că este una din rarele teze meritorii sub acest aspect.

Înțelegând tendința autorului spre ordine și legalitate și mai înțelegând că în lume există suficienți adepți ai acestei opinii, eu fac parte din adversarii teoretici ai acestui concept. Iată de ce: fiindcă în doctrina penală nu există un concept unanim recunoscut despre evoluția instituției răspunderii penale a persoanei juridice și fiindcă, în viziunea mea, ne-am întoarce la ideea răspunderii penale colective.

Așa cum susține și autorul, prea multe argumente în favoarea ideii nu există, cu excepția interpretărilor lui Ulpian la care fac referință majoritatea specialiștilor din lume. Și apoi, nici actele internaționale nu fixează acest lucru.

Cele spuse nu pot nicidecum să știrbească din valoarea și importanța cercetării autorului, nici să influențeze membrii Consiliului Științific abilitat să organizeze susținerea acestei teze, dar și să-și exprime votul respectiv.

În concluzie, menționez că cercetarea demonstrează că autorul a muncit meticulos, ani și ani, pentru a pune azi în discuție o teză atât de valoroasă pentru care îmi dau votul cu toată convingerea în favoarea acordării gradului de doctor habilitat autorului tezei – domnul Alexei Barbăneagră.

**Prorector pentru activitate științifică IRIM,
doctor habilitat în drept Mihail Bîrgău**

07.02.2006

AVIZ
la teza de doctor, elaborată de Ion Iova,
cu tema *Aspecte juridico-administrative de reglementare*
a pieței valorilor mobiliare. Elemente de drept,
specialitatea 12.00.02 – drept financiar, organizarea
și funcționarea instituțiilor de drept

Tema cercetată de Ion Iova, *Aspecte juridico-administrative de reglementare a pieței valorilor mobiliare. Elemente de drept*, prezintă o importanță majoră pentru Republica Moldova. Cercetarea este valoroasă sub aspectul rezultatelor acesteia și a abordărilor pe care le-a ales dl. Iova. Este extrem de binevenită comparația între piețe de capital aflate la o etapă de dezvoltare avansată și cea a Republicii Moldova. Este o comparație constructivă în virtutea obiectului comparației-administrarea și supravegherea pieței valorilor mobiliare.

Lucrarea este structurată în trei capitole ce includ secțiuni separate, fiecare având drept obiect de cercetare diverse aspecte ce țin de cele mai relevante particularități ale pieței de capital și ale supravegherii acesteia de către autoritățile administrative competente în acest sens. Statele, ale căror piețe de capital se compară în cadrul celor trei capitole ale tezei sunt reprezentate de Republica Moldova și România, iar în calitate de exemplu pentru primele autorul aduce Uniunea Europeană în primul rând, după care Statele Unite ale Americii și Marea Britanie. Alegerea autorului o susținem, întrucât piețele de capital ale țărilor aduse ca exemplu sunt cu adevărat evoluat și sunt recunoscute ca fiind unele dintre cele mai avansate la momentul actual. În plus, sunt analizate autorități administrative ale pieței de capital recunoscute și cu competențe de nivel supranațional, lucru ce contribuie nemijlocit la o comparație constructivă și utilă pentru ambele sectoare ale pieței de capital – al R. Moldova și al României.

În cel dintâi capitol, *Reglementări conceptuale privind piața valorilor mobiliare. Aspecte financiar-administrative*, tratează fundamentele pieței valorilor mobiliare, prezentând diverse concepte, definiții și trăsături. De asemenea, este tratată privirea istorică, privind apariția și evoluția pieței de capital, reglementările naționale și internaționale în domeniul pieței valorilor mobiliare, reglementările privind piața valorilor mobiliare în Republica Moldova, componentele pieței de capital, categoriile de valori mobiliare, operațiunile cu valori mobiliare, mecanismele și tehnicile pieței de capital (emisiunea valorilor mobiliare primare; indicii bursieri), piețele reglementate de instrumente financiare și depozitarul central român etc.

Pentru a înțelege în maniera cea mai clară aceste fenomene autorul a încercat să prezinte mai întâi piața de capital, pornind de la cele mai simple elemente inerente existenței acesteia. Acest lucru nu-l considerăm a fi necesar, întrucât autorul pretinzând la titlul de doctor în drept, ar fi fost util să se concentreze din start asupra lucrurilor mai profunde și nu asupra celor mai simple elemente ale pieței de capital. Totuși, justificarea pe care o aduce însuși autorul, o considerăm a fi pe deplin acceptabilă, întrucât nu se poate trece la lucruri complexe, făcând abstracție de elementele fundamentale, fie ele și caracterizate printr-o simplitate specială. În plus, doar aceste simple elemente fac posibilă existența celor mai complexe.

În acest capitol se referă și la *principiile de reglementare a pieței de capital*, printre care principiul reglementării de stat al pieței valorilor mobiliare. E oportună începerea listei principiilor cu cel nominalizat, ceea ce poate fi văzut și în teza domnului Iova. Acest principiu se raportează în cel mai fericit mod la tema studiului ales de doctorand. În această ordine de idei, domnul Iova susține că una dintre principalele sarcini ale statului este asigurarea încrederii populației, investitorilor potențiali, inclusiv a celor străini, în piața valorilor mobiliare a R.M. Dreptul la proprietatea privată, fiind garantat de Constituția țării, va fi unul dintre obiectivele de bază ale politicii de stat în domeniul pieței de capital. Doctorandul susține importanța respectivului principiu, argumentând că doar fundamentându-ne pe acesta, vom putea miza pe faptul, că reglementarea de stat pe Piața Valorilor Mobiliare va păstra atât volumul prezent al pieței, cât și va crea condiții favorabile pentru creșterea în continuare a rolului investițiilor pe piața de capital ca cel mai important factor al dezvoltării economiei și promovării reformelor economice.

Autorul face efortul de a ne trece în revistă actele normative fundamentale ce reglementează piața de capital în spațiul European, încercând să sugereze posibilitatea reorientării politicilor statelor noastre (din spațiul românesc) din domeniul activităților pieței de capital. Este un lucru util și necesar chiar, dar opinez că deocamdată nu este tocmai cel mai oportun moment, pentru aceasta R. Moldova având nevoie de condiții economice diferite de cele existente și de un plan de acțiuni în acest sens bine pus la punct. Consider că ar fi fost binevenit ca autorul să prezinte și un plan special de racordare a legislației ce reglementează supravegherea pieței de capital la cea europeană, să prezinte etapele și măsurile ce ar caracteriza fiecare etapă, întrucât doar un plan riguros întocmit și respectat ar putea da rezultatele scontate. Un atare plan autorul l-ar fi putut propune și în calitate de lege ferenda, lucru care ar fi fost de un real ajutor R. Moldova. Nu facem nicidecum abstracție de numeroasele sugestii pe care le prezintă autorul în ceea ce privește reformarea cadrului normativ existent în domeniu, doar că lucrarea ar fi fost mai împlinită dacă ar fi prezentat propuneri și proiecte normative concrete.

Tehnicile pieței de capital precum și regulile de efectuare a tranzacțiilor din cadrul acesteia constituie un subiect important pe care autorul îl abordează din perspectiva perfecționării lor și racordării la standardele internaționale. Acest lucru nu putea fi făcut decât referindu-se la sectoarele pieței de capital și la monitorizarea sau supravegherea din partea organelor administrative abilitate în acest sens. Opinez că acest lucru i-a reușit autorului, astfel dânsul reușind să prezinte și să analizeze majoritatea tehnicilor și regulilor respective. Dacă s-ar crea condițiile de rigoare, acestea ar putea fi racordate la realitatea R. Moldova și ar putea să sporească eficiența pieței valorilor mobiliare și a activității participanților profesioniști la aceasta.

Al doilea capitol, *Supravegherea piețelor de capital-atribut fundamental al autorităților administrației publice* constituie terenul pe care autorul l-a considerat propice pentru prezentarea detaliată a celor mai importante autorități administrative de domeniu, abilitate cu supravegherea operațiunilor și a participanților de pe piața valorilor mobiliare.

Autorități de acest fel există deja de o perioadă îndelungată chiar, și la nivel internațional, fiind o condiție și totodată un efect al globalizării. În acest sens sunt prezentate autorități naționale și supranaționale, precum și competența lor analizată în cea mai detaliată manieră. Dintre acestea sunt: Organizația Internațională a Reglementatorilor de Valori Mobiliare (IOSCO), autorități americane precum SEC (The Securities and Exchange Commission), NASD (National Association of Securities Dealers), autoritățile competente în supravegherea pieței de capital din Marea Britanie, autoritățile competente în supravegherea pieței de capital din Uniunea Europeană, Republica Moldova și România. Aici autorul a reușit pe deplin să caracterizeze competența fiecărei autorități administrative prezentate, punând reușit în lumină acele aspecte care ar interesa în mod special Republica Moldova. Sunt aduse drept exemplu atribuții care fiind preluate de un organ special creat, lucru pe care și autorul îl propune, ar reprezenta un real progres pentru piața de capital a Republicii Moldova.

Capitolul III, *Aspecte juridico-administrative de reglementare a activității participanților la piața valorilor mobiliare în spațiul românesc* caracterizează genurile de activitate profesionistă desfășurată în cadrul pieții de capital din perspectiva aspectelor juridico-administrative de reglementare a lor. Tot aici, autorul abordează și autoritatea administrativă a Băncii Naționale a Moldovei în sectorul pieții de capital. Dânsul ne prezintă împletirea reușită dintre atribuțiile Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare și cele ale Băncii Naționale în ceea ce privește administrarea și supravegherea pieții valorilor mobiliare.

Autorul menționează că piața de capital este unul dintre elementele care pot într-o măsură foarte mare să dea impulsul de care are nevoie economia statului pentru o schimbare a situației curente. În același timp, sectorul bancar este cel care poate direcționa fluxul de capital disponibil spre sectoarele vulnerabile ale economiei. Ținând cont de aceste circumstanțe foarte importante, ar fi cea mai fericită soluție îmbinarea acestor două „elemente”: sectorul bancar și piața de capital, ceea ce ar putea cu adevărat spori viteza de redresare a economiei R. Moldova. De aici concluzia că importanța activității băncilor comerciale cu valori mobiliare este una vitală ceea ce ne face să și afirmăm că rolul și locul băncilor comerciale pe piața de capital, după cum menționează și autorul, este unul deosebit de important, și nu doar pentru piața de capital ci chiar pentru întreaga piață financiară.

Pentru desfășurarea oricărui gen de activitate profesionistă, există condiții generale ce trebuie întrunite, după care, în funcție de genul concret de activitate survine obligația participantului de a se conforma condițiilor specifice genului practicat. În virtutea acestor circumstanțe, în cadrul capitolului vizat, autorul menționează care sunt condițiile generale obligatorii pentru orice participant profesionist la piața de capital. Tot aici sunt prezentate condițiile generale ce trebuie să le întrunească o bancă comercială pentru a dobândi calitatea de participant profesionist al pieței de capital.

Toate genurile de activitate profesionistă sunt prezentate detaliat de către autor, făcând referire la aspectul reglementării de stat a acestora în special.

Un lucru limpede este că în toate compartimentele lucrării prezentate, autorul încearcă să depisteze lacunele existente, propunând și soluții vis-à-vis de excluderea

lor. Aceste încercări au de fapt o fundamentare bine justificată prin raportarea la situații similare în spațiul comunitar.

Rolul principal în garantarea unei piețe eficiente îi aparține statului și autorul are în vedere nu doar faptul că trebuie sau nu statul să conducă o politică activă în dezvoltarea stabilă a pieței de capital, ci modalitatea promovării acesteia, ce măsuri primordiale ar trebui să conțină, care este limita intervenției directe a statului în reglementarea relațiilor pe piață.

În același sens, autorul consideră că ar fi oportun să se întreprindă un șir de măsuri vis-à-vis de situațiile confuze de pe piața de capital, situații care creează spațiu pentru interpretări, care nu întotdeauna reflectă reala situație, ceea ce dezavantajează în mod direct atragerea investițiilor în sectorul valorilor mobiliare și cu atât mai mult atractivitatea generală a pieței de capital. Astfel, se insistă asupra faptului că clarificarea situațiilor de acest gen devine prioritară la momentul actual, întrucât o piață de capital ce ridică multiple semne de întrebare nicidecum nu este una ce corespunde standardelor europene. Din aceste perspective, autorul își exprimă speranța că se va reuși în termeni utili să se excludă orice nereguli ce stimulează neîncrederea investitorilor, pentru ca ulterior să se dea „undă verde” reglementărilor europene vis-à-vis de acționarea pe teritoriul R. Moldova.

Foarte importantă este și referirea autorului la fenomenul dereglementării de rând cu reglementarea. Astfel, cu adevărat în cazul spațiului românesc trebuie să se meargă pe principiul alinierii la standardele internaționale, ceea ce ar face necesară revizuirea fenomenului dereglementării și eventuala îmbinare armonioasă a acestuia cu cel al reglementării de stat. Doctorandul militează pentru găsirea echilibrului perfect dintre acestea și punerea în practică a rezultatelor. Acest lucru va duce inevitabil la rezultate pe care nu le poate atinge o piață de capital excesiv reglementată sau controlată.

În concluzie, menționăm că teza de doctor avizată prezintă incontestabile merite în plan științific, merite materializate în abordarea unitară a aspectelor juridico-administrative de reglementare a pieței de capital autohton, românești și internaționale; în propuneri eficiente vis-à-vis de modificări ale cadrului legal de supraveghere a pieții valorilor mobiliare în Republica Moldova; în remarcile fundamentate științific efectuate de autor în ceea ce privește textele de acte normative în vigoare generatoare de confuzii și dificultăți în plan practic și propunerile făcute de autor care ar exclude aceste probleme, fapt ce dovedește implicarea totală în studiul problemei abordate. Acest lucru conferă o valoare și mai mare lucrării științifice, prin intermediul căreia autorul pretinde la acordarea titlului științific de doctor în drept.

Teza, după cum se poate remarca și în text, reprezintă rezultatul unui efort științific valoros și motivat, efort materializat într-o lucrare științifică de o reală utilitate și chiar necesitate pentru realitatea științifică și practică a Republicii Moldova. Aceasta corespunde rigorilor existente pentru categoria de lucrări din care face parte și justifică pe deplin, pretenția de acordare a titlului științific de doctor în drept la specialitatea 12.00.02. Drept Public (drept financiar); organizarea și funcționarea instituțiilor de drept în cadrul consiliului științific specializat DH 15.12.00.02-16 din cadrul Institutului de Istorie Stat și Drept.

**Prorector pentru activitate științifică IRIM,
doctor habilitat în drept *Mihail Bîrgău***

13.04.2007

AVIZ
la teza de doctor în drept,
elaborată de Carolina Ciugureanu-Mihailuță,
cu tema *Reglementarea internațională a drepturilor copilului,*
specialitatea 12.00.10 – drept internațional public

Este indiscutabil că protecția drepturilor copilului este o problemă a omenirii de maximă importanță, de aici și atenția cuvenită acordată pretutindeni la etapa actuală problemelor teoretice și practice, vizând drepturile și libertățile fundamentale ale omului, îndeosebi cele referitoare la copii.

Abordarea concretă a problemei drepturilor copilului presupune luarea în considerare a unui larg spectru de probleme și implicații de natură politică, economică, culturală, precum și a particularităților dezvoltării istorice și a stadiilor de dezvoltare.

În particular, necesitatea studierii instituției drepturilor copilului este determinată și de faptul că Republica Moldova a ratificat Convenția O.N.U. cu privire la Drepturile Copilului, ceea ce reprezintă expresia angajării statului în apărarea și respectarea drepturilor copilului. Importanța acordată acestei probleme reiese și din norma stipulată în art. 4 al Constituției Republicii Moldova privitor la interpretarea și aplicarea dispozițiilor constituționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în concordanță cu standardele internaționale. În acest context, normele Convenției O.N.U. cu privire la Drepturile Copilului care stipulează anumite drepturi pentru copil, sunt parte componentă a legislației interne a Republicii Moldova și au forță juridică obligatorie, chiar și în cazul în care nu există un act normativ intern care ar stipula dreptul respectiv. În acest mod, cunoașterea reglementărilor internaționale în materia drepturilor copilului devine imperativă.

Astfel, actualitatea prezentului studiu rezidă din necesitatea creării unui mecanism legal intern, în strictă conformitate cu standardele internaționale, care ar contribui la implementarea eficientă în practică a ocrotirii drepturilor copilului.

Teza de doctor a dnei Carolina Ciugureanu-Mihailuță vine să completeze și să clarifice o serie de controverse legate de statutul juridic al copilului.

Lucrarea examinată se prezintă ca un studiu integru, complet, întemeiat pe reglementările internaționale și naționale, pe materialele teoretice și analiza practicii din domeniu.

Studiul are un conținut serios, fiind scris la un înalt nivel științific, cu un limbaj clar și interesant, neprezentând erori juridice, de terminologie sau de documente.

Scopul de bază scontat în teză vizează analiza aprofundată a concepțiilor, ipotezelor, afirmațiilor doctrinare ale specialiștilor în materie privind domeniul de manifestare practică a fenomenului, modul de apariție, natura juridică, fenomenele juridice și de altă natură ce influențează instituția drepturilor copilului. Obiectivul principal a fost de a conferi o nouă dimensiune acestor fenomene, atât de pe pozițiile domeniului, cât și de pe pozițiile sociale ale condițiilor de viață.

Elementele de noutate științifică ale tezei prezintă analiza unor noi aspecte ale esenței și conținutului instituției de drepturi ale copilului, concretizându-se în următoarele teze principale: s-a efectuat un studiu interdisciplinar al ideilor privind drepturile copilului: la hotarul dreptului internațional, dreptului constituțional, filozofiei dreptului și al sociologiei; au fost analizate dispozițiile actelor internaționale care reglementează materia drepturilor copilului atât în spectru general, cât și special, ceea ce este de natură să ajute la o mai adâncă înțelegere a drepturilor, pe care copiii sau persoanele abilitate să acționeze în numele lor le pot cere a fi recunoscute și garantate; s-a fundamentat natura juridică și conceptul de „drepturile copilului”; a fost conturată evoluția istorică a „descoperirii” copilului și a drepturilor sale; a fost determinat locul și rolul instituției drepturilor copilului în sistemul drepturilor omului; au fost identificate politicile de protecție și securitate a copilului, tehnicile de garantare a respectării drepturilor copilului.

Prezenta teză de doctor tratează o instituție nouă din cadrul tematicii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Lucrarea încadrează elemente științifice specifice temei investigate. În Republica Moldova până în prezent nu sunt lucrări în acest domeniu. Noutatea științifică a lucrării o putem stabili în mod special în Capitolul I, unde autoarea definește și expune conceptul multiaspectual al drepturilor copilului, cu luarea în considerație a diverselor teorii și opinii privind copilul ca subiect al mai multor categorii de drepturi. Acestea din urmă își găsesc o expunere argumentată juridic în plan internațional și național în conținutul ulterior al lucrării.

Structura tezei de doctor este determinată de scopurile, sarcinile și obiectivul cercetării, de cercul problemelor abordate, de nivelul și gradul de studiere a lor.

Problematika expusă în lucrare este complexă, subiectele sunt analizate aprofundat, valorificându-se o bogată bibliografie, precum și numeroase acte internaționale pertinente, cu precizarea că lucrarea aduce un plus de cunoaștere, prin ideile ori opiniile doctorandei sau prin soluțiile propuse unor probleme.

În concluzie, menționăm că teza de doctor în drept „Reglementarea internațională a drepturilor copilului”, prezentată de dna Carolina Ciugureanu-Mihailuță, prezintă o cercetare vastă atât teoretică, cât și practică a problematicii drepturilor copilului, este de mare actualitate, fiind logic concepută și cu un stil de exprimare clar și coerent.

Teza de doctor corespunde cerințelor pentru asemenea gen de investigații științifice și poate fi recomandată pentru susținere în cadrul ședinței Consiliului Științific Specializat DH 15.12.00.10-24.06.04 din cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, iar autoarea ei merită conferirea titlului de doctor în drept.

**Prorector pentru activitate științifică IRIM,
doctor habilitat în drept Mihail Bîrgău**

06.06.2007

AVIZ
la teza de doctor în drept,
elaborată de Victor Pușcaș,
cu tema *Autoritatea judecătorească în exercitarea puterii de stat,*
specialitatea 12.00.02 – drept public, organizarea
și funcționarea instituțiilor de drept

La etapa actuală comunitatea umană este marcată de ajustarea sistemelor naționale la standardele internaționale de protecție a drepturilor și libertăților omului.

Destrămarea URSS a creat și pentru Republica Moldova condiții favorabile pentru instaurarea în societate a valorilor democratice. Instituirea noilor valori democratice inerente ființei umane, inclusiv prin contribuția democrațiilor occidentale vizînd racordarea legislației R.M. la standardele internaționale, a impulsionat realizarea reformelor substanțiale în sistemul instanțelor judecătorești, ca garant al legalității în stat.

Schimbările radicale produse în Republica Moldova necesită consolidarea statului de drept și prin asigurarea unui suport științific pe măsură. În acest context o problemă stringentă pentru consolidarea statalității Republicii Moldova o constituie elaborarea și argumentarea concepției și metodologiei privind activitatea judecătorească în exercitarea puterii de stat, fundamentarea oportunității unui sistem viabil de instanțe judecătorești care ar asigura apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în Republica Moldova.

Este indiscutabil faptul că problema **autorității judecătorești în exercitarea puterii de stat** este extrem de actuală pentru R.M., de aici și oportunitatea unor studii complexe, teoretico-practice în domeniu.

În acest mod, argumentarea teoretico-practică a problemelor ce țin de autoritatea judecătorească în exercitarea puterii de stat devine imperativă. Astfel, **actualitatea temei** rezidă în necesitatea creării unui sistem viabil de instanțe judecătorești, care ar asigura la un nivel înalt apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în R.M. în conformitate cu standardele internaționale.

Lucrarea examinată se prezintă ca un studiu integru complet fiind întemeiată pe reglementările naționale și internaționale, pe materiale teoretice și analiza practicii din domeniu.

Studiul are un conținut serios, fiind scris la un înalt nivel științific cu un limbaj clar și interesant, neprezentînd erori juridice, de terminologie sau de documente.

Scopul tezei vizează aspecte, privind reorganizarea vechiului sistem judecătorec și consolidarea noului sistem; asigurarea separării puterilor statale (puterea legislativă, puterea executivă și puterea judecătorească); formarea puterii judecătorești, determinarea rolului și colaborarea acesteia cu celelalte ramuri ale puterii în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor constituției; principiile organizării instanțelor judecătorești; instituționalizarea instanțelor judecătorești; rolul instanțelor judecătorești specializate în R.M.; autoadministrarea

judecătorească și rolul Consiliului Superior al Magistraturii în cadrul acestui proces; rolul judecătorului ca reprezentant al puterii judecătorești: statutul, garanțiile de independență, răspunderea juridică, deontologia judecătorului; rolul și statutul procuraturii la exercitarea justiției; relațiile puterii judecătorești cu Ministerul Justiției etc.

Noutatea științifică a tezei prezentate rezidă în faptul că a fost realizată o cercetare multiaspectuală a formării puterii judecătorești, ca parte componentă a puterii de stat, importantă pentru evoluția statului spre idealurile conceptului statului de drept. Autorul a propus o nouă abordare științifico-juridică a locului și rolului instanțelor judecătorești în formarea societății civile, apărarea valorilor constituționale, instaurarea ordinii de drept în R.M. etc, fiind formulate sugestii și recomandări în vederea perfecționării relațiilor puterii judecătorești cu Procuratura și Ministerul Justiției, care ar stimula eficiența actului justiției. Totodată, au caracter de noutate sugestiile privind perfecționarea activității organului de autoadministrare a judecătorilor – Consiliul Superior al Magistraturii, a Colegiilor de calificare și atestare a judecătorilor; consolidarea garanțiilor independenței judecătorilor, eficientizarea activității judecătorești prin formarea instanțelor specializate în domeniul de înfăptuire a justiției și a noilor sisteme judiciare: de contencios administrativ, sociale, familiale, pentru minori, etc; conturarea unui nou model de înlăturare a diferitelor bariere (economice, instituționale) de acces la justiție în instanțele de drept comun, de jurisdicție constituțională și la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Lucrarea are valoare aplicativă prin prezentarea unui model de reorganizare a sistemului judiciar în perioada de tranziție de la un stat totalitar la un stat democratic de drept, prin contribuția la eficientizarea puterii judecătorești, la creșterea încrederii populației în actul justiției în ultimă instanță.

E de menționat faptul, că o bună parte din propunerile autorului au fost deja materializate în adoptarea unor acte legislative sau prin modificarea lor. Drept exemplu servesc: introducerea noilor căi de atac; apelul și căile extraordinare; a fost consolidat statutul judecătorului și garanțiile de exercitare a acestuia; au fost reduse tribunalele și micșorat numărul treptelor de efectuare a justiției; a fost lichidată judecătoria Economică a R.M. și introdusă Curtea de Apel Economică, micșorându-se treptele de înfăptuire a justiției de la cinci la trei ani etc.

Structura tezei este determinată de scopurile, sarcinile și obiectivele cercetării, de complexitatea și diversitatea problemelor abordate, de nivelul și gradul de studierea a lor. Lucrarea cuprinde introducerea, trei capitole: Capitolul I -*Locul puterii judecătorești în sistemul instituțional de exercitare a puterii de stat*; Capitolul II – *Autoritatea judecătorească în sistemul constituțional al Republicii Moldova*; Capitolul III – *Aspecte practico-științifice ale dezvoltării autorității judecătorești în Republica Moldova*, divizate în 11 paragrafe, concluzii și recomandări, referințe bibliografice, precum și anexe.

Problematika expusă în lucrare este complexă, subiectele sunt analizate aprofundat, valorificându-se o bogată bibliografie, precum și numeroase acte naționale și internaționale.

În concluzie menționăm că teza de doctor în drept, *Autoritatea judecătorească în exercitarea puterii de stat*, elaborată de domnul Victor Pușcaș,

reprezintă o cercetare vastă atât teoretică, cât și practică a problematicii autorității judecătorești, este de mare actualitate, fiind logic concepută și cu un stil de exprimare clar și coerent.

Apreciind aportul adus de domnul Victor Pușcaș la efectuarea unui studiu valoros, privind fortificarea sistemului judiciar autohton, atragem atenția asupra unor obiecții cu caracter de propuneri:

1. Introducerea lucrării, nu caracterizează gradul de studiere a temei, autorul oprindu-se doar asupra aspectelor ce țin de actualitatea temei investigate. În suportul metodologic și teoretico-științific al lucrării sunt enumerate doctrinele care au fost cercetate (europeană, americană, britanică, germană), fiind enumerate numele unor savanți din Republica Moldova, România, Rusia etc, însă menționarea formală a acestora nici pe departe nu elucidează unele aspecte ale temei anterior tratate în lucrările publicate și care până în prezent au rămas neelucidate.

2. În Introducerea lucrării, autorul stabilește scopul și sarcinile tezei, dar compartimentul este intitulat *Scopul și importanța tezei*. Considerăm că a fost comisă o greșeală de ordin tehnic, de aceea este oportună înlăturarea acesteia.

3. În Introducerea studiului de referință, lipsesc volumul lucrării și cuvintele-cheie.

4. În capitolul II, *Autoritatea judecătorească în sistemul constituțional al R.M.*, în opinia noastră, poziția autorului tezei nu este bine determinată.

5. În Capitolul III, *Aspecte practico-științifice ale dezvoltării autorității judecătorești în R.M.*, ar fi fost oportună elucidarea mai detaliată a aspectelor ce țin de aspectele interacțiunii dintre puteri.

6. Potrivit Regulamentului CNAA, încheierea tezei de doctor trebuie să includă trei compartimente: sinteza rezultatelor obținute, concluzii, recomandări. Compartimentul *Sinteza rezultatelor obținute* trebuie să reflecte totalurile studiului elucidate în teză, pornind de la scopul și sarcinile propuse. Deci, la compartimentul respectiv urmează a fi făcute completările de rigoare.

7. În opinia noastră, compartimentul *Bibliografie* este elaborat cu unele abateri de la Regulamentul CNNA, lipsind o consecutivitate a actelor normative. Spre exemplu, *Actele normative ale Republicii Moldova* debutează cu *Arhiva Parlamentului Republicii Moldova*. Arhiva Parlamentului Republicii Moldova nu este un act normativ. Apoi urmează enumerarea a 5 coduri, două Constituții ale RSSM., după care, sub nr. 17 este citată *Constituția Republicii Moldova*, fără a fi indicat nr. Monitorului Oficial (nr. 1 din 1994). La nr. 18, 19 considerăm că ar fi mai indicat citarea Ucazului Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești cu privire la desființarea Ministerului Justiției și respectiv Decretului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, dar nu viceversa. Începând cu nr. 21 sunt enumerate o serie de hotărâri, ca la nr. 32 să se revină la aceleași acte cu aceeași forță juridică. Codurile, care au fost enumerate la început, au aceeași forță juridică ca și Legea cu privire la avocatură, Legea cu privire la Colegiul de calificare și atestare a judecătorilor etc. Prin urmare, capitolul *Acte normative* urmează să fie structurat astfel: Constituția Republicii Moldova, Constituția R.S.S.M., Codul civil al R.M., Codul cu privire la contravențiile administrative al R.M., Legea cu privire la avocatură, Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, alte legi organice, Hotărârile Parlamentului, apoi Hotărârile Guvernului și alte acte.

8. Enumerarea referințelor ocupă foarte mult loc și este inutilă.

9. E de menționat și faptul că lucrarea abundă în carențe tehnice: omiteri de litere, cuvinte. De exemplu: la pagina 4, în aliniatul „Asigurarea necondiționată...”, în fraza „Independența instanței de judecată se întemeiază una din garanțiile fundamentale ale drepturilor și libertăților cetățenilor, existența statului de drept” lipsește cuvântul „pe”, deci „se întemeiază pe una din garanțiile...”. Sau la pagina 8, aliniatul „Noutatea științifică... ca pate a puterii de stat”, în loc de „partea puterii de stat” sau „important în opinia noastră sunt”, varianta corectă fiind „importante”etc.

10. Lipsesc de asemenea adnotările în trei limbi.

Dar cu toate acestea, teza de doctorat este o lucrare științifică originală, executată la un înalt nivel științifico-practic, avînd o importanță teoretico-aplicativă, cu rezultate și concluzii menite a consolida autoritatea judecătorească în Republica Moldova. Gradul de argumentare a concluziilor și recomandărilor și veridicitatea acestora sînt o dovadă a faptului că domnul Victor Pușcaș a efectuat o amplă cercetare științifică în domeniul autorității judecătorești, elaborînd bazele conceptuale pentru aplicarea rezultatelor în practică.

Sumînd cele expuse, considerăm că dl Victor Pușcaș merită să i se confere titlul de doctor în drept, la specialitatea 12.00.02 – Drept public, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept.

**Prorector pentru activitate științifică IRIM,
doctor habilitat în drept Mihail Bîrgău**

29.06.2007

S U M A R

PROCESE INTEGRĂȚIONISTE EUROPENE	3
<i>Valentin BENIUC</i> Totalitarismul ca fenomen social: abordare teoretico-istoriografică.....	4
<i>Валентин БЕИЮК</i> Политический режим: общетеоретические подходы.....	12
<i>Valentin BENIUC, Victor JUC</i> Dimensiunea confesională a securității internaționale: aspecte teoretico-metodologice.....	19
<i>Valentin BENIUC, Sergiu NAZARIA</i> „Istoricismul” și necesitatea cercetării complexe a regimului politic: cazul Moldova postbelică.....	28
<i>Valentin BENIUC, Sergiu NAZARIA</i> Diagnostic social: oamenii și puterea politică în Republica Moldova.....	30
<i>Петру ФУРТУНЭ</i> Политика и религия.....	33
<i>Vasile GUȚU, Natalia SCHIDU</i> Argumentarea politică ca moment persuasiv în promovarea politicii externe a Republicii Moldova.....	41
<i>Сергей НАЗАРИА, Инна БЫРГЭУ</i> Возможные последствия признания независимости Косово в контексте современного международного права.....	51
<i>Людмила ОЛЕЙНИК</i> Определение современных этапов становления демократии или хантингтонская концепция демократизации.....	54
<i>Людмила ОЛЕЙНИК</i> Конституционный строй Российской Федерации в условиях переходного периода.....	63
<i>Светлана ПЫНЗАРЬ</i> Ассоциативная дипломатия и место Республики Молдова в системе регионального сотрудничества ГУАМ.....	70
<i>Светлана ПЫНЗАРЬ</i> Вопросы созыва, подготовки и проведения международных межгосударственных конференций в XX-XXI столетиях.....	78
<i>Ludmila ROȘCA</i> Modernizarea societății moldovenești prin umanizarea politicului.....	88

Grigore ȚAPU Corpul politic și controlul social.....	96
DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII	101
Татьяна АНДРЕЕВА Инвестиционные стратегии многонациональных корпораций.....	102
Vitalie CAZACU, Aurelia CAZACU Studii la distanță – o nouă perspectivă a învățămîntului în Republica Moldova.....	110
Radu CUHAL Modelul econometric de estimare a comportamentului prețurilor și factorilor de influență asupra lor în Republica Moldova.....	118
Veronica CUHAL, Radu CUHAL Măsurî privind calibrarea strategiei și tacticii politicii monetare la obiectivul de atingere și menținere a stabilității relative a prețurilor.....	128
Igor FURCULIȚĂ Cooperarea și stabilirea de alianțe strategice în sectorul aerian.....	137
Людмила ГОЛОВАТАЯ Управление качеством – основа нового этапа научно – технической революции XXI – го века.....	143
Svetlana GOROBIEVSCHI, Nan COSTICĂ Aspecte metodologice și practice ale managementului serviciilor de alimentare cu apă și de canalizare.....	152
Tatiana LÎSÎI Contribuții ale capitalului uman în turismul internațional.....	162
Maria STRECHI, Angela ȘESTACOVSCAIA Intermediarii comerciali și rolul lor în comerțul extern.....	168
Angela ȘESTACOVSCAIA, Maria STRECHI Politica băncilor comerciale privind creditarea întreprinderilor în Republica Moldova.....	172
Aurelia ȚURCAN Analiza statistică a fenomenelor demografice în contextul dezvoltării economice a țării.....	180
Iuliu ȚURCAN, Rina ȚURCAN Rolul statului în asigurări – un reper al dezvoltării relațiilor economice internaționale.....	186
Galina ULIAN, Iulia CĂPRIAN, Andrei POPA Metodologia controlului economico-financiar.....	192

AJUSTAREA DREPTULUI NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ	203
Галина БАЛЮК Probleme de răspundere pentru "pasatul" ecoloџicu școđu, zavdanu goșpodarșcoju dijălniștiu.....	204
Mihail BÎRGĂU Consecințele terorismului la etapa contemporană.....	210
Михаил БЫРГЭУ Некоторые аспекты гоșударственно-правовой и организационной деятельности органов внутренних дел по профилактике преступлений на современном этапе.....	218
Elena BĂDĂRĂU Unele aspecte ale sistemului educațional al Republicii Moldova în contextul integrării europene.....	225
Elena BĂDĂRĂU Delimitarea infracțiunilor în domeniul informaticii de infracțiunile conexe.....	228
Евгений БОГДАН Коллизионные вопросы исполнительного производства в сфере хозяйственно-процессуальной юрисдикции.....	234
Natalia CHIRTOACĂ, Leonid CHIRTOACĂ Suveranitatea – element definitoriu al personalității juridice internaționale a statului.....	237
Diana CUCOȘ Protecția diplomatică – drept sau obligație a statului național?.....	242
Raisa ENACHE Cooperarea internațională privind combaterea terorismului – flagel al sec. XX.....	249
Valeriu GUREU Administrarea ministerială în contextual integrării europene.....	255
Eugen GUȚANU Modalități de asigurare și protecție a drepturilor omului în procesul penal.....	265
Larisa IAȚCO Actualitatea prevenirii și combaterii imigrării ilegale – element ilienabil al procesului integrării în Uniunea Europeană.....	268
Vasile LUNGU Infracțiuni economice și de corupție: probleme de încadrare juridică și cercetare.....	271

<i>Cristina MARTÎNIUC, Leonid CHIRTOACĂ</i> Unele aspecte privind recunoașterea statelor.....	276
<i>Vladimir SACAGIU</i> Aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică a statelor prin prisma suveranității de stat.....	280
ASPECTE COMPARATIV-CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA CONTEMPORANĂ.....	285
<i>Valentina ANDRONIC</i> La préposition: un relateur polyvalent.....	286
<i>Larisa BERGHI</i> Ridiculizarea principiilor eticii sovietice în comedia <i>Radu Ștefan Întîiul și Ultimul</i> de Aureliu Busuioc.....	296
<i>Alexei CHIRDEACHIN</i> Considerațiuni cu privire la transformări oclusiv-africativ-fricative (în baza materialului limbilor română și engleză).....	301
<i>Vasile CUCERESCU</i> Variabilele libertății estetice de prezentare a proteiformității dimensiunii temporale în literatura modernă.....	306
<i>Anastasia GNATIUC</i> On the use of phraseological units in political and economic texts.....	311
<i>Ilona ȘOIMU</i> Peculiarities of the semantic field of refusal.....	316
RECENZII, AVIZE.....	321
<i>Valentin BENIUC</i> Aviz la teza de doctor în științe politice, elaborată de Cristina Ejova, cu tema <i>Terorismul internațional în contextul globalizării</i> , specialitatea 23.00.01 – teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice.....	322
<i>Владимир ПОЛИВЦЕВ</i> Рецензия-аннотация на книгу доктора хабилитат Сергея Назарии <i>Холокост: Страницы истории (на территории Молдовы и в прилегающих областях Украины в годы фашистской оккупации, 1941-1944 гг.)</i> , Кишинёв, 2005, 304 с.....	324
<i>Mihail BÎRGĂU</i> Aviz la teza de doctor habilitat în drept, elaborată de Alexei Barbăneagră, cu tema <i>Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război</i> , specialitatea 12.00.08 – drept penal.....	330

Mihail BÎRGĂU

Aviz la teza de doctor în drept, elaborată de Ion Iova, cu tema *Aspecte juridico-administrative de reglementare a pieței valorilor mobiliare. Elemente de drept*, specialitatea 12.00.02 – drept financiar, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept...339

Mihail BÎRGĂU

Aviz la teza de doctor în drept, elaborată de Carolina Ciugureanu-Mihailuță, cu tema *Reglementarea internațională a drepturilor copilului*, specialitatea 12.00.10 – drept internațional public.....343

Mihail BÎRGĂU

Aviz la teza de doctor în drept, elaborată de Victor Pușcaș, cu tema *Autoritatea judecătorească în exercitarea puterii de stat*, specialitatea 12.00.02 – drept public, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept.....345

ANUAR ȘTIINȚIFIC

Volumul V

**Procese integraționiste europene
Dezvoltarea economică în contextul globalizării
Ajustarea dreptului național la legislația internațională
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană**

Copertă și machetare: *Dorin Diaconu*

Bun de tipar 10.03.2008. Formatul 70x100¹/₁₂.

Coli de tipar 30,0. Coli editoriale 25,8.

Comanda /08. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009